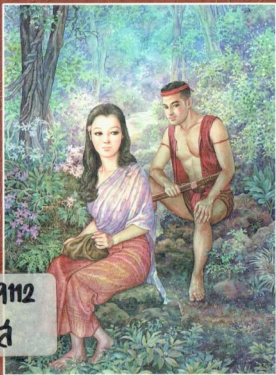

เสภาเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน

เล่ม ๑

895.9112

15214

สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารพิมพ์จำหน่าย
พุทธศักราช ๒๕๔๔

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
สงขลา

สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารพิมพ์จำหน่าย

พุทธศักราช ๒๕๔๔

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

เลขหมู่หนังสือ ๘๔๕.๙๑๑๒

ISBN 974-419-378-6

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๕๖๐

โรงพิมพ์ไทยพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ครั้งที่สิบแปด ๒,๐๐๐ เล่ม พ.ศ.๒๕๕๔

สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารพิมพ์จำหน่าย

จัดพิมพ์โดย : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร

๘๔ ถนนอักษะวงศ์ แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

จัดจำหน่ายโดย : บริษัท บุรพาสามัน (๑๙๙๑) จำกัด

๑๑๖-๑๑๘ ถนนเจริญกรุง แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร. ๒๒๒๓๔๔๓, ๒๒๒๓๗๐๓๗, ๒๒๒๓๗๔๗๕, ๖๒๒๓๗๔๔๘-๙

โทรสาร ๒๒๑๔๔๔๖ e-mail address : burapasam@yahoo.com

พิมพ์ที่ : โรงงานการพิมพ์

๑๑๗/๔๔-๔๕ หมู่ ๖ ถนนเอกชัย แขวงบางบอน เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ

นายโสภณ วงศ์วาสนา ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ.๒๕๕๔ โทร. ๘๔๕๐๓๐๘

ภาพปก : พรชัยวันทร์ มลิพันธุ์

ราคาชุดละ ๔๐๐ บาท

นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นแจษฎาบดินทร์
ทรงพระราชนิพนธ์ตอนขุนช้างขุนนางพิม และตอนขุนแผนพานางวันทองหนี
สุนทรภู่แต่งตอนกำเนิดพลายงาม นอกจากนั้นยังมีอีกวี่อื่นๆ ช่วยกันแต่งอีก
มาก เนื่องด้วยความมั่งคั่งในการใช้ถ้อยคำของกวีเอกในครั้งนั้น วรรณคดี
สโมสรในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ยกย่องวรรณคดี
เรื่องขุนช้างขุนแผนว่าเป็นยอดแห่งกลอนเสภา

อนึ่ง ในการพิมพ์ครั้งนี้ สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารได้นำ
“ตำนานเสภา” และ “ว่าด้วยชำระหนังสือเสภา” พระนิพนธ์ของสมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพมารวมพิมพ์ไว้ด้วย

กรมศิลปากรหวังว่า เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน จักอำนวยคุณ
ประโยชน์แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจโดยทั่วกัน

นาวาอากาศเอก

๑ /

(อาวุธ เงินชูกลิ่น)

อธิบดีกรมศิลปากร

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

๒๖ มกราคม ๒๕๔๔

เลขห้อง

๒๖/๒

เลขหมู่

895-9112
ข 521 ส

เลขทะเบียน

๑๑.๑ ๔๔๗ ๕ ๖๗.5๐ ๕๖๖

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

31111006279119 ๘๔๙

สารบาญ

หน้า

ตำนานเสภา

ว่าด้วยการชำระหนังสือเสภา

อธิบาย

ตอนที่ ๑ กำเนิดขุนช้างขุนแผน

ยอพระเกียรติสมเด็จพระพันวษา

กล่าวถึงขุนไกรพลพ่ายกับนางทองประศรี

ขุนศรีวิไชยกับนางเทพทอง พันศรโยธา

กับนางศรีประจัน

นางเทพทอง นางทองประศรี นางศรีประจัน

ตั้งครรภ์

เกิดขุนช้าง, พลายแก้ว, และนางพิม

ขุนช้างพลายแก้วนางพิมเมื่อเป็นเด็ก

ขุนศรีวิไชยถวายตัวขุนช้าง

ตอนที่ ๒ เรื่องพ่อขุนช้างขุนแผน

สมเด็จพระพันวษาจะเสด็จสุพรรณ

ขุนศรีวิไชยรับสั่งไปบอกขุนไกร

ขุนไกรไปเตรียมรับเสด็จ

สมเด็จพระพันวษาเสด็จจากกรุงฯ

สมเด็จพระพันวษาประพาสาป่า

หลวงฤทธานนต์ทำค่ายจับกระบือ

ขุนไกรต้อนกระบือ

ขุนไกรทำฝูงกระบือแตก

สมเด็จพระพันวษาให้ประหารชีวิตขุนไกร

หลวงฤทธานันต์ให้บอกข่าวนางทองประศรี	๒๔
สมเด็จพระพันวษาเสด็จกลับ	๒๔
นางทองประศรีรู้ข่าวขุนไกรตาย	๒๕
กรมการล้อมบ้านขุนไกร	๒๖
นางทองประศรีพาพลายแก้วหนี	๒๖
กรมการจับสมบัติขุนไกร	๒๗
นางทองประศรีพาพลายแก้วไปอยู่เมืองกาญจนบุรี	๒๘
นายจันทรคุ่มโจรปล้นบ้านขุนศรีวิไชย	๓๐
พวกโจรฆ่าขุนศรีวิไชย	๓๑
พันศรโยธาตาย	๓๖
ทำศพขุนศรีวิไชยกับพันศรโยธา	๓๖
ตอนที่ ๓ พลายแก้วบวชเณร	๓๘
ทองประศรีบวชพลายแก้วที่วัดส้มใหญ่	๓๙
เณรแก้วมาอยู่วัดป่าเลไลยก์เมืองสุพรรณ	๔๑
เรื่องเมียคนแรกของขุนช้าง	๔๓
นางพิมพบกับเณรแก้ว	๔๔
มีเทศน์มหาชาติวัดป่าเลไลยก์	๔๕
ขุนช้างไปฟังเทศน์	๔๘
นางพิมไปฟังเทศน์	๕๐
เณรแก้วเทศน์มัทรี	๕๑
นางพิมเปลื้องผ้าห่มบูชากัณฑ์เทศน์	๕๒
ขุนช้างเปลื้องผ้าบูชาเคียงผ้านางพิม	๕๒
เณรแก้วครวญถึงนางพิม	๕๓
นางพิมฝัน	๕๔
ขุนช้างครวญถึงนางพิม	๕๕

ตอนที่ ๔ พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม

 ณเฑาะว์ไปบิณฑบาตบ้านนางพิม

 ณเฑาะว์วานางสายทองเป็นสื่อ

 นางสายทองเกลี้ยกล่อมนางพิม

 นางพิมปลงใจ

 นางพิมใส่บาตรณเฑาะว์

 นางพิมออกไปไร่ฝ้าย

 ณเฑาะว์สึกมาหาพิมาที่ไร่ฝ้าย

 พลายแก้วพุดกับนางพิมาที่ไร่ฝ้าย

 นางพิมากลับบ้าน

 พลายแก้วขึ้นหานางพิม

 พลายแก้วกลับไปบวชเณร

ตอนที่ ๕ ขุนช้างขอนางพิม

 ขุนช้างคลั่งถึงนางพิม

 ขุนช้างวอนแม่ให้ขอนางพิม

 นางเทพทองไม่ยอมขอนางพิม

 ขุนช้างลอบไปดูนางพิมเล่นน้ำ

 ขุนช้างเกี้ยวนางพิม

 ขุนช้างไปหานางศรีประจัน

 นางพิมาครวญถึงณเฑาะว์

 นางสายทองออกไปตามณเฑาะว์

 ณเฑาะว์เกี้ยวนางสายทอง

 สมภารไล่ตีณเฑาะว์กับนางสายทอง

 นางสายทองกลับบ้าน

 ณเฑาะว์ไปอยู่วัดแค

ตอนที่ ๖ พลายแก้วเข้าห้องนางสายทอง	๑๐๔
ขุนช้างไปบอกนางศรีประจันว่าจะขอนางพิม	๑๐๔
นางพิมตำขุนช้าง	๑๐๕
นางศรีประจันตีนางพิม	๑๐๖
นางพิมออกไปตามเณรแก้ว	๑๐๗
เณรแก้วปลอบนางพิม	๑๐๘
เณรแก้วสีก	๑๐๙
พลายแก้วตั้งพิธีเรียกปีศาจ	๑๑๑
นางสายทองรับพลายแก้วขึ้นเรือนนางพิม	๑๑๓
พลายแก้วเข้าห้องนางพิม	๑๑๓
พลายแก้วอุบายถามถึงนางสายทอง	๑๑๖
พลายแก้วเข้าห้องนางสายทอง	๑๑๗
นางพิมตามพบพลายแก้วที่ห้องนางสายทอง	๑๒๐
นางพิมทะเลาะกับนางสายทอง	๑๒๑
พลายแก้วอุบายนางพิม	๑๒๓
พลายแก้วลานางพิมไปหาแม่	๑๒๔
ตอนที่ ๗ พลายแก้วแต่งงานกับนางพิม	๑๒๖
พลายแก้วไปถึงเมืองกาญจนบุรี	๑๒๖
พลายแก้ววอนนางทองประศรีให้นางพิม	๑๒๖
นางทองประศรีมาเมืองสุพรรณ	๑๒๘
พลายแก้วขึ้นหานางพิม	๑๓๐
นางทองประศรีขอนางพิม	๑๓๑
นางศรีประจันเตรียมแต่งงานนางพิม	๑๓๒
พลายแก้วปลุกหอ	๑๓๔
ขันหมากพลายแก้ว	๑๓๕

พลายแก้ววานขุนช้างเป็นเพื่อนบ่าว	๑๓๕
แต่งงานพลายแก้วกับนางพิม	๑๓๖
นางศรีประจันส่งตัวนางพิม	๑๓๘
ตอนที่ ๘ พลายแก้วถูกเกณฑ์ทัพ	๑๔๑
เจ้าเชียงใหม่รู้ว่าเมืองเชียงทองมายอมขึ้น	
กรุงศรีอยุธยา	๑๔๑
เจ้าเชียงใหม่ให้กองทัพมาตีเมืองเชียงทอง	๑๔๑
พระยาเชียงทองยอมอ่อนน้อมต่อเชียงใหม่	๑๔๓
เมืองเถิน, ระแหง, กำแพงเพชร, บอกข่าวมากรุงฯ	๑๔๔
สมเด็จพระพันวษาหาตัวผู้อาสาศึก	๑๔๖
ขุนช้างทูลว่าพลายแก้วอยู่เมืองสุพรรณ	๑๔๖
สมเด็จพระพันวษาให้ขุนช้างนำตำรวจไปตาม	
พลายแก้ว	๑๔๗
ขุนช้างนำตำรวจไปถึงบ้านนางศรีประจัน	๑๔๗
พลายแก้วเลี้ยงตำรวจกับขุนช้าง	๑๔๘
พลายแก้วเข้าเฝ้า	๑๕๐
พลายแก้วอาสาไปทัพ	๑๕๑
เกณฑ์กองทัพให้พลายแก้ว	๑๕๑
พลายแก้วสั่งหอ	๑๕๒
พลายแก้วฝากนางพิมกับนางศรีประจัน	๑๕๕
นางศรีประจันเตรียมเสบียงให้พลายแก้ว	๑๕๖
นางทองประศรีพานางพิมไปส่งกองทัพ	๑๕๙
ตอนที่ ๙ พลายแก้วยกทัพ	๑๖๑
พลายแก้วเข้ามาทูลลา	๑๖๑
พลายแก้วยกออกจากกรุง	๑๖๑

นางทองประศรี พลายแก้ว นางพิม	
ปลุกโพธิ์ ๓ ดัน	๑๖๒
พลายแก้วยกทัพ	๑๖๔
พลายแก้วถึงเมืองเชียงทอง	๑๖๗
พระยาเชียงทองให้พระสังฆราชออกมาหา	
พลายแก้ว	๑๖๘
แม่ทัพเชียงใหม่เตรียมรบไทย	๑๖๙
กองทัพพลายแก้วกับพระยาเชียงทอง	
รบพวกเชียงใหม่	๑๗๐
กองทัพเชียงใหม่แตก	๑๗๓
ตอนที่ ๑๐ พลายแก้วได้นางลาวทอง	๑๗๔
แสนคำแมนกับนางศรีเงินยวงปรึกษากันจะยก	
นางลาวทองให้พลายแก้ว	๑๗๕
นางลาวทองครวญ	๑๗๖
แสนคำแมนกับนางศรีเงินยวงพานางลาวทอง	
ไปให้พลายแก้ว	๑๗๙
พลายแก้วปราศรัยนางลาวทอง	๑๘๔
พลายแก้วได้นางลาวทอง	๑๘๖
นางลาวทองปักม่าน	๑๘๘
นางลาวทองพาพลายแก้วไปวัดเจติยหลวง	๑๙๐
ตอนที่ ๑๑ นางพิมเปลี่ยนชื่อวันทอง ชุนช้างลงว่า	
พลายแก้วตาย	๑๙๒
นางพิมเจ็บ	๑๙๓
ขรัวตาจูให้นางพิมเปลี่ยนชื่อวันทอง	๑๙๔
ชุนช้างลงนางศรีประจันว่าพลายแก้วตาย	๑๙๕

ยายกลอย ยายสายขนางวันทองให้ขุนช้าง	๑๙๘
นางวันทองครวญ	๑๙๙
นางวันทองไปให้ขั้วตาจุฑาย	๒๐๒
นางวันทองวิวาทกับแม่ตัวยจะไปดูต้นโพธิ์	๒๐๔
ขุนช้างลอบทำร้ายต้นโพธิ์	๒๐๕
นางศรีประจันพานางวันทองไปดูต้นโพธิ์	๒๐๖
นางวันทองเห็นต้นโพธิ์เฒ่า	๒๐๖
นางศรีประจันพานางวันทองกลับมาบ้าน	๒๐๗
นางวันทองเอาของพลายแก้วไปถวายวัด	๒๑๑
ตอนที่ ๑๒ นางศรีประจันยกนางวันทองให้ขุนช้าง	๒๑๓
ขุนช้างรื้อหอพลายแก้ว	๒๑๓
นางทองประศรีมาเยี่ยมนางวันทอง	๒๑๕
นางทองประศรีบอกกล่าวพันโชติ	๒๑๗
ขุนช้างปลุกหอ	๒๑๘
นางศรีประจันนิมนต์พระ	๒๑๙
แต่งงานขุนช้างกับนางวันทอง	๒๒๑
ขุนช้างเฝ้าหอ	๒๒๒
ตอนที่ ๑๓ พลายแก้วได้เป็นขุนแผน ขุนช้างได้นางวันทอง	๒๒๕
พลายแก้วยกทัพกลับ	๒๒๕
พลายแก้วชมดงกับลาวทอง	๒๒๖
พลายแก้วเข้าเฝ้า	๒๒๗
พลายแก้วได้เป็นขุนแผน	๒๒๘
ขุนแผนกลับบ้าน	๒๒๙
นางวันทองบอกความขุนแผน	๒๓๐
ขุนแผนสั่งให้ล้อมเรือนจะฆ่าขุนช้าง	๒๓๑

นางลาวทองห้ามขุนแผน	๒๓๒
นางวันทองทะเลาะกับนางลาวทอง	๒๓๒
นางวันทองเรียกคนจะตบนางลาวทอง	๒๓๓
ขุนแผนห้าม นางวันทองดัดขุนแผน	๒๓๔
ขุนแผนวิวาทกับนางวันทอง	๒๓๖
นางวันทองจะผูกคอตาย	๒๓๘
ขุนแผนหึงนางวันทองไปกาญจนบุรี	๒๓๙
นางศรีประจันส่งตัวนางวันทองให้ขุนช้าง	๒๔๑
ขุนช้างได้นางวันทองเป็นเมีย	๒๔๒
ตอนที่ ๑๔ ขุนแผนบอกกล่าว	๒๔๔
ขุนแผนคิดถึงนางวันทอง	๒๔๔
ขุนแผนมาเมืองสุพรรณ	๒๔๕
ขุนแผนสะกดขึ้นห่อขุนช้าง	๒๔๖
ขุนแผนมัดขุนช้างกับนางวันทอง	๒๔๗
ขุนแผนตัดพ้อนางสายทอง	๒๔๘
นางศรีประจันตกใจกลัวขุนแผน	๒๔๙
ขุนแผนขึ้นเรือนนางศรีประจัน	๒๔๙
ขุนแผนบอกกล่าวพันโชติ	๒๕๑
พันโชติให้ตามนางเทพทองกับยายกลอยยายสา	๒๕๓
ขุนแผนต่อว่านางศรีประจัน	๒๕๕
นางเทพทอง นางศรีประจัน เข้าไปเรียกขุนช้าง	๒๕๖
ขุนช้างออกมาหาขุนแผน	๒๕๙
ขุนแผนต่อว่าขุนช้าง	๒๕๙
ขุนแผนปรึกษานางวันทอง	๒๖๐
ขุนแผนกลับไปเมืองกาญจนบุรี	๒๖๑

ขุนช้างพานางวันทองไปอยู่บ้านเดิม	๒๖๒
พระยาสุโขทัยขายฝากนางแก้วกิริยากับขุนช้าง	๒๖๒
ตอนที่ ๑๕ ขุนแผนต้องพราภางลาวทอง	๒๖๔
สมเด็จพระพันวษาให้ขุนช้างขุนแผนมา	
ฝึกหัดราชการ	๒๖๔
ตำรวจไปตามขุนแผน	๒๖๔
ตำรวจไปตามขุนช้าง	๒๖๖
จมีนศรี ฝึกหัดขุนช้างขุนแผน	๒๖๙
จมีนศรีกับขุนช้างขุนแผนและขุนเพชรขุนราม	
สาบานเป็นเกลอ	๒๖๙
นางลาวทองเจ็บ	๒๖๙
นางทองประศรีให้ไปบอกขุนแผน	๒๗๐
ขุนแผนฝากเวรขุนช้าง	๒๗๐
ขุนแผนไปพยาบาลนางลาวทอง	๒๗๑
สมเด็จพระพันวษารับสั่งถามถึงขุนแผน	๒๗๑
ขุนช้างทูลว่าขุนแผนเป็นกบฏ	๒๗๒
สมเด็จพระพันวษาสั่งให้พราภางลาวทอง	๒๗๒
นางลาวทองฝันร้าย	๒๗๒
ราชามาตย์ไปเอาตัวนางลาวทอง	๒๗๓
ขุนแผนควรวุ	๒๗๔
นางลาวทองควรวุ	๒๗๔
นางลาวทองลา นางทองประศรี	๒๗๕
นางทองประศรีควรวุ	๒๗๖
ราชามาตย์พานางลาวทองเข้าเฝ้า	๒๗๖
สมเด็จพระพันวษาให้กักนางลาวทองไว้ในวัง	๒๗๗

ตอนที่ ๑๖ กำเนิดกุมารทองบุตรนางบัวคลี่

ขุนแผนคิดจะตีดาบซื้อม้าหากุมาร	๒๗๘
ขุนแผนออกป่า	๒๗๘
กล่าวถึงหมื่นหาญ	๒๗๙
นางบัวคลี่ลูกหมื่นหาญออกไปไร่	๒๘๐
ขุนแผนเห็นนางบัวคลี่	๒๘๐
ขุนแผนเข้าสมัครอยู่ในช่องหมื่นหาญ	๒๘๒
ขุนแผนช่วยชีวิตหมื่นหาญ	๒๘๓
หมื่นหาญยกนางบัวคลี่ให้ขุนแผน	๒๘๔
แต่งงานขุนแผนกับนางบัวคลี่	๒๘๕
ขุนแผนไม่ยอมเป็นโจร	๒๘๙
หมื่นหาญลองฤทธิ์ขุนแผน	๒๙๐
หมื่นหาญวิชาขุนแผน	๒๙๑
หมื่นหาญให้นางบัวคลี่วางยาพิษขุนแผน	๒๙๓
โหงพรายบอกขุนแผนให้รู้ตัว	๒๙๔
ขุนแผนขอลูกในท้องนางบัวคลี่	๒๙๔
ขุนแผนฆ่านางบัวคลี่	๒๙๖
ขุนแผนปลุกกุมารทอง	๒๙๖
หมื่นหาญยกพวกตามขุนแผน	๒๙๗
หมื่นหาญรบกับขุนแผน	๒๙๘
ขุนแผนยกโทษให้หมื่นหาญ	๒๙๙
ขุนแผนตีดาบฟ้าฟื้น	๓๐๐
หลวงทรงพลกับพันภาคไปรับม้าที่เมืองมฤต	๓๐๒
ขุนแผนซื้อม้าสีหมอก	๓๐๓

ตอนที่ ๑๗ ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา

ขุนแผนครวญค้นขุนช้าง	๓๐๔
ขุนแผนลานางทองประศรี	๓๐๕
ขุนแผนไปเมืองสุพรรณ	๓๐๗
ขุนแผนพบนางพรายของขุนช้าง	๓๐๘
ขุนแผนเข้าบ้านขุนช้าง	๓๐๙
ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง	๓๑๐
ขุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยา	๓๑๑
นางแก้วกิริยาขี้บอกรือนขุนช้าง	๓๑๕
ขุนแผนชมเครื่องเรือนขุนช้าง	๓๑๖
ขุนแผนถึงเตียงขุนช้างนอนกับนางวันทอง	๓๑๘
ขุนแผนพ้อกับนางวันทอง	๓๒๖
ขุนแผนชวนนางวันทองไปด้วย	๓๒๗
นางวันทองยอมไปกับขุนแผน	๓๒๘
นางวันทองครวญอาลัยขุนช้าง	๓๒๙

ตอนที่ ๑๘ ขุนแผนพานางวันทองหนี

ขุนแผนเข้าไปตามนางวันทอง	๓๓๐
ขุนแผนพานางวันทองออกจากห้อง	๓๓๐
นางวันทองสั่งเรือน	๓๓๑
ขุนแผนพานางวันทองออกจากบ้านขุนช้าง	๓๓๑
ขุนแผนพานางวันทองข้ามเรือจ้าง	๓๓๒
ขุนแผนเขียนหนังสือหาขุนช้าง	๓๓๕
ขุนแผนพานางไปถึงป่าเขาพระ	๓๓๖
ขุนแผนเห็นนกตะกุ่ม	๓๓๗
ขุนแผนพานางวันทองลงเล่นน้ำ	๓๓๙

ขุนแผนกับนางวันทองพักอยู่ที่ท่าคันโท	๓๓๙
นางวันทองครวญถึงตัว	๓๔๐
ตอนที่ ๑๙ ขุนช้างตามนางวันทอง	๓๔๓
ขุนช้างตื่นนอน	๓๔๓
ขุนช้างได้หนังสือนางวันทอง	๓๔๓
ขุนช้างเตรียมพล	๓๔๕
ขุนช้างล่านางเทพทอง	๓๔๕
ขุนช้างยกจากเมืองสุพรรณ	๓๔๖
พรานร่อนนำขุนช้างไปตามขุนแผน	๓๔๖
กุมารทองปลุกขุนแผน	๓๔๖
ขุนแผนเตรียมตัวรบขุนช้าง	๓๔๗
ขุนแผนรบขุนช้าง	๓๔๘
ขุนช้างหนีขุนแผน	๓๔๙
ขุนแผนกลับมาหานางวันทอง	๓๕๐
ขุนแผนชวนนางวันทองลงเล่นน้ำ	๓๕๒
ขุนแผนพานางวันทองไปจากท่าคันโท	๓๕๔
ขุนแผนชมดง	๓๕๕
ขุนแผนเข้าบ้านละว้า	๓๕๕
ขุนช้างกลับบ้าน	๓๕๖
ขุนช้างเข้าเฝ้าสมเด็จพระพันวษา	๓๖๑
ตอนที่ ๒๐ ขุนช้างฟ้องว่าขุนแผนเป็นกบฏ	๓๖๒
สมเด็จพระพันวษาเสด็จออก	๓๖๒
ขุนช้างทูลสมเด็จพระพันวษา	๓๖๒
สมเด็จพระพันวษาให้กองทัพตามขุนแผน	๓๖๔
จมื่นไวยจมื่นศรีจัดทัพ	๓๖๔

เกิดกลางแก่งขุนเพชรขุนราม	๓๖๕
กองทัพยกออกจากกรุง	๓๖๖
กองทัพถึงท่าด่านไทร	๓๖๗
ขุนช้างสอดแนมขุนแผน	๓๖๘
จมีนศรีให้ล้อมขุนแผน	๓๖๘
นางวันทองปลุกขุนแผน	๓๖๙
ขุนแผนพานางวันทองไปซ่อน	๓๗๐
กองทัพพบขุนแผน	๓๗๐
ขุนแผนพูดโต้ตอบกับจมีนศรี	๓๗๑
จมีนศรีสั่งให้จับขุนแผน	๓๗๒
ขุนเพชรขุนรามไล่เล็กขุนแผน	๓๗๔
ขุนแผนต่อสู้กองทัพ	๓๗๕
กองทัพแตกหนีขุนแผน	๓๗๗
ขุนแผนกลับไปหานางวันทอง	๓๗๘
จมีนศรีรวมทัพกลับกรุง	๓๘๐
เมียขุนเพชรขุนรามครวญถึงผัว	๓๘๑
จมีนศรีเข้าเฝ้า	๓๘๒
สมเด็จพระพันวษาให้กักด่านจับขุนแผน	๓๘๕

ตอนที่ ๒๑ ขุนแผนลูกเก๊โทษ

นางวันทองมีครรภ์	๓๘๗
ขุนแผนพานางวันทองเดินป่า	๓๘๘
ขุนแผนครวญสงสารนางวันทอง	๓๙๐
ขุนแผนพานางวันทองไปหาพระพิจิตร	๓๙๑
พระพิจิตรรับเลี้ยงขุนแผนนางวันทอง	๓๙๓
นางแก้วกิริยาไถ่ตัวจากขุนช้าง	๓๙๓

ขุนแผนขอให้พระพิจิตรบอกส่งกรุง	๓๙๕
พระพิจิตรบอกส่งขุนแผนนางวันทอง	๓๙๖
ขุนแผนลามา้าสี่หมอก	๓๙๗
ขุนแผนนางวันทองออกจากเมืองพิจิตร	๓๙๘
ขุนแผนซ่อนดาบฟ้าฟื้น	๓๙๙
ขุนแผนมาถึงกรุง	๔๐๐
นางแก้วกิริยาพบกับขุนแผนนางวันทอง	๔๐๐
ขุนแผนพบจมีนศรี	๔๐๑
ตอนที่ ๒๒ ขุนแผนชนะความขุนช้าง	๔๐๒
จมีนศรีทูลว่าได้ตัวขุนแผน	๔๐๒
ขุนแผนเข้าเฝ้า	๔๐๓
สมเด็จพระพันวษาให้ชำระความ	๔๐๔
พันการตามตัวขุนช้าง	๔๐๔
ขุนช้างมาพบนางวันทอง	๔๐๕
ชำระความขุนช้างขุนแผน	๔๐๖
ขุนช้างถูกกระทำ	๔๐๗
สืบพยานความขุนช้างขุนแผน	๔๐๘
ตัดสินความขุนช้างขุนแผน	๔๑๓
ตอนที่ ๒๓ ขุนแผนติดคุก	๔๑๕
ขุนแผนครวญถึงนางลาวทอง	๔๑๕
ขุนแผนให้จมีนศรีทูลขอนางลาวทอง	๔๑๖
จมีนศรีทูลขอนางลาวทอง	๔๑๗
สมเด็จพระพันวษาให้เอาขุนแผนจำคุก	๔๑๗
นางวันทองนางแก้วกิริยาครวญถึงขุนแผน	๔๑๘
ขุนแผนสะเดาะเครื่องจำ	๔๒๑

ทำมะรงจับขุนแผน	๔๒๑
ขุนแผนลองวิชาให้ทำมะรงดู	๔๒๒
พระยายมราชผ่อนจำให้ขุนแผน	๔๒๓
ขุนช้างรู้ว่าขุนแผนติดคุก	๔๒๔
ขุนช้างจุดนางวันทองไปสุพรรณ	๔๒๖
ตอนที่ ๒๔ กำเนิดพลายงาม	๔๒๘
นางวันทองคลอดพลายงาม	๔๒๘
ขุนช้างพาพลายงามไปฆ่า	๔๒๙
โหงพรายขุนแผนช่วยพลายงาม	๔๓๐
นางวันทองตามพบพลายงาม	๔๓๑
นางวันทองพาพลายงามไปฝากวัด	๔๓๓
นางวันทองพ้อขุนช้าง	๔๓๔
นางวันทองไปส่งพลายงาม	๔๓๕
พลายงามออกจากเมืองสุพรรณ	๔๓๗
พลายงามถึงเมืองกาญจน์บุรี	๔๓๗
พลายงามเข้าบ้านนางทองประศรี	๔๓๘
พลายงามพบนางทองประศรี	๔๓๙
นางทองประศรีทำขวัญพลายงาม	๔๔๑
นางทองประศรีพาพลายงามไปหาขุนแผน	๔๔๒
พลายงามพบขุนแผน	๔๔๓
พลายงามกลับมาอยู่กับนางทองประศรี	๔๔๔
นางทองประศรีโกนจุฬพลายงาม	๔๔๕
พลายงามมาหาขุนแผน	๔๔๖
ขุนแผนพาพลายงามไปฝากจมีนศรี	๔๔๘
จมีนศรีพาพลายงามถวายตัว	๔๕๐

ตอนที่ ๒๕ เจ้าล้านช้างถวายนางสร้อยทองแก่พระพันวษา	๔๕๒
เจ้าเชียงใหม่ได้ข่าวนางสร้อยทอง	๔๕๓
เจ้าเชียงใหม่ปรึกษาเสนา	๔๕๓
เจ้าเชียงใหม่ให้ทูตไปขอนางสร้อยทอง	๔๕๓
เจ้าล้านช้างไม่ให้นางสร้อยทองแก่เจ้าเชียงใหม่	๔๕๖
เจ้าล้านช้างปรารภจะถวายนางสร้อยทอง	
แก่พระพันวษา	๔๕๙
เจ้าล้านช้างให้ทูตมากรุงศรีอยุธยา	๔๖๐
ทูตล้านช้างมาถึงโคราช	๔๖๐
พระพันวษาสั่งให้ไปรับทูตล้านช้าง	๔๖๒
ทูตล้านช้างมาถึงกรุง	๔๖๓
พระพันวษาให้เตรียมรับทูตล้านช้าง	๔๖๔
ทูตล้านช้างเข้าเฝ้า	๔๖๕
พระท้าวไฉ่ไปรับนางสร้อยทอง	๔๖๘
พระท้าวไฉ่เข้าเฝ้าเจ้าล้านช้าง	๔๖๙

ตำนานเสภา

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ประเพณีการขับเสปามีแต่ครั้งกรุงเก่า แต่จะมีขึ้นเมื่อใด แลเหตุใด จึงเอาเรื่องขุนช้างขุนแผนมาแต่งเป็นกลอนขับเสภา ทั้ง ๒ ข้อนี้ยังไม่พบอธิบายปรากฏเป็นแน่ชัด แม้แต่คำที่เรียกว่า "เสภา" คำนี้ มูลศัพท์จะเป็นภาษาไทย แลแปลว่าอะไรก็ยังไม่มีความ คำ "เสภา" นี้ นอกจากที่เรียกการขับร้องเรื่องขุนช้างขุนแผนอย่างเราเข้าใจกัน มีที่ใช้อย่างอื่นแต่เป็นชื่อเพลงปี่พาทย์เรียกว่า "เสภานอก" เพลง ๑ "เสภาใน" เพลง ๑ "เสภากลาง" เพลง ๑ ขวนให้สันนิษฐานว่า "เสภา" จะเป็นชื่อลำนำที่เอามาใช้ให้เป็นทำนองขับเรื่องขุนช้างขุนแผน แต่ผู้ชำนาญดนตรีกล่าวยืนยันว่า ลำนำที่ขับเสภาไม่ได้ใกล้เคียงกับเพลงเสภาเลย ด้วยเหตุนี้จึงเป็นอันยังแปลไม่ออก ว่าคำที่ว่า "เสภา" นี้จะแปลความว่าอะไร แต่มีเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในหนังสือต่างๆ บ้าง ข้าพเจ้าเคยได้สดับคำผู้หลักผู้ใหญ่เล่ามาบ้าง สังเกตเห็นในกระบวนกลอนแลถ้อยคำที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเสภาบ้าง ประกอบกับความสันนิษฐานเห็นมีเค้าเงื่อนพอจะคาดคะเนตำนานของเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนได้อยู่ ข้าพเจ้าจะลองเก็บเนื้อความมาร้อยกรองแสดงโดยอัตตโนมิติประกอบด้วยเหตุผล ซึ่งจะชี้แจงไว้ให้ปรากฏแก่ท่านทั้งหลาย

คนहुตลานข้างไปเป็นสัมพันธมิตรสนิทกับนครเชียงใหม่ จึงคุมกองทัพลงมา
 ชุ่มอยู่ ยกเข้าแย่งชิงพระราชธิดานั้นไปได้ ฝ่ายพวกพลกรุงศรีสัตนาคนหุต
 ที่พ่ายแพ้แตกหนีก็รีบกลับไปทูลแจ้งเหตุแก่พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต-
 ลานข้างให้ทรงทราบทุกประการ”

“ครั้นประพาศเหตุนี้ ทราบเข้ามาถึงพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระ
 พระพันวษาก็ทรงพระพิโรธยิ่งนัก จึงตรัสแก่เสนาอำมาตย์ทั้งปวงว่า
 เจ้านครเชียงใหม่ดูเหมือนจะซนของเรา เป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในยุติธรรม มา
 แย่งชิงนางผู้ที่เราจำนงใจจะมาให้แก่เราดังนี้ ก็ผิดต่อกรรมบถมนุษย์วินัย
 จำจะยกขึ้นไปปราบปรามเจ้านครเชียงใหม่ให้ยำเกรงฝีมือทหารไทย ไม่ให้
 ประพาศพิลาทจวจริดดูหมิ่นต่อเราสืบไป จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งให้
 เตรียมทัพ แลตรัสสั่งพระหมื่นศรีมหาเดเล็กผู้เป็นขุนนางข้าหลวงเดิมคน
 สนิทไว้พระไทย ให้เลือกจัดหาทหารที่มีฝีมือกล้าศึกสงครามเข้ามาถวาย”

“พระหมื่นศรีจึงกราบทูลว่า ในทหารไทยในเวลานี้ผู้ใดจะเป็นทหาร
 เอกยอดดีไปกว่าขุนแผนนั้นไม่มี ด้วยขุนแผนเป็นผู้รู้เวทมนต์ เชี่ยวชาญ
 ใจกล้าหาญเป็นยอดเสนา แลมีใจดัดญ่ดุดดเวท รู้พระเดชพระคุณเจ้าหา
 ตัวเปรียบได้ยาก บัดนี้ขุนแผนเป็นโทษต้องรับพระราชอาญาจำอยู่ ณ คุณ
 ถ้าโปรดให้ขุนแผนเป็นทัพหน้ายกขึ้นไปตีเชียงใหม่ในครั้งเงงจะมีชัยชนะ
 โดยง่าย ไม่ต้องให้รอนถึงทัพหลวงแลทัพหลังเพียงปานใด สมเด็จพระ
 พระพันวษาก็ทรงรุดได้ถึงขุนแผน ด้วยทรงทราบว่าเป็นทหารมีฝีมือมาแต่ก่อน
 จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ขุนแผนพ้นโทษ มีรับสั่งให้พระหมื่นศรีนำขุนแผน
 เข้ามาเฝ้าโดยเร็ว พระหมื่นศรีได้รับสั่งแล้วก็ไปบอกนครบาลให้ถอด
 ขุนแผนจากเรือนจำ นำตัวเข้ามาหมอบเฝ้าถวายบังคมต่อหน้าพระที่นั่งใน
 ท้องพระโรง ในขณะนั้นสมเด็จพระพันวษาจึงมีพระราชโองการตรัสถาม
 ขุนแผนว่า แอ้ย้ายขุนแผนเองจะอาสาถูกยกขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ ปราบ
 ปรามเจ้าโยนกอันธพาลให้เห็นฝีมือของทหารไทย รับนางคินมาให้ก็จะได้
 ฤาญมิได้ประการใด ขุนแผนจึงกราบบังคมทูลว่า ข้าพระพุทธผู้เป็นข้าทหาร

ชีวิตอยู่ในใต้ฝ่าพระบาทของพระองค์ผู้ทรงพระเดชพระคุณปกเกล้ามาแต่ปู่
 แลบิดา ข้าพระองค์ขอรับอาสาขึ้นไปตีนครเชียงใหม่ ปราบเจ้าโยนกให้กลัว
 เกรงพระเดชานุภาพของพระองค์ รับราชธิดาพระเจ้าลานช้างคืนมาถวาย
 จงได้ ถ้าตีนครเชียงใหม่ไม่ได้แล้วขอถวายชีวิต สมเด็จพระพันวษาได้
 ทรงฟังขุนแผนกราบทูลรับอาสาแรงดั่งนั้นก็ตีพระไทยนักร จึงโปรดตั้ง
 ให้ขุนแผนเป็นแม่ทัพ ถืออาญาสิทธิ์คุมกองทัพทหารไทยยกขึ้นไปตีนคร
 เชียงใหม่ ขุนแผนจึงกราบถวายบังคมลายกกองทัพขึ้นไปถึงเมืองพิจิตร
 จึงแวะเข้าหาพระพิจิตรเจ้าเมือง ขอให้ส่งดาบเวทวิเศษกับม้าวีเศษที่ฝากไว้
 แต่ก่อนมาคืนให้ จะไปใช้ในการรบศึก ดาบวิเศษของขุนแผนนั้น ใน
 ภายหลังต่อๆ มามีผู้เรียกว่า ดาบฟ้าฟื้นมีฤทธิ์เดชนัก ม้าวีเศษนั้นเรียกว่า
 ม้าสีหมอก ขันที่เข้าสู่สงครามหลบหลีกเข้าศึกได้แคล่วคล่องว่องไวนัก
 ขุนแผนได้ดาบเวทวิเศษแลม้าวีเศษแล้ว ก็ลาเจ้าเมืองพิจิตรรีบยกขึ้นไปถึง
 แดนนครเชียงใหม่ ฝ่ายเจ้านครเชียงใหม่รู้ว่ากองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้น
 มา จึงแต่งกองทัพให้ยกออกมาสู้รบต้านทาน ขุนแผนแม่ทัพก็ขับพลทหารไทย
 เข้าต่อสู้พลลาววนเชียงใหมโดยสามารถ กองทัพเชียงใหม่ก็แตกพ่ายแพ้
 หนีกลับเข้าเมือง จะปิดประตูลงเขื่อนก็ไม่ทัน ขุนแผนก็ยกติดตามรบรุก
 บุกรันเข้าเมืองได้ ไล่ฆ่าฟันพลลาวล้มตายลงเป็นอันมาก ฝ่ายเจ้านคร
 เชียงใหม่เห็นเข้าศึกเข้าเมืองได้ก็ตกใจไม่มีขวัญ จึงขึ้นม้าหนีออกนอกเมือง
 ไป ขุนแผนจึงคุมทหารเข้าล้อมวัง ไปจับอรรคสาธุเทวี่มหาดเล็กพระเจ้า
 เชียงใหม่ กับราชธิดาอันมีนามว่าเจ้าแวนฟ้าทอง กับนางสนมน้อยใหญ่ของ
 พระเจ้านครเชียงใหม่ให้รวบรวมไว้พร้อมด้วยกัน แลให้เชิญนางสร้อยทอง
 ราชธิดาพระเจ้านครลานช้างที่เจ้านครเชียงใหม่ไปแย่งชิงมาไว้ให้ออกมาจาก
 หอค้า จึงเชิญนางสร้อยทองพระราชธิดาพระเจ้าลานช้าง กับมหาดเล็ก
 พระเจ้านครเชียงใหม่ที่จับไว้ได้ เลิกกองทัพกลับลงมาถวายพระเจ้ากรุงศรี
 อยุธยา แลกราบทูลข้อราชการทัพที่มีชัยชนะนั้นให้ทรงทราบทุกประการ
 สมเด็จพระพันวษาก็มีพระไทยยินดีนัก จึงทรงพระดำริถึงทศพิธราชธรรม

ตรัสว่า ซึ่งเจ้านครเชียงใหม่ผู้มีมือกองทัพไทยมิได้ หนีออกจากเมืองไป
ทิ้งเมืองให้ว่างเปล่าไว้ไม่มีเจ้าปกครองดังนั้นไม่ควร สมณะชีพรามณ์
ราษฎรจะได้ความเดือดร้อน จึงทรงตั้งอำมาตย์ผู้ใหญ่ ให้เป็นข้าหลวงขึ้น
ไปเกลี้ยกล่อมราษฎรพลเมืองเชียงใหม่ไม่ให้แตกตื่นวุ่นวาย ให้เสนาข้า
ราชการชาวเมืองเชียงใหม่ นั้นไปติดตามเชิญพระเจ้าเชียงใหม่ กลับเข้ามา
ครอบครองบ้านเมืองอยู่เป็นปรกติตามเดิมดังเก่า

“ในขณะนั้น พระองค์จึงทรงโปรดพระราชทานบำเหน็จรางวัล
เป็นต้นว่าเงินทอง สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค แก่ขุนแผนผู้เป็นแม่ทัพ
แลนายทัพนายกองตลอดจนพลโยธาทวยหาญ ผู้ไปรบศึกมีไชยชนะมาใน
ครั้งนั้นเป็นอันมาก ครั้นแล้วพระองค์จึงทรงตั้งนางสร้อยทองราชธิดา
พระเจ้าศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง เป็นพระมเหสีชาย แลตั้งนางแว่นฟ้าทอง
ราชธิดาเจ้านครเชียงใหม่เป็นพระสนมเอก แด่มเหสีเจ้านครเชียงใหม่ผู้เป็น
มารดาของนางแว่นฟ้าทองพระสนมเอกนั้น โปรดแต่งข้าหลวงพร้อมด้วย
พวกพลพาขึ้นไปส่งต่อพระเจ้านครเชียงใหม่ โดยพระไทยทรงพระกรุณา
ฝ่ายข้าคนชายหญิงชาวนครล้านช้างแลชาวนครเชียงใหม่ ก็ทรงโปรด
ให้ตั้งทำมาหากินอยู่ตามภูมิลำเนา ในกรุงศรีอยุธยา”

“ฝ่ายขุนแผนซึ่งเป็นทหารเอกยอดฝีมือชื่อเสียงปรากฏในกรุงศรี-
อยุธยาในครั้งนั้นเมื่อคิดเห็นว่าตนแก่ชราแล้ว จึงนำดาบเวทพิเศษของตน
เข้าถวายสมเด็จพระพันวษา เพื่อเป็นพระแสงทรงสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน
ต่อไป พระองค์ทรงรับไว้เป็นพระแสงทรงสำหรับพระองค์ แล้วจึงทรง
ประสิทธิประสาทนามว่า พระแสงปราบศัตรู แลทรงตั้งนามพระแสงขรรค์
แต่ครั้งพระยาแกรกนั้นว่าพระขรรค์ไชยศรี โปรดให้มหาดเล็กเชิญตามเสด็จ
ซ้ายขวา แลมีรับสั่งให้เชิญพระรูปพระยาแกรกกับมงกุฏของพระยาแกรก
เข้าไว้ในหอพระที่นมัสการในพระราชวัง พระรูปพระยาแกรกกับมงกุฏทรง
ยังมีปรากฏอยู่จนคราบเท่าทุกวันนี้”

“พระพันวษาครงราชสมบัติมาได้ ๒๕ พรรษา เมื่อแรกได้ราชสมบัติ

พระชนมายุ ๑๕ พรรษา รวมพระชนมายุ ๔๐ พรรษา เสด็จสวรรคต”

ในคำให้การของชาวกรุงเก่ามีเรื่องขุนช้างขุนแผนปรากฏอยู่เท่านี้ นอกจากคำให้การชาวกรุงเก่า หนังสือเรื่องอื่นที่แต่งครั้งกรุงเก่ากล่าวถึงเสมามิบ้าง แต่ยังไม่พบที่เล่าเรื่องขุนช้างขุนแผน มีในหนังสือพงศาวดารเหนือก็กล่าวเพียงว่า สมเด็จพระพันวษาได้เสวยราชย์เมื่อนั้นๆ อันพระนามที่เรียกว่า “พระพันวษา” น่าจะเป็นพระนามประกอบพระเกียรติยศสำหรับเรียกสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในสมัย ๑ ดังเราเรียกว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” มิใช่เป็นพระนามเฉพาะพระองค์หนึ่งพระองค์ใด เพราะคำเดียวกันนี้ในชั้นหลังต่อมา มาใช้เป็นพระนามสำหรับพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมราชชนนี ว่า “สมเด็จพระพันปีหลวง” และที่เรียกสมเด็จพระอรรคมเหสีว่า “สมเด็จพระพันวษา” ก็มีในบางรัชกาล เช่นพระอรรคมเหสีของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศครั้งกรุงเก่า และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีในรัชกาลที่ ๒ คนทั้งหลายก็เรียกว่า “สมเด็จพระพันวษา” จึงเห็นว่ามีใช้เป็นพระนามเฉพาะพระองค์พระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งพระองค์ใดแต่ก่อนมา

เรื่องขุนช้างขุนแผนที่ปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่าดังกล่าวมานี้ มีหลักฐานที่จะเทียบให้รู้ศักราชได้ว่า เรื่องขุนช้างขุนแผนเกิดขึ้นเมื่อใดคือในหนังสือนั้น แห่ง ๑ กล่าวว่า สมเด็จพระพันวษาเป็นพระราชบิดาของพระบรมกุมาร ต่อมากล่าวว่า พระบรมกุมารเมื่อได้เสวยราชสมบัติมีมเหสีชื่อว่าศรีสุดาจันทร์แลนางนี้เมื่อพระราชสามีสวรรคตแล้ว ซึ่งราชสมบัติให้แก่อู๋ เทียบกับพระราชพงศาวดาร พระบรมกุมารก็คือสมเด็จพระไชยราชาธิราช สมเด็จพระพันวษานั้นก็คือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โดยหลักฐานอันนี้ประมาณว่า ขุนแผนมีตัวอยู่ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ระหว่างจุลศักราช ๘๕๓ จน ๘๘๑ ปี และมีเนื้อความประกอบในพงศาวดารเชียงใหม่ว่า ในยุคนั้นพระเมืองแก้วเป็นพระเจ้าเชียงใหม่ ทำศึกกับกรุงศรีอยุธยาอยู่หลายคราว และยังมีเนื้อความประกอบชอบกลอีกอย่าง ๑ ที่ในต้นหนังสือเสมานี้เองลงศักราชไว้ว่า “ร้อยสี่สิบเจ็ดปี”

ถ้าสันนิษฐานว่า เดิมเขียนเป็นตัวหนังสือว่า "แปดร้อยสี่สิบเจ็ดปี" ภายหลังตกคำแปดไปเสีย ถ้าวางจุดศักราช ๘๔๗ เป็นปีขุนแผนเกิด ขุนแผนเกิดในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ อายุได้ ๖ ขวบ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ผ่านพิภพจึงได้รับราชการในแผ่นดินนั้นคู่กันเข้ากันได้ แต่ที่ในคำให้การชาวกรุงเก่ากล่าวอีกแห่ง ๑ ว่า ท้าวโพธิสารเป็นเจ้าเชียงใหม่ในครั้งนั้น ท้าวโพธิสารนี้ที่จริงเป็นเจ้าลานช้าง เป็นแต่ราชบุตรเขยพระเจ้าเชียงใหม่ และเป็นพระชนกของพระไชยเชษฐาที่ขอพระเทพกระษัตรี คราวทำสงครามกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ลงมาตรงราวแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เห็นจะเอาชื่อโพธิสารมาใส่ผิดฟังไม่ได้ ควรฟังเป็นหลักฐานแต่ว่ามีเค้าเงื่อนว่า เรื่องขุนช้างขุนแผนนั้น เป็นเรื่องเกิดในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๓๔ กับ ๒๐๗๒ แลอนุโลมต่อมาได้อีกอย่าง ๑ เสมาคงจะเกิดมีขึ้นภายหลังรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ นับด้วยร้อยปี เมื่อเรื่องขุนช้างขุนแผนเล่ากันจนกลายเป็นนิทานไปแล้ว ถ้าประมาณว่าเสภาพังมีขึ้นในตอนหลัง ไม่ก่อนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็เห็นจะไม่ผิด

ตัวเรื่องขุนช้างขุนแผนที่เล่าในคำให้การชาวกรุงเก่า แม้สังเขปเพียงนั้นยังเห็นได้ว่าไม่ตรงกับเรื่องขุนช้างขุนแผนที่เราขับเสภากัน ความข้อนี้ไม่อัศจรรย์อันใด ด้วยเรื่องขุนช้างขุนแผนเอามาเล่าเป็นนิทานกันเสียช้านานหลายร้อยปี แลเข้ามาแต่งเป็นกลอนเสภาในชั้นหลังอีก คงตกแต่งเรื่องให้พิภพกึกก้องสนุกสนานขึ้น แลต่อเติมยืดยาวออกทุกที เชื่อได้ว่าเรื่องในเสภาคงคลาดเคลื่อนจากเรื่องเดิมเสียมาก แต่คงจะยังมีเค้ามูลเรื่องเดิมอยู่บ้าง ถ้าจะลองประมาณเค้าเรื่องเดิม เท่าที่ยึดติดด้วยเหตุผลเรื่องข้างตอนต้นเห็นจะตรงตามที่ปรากฏในเสภา คือขุนช้าง ขุนแผน นางวันทอง ๓ คนนี้เป็นชาวสุพรรณ นางวันทองเป็นชู้กับขุนแผนแต่เมื่อยังเป็นพลายแก้ว แล้วทำนองจะขอสู่กันไว้แต่ยังไม่ทันแต่งงาน ในระยะนี้พลายแก้วต้องเกณฑ์ไปทัพ (ไม่จำเป็นต้องเป็นแม่ทัพ) หายไปเสียนาน

ทางนี้ขุนช้างพยายามจนได้นางวันทองไปเป็นเมีย พลายแก้วกลับจากทัพ ได้เป็นที่ขุนแผนสท้าน ตำแหน่งปลัดซ้ายกรมตำรวจภูบาล จึงลักนางวันทองไป ขุนช้างติดตามขุนแผนทำร้ายขุนช้างอย่างไรอย่างหนึ่ง ขุนช้างจึงเข้ามากล่าวโทษขุนแผน สมเด็จพระพันวษาให้ข้าหลวงออกติดตามขุนแผนฆ่าข้าหลวงเสียแล้วจึงหนีขึ้นไปเมืองเหนือ แต่ลงปลายเข้าหาพระพิจิตรโดยดี พระพิจิตรจึงบอกส่งลงมากรุงเทพฯ นำสงสัยว่า จะเป็นในตอนนี้เองที่มีรับสั่งให้ฆ่านางวันทอง ฐานเป็นหญิงสองใจ แล้วเอาขุนแผนจำคุกไว้โดยโทษที่ฆ่าข้าหลวง แต่ลดหย่อนเพราะเข้ามาลูบแก้โทษ อยู่มาเกิดศึกเชียงใหม่เวลาเสาะหาทหาร จมื่นศรีษะ ทูลยกย่องขุนแผน ขุนแผนจึงพ้นโทษด้วยจะให้ไปทำการศึก ขุนแผนไปรบพุ่งมีชัยชนะ จึงเลยมีชื่อเสียงเป็นคนสำคัญ นำเข้าใจว่าทำนองเรื่องขุนช้างขุนแผนเดิมจะมีเท่านั้นเอง นอกจากนี้เห็นจะเป็นของแต่งประกอบขึ้นในตอนเมื่อเป็นนิทานและเป็นเสภาในภายหลัง

ว่าด้วยหนังสือเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

หนังสือกลอนของโบราณ ที่เกิดขึ้นด้วยเอานิทานมาแต่งเป็นกลอนสำหรับขับลำนำ ไม่ใช่มีแต่เรื่องขุนช้างขุนแผนเรื่องเดียว หนังสือเรื่องตำนานและเรื่องชาดกต่างๆ ที่แต่งเป็นกลอนสำหรับสวดก็เป็นของเกิดขึ้นโดยนัยเดียวกัน คือเอาเรื่องนิทานที่สำหรับเล่ามาแต่งเป็นกลอนสำหรับอ่าน เมื่ออ่านก็ทำทำนองเป็นลำนำเช่นอ่านตามศาลาและวิหาร อันเป็นเหตุให้เรียกว่า "โอเอวิหารราย" นั้นเป็นต้น ก็คือเอานิทานให้คนฟังนั่นเอง หนังสือสวดนั้นเชื่อได้ว่ามีมาก่อนหนังสือเสภาตำนานและมีแพร่หลายจนถึงเมืองลาวข้างฝ่ายเหนือ ถ้าเอาเรื่องตำนานและชาดกมาแต่งเป็นหนังสือ

สำหรับแล้วโดยทำนองเดียวกัน แต่เมื่อพิจารณาเห็นว่า การที่เอาเรื่อง ขุนช้างขุนแผนมาแต่งเป็นกลอนเสภา จะเอาแบบอย่างมาจากหนังสือ สวด หรืออย่างไร สันนิษฐานเห็นว่า น่าจะเป็นการเกิดขึ้นทางหนึ่งต่างหาก ไม่ได้เอาอย่างจากหนังสือสวด เกิดขึ้นแต่การที่เล่านิทานกันตามบ้านนั่นเอง

ลักษณะนิทานที่เล่ากันแต่โบราณ หรือแม้แต่ลดลงมาจนในปัจจุบัน ทุกวันนี้ผิดกับชาดกอันเป็นต้นเค้าของหนังสือสวดในข้อสำคัญอย่าง ๑ ที่ นิทานมักหยาบและโลน ข้อนี้ไม่ใช่เพราะคนเล่าและคนฟังนิทานเมื่อชดาลัย ชอบหยาบและโลนทั่วไป ความจริงน่าจะเกิดแต่คติในทางอาถรรพณ์มีมา แต่ดึกดำบรรพ์ ที่ถือว่าถ้าปีศาจเอ็นดูอยากได้ผู้ใด ก็อาจบันดาลให้ล้มตาย เอาตัวไปเลี้ยงดูใช้สอยในเมืองผี จึงเกิดวิธีแก้โดยอาการที่กระทำให้ปีศาจ เห็นว่าเป็นคนหยาบคนโลน ไม่ควรปีศาจจะเอาไปเลี้ยงดู คติอันนี้เป็นเหตุ ให้เกิดความประพฤติหลายอย่าง ที่ยังถือลงมาจนในชั้นหลัง เป็นต้นว่า ทางเมืองเชียงใหม่ ถ้าลูกเจ้าหลานนายเกิดมามากให้ชื่อ ๒ ชื่อ ชื่อ ๑ เป็นสามัญสำหรับตัว อีกชื่อ ๑ สำหรับเรียกให้ผีเกลียดเช่นชื่อว่า "อึ่ง" บ้าง "กบ" บ้าง "เขียด" บ้าง ลักษณะที่คนเล่นเพลงปรบไกวก็ดี เทพทองกิติ ซึ่งไม่มีอะไรนอกจากเกี่ยวกันโดยกระบวนหยาบช้า ถึงชุดโคตรเค้าเหล่ากอ คำกันเล่นต่อหน้าชาวก้านัล ก็ชื่อว่ามาแต่คติอันเดียวกัน โดยประสงค์จะ ให้ปีศาจรังเกียจบุคคลหรือวัตถุที่เป็นเหตุแห่งมหรสพ ด้วยเหตุนี้ ในงาน สมโภชพญาช้างเผือกมาถึงพระนคร จึงต้องมีเทพทองเป็นของขาดไม่ได้ มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ยังอีกอย่าง ๑ เช่นเด็กผูกขุนเพ็ดกิติ หรือที่คน ทำขุนเพ็ดไปถวายเจ้ากิติ ก็น่าจะมาโดยคติอันเดียวกัน โดยประสงค์จะ ให้ผีซึ่งเด็กนั้น และให้เจ้าซึ่งคนที่เอาขุนเพ็ดถวาย ไม่ต้องการเอาไปเมืองผี มิใช่ถวายพระเจ้าจะชอบพอขุนเพ็ดอย่างไร การเล่านิทานเป็นมหรสพ โดยเฉพาะในงานเรียกขวัญเช่นงานโกนจุก ที่เล่านิทานเรื่องหยาบ ๆ ก็จะ เนื่องด้วยเรื่องจะให้ผีรังเกียจเด็กที่โกนจุกนั้น อยู่ในคติอันเดียวกับนิทานที่ เล่ากันจึงมักจะกลาย และจึงให้อภัยกันโดยประเพณีที่กล่าวมาแล้ว ครั้น

เคยกันขึ้นมา ก็เลยเป็นธรรมเนียมจนกลายเป็นของขบขัน ถึงเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนเมื่อยังเล่ากันเป็นนิทาน ก็คงเล่าอย่างหยาบๆ ข้อนี้ยังเห็นได้ แม้จนบทเสภาที่ขับกันในพื้นที่บ้านเมืองก็อยู่ข้างหยาบ แต่ไม่หยาบอย่างสามหาวเหมือนนิทานอื่นๆ ทั้งตัวเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นเรื่องที่สนุก จับใจคนยิ่งกว่าเรื่องนิทานอื่นๆ ทั้งสิ้น เห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้จึงได้นิยมแต่ในเรื่องขุนช้างขุนแผนเรื่องเดียว

ในชั้นแรกที่จะเกิดเสภา ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า เห็นจะแต่งเป็นกลอนแต่บทที่สำคัญในเรื่องขุนช้างขุนแผน เช่นบทสังวาส บทพ่อ บทชมโฉมและชมตง เป็นต้น เมื่อเล่านิทานไปถึงตรงนั้น จึงว่ากลอนแทรกเป็นทำนองนิทานทรงเครื่อง เหตุใดจึงเห็นดังนี้ อธิบายว่า เพราะแต่เดิมเรื่องขุนช้างขุนแผนเล่าเป็นนิทาน และธรรมดาเล่านิทานนั้น จะเล่าคนเดียวก็ตามหรือผลัดกันเล่าหลายคนก็ตาม คงต้องเล่าแต่ต้นจนจบเรื่องนิทานทุกเรื่อง นิทานเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นเรื่องยืดยาว ที่จะแต่งกลอนให้จบเรื่องในคราวเดียวยาวนานักแม้แต่งได้ก็จะเล่าให้จบเรื่องในคืนเดียว ไม่ได้จึงสันนิษฐานในชั้นแรกเมื่อจะเกิดเสภา เห็นจะแต่งเป็นกลอนเพียงบทสำหรับว่าสลับแต่ในตอนที่สำคัญ แล้วเล่านิทานต่อไปจนจบเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน กลอนที่แต่งขึ้นนี้ อาจจะเป็นกลอนสวดคิดขึ้นว่าในเวลาเล่านิทานนั้น ครั้นเมื่อคนฟังชอบ ต่อมาอีกชั้น ๑ จึงมีกวีคิดแต่งเป็นกลอนทั้งตัวนิทานเอาไปขับเป็นเสภา จึงเกิดหนังสือเสภาคมามาแต่นั้น แต่เรื่องนิทานขุนช้างขุนแผนเป็นเรื่องยาวดังกล่าวนั้นแล้ว เมื่อแต่งเป็นกลอนและขับเป็นลำนำด้วยก็เป็นอันพ้นวิสัยที่จะขับให้ตลอดเรื่องได้ในคืนเดียว บทเสภาที่แต่งขึ้นจึงแต่งแต่เป็นตอนพอขับคืน ๑ เมื่อเอาอย่างกันแพร่หลาย แต่งกันขึ้นหลายคนใครชอบใจจะขับตอนไหนก็แต่งเป็นกลอนเฉพาะตอนที่ขับนั้น ด้วยเหตุนี้ บทเสภาเดิมทั้งที่แต่งครั้งกรุงเก่า หรือแม้ที่แต่งขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์ ตามแบบอย่างครั้งกรุงเก่าจึงเป็นท่อนเป็นตอน ไม่เป็นเรื่องติดต่อกันเหมือนกับบทละคร การที่เอาบทเสภาคมารวมติดต่อกันให้

เป็นเรื่องอย่างหนังสือเสภาที่ลงพิมพ์ มีหลักฐานที่รู้ได้ว่าพึ่งเอามารวมกันใน
ชั้นหลังเมื่อราวรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์นี้ ดังจะอธิบายต่อไปข้าง
หน้า

หนังสือเสภาที่แต่งเมื่อครั้งกรุงเก่าเห็นจะศูนย์เสียแทบหมด ด้วย
หนังสือเสภาผิดกับหนังสือบทละครและหนังสือสวด เพราะลักษณะการ
เล่นละครและสวดต้องอาศัยหนังสือ ใครเล่นละครก็จำต้องมีหนังสือบท
สำหรับร้อง ถ้าไม่มีหนังสือก็เล่นละครไม่ได้ หนังสือสวดก็ต้องใช้ในเวลา
สวดโดยทำนองเดียวกัน แต่หนังสือเสภาไม่เช่นนั้น แต่งขึ้นสำหรับ
ให้คนขับท่องพอจำได้ จำได้แล้วก็ไม่ต้องใช้หนังสือ ใช้แต่เท่านั้น ใคร
แต่งหนังสือเสภาขึ้นสำหรับขับพากัน น่าจะปิดหนังสือด้วยซ้ำไปเพราะกลัว
ผู้อื่นจะได้ไปขับแข่งตน จะให้อ่านท่องก็เห็นจะเฉพาะที่เป็นศิษย์หา หนังสือ
เสภาย่อมจะมีน้อย และเป็นของปกปิดกัน จึงสาบสูญง่าย ไม่เหลือลง
มามากเหมือนหนังสือบทละครและหนังสือสวดครั้งกรุงเก่า

บทเสภาครั้งกรุงเก่าที่ได้มาถึงกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ได้มาด้วยมีคน
เสภาครั้งกรุงเก่าเหลือมาบ้าง แต่บทที่คนเสภาเหล่านั้นจะได้หนังสือมา
ฤๅจำมาได้ก็จะไม่กี่ตอน สักว่าได้มาพอเป็นเชื่อบทเสภาที่ขับกันในกรุง
รัตนโกสินทร์นี้ แม้ในชั้นสำนวนเก่า ได้สังเกตสำนวนดู เชื่อได้ว่าเป็น
ของที่มาคิดแต่งขึ้นใหม่ในกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งนั้น

ตำนานเสภาชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีหลักฐานพอจะรู้เรื่องราวได้
ถ้วนถี่ดีกว่าครั้งกรุงเก่าหลายอย่าง ข้าพเจ้าได้พบหนังสือ ซึ่งนับว่าเป็น
จดหมายเหตุในเรื่องเสปามีอยู่ ๒ ฉบับ คือกลอนสุนทรภู่แต่งไว้ในบทเสภา
ตอนโกนจุกพलयามแห่ง ๑ กลอนท้ายให้ว่าครูเสภาใครแต่งหาทราบไม่
นายอยู่เสภาชาวอ่างทองว่าให้ข้าพเจ้าฟังได้ให้จดไว้อีกฉบับ ๑ หนังสือ
กลอน ๒ ฉบับนี้ ให้เค้าเงื่อนทางวินิจฉัยตำนานเสภาหลายข้อ ดัง
จะอธิบายต่อไป

กลอนของสุนทรภู่

สมภารรับกลับมาลัยอวาสา	เสียงพิณพาทย์พวกพ้องทองประศรี
หาเสกามาทั่วที่ตัวดี	ท่านตามีช่างประตักถนัดรบ
ดูท่านองพองคอเสียงอ้อแอ้	พวกคนแก่ชอบหูว่ารู้จบ
คารองศรีดีแต่ขันรู้ครันครบ	กรับกระโทบทำหลอกแล้วกลอกตา
แล้วนายทั้งดั่งโด่งเสียงโง่งโวก	ว่ากระโชกกระชั้นชั้นหนักหนา
ฝ่ายนายเพ็ชรเม็ดมากลากข้าข้า	ตั้งสามวาสองศอกเหมือนบอกรยาว
ส่วนนายมาพระยานนท์คนตลก	ว่าหยกหยกหยาบข้าคนฮาจาว
ดาทองอยู่รู้ว่ภาษาลาว	ส่งกราวเชิดเพลงโหม่งเห่งไปฯ

กลอนไหว้ครู

๑ ที่นี้จะไหว้ดาครูสุน	เป็นนายประตูดุคนทุกแหล่งหล้า
ไหว้ครูมีช่างประตักถัดลงมา	ครูเพ็งแก่งว่าข้างสุพรรณ
จะไหว้ดาครูเหล่ชอบเฮฮา	พันรักษารাত্রีดีขยัน
ดาทองอยู่ครูละครกลอนสำคัญ	ดาหลวงสุวรรณรองศรีที่บรรโลย
เมื่อครั้งพระจอมนรินทร์แผ่นดินลับ	เสกขยับยังหามี่ปีพาทย์ไม่
มาเมื่อพระองค์ทรงไชย	ก็เกิดคนดีในอยุธยา
ทั้งปรบไก่ครึ่งท่อนกลอนไม่ขัด	ข้าพเจ้าไม่สันเท็ดทิ้งหัดว่า
ว่าไปมิใช่โวปัญญา	ครูชื่อว่ามาพระยานนท์
ตลกไซ้หนังเล่นเห็นไม่ขาด	น้องระนาดส่งได้ไม่ขัดสน
ให้เรียนรู้เป็นครูไว้ทุกคน	ฎากระเดื่องเลื่องจนบรรโลยไป ฯ
๑ ที่นี้จะไหว้ครูปีพาทย์	น้องระนาดฎาตีปีไฉน
ทั้งครูแก้วครูพักเป็นหลักไชย	ครูทองอินนั้นแลใครไม่เทียมทัน

มือก็ตอดหนอดหนักขยักขยอน	คาพูนมอญมิใช่ชั่วด้วยยัน
ครุมีแขกคนนี้เขาตีครัน	เป้าทะยอยลอยลั่นบรรเลงภ
รับดาเกดปรอทยอดเสภา	ทั้งครุน้อยเจรจาคนนับถือ
อีกครุแจ้งแจ้งอักษรขจรภ	ครุอ่อนว่าพิมระบือชื่อขจร
ครันจะร่ำไปนักกักจักช้า	ทีนี้จะว่าเสภาตามครุสอน
ข้าพเจ้าพลั้งพลาดบาทบทกลอน	ขอภัยเกิดอย่าค่อนนินทาเลย ^(๑)

ชื่อครุเสภาที่ปรากฏในกลอนทั้ง ๒ ฉบับนี้ ที่ปรากฏชื่อในกลอนของสุนทรภู่เป็นคนเสภาที่มีชื่อเสียงในครั้งรัชกาลที่ ๒ สุนทรภู่ได้เคยฟังคนเหล่านั้นขับ จึงรู้ว่าทำนองของใครเป็นอย่างไร ส่วนชื่อครุเสภาที่ปรากฏในกลอนไหว้ครุนี้ เห็นได้ว่ารวบรวมชื่อคนเสภาเก่าใหม่บรรดาที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ทั้งที่มีตัวอยู่และที่ตายไปเสียแล้วมารบรวไว้ ที่ซ้ำกับในบานชีของสุนทรภู่ก็หลายคน แล้วได้ว่าแต่งที่หลังกลอนของสุนทรภู่ เพราะอ้างถึงครุเสภาพร้อมกับสุนทรภู่ เช่นนายมาพระยานนท์เป็นต้น แต่ในฉบับไหว้ครุบอกว่าตายเสียแล้ว จึงรู้ว่าแต่งที่หลัง

ในกลอนทั้ง ๒ ฉบับมีชื่อครุเสภา ๑๔ คน ครุปีพาทย์ ๕ คนได้ลงสืบประวัติได้แต่บางคน^(๒) คือ

๑. ครุทองอยู่ มีชื่อทั้งในกลอนสุนทรภู่และการไหว้ครุ คนนี้ได้ความว่าเป็นคนสำคัญทีเดียว เดิมเป็นตัวละครพระเอกของเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพทริภักย์แต่ในรัชกาลที่ ๑ ครั้นเมื่อหัดละครหลวงในรัชกาลที่ ๒ ได้เป็นครูนายโรงละครหลวงรุ่นใหญ่ เช่น เจ้าจอมมารดาแย้มอิเหนาเป็นต้น และว่าเป็นที่ปรึกษาหาหรือของเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีในการคิดแบบ

๑ กลอนไหว้ครุนี้พิเคราะห์ดูความ เข้าใจว่าแต่ง ๒ คราว ไหว้ครุเสภาข้างตอนต้น เห็นจะแต่งก่อนตอนไหว้ครุปีพาทย์นาน ชื่อครุเสภาชั้นหลัง เช่น ครุแจ้ง จึงมาป่นอยู่ในตอนไหว้ครุปีพาทย์

๒. ประวัติครุเสภาและครุปีพาทย์ตอนนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานวชิราวุธวงศ์ได้ทรงช่วยสืบประทาน

ใช้บทรำละครที่ใช้ร่วมกันมาจนทุกวันนี้ด้วย ครั้งนั้นเมื่อทรงพระราชนิพนธ์บทละครแล้ว พระราชทานออกไปที่เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ฯ เอาพระฉาบบานใหญ่มาตั้ง ทรงลองจัดวิธีรำให้เข้ากับบทกับครูทองอยู่ด้วยกัน เมื่อเห็นว่าอย่างไรเรียบร้อยดีแล้ว จึงมอบให้ครูทองอยู่ถ่ายมาฝึกหัดละครต่อมาในรัชกาลที่ ๓ ครูทองอยู่นี้ได้เป็นครูละครที่ฝึกหัดขึ้นตามวังเจ้านายเกือบจะทุกแห่ง เรียกได้ว่าเป็นครูละครทั้งเมือง ถึงมีชื่อบูชากันในคำไหว้ครูละครจนตราบเท่าทุกวันนี้ มีครูนางอีกคน ๑ ชื่อว่าครูรุ่ง เป็นคู่กับครูทองอยู่ แต่เห็นจะขับเสภาไม่เป็น ส่วนครูทองอยู่นั้น ยังตีในทางเสภาด้วยอีกทาง ๑ จึงมีชื่อในพวกครูเสภาด้วย

๒. ครูแจ้ง คนนี้เป็นรุ่นหลัง มีอายุอยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕ บ้านอยู่หลังวัดระฆังฯ แต่เดิมมีชื่อเสียงในการเล่นเพลง ถึงอ้างชื่อไว้บทเสภาตอนทำศพนางวันทอง ว่าหานายแจ้งมาว่าเพลงกับยายมา คือครูแจ้งคนนี้เอง มีเรื่องเล่ากันว่า ครูแจ้งกับยายมานี้เป็นคนเพลงที่เลื่องฤทธิ์ในรัชกาลที่ ๓ อยู่มาไปเล่นเพลงครั้ง ๑ ยายมาคำถึงมารดาครูแจ้ง ด้วยข้อความอย่างไรร้อยอย่างหนึ่ง ซึ่งครูแจ้งแก้ไม่ตก ชัดใจจึงเลิกเพลงหันมาเล่นเสภา และเป็นนักแสดงด้วย ได้แต่งเสภาไว้หลายตอน ดังจะปรากฏบางตอนในเสภาฉบับนี้ ด้วยแต่งกลอนดี แต่กระเดียดจะหยาบเห็นจะเป็นเพราะเคยเล่นเพลงปรบไก่ ถึงลำสวดที่สวดกันมาในชั้นหลังว่าเป็นลำของครูแจ้งประดิษฐ์ขึ้นก็มี จึงนับว่า ครูแจ้งเป็นครูเสภาสำคัญอีกคน ๑

๓. ครูปีพาทย์ชื่อว่าครุมีแขกนั้น คือเป็นเชื้อแขกชื่อมี ว่าเล่นเครื่องดุริยดนตรีได้เกือบทุกอย่าง เป็นคนฉลาดสามารถแต่งเพลงดนตรีด้วย มีชื่อลำลือเพลงของครุมีดังนี้ คือ ทะยอยใน, ทะยอยนอก ๓ ชั้น เป็นต้น ยังเล่นกันอยู่จนทุกวันนี้ทั่วทุกวง แทบจะถือกันว่า ถ้าใครเล่น ๒ เพลงนี้ไม่ได้ นับว่ายังไม่เป็น ครุมีนี้ท่านองจะถนัดปี จึงปรากฏในคำไหว้ครูว่า

"ครุมีแขกคนนี้เข้าตีครัน เป้าทะยอยลอยลั่นบรรเลงภฏ" แต่ทะยอยซึ่งว่าในที่นี้ เป็นอีกเพลง ๑ ไม่ใช่ทะยอยนอก ทะยอยในที่กล่าวมาแล้ว เป้าแต่เลาเดียว พวกปีพาทย์เรียกกันว่า "ทะยอยเดี่ยว" เป็นเพลงครุมีแต่งเหมือนกัน ครุมีนี้ตีมาแต่ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อในรัชกาลที่ ๔ เจ้านายหลายพระองค์ มีพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระเทเวศร์ฯ กรมหลวงวงศาฯ เป็นต้น ทรงรวบรวมคนหัดปีพาทย์ขึ้นเล่นประชันวงกัน ครุมีคนนี้ได้เป็นครุปีพาทย์ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นที่พระประดิษฐไพเราะ ตำแหน่งปลัดจางวางมหาดเล็ก ได้ว่ากรมปีพาทย์ฝ่ายพระบวรราชวัง อยู่มาถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นครุมีโหรีของสมเด็จพระยาสุดาร์ตนาพรประยูร

ที่นี่จะอธิบายตำนานเสภาที่วินิจฉัยได้ความจากกลอนทั้ง ๒ ฉบับนั้นต่อไปคือได้ความว่า ครุเสภาที่เก่าแก่ก่อนคนในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ชื่อนายสน เป็นนายประดู อาจจะเป็นคนเสปามาแต่ครั้งกรุงเก่ามาเป็นครุเสภาในครั้งรัชกาลที่ ๑ ตายเสียก่อนสุนทรภู่แต่งกลอน จึงมิได้กล่าวถึงชื่อ จึงรู้ได้ว่าเป็นครุเสภาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑ ข้อนี้ที่เป็นเหตุให้เห็นว่ามีคนเสปากรุงเก่าเป็นเชื้อลงมาในกรุงรัตนโกสินทร์ ครุเสภาที่สุนทรภู่ออกชื่อ ๖ คนนั้น เป็นครุเสภาครั้งรัชกาลที่ ๒ คน เหล่านี้ประมาณอายุดูเห็นว่าเกิดไม่ทันที่จะเป็นเสภาครั้งกรุงเก่า คงเป็นคนเสปารุ่นแรกที่หัดขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อลงมามีครุเสปารุ่นหลังที่ขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ปรากฏชื่อในกลอนไหวครุก็หลายคน

ครุเสภาทั้งปวงนี้มีใช้แต่ขับเสภาได้อย่างเดียว อาจจะแต่งบทเสภาได้ด้วยจึงยกย่องว่าเป็นครุเสภา หนังสือเสปารุ่นแรกที่เกิดขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์ คงเป็นของครุเสภาเหล่านี้แต่งขึ้นโดยมาก มีตัวอย่างสำนวนที่ยังจะสังเกตเห็นได้ ในหนังสือเสภาที่พิมพ์หลายแห่ง เช่นตอนที่ ๑ ในเล่มนี้ (ทั้งมีสำนวนใหม่ซ่อมเสียบ้างแล้ว) ยังสังเกตได้ว่าคล้ายกลอนครั้งกรุงเก่าไม่สู้ถือสัมผัสเป็นสำคัญ ความที่ว่าก็อยู่ข้างจะเร่อรำ เสภา

สำนวนเดิมในกรุงรัตนโกสินทร์ที่กล่าวนี้ ก็คงแต่งกันเป็นตอนๆ เหมือนอย่างครั้งกรุงเก่า จึงมีเนื้อความกล่าวไว้ในกลอนว่า

"ท่านตามีช่างประตักถนั้ดรบ" หมายความว่า ชอบขับตอนพลายแก้ว
ไปตีเมืองเชียงทอง ฤๅตอนขุนแผนตีเมืองเชียงใหม่

"ดาทองอยู่รู้ว่าภาษาลาว" หมายความว่า ชอบขับตอนนางลาวทอง
ฤๅตอนนางสร้อยฟ้าศรีมาลา

"ครูอ่อนว่าพิมระบือชื่อขจร" หมายความว่า ชอบขับตอนพลายแก้ว
เป็นคู่กับนางพิมพ์ ดังนี้

หนังสือเสภา เพิ่งมาเป็นหนังสือตีพิเศษขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ความ
ข้อนี้มิได้หลักฐานรู้ได้แน่นอน แม้ในกลอนไหว้ครูที่ว่ามาแล้ว ยังกล่าวถึงว่า

"เมื่อครั้งพระจอมรินทร์แผ่นดินลับ เสภาขับยังหามีปี่พาทย์ไม่
มาเมื่อพระองค์ทรงไชย ก็เกิดคนตีในอยุธยา"

ตรงนี้หมายความว่า เมื่อก่อนรัชกาลที่ ๒ เสพายังขับกันอย่างเล่านี้ทาน
ไม่มีส่งปี่พาทย์ ลักษณะขับเสภาในชั้นนั้น เข้าใจว่าเห็นจะขับแต่ ๒ คน
ขึ้นไป วิธีขับผลัดกันคนละตอน ให้คน ๑ ได้มีเวลาพัก ฤๅมิฉะนั้น
ถ้าเป็นคนเสภาเก่ง ๆ เจ้าของงานเลือกเรื่องให้ว่าตอนใดตอนหนึ่ง ให้แต่ง
กลอนสดได้กันอย่างไรว่าเพลงปรบไปอย่างนี้เรียกว่าเสภาตัน เคยได้ยินว่า
มีกันแต่ก่อน ครั้นเมื่อมีวิธีส่งปี่พาทย์แล้วจึงขับแต่คนเดียวเป็นพื้น ด้วย
เวลาปี่พาทย์ทำ ผู้ขับเสภาได้พัก

แต่เมื่อในรัชกาลที่ ๒ ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงกระบวนเสภา แต่ให้มี
วิธีส่งปี่พาทย์ขึ้นเท่านั้น ถึงบทเสภาเองก็แต่งใหม่ในสมัยนั้นโดยมาก บท
เสภาที่นับถือกันกว่าพิเศษในทุกวันนี้เป็นบทแต่งครั้งรัชกาลที่ ๒ แทบทั้งนั้น
ที่เป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยทรงเองก็มี
ความข้อนี้ข้าพเจ้าได้เคยทูลถาม สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ว่า
"ได้ยินเขาพูดกันว่าบทเสภานั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย
ทรงพระราชนิพนธ์ จริงหรืออย่างไร" สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ มีรับสั่ง

แก่ข้าพเจ้าว่า "ทรงพระราชนิพนธ์จริง ไม่ทรงอย่างเปิดเผย แต่ช่วยกันแต่งหลายคน" ข้าพเจ้าได้สดับกระแสรับสั่งมาดังนี้ ยังนึกเสียดายว่าครั้งนั้น หนักปากไปเสีย ถ้าได้ทูลถามข้อผู้แต่งไว้ให้ได้หมดและให้รู้ว่า ใครแต่งตอนไหนด้วยก็จะดีทีเดียว เมื่อมาอย่ากรู้ขึ้นในเวลานี้ ได้แต่สังเกตสำนวนกลอน เข้าใจว่าจะมีพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อยังเป็นกรมไต้ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยอีกพระองค์ ๑ แต่ที่จำสำนวนได้แน่นอนนั้นคือสุนทรภู่ อีกคน ๑ แต่งตอนกำเนิดพลายงาม ตั้งแต่พลายงามเกิดจนถวายเป็นมหาดเล็ก เป็นกลอนสำนวนสุนทรภู่เป็นแน่ ไม่มีที่สงสัย ส่วนพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ นั้น กล่าวกันมาว่า ทรงตอนปลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม อยู่ในตอนที่ ๔ เล่ม ๑ นี่ตอน ๑ กับตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างและเข้าห้องนางแก้วกิริยาอยู่ตอนที่ ๑๗ ในเล่ม ๒ จะนับนี้อีกตอน ๑ แต่ข้าพเจ้าสังเกตสำนวนกลอนเห็นว่า ตอนนางวันทองหึงกับนางลาวทองเมื่อขุนแผนกลับมาถึงบ้าน อยู่ในตอนที่ ๑๓ เล่ม ๑ นี้ ดูเหมือนจะเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ อีกตอน ๑ ส่วนพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เข้าใจว่าจะเป็นตอนขุนช้างขอนางพิมและตอนขุนแผนพานางวันทองหนี อยู่ต่อพระราชนิพนธ์ทั้ง ๒ ตอน ผู้ที่แต่งเสภาครั้งรัชกาลที่ ๒ ถึงไม่รู้จักตัวได้หมด ก็เชื่อได้ว่าคงอยู่ในพวกกวีที่มีชื่อเสียงในรัชกาลนั้น ซึ่งเป็นผู้ที่ทรงหาหรือเวลาทรงพระราชนิพนธ์บทกลอน หรืออีกนัย ๑ ก็คือพวกกวีชุดเดียวกันกับที่แต่งหนังสือบทละครในรัชกาลที่ ๒ มีเรื่องอิเหนาและรามเกียรติ์เป็นต้นนั่นเอง ที่แต่งบทเสภาถ้าสังเกตดูทำนองกลอนก็จะเห็นได้ว่า กลอนเสภาที่ตอนใด ๆ คล้าย ๆ กันกับบทละครในรัชกาลที่ ๒ ไม่ห่างไกลกันนัก ผิดแต่ในข้อสำคัญที่เสภาไม่มีบังคับเหมือนอย่างบทละครที่จะต้องแต่งให้เข้ากับกระบวนคนรำ แต่งเสภาบทจะยาวสั้นอย่างไรแล้วแต่ใจของผู้แต่ง อยากจะว่าอย่างไรก็ว่าได้สิ้นกระแสความ อีกประการ ๑ สำนวนเสภาแต่งเป็นอย่างเล่านี้ทาน ถือเป็นข้อสำคัญ อยู่ที่จะต้องแต่งให้เห็นเป็นเรื่อง

จริงจัง เป็นต้นว่า ถ้อยคำสำนวนที่พูดจากันในเสภาแต่ง คำของคนชนิดใด ก็ให้เหมือนถ้อยคำคนชนิดนั้นและพูดจากตามวิสัยของคนชนิดนั้น แม้กล่าวถึงที่ทางไปมาในเรื่องเสภาก็ทำให้ถูกแผนที่สมจริง ขอนี้ข้าพเจ้าเคยไปตามท้องที่ที่อ้างในเสภาหลายแห่ง ได้ลองสอบสวนเห็นกล่าวถูกต้องโดยมากดูเหมือนแต่งบทเสภาจะถึง ต้องสอบถามแผนที่กันมิใช่น้อยว่าโดยย่อ การแต่งบทเสปามีกระบวนการที่จะแต่งได้กว้างขวางกว่าบทละครทั้งเนื้อเรื่องขุนช้างขุนแผนเองก็เป็นเรื่องสนุก มีท่าทางที่จะแต่งเล่นได้หลายอย่าง ประกอบกับที่ไม่เปิดเผยชื่อผู้แต่งให้ปรากฏ ผู้แต่งได้อิสระเต็มที่ ด้วยเหตุเหล่านี้ พวกกวีที่แต่งบทเสภา จึงแต่งประกวดกันเต็มฝีปากว่าเผ็ดร้อนถึงอกถึงใจ เป็นหนังสือซึ่งให้เห็นสำนวนกวีต่างๆ กันเป็นอย่างดี หนังสือเสภาจึงวิเศษในกระบวนการหนังสือกลอน ผิดกับหนังสือเรื่องอื่นที่แต่งมาก่อนแล้ว หรือที่แต่งในยุคเดียวกันนั้น จะเปรียบเทียบกับเสภาไม่ได้สักเรื่องเดียว หนังสือเสภาจึงเป็นเสน่ห์ ใครอ่านแล้วย่อมชอบติดใจ ตั้งแต่เดิมมาจนกาลบัดนี้

หนังสือเสภาที่แต่งเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๒ ก็แต่งเป็นตอนๆ แล้วแต่กวีคนใดจะพอใจแต่งเรื่องตอนไหน ก็รับไปแต่งตอน ๑ ดูเหมือนจะกะพอขบคืน ๑ ประมาณราว ๒ เล่มสมุดไทย ขอนี้รู้ได้โดยสังเกตสำนวนหนังสือและได้ทราบมาว่า เมื่อแต่งแล้วเอาเข้ามาขับถวายตัวเวลาทรงเครื่องใหญ่ จึงเป็นประเพณีมีขับเสภาถวายเวลาทรงเครื่องใหญ่ มาในรัชกาลหลังๆ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จผ่านทิพย์ ก็ทรงเจริญแบบอย่างครั้งรัชกาลที่ ๒ โปรดให้ขอแรงกวีแต่งเสภาเรื่องพระราชพงศาวดารขึ้นอีกเรื่อง ๑ สำหรับขับถวายเวลาทรงเครื่องใหญ่ ใครจะแต่งบ้างหาทราบไม่ แต่สุนทรภู่ยังมีชีวิตอยู่ได้แต่งด้วย เสียค่ายที่หนังสือเสภาพระราชพงศาวดารแต่งคราวนั้น จะนับสูญหายเสียหมด มีแต่ที่จำกันไว้ได้เป็นตอนๆ พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ได้รวบรวมพิมพ์ขึ้นคราว ๑ แต่อ่านสู้เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนไม่ได้ ด้วยเนื้อเรื่องหนังสือ

พระราชพงศาวดารไม่ชวนแต่งเสภาเหมือนเรื่องขุนช้างขุนแผน นอกจากเรื่องพระราชพงศาวดารยังมีเสภาเรื่องเชียงเมียง คือเรื่องศรีธนญไชยอีกเรื่อง ๑ เข้าใจว่าแต่งขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๔ เหมือนกัน แต่จะแต่งขึ้นเมื่อไร และใครจะแต่งหาทราบไม่ มีแต่ต้นฉบับอยู่ในหอพระสมุดฯ สังเกตสำนวนกลอนและลายมืออาลักษณ์ที่เขียนเป็นครั้งรัชกาลที่ ๔ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ขอแรงกวักแต่งเสภาเรื่องนิราชาคริตอีกเรื่อง ๑ โดยทำนองเดียวกับที่แต่งเสปามาในครั้งรัชกาลที่ ๒ และที่ ๔ ปรากฏตัวผู้แต่ง ๑๑ คน คือ

- ตอนที่ ๑ หลวงพิศณุเสนี (ทองอยู่ ครูเสภา) ภายหลังเป็นพระราชมุนี
- ตอนที่ ๒ พระยามหาอำมาตย์ (หรั่ง)
- ตอนที่ ๓ ขุนวิสูตรเสนี (จาง)
- ตอนที่ ๔ ขุนพินิจัย (อยู่) ภายหลังเป็นหลวงภิรมย์โกษา
- ตอนที่ ๕ หลวงบรรหารอรรคคี (สุด) ภายหลังเป็นพระภิรมย์ราชา
- ตอนที่ ๖ ขุนวิสุทธากร (ม.ร.ว.หนู) ภายหลังเป็นพระยาอิศรพันธุ์โสภณ
- ตอนที่ ๗ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย)
- ตอนที่ ๘ ขุนทองสือ (ช่วง) ภายหลังเป็นหลวงมงคลรัตน
- ตอนที่ ๙ หลวงเสนีพิทักษ์ (อ่วม) ภายหลังเป็นพระยาราชวรานุกูล
- ตอนที่ ๑๐ หลวงสโมสรวรพการ (ทัด) เดิมนั้นเป็นพระยาสโมสรวรพการ
- ตอนที่ ๑๑ หลวงจักรปาณี (ฤกษ์ เปரியุ) ที่แต่งนิราศพระปฐมเจดีย์

หนังสือที่เรียกว่าเสภาหลวง จึงมี ๔ เรื่องด้วยกันดังแสดงมานี้ แต่เสภาเรื่องนิราชาคริต ที่ในหอพระสมุดฯ มีฉบับอยู่เพียง ๕ ตอน

ข้างต้น ถ้าตอนอื่นของท่านผู้ใดมี และยอมให้หอพระสมุดฯ จัดลอกรักษาไว้จะขอบคุณเป็นอันมาก

หนังสือเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนที่เราอ่านกันทุกวันนี้ ไม่ใช่แต่งแต่เมื่อในรัชกาลที่ ๒ ทั้งหมด บทที่แต่งต่อมาเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ก็มีหลายตอน ข้อนี้รู้ได้ด้วยสังเกตในข้อความที่กล่าวในเรื่องเสภานั้นจะยกตัวอย่าง ดังเช่นตอนแต่งงานพลายแก้วกับนางพิมในตอนี่ ๗ เล่ม ๑ นี้ กล่าวตรงขุนช้างแต่งตัวเมื่อจะไปเป็นเพื่อนพาวพลายแก้วในเสภาว่า

“คิดแล้วอาบน้ำนุ่งผ้า ยกทองของพระยาละครให้” ตรงนี้เป็นสำคัญว่าแต่งในรัชกาลที่ ๒ ด้วยพระยาละครฯ มีแต่ในรัชกาลนั้น รัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๓ เป็นเจ้าพระยาทั้ง ๒ รัชกาล ต่อมาตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างก็สังเกตได้ว่าแต่งในรัชกาลที่ ๒ ด้วยชมเรือนขุนช้างว่า

“เครื่องแก้วแพรพรรณอยู่กายกอง ฉากสองชั้นม่านมู่ลี่มี”
เพราะเล่นเครื่องแก้วกันเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ส่วนตอนที่รู้ได้ว่าแต่งในรัชกาลที่ ๓ นั้นเช่นในตอนทำศพนางวันทอง มีกล่าวว่า

“นายแฉ่งก็มาเล่นเต้นปรบไ้ ยกโหลใส่ทำนองร้องจำจำ
รำदैแก่ไซ้กับยายมา เฮฮาครื้นครื้นสนั่นไป”

นายแฉ่งนี้คือครูแฉ่งเสภาชั้นหลัง ที่มีอายุอยู่มาจนรัชกาลที่ ๕ เป็นคนเพลงดีมีชื่อเสียงในรัชกาลที่ ๓ จึงรู้ว่าเสภาตอนนั้นแต่งเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ตอนอื่นที่มีที่สังเกตอย่างนี้ก็มีอีกแต่ได้ลองตรวจจะให้รู้ชัดให้ตลอดเรื่องว่าตอนไหนแต่งในรัชกาลที่ ๒ ตอนไหนแต่งในรัชกาลที่ ๓ รู้ไม่ได้ด้วยไม่มีความเป็นที่สังเกตเสียมาก ลำพังสำนวนกลอนใน ๒ รัชกาลนั้นไม่ผิดกัน ด้วยกวีครั้งรัชกาลที่ ๒ ยังอยู่มากในรัชกาลที่ ๓ โดยมากกวีที่มีขึ้นในรัชกาลที่ ๓ ที่แต่งถึงกวีครั้งรัชกาลที่ ๒ ก็มีมาก จึงได้แต่สันนิษฐานโดยดำนาน คือเมื่อในรัชกาลที่ ๓ นั้น ถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่โปรดการฟ้อนรำขับร้องก็จริง แต่ก็ไม่ทรงขัดขวางห้ามปรามมิให้ผู้อื่นเล่นการเหล่านั้น เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่

เล่นกันขึ้นหลายแห่ง เล่นละครบ้าง มโหรีปี่พาทย์บ้าง เสภา นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของปี่พาทย์ เพราะเป็นต้นบทส่งลา จึงเล่นเสภากันแพร่หลายต่อมา บทเสภาสำนวนหลวง ที่แต่งเมื่อในรัชกาลที่ ๒ เห็นจะได้มาขับให้คนฟังแพร่หลายในตอนนี้ เป็นเหตุให้เกิดนิยมบทเสภาที่แต่งใหม่มาก จึงมีผู้ชวนขายให้แต่งบทเสภาตอนอื่นๆ ซึ่งยังมีได้แต่งเมื่อในรัชกาลที่ ๒ เพิ่มเติมขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๓ อีกหลายตอน ผู้ที่แต่งเสภาในชั้นหลังนี้จะเป็นใครบ้างไม่ทราบแน่ ทราบแต่ว่าคุณตันคน ๑ คุณตันนี้เป็นลูกพระเจ้ากรุงธนบุรี ทำราชการทราบว่าได้เป็นที่หลวงมณฑลรัตน เป็นผู้มีชื่อเสียงในการเล่นหนัง ว่าพากย์และเจรจาดีนัก เพราะเหตุที่เป็นกวีแต่งด้วยคำได้เอง นอกจากคุณตันผู้ที่แต่งกลอนดีในเวลานั้นยังมียก เช่นพวกที่มีชื่อเป็นผู้แต่งเพลงยาววัดพระเชตุพนนั้นเป็นต้น บทเสภาสำนวนหลวง นับว่ามาบริบูรณ์เมื่อในรัชกาลที่ ๓ แต่งขึ้นแทนบทเดิมเกือบจะตลอดเรื่อง ชุนช้างชุนแผน เมื่อมีบทสำนวนหลวงบริบูรณ์แล้ว เห็นจะมีเจ้านายพระองค์ใดพระองค์ ๑ หรือขุนนางผู้ใหญ่คนใดคนหนึ่ง ที่เล่นเสภาและปี่พาทย์เมื่อในรัชกาลที่ ๓ คิดอ่านให้รวบรวมบทเสภาเข้าเรียบเรียงเป็นเรื่องติดต่อกัน อย่างฉบับที่เราได้อ่านกันในทุกวันนี้

เหตุซึ่งรู้ว่าพึ่งเอาเสภามาเรียบเรียงกันเข้าเป็นเรื่องต่อภายหลังนั้น เพราะสำนวนเสภาที่แต่งต่างยุคสมัย มีหลักฐานที่จะรู้ได้บ้างดังกล่าวมาแล้ว คือมีสำนวนเดิมที่แต่งก่อนในรัชกาลที่ ๒ สำนวน ๑ สำนวนที่แต่งในรัชกาลที่ ๒ สำนวน ๑ สำนวนที่แต่งในรัชกาลที่ ๓ สำนวน ๑ ในหนังสือเสภาเอาสำนวนเหล่านี้เรียบเรียงคละกัน สำนวนยุคหลังอยู่หน้าสำนวนยุคก่อนก็มี ดังเช่นสำนวนสุนทรภู่แต่งตอนกำเนิดพลายงามอยู่หน้าสำนวนเดิม ที่แต่งตอนเจ้าเชียงใหม่ขอนางสร้อยทองนั้นเป็นต้นถ้าได้เรียบเรียงเข้าเป็นเรื่องมาแต่ก่อน สำนวนกลอนคงจะต่อกันตามยุค โดยถานที่แต่งกันต่อมาโดยลำดับยังอีกสถาน ๑ ถ้าพิจารณาเหตุหนังสือเสภาที่รวบรวมเป็นเรื่องแล้วนี้ก็เห็นได้ว่าของเดิมเป็นตอนเป็นตอน ผู้แต่งต่างคน

ต่างแต่ตามเรื่องนิทานที่คนจำได้ ไม่ได้สอบสวนรู้เห็นกัน เรื่องที่กล่าว
 ยังแตกต่างกันอยู่หลายแห่ง แม้ชื่อคนที่เรียกในเรื่องเสภาเรียกผิดกันไปก็มี
 จะยกตัวอย่าง เช่นเก่าแก่ที่ขนนางวันทองให้ขุนช้าง ในตอนแรกเรียกชื่อว่า
 ยายกลอยยายส่าย ครั้นต่อมาในตอนหลังๆ เรียกว่ายายกลอยยายสา
 หลักฐานมีอยู่ดังกล่าวมานี้จึงเชื่อได้แน่ว่า บทเสภาแต่เดิมแต่งเป็นท่อนเป็น
 ตอนไม่ติดต่อกัน และเชื่อได้ว่าฟุ้งเอามารวมกันเข้าต่อชั้นหลัง ที่ข้าพเจ้า
 ประมาณว่าจะรวมเสภาเรียบเรียงเข้าเป็นเรื่องเมื่อในรัชกาลที่ ๓ นั้น
 เพราะในบทเสภาที่เรียบเรียงเข้าไว้ มีบางตอนที่รู้ได้ว่า แต่งเมื่อในรัชกาล
 ที่ ๓ นี้ประการ ๑ ยังอีกประการ ๑ หนังสือเสภาที่รวมไว้ได้ในหอพระสมุด
 สำหรับพระนครมีต่างกันถึง ๘ ฉบับ ยังจะนับปลีกต่างหาก เป็นเล่ม
 สมุดไทยราว ๒๐๐ เล่ม ได้ตรวจดูลายมือเขียนไม่พบฝีมือเก่า ถึงเขียน
 ในรัชกาลที่ ๒ เลยสักเล่มเดียว ฉบับเก่าที่สุดมีเพียงฝีมืออาลักษณ์
 ในรัชกาลที่ ๓ ฉบับนี้ได้มาจากในพระบรมมหาราชวัง ๒ เล่มสมุดไทย
 แต่เขียนเป็นเส้นดินสอขาว ถ้ามิใช่ฉบับหลวง คงเป็นฉบับของเจ้านาย
 เช่นกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ซึ่งปรากฏว่าโปรดหนังสือ ด้วยเหตุเหล่านี้
 ข้าพเจ้าจึงเข้าใจว่าการรวบรวมหนังสือเสภาเข้าติดต่อกันเป็นเรื่องเห็นจะรวม
 มาแต่เมื่อในรัชกาลที่ ๓ ที่ว่านี้ประมาณเป็นอย่างสูง อาจจะมารวมต่อ
 เมื่อในต้นรัชกาลที่ ๔ ก็เป็นได้ และเชื่อว่ารวมเรื่องในครั้งแรกนั้นจบเพียง
 ๓๘ เล่มสมุดไทย คือตั้งแต่ขึ้นต้นเรื่องมาจนถึงขับนางสร้อยฟ้ากลับไปถึง
 เมืองเชียงใหม่ ด้วยเห็นสำนวนกลอนเป็นยุคมาเพียงเท่านั้น

เมื่อในรัชกาลที่ ๔ ถึงหนังสือเสภาได้รวบรวมเข้าเป็นเรื่อง
 แล้วดังกล่าวมาเมื่อหนังสือเสภายังไม่ได้ลงพิมพ์ ฉบับที่รวบรวมก็มีน้อย
 และคงมีอยู่แต่ของผู้มีบรรดาศักดิ์ด้วยเหตุนี้ เสภาที่เล่นกันในพื้นเมือง
 ในสมัยนั้น ยังขับเป็น ๒ สำนวน คนเสภาโดยมากยังขับได้แต่สำนวนเดิม
 มีที่ขับเสภาสำนวนหลวงได้น้อย ในสมัยนั้นจึงยังมีกวีที่ถือคติเนื่องมา
 จากรัชกาลที่ ๓ คิดบทเสภาเพิ่มเติมขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๔ อีกหลาย

ดอน คือ ตอนจรเข้เถรवाद และตอนหลายเพชรพลายบัวเป็นต้น เสภาที่ครูแจ้แต่งหลายตอนก็แต่งในสมัยนี้ ข้อนี้นี้รู้ได้ด้วยสำนวนกลอนผัดกัน กลอนแต่งชั้นหลังมักชอบเล่นสัมผัสในเอาอย่างสุนทรภู่ และกระบวนแผนท่ก็ไม่ว่าเหมือนแต่งรุ่นก่อน เข้าใจว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๔ คงจะมีใครรวมหนังสือเสภาอีกครั้ง ๑ จึงสำเร็จรูปอย่างฉบับที่ตีพิมพ์ มีถึงตอนหลายเพชรพลายบัว คือต่อเรื่องเข้าอีก ๔ เล่มสมุดไทย รวมทั้งเก่าใหม่เป็น ๔๒ เล่ม

ครูเสภาที่ชื่อเสียงปรากฏในรัชกาลที่ ๔ ก็มีหลายคน คือ

๑. ครูแจ้ที่กล่าวมาแล้ว ที่จริงเมื่อในรัชกาลที่ ๓ เป็นแต่ล่าลือกระบวนเพลงมาเป็นครูเสภาที่มีชื่อเสียงเมื่อในรัชกาลที่ ๔

๒. ครูสิง เป็นบิดาของนายสังจิ้นปีพาทย์ ที่ออกไปตายที่เมืองลอนดอน คราวไปกับปีพาทย์ในเมื่อรัชกาลที่ ๕ แลนายทองดีที่ได้เป็นหลวงเสนาศรียางค์เมื่อภายหลัง ครูสิงนี้ว่าขับตอนจรเข้เถรवादไม่มีตัวสู้เมื่อในรัชกาลที่ ๔

๓. หลวงพิศณุเสนี (ทองอยู่ เรียกกันแต่ว่า หลวงพิศณุ) ว่าดีหลายอย่าง ขับก็ดี แต่งเสภาก็ได้ และรู้ลามากถึงบอกปีพาทย์ได้ด้วย ถนัดขับตอนขุนแผนรบเมืองเชียงใหม่ หลวงพิศณุเสนีอยู่มาเป็นครูใหญ่อยู่ในรัชกาลที่ ๕

๔. ครูอินอุ ว่าเสียงเพราะนัก ชอบขับตอนสังวาส เป็นคู่ขับกับหลวงพิศณุเสนี (ทองอยู่)

๕. ครูเมือง คนเสภาของสมเด็จพระยาบรมมหาราชพิชัยญาติ ชมนักว่ากระบวนขับกับเข้ากับวิธีขับ ไม่มีตัวสู้^(๑)

แต่การเล่นเสภาเมื่อในรัชกาลที่ ๔ คลายมาเป็นเล่นคู่กับปีพาทย์ด้วยเล่นกันขึ้นแพร่หลาย พอใจจะฟังเพลงปีพาทย์กับเสภาเท่าๆ กัน ไม่

๑. ประวัติครูเสภาตอนนี้แลตอนต่อไป ได้รับความจากพระประดิษฐไพเราะ (ตาต)

ฟังเสภาเป็นสำคัญเหมือนกับอย่างแต่ก่อน

ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๕ หมอสมิทธิพิมพ์ทเสภาขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปีวอก จุลศักราช ๑๒๓๔ พ.ศ. ๒๔๑๕ เมื่อมีบทเสภาพิมพ์แล้ว ใครๆ ก็อาจจะหาซื้อบทเสภาสำนวนหลวงได้โดยง่าย แต่นั้นมาพวกเสภาก็หันเข้าขับเสภาสำนวนหลวง คนขับสำนวนนอกมีน้อยลงทุกที บทเสภาก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดแต่งขึ้นใหม่ ส่วนกระบวนที่เล่นเสภา เมื่อต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ยังเกิดวิธีพลิกเพลงเล่นห่างออกไปจากเสภาเดิมอีก เช่นมีวิธีเล่นเสภารำคือเล่นเป็นละคร แต่ใช้ขับเสภาแทนต้นบทแลลูกคู่ร้องขับเสภาสลับไปกับการเจรจา และเล่นจำวัด เรื่องเสภาก็ยังขับสั้นเข้า ถึงการที่ขับเสภากันตามอย่างเดิมยังไม่หมด คนเสภาที่มีชื่อเสียงในรัชกาลที่ ๕ มักเป็นแต่ดีด้วยอย่างอื่น ไม่ปรากฏว่าใครดีในกระบวนแต่งเสภา ได้สืบสวนถึงคนเสภาซึ่งมีชื่อเสียงเมื่อในรัชกาลที่ ๕ มีปรากฏมาคือ

๑. หลวงพิศณุเสนี (ทองอยู่) ตีมาแต่ในรัชกาลก่อนดังกล่าวนำมาแล้ว มาถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เลื่อนที่เป็นพระราชมนคนนั้นมาเป็นครูเสภาใหญ่ ผู้คนนับถือยิ่งกว่าผู้อื่น มีเรื่องเล่ากันว่า ครั้ง ๑ มีงานโกนจุกเจ้าของงานมีพวกพ้องเป็นนายวงปีพาทย์ แต่เป็นวงที่เพิ่งหัดขึ้นใหม่ พอทำเพลงประโคมพระสวดมนต์ฉันเข้าได้ นายวงปีพาทย์สำคัญว่าจะมีแต่สวดมนต์ฉันเข้า จึงรับเอานายวงปีพาทย์ไปช่วยงานต่อสวดมนต์จบแล้วเห็นหลวงพิศณุเสนีไป เจ้าของวงปีพาทย์จึงทราบบว่าเจ้าของงานจะมีเสภา ก็ตกใจ ด้วยจะเพาะถูกคนขับเป็นครูสำคัญด้วย ไม่รู้จะทำอย่างไร จึงแอบคลานเข้าไปกราบหลวงพิศณุเสนีบอกว่า "ได้ทำไต่โปรดด้วย ปีพาทย์ผมเพิ่งหัด" หลวงพิศณุเสนีหันมาถามว่า "ทำเพลงอะไรได้บ้าง" นายวงบอกว่า "ได้แต่จรเข้หางยาวเพลงเดียวเท่านั้นแหละขอรับ" หลวงพิศณุเสนีพะยักหน้าแล้วก็นั่งอยู่ เสภาคำวันนั้นขับ ๆ ไปแล้ว หลวงพิศณุเสนีก็หันลงส่งเพลงจรเข้หางยาว ส่งแต่เพลงเดียวตลอดทั้งคืนปล่อยปีพาทย์รอดตัวมาได้

๒. จำเริญผยองยิ่ง (โคม เรียกกันว่าจำโคม) เป็นน้องหลวงพิศณุแสนี (ทองอยู่) ว่าขับเสภาได้ แต่งกลอนกวีดี แลรู้ล่ำมาก แต่เป็นครูบอกมะโหรี แลแต่งสัทวาเสียเป็นพื้น

๓. หลวงพิศณุแสนี (กล่อม การะเวก) เดิมเป็นนักสวดเสียงเพราะ จึงเรียกว่า กล่อมการะเวก สึกแล้วมาเป็นต้นบทสัทวาของกรมหลวง บดินทรไพศาลโสภณอยู่ก่อน กระบวนร้องว่าเม็ดก้านมาก ร้องเพราะ ขับเสภาได้ แต่ไม่ลือในกระบวนเสภา

๔. นายเจิมมหาพน เมื่อบวชเทศน์มหาพนล่ำลือ ครั้ง ๑ เอา เรื่องเจ้าพระยามหินทรฯ ยกทัพไปรบฮ่อ มาแต่งเป็นเทศน์แหล่นางกนิร เจ้าพระยามหินทรฯ โกรธต้องเลิก ครั้นสึกมาอยู่บ้านบางตะนาวศรี กระบวนขับเสภาว่าพอประมาณ แต่รู้ล่ำส่งมาก พวกปี่พาทย์กลัว ถ้า พอดีพอร้ายไม่กล้าไปรับเสภา นายเจิม

๕. ขุนพลสงคราม (โพ) กำนันบ้านสาย แขวงอ่างทอง อยู่มา จนปลายรัชกาลที่ ๕ เป็นเสภาอย่างเก่า ว่าขับดีนักแต่ข้าพเจ้าหาได้ฟัง ไม่

๖. พระแสนทองฟ้า (ป่อง) เมืองราชบุรี เป็นเสภาของสมเด็จพระ เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เสียงดี ขับเพราะ เมื่อข้าพเจ้าแต่งหนังสือ เรื่องนี้ตัวก็ยังอยู่อายุได้ ๘๐ เศษ ยังขับเสภาได้ แต่พวกปี่พาทย์เขายึดๆ กันว่า กระบวนส่งล่ำอยู่ข้างจะพลาด

ว่าด้วยการชำระหนังสือเสภา (ฉบับพิมพ์ ใน พ.ศ.๒๔๖๐)

หนังสือเสภาซึ่งหอพระสมุดฯ ได้ฉบับมาสอบ นับแต่ที่เป็นฉบับสำคัญมี ๔ ฉบับ คือ ฉบับที่ได้มาจากในพระบรมมหาราชวัง ฝีมืออาลักษณ์ครั้งรัชกาลที่ ๓ เขียนฉบับหนึ่ง ฉบับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ฝีมือเขียนครั้งรัชกาลที่ ๔ ฉบับ ๑ ฉบับหลงในรัชกาลที่ ๕ อาลักษณ์เขียนเมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๓๑ พ.ศ.๒๔๑๒ ฉบับ ๑ ฉบับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เขียนในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๓๑ พ.ศ.๒๔๑๒ ซึ่งเข้าใจว่าเป็นต้นฉบับที่หมอสมิชได้ไปพิมพ์ฉบับ ๑ เสียหายที่ไม่ได้หนังสือเหล่านี้ครบแต่ต้น จนจบสักฉบับเดียว แต่ก็เป็ประโยชน์ในการสอบสวนได้ทั้งด้วยคำสำนวนและบทกลอนของเดิมมาก การชำระได้อาศัยหนังสือ ๔ ฉบับนี้เป็นสำคัญ แต่เมื่อสอบเข้าแล้วเห็นมีข้อควรสังเกตขึ้นอีกอย่าง ๑ ที่หนังสือเสภาแม้เป็นฉบับสำคัญดังกล่าวมา กระบวนกลอนแลถ้อยคำมีแตกต่างกันทุกฉบับจึงสันนิษฐานว่า เมื่อแรกรวมบทเสภาเข้าเรียบเรียงเป็นเรื่องหนังสือนั้นชรอยจะหาหนังสือไม่ได้หมดทุกตอน เพราะมีฉบับน้อยทำนองอย่างครั้งกรุงเก่า บางตอนเห็นจะต้องให้คนขับเสภามาว่า แล้วจดลงตามที่คนขับจำได้ ความพลาดพลั้งหลงลืมของคนขับเสภาจึงมาปรากฏอยู่ในหนังสือเสภาที่รวบรวมในครั้งแรก ฉบับที่หลังที่เป็นของลอกคัดต่อๆ กันมาคงไม่ได้ชำระ หรือถ้าจะชำระก็คงเพียงให้คนขับเสภาตรวจแก้ จึงวิปลาดคลาดเคลื่อนยิ่งขึ้นทุกที จนมาถึงฉบับที่พิมพ์จำหน่ายกันอยู่ในทุกวันนี้ เรียกได้ว่าหนังสือเสภาเป็นจลาจล เพราะเหตุที่มีผู้แก้ไขด้วยไม่รู้ราคาสำนวนเดิม เปลี่ยนคำเดิมเสียโดยรักจะใส่สัมผัสสลับในบ้าง เปลี่ยนคำที่ตัวไม่เข้าใจออกเสียบ้าง ทำให้ความคลาด

เคลื่อนไปเสียมากขึ้น ๑ ชั่วโมงพิมพ์การตรวจก็สับเพวว่า เป็นเหตุให้เกิด
อักษรวิบัติขึ้นด้วยอีกชั้น ๑ ด้วยเหตุทั้งปวงดังกล่าวมานี้ การที่จะชำระ
หนังสือเสภาฉบับนี้ จึงเป็นการลำบากยากยิ่งกว่าชำระหนังสืออื่นโดยมาก

หนังสือเสภาที่พิมพ์เป็นฉบับหอพระสมุดวชิรญาณฉบับนี้ ดูเหมือน
จะเป็นฉบับที่ได้ชำระสอบสวนเป็นครั้งแรกแต่ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจว่า
กรรมการหอพระสมุดฯ มีความประสงค์จะรักษาหนังสือกลอนที่เป็นอย่างดี
ในภาษาไทยไว้ให้ถาวรเป็นข้อสำคัญ ยิ่งกว่าจะพยายามรักษาเรื่องขุนช้าง-
ขุนแผน ด้วยเหตุนี้ เมื่อพิเคราะห์ดูหนังสือเสภาเก่าที่มีอยู่ เห็นว่าที่เป็น
เรื่องดีและกลอนดีมีอยู่เพียง ๓๘ เล่ม ซึ่งเข้าใจว่าเป็นตอนที่รวบรวมขึ้น
ครั้งแรกคือ ตั้งแต่ต้นมาจนถึงขับนางสร้อยฟ้าไปถึงเมืองเชียงใหม่ นั้น จึง
ยุติว่าจะชำระพิมพ์เพียงเท่านั้น ตอนต่อไปคือตอนพลายยังไปเมืองจีนก็
ดี ตอนพลายเพชรพลายบัวก็ดี เห็นไม่มีสาระในทางวรรณคดี จึงไม่พิมพ์

แต่เมื่อหอพระสมุดฯ รวบรวมบทเสภาในคราวนี้ ได้บทเสภาพลิกมา
อีกหลายตอน เป็นของที่กวีแต่ก่อนได้แต่งไว้ บางตอนแทรกเรื่องเข้าใหม่
เช่นตอนจรเข้เถรขวาด บางตอนตัดความในเสภาเดิมไปขยาย เช่นตอน
กำเนิดกุมารทองลูกนางบัวคลี่มีอยู่หลายตอนที่แต่งดีน่าฟัง แลเข้าใจว่าเขา
จะเอาเค้ามูลเรื่องนิทานเดิมมาแต่ง ไม่ใช่คิดขึ้นใหม่ทีเดียว จะทิ้งให้สูญ
เสียน่าเสียดาย จึงเห็นควรที่จะเลือกเสภาพลิกจะเพาะตอนที่แต่งดี รวมเข้า
ในเสภาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณด้วย แต่การที่รวมนั้น จำจะต้องตัด
เสภาเดิมตรงที่ความซ้ำกันออกบ้าง จึงเกิดข้อวิจฉัยว่า จะเสียดาย
สำนวนชั้นแรก หรือจะเสียดายสำนวนชั้นหลัง ซึ่งจำจะต้องตัดเสียฝ่าย ๑
แต่เมื่อพิจารณาดูสำนวนทั้ง ๒ ฝ่าย ก็เห็นว่า มีทางที่จะรวบรวมติดต่อกัน
ให้ได้ดี ด้วยความเดิมที่จะต้องตัดจริงๆ ก็น้อยแห่ง และเพาะเป็นตอนที่
ออกเร่ร่อนว่า ไม่ถูกตอนที่ดีสักแห่งเดียว ความเดิมที่ดีอาจจะคงไว้ได้ไม่
ต้องตัด ด้วยเหตุนี้จึงได้ตกลงรับเสภาพลิกเข้าในเสภาฉบับนี้บางตอน
จะบอกไว้ให้แจ้งตรงที่พิมพ์ ว่าแห่งใดเป็นบทเสภาเพิ่มเข้าใหม่

หนังสือเสภาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณนี้ ว่าโดยกระบวนตัวเรื่อง
ถ้าจะประมาณเป็นเล่มสมุดไทย เห็นจะราว ๔๓ เล่ม พอไล่เลียบกับ
ฉบับพิมพ์แต่ก่อน แต่ผิดกับฉบับซึ่งพิมพ์มาแล้ว ทั้งที่ตัดของเดิมออก
เสียบ้าง และที่เติมเรื่องตอนอื่นที่ยังไม่ได้พิมพ์ไว้ในฉบับนี้บ้าง แต่ที่ผิด
กันนี้เห็นพอจะรับประกันได้ว่า ทั้งกระบวนเรื่องแลกระบวนบทกลอน
จะฉบับนี้ดีกว่าฉบับที่พิมพ์มาแล้วก่อนๆ แลได้รักษาลึ่งที่ดีในเสภาไว้ไม่ให้
สูญเสียบกพร่องไปสักแห่งเดียว อีกประการ ๑ หนังสือเสภาฉบับนี้ได้
จัดวิธีแบ่งเสียใหม่ให้เป็นตอนด้วยแบ่งเป็นเล่มสมุดไทยอย่างแต่ก่อนไม่เข้า
กับวิธีพิมพ์ และที่แบ่งเป็นตอนดีกว่า เพราะขึ้นต้นลงท้ายได้เหมาะเรื่อง
แลมักจะเหมาะกับสำนวนผู้แต่งด้วย รวมทั้งเรื่องได้กำหนดเป็น ๔๑ ตอน
แลพิมพ์แบ่งเป็น ๓ เล่มสมุด

ว่าโดยกระบวนถ้อยคำ การที่ชำระหนังสือเสภาฉบับหอพระสมุด
วชิรญาณนี้ให้ด้วยตั้งใจจะรักษาถ้อยคำให้คงตามของเดิมที่กวีแต่งก่อนได้แต่
ไว้ แต่ความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขมีอยู่บ้างด้วยเหตุต่างๆ คือ

๑. หนังสือเสภาสำนวนเก่า บางแห่งมีความที่หยาบคาย ด้วยผู้แต่ง
ประสงค์จะขับให้คนฮา ดังเช่นสุนทรภู่บอกไว้ในกลอนว่า

"นายมาพระยานนท์คนดลก ว่าหยกหยกหยาบข้าคนฮาจาว"

ความหยาบมักมีอยู่ในสำนวนเดิมก่อนพระราชนิพนธ์ พาให้บทเสภา
เป็นที่รังเกียจของผู้อ่าน ถึงแต่ก่อนมีบางตอนที่ห้ามกันไม่ให้ผู้หญิงอ่าน
ชำระคราวนี้ได้ตัดตรงที่หยาบนั้นออกเสีย ด้วยประสงค์จะให้หนังสือเสภา
จะฉบับนี้พ้นจากความรังเกียจ แต่ไม่ได้ตัดถึงจะให้เรียบราบทีเดียว เพราะ
กลอนเสภาที่อยู่ที่สำนวนเล่นกันอย่างปากตลาด บางทีก็พูดสัปดนหรือคำทอ
กัน ถ้าไปถือว่า เป็นหยาบคายหรือตัดออกเสียหมด ก็จะทำให้เสียสำนวนเสภา
จึงคงไว้เพียงเท่าที่จะไม่ถึงน่ารังเกียจ

๒. เรื่องเสภา ที่จริงความซับซ้อนเข้ามามีอยู่ในเนื้อเรื่องบริบูรณ์แล้ว แต่
ในหนังสือเสภาสำนวนเดิม มีผู้แต่งบทจำอาวตแทรกลงไว้หลายแห่ง เช่น

นักสวดว่าทำนองสิบสองภาษา ในตอนทำศพขุนศรีวิไชยและพันศรีโยชานั้น เป็นต้น เห็นจะให้มันเป็นเครื่องเล่นของคนขับ แต่บทจำอาวคที่แทรกเหล่านี้ เมื่อมาอ่านเป็นหนังสือไม่ขบขัน เห็นกลับทำให้เรื่องหนังสือเสีย จึงตัดออกเสียอีกอย่าง ๑

๓. ความที่แต่งเชื่อมตรงหัวต่อ เข้าใจว่าเป็นสำนวนผู้อื่นแต่งเชื่อม เมื่อรวมเสภาเข้าเป็นเรื่องมีหลายแห่ง ที่ตรงหัวต่อนั้นบางแห่งเชื่อมไม่ดี ความไม่เข้ากันบ้าง เข้ากันบ้าง ขาดเขินบกพร่องไปบ้าง ได้แก้ไขตรงหัวต่อเหล่านี้บางแห่ง เพื่อให้ความสนิทดีขึ้น

๔. ถ้อยคำและกลอนที่วิปลาสอยู่ แห่งใดได้จะนับเข้ามาสอบ ก็แก้ไขไปตามจะนับเท่า ที่ไม่มีจะนับเท่าจะสอบ ต้องแก้ไขโดยอัตโนมัติก็มีบ้าง แต่ได้ระวังแก้ไขจะเพาะแต่ที่รู้ว่าผิดแน่

การชำระหนังสือเสภาจะนับหอพระสมุทวชิรญาณ มีข้อซึ่งไม่ลุล่วงได้ข้อ ๑ คือในบทเสภาขึ้นต้นว่า "ครั้นว่าไหว้ครูแล้วก็จับบท" ดังนี้ เป็นเหตุให้เห็นว่า คำไหว้ครูของเสปามีอยู่ ซึ่งควรจะเอามาพิมพ์ไว้ในหนังสือเสภาจะนับนี้ด้วย ได้พยายามสืบหาหนังสือคำไหว้ครูเสปาก็ไม่มีที่ไหน จึงได้ลองถามบรรดาคนขับเสภาทั้งที่ในกรุงและตามหัวเมืองหลายคน ใครจำไว้ได้อย่างไรก็จดมาสอบกันดูได้ความเพียงพอสันนิษฐานได้ว่า มีบทไหว้ครูของเก่าเห็นจะเป็นของแต่งครั้งกรุงเก่าอยู่บท ๑ เป็นคำบูชาเทวดาในทางไสยศาสตร์ แต่ของเดิมจะยาวสั้นและขึ้นต้นลงท้ายอย่างไร ศูนย์ไปเสียเกือบหมดแล้ว มีจำกันไว้ได้ติดอยู่ในไหว้ครูของเสปาชั้นหลังแต่ ๒ คำ ว่า

"คงคายมนามาเป็นเกณฑ์ พระสุเมรุหลักโลกสูงระหง

ดินน้ำลมไฟเป็นมันคง จึงดำรงไถรอดมาเป็นกาย"

สองคำนี้คงมีอยู่ในคำไหว้ครูที่ยังจำกันได้ทุกๆ คน แต่นอกจากนี้ต่างกันไปหมดจะเอาเป็นแก่นสารอย่างไรก็ได้สักกรายเดียว จะจดไว้พอให้ท่านทั้งหลายเห็นตัวอย่างสักกราย ๑ เป็นคำไหว้ครูเสภา ได้มาจากผัดให้ แหวง

กรุงเก่า ที่จัดว่าเป็นหมดจกกว่าของผู้อื่น ว่าดังนี้

สิบนิ้วจะประนมเหนือเกศา

ใหว่พระพุทธพระธรรมล้ำโลกา คงคายนามาเป็นเกณฑ์ ดินน้ำลมไฟอันมั่นคง ใหว่คุณบิดาแลมารดา อโง่งจะบังคมองค์นารายณ์ เอาพระยานาคราชเป็นอาสน์แก้ว ทรงสังขจียรคทาเกรียงไกร อโง่งจะบังคมบรมพงศ์ ใหว่องค์พระอิศวรเจ้าโลกา ใหว่พระฤาษีสัทธิแลคณาจารย์ สาสรรเครื่องเล่นในธรณี	พระสงฆ์ทรงศีลว่าโดยจง พระสุเมรุหลักโลกสูงระหง จึงดำรงไต่รอดมาเป็นกาย ครูปักอักษรสืบทั้งหลาย อันสกลียแหบสายสมุทไทย หามิเหตุไม่แล้วหาต้นไม ไวยกคุณรู้มาเป็นพระวามา ทรงหงส์เหินระเห็จพระเวหา พระนารายณ์รามาริบัติ พระวิศณุกรรมอันเรืองศรี จึงได้มีปรากฏแต่ก่อนมา ฯ
--	---

คำอธิบายบทเสภาเล่ม ๒

เมื่อพิมพ์หนังสือเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเล่มที่ ๑ ข้าพเจ้าได้เล่าเรื่องตำนานเสภา และอธิบายถึงลักษณะการที่ชำระหนังสือเสภาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ กล่าวไว้โดยพิสดารมีแจ้งอยู่ข้างต้นสมุดเสภาเล่ม ๑ นั้นแล้ว ไม่จำเป็นต้องอธิบายถึงข้อความซึ่งเป็นอย่างเดียวกันซ้ำใหม่ในเล่ม ๒ นี้ อีก จะกล่าวแต่จะเพราะข้อความซึ่งเล่มนี้มีแปลก อันสมควรเป็นเครื่องสังเกตของผู้อ่านที่ตรงไหนบ้าง

บทเสภาในเล่ม ๒ นี้ ควรกล่าวอธิบายโดยจะเฉพาะมีอยู่บางตอน คือ ตอนที่ ๑๖ เรื่องกำเนิดกุมารทองบุตรนางบัวคลี่ บทที่พิมพ์ในเล่มนี้เป็นของครูแจ้งแต่ง พวกเสภาชอบขับกันแพร่หลายอยู่ แต่เข้าใจว่ายังไม่เคยพิมพ์มาแต่ก่อน เนื้อเรื่องเสภาตอนนี้ตามหนังสือบทเดิมว่าขุนแผนไปเที่ยวหาโรงพรายตามป่าช้า ไปพบผีตายทั้งกลมชื่ออิมมากับอีเพ็ชรคง ขุนแผนจึงขอลูกในท้องมาเลี้ยงเป็นกุมารทอง ความเดิมสั้นเพียง ๔ หน้ากระดาน ครูแจ้งเอามาขยายความผูกเรื่องให้ขุนแผนไปได้นางบัวคลี่อยู่กินด้วยกันจนมีครรภ์ แล้วเกิดเหตุนางบัวคลี่ตายทั้งกลม ขุนแผนจึงได้กุมารทองมาว่าโดยย่อให้กุมารทองเป็นลูกของขุนแผนจริงๆ พันเรื่องกุมารถึงเรื่องตีดาบฟ้าฟื้น และเรื่องชื่อม้าสีหมอกซึ่งมีอยู่ในตอนเดียวกัน ครูแจ้งเป็นแต่แต่งประชันตามเรื่องเดิม ตอนตีดาบฟ้าฟื้นแต่งดีทั้งของเดิมและของครูแจ้ง แต่ของเดิมเอาเรื่องตีดาบไว้ก่อนหากุมารทอง ของครูแจ้งเอาเรื่องตีดาบไว้ทีหลัง ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เป็นบทตอนสำคัญ เพื่อจะไม่ให้ต้องสับสนกัน วุ่นวายจึงเอาบทของครูแจ้งพิมพ์ต่อมาจนตลอดเรื่องตีดาบฟ้าฟื้น แต่เรื่องชื่อม้าสีหมอก เห็นว่าบทเดิมเขาว่าเป็นหลักฐานดี ของครูแจ้งแต่งใหม่สู้ไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงเอาบทเดิมพิมพ์ ขึ้นแต่ว่า "จะกล่าวถึงหลวงทรงพลกับพันภาณ"

เป็นต้นไปจนจบตอน

บทเสภาของครูแจ้จ้งตอนนี้ มีถ้อยคำเป็นที่สังเกตสมกับความเป็นที่กล่าวกันมาว่าแต่งเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ด้วยใช้คำว่า “ปัดัน” มีอยู่แห่งหนึ่งที่หน้า ๓๑๖ บรรทัดที่ ๔^(๑) คำนี้หมายความว่า ดินเป็นที่ห่อกระดาชไว้กับกระสุนสำเร็จ สำหรับบรรจุเป็นนัด ๆ ไซ้กับปืนแก๊ป เช่น ปืนเอนฟิลด์ เป็นต้น เข้าใจว่าเพ็งมีในรัชกาลที่ ๔

ถ้าว่าโดยส่วนบทกลอนของครูแจ้จ้ง เห็นควรยอมว่าเป็นกวีคน ๑ สมกับที่กล่าวไว้ในคำไหว้ครูว่า “ครูแจ้จ้งแต่งอักษรขจรลือ” แต่งดีในกระบวนว่าถึงอริยาศัยใจของคนสามัญ แต่ถ้ามีโอกาสสมักจะหยาบ ถึงจะหยาบก็ข้างว่ามีในตอนที่ ๑๖ นี้ที่จำต้องตัดออกเสีย ๒ แห่ง ที่ตรงนางศรีจันทร์สอนนางบัวคลีแห่ง ๑ ตรงอัศจรรย์ขุนแผนเข้าห้องนางบัวคลีแห่ง ๑

ตอนที่ ๑๗ เมื่อขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างและเข้าห้องนางแก้วกิริยา ตอนนี้กล่าวกันมาว่า เป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ พิศเราะหัดุสำนวนกลอน เห็นว่ามีใช้สำนวนเดียวตลอดทั้งตอน ถ้าทรงพระราชนิพนธ์ เข้าใจว่าพระราชนิพนธ์เริ่มตั้งแต่ขุนแผนไปถึงบ้านขุนช้าง ขึ้นตรงว่า “มาถึงบ้านขุนช้างเข้ากลางแปลง เป็นเขื่อนแข็งครอบขอบโดใหญ่” ไปข้างท้ายตอนนี้ดูเป็นสำนวนอื่นแทรกอยู่หน่อยหนึ่งขึ้นตรงว่า “วันทองต้องลมก็ลื้มคั่นท้าวแสนกัมเคียงเข้าเรียงหน้า” พระราชนิพนธ์เห็นจะมาลงเพียง “แสนอ้อยแสนคม การมให้ย่อนลงแล้วหรือ” ดูทำนองกลอนเป็นที่สำหรับส่งพิณพาทย์

ตอนที่ ๑๘ เมื่อขุนแผนพานางวันทองหนี ตอนนีเมื่อพิจารณาไปเข้าใจว่าสำนวนเดียวกับตอนที่ ๑๗ ถ้าตอนที่ ๑๗ เป็นพระราชนิพนธ์

(๑) ในการพิมพ์ครั้งนี้ คือ หน้า ๒๕๐ บรรทัดที่ ๑ เล่ม ๑

ตอนที่ ๑๘ ก็เห็นจะเป็นพระราชนิพนธ์เหมือนกัน แต่มีสำนวนอื่นอยู่ตรงนางวันทองครวญถึงตัวอยู่ข้างท้าย บทครวญอย่างที่มีพิมพ์ในเล่มนี้ พบแต่เสภาจะนับสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จะนับเดียว จะนับอื่น ๆ นอกจากนั้นบทครวญตรงนี้ว่าแต่สั้น ๆ

เสภาตอนที่ ๑๗ ที่ ๑๘ ซึ่งกล่าวมานี้ เกือบจะนับถือกันว่าเป็นยอดของบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นตอนที่คนชอบฟังและชอบจำกันมากกว่าตอนอื่นๆ เสภาที่ขับกันแพร่หลายมาก พระแสนทองฟ้า (ป่อง) เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ก็ไม่ฟังตอนอื่น นอกจากตอนนี้ ได้ตามต่อไปว่า ถ้าขับให้ท่านฟังจนขุนแผนลงจากเรือนขุนช้างแล้วทำอย่างไร พระแสนทองฟ้าบอกว่า ก็ต้องย้อนกลับมาขึ้นเรือนใหม่ เหตุที่คนชอบเสภา ๒ ตอนนี้มาก เห็นจะเป็นเพราะในสองตอนนี้มีทำนองเรื่องประกอบกันหลายกระบวน มีทั้งกระบวนชม กระบวนสรวลสรวน กระบวนตัดพ้อ กระบวนโคก กระบวนดลก กระบวนแค้น รวมอยู่ในตอนนี้เป็นช่องที่ผู้แต่งจะว่าได้หลายกระบวน และแต่งดีได้ดังอกถึงใจจริง ๆ ด้วยเมื่อเลือกฟังกันแต่เฉพาะตอน จึงไม่มีตอนไหนสู้ ๒ ตอนนี้ แต่การชำระจะนับสำหรับพิมพ์ในครั้งนี้ ชำระ ๒ ตอนที่กล่าวมาเป็นยากยิ่งกว่าตอนอื่น ๆ ในบทเสภาทั้งสิ้น เพราะเป็นตอนที่จำกันได้มากกว่าตอนอื่น ๆ แต่จะนับที่หามาได้ ทั้งที่เป็นหนังสือและที่ขอมมาจากผู้ที่จำได้ มีพระแสนทองฟ้าเป็นต้น มีถ้อยคำแตกต่างกันเกือบจะทุกฉบับ จำต้องเลือกว่าอย่างไรเป็นถูกต้องสำหรับที่จะพิมพ์ในฉบับนี้ ความข้อนี้ทำได้ด้วยความพยายามอย่างที่สุด แต่รู้สึกว่าจะจะไม่พินิจได้ ด้วยถ้อยคำตามที่พิมพ์ในฉบับนี้ คงจะไม่ตรงกับพวกเสภาจำไว้ได้เหมือนกันหมดทุกคนนั้นก็จะว่าตรงนี้ผิด คนนี้ก็จะว่าตรงโน้นผิด เพราะต่างคนต่างถือว่าตามที่ตนจำได้นั้นเป็นถูกต้อง ไม่มีหน้าที่ต้องเลือกเชื่อเหมือนผู้ชำระหนังสือ

ตอนที่ ๑๙ เมื่อขุนช้างตามนางวันทอง ตอนที่สังเกตดูเป็นส่วนเดียวกับเมื่อขุนช้างขอนางพิม ที่พิมพ์ไว้ในตอนที่ ๕ เล่ม ๑ ถ้าหากตอนปลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม และตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างเป็นพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ข้าพเจ้าเชื่อว่า ตอนขุนช้าง ๒ ตอนที่กล่าวมาเป็นพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๓ ด้วยทำนองกลอนและสำนวนดูคล้ายกับบทละครเรื่องสังข์ศิลป์ไชย และจะเพาะอยู่ต่อพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ด้วยทั้ง ๒ ตอน ความข้อนี้เป็นความคาดคะเนของข้าพเจ้าบอกไว้ให้ท่านผู้อ่านพิจารณา

ตอนที่ ๒๓ เมื่อขุนแผนติดคุก มีที่สังเกตแห่ง ๑ ซึ่งรู้ว่าแต่งเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ตรงขุนช้างเล่นหมากรูกกับศรพระยา มีบทศรพระยาว่า "ถึงพระครูก็สู้พ่อไม่ได้ มันเหลือใจกินกันจนชั้นขุน"

ตรงนี้ตรงกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ตรงราชาภิเศกพระวรม สังฆการีไปนิมนต์พระวสิษฐาธิฯ ๑ กำลังเล่นหมากรูก มีบทฤาษีว่า "แต่หม่อมหม่อมเมื่อก่อนนั้นขยันอยู่ อินทร์เจชะพระครูก็สู้ได้"

ตอนที่ ๒๔ กำเนิดพลายงาม ตอนนี้อันใดที่เคยสังเกตกลอนสุนทรภู่ จะเห็นเป็นอย่างเดียวกันหมด ว่าเป็นของสุนทรภู่แต่ง จะเป็นสำนวนผู้อื่นไม่ได้เป็นอันขาด ถ้ายิ่งสังเกตกระบวนกลอนในตอนนี้จะเห็นได้อีกชั้นหนึ่งว่า สุนทรภู่ประจงแต่งตลอดทั้งตอน โดยจะไม่ให้แพ้ยของผู้อื่น ดูเหมือนจะกล่าวได้ว่า สำนวนกลอนสุนทรภู่ที่แต่งเรื่องต่าง ๆ ไว้ จะเป็นเรื่องพระอภัยก็ตาม เรื่องลักษณวงศ์หรือเรื่องอะไร ๆ ก็ตาม ไม่ได้ตั้งใจประจงแต่งเหมือนบทเสภาตอนนี้

ตอนที่ ๒๕ เมื่อพระเจ้าล้านช้างถวายนางสร้อยทองแก่สมเด็จพระพันวษา ตอนนี้เป็นส่วนเก่า ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นเสภาชั้นเดิมก่อนรัชกาลที่ ๒ ควรเป็นตัวอย่างให้สังเกตสำนวนเดิม ตามที่กล่าวไว้ใน

ตำนานเสภาได้อีกตอน ๑

บทเสภาที่พิมพ์ในเล่ม ๒ มีข้อความที่ควรอธิบายเป็นพิเศษเพียงเท่าที่กล่าวมานี้ นอกจากนี้ในกระบวนชำระก็มีที่ต้องตัดและเติมบทเสภาเดิมอยู่บ้างด้วยเหตุต่างๆ เหมือนกับเล่ม ๑ คือที่เชื่อมหัวต่อและตัดที่หยาบหรือแต่งแก้ที่ผิด เป็นต้น

อนึ่งหนังสือเสภาจะฉบับเดิมแบ่งส่วนเป็นเล่มสมุดไทย คือเขียนไปหมดเล่มสมุดเพียงไหน ก็นับเพียงนั้นเป็นส่วนหนึ่ง ไม่ได้กำหนดที่ตัวเรื่องเสภาเป็นประมาณเมื่อจะพิมพ์ฉบับนี้ เห็นว่าลักษณะแบ่งเป็นเล่มสมุดไทยไม่เข้ากับกระบวนพิมพ์ จึงจัดแบ่งใหม่ ใช่วิธีจัดเป็นตอน ตามเนื้อเรื่องเดิมประมาณว่าจะเป็น ๔๑ ตอน แต่เมื่อตรวจสอบเห็นควรแบ่งเป็น ๔๓ ตอน การพิมพ์แบ่งเป็น ๓ เล่มสมุด และได้กะแบ่งเล่มให้ลงพอเหมาะกับเนื้อเรื่องด้วยเหตุนี้จำนวนตอนและหน้ากระดาษจึงไม่เท่ากันทุกเล่ม เล่ม ๑ มี ๑๔ ตอน เล่ม ๒ มี ๑๒ ตอน เล่ม ๓ ต่อไป จะมี ๑๗ ตอน จึงจะจบบทเสภาจะฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ

๑๖/๖/๒๕๖๑ สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

อธิบายเสภาเล่ม ๓

บทเสภาที่ปรากฏแก่คนทั้งหลาย คือในฉบับหมอสุมิตรพิมพ์นั้น เป็นต้น สังเกตดูสำนวนกลอนเข้าใจว่า เมื่อกวีช่วยกันชำระตกแต่งใหม่ ในรัชกาลที่ ๒ ทำแต่ต้นมาเพียงจบตอนกำเนิดพลายงามซึ่งจัดเป็นตอนที่ ๒๔ อยู่ในเล่ม ๒ ของฉบับหอพระสมุดวชิรญาณนี้ ครั้นกวีมาช่วยกันชำระตกแต่งบทเสภาอีกคราว ๑ เมื่อในรัชกาลที่ ๓ ไปจับตั้งต้นแต่ตอนแต่งงานพระไวย คือแต่ตอนที่ ๓๓ ในเล่ม ๓ นี้ ไปจบตอนที่ ๔๒ เพียงสิ้นเรื่องนางสร้อยฟ้าศรีมาลาลุยไฟ แต่บทเสภาคอนกลางอันว่าด้วยเรื่องตีเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่พระเจ้าเชียงใหม่ขอนางสร้อยทอง จนสมเด็จพระพันวษาปล่อยพระเจ้าเชียงใหม่กลับไปเมือง เห็นจะไม่ได้ตรวจชำระใหม่ใน ๒ ยุคนั้น สังเกตดูเป็นสำนวนเก่าอยู่ข้างเรื่อร่าไม่เรียบร้อย สนิทสนมเหมือนสำนวนในระยะข้างหน้าและข้างหลัง ความข้อนี้ท่านองจะปรากฏแก่กวีเมื่อรวบรวมบทเสภาเข้าเป็นเรื่องเดียวกัน จึงมีกวีในรัชกาลที่ ๔ มีครูแจ้งเป็นต้น แต่งบทเสภาคอนตีเมืองเชียงใหม่ประชันบทเดิมได้มาเมื่อหาต้นฉบับสอบชำระเสภาพิมพ์ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณคราวนี้ หลายสำนวน มีที่แต่งดีดี จะทิ้งเสียน่าเสียดาย ด้วยการที่กรรมการหอพระสมุดฯ พิมพ์บทเสภาคราวนี้ ประสงค์จะรักษาหนังสือดีในทางวรรณคดีเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นเมื่อตรวจสอบเทียบเคียงกัน เห็นว่าตอนใดบทแต่งประชันเขาแต่งดีกว่าบทเดิม แลดีถึงสมควรจะยกย่องในทางวรรณคดีได้ ก็เอาบทประชันลงแทนบทเดิม เหมือนอย่างตอนกำเนิดกุมารทองลูกนางบัวคลี่ ที่พิมพ์ไว้ในตอนที่ ๑๖ เล่ม ๒ นั้นเป็นตัวอย่าง

บทเสภาในเล่ม ๓ นี้ ที่เป็นบทประชันเลือกมาลงแทนบทเดิม มีบางตอนจะชี้แจงต่อไปโดยลำดับ คือ :-

ตอนที่ ๒๗ เรื่องพลายงามอาสา โครแต่งหาทราบไม่ ข้างต้นใช้บทเดิมแต่ต่อใหม่ตรงที่สมเด็จพระพันวษากริ้วด้วยไม่มีใครอาสาไปตีเมืองเชียงใหม่ แก่ไข่เรื่องที่พลายงามเข้าอาสาให้แบบคายขึ้น

ตอนที่ ๒๘ เรื่องพลายงามได้นางศรีมาลา เป็นสำนวนเดียวกับตอนที่ ๒๗ ต่อมา ความในตอนนี้เขาแก่นื้อเรื่องแห่งหนึ่ง บทเดิมพอขุนแผนพลายงามขึ้นไปถึงเมืองพิจิตร พระพิจิตรก็ให้หมื่นด้พระมาทำพิธีแต่งงานพลายงามกับนางศรีมาลาทำให้เข้าใจว่าได้ขอร้องตกลงกันไว้แต่ก่อนนั้นแล้ว บทที่แต่งประชัน เขาแต่งให้พลายงามไปเห็นศรีมาลาแล้วมีความรักใคร่จึงลอบเข้าหา เห็นว่าที่เขาแก่นื้อเป็นเช่นนี้ถูกต้องสมต้นสมปลาย เพราะเมื่อกองทัพกลับ สมเด็จพระพันวษาทรงตั้งพลายงามเป็นเจมื่นไวย แล้วมีรับสั่งให้แต่งงานกับนางศรีมาลา ขุนช้างมาช่วยงานจึงเกิดวิวาทกัน ก็ถ้าแต่งงานที่เมืองพิจิตรแล้วทำไมจะมาแต่งงานกันใหม่อีก ถึงคำขุนแผนกราบทูล ในบทเดิมก็ว่า (พระไวย)

“เมื่อไปทัพได้กับศรีมาลา ลูกพระยาพระพิจิตรบุรี แด่รักใคร่ยังมีได้ทำงานการ เขาค่อนผัดนัดงานมาเดือนสี่” เห็นว่าเรื่องที่ถูกต้องควรเป็นอย่างที่แต่งในบทประชัน แต่หนังสือบทที่ได้มาจะบันทึกแต่เพียงพลายงามเข้าไปถึงเตียงนอนนางศรีมาลา ต่อนั้นต้องช่วยกันแต่งในหอพระสมุชฯ ไปจนถึงบทพลายงามชมดวงจิ่งต่อบทของครูแจ้งไปจนตลอดตอน

ตอนที่ ๒๙ เรื่องขุนแผนพลายงามแก่พระทัยน้ำเป็นของครูแจ้งแต่งดูเหมือนจะสมมติได้ว่าตอนนี้เป็นอย่างยอดของสำนวนเสภาครูแจ้ง ส่วนตัวเรื่องเก่าไข่บ้าง เช่นวิธีรบแลชื่อแม่ทัพเชียงใหม่ผิดกับในเสภาเดิม แต่เป็นเพียงพลความเท่านั้น

ตอนที่ ๓๐ เรื่องขุนแผนพลายงามสะกดพระเจ้าเชียงใหม่ เป็นของครูแจ้งแต่งเหมือนกับตอนก่อน

ตอนที่ ๓๑ เรื่องขุนแผนพลายงามยกทัพกลับก็เป็นเสภาครูแจ้งเหมือนกัน แต่ต้องแก้ไขในท่อนพระสมุศฯ หน่อยหนึ่ง ตรงเมื่อขุนแผนพลายงามกลับถึงเมืองพิศิตร์ให้เรื่องนางศรีมาลาเข้ากับตอนที่ ๒๘

ตอนที่ ๓๒ เรื่องถวายนางสร้อยทองสร้อยฟ้า ตอนนี้เป็นบทเดิมครูแจ้งแต่งเพิ่มเติมเล็กน้อย แต่ข้างท้ายตรงพระเจ้าเชียงใหม่ครวญซากกลับขึ้นไปเมือง ครูแจ้งเอาแผนที่บางกอกว่าไม่เข้าที่จึงตัดออกเสีย เอาบทเดิมเข้าแทน

บทเสภาจะนับท่อนพระสมุศฯ ธิรญาณในเล่ม ๓ มีบทเสภาที่ยังไม่เคยพิมพ์มาแต่ก่อน ในเรื่องตีเมืองเชียงใหม่ ๕ ตอน กับเรื่องจรเข้เถรขวาดอีกตอน ๑ รวมเป็น ๖ ตอนด้วยกัน นอกจากนั้นเป็นบทเดิมทั้งสิ้น เป็นแต่ตรวจชำระให้เรียบร้อยดีขึ้น

บทเสภาตอนที่ ๔๓ เรื่องจรเข้เถรขวาดนั้น ที่จริงเป็นเสภาแต่งแทรกเรื่อง เห็นจะแต่งเมื่อในรัชกาลที่ ๓ แต่จะนับที่พบในคราวนี้มีถึง ๓ ความ ความ ๑ ดูเป็นสำนวนเก่า กลอนไม่สู้ดีนัก ความที่ ๒ เป็นสำนวนแต่งใหม่เกลี้ยงเกลาดีแต่ยังสั้น ครูแจ้งเอาความที่ ๒ นั้น มาแต่งแทรกเสริมขยายให้พิศดารออกไป เป็นอีกความ ๑ ของครูแจ้งดีกว่า ๒ สำนวนที่แต่งมาแต่ก่อน จึงได้เลือกเอามาพิมพ์ในสมุดเล่มนี้

บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนจะนับท่อนพระสมุศฯ ธิรญาณ จบเพียงเล่ม ๓ เท่านั้น กรรมการเห็นว่าบทเสภาเดิมต่อไปนี้ ทั้งตัวเรื่องและสำนวนกลอน ไม่ควรนับว่าเป็นสาระในทางวรรณคดี จึงไม่ชำระพิมพ์

สภานายก

หอพระสมุศฯ ธิรญาณ

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน
เล่ม ๑

เสภา เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนที่ ๑ กำเนิดขุนช้างขุนแผน

๑ ครั้นว่าไหว้ครูแล้วจับบท
ครั้งสมเด็จพระพันวษานวากร
เกษมสุขแสนสนุกตั้งเมืองสวรรค์
เป็นปิ่นภพโลกโลกา
เมืองขึ้นน้อยใหญ่ในอาณาเขต
ทุกประเทศเขตขอบพระนคร
พร้อมด้วยโกไคยไศสุรย์
พระองค์ทรงทศพิธราชธรรม์

๑ จะกล่าวถึงเรื่องขุนแผนขุนช้าง
ศักราชร้อยสี่สิบเจ็ดปี
เป็นข้าขอบขัณฑสีมา
จะว่าเนื่องตามเรื่องนิยายพลัน
ขุนไกรพลพายอยู่บ้านพลับ
นางทองประศรีนั้นอยู่วัดตะไกร
แล้วรื้อเรือนออกไปปลูกใหม่
เป็นทหารชาวยุชยใจฉกรรจ์
อาจองคงกระพันชาตรี
รบศึกศัตรูอยู่กับรอย
กรมการเมืองสุพรรณลั่นหัว
โปรดปรานเป็นทหารอยุธยา

๑ มาจะกล่าวบทไป
เป็นนายกรมช้างกองนอกนั้น

ให้ปรากฏเรื่องราวมาแต่ก่อน
ครองนครกรุงศรีอยุธยา
พระเดชนั้นแผ่ไปในทิศา
ครอบครองไพร่ฟ้าประชากร
เกรงพระเดชทั่วหมดสยดสยอง
ชลีกรอ่อนเกล้าอภิวันท์
สมบุรณ์พูนสุขเกษมสันต์
ราษฎรทั้งนั้นก็ยินดีฯ
ทั้งนวลนางวันทองผ่องศรี
พ่อแม่เขาเหล่านี้คนครั้งนั้น
สมเด็จพระพันวษานวสวรรค์
ท่านผู้ฟังทั้งนั้นจงเข้าใจ
มีทรัพย์เงินทองของน้อยใหญ่
ทั้งสองนี้ได้เป็นคู่กัน
อยู่ในแคว้นแคว้นสุพรรณนั้น
คุมไพร่ทั้งนั้นได้เจ็ดร้อย
เข้าไหนไม่มีที่จะถอย
ถึงมากน้อยเท่าไรไม่เหน็ด
เข็ดขามคร้ามกลัวใครไม่ฝ่า
มีสง่าอยู่ในเมืองสุพรรณฯ
ถึงขุนศรีวิไชยคนขยัน
บ้านอยู่สุพรรณพารา

เป็นเศรษฐีมีทรัพย์นับร้อย

ได้นางเทพทองเป็นภรรยา

๑๑ จะกล่าวกลอนถึงพันศรโยธา

ชื่อวานวลนางศรีประจัน

อยู่ทำพี่เลี้ยงเมืองสุพรรณ

ชื่อว่าบัวประจันถักกันมา

เดิมเพื่อนอยู่ทางบางเหี้ย

ไม่คิดถึงซึ่งเหล่าเผ่าพงศ์

๑๒ บทนี้จะยกไว้เสียก่อน

เมื่อแรกเข้าสู่ครุภักดิ์บรยาย

กลางคันทันรูปหัวเราะขิก

บันแล้วบันเล่าเผ่าริกไป

คันทันหนึ่งผืนอยู่ปลายไม้

ทนต์ทุกซ์เวทนาสาครรรจ์

จตุตจากเพศเปรตตอสุรกาย

จะไปสวรรค์มีทันจะพันทุกซ์

๑๓ ฝ่ายนางเทพทองนั้นนอนหลับ

ว่าช้างพลายตายกลิ้งดลิ่งชัน

ยังมีนกตะกุ่มหัวเหม

อ้าปากคาบช้างแล้ววางไป

ในผืนนั้นว่านางเรียกนก

นางคว่าได้ตัวเจ้าหัวกลอน

ครั้นตื่นพื้นตัวปลุกผัวปล้น

ให้เหม็นช้างเหม็นนกติดอกใจ

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

บ่าวไพร่ใหญ่น้อยก็หนักหนา

อยู่ท่าสิบเบี้ยเมืองสุพรรณฯ

เพื่อนได้ภรรยาก็กมสัน

เป็นเศรษฐีมีพันธุ์ด้วยกันมา

น้องนางศรีประจันนั้นปากกล้า

มีผัวชื่อว่านายโชดอง

ครั้นไปได้เมียก็ลุ่มหลง

ยวดยงแต่จะเที่ยวขโมยควายฯ

จะกล่าวกลอนถึงกำเนิดคนทั้งหลาย

ว่าอ้ายผีแสนร้ายบนปลายไม้

แล้วหยิบหยิกปีบปี้มีเอาส่าได้

เอานั่นนี้ปี้ใส่ให้ครบครัน

ยังมีสัตว์อยู่ในนรกนั้น

ครั้นสิ้นกรรมทำนั้นก็พันทุกซ์

วุ่นวายวิ่งมาหาความสุข

ผีปีนมันจึงซุกเข้าในครรภ์ฯ

พลิกกลับก็เพื่อละเมอฝัน

พองขึ้นหัวนั้นนำไขลงไป

บินแดร์เรมาแต่ป่าใหญ่

เข้าในหอกกลางที่นางนอน

เชิญเจ้าขวัญหัวถกมานีก่อน

กอดนกกกับช้างนอนสบายใจ

เหียนรากตัวสันไม่กลั่นได้

โฮกโฮกอีพ่อข้าไหวช่วยทุบคอ

ขุนศรีวิไชยตกใจจัน

เอามือเข้ากำขำคอ

ขุนศรีวิไชยจึงทำนายฝัน

ลูกของเราจะเป็นชายทำนายไว้

จะบริบูรณ์พูนสวัสดิ์แล้วเจ้าพี่

หัวล้านแต่กำเนิดเกิดมา

ฝ่ายนางเทพทองไม่รับพร

โคตรแม่มีงข้างมาให้อาเจียน

๑๑ มาจะกล่าวถึงนางทองประศรี

นิมิตฝันนั้นว่าท้าวสหสสนัยน์

ครั้นถึงจึงยื่นแหวนนั้นให้

แสงเพชรส่องวาบปลาบเข้าตา

ขุนไกรลืมหันตาว่าอะไรเจ้า

ทั้งสองลูกมาล้างหน้าพลัน

ฝันว่าได้ข้ามรงค์วิเศษ

เพชรรัตน์อรัณยามเพริศพราย

จะมีครุฑลู่กันนั้นจะเป็นชาย

กล่าวหาญการณรงค์คงทน

ซึ่งว่าเพชรรัตน์สีกล้า

มียศศักดิ์เป็นพระยาข้าใช้

นางทองประศรียกมือไหว้

ทั้งสองนอนไปในราตรี

๑๒ มาจะกล่าวถึงนางศรีประจัน

ว่าพระพิษณุกรรมเหาะดั้นฟ้า

ลูกขึ้นลงลานตาป้อหลอ

พอหายรากเล่าต่อความฝันไป

อ้อเจ้าจะมีครุฑรักษาเป็นไรไม่

เหมือนนกตะกรุมตัวใหญ่คาบข้างมา

แต่ลูกของเรานี้จะขายหน้า

จะมั่งมีเงินตรากว่าห้าเกวียน

กุมทองชะย่อนไม่หายเหียน

อ้ายหัวเลี่ยนโล้นเกลี้ยงจะเลี้ยงโยช

นอนด้วยสามีในเรือนใหญ่

ถือแหวนเพชรเม็ดใหญ่เหาะดั้นมา

นางรับแหวนไว้ด้วยหรรษา

ตื่นผวาคว่าท้าวปลุกผัวพลัน

นางจึงเล่าเนื้อความนิมิตฝัน

หาหมากพลสู้กันแล้วทำนาย

ของโกสีย์ตรีเนตรอันเจิดฉาย

บรรยายว่าเป็นสิ่งมิ่งมงคล

ตั้งทหารพระนารายณ์มาปฏิสนธิ์

ฤทธิรณปราบทั่วทั้งแดนใคร

ภายหลังจะได้เป็นทหารใหญ่

ร่วมพระทัยทรงธรรมพระพันปี

รับพรผัวให้ประเสริฐศรี

สุขเกษมเปรมปรีดิ์ทั้งสองราช

เที่ยงคืนนอนฝันในเคหา

ถือแหวนประดับมาสวมนิ้วนาง

แล้วก็กลับสถานพินาศ
 ดิ้นลุกปลุกผัวยืมหัวพลาง
 ทานชาตินี้ข้าเจ้าฝัน
 ถือแหวนประดับงามจับใจ
 แล้วก็กลับไปสถานพินาศ
 ให้เมียรู้ประจักษ์ว่าหนักเบา
 พันศรโยธาผู้ผัวแก้ว
 จึงทำนายฝันไปมิได้ซ้ำ
 ได้แหวนประดับลูกจะเป็นหญิง
 ด้วยเป็นแหวนของพระพิฆณกรณ์
 ศรีประจันรับพรหัวเราะว่า
 ถ้าฉันนี้มีลูกได้ชมเชย

๑๑ จะกล่าวถึงนางเทพทอง

ลูกนั่งอึดอัดกัดไปมา
 น้ำลายไหลรดดังฝักกระสือ
 เหมือนหนึ่งเตาหลงเข้าประจำตัว
 ปลาไหลไวกบทั้งเต่าฝา
 หยิบคำใดใดไม่เข้าไป
 เจ็บปวดหลายเดือนติดัก
 ท้องลดทศมาสลูกดิ้นยัน
 บิดตัวเรียกผัวหาพ่อแม่
 ฝ่ายผัวพ่อแม่แลเข้าไท
 บ้างก็เสกมงคลปรายข้าวสาร
 บ้างเร่งหมอดำยาอย่าแซ่เขื่อน

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

แสนสนิทพิศวาสจนสว่าง
 ล้างหน้าแล้วพลันแก้มกันไป
 ว่าพระพิฆณกรณ์นายช่างใหญ่
 เอามาส่งให้ไว้กับเรา
 เมียจะเกิดโรคอาถรรพ์พ่อเจ้า
 ความฝันนั้นเล่ายังติดตา
 ฟังเมียเล่าแล้วหัวเราะว่า
 ว่าเจ้าฝันนั้นหนาจะมีควรวัก
 รูปร่างงามจริงตะละแกล้งสร
 จะเป็นช่างไครนั้นไม่ทันเลย
 ให้ได้เหมือนปากว่าเกิดพ่อเอ๋ย
 ไม่อุ้มลูกใครเลยให้นินทา
 ท้องนั้นโตใหญ่ขึ้นคำหน้า
 ให้อยากเหล้าเนื้อปลาตัวสั้นรว
 ร้องให้คราวฮือฮ้อนนอนผัว
 ยิ่งให้กินตะละยั้งยั้งเป็นไป
 แยบยั้งฮือฮือไม่พอใส่
 ประเดี้ยวเหล้าสั้นไหไม่ซื้อทัน
 พระอ่าจะอักออกแอดอยู่ตัวสั้น
 พอใกล้ฤกษ์ยามนั้นเจ็บหนักไป
 ร้องเบื่อนเขื่อนแซ่ไม่เอาสำได้
 วิ่งวุ่นครุ่นไปที่บนเรือน
 เอาเบื้อบนลนลานเห็นปลาเกลื่อน
 ข่มท้องร้องเตือนลูกขวางตัว

บ้างก็เข้าหนุนหลังนั่งเคียงข้าง
 ขุนศรีวิไชยนั้นตัวสั้นรัว
 หมอตำแยแยงแยเข้าคร่อมท้อง
 ตัวสั้นเหว่นไหวมิไคร่ลง
 ยายคงโง้งโคงโขยงข่ม
 ลูกร้องแงแงแมลิมดา
 นางเทพทองเหลียวหน้าควาลูกชาย
 ทุดลูกบัดสีเหมือนผีปัน
 เสี้ยแรงอ้อมท้องประคองมา
 เลี้ยงมันไวโยอายุเพื่อนเรือน
 คำแล้วจึงเข้าไปนอนไฟ
 ออบน้ำป้อนข้าวทุกเวลา
 บริบูรณ์พูนเกิดกว่าแต่ก่อน
 แต่เกิดมาเงินตราอุดมครัน
 เผอิญให้แม่เคียดเกลียดชิง
 ปูย่าตายายสบายใจ
 แม่ผีนว่นกตะกรุมคาบข้าง
 พาไปให้ถึงในเรือนคน
 เมื่อตกฟากฤกษ์พารของหลานชาย
 จึงให้นามตามเหตุทั้งปวงมา
 แล้วให้เอาเงินทองกรองใส่คอ
 กำไลเงินใส่เท้ากำขากาง
 เหวดสรว้อยอ่อนจำหลักทับ
 ห้อยอยู่ต้องแต่งแกว่งไปมา

นางเทพทองร้องครางพลางกลอกหัว
 จิกหัวแล้วเป่ากระหม่อมลง
 แม่นางเทพทองเข้าข่มส่ง
 หมอตำแยว่าตรงแล้วข่มมา
 เสี่ยงผลุดนอนล้มไปจมฝา
 พอช้างเผือกเข้ามาถึงวันนั้น
 พลิกคว่ำพลิกหงายอยู่ตัวสั้น
 หัวล้านในครรภ์ดังวงเดือน
 ชกโคตรแม่อำยหมาชี้เรือนเพื่อน
 หัวเหมือนโคตรช้างไหนให้เกิดมา
 แม่นมข้าไทให้รักษา
 ไก่วเปเล่เห่เข้ามาทุกวัน
 เพราะบุญของลูกอ่อนได้สร้างสรรค์
 ข้าหญิงชายนั้นมากมายไป
 แต่มั่งคั่งหาใครเสมอไม่
 จะให้ชื่อหลานไว้เป็นมงคล
 บินมาแต่ทางพนาสณฑ์
 หัวล้านนอกขนแต่เกิดมา
 ข้างเผือกมาถวายพระพันวษา
 หลานรักของข้าชื่อขุนช้าง
 กำไลมือนั่นข้อทั้งสองข้าง
 ปะวะหล่ำสองข้างแขนหลานยา
 พริกเทศประดับกำไลงา
 ยืมหัวหาหาอำปากโจน

นางเทพทองร้องคำอ้ายยาก
 ยึดไว้ไม่ทิ้งละสิงทโมน
 ไม่มีใจที่จะใคร่เข้าอุ้มชู
 ทำดาบ้องแบ้วแมวกินปลา
 พอขุนช้างสามขวบไปเที่ยวเล่น
 โน่นแนแม่เอ๋ยอะไรนั้น
 นางแม่ห้ามว่าเอ็งอย่ากลัว
 เขาเป็นเศรษฐีมีข้าไท

๑ จะกล่าวถึงทองประศรีมีครภัก แก่
 ผิวพรรณดั่งสุวรรณมาทาบทา
 แก้มทั้งสองข้างดั่งปรางทอง
 ผิวเนื้อเป็นนวลควรแลเล็ง
 จำศีลภาวนาเป็นเนื่องนิจ
 ภาวนาบูชาด้วยดอกบัว
 จนท้องโตใหญ่ได้สิบเดือน
 ลมกัมม์มาจพัดกลีบกลาย
 เจ็บท้องร้องแรกอยู่เวยวาย
 ญาติกาเข้าไทมาชมชาน
 ถึงฤกษ์งามยามปลอดคลดอง่ายดาย
 พี่ป้าน้ำอามาดูแล
 ทาขมิ้นแล้วใส่กระดังงาร้อน
 ปูย่าตายายสบายชม
 เอาขึ้นใส่อุ้แล้วแกว่งไกว
 เดือนหนึ่งออกไฟไม่หมองมัว

ช่างเดินเหยงหยกเหมือนดลกโชน
 อ้ายผีโลนที่ไหนดั้นใส่มา
 เหมือนค่างครอกหลอกกูดูชายหน้า
 อ้ายตายहांด่าแข่งไม่วั้นวัน
 เด็กเห็นก็กลัวจนตัวสั่น
 มันอ้าปากยิงฟันเข้าฟันใจ
 ขุนช้างลูกเจ้าขั้วบ้านเร็วใหญ่
 อย่าก็คขวางหลักไปให้เข้ามาย

งามแท้เฝ้าผกกิมหันน้ำ
 ดวงหน้าดั่งจันทร์เมื่อวันเพ็ญ
 เฝ้านมทั้งสองก็ครัดเคร่ง
 ดูปลั่งเปล่งน่าชมพอสมตัว
 น้อมจิตบนิ่วขึ้นเหนือหัว
 ไม่กลัวที่จะเป็นอันตราย
 บุญเดือนจะคลอดลูกสิบสาย
 ลูกนั้นบ้ายศีระลงทวาร
 ปูตายายอึ้งทั้งบ้าน
 หมอตำแยงุ่นง่านเข้าผ้แปรร
 ลูกนั้นเป็นชายร้องแว้วแว้ว
 ล้างแช่แล้วก็ส่งให้แม่นม
 ใส่เบาะให้นอนเอาผ้าห่ม
 เรือนผมนำรักดั่งฝักบัว
 แม่เข้านอนไฟให้ร้อนทั่ว
 ขมิ้นแบ่งแต่งตัวนำเอ็นดู

พ่อแม่ปรึกษากับยาย
ฝ่ายตาตะแคงเป็นหมอดู
ปี่ชาลวันอังคารเดือนห้า
กรุงจีนเอาแก้วอันแพรวพราว
ให้ใส่ปลายยอดพระเจดีย์ใหญ่
เรียกวัดเจ้าพระยาไทยแต่โรมา
แล้วเร่งรัดจัดแจงแต่งบายศรี
กล้วยน้ำแดงกวาเอามาใส่
ให้หลานใส่เสมาปะวะหล่ำ
บ้ำหว้าทองผูกสองข้างแขนนั้น
เอวคาดสร้อยอ่อนช้อนดอกลอย
ผูกลูกพริกเทศด้วยทองคำ
จัดแจงแขกนึ่งเป็นวงกัน
ยกบายศรีแล้วให้ขึ้นสามลา

๑ ศรีศรีวันนีฤกษ์ดีแล้ว

ขวัญมาอยู่สู่กายให้สบายใจ
ขวัญเอยเจ้ามาเกิดพ่อแม่
มาชมพวงแก้วแล้วพวงทอง
ครั้นแล้วจึงให้อีกสามที
ให้ขันชานหมื่นเปีไป
ครั้นทำขวัญเสร็จสำเร็จการ
จนอายุพลายแก้วได้ห้าปี

๑ จะกล่าวถึงนางศรีประจัน
ยีนตี่เร็นเร้งบันเทิงใจ

จะให้ชื่อหลายชายอย่างไร
คิดคุณแลชยู่ในหลานชาย
ดกฟากเวลาสามชั้นฉาย
มาถวายพระเจ้ากรุงอยุธยา
สร้างไว้แต่เมื่อครั้งเมืองหงสา
ให้ชื่อว่าพลายแก้วผู้แว่วไว
เงินทองของดีมาผูกให้
รูปเทียนดอกไม้มีหลายพรรณ
กำไลทองคำงามเจดฉั้น
สายกุ้ด้นทั้งแห่งดั่งแก้งทำ
ฝั่งพลอยมรกตสีสดขำ
กำไลตีนนากเห็นหลากตา
พงศ์พันธุ์พร้อมอยู่ทั้งปู้ย่า
เวียนแวนไปมาให้อาชาชย
เชิญขวัญพลายแก้วอย่าไปไหน
ชมช้างม้าข้าไททั้งเงินทอง
อย่าเที่ยวล่ากะเกณฑ์ตระเวนท่อง
ข้าของเหลือหลายสบายใจ
ดับอัคคีโบทควันเจิมพักตร์ให้
มีชัยชานะสวัสดิ
วงศ์วานปรีดีเปรมเกษมศรี
พาทีแคล้วคล่องว่องไว
เมื่อเจ้ามีครรภ์ท้องโตใหญ่
ถ้วนกำหนดได้ถึงสิบเดือน

เจ็บรันทท์พันที่จะกลั้น
 กลิ้งเกลือกเลิกร่องก้องทั้งเรือน
 ปูย่าตายายทั้งพ่อแม่
 ต่างมาพร้อมกันในทันที
 บ้างเอาเบี่ยงขึ้นควงบงบน
 ออท้าวหาเรอเฮ่อเฮ่อไป
 คว่าเหล้าเข้าปากเคี้ยวหมากช้า
 ขวนคะมาดำปุกลูกโก้งโค้ง
 เมมาเหล้าเข้าหนกยักสุมม
 ปูย่าตายายสบายใจ
 มึงอย่าร้อนใจฟังกว่า
 ศรีประจันเจ็บท้องร้องโก้งโค้ง
 เขาล้อมข้อมข่มอยู่พลวัน
 นอนหงายตะกายร้องวาวา
 อาบน้ำแล้วข้าทาขม้น
 แม่มน้ำไทให้เลี้ยงดู
 สำเร็จเสร็จพลันทันใด
 แม่พ่อก็รักดังดวงตา
 ปูย่าตาหวดมาทำขวัญ
 เลี้ยงมาก็ได้ห้าขวบปลาย
 ทรวดทรงส่งศรีไม่มีแม่
 ผมสลุยสลุยข้างามเงา
 สอนเย็บเก็บปักหักทองขวาง
 เข้าเย็นออกไปเล่นเก็บดอกไม้

ลูกขึ้นเตียงยันจะคลอดเคลื่อน
 จิตประหวั่นพื้นเพื่อนไม่สมประดี
 หมอตำแยแม่มดที่ถือผี
 พี่ป้าน้ำอาทั้งข้าไท
 ปากบ่นพึมพำไม่เอาสำได้
 หากูมาทำไมอ้ายขุนโรง
 ลูกขึ้นเตียงร่ำอยู่โหยงโหยง
 ปะติโป่งเท่งโป่งรำช้อยไป
 พ่อหลวงมาช่วยค้ำหาเป็นไรไม่
 โปรดเถิดพี่พ่อข้าไหวข้าตื่นโรง
 ลูกขึ้นหลกผ้าอยู่โล่งโล่ง
 หมอตำแยเข้าโขยงแล้วข่มมา
 ถึงยามนั้นฤกษ์ปลอดคลอดแล้วหา
 เป็นหญิงโสภาน่าเอ็นดู
 เอาแม่ให้กินแล้วใส่ดู
 กินอยู่เป็นสุขทุกเวลา
 ค่อยจำเรณูวัยขึ้นใหญ่กล้า
 เลี้ยงมามีได้เป็นอันตราย
 แหวนทองผูกพันเข้าเหลื่อหลาย
 รูปกายงามยิ่งพริ้งเพรา
 อรชนอ่อนแอ่นประหนึ่งเหลา
 ให้ชื่อเจ้าว่าพิมพิลาไลย
 ที่รุ่นราวคราวนางไม่เปรียบได้
 ที่ข้างวัดเขาใหญ่อยู่อัครา

๑๑ จะกล่าวถึงพลายแก้วกับขุนช้าง
 พอพบขุนช้างพลางพูดจา
 พลายแก้วกินเหล้าเข้าตำอีก
 ยันกูเมาหนักหนาจนตาชั้น
 จึงเอามือพลายแก้วลงจตวัน
 ถ้าใครทรยศคดต่อเกลอ
 อันดาบองครักษ์ทั้งสี่หมู่
 ขอให้พลัดมารดาหัวร่อยกัลปี
 พลายแก้วกินเหล้าเข้าตำอีก
 นางพิมพิลาโลยชอบใจ
 แล้วนางเล่นหุงข้าวต้มแกง
 นางเล่นทำบุญให้ทาน
 ขุนช้างนั้นเป็นสมภารมอญ
 พลายแก้วนั้นเป็นสมภารไทย
 สวดมนต์ฉันเสร็จสำเร็จแล้ว
 เราเล่นเป็นคู่เมียกันเถิดรา
 นางพิมพาไปอ้ายนอกคอก
 พลายแก้วว่าเล่นเถิดเป็นไร
 ตัวข้าจะย่องเข้าไปหา
 ทั้งสองคนรบเร้าเฝ้าชวนนาง
 นางฉลาดกวาดทรายกลายเป็นเรือน
 นางพินอนพรางกลางดินดอน
 พลายแก้วโอดแหวกเข้าแทรกกลาง
 ขุนช้างทำหลับอยู่กับเตียง

ทั้งสองข้างออกไปเล่นกับบ่าวข้า
 ไปซื้อเหล้าเอามากินด้วยกัน
 ขุนช้างวางหังกจนหัวสิ้น
 เทเหล้าใส่ขันชวนเป็นเกลอ
 เราซื้อต่อกันจนตายเหออ
 ให้เทพเรอสังหาญผลาญชีวิต
 อย่าให้แคล้วคอกูเป็นแม่เฒ่า
 จ้มเอาเหล้าในขันขึ้นควั่นคอ
 ขุนช้างวางบีกดาปอหลอ
 สมน้ำหนำมันหนอ้ายจันทาล
 กวาดทรายจัดแจงเป็นรั้วบ้าน
 ไปนิมนต์สมภารมาเร็วไว
 ไม่พักโกนหัวกลั่นสวดมนต์ใหญ่
 จัดแจงแต่งให้ยกของมา
 ฝ่ายข้างพลายแก้วอุตริวา
 ขุนช้างร้องว่าข้าชอบใจ
 รูปชั่วหัวถลอกกูกาเล่นไม่
 ให้ขุนช้างนั้นไซ้เป็นคู่พาลง
 จะไปลักเจ้ามาเสียจากข้าง
 จึงหักใบไม้วางต่างเตียงนอน
 พุนขึ้นกลั่นเกลื่อนดังฟูกหมอน
 เจ้าขุนช้างหัวกลั่นเข้านอนเคียง
 ชกหัวขุนช้างที่กลางเกลี้ยง
 ฝ่ายนางพินอนเคียงค้อยเมียงมอง

ขุนช้างวางร้องก้องกู่ไวย
 ลูกขึ้นนั่งน่านเทียวชานร้อง
 อ้ายเด็กเด็กกราวเกรียวบัดเดี้ยวใจ
 พอทันพวกพลายแก้วแล้วเลยลาม
 จมูกครากปากแตกจนเลือดไหล
 เรียกหาพ่อแม่อู้อยู่แจจัน
 นางพิมตำให้อ้ายตายโง
 อ้ายหัวล้านชี้ถึงมันจิงไร
 เจ้าขุนช้างหัวฟกวิ่งตกใจ
 ผ่นไพลใส่ทาด่าเป็นมัน
 ทำนผู้ฟังทั้งสิ้นอย่ากินแหม่ง
 เด็กอุตริเล่นหากเป็นไป
 เด็กเล่นสิ่งไรก็ไม่ผิด
 อันคติมีแต่โบราณมา

๑๐ ครั้นอยู่มาขุนศรีวิไชย
 จึงปรึกษายินยอมลงพร้อมกัน
 ควรจะเข้าไปเฝ้าพระพันวษา
 ให้เป็นข้าบาทบงสุ์ทรงช่วงใช้
 ปรึกษากันพลันสั่งซึ่งข้าไท
 ทาขมื่นผัดแป้งแต่งตัว
 กำไลทองสองเส้นแน่นสองแขน
 ดูเหมือนลูกเสือปลานัยน์ตาลอย
 จึงให้หาอุปเทียนทั้งดอกไม้
 ทั้งเสบียงเลี้ยงกันที่ตามทาง

ขโมยลักเมียกู่จจากห้อง
 เรียกหาพวกพ้องให้ติดตาม
 พวกขุนช้างรุกไล่ไม่เข็ดขาม
 ถ้อยที่ถ้อยปามเข้าตักกัน
 บ้างก็วิ่งร้องไห้ไปตัวสั้น
 จนผู้ใหญ่ชวนกันมาห้ามไว้
 พวกอ้ายโปลังโด่งกู่ไม่เล่นได้
 แล้วพาฝูงข้าไทไปเรือนพลัน
 ข้าไทก็กลัววิ่งตัวสั้น
 ยิ่งพินแลบลั่นแทบสิ้นใจ
 จะประติษฐ์คิดแต่งก็หาไม่
 เทวทูตคลใจให้ประจักษ์ตา
 ทุจริตก็เป็นเหมือนปากว่า
 คำว่านี้มีอยู่ในสุพรรณฯ
 กับเมียรักร่วมใจทั้งสองนั้น
 ว่าขุนช้างลูกนั้นจำเริญวัย
 ถวายตัวลูกยาจึงจะได้
 บังไว้ความผิดจะติดตัว
 ให้พาไปอาบน้ำแล้วคำหัว
 เอมุหนายป้ายทั่วจนท่ายทอย
 ให้ถือแหวนเพชรยอดสอดใส่ก้อย
 วังร่อยร่อยยักคอเข้าหอกกลาง
 ใส่พานจัดไปตามเยี่ยงอย่าง
 ให้ผูกช้างพลายนั้นมาทันใด

พ่อลูกขึ้นนั่งสัปคับ

ข้ามธารผ่านทุ่งมุ้งทิวไม้

ครั้นถึงวัดธรรมากียัง

เจ้าขุนช้างกะจิริดกับบิดา

ชาวบ้านวันตลาดพอดผาดเห็น

เด็กอะไรหัวล่อนกล้อนสุดใจ

จะว่าต่างฤลิ่งวิ่งมาเกิด

ชายหญิงวิ่งหัวร่ออยู่องัน

พวกขุนนางต่างคนที่คอยเฝ้า

ขุนช้างน้อยพลอยประหม่าละล้าละลัง

๑๑ จะกล่าวถึงพระองค์ผู้ทรงภพ

ทุกประเทศเขตชั้นหสิมา

ต่างถวายเครื่องราชบรรณา

พระเดชปกเกศเป็นนรินทร์

ขาดเชิญเป็นสุขโสมนัส

กรุงศรีอยุธยาสาทร

เสด็จในพระที่นั่งบัลลังก์วิจิตร

น้อมเศียรหมอบเฝ้าเจ้าธานี

แต่ละหน้าหน้านวลควรสวาท

ดั่งดาวล้อมไขในคัคนานต์

ทั้งพวกจำเรียงเสียงดนตรี

เพลิตเพลีนเจริญราชฤทัย

พระสุริย์ฉายบ่ายแล้วสีมอเศ

บทจรสู่สรงพระคงคา

ความขยับออกจากบ้านเร็วใหญ่

บ่าวไพร่จุ่มง่ามตามกันมา

ปลงช้างช้างฝั่งแม่น้ำหน้า

ข้ามท่าคอยเข้าในกรุงไกร

ร้องว่าเป็นเวทนานำมันไ้

แลไปเหมือนหนึ่งหลอกบอกเพื่อนกัน

อ้ายผีนอกละเมิดที่ไหนบัน

ดูจนพ่อลูกนั้นเข้าในวัง

พอเห็นเข้าก็หัวเราะระวาวจะคลั่ง

เข้าหมอบชิดติดหลังบังบิดา

เลิศลสมยบแสงทั้งแหล่งหล้า

ออกระอาอ่อนเกล้าอภิวันต์

ขอขึ้นอยู่รยาทุกเขตชั้น

เกษมสันต์ทั่วหน้าประชากร

สืบพระวงศ์พงศ์กษัตริย์มาแต่ก่อน

สโมสวโสมนัสสวัสดิ์

พร้อมชนัดนวลอนงค์สงศรี

ทุกหน้าที่พร้อมพริกพนักงาน

บำเรอราชฤทัยเกษมसानต์

หมอบกราบคลานเฝ้าเป็นเหล่าไป

ก็เรื้อยรีขับประสานขานไช

นางในปฏิบัติเป็นอัครา

จะประเวศออกที่พระลานหน้า

ไชสุหร่ายธาราลงข้าเ็น

ทรงสุคนธ์หอมฟุ้งจรุงกลิ่น
 จับพระแสงนาคาหน้าดั่งเป็น
 สนั่นเสียงแตรสังข์ประดังก้อง
 ดำรงหน้าข้าราชการนั้น
 ประทับเหนืออาสน์เอี่ยมลอออ่อน
 จึ่งขุนศรีวิไชยใจภักดี
 ยกพานรูปเทียนและดอกไม้
 ขุนช้างหมอบชิดกับบิดา

๑๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
 ทั้งขุนศรีวิไชยกับลูกชาย
 อ้าแอ้ยอ้ายขุนศรีวิไชย
 ดูหัวหน้าสมเพชเวทนา
 ฤๅลูกหลานว่านเครือของมึงเอง
 จะเอามาให้กูฤๅว่าไร

๑๒ ครานั้นขุนศรีวิไชย
 ขอเดชะพระองค์จงกรุณา
 ขุนช้างบุตรข้าพระพุทธเจ้า
 ด้วยชะดาราตีมีลาภสการ
 แต่เกิดบุตรขุนช้างคนนี้
 วิวาห์ข้างม้าเข้าไท

๑๓ ครานั้นสมเด็จพระนเรนทร์สุร
 เอยหัวหนูดุสมเพชเวทนา
 เตี้ยวันนี้มันยังเด็กเล็กอยู่
 เอ็งเลี้ยงไว้ก่อนอย่าร้อนรน

พระภูษาดอกกินรีเด่น
 พอจวนเย็นออกหน้าพระลานพลัน
 ประโคมฆ้องกลองชนะคะครื้นครั่น
 ต่างก้มเกล้าอภิวันท์อัญชลี
 ดั่งพระยาไกรสรราชสีห์
 กับขุนช้างคลานรีดิดเข้ามา
 เข้าไปตั้งไว้ที่ตรงหน้า
 ภาวนาคิดกลัวแทบตัวตายฯ
 ทอดพระเนตรเห็นดอกไม้รูปเทียนถวาย
 แยมพระโอษฐ์อุกปิปรายประภาษมา
 นั้นมิ่งพาลูกใครเข้ามาหา
 เป็นเชื้อวงศ์พงศาของผู้ใด
 หัวล้านโจงหม่งไม่เอาสำไ้
 มีรูปเทียนดอกไม้ใส่พานมาฯ
 กราบลงทันทิดแล้วทูลว่า
 อันชีวาอยู่ได้บทมลายี่
 ขอทูลเกล้าถวายไว้เป็นทหาร
 มาสู่โพธิสมภารพระทรงชัย
 เงินทองของดีทั้งน้อยใหญ่
 มีพอที่จะได้กินได้มาฯ
 ฟังทูลทรงพระสรวลอยู่ร่วนรำ
 แต่ได้ลาอย่างว่าก็ชอบกล
 จะมอบไว้ให้กูไม่เป็นผล
 ไว้เมื่อจวนเดิบทใหญ่จึงให้มา

ตอนที่ ๑

ตรัสพลางทางส่งพนักงาน

พ้อลูกกราบลงงามลงสามลา

๑๓

จัดของพระราชทานทั้งเสื้อผ้า

ด้วยทรงพระกรุณากียินดีฯ

ตอนที่ ๒

พ่อขุนช้างขุนแผน

๑๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงภพ
ด้วยข่าวข้างทางสุพรรณบุรี
จึงดำรัสตรัสสั่งขุนศรีวิไชย
บอกอ้ายขุนไกรใจฉกรรจ์
อีกห้าวันจะออกไปแรมไพร
ให้หาที่ดอนใหญ่ใกล้ลำธาร
อ้ายเหล้าอาสาหาร้อยปลาย
แล้วพระองค์ทรงผินพระพักตร์มา
จงเร่งรีบรัดจัดกระบวน
อีกทั้งพลม้าคชาธาร

๑๒ ฝ่ายพระยาเดโชผู้รับสั่ง
สั่งการนายขานาญในทันใด
จะเสด็จประพาสพนาวา
นายเวรกรมวังได้ฟังการ
เขียนแล้วก็ส่งให้นักการ
ส่งให้นายเวรมหาดไทย
ฝ่ายว่านายเวรมหาดไทย
บัดนี้จะเสด็จเมืองสุพรรณ

๑๓ ครานั้นเจ้าพระยาจักรี
พันพุ่มพันจันทน์มิทันช้า
เรียกทั้งพันเอกกับพันาณ
เกณฑ์ช้างม้าผู้คนสับสนไป

ปรารภจะประพาสพนาศรี
ว่ากระบือเถื่อนมีอยู่มากครัน
มึงเร่งกลับไปสุพรรณนั้น
ให้คุมไพร่พวกมันไปเตรียมการ
ล้อมไล่มึงหิงสาเกล้าหาญ
จะตั้งค่ายรายด่านลานพลับพลา
ให้เร่งไล่ฝูงควายมาไว้ทำ
สังพระยาเดโชผู้ชียชาญ
เลือกล้วนชาวเจ้าเหล่าทหาร
ให้พร้อมในหัววาระจะยกไปฯ
มาทิมดาบกรมวังหาข้าไม่
รับสั่งให้หมายทั่วพนักงาน
ล้อมไล่มึงหิงสาเกล้าหาญ
เขียนหมายลงลานลงทันใจ
รับหมายเดินทางไม่ช้าได้
เร่งหมายบอกออกไปให้ทั่วกัน
เอาหมายไปเรียนท่านผู้ใหญ่
ให้ห้าวันตามที่มีหมายมาฯ
ครั้นแจ้งคดีแล้วให้หา
พร้อมกันที่ศาลาลูกขุนใน
เอาบัญชีคดีอ่านหาข้าไม่
พนักงานของใครให้รับมา

ตอนที่ ๒

สั่งให้พันจันทน์นั้นแต่งทาง

ประมาณทางกว้างได้สักแปดวา

๑ ฝ่ายว่าขุนศรีวิไชย

ข้ามทุ่งมุ่งมาเมืองสุพรรณ

ให้ขับช้างตะบึงมาถึงบ้าน

สั่งให้ทนายนั้นถือไป

ทนายรับหมายแล้วไคลคลา

ส่งให้ขุนไกรในทันที

๑ ครานั้นขุนไกรใจหาย

สั่งนายหมวดพลันทันใด

สั่งเสร็จพอเวลาเข้าได้ไฟ

กับนางทองประศรีภริยา

ให้มีลาจันนั้นสนั่นอึง

สยดสยองพองขนทุกคนไป

ทองประศรีนอนหลับแล้วกลับฝัน

สะดุ้งตื่นตื่นขึ้นให้ครั่นคร้าม

ขุนไกรถามไปว่าอะไรเจ้า

ว่าฝันเห็นหักรกระเด็นเห็นไม่ดี

ขุนไกรได้ฟังดังโครมลาญ

ถ้ากูทำนายว่าร้ายไป

ไม่ร้ายดอกฝันดีจะมีสุข

แต่ใจคิดครั้งนี้มีรอดตัว

๑ ครันรุ่งสางล้างหน้าคว่ำพลายแก้ว สว่างแล้วยังไม่ตื่นขึ้นเจียวตา

อัมลูปประคองทั้งสองมือ

ให้ราบรื่นพื้นทางให้หนักหนา

จงเร่งรัดอย่าช้าในหัววันฯ

ชี้ข้างวางไปกับลูกนั้น

จนตะวันสิ้นแสงลงลับไพร

เขียนหมายลนลานไม่ช้าได้

ถึงท่านขุนไกรผู้รักดี

วิ่งมาครู่หนึ่งก็ถึงที่

แจ้งเรื่องตามมีในหมายไปฯ

รับหมายแล้วอ่านหาช้าไม่

จงเที่ยวติดตามไพรให้รับมา

ขุนไกรก็เข้าในเคหา

ทั้งบุตรพลายแก้วแว่วไว

แมลงมุดตอกฝังหาหยุดไม่

เย็นเยะเยือกจับใจไปทุกยาม

ความกลัวตัวสั่นตกใจหวาม

อารามตกใจปลุกซึ่งสาม

นางจึงเล่าความฝันนั้นถ้วนถี่

ช่วยทำนายฝันนี้ให้แจ้งใจ

เอ๊ะจะมีเหตุการณ์เป็นข้อใหญ่

ทองประศรีที่ไหนจะห่างตัว

เจ้าอย่าเป็นทุกข์จงฟังผิว

น่ากลัวกูจะม้วยด้วยกระบือฯ

ประจวบลูกถือแต่เบาเบา

พลายแก้วลืมหาคำกอดคอ
 ลูกขึ้นทำไมยังไม่เข้า
 ขุนไกรได้ฟังลูกชายว่า
 อุ้มลูกเข้ากอดทอดถอนใจ
 ด้วยรับสั่งจำเพาะเจาะมา
 หน้าที่แต่นี้จะห่างเขย
 จึงเหลียวหน้ามาส่งทองประศรี
 ยังเด็กอ่อนนอนนิ่งระวังระไว
 ถ้าหากว่าผิดพลั้งจงสั่งสอน
 อุตส่าห์สอนวิชาบรรดามี

๑๑ ทองประศรีได้ฟังผิวสั่งสอน

ทั้งกอดจูบลูกยาเห็นอาลัย
 จะไปไหนไม่เหมือนดังครั้งนี้
 เข้าประคองดินผิวทูลหัวเมีย
 ยิ่งคิดยิ่งวิตกเพียงอกหัก
 พอแลดูหน้าผิวชนหัวฟอง

๑๒ ครานั้นขุนไกรใจกล้า

ลูกออกจากห้องย่องเดินไป
 เหลียวหน้ามาดูเจ้าพลายแก้ว
 น้ำตาคลอตาประหม่าหนัก
 คุมคนออกจากเมืองสุพรรณ
 สั่งให้สำรวจจตรวจตรา

๑๓ จะกล่าวถึงพระองค์ทรงสวัสดิ์

ไสยาสน์เหนืออาสน์อลงกรณ์

หม่อมพ่อจะไปข้างไหนเล่า
 ดังพ่อเจ้าจะหนีลูกนี้ไป
 ยกทุนเกศาน้ำดาไหล
 พ่อไม่มีใครจะไปเลย
 สุดปัญญาพ่อแล้วพลายแก้วเอ๋ย
 กระไรเลยวิปริตเห็นผิดใจ
 ลูกของเราเท่านั้นเอาใจใส่
 เจ้าเลี้ยงพลายแก้วไว้ให้จงดี
 อย่าสลดตตรอนให้หน่ายหนี
 ให้ลูกนี้สืบวงศ์พงศ์พลายไปฯ
 เห็นผิดกว่าแต่ก่อนก็สงสัย
 ดูพิไรน้ำคำร้ายสั่งเมีย
 วิปริตผิดที่มาสั่งเสีย
 ดังไฟเลียลามไหมในใจน้อง
 ผัวรักจักไปไกลจากห้อง
 ทองประศรีเศร้าจิตคิดแปลกใจ
 นุ่งผ้าควาดาบหาข้าไม่
 ให้อาลัยห่วงเมียละเหี่ยนัก
 สุดใจพ่อแล้วเพียงอกหัก
 ตัดรักหักใจแล้วเคลคลา
 ถึงเขาพระพอดตะวันตกจะลับหล้า
 คอยท่ารับเสด็จพระภุชชะ
 พูนพิพัฒน์ไภยบุญสโมสร
 ในแท่นที่บรรจถรณ์อันพรายพรรณ

ทรงสดับจำเรียงเสียงขับกล่อม
บำเรอราชบาทบงสุ์พระทรงธรรม์
รวรรื่นชื่นกลิ่นบุปผากรอง
ทรงดำริราชการงานเวียงชัย

๑๑ ครั้นรุ่งเช้าฝ่ายเจ้าพนักงาน
กรมช่างจัดช่างที่ด้วดี
จำดาบขวาย้ายก็จ่ายเครื่อง
กรมช่างพลางผูกมิทันช้า
สองหูกุ่มจามรีกรอง
แต่ล้วนช่างพระที่นั่งทั้งฟังพลาย
พระที่นั่งพุดตานสำหรับเสด็จ
นายทรงบาทเป็นความขานาญมา
ผูกทั้งพระที่นั่งกระโจมทอง
เบาะปักหักทองขวางสล้างลาย
ผูกทั้งพระที่นั่งเกลิงคอ
พระที่นั่งประพาสโถงแรมทาง
หมอลาวญุ่นลายใส่เสื้อ
เจียรบาดคาคับปั้นแห่งพลัน
ถัดมาช่างที่นั่งต่างกรม
ทั้งช่างตั้งช่างกันนั้นมากมี
หน้าช่างสล้างล้วนเหล้าทหาร
กระบวนช่างพร้อมสรรพฉบับพลัน
พระยาดีเสาวฟ้าหัดจัดม้านัน
ให้นายม้าผูกม้าพาชี

สะพรั่งพร้อมสาวสุรางค์ดั่งนางสวรรค์
เกษมสันต์สำราญทุกข์
ประทีปแก้วแสงส่องจำรัสไข
จนประทมหลับไปในราตรีฯ
เตรียมการโดยกระบวนถ้วนถี่
คนขี่ครบทั่วตัวคช
ชนเนื่องมาวางไว้วางหน้า
เบาะอานผ่านหน้าดาราวย
ปกตระพองทองพริ้วห้อยดาข่าย
หลากหลายเข้ากระบวนส่วนคช
ผู้เสด็จทอดพระแสงแสนสง่า
ใส่ครุยกรองนุ่งผ้าสมปักลาย
วงพระสูตรรุดคล่องเป็นสองสาย
เขนยอิงพิงฝ่ายประปฤษฎางค์
พระยี่ภู่ผูกอกกันกระด้าง
ต่างต่างแลล้วนละกลกัน
ประจุเจือเวทมนตร์ดลยยัน
จัดสรรเลือกล้วนแต่ด้วดี
ข้าไทเกณฑ์ระดมอยู่ยังมี
หมอลาวญุ่นขี้น้อยอยู่ครบครัน
เพียงจะราญรอนรบทพสวรรค์
จึงจัดสรรอัสตราที่ด้วดี
หลวงทรงพลเตรียมกระบวนเป็นถ้วนถี่
ล้วนขับขี่แคล่วคล่องว่องไว

ม้าต้นพระที่นั่งตัวประเสริฐ
 ผ่านดำขำเหลืองเรืองวิไล
 ผูกเครื่องกุดั่นฝรั่งเศส
 พระแสงปืนชัยขวาอาชาชาญ
 โกลนทองคล้องห้อยพลอยประดับ
 ไหมทองถักบังเหียนแนบเนียนดี
 ม้าหนึ่งชื่อว่าพลาหก
 นายม้าจูงประคองทั้งสองม้า
 ขุนนางขี่ช้างตามเสด็จ
 หัวพันเที่ยวสำรวจตรวจจำนวน

๑๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
 ครั้นจวนแจ้งแสงศรีวิวร
 ไซสุร่ายหยดย้อยเป็นฝอยฟอง
 น้ำกุหลาบหอมฟุ้งจรงปน
 สาวสนมกรมไนเป็นชนิด
 จับพระแสงข้างที่มีทันน่าน
 ขาวภูษามาลาก็เชิญเครื่อง
 ทรงเครื่องต้นสำหรับประพาสไพร
 สนับเพลาเชิงนอนซ้อนกาบ
 จลององค์ทรงประพาสในวันนั้น
 สายรัดพระองค์ทรงข้างนอก
 พระแสงน้อยเหน็บพระองค์ตรงข้างซ้าย
 ทรงพระมาลาพื้นดำ
 พระแสงดาบคาบค่ายทำลายเมือง

ลำเลิทั้งสองผ่องใส
 สูงได้สามศอกโดยประมาณ
 อย่างเทศพรรณรายฉายฉาน
 เบาะอานปักเอี่ยมมูไรมี
 วาววับจับคลุมกำมะหยี่
 งามสมพาสที่โสภา
 ม้าหนึ่งชื่อกระหนกภูเขา
 ขุนหมื่นขี่อาชามาในกระบวน
 เตรียมเสร็จตามที่ดีถ้วน
 เวลาจวนก็พร้อมพลนิกรฯ
 ทุกประเทศลือลอบสยบสยอน
 พระภูธรเสด็จสู่ที่สงฆชล
 อาบละอองต้องพระองค์ดังสายฝน
 ทรงสุคนธาประทับที่กลั่นโอฬาร
 รำเพยพัดเสร็จทรงสงฆสนาน
 พระภูบาลออกทอ้งพระโรงชัย
 คลานเนื่องกันเข้ามาหาช้าไม่
 ตามพิชัยฤกษ์กำลังวัน
 พระภูษาเข้มขบรวีวทองคัน
 กำมะหยี่สีอันชั้นพรรณราย
 ริวทองกรองดอกเจ็ดฉาย
 พระท้ามรงค์เพชรรายอวามเรือง
 ประดับบุษราคัมน้ำเหลือง
 อย่างเอื้องเสด็จขึ้นเกยพลัน

กลองชนะตีจำทำเชิญเสด็จ
ต่างถวายบังคมลงพร้อมกัน
ทรงช้างพระที่นั่งพุดตานทอง
กึกก้องทั่วท้องธานี

๑๑ เสียงกระดิ่งคอช้างดังโห่งโห่ง

เครื่องสูงบังแทรกอยู่ชั้นใน
คล้ายคลึงโยธีอันหาญฮึก
เสียงสนั่นครั่นครื้นภูมิตล
ไล่เชนดาบดั่งทั้งหอกทวน
พลม้ารำเริงด้วยกำลัง
พลปืนถือปืนปลายหอก
พลทวนถือทวนกระบวนแซง
เสียงเอิกเกริกอึงคะนอง
ออกทุ่งมุงป่าพนาลัย
ผู้คนช้างม้าดาดาษ
นกหกดกใจผวาบิน

๑๒ พระเสด็จโดยทางพนมมาศ

ชื่อชิตมิตแสงพระสุริยง
นกแก้วจับต้นดุมกาพลอด
สาธิกาก็จับเกิดเข้าบังใบ
วายุภักษ์จับกิ่งแสงพยับ
เค้าโม่งจับโมกแล้วเมียงดู
นกเขาจับข่อยขันก้อง
ค้อนหอยขับเหียงเรียงราย

กระบวนหน้าเตรียมเสร็จเป็นเหล่าหลั่น
เสด็จจากเกยสุวรรณทัศน์ที่
กระทั้งแตรแซ่มองซ้องเสียงปี
ให้เคลื่อนโยธีเป็นทิวไปข

โหยงโหยงม้าวางควบอย่างใหญ่

ธงทิวปลิวไสวโบโบกบน
ก้องก็กลอห่ม่านอยู่สับสน
เสียงคนเพียงปัดพิพัง
ตามกระบวนพยุหยาตราหน้าหลัง
พลช้างช้างดั่งทั้งกันแซง
พลดาบดาบกลอกออกเป็นแสง
พลดั่งเสือแดงดูดาษไป
ทั้งฆ้องกลองดนตรีบีโน
ดัดไปข้ามท้าวาริน
ฝูงสัตว์จตุบาทก็ตื่นสัน
ผืนร้องร้องระงมดงฯ

ชมเกินเนินสะอาดร่มระหง
วิหคหงส์ร้อนร้องระวังไพโร
นกกรอดจับเถาดำลิ่งใหญ่
เขาไฟจับต้นรกฟ้าคู
เบญจวรรณจับหว่าอยู่เคียงคู่
กะลุมภูจับบนต้นโพบาย
ดูเหว้าร้องจับหว่าแล้วผ่นผาย
กระสาจับกระสังสาหมายมองปลา

กระหาจับตันโคนดินสอ
 อัญชันจับเชิงบรรพดา
 ชมแถวแนวถิ่นเนินบรรพต
 วุ่นเว้งเชิงผาซลาริน
 เปลวปล่องช่องผาศิลาชะงัก
 เต็งรับปริงปฐะตุ่ลาย
 บ้างผลิดอกออกช่ออรชร
 บ้างทรงผลหล่นกลาดพสุธา
 ลึงค่างบ่างชนะก็ควรวรือง
 กระต่ายเต้นเม่นหมีชนะนี่ลิง
 ชมพลงมาในทางพนมขัฏ
 รีบเร่งร่ำพลสกลไกร
 ให้อำนาจนักหังลงกลางไพร
 จิงตรัสสั่งขุนไกรไปทันที
 แล้วสั่งฤทธาณตให้ทำคอก
 ทั้งสองรับสั่งบังคมลา

๑ หลวงฤทธาณตที่ผู้รับสั่ง

นายหมวดตรวจคนอยู่ณลาน
 ให้ชำระพุ่มพวงดงขัฏ
 บ้างจักตอกบ้างออกไปเกี่ยวคา
 บ้างฟันบ้างถากบ้างลากจูด
 ให้อำนาจใหญ่ไว้ตรงกลาง
 บ้างขึ้นไปทั้งแถวลิ้นชะเนาะ
 ที่เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าก็อาวรณ์

ปักก้อพองขนแล้วชันจ่า
 สร้อยอิ้วคาบลูกพุ่มเรียงบิน
 เป็นหลั่นเลดขับช้อนชะง่อนหิน
 ดังเพชรนิลกระจ่างอยู่พร่างพราย
 เป็นตระพักชะงอกเงื่อมดูแห่งนหงาย
 งอกรายริมเชิงบรรพดา
 พระพายพัดขจรกลั่นบุผา
 ผุ้งทิวาจับจิกเหล่าลิงชิง
 พยัคฆ์มองหมายละมั่งลงหมอบนิ่ง
 โคดโผนโจนเว้งด้วยตกใจ
 เลี้ยวลัดตามถิ่นเนินไศล
 ถึงดอนใหญ่ให้หยุดซึ่งโยธี
 แรมอยู่ที่ในพนาศรี
 พรงนี้เมิ่งไปไล่กระบือมา
 เอาไม้ป้อมรอบนอกให้แน่นหนา
 ออกมาเร่งรัดจัดการฯ
 มาเรียกพวกล้อมวังอลหม่าน
 ปั้นด้านแผ้วถางต่างตรวจตรา
 แต่งตัดเรืงรามหนามหนา
 บ้างจุดพงเผาป่าแล้วทำทาง
 บ้างปักบ้างซุดอยู่ยุ่งย้าง
 บ้างถากถางตัดฟันแล้วบันรอน
 ผูกเป็นเปลาะบ้างรัดมัดเป็นท่อน
 มุลนายดีด้องต้องกาวยาว

บ้างเหนียวนักหยุดพักลงนอนกรน
ตื่นวังตกลใจไปเป็นระนาว

บ้างฉวยจุดยุดลากกระซกอาด
ทำคอกตอกหลักลงใหญ่โต
ผู้ตรวจกวตขันวันโบยตี
ถึงจะเบื่อเหลือทนก็จวนใจ

ฝนตกทำให้ญ่ลงในดง
บ้างซุกซ่อนเข้าไปนอนในไพรวัน
บ้างเก็บผักหักพินบ้างยืนเยี้ยว
บ้างหุงข้าวนอนหลับกับเตาไฟ

๓ ครานั้นขุนไกรพลพาย

แล้วพาพวกอาสาหัวร้อยคน
ลอดลัดสกัดทางในกลางดง
โห่ร้องก้องสนั่นพนมไพร
คว้นคลุ้มกลุ้มกลบตลบไป
ไม่ไหลไม่ม้วยบอญวาท
เนื้อเบื้อเสือสางกวางทราย
ลึงค่างโลดโผนโจนจากไม้
กระปือเถื่อนใหญ่น้อยนับร้อยพัน
ตกลใจด้วยไฟนั้นไหม้พंग
บ้างแหงนหงายลองเชิงเบ้งบิต
เสียงเขากระแทกกันสนั่นป่า
ฝูงกระปือยัดเยียดเบียดกัน
ทั้งม้าล่อม้องกลองตะขาบไฟ

ถูกนายหมวดหวดกันดังขวับขวาว
เกรียวกราวสาระพาฮาเฮโล
พวนชาติไม้ลัดเอารุ่งโล
บ้างโห่บ้างร้องอยู่ก้องไพร
คนละทีสองทียกมือไหว
น้ำตาไหลหลีกหลบกระทบกัน
เดินหลงล้มกลิ้งอยู่ตัวสั่น
จนสายันต์หยุดงานสำราญใจ
บ้างก็เที่ยวค้นคว้าหาเปิดไก่อ
บ้างเหวี่ยงไธลเต็มอ่อนลงนอนกรนฯ
ครั้นรุ่งเช้าเรียกทนายอยู่สืบสน
เที่ยวไล่ค้นกระปืออื้ออึงไป
เวียนวงตามเถินเนินไศล
จุดไฟเผาพงเป็นวงมา
เปลวไฟโพล่งพลามลามป่า
งูเห่าเต่าผากีบรล้ย
หมีหมูหมูกระต่ายไม่อยู่ได้
นกหกดกลใจไปทั้งดง
หวาดหวั่นวังกระเจิงละเลิงหลง
เสียงคนโห่ส่งก็ตรงมา
อ้ายเพื่อนกันรันชีวิตขึ้นมาหน้า
ปวนปั่นเป็นบัลละลานใจ
เสียงคนโห่สนั่นหวั่นไหว
อื้ออึงคะนองไปในไพรวันฯ

๑๑ ครานั้นสมเด็จพระพันวษา
เห็นกระบือใหญ่น้อยสักร้อยพัน
จึงตรัสว่าข้าเฮี้ยอ้ายขุนไกร
มึงไวใจแต่ไพร่ให้ไล่ควาย

๑๒ ขุนไกรได้ยินพระโองการ
พวกไพร่ให้จ้าวเกรียวกราวมา
ตื่นครื้นโกลดโผนโดนโดน
มันไล่ชีวิตผู้คนอลหม่าน
ถีบโกลดโกลดแทงเป็นกัณฑ์
ถูกควายตายล้มลงย้อยยับ
ฝูงกระบือเจ็บคั่งกำลังตื่น
วิ่งแยกแตกกระจัดพลัดพราย

๑๓ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
ดั่งลมภาพพานพัดขัดพระทัย
เหม่เหม่ดูตุ้ยอ้ายขุนไกร
แกลังแกงเล่นกุเห็นอยู่ต่อตา
เหวี่ยงเหวี่ยงเร่งเร็วเพชฌฆาต
เสียบใส่ขาหยั่งขึ้นถ่างไว้
ฝ่ายพวกเพชฌฆาตอาจจะ
ได้ตัวขุนไกรมัดไฟล่อมา

๑๔ ครานั้นฝ่ายว่าดาขุนไกร
ตัวสั้นเขี้ยวหนิเหมือนผีสิง
หน้าซีกผาดเผือดจนเลือดหาย
สิ้นสติตัวสั้นเขี้ยวหนิไม่มี

เสด็จบนพลับพลาแล้วผินผัน
ยึดเยียดเบียดกันอยู่ขุนวาย
เป็นโรมีต้อนให้เข้าค่าย
มึงลอยชายอยู่เปล่าไม่เข้าค่าย
แผ่นทะยานจับหอกออกยื่นหน้า
ฝูงกระบือเป็นบ้าอยู่ลนลาน
อ้ายงอนโกรธออกหน้ากล้าหาญ
ขุนไกรก็ทะยานออกยื่นรับ
เสียงหอกสนั่นอยู่จับจับ
จะนับก็ได้สักร้อยปลาย
แหกครืนเข้าป่าพาทันหาย
ที่ตายก็ตายอยู่เต็มไป
กริ้วโกรธดลพิษเพลิงไหม้
ไซ้พระสุรเสียงประเปรี้ยงมา
แทงกระบือน้อยใหญ่เสียนักหนา
จนแตกหนีเข้าป่าพนาลัย
พันให้หัวขาดไม่เสี่ยงได้
รับสมบัติข้าไทอย่าได้ซ้ำ
รับสั่งแล้วตรงเข้าจุดคว้า
ตอกหลักแล้วว่าให้ก้มลง
ตกใจดังจะยับเป็นผุยผง
จะดำรงกายได้ก็เต็มที
ภูตพรายในตัวก็หลีกหนี
ดังจะดับชีวิในทันใด

ใ้ว่าอนิจจาจะออกเอย
 เมื่อจะมวันนั้นก็พรันใจ
 ทองประศรีแก้วพี่ก็ผืนร้าย
 กรรมทัณฑ์แล้วแก้วเพื่อนเรือน
 สุตคิดพี่แล้วแก้วพี่เอย
 เป็นวิบากจะจากเจ้าจำไกล
 อนิจจาลูกชายยังเล็กอยู่
 ขุนไกรกลิ้งเกลือกลงเสือกกาย
 อ่อนวอนแพชมฆาตทั้งหลายว่า
 ท่านจงเอ็นดูด้วยช่วยปราณี
 ว่าข้าขุนไกรนั้นถึงกาล
 ให้เจ้าระวังตัวกลัวภัย
 โอโออนิจจาตัวกูเอย
 มาตายอยู่ในป่าพนาลี
 ลูกแก้วก็มีได้มาเห็นผี
 จึงเรียกฤทธาณนัตสหายมา
 หลวงฤทธาณนัตได้ฟังสั่ง
 เกลือเอยอย่าอาวรณ์ร้อนรนไป
 อุตส่าห์บริกรรมภาวนา
 ใครจะอยู่คำฟ้าทั้งดาปี
 ต้องจุตจากสวรรค์ชั้นฟ้า
 ขุนไกรฟังสหายค่อยคลายใจ
 ค่อยระงับดับความโศกา
 คิดถึงคุณพระพุทธรูปธรรมนั้น

กระไรเลยเกิดเหตุขึ้นจนได้
 เป็นलगใหญ่กู่ก้องในห้องเรือน
 จึงแกลังทำนายเสียปนเปื้อน
 เจ้านับวันแล้วจะเลื่อนเป็นปีไป
 ที่ไหนเลยจะได้คืนไปรักใคร่
 สุดใจด้วยต้องอาญาตาย
 ไหนจะรู้ว่าพ่อมาฉิบหาย
 พุ่มพ่ายน้ำตาแล้วพาที่
 ไหนไหนตัวข้าจะเป็นผี
 บอกนางทองประศรีให้แจ้งใจ
 ท่านประหารชีวิตให้ตักษัย
 ว่าแล้วรำไรไม่สมประดี
 กรรมสิ่งไรเลยไม่พอที่
 ทราบผีจะเป็นเหยื่อแก่แรงกา
 ทองประศรีก็มีได้มาเห็นหน้า
 ช่วยบอกกับเมียข้าให้แจ้งใจ
 น้ำตาไหลหลังไม่กลั่นได้
 จะเป็นห่วงบ่วงโยทำไม่มี
 เมื่อเวลามาแล้วก็ถึงที่
 ถึงพระศุภอินทร์จันทร์ย่อมบรรลัย
 เกิดมาแล้วหาพ้นความตายไม่
 บรรยายสอนให้ทุกสิ่งอัน
 ภาวนาประณมมือถือมน
 อภิวันท์พระสงฆ์ทรงศีลา

ทั้งคุณบิดามารดาเรศ
ขออำนาจจะประกาศแก่เทวา
ด้วยตัวข้าขุนไกรกระทำผิด
จะตายด้วยความสัจย์ปฎิญาณ
ปากว่าตาปิดจืดปลง
ก้มหน้าหลบตาภาวนาไป
เพชฌฆาตฟาดด้วยดาบอันคมกล้า
ดวงจิตพอจะดับปลง

๑ ครานั้นหลวงฤทธาณนค์
เขียนหนังสือลับปล้นทันใด
เอ็งเร่งไปสุพรรณบุรี
รับสั่งให้รีบเอาตัวมา
นายโหมรับคำแล้วอำลา
ได้มืดเห็นหลังแก่กึ่งไป

๑ ครานั้นสมเด็จพระพันวษา
ประพาสาปมาได้หลายราตรี
จึงตรัสสั่งพระยาเดโชพลัน
จะเลิกประพาสนาลัย
พระยาเดโชให้บัตรหมาย
ตั้งวีรผู้กระวางช้างม้า
ครั้นรุ่งรางแสงแสดทึนกร
สระสรงทรงเครื่องเรืองมณี
ทรงช้างพระที่นั่งหลังคาทอง
ให้คล้ายคลี่ร้อพลสกลไกร

บังเกิดเกศก่อเกล้าเกศา
ให้ทราบทั่วปากฟ้าสุธาธาร
ถึงชีวิตจะม้วยสังขาร
อย่างพงศ์พลายฝ่ายทหารอันชาญชัย
ระงับลงไม่พริ้นห้วนไหว
ได้ทีให้นิ้วเขาฟันลง
ขุนไกรชีวาเป็นผุยผง
ท่ามะรงเอาศพไปเสียบไว้ฯ
เห็นสหายของตนนั้นดักขัย
แล้วสั่งนายโหมมิได้ช้า
บอกนางทองประศรีเหมือนภูว
บอกแม่รักอย่าไถ่ถอนใจ
จัดแจงยามละว่าคว่าหอกใหญ่
ประเดี๋ยวใจเข้าป่าพนาสี
เสด็จประทับลับพลพนาศรี
พระภูมิจะคืนเข้าเวียงชัย
ให้ประกาศพลชั้นน้อยใหญ่
กลับไปในรุ่งพระสุริยา
ทั้งไพร่พลเตรียมกระบวณถ้วนหน้า
คอยทูลรับเสด็จพระภูมิ
พระเสด็จจบจรออกจากที่
จรลีขึ้นประทับที่เกยชัย
ม่านชิดปิดป้องทั้งสองไช
ช้างแข่งม้าใช้ก็ตามมา

พลปืนดาบตั้งทั้ทวนทอง
รีบเร่งพลไกรโคลคลา

๑ นายใหม่ไปถึงบ้านทองประศรี
มีธุระทำวณสิ่งไรนั้น
นายใหม่พอจะบอกออกปากว่า
ว่าธุระหลวงฤทธาณคเีไซ้
หนังสือว่ามาถึงทองประศรี
ต้องรับพระราชอาญาตาย
รับสั่งให้รีบเอาลูกเมีย
ออกไปให้พ้นแดนสุพรรณ

๑ ทองประศรีแจ้งความตามหนังสือ
โศกาปริ่มว่าจะบรรลัย
นางควรรณคร่ำรำว่าอยู่ว่าวุ่น
ไม่เจ็บไข้เมื่อไปยังอ้วนพี
เสียแรงพ่ออยู่ยงคงกระพัน
คินันเมียผันไม่พรั่นใจ
แต่ก่อนร้อนอะไรไม่พลั้งพลาด
ทอดทิ้งลูกเมียเสียอย่างนี้
ยังจะถูกเขารีบเอาฉิบหาย
แม่ลูกสองคนเป็นจนใจ
เหลียวหน้ามาเห็นเจ้าพลายแก้ว
เจ้ากำพร้าพ่อแล้วแก้วแม่อา
เจ้าพลายแก้วสะอึกสะอื้นอ้อน
ทองประศรีแสนเศร้าเฝ้ารำพัน

เป็นแถวต่องแต่ล้วนเหล่าอาสา
ถึงกรุงอยุธยาด้วยฉับพลันฯ
แก่ได้ตามทันที่ขมิ้มมัน
กินหมากด้วยกันอย่าเกรงใจ
น้ำตาคลอตาหลงหลังไหล
แจ้งอยู่ในหนังสือนี้มากมาย
อันขุนไกรสามีเพื่อนสหาย
เสียบไว้หน้าค่ายกระปือนั้น
หนีเสียย่ายอยู่ที่บ้านนั้น
หนังสือมาฉวันจงแจ้งใจฯ

สองมือซ่อนอกเข้าร้องไห้
กลิ้งเกลือกเลือกไปไม่สมประดี
ไอ้พ่อคุณสุญหายตายเป็นผี
ไม่พอที่ถูกฟันจนบรรลัย
ใครใครทั้งนั้นไม่สู้ได้
ครั้นบอกให้ก็ทำนายทนายว่าดี
ควรฤมาประมาทไปถึงที่
นี้จะให้หันหน้าไปหาใคร
จะทรงร่างค่างกายที่ไหนได้
นางสะอึกสะอื้นให้อยู่ไปมา
รู้แล้วฤพ่อนั้นสังขาร
พลางกอดลูกยาเข้าจากบัลย์
ไม่หลับนอนกันแต่จะโศกคัลย์
กรรมทันแล้วจะทำฉนใดดี

เหยาเรือนจะเย็นเป็นป่าช้า
กรรมการสุพรรณจะย่ำยี้
ข้าไทได้ฟังทองประศรี
ชวนกันไม่กลั่นซึ่งน้ำตา
อาลัยขุนไกรทุกตัวคน
พ่อไม่ถือโทษโกรธซึ่ง
จะไปไหนไม่มีใครข่มเหง
แต่มีแต่เขาจะบีชา

๑๑ เย็นวันนั้นเวียงวังคลั่งนา
บ่าวไพร่ใหญ่่น้อยสักร้อยปลาย
ฝ่ายผู้รั้งราชการเมืองสุพรรณ
จะเข้าริบวันนี้ผิดที่ไป
ครั้นแล้วจัดกันให้กองไฟ
ล้อมไว้ในเวลารাত্রี

๑๒ ครานั้นฝ่ายนางทองประศรี
ตกใจลูกล้มชมชาน
จួយเงินสองถุงกับกระบุงทะลุ
สองมือแตกช่องทางล่องแมว
โง้งโค้งลงมองทางช่องรั้ว
จูงลูกหลบแสงตามแสงเดือน
แม่เอ๋ยข้าวปลาข้าหมดสิ้น
เพื่อนเรือนแผ่เผื่อช่วยเจือจาน
พันบ้านเข็นต้นไม้ไหวหวั่นนอน
แม่ลูกเขาจะผูกเอาคอไป

ฝูงข้าจะกระจัดกระจายหนี
ไม่อยู่ที่นี้ได้แล้วแก้วแม่อา
โตก็รำไรไปหนักหนา
ต่างก็มาร้องให้อยู่อื้ออึง
บ้างก็มาตีจนแล้วบันถึง
ข้าไทได้ฟังทุกเวลา
เขาเกรงพ่อขุนไกรไปทุกหน้า
พวกบ่าวไพร่บ่นบ้ายู่ขุนวายฯ
กับตำรวจซ้ายขวามามากหลาย
ให้รายรอบรั้วบ้านท่านขุนไกร
ว่าตะวันพลบค่ำจะเข้าได้
พรุ่งนี้จึงจะได้ทำบาญชี
เร่งระงับบ่าวไพร่อย่าให้หนี
พรุ่งนี้เราจึงจะทำกรรข
เห็นคนเอ็งมืออยู่รอบบ้าน
ลนลานอุ้มเอาเจ้าพลายแก้ว
เอาผ้าปะปุ้ตอดเรือนแหยว
บังเงาเข้าแนวแถวเสาเรือน
ลอดตัวออกมาหน้าดาเปื่อน
พบเพื่อนบ้านเก่าเข้าขอทาน
ไม่มีกินเขาริบเสียทั้งบ้าน
ได้ข้าวสารผักปลาแล้วคลาไคล
อ้อนวอนปลอบลูกอย่าร้องไห้
นางกอดลูกเข้าไว้แล้วโศกา

โอ้วพลายแก้วของแม่เอ๋ย
 ตกยากกรากกรำกับมารดา
 ได้ยินนกยูงทองร้องในไพร
 พ่อกุณช่วยรักษาในราตรี
 อยู่บ้านห่างยามดึกนางเฝ้าพรัน
 เอาชายผ้ามาผูกเอวลูกชาย
 อีกชายหนึ่งกระหวัดรัตม้นคง
 ไม่มีผ้าผูกเปลจะให้ไกว
 พลายแก้วก็เฝ้าแต่โคก
 คิดถึงพ่อขุนไกรให้รุ่มร้อน
 ผุดลุกผุดนั่งไม่ตั้งตัว
 มดแดงมดคันมันคันที่
 ลูกหวานนอนจะนอนก็ไม่ได้
 เอ็นดูลูกด้วยมาช่วยแล
 พ่อตายมิได้อยู่เรือนแห่ยา
 ลูกตามแม่มาก็น่ากลัว
 จะหลับจะนอนก็ไม่ได้
 มดขบแม่ตบให้ฉันท
 ทองประศรีได้ยินเจ้าพลายว่า
 ลูกเอ๋ยมีกรรมทำอย่างไร
 ทั้งสองเหนื่อยอ่อนกันนอนไป
 พากันหลับไปมิได้ช้า

๑ ครั้นรุ่งเช้าเวียงวังคลั่งนา
 กับกรมการสุพรรณบุรี

เกิดมาไม่เคยจะนอนป่า
 กำพรว้าเพื่อนแม่แม่ปราณี
 เหมือนเสียงดาขุนไกรที่เป็นผี
 อย่าให้สัตว์เสือหมีมากล่ากราย
 ให้ห้วนห้วนกลัวยัยใจคอหาย
 จะตกต้นไม้ตายมิไว้ใจ
 ผูกลงกับกิ่งต้นไม้ใหญ่
 ค่อยเอามือลูบไล่ให้ลูกนอน
 ดังชีวิตจะขาดสักร้อยท่อน
 อวาระบ่ไปไม่สมประดี
 เกาหัวหน้าบู้ยู่
 ยุงรินบินห่ออยู่เน
 คันกันพันใจทีเดียวแม่
 มดรังแกกัดขาสักห้าตัว
 อ้ายพวกเหล้ากรมการมันล้อมทั่ว
 ลอดรั้วมาได้ใช้พอดี
 ยุงรินบินไต่อยู่หัวหัว
 แต่พอรุ่งพรั่งนี้จะหนีไป
 แสนแสงสารลูกยาน้ำดาไหล
 แม่ไล่มดแล้วแก้วแม่อา
 ที่บนต้นไม้ไทรสาขา
 ตลอดในเพลาราตรี
 ค่ำรวจที่มาแต่กรุงศรี
 เข้าบ้านทองประศรีในทันใด

ไล่จับโคกระบือช้างม้า
 ลูกอ่อนแก่แก่แซ่แข็งไป
 ได้อีเผื่อนตันเรือนมาเขียนถาม
 เงินทองของข้าวบรรดา
 แล้วขึ้นบนเรือนท่านขุนไกร
 พนักงานของใครมิให้ปน
 หอกดาบกระบี่คร่ำขันน้ำถม
 ทองขาวทองเหลืองเครื่องดีดี
 เงินตราห้าพันนั้นใส่กลัก
 กำปั่นเครื่องเงินทองนั้นสองใบ
 หูกฝ้ายด้ายไหมใส่เวียนลาก
 ขนมาตรวจตราที่ศาลากลาง
 คินหนึ่งถึงศรีอยุธยา
 ส่งของที่รับดาขุนไกร

๑ ครั้นรุ่งกระจ่างสว่างแล้ว
 นางจะพาลูกไปกาญจนบุรี
 มือกระเดือดกระบุงแล้วจูงลูก
 เดินเลียบชายละเมาะเสาะสำคัญ
 เห็นลูกมะละกอสมอไซ้
 พลายแก้วเห็นแล้วก็ยินดี
 โน่นแนมแม่เอ๋ยลูกไม้ป่า
 ลูกอยากนักจกกินให้สิ้นใบ
 ครั้นถึงหนองน้ำหุดดาตัย
 เอาข้าวเย็นที่เหลือเมื่อค่ำมา

ฝูงข้าชายหญิงวังขั้วไขว่
 ดกใจไม่เป็นสมประดี
 มันจึงบอกออกมาว่านายหนี่
 จึงให้ทำบาญชีทั้งข้าคน
 ريبได้เครื่องเรือนเคลื่อนกล่น
 ขนมานอกชานทำบาญชี
 แพรพรหมสักหลาดกำมะหยี่
 ถ้วยชามด้ามมีจดหมายไว้
 สอดใส่ด้ายดักตีตราใหญ่
 ลั่นกุญแจขนไปประทุกข้าง
 ครกสากใส่แพทั้งโอ่งอ่าง
 สำเร็จแล้วก็วางขึ้นช้างไป
 เข้ามารับเรียนท่านผู้ใหญ่
 เข้าไว้ในคลังตั้งบาญชีฯ
 จะกล่าวถึงพลายแก้วกับทองประศรี
 ก็รับรีลงจากต้นไม้พลัน
 จิตผูกเกรงภัยให้หนีภวัน
 ดันดั้นลัดป่าพนาลี
 ดกดาดกกลาดไปอยู่กับที่
 ชี้ออกทองประศรีไปทันใด
 แม้ไปเก็บเอามาเกิดข้าไหว
 แม้ก็เก็บส่งให้มิได้ช้า
 ค่อยสบายคลายใจขึ้นหนักหนา
 คดใส่ห่อผ้าให้ลูกกิน

พลายแก้วบีแล้วเอาเข้าเคี้ยว
 แงอยู่ไหนแม่ขาขอทาลิ้น
 ทองประศรีฟังว่าน้ำตาไหล
 วังหนี่เขามาตาบ้องแบว
 พลายแก้วว่าข้าวเย็นกับปลาแห้ง
 ไม่ได้แกงก็แบ่งแต่ปลาร้า
 ทองประศรีกอดลูกเข้าโศกา
 ลูกเอ๋ยดกล่าบากยากไร้
 ว่าแล้วก็พากันคลาไคล
 เห็นลูกร้อนแตदनั้นแผดกล้า
 พลายแก้วเดินหลังวังเอวแม่
 ร้อนเท้าเจ้าเดินเหยียบบรวดทราย
 แม่ขาสุดปัญญาของลูกนี้
 คอแห้งคล่องแคล่องแข็งใจมา
 ลูกก้าวยาวนักก็จึกล้ม
 แผ่นดินร้อนเหลือใจดังไฟเปลว
 เหนื่อยนักยกให้ขึ้นขี่หลัง
 ครั้นเมื่อยเข้าก็เอาขึ้นบนบ่า
 เท้านางพุดองค่อยย่องเดิน
 ลูกพลัดจากบ่าผวาไป
 เจ้าพลายลุกขึ้นยังมีหน้า
 เจ็บขัดแข้งขาขำล้นที
 แม่ลูกไปถึงบ้านกาญจน์บุรี
 ในเมืองนี้มีคนที่คุ้นเคย

แห้งเหนียวพันใจร้องให้ตื่น
 ข้าวติดคอตาปลิ้นไม่กินแล้ว
 จะเอาแกงที่ไหนพ่อพลายแก้ว
 แว่วแว่วเหมือนจะเหลือแต่เนื้อปลา
 เรี่ยวแรงมันจะมีฤาแม่ขา
 ละลายน้ำให้ข้าจงไวไว
 แม้มีรูจะเอามาแต่ไหนได้
 จนใจสันคิตของมารดา
 ตามทางหว่างไม้ในไพรพฤษา
 เอาผ้าคลุมหัวให้ลูกชาย
 หื้อแห่น้ำนิ้วหัวระพาย
 เจ้าพลายเหนื่อยอ่อนนอนมารดา
 เหลือที่จะล้อเลียเหนื่อยหนักหนา
 แม่เดินช้าช้าอย่าให้เร็ว
 เจ็บระบมตื่นแดงจนแหลกเหลว
 แม้ก็อุ้มใส่สะเอดต้องแต่งมา
 เอากระบุงถือบั้งไปข้างหน้า
 มือหนึ่งจับขาลูกยาไว้
 ครั้นเมืนสะดุดทะเลเถือ
 ล้มกลิ้งอยู่ในพนาดี
 ร้องว่าลูกแทบจะเป็นผี
 ที่นี้แม่ขาอยู่อุ้มเลย
 ทองประศรีบอกลูกว่าพ่อเอ๋ย
 แล้วเดินเลยใต้ถุนเนื้อความไป

ด้วยผิวเคียบอกเล่าแต่เก่าก่อน
 ครั้นไปพบพวกพ้องของขุนไกร
 นางค่อยทำมาหากิน
 ช่วยคนบ่าวไพร่ทำไร่นา
 มีคนนับหน้าถือตา
 ค่อยตั้งตัวทำกินเป็นถิ่นสบาย

๑๑ ที่นี้จะกล่าวถึงนายจันตร
 อาจองคกระพันชาตรี
 เพื่อนชานีชานาญในการปล้น
 เทียวตีเรือเหนือใต้ได้พอแรง
 ตังกระพอกจอกจานชานกินเหล้า
 พันแทงกันเล่นไม่เว้นวัน
 ประจุปืนลูกไล่ไฟจุดซุด
 ถูกใครไม่เข้าเปล่าทุกตัง

๑๒ ครานั้นจันตรผู้ใจกล้า
 วันนี้จะไปตีขุนศรีวิไชย
 มันเป็นพ่อของอำมาตย์ขุนช้าง
 มั่งมีมากมายเป็นหลายพัน
 เขาว่าบ่าวมากครันมันเศรษฐี
 พวกไพร่ยินยอมลงพร้อมคำ
 บ้างถือหอกดาบปืนคาบหิน
 เอาช้างมาหวยเอื่อยยารอ
 นายจันตรขึ้นช้างวางห้อยโหน
 ดำกันเรนแสงขึ้นสัประคับ

ว่าญาติมีที่ตอนเขาชนไก่
 เขาก็ทำเรือนให้มิได้ช้า
 เงินทองทรัพย์สินค่อยเก็บหา
 ซื่อที่ทางช้างม้าแลวัวควาย
 ทรัพย์สินได้มาด้วยคำขาย
 อยู่กับลูกชายมาหลายปี
 กล้าหาญมาแต่ก่อนดังราชสีห์
 เคาอยู่ที่บ้านโป่งแดง
 รุกวันโพเจาวเกรียวกราวแย่ง
 คบพวกเมืองกำแพงไว้พร้อมกัน
 อ้ายขโมยครันเมาก็จ่าละหวัน
 ด้วยอยู่ยงคกระพันไม่พริ้นพริ้ง
 ยิ่งกันอุตลุดอยู่ผางผิง
 ดังกำเร็บอ้ออิงคะเนิงไป
 ว่าไอ้ชาวเราหาถูกคิดได้
 ที่บ้านรั้วใหญ่ในสุพรรณ
 เมียมั่นชื่อนางเทพทองนั้น
 ไปช่วยกันชนมาสักห้าลำ
 แต่พวกเราเท่านั้นเห็นพอปล้ำ
 ต่างแต่งตัวกำยำไม่ย่อท้อ
 เข่นดินเต้าชนวนทวนฮ่อ
 อ้ายบ่าวฉวยได้ขอเกี่ยวมารับ
 เพื่อนเอาปลายหอกโยนเข้าด้าจับ
 ไล่ช้างหยับหยับแล้ววางมาช

๑ ครั้นมาถึงชายไพร่ใกล้สุพรรณ
 นายจันทรปลุกศาลขึ้นเพียงตา
 ต่างคนเอาประเจียดแลมงคล
 เหล้าข้าวบัตร์พลีพิธีการ
 ทั้งกระแจะจันท์น้มน้ำมันหอม
 นายจันทรตั้งโมxonวันทา
 พระอิศวรพระนารายณ์และพระพรหม
 คุรูปอาจารย์ชานาญฤทธิ์
 อีกทั้งวิรุพหกววิรูปักษ์
 เทวดาดินทางนางธรณี
 โอมทรงมหาทรงทุกแหล่งหล้า
 เมฆมืดหมอกคลุ้มคลั่งดินดาน
 เสกแล้วให้กินคนละที่
 ฤทธิ์เหล่าแล่นขยับจับสายดา
 เสือผ้าอาวูฐประจำตน
 ล้วนหยักรังจังกาดูน่ากลัว
 อ้ายขโมยเดินแซงทั้งสองข้าง
 ถึงบ้านเร็วใหญ่ในมิช้า
 ขาดยับทับพังดังเสียงโครม
 อ้ายเสือเอวอาปาปินปิง
 เสียงดังเกรียวกราวฉาวฉ่า
 ชาวบ้านแตกตื่นยังมีนัว
 ๑ ครานั้นขุนศรีวิไชย
 เทพทองขุนช้างยังไถ่ไค้ง

ปลงช้างรวมกันอยู่ในป่า
 เอาผ้าขาวลาดคาดเพดาน
 หอกดาบของคนขึ้นบนศาล
 คาวหวานรูปเทียนสว่างดา
 พวกล้อมล้อมอยู่พร้อมหน้า
 ชุ่มนุมนเทวดาทั้งแปดทิศ
 โคดมโยคีฤาษีสัทธี
 พระจันทร์พระอาทิตย์เรืองฤทธิ์
 กุเวรยักษ์ธรรมาทิตทั้งสี่
 ท้าวกรุงพาฬขอทำการ
 ปลุกขนายเขี้ยววงที่บนศาล
 โอมอ่านอาพัดซึ่งสุรา
 ใจวับหูฉี่เนื้อหนังหนา
 ต่างดกแต่งกายไว้ครบตัว
 ผ้าประเจียดมงคลเอาคาดหัว
 จันทรไม่ชวนำหน้ามา
 เร่งทนายขับช้างเร็วเร็วหา
 เอาขวานหมูจู่ผ่าประตูดึง
 โห้เราเข้าโถมตีเรือนฝั่ง
 อึงคะเนชาวบ้านสะท้านกลัว
 ดีเราเข้ามาเป็นหัวหัว
 จับตัวให้ได้คืบไฟโพล่งฯ
 ตื่นขึ้นตกใจโดดเรือนโหยง
 ผัวผ้าโล้งโถ้งโดดเรือนไป

อ้ายขโมยรุกไล่ไขว่คว้า
 พุ่งเข้าตำแท่งแกว่งคอบไฟ
 ไล่จับผู้คนอลหม่าน
 ชาวบ้านตื่นแตกแหกรั้งอิง
 บ้างก็วิ่งเลือกสนไปลงลาน
 แบกล้างถุงยามไปตามมี
 ยายลาวโศกผลุงหัวทูลงขึ้น
 ยายเต่าวิ่งวนอยู่กันรั้ว
 ยายมอญล้มผลุงกระบุงกลิ้ง
 ชายหญิงวิ่งว่อนไปตามบุญ
 อ้ายเจ็กก้วยพวยขึ้นเป็นดลิ่ง
 พลัดตกลงน้ำดำก้องไถ่
 หลงร้องโละเลว่าตะเซ่ฉวย
 อ้ายตาฟางวางเช่อเงื่องมา
 สำคัญว่าขโมยเอาหาหนีบ
 ลูกยอหล่นถูกหลังนั่งวนง้อ
 อีแซนฉิ่งวิ่งโดนอ้ายโจรป่า
 อ้ายขโมยว่าเอ๊ะปะตะลัม
 พวกโจรสับสนอยู่กล่นเกลื่อน
 ให้ฉาวกราวเกรียวเที่ยวค้นไป
 เทพทองร้องขอชีวิตฉัน
 ยันกูอีเฒ่าเอาให้พอ
 พวกขโมยจูงมาที่กลางบ้าน
 เทพทองร้องว่านี่ลูกตัว

ดีชัยปายชาวดะพัดไล่
 ดีผาเคาะไม้ยู่ยั้งคะนึ่ง
 เสียงปิ่นสะท้านสะเทือนผึ่ง
 ดกร้านเรือนตึงไม่สมประดี
 อุ้มลูกงูหลานแล้ววิ่งหนี
 อพยพหลบลี้ภัยอยู่พันพิ้ว
 คิดตื่นเมื่อคว้าเที่ยวหาผัว
 ร้อยโอยเจ้าขร้าวกลัวเจ้าคุณ
 อูยยายตายจริงตระกุน
 หลังไหลเปื้อนฝุ่นผลุนวิ่งโง
 ทั้งกางเกงปะเลงวิ่งไปโล้งโด้ง
 เสือกตะโพงเต็มหอบเข้าลอบปลา
 มะจีไปไชบวยชวยไถ่ยา
 เอาคอผ่าเข้าไปในง่ามยอ
 ดินถีบไปมาตาปอหลอ
 พ่ออย่าตองลูกนักสะบักจม
 ฉวยข้อมือจุดคร่าว่าดาสาม
 ลูกขึ้นชานชมวิ่งมไป
 ดีผาเคาะเรือนทุบโองไห
 ครั้นจับได้แม่ลูกให้ผูกคอ
 ขุนช้างกลัวตัวสิ้นดาปอหลอ
 เทพทองร้องขอแต่โทษตัว
 อ้ายหัวล้านนี่ฤๅคือเจ้าผัว
 ผัวกลัวเขาทั้งวิ่งหนีไป

ตอนที่ ๒

อ้ายขโมยเอาไฟเข้าลนกัน
 เงินทองเข้าของไว้ที่ใด
 เทพทองร้องว่าข้าจันใจ
 ขุนช้างกราบกรานวานเอ็นดู
 เงินทองของดีมีห้าพัน
 อ้ายขโมยโหม่มีมันดีใจ
 ทรัพยากรมากเอาไปไม่ได้สิ้น
 จันศรว่าพวกเราเอาตัวมา
 จันศรขึ้นนั่งยังกันครก
 ที่บางคนยืนมองส่องคบไฟ
 เขยอแม่ลูกลุกขึ้นรำ
 มีเชือกถูกลงดูเล่นสักกวาด
 เจ้าขุนช้างกับนางเทพทอง
 อ้ายขโมยทั้งกองร้องอ้าไ้
 ขุนช้างกับนางเทพทองรำ
 อ้ายขโมยว่าลูกยักษ์ถูกแท้
 เทพทองกลัวหนักยักษ์มีมุม
 ตะตึงเห่งตึงโหน่งกะโพงใส่
 นมยานโยนฟัดตุนัดดูเห่ง
 ขุนช้างไม่นั่งตละลึงทะโมน
 ๑๐ ครานั้นขุนศรีวิไชย
 พร้อมกันนั่งกองสักสองร้อย
 บ้างก็ถือปิ่นแลหน้าไม้
 ทวนหลาวดาบหอกออกพรังพรู

มឹងจะทนต์จะบอกออกความให้
 มัดแขนแอ่นไฟล่ออย่าปิดกุ
 ขโมยเอาดินใส่ระเบิดหู
 ขอโทษแม่ดูจงงดไว้
 อยู่ในกำปั้นจะบอกให้
 ผ่ากำปั้นใบใหญ่ชนออกมา
 เหลือทิ้งเตดินเสียหนักหนา
 ให้ผู้หญิงมันว่าปรบไก่ไป
 บ่าวเดินหยกหยกอยู่ขวกไขว่
 ร้องชะง่าอ้าโหม่โนพรวด
 นิ่งอยู่ดูจะตำให้กบหนด
 เอาตำหมอกออกหวดมึงรำไป
 ว่าไม่มีปึกลองรำไม่ได้
 บ้างปากไล่เป็นปี่ตีต้อยแด
 โจ่งจะกะโจ่งคร่ำทำแยงแย
 ตีอ๊แม่ยังเลวเอาแข่งไป
 โจ่งจะกะโจ่งครุ่มหาหยุดไม่
 ยักไหลไฟล่กันวนตามโท
 ชัดแขนโค้งแก่งเหมือนเพลงไซ
 โลดโผนกลอกกลับขึ้นจับลอยๆ
 คุ่มชาวบ้านได้ไม่คิดถอย
 ต่างคอยสกดตัดตางดู
 แกว่งไฟเตรียมขุดจุดดินหู
 ยืนชุมกลุ่มอยู่เป็นหมู่ไปๆ

๑๑ ครานั้นฝ่ายว่านายจันตร
เสร็จแล้วร้องตะโกนเรียกโจรไพร
บ่าวไพร่ได้หามมาพร้อมกัน
เจ้าทรัพย์แม่ลูกผูกคอตมา
ท่านจะฆ่าข้าเจ้าให้บรรลัย
ยิงปืนสำหรับอยู่บวาม
ขุนศรีวิไชยกับชาวบ้าน
ให้ร้องครื้นครื้นยิงปืนไฟ
แม่ลูกขุนช้างพลัดจากจุง
กระชอกไล่ชาวบ้านทะยานคว่ำ
เสียงกริ่งโกร่งกร่างปืนผางผิง
แทงเปล่าไม่เข้าเหล่าขโมยนั้น
ชาวบ้านล้มตายลงกายกอง
ขุนศรีวิไชยไล่ฟันฝ่า
ถือหอกกลอกกลับทั้งสองข้าง
ท้วงที่หนีไล่พัลวัน
จนหอกต่อหอกออกเป็นประกาย
เร็วแรงแทงปะทะระราน
สิ้นท่าควาซิดเข้าบิตหอก
เล่นจนสุดฤทธิ์เข้าซิดกัน
พวกอำยขโมยพร้อมล้อมจับตัว
ผูกคอแทงฝังตึงตึงไป
เอาดาบฟันผ่าลงบ่าจับ
ขโมยว่าอำยนี้มันตีครัน

ใจคอแน่นอนเป็นนายใหญ่
จับทาบไวไวจะโคลคลา
นายจันตรนั้นเพื่อนออกหน้า
ให้ร้องเจ้าข้าใครอย่าตาม
พวกโจรแรงไปเป็นสามง่าม
ติดตามให้ลั่นสนั่นไป
กักด่านเห็นโจรเข้ามาใกล้
กระชอกไล่พวกโจรวิ่งโผนมา
ขโมยทั้งหาบผลย่นสู่หาว
จาดจับรับราเข้าฟันกัน
เอะอะอึ้งคะนึ่งเป็นจ่าละหวั่น
มันยิงโกรธไล่ดกดันไล่ฟันมา
บ้างเจ็บปวดเลือดนองร้องเหวหาว
พบจันตรวิ่งเข้ารบกัน
ยกเท้าก้าวอย่างดั่งกังหัน
รบรุกบุกบันประจัญบาน
ทั้งสองนายฤทธาต่างกล้าหาญ
ทนทานหักโหมเข้าโรมรัน
กลีบกลอกกุมจับขยับหัน
กอดคอพัลวันล้มกลิ้งไป
เอาดาบสับหัวหาเข้าไม่
ดั่งว่าแทงซอนไม้ไม่เข้ามัน
เย็นยับหักรันไปจนกัน
หอกดาบหักสะบั้นยับเย็นไป

จึงมัดตีนคุดคู้ตั้งหมูปิ้ง
 อ้ายขโมยอิดหนาระอาใจ
 จึงเอาหลาวตำรูทวารไป
 ดายอยู่กลางป่าหลบตามืด
 พากันโห่ร้องไปก้องป่า
 ชาวบ้านครั้นคร้ามไม่ตามไป

๑ ครั้นเวลารุ่งสว่างนางเทพทอง
 แม่ลูกก่งกันตัวสั้นรว
 มาประสพพบผีตอกลผลุง
 ไ้พ่อเพื่อนยากจากเมียไป
 กรรมจริงสิงใจให้ตายโง
 ซาติก่อนเห็นพ่อจะเสียบปลา
 ดุสมเพศเวทนาหนักหนานัก
 ชุนช้ำกอดศพขบรำไร
 ไ้ว่าเจ้าประคุณผู้เพื่อนยาก
 พ่อทิ้งลูกไว้ให้กำพร้า

๑ ที่นี้จะกล่าวถึงบ่าวข้า
 ร้องไห้ร่ำก่นถึงมุลนาย
 เสียงหวีดหวาดเหว่ยหวายที่ชายป่า
 สันบุญมุลนายร้องไห้อิ่ง
 ครั้นว่าค่อยคลายวายโคก
 ผิงไว้ป่าช้าแล้วคลาไคล
 แต่บรรดาข้าวของขโมยทิ้ง
 เก็บมาได้จับครบครัน

ทั้งแหงทั้งยิงหาเข้าไม่
 นี่จะอย่างไรพ่อได้คิด
 ชุนศรีวิไชยกัดับจิต
 อ้ายขโมยทำฤทธิ์ยิงปืนไฟ
 ข้าวของตกก็บ่าหาเก็บไม่
 เที้ยวชุกซ่อนนอนไพรด้วยความกลัว
 ชวนพวกพ้องเข้าป่าหาผีผัว
 เที้ยวค้นคว่หาทั่วทั้งชายไพร
 นมยานพัดพุงร่ำร้องไห้
 มาทิ้งลูกเมียไว้ให้เอย
 กลิ้งอยู่โล่งโด้งที่กลางป่า
 ซาตินี้เขาจึงฆ่าเสียบพ่อไว้
 ช่วยกันชักหลาวผลุดหลุดออกได้
 กลิ้งเกลือกเลือกไปให้โคก
 ดายจากลูกไปไม่เห็นหน้า
 คอระกู่ใจปามันฆ่าตาย
 วังกรุกันมาเป็นมากหลาย
 พุ่มฟายน้ำตาอยู่อิงคะนึ่ง
 บ้างบ่นบ้างตือกอยู่ผิงผิง
 ที่พึ่งสิ้นแล้วรำพันไป
 หามศพเข้ามาหาเข้าไม่
 กลับเข้าไพรตรวจตราหาทรัพย์พลัน
 ตกกลิ้งกลางป่าพนาสันต์
 ก็ชวนกันชนกลับไปจับไว ๆ

๑ จะกล่าวกลอนถึงพันศรโยธา

ศรีประจันรักษาระอาใจ
ด้วยปีศาจมันเข้าประจำตัว
ยัดคำโตโตไม้เติมประดา
นางศรีประจันตกใจจ้าน
พันศรโยธาก็สิ้นใจ
นางพิมตกใจร้องให้จ้า
ศรีประจันล้มคะมำลงต่ำตึง
พ่อไม่คิดถึงออพิมพลาไลย
สงสารลูกน้อยละห้อยละเหี่ย
แต่ก่อนร่อนชะไรไปร้อยทิศ
ครั้งนี้ชะล่าใจให้มรณา
นางพิมพลาไลยร้องไห้ขอ
พ่อเอ๋ยเคยเห็นอยู่ทุกวัน
พ่อได้ฝนเหยูกยาหาให้กิน
ลูกมิได้ปฏิบัติพัคว์
เหยาเรือนจะเย็นเป็นป่าช้า
ฟูกผ้าเสื่อสาตกลาดเต็มไป
ฝ่ายว่าวงศาคนาญาติ
พากันร่ำไรอยู่ไปมา
อาบน้ำศพแล้วทขมึน
เข้าไม่ไว้ในเรือนใหญ่ขึ้น

๑ อยู่มาศรีประจันเทพทอง

ผิวเราสิม้วยมรณา

เพื่อนไปค้าละว้ามาเป็นไข้
แต่คล้ายคล้ายแล้วก็ให้ป่วยหนักมา
ให้อยากหมื่นเนื้อวัวอ้วนพลา
แลบลิ่นปลิ้นดาเจียนบรรลัย
ไปนิมนต์สมภารหาทันทไม
บ่าวข้าร้องให้อยู่อิงคะนึ่ง
มือเช็ดน้ำตาวิ่งมาถึง
ตีกผงฝุ้งทูนหัวเมีย
ข้างสลัดตัดใจทิ้งไปเสีย
พ่อมาทั้งลูกเมียให้เือกา
พ่อยังครองชีวิตมาเห็นหน้า
ตั้งแต่จะลับดาไปทุกวัน
เข้ากอดศพพ่อแล้วโศกศัลย์
ถึงเจ็บไข้เช่นนั้นก็ยังดี
มาตายศูนย์สิ้นไปเมืองผี
คำวันนี้ลูกรักจักเห็นใคร
หม้อยาจะราแล้วพ่อข้าไหว
จะปู้ไว้ให้ใครเล่าพ่ออา
ตกใจหวีดหวาดร้องเหวหว่า
ครั้นคล้ายโศกาก็พร้อมกัน
ผ้าขาวหุ้มสิ้นตราสังมัน
คำสวดทุกวันหลายคืนมา
ทั้งสองตรงดริกแล้วปรึกษา
ครั้นจะนั่งไว้ซักก็ไม่ดี

จำจะแต่งการศพเสียให้ได้
 คิดพร้อมใจกันในที่
 จึงให้แต่งการศพที่วัดเขา
 บ้างก็ทำดาชะแลงแผงเพดาน
 ข้างระหาดอกไม้ไฟพะเนียง
 พลุประทัดจัดสรรจิ้งห้นกล
 แบบโลงทำด้วยทองอังกฤษ
 เป็นกระหนกรกเรือเดียวกันไป
 ที่หน้าบันปั้นภาพอร่ามดา
 รัตเกล้าเหมทองผ่องเพรางาม
 ครั่งเสรีจักชักทั้งสองศพ
 ปีกลองคร่ำเคร่งโหม่งเหม่งไป
 ประทัดพลุผลูตั้งอยู่ฝั่งผาง
 โป่งปิบดับราวปิวปิวเปรี๊ยะ
 ครั้นแสงทองส่องฟ้าเพลาสว่าง
 มีโขนหุ่นชักอยู่ขั้วกั๊ว
 ครั้นครบสามวันก็ปลงศพ
 ฉลองธาตุถวายกระเจาด่านสมภาร

อย่าให้ลำบากแก่ทราภี
 นิมนต์ผู้มีวิสัยท่านสมภาร
 ข้างเขาฉลุฉลักจักสาน
 ปลุกเมรุผูกม่านไว้เบื้องบน
 แต่งแม่ครัวเลี้ยงไม้ขัดสน
 จุดบนทั้งน้ำคำผุดไป
 ติดลวดหนวดโตดอกไม้นไหว
 กระจกขาวเขียวใส่ไว้แววม
 พระอินทราชี่คชเศียรสาม
 กระจิงตามบัวแยมแกมกันไป
 เวียนประจบแล้วตั้งในเมรุใหญ่
 คำจูดดอกไม้ไฟพะเนียง
 จิ้งห้นกรวดวางครางส่งเสียง
 จอหนังตั้งเรียงเล่นครื้นไป
 พระสงฆ์ลงสามสร้างไม่เข้าได้
 เลี้ยงพระถวายไตรไทยทาน
 ญาติกามาครบอลหม่าน
 แล้วเลิกกลับเข้าบ้านในที่นี้ฯ

พลายแก้วบวชเณร

๑๑ จะกล่าวถึงพลายแก้วแว่วไว
ไปอาศัยอยู่ในกาญจนบุรี
อยู่มาจนเจ้าเจริญวัย
ไม่วายคิดถึงพ่อที่มรณา
อยากจะเป็นทหารชาอุทัย
จึงอ่อนวอนมารดาได้ปรานี
พระสงฆ์องค์ใดวิชาดี
ให้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์

๑๒ ครานั้นทองประศรีผู้มารดา
อันสมภารที่ชำนาญในทางใน
เจ้าคิดนี้ดีแล้วแก้วแม่อา
จะได้รู้การณครั้งคงกระพัน
ว่าแล้วจึงสั่งพวกบ่าวข้า
กูจะบวชลูกชายสายสุดใจ
ทำจีวรสบงสไบลาด
ลงมือพร้อมกันในวันนี้
ฝ่ายพวกข้าไทไปหาของ
บ้างก็มาเย็บกรวยช่วยกันดู
เอาผ้าขาวมาวัดตัดสบง
ตัดจีวรสไบตะไกรเจียน
อั่งสะนั้นแพรหนังไก่อุ่น
มานั่งพร้อมล้อมทั่วตัวเป็นเกลียว

เมื่อบิดาบรรลัแม่พาหนี
กับนางทองประศรีผู้มารดา
อายุนั้นได้ถึงสิบห้า
แต่นั้นก็เกิดโรคตรามากกว่าปี
ให้เหมือนพ่อขุนไกรที่เป็นผี
ลูกนี้จะใคร่รู้วิชากร
แม่จงพาลูกนี้ไปฝากท่าน
อธิษฐานบวชลูกเป็นเณรไว้ ฯ
ได้ฟังลูกว่าหาขัดไม่
ท่านขรวิวัฒน์ใหญ่แลดีครั้น
แม่จะพาไปฝากขรวิบุณย์นั้น
ให้เหมือนกันสืบต่อพ่อขุนไกร
ชวนกันเร็วหาอย่าช้าได้
เอ็งจงไปเที่ยวหาผ้าเนื้อดี
หาทั้งยามบาตรมาตามที
อ้ายถี้อีลามาช่วยกู
หมากพลูใบตองที่มีอยู่
ปอกหมากพั้นพลูทั้งพั้นเทียน
เย็บลงผีเข็มเหมือนเล็มเลียน
เย็บทับจับเนียนเป็นเนื้อเดียว
วังคุมหุใหม่ใส่เย็บเสี้ยว
เอิกเกริกกราวเกรียวด้วยศรัทธา

บางคนออกมาหาขมิ้น
 ออแม่เอ๋ยไม่เคยๆไรนา
 เอาน้ำส้มพรมแก้แผลเห็นสุก
 ช่วยกันผูกรวรซึ่งฝั่งทันที
 ฝ่ายพวกแม่ครัวที่ตัวยวด
 หน้าดำคล้ำไหม้ใกล้เชิงกราน
 บ้างคัมบ้างพะแนงบ้างแกงขม
 สัมสุกลูกไม้ใส่ธารณะ

๑ ครั้นสำเร็จเสร็จการท่านทองประศรี เรียกข้าดำมืออยู่ใจใจ
 อ้ายโม่ยังมีมาซ้ออยู่
 ขมิ้นดินสอพองเอาไว้นั้น
 แกอบน้ำลูกลายทาขมิ้นดำ
 ครั้นอาบน้ำพลายแก้วแล้วแต่งตัว
 นุ่งผ้ายกจีบเป็นกลีบใบ
 ลำพอกดอกไม้ไผ่สะบัด
 แหวนเพชรเม็ดอร่ามงามเรืองรอง
 จึงเรียกนายดำที่ลำใหญ่
 ทองประศรีมารดามาด้วยกัน
 ครั้นว่ามาถึงวัดส้มใหญ่
 แม่พาพลายแก้วผู้แววตา
 ท่านเจ้าชาจันพาลูกมาบวช
 ด้วยขุนไกรบิดามาถึงกาล
 อีกทั้งวิชาการอ่านเขียน
 ฝ่ายท่านอาจารย์สมภารบุญ

โหลกลั่นแล้วไปเอามาอีกหา
 ย้อมผ้าซีกดอยอยู่ไม่ดี
 พันทุกซ์แล้วหน่อหัวร้อ
 แห้งดีเข้าใครไว้บนพาน
 หุงต้มเร็วรวดลอมห่าน
 บ้างขาวข้าวสารใส่กระทะ
 คั่วยาทำขนมอยู่เอะอะ
 ใส่กระบะเรียงรายไว้หลายใบๆ

มึงเอาขันใบใหญ่มาใส่น้ำ
 เมื่อวานกูใส่ไว้ในถ้ำ
 ชำระน้ำร่ำรดหมดเหวือไคล
 หวีหัวผัดหน้าให้ผ่องใส
 เสือครุยสวมใส่อุไรกรอง
 คาคาเข็มขัดดักสายเป็นลายสอง
 ให้ถือของรูปเทียนบุษบัน
 ให้แบกลูกเดินไปเอาร่มกัน
 บ่าวข้าจ้ะห้วนแบกของมา
 เอาข้าวของตั้งไว้ศาลาหน้า
 ไปกราบไหว้วันทาท่านสมภาร
 ช่วยเสกสวดสอนให้เป็นแก่นสาร
 จะได้อธิฐานให้ส่วนบุญ
 เจ้าจะได้ร่ำเรียนเสียแต่รุ่น
 ทอดใจใหญ่ครุ่นแล้วว่ามา

อนิจจาขุนไกรบรรลัยแล้ว
รูปอาลัยให้คิดถึงบิดา
แล้วหันหน้ามาส่งแก่เณรคง
ปูเสื่อสาดอาสนะกะที่ทาง
ครั้นแล้วลงมาศาลาใหญ่
พลายแก้วอุ้มใครไปวันทา
บวชเสร็จจึงนางทองประศรี
บาตรพระสะพรั่งตั้งเรียงกัน
ช่วยกันตักบาตรธารณะ
ฉันแล้วก็ยถาสัพพี

๑๑ ครานั้นจึงโณมเจ้าเณรแก้ว
ปัญญาไวว่องคล่องแคล่วครั้น
จนอาจารย์ขาดฉลาดเฉลียว
จะเปรียบเณรแก้วได้นั้นไม่มี
หนังสือสิ้นกระแสน์แปลอรก
ลูปหลังลูปหน้าแล้วว่าไป
ยังแต่สมุดตำรับใหญ่
กุจัดแจงช่องสุมแต่หนุ่มมา
ความรู้นอกนี้ไม่มีแล้ว
อยู่คงปล้นสะตมมีกรมไป
เณรแก้วได้ตำรับของท่านขว
วันหนึ่งจึงเข้าไปวันทา
ไปสืบหาวิชาเรียนต่อไป
ท่านวัดป่าเลไลยก์นั้นขยันดี

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน
ย้ายลูกชายพลายแก้วเหมือนหนักหนา
จะเลี้ยงลูกให้สึกก่อয়ারะคาง
เอ็งนิมนต์พระสงฆ์ลงไปล้าง
โกนหัวเจ้าพลายพลางแล้วพามา
พระสงฆ์ลงไปอยู่พร้อมหน้า
ขวับุญให้บรรพชาเป็นเณรพลัน
เร่งแม่ครัวมีอยู่ตัวสั้น
ยกขันข้าวบาตรมาทันที
เสร็จถวายพรพระประเคนมี
เณรแก้วทองประศรีกรวดน้ำปล้นฯ
บวชแล้วร่ำเรียนด้วยเพียรหมั่น
เรียนสิ่งใดได้นั้นไม่ช้าที่
เณรเณรออกเกรียวอยู่ที่นี้
บวชยังไม่ถึงปีกก็เจนใจ
จนสมภารเจ้าวัดไม่บอกได้
สิ้นไส้กฐแล้วเณรแก้วอา
พินแต่หัวใจพระคาถา
หวงไว้จนขราไม่ให้ใคร
กุรักเณรแก้วจะยกให้
เลี้ยงโหงพรายใช้ได้ทุกคา
คิดถึงตัวอยากเรียนให้ยิ่งกว่า
จะขอลาไปสุพรรณบุรี
ท่านสมภารชอบใจหัวเราะรี
กับสึกาทองประศรีรู้จักกัน

เณรแก้วจึงลามาหาแม่
พ่อเอ๋ยมาโยทำไมนั่น
ว่าเรียนจบแล้วท่านบอกให้
ว่ารู้จักมานานกับมารดา

๑ ทองประศรีดีใจหัวเราะว่า
อันที่เมืองสุพรรณนั้นไซ้
วัดป่าเลไลยก์ท่านสมภารมี
กับขุนไกรรักใคร่กันมั่นคง
ว่าพลางนางสั่งซึ่งบ่าวข้า
ให้เขาผูกฟุ้งงูจะไป
ข้าวของจัดใส่ในสัปคับ
ให้พ่อเพียงเลี้ยงเจ้าทั้งเข้าพล
ครั้นตระเตรียมสำเร็จเสร็จการ
ตัดทุ่งมุ่งตรงเข้าพงไพร
จึงแวะเข้าวัดป่าเลไลยก์
ทองประศรีกราบกรานสมภารพลัน
ขรัวมีดีใจหัวเราะว่า
เณรนี้ลูกใครไม่คุ้นเคย
แต่เพียงขุนไกรแกวอดวาย
บวชลูกจะให้เรียนเป็นบทเพลง
จะเอามาฝากไว้ให้ขรัวปู่
ถ้าไม่เรียนร่ำทำเกียจคร้าน
สมภารจึงว่าอย่าร้อนใจ
แต่ทว่าข้าก็ไม่ใคร่ทำโทษ

ทองประศรีวิ่งแรมมารับขวัญ
แม่ขาขรัวท่านให้ลูกมา
ว่าวัดป่าเลไลยก์ดีหนักหนา
แม่จงพาลูกนี้ไปฝากไว้ ะ
จริงแล้วเณรหนาแม่นึกได้
ทางในท่านดีมีสององค์
ทั้งขรัวที่วัดแควแม่เคยส่ง
จะพาจะไปฝากยากอะไร
เอ็งไปเรียกขางมาอย่าช้าได้
อ้ายพลายกางผูกไว้ให้พ่อเณร
ทั้งข้าวกับรีบหาชะมดักเขม้น
ให้อ้ายแสนกับดาพุ่มแกคุมไป
พากันออกจากบ้านเขาชนไก่
สามวันทันใดถึงสุพรรณ
ตรงไปยังกุฏิขรัวมีนั้น
ดีฉันมิได้มาหาคุณเลย
ไม่เห็นหน้าหลายปีสีกาเหว
ทองประศรีว่าคุณแอ่ลูกฉันเอง
ดีฉันนี้เป็นหม้ายอยู่ทั้งแดง
ก็โง้งแก้งอยู่ไกลไม่ไ้การ
โปรดบอกความรู้เอ็นดูหลาน
ทรมานทำโทษโปรดดีโดย
ไม่ฟังสอนเลี้ยงได้หรือยายโหว
จะสั่งสอนให้โดยปัญญามั่น

ถ้าเด็กดีเด็กก็มีแต่คนชม
เพื่อนก็เป็นเชื้อผู้ดีมีเผ่าพันธุ์
ทองประศรีฟังขำหัวเราะว่า
ฝากลูกแล้วก็คลาไคล

๑๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าเนรแก้ว
หมั้นหมักภักดีมิให้เดือน
มหาชาติธรรมวัตรสารพัดเพราะ
สุมเสียงเป็นเสน่ห์ดังเรไร
จนขึ้นชื่อลือชาว่าเปรื่องปราด
เนรเนรอดเพลไปคอยฟัง
เจ้าอุตสาห์ศึกษาวิชาการ
ดำรับใหญ่พิชัยสงคราม
อยู่ยงคงกระพันล่องหน
รักทั้งเรียนเสกเป่าเป็นเจ้าชู
ท่านขรหัวเราะว่าออแก้ว
เมียของเขาเจ้าอย่าได้ทำร้าย
กูจะให้วิชาสารพัด
ท่วงที่เอ็งจะติดตั้งจินดา
เนรแก้วรับแล้วกินชานหมาก
ไม่แตกไม่บับดังทุบหิน
เจ้าเนรหมั่นปรนนิบัติพิศวี
แต่ฝึกสอนทดลองจนว่องไว

๑๒ จะกล่าวถึงขุนช้างเมื่อรุ่นหนุ่ม
คราทางขนอกรกกายา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ชั่วแล้วเขาก็ถมผู้ใหญ่นั้น
จะฝ่าเหล่าเสียนั้นเห็นผิดไป
พ่อเฒ่าจำไว้หนาเอาใจใส่
กลับถึงเขาชนไก่ก็ขึ้นเรือนฯ
ปัญญาคล่องแคล่วใครจะเหมือน
หัดเทศน์สามเดือนก็ขึ้นใจ
ถ้อยคำมันเหมาะไม่เปรียบได้
เทศน์ที่ไหนคนชมนิยมฟัง
ชาวบ้านร้านตลาดเจียนจะคลั่ง
เข้าไปนั่งพูดจ้อขบเนื้อความ
เขียนอ่านท่องได้แล้วได้ถาม
สุรย์จันทร์ฤกษ์ยามก็รอบรู้
ภาพยนตร์ผูกใช้ให้ต่อสู้
ผูกจิตหญิงอยู่ไม่เคลื่อนไหว
เรื่องเจ้าชูรู้แล้วต้องมันหมาย
สาวแก่แม่หม้ายเอาเถิดว่า
ให้ชะงัดเวทย์มนตร์พระคาถา
แล้วคายชานหมากมาให้เฒ่ากิน
ขรหัวค้อยด้วยสากแทบหัวบิ่น
ท่านขรหัวเราะดินดากดากไป
ท่านขรหัวก็ยังมีความรักใคร่
มีน้ำใจกำเริบทุกวันมา ฯ
หัวเหมือนเนกตะกรุมล้านหนักหนา
หน้าดาดังลิงค่างที่กลางไพร

ไปสนิทติดพันเจ้าแก่นแก้ว
 สู้ขอพ่อแม่อีกปลงใจ
 มาอยู่กับเรือนเป็นเพื่อนนอน
 ล้มเจ็บจับไข้หลายเวลา
 ผอมแห้งหน้าแข้งจนเป็นเกล็ด
 ของแสงมັນแกล้งให้ตากลง
 เห็นเมียเจ็บไข้ใจคอยหาย
 เงินใส่พานตั้งข้างที่นอน
 หมอว่าโรคตัดอดีตสาร
 เมื่อไข้หนักเกือบจกมรณา
 ว่าแล้วก็ลามมาจากบ้าน
 ร้อนรุ่มกลุ้มใจตั้งไฟวู
 อยู่มาแก่นแก้วก็ดับจิต
 ปลงศพเผาผียังมีไป

๑ ที่นี้จะกล่าวเรื่องเมืองสุพรรณ
 จะทำบุญให้ทานการศรัทธา
 หอชยน้อยใหญ่ไปแออัด
 ก่อพระเจดีย์ทรายเรียรายไป
 นิมนต์สงฆ์สวดมนต์เวลาบ่าย
 แล้วกลับบ้านเตรียมการเลี้ยงเจ้าชี
 ทำน้ำยาแกงขนมต้มแกง
 บ้างทำห่อหมกปกปิดไว้
 บ้างก็ทำวันซาตุ
 หน้าเตียงเรียงเล็ดข้าวเม่ากวน

ลูกดาหมื่นแด้บ้านรั้วใหญ่
 ขุนช้างจึงได้เป็นภรรยา
 ร่วมเรียงเคียงหมอนได้ปีกว่า
 แล้วกลายมาเป็นบิตริดสีดวง
 ยากเปิดอยากไถ่นั้นใหญ่หลวง
 ขุนช้างเศร้าเหงาหงว่งเป็นทุกข์ร้อน
 วุ่นวายให้ไปหาดาหม่อนตอน
 บนบานวานวอนให้วางยา
 ป่วยการพิทักษ์รักษา
 แต่แรกสืมหาข้ามาตุ
 ขุนช้างสงสารเศร้าโศกอยู่
 เป็นไม่รู้ที่จะคิดประการใด
 สิ้นชีวิตขุนช้างนั่งร้องไห้
 ทำบุญส่งให้เนื่องเนื่องมาช
 ยามสงกรานต์คนนั้นก็พร้อมหน้า
 ต่างมาที่วัดป่าเลไลย
 ขนทรายเข้าวัดอยู่ขวกไขว่
 จะเลี้ยงพระกะไว้ในพุ่มนี้
 ต่างฉลองพระทรายอยู่ยังมี
 ปึงจีสารพัดจัดแจงไว้
 ผ่าฟักจกแฟงพะแนงไก่
 ต้มไข่ผัดปลาแห้งทั้งแกงบวน
 ข้าวเหนียวหน้าหมูไว้ถั่วถวน
 ของสวนสัสมุกทั้งลูกไม้

มะปรางลงสาดลูกหวายหัว
ทุกบ้านอลหม่านกันทั่วไป
ครั้นรุ่งแจ้งแสงทองส่องฟ้า
หนุ่มสาวเฝ้าแกมมาแจจัน

๑๑ ฝ่ายว่านางพิมกับมารดา

ข้าวปลาธารณะจัดหาไป
ถึงวัดนั่งลงตรงพระทวายเป็น
หญิงชายเต็มไปในวัดวา
ฝ่ายพระสงฆ์ห่มครองครองผ้า
เถรเถรนั่งจัดติดกันไป
ต่างถวายเบสซ์จัดพานเรียง
อาราธนาศีลขึ้นทันที
แล้วถวายพรพระตั้งโม
จัดของใส่สำหรับลงจับปล้น
ลูกศิษย์เถรเถรประเคนบาตร
ช่วยเหลือคอยสำรวจตรวจตรา

๑๒ ฝ่ายว่านางพิมมีศรัทธา

หยิบขันข้าวบาตรเดินนาคไป
ครั้นว่ามาถึงเจ้าเถรแก้ว
เจ้าเถรนี้ที่เหมือนนักรู้จักกัน
หมุ่ผัดปลาแห้งทั้งแกงไก่
ใส่กรอกปลาแห้งแดงโม
เถรแก้วก้มหน้าไม่ทันรู้
ปะหน้าสีกาพิมย้มตะแดง

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ล้มโอล้มซ่าทั้งกล้วยไข่
จนตีกินเหล็บไหลไปจับปล้น
ต่างตกแต่งกายาขมิ้นมัน
พร้อมกันที่วัดป่าเลไลยก์
พาบ่าวไพร่ออกมาหาข้าไม่
รูปเทียนดอกไม้ใส่พานมา
แล้วถวายนมัสการถว้นหน้า
ปูเสื่อสาตคอยท่าพระสงฆ์ไว้
เสร็จแล้วลงมาศาลาใหญ่
สับปुरुขกราบไหว้ด้วยยินดี
ห่มผ้าสไบเฉียงอยู่ตามที่
สมภารมิกิให้ศีลไปปล้น
พวกสีกาหาโออยู่ตัวสัน
ตั้งถวายเป็นหลั่นกันลงมา
อังกาสเข้าของไว้ตรงหน้า
น้ายาพร่องต้องดักเอาเต็มไป ฯ
กล้วยขนมล้มซ่าใส่ถาดใหญ่
ใส่แต่หัวโต้งลงมาปล้น
แลแล้วเรรวน निकหวนหัน
นางก็ดักจันหันทัพพีโต
ไข่พอกซีกใหญ่ใส่อกไข
แกงโถหนึ่งใส่ให้พอแรง
เห็นของมากเงยดูก็ตาแข็ง
สีกาไม่มีแกลังข้าฤาไร

ดักบาตรเหลือล้นจนโอสิ้น
หวานเค็มก็เต็มสำหรับไป
นางพิมพ์มีไปใส่เจ้าเณร
เขาใส่ให้อักโขพาโลเอา
เณรใจบึกบึกนึกเป็นครู
ชื่อว่าสีกาพิมพ์พิลาไลย
ครั้นพระสงฆ์ฉันเสร็จสำเร็จพลัน
อันดับรับสัพพีโมทนา
ต่างคนยินดีปรีดา

เสียงแซ่ซ้องบังร้องเป็นลำน่าน

๑ อยู่มาปีระกาสัปตศก
ถึงเดือนเสิบจวนสารทยังชาดวัน
พระมหาชาติทั้งสิบสามกัณฑ์
ดาปะชาวเฒ่าแก่แซ่กันมา
บ้างก็รับทศพรหิมพานต์
ที่ลูกดกรับชูชกกัณฑ์กลางวัน
มหाराชพันชาติกัณฑ์กลางคืน
ฉอักษัตริย์สวดเจียบเจียบดี
นางวันรับกัณฑ์จุลพน
เทศน์กัณฑ์มหาพนซีตันใจ
วันประเวศน์นั้นท่านวัดแค
เอือกัณฑ์หนึ่งใหญ่ให้ใครดี
เออเออจริงแล้วกัณฑ์กุมาร
นายบุญคุ้มกันไปไวไว

จะรู้ที่เปิปกินอะไรได้
ส่วนที่ของชอบใจมิให้เรา
ข้าคิดว่าหลวงเณรเห็นโอเปล่า
จะให้เข้าเสียศรัทธาขึ้นว่าไป
เหมือนเคยเล่นกับภูงจำได้
สาวขึ้นสวयกระไรเพียงบาดดา
ท่านสมภารมีนั่นกียดา
สัปบุรุษสีกาก็กรวดน้ำ
เสร็จแล้วกลับมาอยู่ตลาดล้า
บ้างพื่อนว่าฉลองทานสำราญครั้น ฯ
หายกในเมืองสุพรรณนั้น
คิดกันจะมีเทศน์ด้วยศรัทธา
วัดป่าเลไลยก์นั้นวันพระหน้า
พร้อมกันนั่งปริกษาที่วัดนั้น
บ้างก็รับเอาทานกัณฑ์นั้น
ให้ยายศรีประจันกัณฑ์มัทรี
ฟังหัวเราะครีกครื้นกันอึงมี
ดาหมื่นศรีคนแก่แก่รับไป
เณรอันตึกนัดหัดขึ้นใหม่
ดาไทก็รับไปทันที
เป็นกัณฑ์ของดาแพกับยายคลี
ยากที่สัปบุรุษจะรับไป
ให้เจ้าขรรค์หัวล้านบ้านไร่ใหญ่
ถึงขุนช้างยื่นให้ใบฎีกา

จะมีพระมหากษัตริย์สามกัณฑ์
ตามแต่ใจหม่อมจะศรัทธา
นางพิมศรีประจันกัณฑ์มัทรี
ขุนช้างหัวร่ออ้อชอบใจ
จะคิดอะไรกับสิ้นยัง
เกิดชาติใหม่ก็จะได้ไปมั่งมี
นายบุญอินตรีกลับมา
ครบทั้งสิบสามกัณฑ์เป็นหลั่นไป

๑ ครานั้นเจ้าจอมหม่อมขุนช้าง
เด็กเอ๋ยหาไม่อย่าได้นาน
เอาเงินตราไปหาซื้อสังเค็ด
หาผ้าเนื้อดีมาทำใคร
ข้าวแ่งระแนงดำทำเป็นผง
สิ่งหนึ่งอย่าให้น้อยดังร้อยอัน
สัมผัสลูกไม้ไผ่ของสวน
อย่าทำใจทมิฬเขานินทา

๑ ครานั้นฝ่ายนางศรีประจัน
แม่พิมช่วยแม่บังมาข้างนี้
บ่าวไพร่ทำขนมประสมปั้น
เอ๋ยไพร่อนักชกพินรา
วางไว้ตามชะมดแลงเกลียน
ขนมกรูบขนมกรอบเห็นชอบที่
ข้าวเม่ากว่นแ่งนวลชุบทอด
มะพร้าวน้ำตาลหวานใส่ใน

วัดป่าเลไลยก์นั้นวันพระหน้า
พ่อขาทาบุญบ้างเป็นไร
กุมารยังหาใครรับไม่
ที่กัณฑ์ใหญ่ใหญ่เรายินดี
ถึงสิ้นสักห้าซังยังไม่หนี
ทำบุญอย่างนี้เราเต็มใจ
เผด็จพระเอกาฎีกาไปส่งให้
ชาวบ้านน้อยใหญ่ก็เตรียมการฯ
น้ำใจกว้างขวางให้ฟังชาน
จักสานกระจาดนั้นเตรียมไว้
บริวารเบ็ดเสร็จทั้งน้อยใหญ่
ที่ผู้หญิงนั้นไปหาเครื่องกัณฑ์
มุกกลมขนมกงเร่งจัดสรร
อย่างลัวเปลี่ยนน้ำมันไปซื้อมา
ให้ถั้วถุกแ่งก็ไม่ว่า
เขานับหน้าว่ากูเป็นผู้ดีฯ
เรียกข้าดาลันอยู่อิงมี
เข้ามาที่ช่วยกันทันเวลา
ชุบแ่งทอดน้ำมันอยู่จำจำ
อึ้งควักดักมาว่าเกรียมดี
พั้นเทียมเรียงไว้อย่าให้บี้
คลุกน้ำตาลพริบพริใส่ที่ไว้
เอาไม้แ่งแทงหลอดใส่ยอดไข่
สุกแทงขึ้นไว้อ้ายลูกโคน

บ้างควักแบ่งปันช่วยกันหา
ศรีประจันแรงของร้องตะโกน

๑ ความแน่นจักษุทัณฑ์ทศพร
ขนของเครื่องทัณฑ์สนั่นไป
เครื่องทัณฑ์ตั้งพานในการเปรียญ
ชิตันให้ศิlobอกส่วนบุญ
ทศพรหิมพานต์ทานทัณฑ์
ถึงทัณฑ์มหาพนชิตันใจ

๑ จะกล่าวถึงขุนช้างเพื่อนเดินสาย
อีเด็กเอยเจ้าขามมาพร้อมกัน
กูเป็นพ่อหม้ายมาหลายปี
รูปสัตว์มะละกอกูท้อใจ
ถ้าบ้านเราไม่มีใคร
นางเมืองบอกพลันว่าอีฉันแหละ
มะละกอซื้อมาตะกร้าเงิน
เม็ดยอตั้งขึ้นบังใบ
แกะเป็นหลวงชีขี้ตาเถน
แกะแครงกินผัดพิกล
ขุนช้างชอบใจให้รางวัล
ราคาไม่มากมายก็หลายเฟื้อง
ครั้นแล้วจึงส่งกับข้าไท
แหนแห่แซ่ถนนให้คนล้อ
ถ้ามีงมหาหยกตกหล่น
อ้ายบ่าวแบกเครื่องทัณฑ์ไปทันที

ฝูงข้าอึ้งมีดังมีโยน
ค่อยส่งมาอย่าโยนจะยับไปฯ
ลุกขึ้นตื่นนอนแต่ก่อนไก่
ถึงวัดป่าเลไลยก์ได้อรุณ
จุดธูปเทียนไหว้พระอยู่กรุ่นกรุ่น
แล้วว่าจุดธูปทบาสีไป
จบพลันทัณฑ์หลังขึ้นตั้งใหม่
จบแล้วเธอก็ไปกุฎิพลันฯ
วุ่นวายล้างหน้าจ้ะห้วน
เออหมากประจำทัณฑ์กุหลิมไป
ของนี้ไม่มีใครทำได้
มีใครอยู่ข้างเป็นช่างแกะ
ช่างอยู่ที่ไหนไปค้นแกะ
พอเล็มและค่อยคล่าจะทำไป
เอาหยักหั่นควั่นสันหาข้าไม้
รายเรียงเคียงใส่ไว้เบื้องบน
แกะเจ้าเณรเคียงคั่นไว้ชั้นต้น
เอาดอกกรักปักปนกับดาวเรือง
จัดสรรตอบแทนแหวนทองเหลือง
นางเมืองรับไปใส่นิ้วมือ
เอียงยกเครื่องทัณฑ์ไปให้อึ้งอ้อ
ประจำทัณฑ์นั้นถือไปให้ตี
กูจะต้องกำดั้นให้กลิ้งคี่
ใหม่ไปวัดป่าเลไลยก์

แต่บรรดาเครื่องกันท์ที่เอามา
ผู้คนอัดแอแข็งแซไป

๑๑ ครานั้นนางพิมพิลาไลย

ทำหมากประจำกันท์ให้ฉันที่
บ้างเอามะละกอมาร่วมจก
แล้วย้อมสิ่งดงามอร่ามดา
แเกาะเป็นราชสีห์สิงห์หัด
แเกาะเป็นเทพนมพรหมินทร์
แเกาะรูปนารายณ์ทรงสุบรรณ
ยกไปให้เขาโมทนา
ครั้นถึงศาลามาตั้งไว้
เออเขาทำหมดจงดงามดี
รูปสัตว์หัตถ์ย่องดละเป็น
เขาช่างแเกาะสลักจกเจียน

๑๒ ครานั้นขุนช้างจวนเวลา

พวกบ่าวหาบน้ำตามกันไป
เจ้าขุนช้างอาบน้ำสำราญใจ
เอาหมิ่นญัตว์ให้ทั่วดี
ผิวหนังยังเขียวเหมือนผักตบ
เข้าห้องดินสอพองละลายทา
ควักเอามุหน่ายขึ้นป้ายปีก
ยังโล่งเลี่ยนเตียนกลางอย่างแปลงควาย
นุ่งยกลายกระหนกเหมหงส์
เกี้ยวสำนั๊กทองกรองดอกไม้

วางเรียงไว้หน้าศาลาใหญ่
ใครใครก็มาคูดอยู่มากมี
เรียกหาข้าไทให้มานี้
หมากพลูสำลีไปหามา
ช่วยกันแเกาะสลักเป็นหนักหนา
ประดับประดาเป็นที่ศิขรินทร์
เหยียดหยัดยืนอยู่ดูเจ็ดจีน
พระอินทร์ถือแก้วแล้วเหาะมา
ผาดผืนแผ่นผยองส่องเวหา
ฝูงข้าก็รีบไปทันที่
สับปฤษฎังใจไปดุมี่
ไม่เสียที่ที่ลำบากปากเพียร
ดูเด่นเห็นสะอาดดั่งวาดเขียน
ทั้งการเบรี่ยญต่างชมชมไปฯ
สั่งข้าตักน้ำใส่ขันใหญ่
เต็มใส่เต็มขันในทันที
ข้าไทเข้ากลุ้มรุมกันเสี
ชีโคลไหลร์สีออกมา
นี่จวนจบมหาพนแล้วสิหว่า
ประทัวกายาจนพุงลาย
ฉิกผมปกกบาลให้ล้านหาย
หัวกุกิบหายน่าอายใจ
เหมือนผ้าทรงใครใครหามีไม่
ผ้าเช็ดเหงื่อโคลใส่ชมพู

ตอนที่ ๓

ครั้งนี้จะต่งไปให้ยิ่งยาว
นิ้วก้อยใส่รังแตนแหวนงู
นิ้วนางแหวนประดับทับทิม
แหวนเครื่องของบิดายอดห้าเม็ด
เดินออกไปส่องกระจกใหญ่
ถึงหัวขั้วแต่ตัวเป็นผู้ดี
มิ่งไปอยู่ด้วยกุสัสสคน
คนโทเถาหมากเครื่องนากใน
ขุนช้างย่างลงจากเคหา
เห็นใครดูก็พยักทักทาย
ครั้นว่ามาถึงการเปรียญใหญ่
เขาสลักทางขุนช้างก็เข้ามา
เพื่อนฝูงเห็นเข้าก็มาหา
ที่บางคนพูดมากปากไว
ขุนช้างเคืองขัดสะบัดหน้า
เมินหน้าเสียพลันทันที
สั่งบ่าวไพร่ให้กองของเครื่องกัณฑ์
อ้อยขาวอ้อยแดงแดงโม
ชะมดกงเกียนข้าวเหนียวแดง
นอกศาลาขาวของที่กองไว้
ยกเข้ามาข้างในตรงกับบาค
พานหมากประจำกัณฑ์นั้นอย่าซ่อน
แล้วจัดรูปเทียนขึ้นบูชา
พวกราชยกสัปรุขสุดใจ

จะไปอวดนางพิมให้ยืมอยู่
นิ้วชี้เชิดขุ่นนั้นแหวนเพชร
เอ๊ะที่นั่นนางพิมบิ้มสำเร็จ
ชาวสุพรรณมันเชิดว่ามั่งมี
ทุกหัวจิ้งไรเหมือนเลื่องคี่
อ้ายเด็กมานี้เอาเสือไป
แต่พอดตามกันอย่าไปไหน
มิ่งมือไปอ้ายจืดอย่ากริกราย
เดินย้ายสายมาหน้าแหงนหงาย
เหมือนควายขวิดเผื่อเหวี่ยงท่วมมา
สัปรุขสุดใจอยู่พร้อมหน้า
บ่าวปู่เสือกล้านึงเพโท
ทักทายพูดจากันว่าไอ้
ว่าพุทโธเหวี่ยงไอลกระไรนี้
ไม่ว่าที่จะมาว่าจู้
เรียกหมอนมือชื่ออยู่เว้ไว้
เผือกมันของเรานั้นอีกโ
สั้มโอมะดุกลูกมะไฟ
หินฝนทองครองแครงแดงลูกใหญ่
จัดให้เป็นลำดับอย่าซับซ้อน
เสื่อสาตฟูกเกาะเบาะหมอน
ยกไปก่อนตั้งหน้าพานผ้าไตร
ซีตันทะคนาหาข้าไม
ก็จัดเทียนปักดอกไม้ไหวบูชา

๑๑ ครานั้นนางพิมพิลาไลย
 แล้วก็ลุกไปพลันมีทันช้า
 จึงเอามันมารินทา
 ทาแป้งแต่งไรใส่น้ำมัน
 เอาซีสีฟันเป็นมันชลับ
 นุ่งยกลายกระหนกพื้นแดง
 ชันในหม้อสไบชมพูนิ่ม
 วิวทองกรองดอกพรวณราย
 ใส่แหวนเพชรประดับทับทิมพลอย
 อีเด็กเอ๋ยหีบหมากเครื่องนากใน
 ข้าไททาแป้งแต่งตัว
 สำเร็จเสร็จพลันทันเวลา
 ศรีประจันครั้นแลเห็นลูกสาว
 จะตกแต่งตัวไปทำไมมี
 ลูกสาวหัวเราะว่าแม่เอ๋ย
 ศรีประจันครั้นมองร้องกรรมกรรม
 แม่เดินนำทางนางพิมตาม
 บ่าวไพร่ตามกันเป็นหลั่นมา
 ครั้นว่ามาถึงการเปรี้ยว
 ปูเสื่อนั่งพลันในทันใด
 ครั้นพระสงฆ์เทศน์จบกัณฑ์กุมาร
 ประเคนเครื่องกัณฑ์ในทันที

๑๒ ครานั้นนางพิมศรีประจัน
 บาตรยามบริวารพานผ้าไตร

ว่าจวนกัณฑ์เราไปเกิดแม่ขา
 อานน้ำผลัดผ้าด้วยจับพลัน
 ลูบทั่วกายาขมิ้นขมิ้น
 ผัดหน้าเจ็ดจันตั้งนวลแดง
 กระจกส่องเงาวัับดูจับแสง
 ก้านแย่งทองระยับจับตาพราย
 สีทับทิมนอกดูเจ็ดฉาย
 ชายเห็นเป็นที่เจริญใจ
 สอดก้อยแหวนงูคูลินไหว
 ชันถมยาเอาไปอย่าได้ช้า
 หวีหัวใส่น้ำมันกันหน้า
 ก็ออกมาหน้าเรือนในทันที
 ภูนี้หัวหงอกขาวมันพันที่
 คว้าฝ้ายกตานิห่มดอกคำ
 ช่างไม่อายเขาเลยเห็นผัดสำ
 ผลัดผ้าตารางคำห่มขาวม้า
 ดูเหมือนหนึ่งนางห้ามงามหนักหนา
 พวกข้าก็แบกเครื่องกัณฑ์ไป
 รูปเทียนกระจำงสว่างไสว
 แม่ลูกกราบไหว้ด้วยยินดี
 เจ้าขรรค์หัวล้านก็เร็ววี
 ปี่พาทย์ก็ตีเป็นเพลงไปฯ
 ให้บ่าวยกเครื่องกัณฑ์หาช้าไม่
 สัมสู่กลูกไม่เป็นหลายพรรณ

ขนมมเมเนยก็หลายอย่าง
ข้างหน้าตั้งหมากประจำก้นต์

๑๑ จะกล่าวถึงสมภารเรียกเณรแก้ว
กูป่วยมาหลายวันไม่ทันที่
เณรแก้วกราบแล้วลุกกลนลาน
ว่าท่องตามทำนองของท่านครู
ทั้งคาถาบาลีจุดธูปเทียน
แล้วเรียกเณรอันพลันทันใด
เณรอันรับคำแล้วอำลา
จบจับรับเอาห่อคัมภีร์

๑๒ ครานั้นจึงโหมเจ้าเณรแก้ว
หม่อมครองแนบกับกายา
ลูกออกจากห้องของสมภาร
ให้เณรอันเดินเฝ้าแบกคัมภีร์
นั่งตำมากกว่าสงฆ์สักรวมกาย
พินน้อยพอขม้อยไปปะดา
เณรพลายจึงร้ายละลวยซ้ำ
กำลังมนต์ดลพินให้ยินดี
พอสบพักตร์เณรพโยกให้ทันใด
เชิญกระหยับมานี้เกิดสีกา
จึงให้ข้าเจ้ามาเทศนา
นางพินยิ้มตอบไปทันใด
ไม่เลือกเณรเลือกขรว่าชั่วดี
พูดพลางยิ้มเหลือบไปปะดา

ยกเข้าไปจัดวางไว้เป็นหลั่น
ปี่พาทย์ดีลั่นขึ้นทันที

ขานแล้วดีฉานหลานอยู่นี่
เณรไปเทศน์มัทรีนี้แทนกู
หยิบมัทรีมาทานอ่านอยู่
ซ้อมดูจนคล่องว่องไว
กำหนดแม่ย่าจำไว้ได้
มาแบกคัมภีร์ไปให้ข้าที
มาครองผ้าสไบหนึ่งไกสี
คอยอยู่ที่บันไดจะไคลคลา
เย็นแล้วจะไปเทศน์ก็ผลัดผ้า
แล้วไปวันทาท่านขรว่ามี
อธิษฐานแล้วก็เสกขี้ผึ้งสี
มาจากกุฎีถึงศาลา
ขม้ายเห็นเจ้าพินผู้ نیمหน้า
อายหน้าก้มนั่งอยู่ในที่
ประจำจิตประสมเนตรวิเศษศรี
ไม่ขาดที่จะแลล่อไปต่อตา
ด้วยน้ำใจผูกพันกระสันหา
ท่านสมภารไม่มาอาพาธไป
ท่านเจ้าก้นต์จะว่าเป็นโง่
ไหนไหนก็เหมือนกันไม่ฉันทา
ตามแต่บาลีพระคาถา
ก็เลือกพานหมากมาให้สายทอง

กัมกรานตั้งพานหมากอังกาส
มือจับหนังสือถือประคอง
จนถึงแถบทางพระนางคลา
นางชะอ้อนวอนขอจรัส
ถึงอาศรมอารมณ์ให้เยือกเย็น
ทรงกันแสงโคกจาบัลย์
สัปบุรุษหญิงชายครันได้ฟัง
ทุกคนคลใจให้ศรัทธา
จีบจับคารบถ้วนสามที
ถวายแล้วนอบนบอภิวันท์
สาธุสะเดชะข้าทำทาน
สารพัดมั่งมีปรีดา

๑๐ ขุนช้างเห็นนางถวายผ้า
จะมานั่งนั่งดูอดสูใจ
จึงว่าสาธุโมทนา
ถึงตัวเรามีได้เป็นเจ้ากัณฑ์
ว่าแล้วเหลียวหน้ามาดูพิม
จีบจับพับถือมือประนม
สาธุสะเดชะเมตตาจิต
ให้ได้เร็วพลันให้ทันใจ
ว่าพลางวางเคียงผ่านางพิม
จงบันดาลเคลื่อนคล้อยให้ลอยมา

๑๑ นางพิมพิลาไลยครันได้ฟัง
ทอดม่น้ำลายด้วยอายใจ

ขึ้นธรรมาส์จับจับคัมภีร์จ้อง
อ่านต้องตามบทจุนเญ้ย
พบพญาพยัคฆราชสีห์
จนราตรีแจ่มแจ้งด้วยแสงจันทร์
ด้วยไม่เห็นพระลูกผู้จอมขวัญ
เสด็จดั้นด้นตามพระลูกยา
เสียงสาธุตั้งขึ้นพร้อมหน้า
นางพิมเปลื้องผ้าทับทิมพลัน
ยืนตีวางลงในพานนั้น
พินฐานสำคัญด้วยศรัทธา
ให้พร้อมยศบริวารไปถวายหน้า
ว่าแล้วนั่งฟังด้วยตั้งใจ
ชะคำเขาเป็นเหตุยังทำได้
เรามีให้น้อยหน่าในทากัน
ความศรัทธาเลื่อมใสกระไรนั้น
ก็ศรัทธามากครันในอารมณ์
ยืมเปลื้องผ้ากรองที่ครองหม่ม
ยกเหนือหมแล้วพินฐานไป
ขอให้สมอารมณ์คิดพิสมัย
แต่ในคำวันนี้อย่าคลาดคลา
ขอให้ผ้าทับทิมอย่าแคล้วช้ำ
แต่เวลาคำวันนี้อย่านานไป
แค้นคั่งอัดอันให้มันใส่
สั่งข้าไทให้หยิบเอาพานมา

อิทธิพรอับรูใจนาย

ข้ามหัวขุนช้างกลางศาลา

สายทองร้องว่าอิทธิพร

กิริยาชั่วด้อยน้อยเมื่อไร

นางพิมย่างเท้าก้าวเดินมา

ยิ่งกว่าลูกชาวไร่มันไม่เคย

๑๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าเนรแก้ว

ด้วยความรักตรึงจิตคิดผูกพัน

อ่านคาถาว่าครบพอบจบบาท

ถึงกัณฑ์สักการบรรพด้วยจับไว

ทายกทั้งประสกแลสีกา

โมทนาชื่นชมสมภารครัน

๑๒ ดึกก่ำดัดลมพัดมาอ่อนอ่อน

เจียบสงัดทั้งวัดป่าเลไลยก์

ไอ้พิมเฒ่าพลของเนรแก้ว

ฤงามปลื้มแม่จะลืมน้ำใจจาง

ทำไฉนจึงจะได้นางพิมชม

รักนางฟางเพียงจะกล้ำกลืน

ได้ร่วมหมอนพื่อจะช้อนชื่นชมชื่น

ทำไฉนจึงจะได้สนทนา

บ้านช่องของน้องซึ่งตำแหน่ง

ได้ชมนางแต่เมื่อกลางลำแดงขรรวม

เจ้าเตือดด่าพาท้าวเข้าไปบ้าน

พอลับเจ้าที่เฝ้าเป็นทุกข์ทน

เดินกรายเข้าไปหีบเอาพานผ้า

ขุนช้างเพ่งดูตาด้วยขัดใจ

ชายผ้าปิดผมทันท่านหาดูไม่

ไปเกิดหนอแม่พิมอย่าฟังเลย

ช่างขายหน้าจริงจริงแม่เจ้าเอ๋ย

นางก็ดำเปรียบเปรยมาบ้านพลันฯ

สีกาพิมไปแล้วให้ป่วนปั่น

ก็ดัดปั่นหันข้ามเนื้อความไป

ก็จบเทศน์ลงธรรมาส์หาช้าไม่

แล้วต่อไปจนครบสิบสามกัณฑ์

บ้างกรวดน้ำกรวดทำด้วยจอกขัน

พอสองยามเสร็จกันก็ควรไลฯ

พระจันทร์แสงสว่างกระจ่างไข

เจ้าเนรน้อยระห้อยให้คะเนนาง

เจ้าไปแล้วจะรำลึกถึงพี่บ้าง

แต่ครุ่นครางครวญคิดจนก่อนคืน

ให้เคลื่อนคลายอารมณ์ร่ำระอื้น

หญิงอื่นหมิ่นแสนไม่นำพา

ทุกคำคืนมิได้ขาดเสนหา

กับพิมแก้วแววดาสักสองคำ

ไม่รู้แห่งเห็นเจ้าเข้าจวนคำ

อ้ายขุนช้างเจ้ากรรมจลาจล

พี่พลุ่งพล่านเทศน์ปลั่งเป็นหลายหน

พຽ່ງนี้เข้าพี่จะดันไปโดยเดา

ถึงจะอยู่ชอกหัวเหวฬเหวฬ
ยิ่งคะเนถึงนางไม่บางเบา
กอดผ้าสีทับทิมของพมื่อน้อง
ยิ่งรับรู้จนทวนหาในราตรี

๑๑ ครานั้นนางพมื่อนิ่มสนิท
ว่าว่ายข้ามน้ำได้ไปกลางทาง
ถึงฝั่งยังตื่นพอเย็นตรง
หอมท่อนผ้าห่มชมชื่นใจ
สิ้นฝันเท่านั้นก็ตื่นตัว
เสียดายดวงโกสุมปทุมมา
จึงขยับจับปลุกสายทองพลัน
จะเป็นเหตุบุพผานประการใด

๑๒ สายทองฟังน้องบอกนิมิต
เคยได้สังเกตไว้แต่ไรมา
ซึ่งฝันว่าได้ดอกบัวชม
ชายนีเห็นทีไม่ไกลไกล
ซึ่งฝันว่าที่เด็ดดอกบัวส่ง
ถ้ากระไรได้เหมือนดังจินดา

๑๓ นางพมื่อร้องไห้ที่สายทอง
แต่อยู่ด้วยกันมาทั้งตาปี
พี่สายทองฤาเห็นน้องนี้ร้อนรน
บัวทองน้องฝันยังติดตา
ซึ่งฝันว่าที่เด็ดดอกบัวส่ง
วานทำนายให้น้องต้องใจคอ

จะเสาะหาไปให้พบตำแหน่งเจ้า
ไก่อก็ร่ำเร่รืบในราตรี
จูบประคองหอมซาบอาบทรวงพี่
จวนจะรุ่งพระสุริยศรีขึ้นรางรางฯ
เกิดนิมิตประจักษ์ใจเมื่อใกล้สว่าง
กับพี่นางสายทองคะนองใจ
สายทองส่งบัวทองประคองให้
แล้วกลับข้ามน้ำได้ดังจินดา
ไม่เห็นบัวทองหายก็คว่ำหา
อนิจจากอโธมาหายไป
เล่าความฝันให้ฟังหาช้าไม่
ทำนายให้น้องน้อยหนึ่งเกิดราช
ประจักษ์จิตคิดความไม่กังขา
แก้วตาอย่าประหวั่นพรั่นใจ
จะได้คู่สู่สมพิศมัย
คงจะได้โดยพลันมิทันช้า
คงจะได้พี่แม่ไปภายหน้า
แม่เมตตาสายทองให้ได้ศิษ
ทำนายน้องอะไรอย่างนั้นพี่
พี่เห็นวี่เห็นแววที่ไหนมา
เป็นกังวลบ่อย่างไรจึงแก่งว่า
ทำนายผิดตัวข้าไม่เอออ
ถ้าตรงเข้าพี่สายทองจะหัวร่อ
เงินหม้อทองหม้อจะพอใจฯ

๑ ความนั้นจึงโฉมเจ้าขุนช้าง
 พลิกคว่ำคว่ำครวญรัญจวนใจ
 ฟังเสียงเกลี้ยงกลมเมื่อเจ้าว่า
 อรชรอันแน่นั้นแอมบาง
 เจ้าห่มสีทับทิมริมขลิบทอง
 แขนอ่อนท่อนท้ายแม่พริ้งเพียว
 ทำไฉนจะได้แนบสนิทนาง
 จะคลึงเกล้าเฝ้าเฟ้นเป็นอัตรา
 ยามเดินจะเชิญโฉมเจ้าข้า
 อาน้ำจะทำสุหร่ายริน
 รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวิต
 ด้วยรูปชั่วกลัวเจ้าใจเกลียดกลายเป็น
 รือคิดขึ้นมาจะว่าไย
 ถ้าวางคนจะชนเข้าว่าวอน
 เป็ดมุ้งรุ่งแล้วหรือยังหนอ
 ได้ทีพี่จะไปเป็นมันคง

คะเนนางนิราหาหลักไม้
 ใ้อแม่พิมพ์พิลาไลยของขุนช้าง
 วาจาแจ้วเจื้อยแจ่มกระจ่าง
 หมีนางก็ไม่มีเหมือนนางเดียว
 สอดสองซบในสไบเขียว
 งามตาเมื่อเจ้าเหลียวข้าเลื่องมา
 ขุนช้างจะทูนเหนือเกศา
 ข้าวปลางจะป้อนให้หล่อนกิน
 ยามนอนจะให้นางหอมประทีน
 แผ่นดินมิให้ย่างระคายกาย
 กลัวจะเสียแรงคิดไม่เหมือนหมาย
 ถึงจะรักก็จักอาศัยด้วยลายอน
 ถึงชั่วดีก็จะไปดู่ที่ก่อน
 ถูกลมเห็นจะอ่อนละมุนลง
 ออแสงพระจันทร์ยังสูงส่ง
 หาเจ้าเกศสุริยทรงโสภาย

ตอนที่ ๔

พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม

๑ จะกล่าวถึงโณมเจ้าเนรแก้ว
คิดคะเนถึงพินินมณฑลดา
ห่มดองครองศาตราดคด
ดูทุกตรอกชอกละเมาะเสาะสำคัญ
มีน่านถึงบ้านท่าพี่เลี้ยง
เห็นม้ายั่งอยู่ยังไม่มีใคร

๑ ครานั้นนางพินินมั่งน้อง
จัดแจงข้าวปลาอาหารพี่
เปิดหน้าต่างนางพินเจ้าแลดู
ห่มดองครองแนบกับกายา
เดชะพระเวทวิทยามนตร์
ห่มผ้าควาขันข้าวบาตรพลัน
เปิดประตูอาดเดินนาดกราย
พินน้อยชม้อยพอปะดา
หลบมิดสะกิดพี่สายทอง
เห็นหน้าเนรพลายจันอายใจ
สายทองย่างย่องขยับยิ้ม
เนรแก้วประสิทธิ์วิทยา
บันดาลชานเสี้ยวสวาทพิน
สายทองประคองขันข้าวบาตรพลง
เนรแก้วลดาตรลงจากบ่า
ไทยทานบ้านอื่นก็เรียงราย

พอแสงทองผ่องแผ้วพระเวหา
ล้างหน้าแล้วก็หุงสบงพลัน
พร้อมหมดแบกบาตรแล้วผายผัน
เข้าในเมืองสุพรรณด้วยทันใด
เดินเมียงชม้ายดาอัชฌาสัย
ก็หยุดยืนสำรวมใจจะดูพี่
อยู่ในห้องกับนางสายทองพี่
ยังไม่มีพระสงฆ์องค์ใดมา
เห็นเจ้าเนรยีน้อยไม่เงยหน้า
สีกาสาวจับเนื้อดังนวลจันทร์
เผอญดูลใจพินให้ป่วนปั่น
กับสายทองพากันก้าวลงมา
เนรพลายไต่ยีนก็เงยหน้า
ก็รู้ว่าเนรแก้วผู้แหวไว
ไหร่อนนี้ไม่ลงไปใส่ได้
ส่งขันข้าวบาตรให้สายทองมา
นางพินหลบหล่อมเข้าแอบฝ่า
เป่ามหาละลวยลมประสมนาง
ยีนยิ้มปิ้มจะเล่นลงไปล่าง
วางลงยกมือไหว้เจ้าเนรพลาย
จันเบญกมาบิณฑบาตจนพานสาย
ไม่วักับรับหมายจำเพาะมา

เป็นเหตุก็เพราะเทศน์เมื่อวานนี้
จะใคร่แจ้งคติที่สีกา

สายทองยกของใส่บาตรแดร
สงบกังวลไว้ในใจพลาง

เณรแก้วคลาศแคล้วออกจากรั้ว

นางพิมเยี่ยมหน้าทอดตาไกล

เณรทอดบาตรชิตทำปริศนา

เจ้าเณรเดินตามทางย่างกราย

ยิ่งไกลบ้านก็ให้พล่านให้พลุ่งจิต

เอะสายสายทองจะปองคอย

ยกบาตรไปอังคาสพระอาจารย์

ปรนนิบัติมิให้ขัดเคืองใจ

๑๐ ครานั้นนางพิมพิลาไลย

เห็นสายทองใส่บาตรทำนาคนวนล

พยักหน้าสายทองเข้าห้องนอน

ไปใส่บาตรช้านานประการใด

สายทองว่าที่พูดอะไรมี

พร้อมกันปั้นผ้ายให้สบาย

ถึงข้าวจะให้กินไม่ยินดี

เห็นยืนยัมพรายพูดกันหลายคำ

เมื่อเปลาเปลาที่ตะเภาไปไหนได้

เจ้ากูว่าแต่มานี้ไกลครั้น

เถอะแล้วไปเถิดไม่บอกข้า

แล้วลุกออกจากห้องด้วยหมองใจ

เจ้ากัณฑ์หนึ่งก็สำคัญว่าเคื่องข้า

ทั้งจะใคร่สนทนากับนาง

พันพลแล้วนิมนต์มาบ้านบ้าง

ใส่บาตรแล้วก็ย่างขึ้นบันได

แฝงตัวจะดูพิมพิสมัย

แลไปนอกรั้วเห็นเณรพลาย

นางพิมย้มหลบหน้าเข้ามาหาย

ไม่ว่างวายแต่กะเนิงถึงพิน้อย

ยิ่งคิดคิดหลงเหลือียวอยู่บ่อยบ่อย

ก็รีบรอยมายังวัดป่าเลไลย

คลานมาเปลื้องผ้าหาข้าไม่

ฉนั้นแล้วเข้าในที่นอนครวญ

กำเรบใจไหวหวั่นให้ปั่นป่วน

รื้อวเรอช้อยอยู่ว่าไร

อ้อนวอนกระซิบถามความสงสัย

ข้าเห็นปากไปไปกับเณรพลาย

ไปกินข้าวเสียกับพี่ตะวันสาย

ตะวันบ้ายพี่จะพาไปอาบน้ำ

ไม่บอกจะเข้าชี้ให้ยังคำ

แต่เพียงนี้พี่ยังอำไม่บอกกัน

ถ้าจริงจะบอกให้ไม่เตียดฉันท

แต่เท่านั้นเจ้ากูก็กลับไป

เบื้องหน้าคงจะรู้หามิดไม่

นางไม่กินข้าวด้วยสายทอง

ต่างคนกินเสร็จสำเร็จอิม
 ปันฝ้ายข้าไทอยู่ก่ายกอง
 ต่างคนต่างจัดพัดด้าย
 ไปอาบน้ำให้สบายบายลงครัน
 สายทองปลอบวอนพระอ้อนว่า
 อย่ามาหลอกจะบอกฉันทำไม
 ขำร่อนน่ะอย่างอนประชิดให้
 เต็มใจอะไรข้าว่าไปเสีย
 ไม่ไปนะเจ้าอย่าเข้าชี้
 สายทองจากห้องย่องเยื้องกราย
 อีไถอีพรมอีส้มแป้น
 ลงอาบน้ำดำเล่นเป็นโกลา

๑๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าเนรพลาย
 แสนคะนึ่งถึงพินนิมณฑลจันทร์
 ป่านนี้พิมพิจะลงท่า
 คิดแล้วหิบบิบบิมาห่มดอง
 ถึงบ้านพิมเข้าพลันมิทันช้า
 เข้าแอบซุ่มพุ่มไม้ได้สำคัญ
 เห็นสายทองสืตั่วอยู่ริมดลิ่ง
 สายทองย่องมาหาไวไว
 ครันถึงจึงนั่งลงทันใด
 เป็นเชิงซุ่มพุ่มรอบดูชอบกล
 เนรแก้วยืมแล้วจึงปราศรัย
 เนรน้องปองป่วนมิควรการ

นางพิมฉวยโน้เข้าในห้อง
 จนบายสองโมงแล้วก็เสร็จปล้น
 สายทองเดือนน้องขมิขมัน
 นางพิมว่าฉันไม่รักไป
 ไปตื่นท่าเกิดจะบอกอะไรให้
 เต็มใจไว้เกิดแต่คนเดียว
 จะอาบน้ำก็ไม่ไปเฝ้าโกธรเกรี้ยว
 เจ้ากูเกี่ยวข้าแล้วฤาเนรพลาย
 ไม่พอที่จะข้าจะวันบาย
 บ่าวไพร่ทั้งหลายก็ตามมา
 อีแดนตามสายทองไปตื่นท่า
 เล่นหาเล่นไล่กันพัลวันฯ
 ตะวันชายบายเยื้องพระสุริย์ฉ่น
 ได้สำคัญไว้จากนางสายทอง
 จะไปหาให้พบประสบสอง
 ย่องลงบันไดไปสุพรรณ
 ตรงลงไปท่าทันใดนั้น
 พวกข้าไททั้งนั้นไม่เข้าใจ
 เอาดินทิ้งแล้วกระแอมพริกให้
 ก็พากันหนีไปให้ลับคน
 ที่ริมโคกใหญ่ข้างใต้ต้น
 เบื้องบนดอกย้อยระย้าบาน
 ขอภัยเกิดอย่าว่าข้าหักหาญ
 แต่ทนต์ทุกข์ทรมานมาหลายวัน

แสนยากที่จะหากจะเพียรผ่อน
มาพบพี่ก็เป็นที่สำคัญครั้น
อันแดร่งน้องเหมือนกระต่ายหมายชมจันทร์ อยู่ดิ้นเฝ้าจะดันขึ้นไปได้
แต่ตรอมตรอมผอมร่างก็บางไป
ไต่องค์อินทร์และสิ้นสำเร็จจรม
อินทราอุปมาเหมือนสายทอง
มาพั้งพังกาไม่ทิ้งธุระน้อง
จะขอบคุณที่การุณให้ครามครัน
พี่เอ็นดูช่วยชูให้น้องขึ้น
เหมือนชุบชีวิตอย่าให้รีบถึงเรือนตาย
แต่วันนี้จนพี่สายทองตาย
พูดไว้ฉันใดจงจดจำ

๑๑ สายทองเมินหน้าว่าไม่ฟัง

จะชักสู้สูหาข้าไม่เคย
ท่านเจ้าขุนมูลนายก็ร้ายกาจ
ไปว่าอนแกลือกหล่อนไม่อ่อนเอน
ไหนจะดำโด่งดังหลังจะลาย
ไม่ควรทำข้าไม่ทำให้รำคาญ
จะเกรงว่าเป็นไรกับสายทอง
ได้เมตตาเกิดอย่าให้ข้าอาย
แยบคายเอากระต่ายมากล่าวถ้อย
จะพั้งพังกาว่าสารพัน
ถ้าอินทราพากระต่ายให้หายโศก
ดวงจันทร์ผืนผยองจะหมอมัว

ให้หยุดหย่อนร้อนรนเป็นพันกลัน
ข้าหมายมั่นจะมอบชีवालย์
ด้วยทางไกลกลางหาวเมื่อคราวปอง
จะได้ชมกระต่ายสวรรค์จันทร์ผยอง
พิน้องเหมือนกระต่ายในวงจันทร์
คงเป็นสองกระต่ายชมสมสวรรค์
กว่าชีวิตฉันจะวอดชีวาวาย
ให้คลายคืนโศกแสนนั้นเสื่อมหาย
เนรพलयนี้ไม่ปลั่งไม่เปล่งคำ
น้องนี้หมายจะโอบอุ้มอุปถัมภ์
กำหนดแด่อยู่ไม่พล้ำไม่พลั้งเลยฯ
จะพาหลังลายแล้วพ้อแก้วเอ๋ย
หมายเชยเห็นจะชวดแล้วน้องเนร
ฉวยพลั้งพลาดสิจจะฉาวเป็นกราวเขน
เหมือนตระเวนตัวไว้ไม่ต้องการ
เนรพलयก็รำเล่นนอกม่าน
มิใช่คนสำหรับวานของเนรพलय
นินทาน้องให้พี่ฟังเล่นง่ายง่าย
ข้าตายเถอะเหมือนแกลงมาฆ่ากัน
ว่าพิน้องเหมือนกระต่ายในสวรรค์
ไม่เคยเห็นกระต่ายจันทร์เป็นสองตัว
ทุกแหล่งโลกก็จะฉินว่าอินทร์ชั่ว
ข้ากลัวเสียแล้วเนรอย่าเจรจา

เนื้อมิได้กินมั่งหนมิได้ปู
เจ้าได้พิมก็จะยืมอยู่อตรา
เหมือนตึงมิได้สู้กันแกงกิน
แต่นี้ไปพ้ออย่าได้คะนึ่งปอง

๑๑ นิจจาไม่เวทนาสีกาพี
รักพีมิได้มีอารมณ์คลาย
เด็ดปลียังมีซึ่งโยเยื่อ
ได้พิมเซยฤจะเลยทิ้งพีนาง
ถึงน้ำท่าฟ้าฝนจะแห้งแล้ง
แต่ชั้นชั่วถึงว่าตัวมิได้กิน
ถ้าหม่อมพีมีคุณแก่ฉันเล่า
คงจะแทนคุณพีมิได้นาน
เงินทองของกินสิ้นทั้งนั้น
ปรานีน้องสายทองช่วยชักชวน
ถ้วนซังตั้งให้พี่สายทอง
ค่าลงพีจึงสนทนา

๑๒ รักจริงฤเจ้าเณรจะแกล้งรัก
ข้ากลัวแต่ได้คนสินบนยัง
ถ้าจริงจึงตั้งนั้นเจ้าเณรแก้ว
เจ้ารักษาสัตย์ไว้ให้จงดี
เณรแก้วรับคำแล้วอำลา
ข้าไทตามหลังกาพรั่งพรู

๑๓ ครั้นสิ้นแสงสุริยาทิพาการ
ดิเรกดาวขาวกระจ่างดังกลางวัน

กระดุกจะแขวนคอกอยู่เหมือนตัวข้า
ต้องถูกคำก็อายแต่สายทอง
กาเหี่ยวเงี้ยวบินไปคล่องคล่อง
มิใช่ของควรประคั้นของกินตายๆ
ทุกวันนี้เณรน้องคะนึ่งหมาย
พี่สายทองทิ้งน้องเสียกลางทาง
ได้มาพึ่งแล้วก็เผื่อฉันไว้บ้าง
ก็เหมือนอย่างหว่านข้าวลงในดิน
อย่าเิกแหนงว่าจะสูญเสียหมดสิ้น
นกหกผกผินได้เป็นทาน
เห็นจะเปล่าเจียวฤน้องมาอยู่บ้าน
ให้สมาณเสมอพิมผู้นั้นมวล
จะแบ่งปันคนละครึ่งพอกึ่งส่วน
พอได้พิมจะประมวดสินบนมา
แต่สักเพื่องหนึ่งน้องไม่ขอว่า
ถึงเวลาบิณฑบาตจะคอยฟังๆ
เห็นหนักนกันคิดเน้นเข้าเป็นซัง
จะร้องทวงโต่งดังก็ไซ้ที่
มายืนแมวยืนหมูให้รู้ที่
พรั่งนี้เจ้าเณรมาฟังดู
สายทองกลับมาไม่หยุดอยู่
เณรแก้วก็ไปสู่อารามพลันฯ
ศศิธรเลื่อนลิ่วปลิวสวรรค์
ทรงกลดจรรजरัจจะกระจ่างดวง

สายทองชนนึ่งให้ชมจันทร์
 ผ่องแสงแจ่มงามดั่งเงินยวง
 ร้อยปีก็มีได้จะไปไหน
 แต่เห็นมาไม่รู้วาก็หันวัน
 เหมือนหนึ่งเราพี่น้องทั้งสองคน
 ไร้คู่อยู่กับฟ้าสราลย์
 พี่รักเจ้าพี่ภุมอัมประครอง
 ทั้งเป็นญาติเป็นทาสท่านช่วยมา
 อนิจจาเกิดมาเสียทั้งชาติ
 ดั่งแหวนทองผ่องศรีไม่มีมี
 พี่รักเจ้าจึงเฝ้าลำบากนัก
 ถึงจับมาฆ่าเสียก็ตามที่
 ทั้งนี้พี่ยากก็เพราะเจ้า
 พี่จึงต้องรักษาเป็นตาใจ
 เหมือนดั่งไม้ไผ่ฝ่งจะพังล้ม
 ถ้าสิ้นบุญคุณแม่ศรีประจัน
 ชายหนุ่มก็จะกลุ้มกันดูถูก
 พี่คิดพรำคำเข้าให้เศร้าใจ
 ถ้าได้คู่สู่สมเมื่อแม้อยัง
 อายุคนนี้จะนานสักกี่ปี

๑ นางพิมพิลาโลยครั้นได้ฟัง
 ได้ตอบคดีพี่เลี้ยงไป
 ธรรมชาติเกิดมาเป็นสัตว์
 มารดาย่อมอดสำหรับประคับประคอง

ผิวพรรณไพโรจน์โชติช่วง
 ไยจึงหวงกระต่ายไว้ในวงจันทร์
 เหตุใดยังชิงอยู่รั้งมัน
 ดูเดือนก็ยังพรันอยู่ในใจ
 จนเหมือนกระต่ายจันทร์ไม่ไปได้อีก
 กระต่ายไพร่พรำแลทุกเวลา
 จนพิมน้องจำเรียววัยขึ้นใหญ่กล้า
 กลัวอาญากลัวอายเสียตายตัว
 เป็นอันขาดแล้วไม่รู้วาลูกสาว
 จนแต่หัวพลอยประดับประดาดี
 แม้นมีรักก็จะเตร่เที่ยวเร่หนี
 มิตายก็คงจะรอดตลอดไป
 ด้วยยังหามีเหย้ามีเรือนไม่
 คุณผู้ใหญ่ก็ขราลงทุกวัน
 พี่ปรารมภ์ร้อนใจให้พรันพรัน
 สารพันจะกระจัดกระจายไป
 ด้วยว่าลูกนั้นหาพ่อแม่ไม่
 ฤากระไรแม่คิดแต่ดี
 เห็นมั่งคั่งสืบสายเป็นเศรษฐี
 พี่ว่านี่แม่จะเห็นประการใด
 ยังแน่นอนอยู่หาพลั้งหาพลาดไม่
 น้องนี้ไม่คิดเลยพี่สายทอง
 ขวี้ตคงได้คู่มาสู่สอง
 หมายปองว่าจะปลูกให้เป็นเรือน

หนึ่งเราเขาก็ว่าเป็นผู้ดี
 จะด่วนร้อนก่อนแม่ทำแซ่เขื่อน
 ถ้าสิ้นบุญคุณแม่มิได้แต่ง
 จะด่วนร้อนก่อนแม่ไม่เข้ายา
 ถ้ารูปชั่วตัวเป็นมะเร็งเรื้อน
 ถ้ารูปดีมีเงินเขาขมปรอ
 อดเปรี้ยวกินหวานตระการใจ
 มีแต่แบ่งแตงนวลไว้ให้งาม
 ทุกขีใหญ่เหมือนไฟอยู่ในอก
 ถ้ายามอยากอยู่เหมือนเรากินข้าวปลา
 มาชมจันทร์เล่นด้วยสบายใจ
 ถ้ารักนวลสงวนหน้าไว้ให้นวล

๑ นี่ใครกวนชวนแม่ให้มีผ้า

ฤาอยู่มาแต่ก่อนร้อนอะไร
 หวานนอนไปนอนเสียเกิดฤา
 สวมสอตกอตรัดแล้วพัคดี
 โอ้วาสงสารกุมารเอ๋ย
 ไม่คิดยากหมายฝากชีวาอ่อน
 อกจะหักด้วยความรักไม่เหมือนคิด
 จึงหลีกเลี้ยงเลยลัดเข้าวัดวา
 หนึ่งวัดกับบ้านก็พานห่าง
 พอเห็นสีกาแล้วกลับไป
 พันพลเนรน้อยเข้ามาเล่า
 ไม่มีใครที่จะได้สนทนา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

มั่งมีแม่มีให้ลูกอายุเพื่อน
 ความอายจะกระเทือนถึงมารดา
 จะพลิกเพลงไปก็ตามแต่ว่าสนา
 ไขว่จะไว้ชายที่ชอบพอ
 ไม่เทียมเพื่อนเห็นจะจนซึ่งคนขอ
 ไม่พักท้อเลยที่ชายจะหมายตาม
 ลูกไม้ฤาจะสุกไปก่อนห้าม
 ร้อนใจอะไรจะถามทุกเวลา
 ไหมหมกก็ไหม้อยู่ในหน้า
 ถึงกระนั้นจะว่าก็สมควร
 ที่พูดอะไรเช่นนั้นให้ปันปน
 อย่างมากวนเข้าไม่พูดไม่พอใจ
 คิดถึงตัวไซ้จะชักจะสื่อให้
 พี่ได้วากล่าวอะไรมี
 จูงมือพินน้อยไปในที่
 นอนเกิดพี่จะกล่อมให้พินนอน
 กระไรเลยเตร็ดเตร่เที่ยวเร่ร้อน
 ต่างเมืองอุตส่าห์จะกระเจิงมา
 หมายมิตรก็ไม่สมปรารถนา
 ทรมาบวชเบื้อระบมใจ
 ไกลทางเที่ยวบิณฑบาตได้
 แสนอาลัยระลึกทุกเวลา
 ขบเขาซ่อนอยู่ที่หน้าท่า
 แต่เวียนมามีได้เห็นบ่อยนาคใจ

เสียดายรูปชูปโคกด้วยแสนรัก
ไอ้พินิมเนื้อนวลละไม

โละเหโละข้าพ่อเฒ่าแก้ว
กล่อมพลงนางพัดให้พิมพลง

๑๑ นางพิมว่าไอ้พี่สายทอง
ลงไปใส่บาตรกันไม่ทันไร
เมื่อเข้าห้องถามไม่อย่ากรับ
ไปอาบน้ำเห็นจะพบสบท่านอง
อย่านอนไกลไปเสียให้พินมั่ง
แม่คุณต่อจะวันวันนี้ครัน

๑๒ สายทองฟังน้องทำหน้าที่
จริงจริงจะน่าซังฉันพลั้งไป
ไปอาบน้ำวันนี้เจ้าเฒ่าแก้ว
รำคาญใจไอ้ว่าเป็นน่าซัง
ถึงไม่เล่าก็เราไม่ทุกข์โศก
แต่ใส่บาตรประหลาดในตาครัน
แต่ปากยิ้มกริ่มกันกับสายทอง
แต่เทศน์อยู่เจ้ากูยังเล่นดา
จริงจริงจะแต่ข้าเป็นผู้ใหญ่
เหลือบไปปะดาข้านี้กาย
เจ้ากูว่าสีกาหาทักไม่
เป็นเพื่อนเล่นเห็นหน้ามาด้วยกัน
แต่เพียงยากจากบ้านสุพรรณไป
ทุกวันนี้ใจมิได้พราง

จะปล้ำปลักทนต์ทุกขีไปถึงไหน
นอนนะแม่นอนในที่นอนนาง
หลักแล้วฤๅสายทองจะนอนบ้าง
ทางกรกอดพิมยืมละไมฯ
กล่อมน้องเอาเฒ่ามาใส่ให้
หลงไหลไปแล้วหรือสายทอง
ไม่ทันจับเตี้ยวนี้ออกให้คล้องคล้อง
คล้องนำฤๅจึงซ้ากว่าทุกวัน
ไม่ทันรุ่งเช้าขี้อร้นทำนายฝัน
จะละเมอทอดกันให้ตกใจ
ฟ้าผิงเถอะมาเป็นเช่นนี้ได้
มาจะเล่าความให้แม่พิมฟัง
มาแอบพุ่มนมแมวอยู่ข้างหลัง
มิแล้วดอกกระมังมาแยกัน
พี่ไปพบก็เป็นโชคไม่เตี้ยดฉันท
พูดพูดแล้วก็ผันชะม้อยมา
ทำท่านองหางตามาดูข้า
ข้าดูหน้าไม่ได้เจ้าเฒ่าพลงลาย
ดูไม่ได้ตาแหลมนี้ใจหาย
แยบคายของเจ้ากูดูครันครัน
เห็นว่าไรยากทรรพ์ถึงคับขัน
เมื่อกระนั้นน้อยน้อยกับนวลนาง
ถึงกระไรก็จะทักสักคำบ้าง
บ้านก็ไกลกับนางต้องค้างคืน

ไม่ต้องการก็ไม่ขานมาถึงนี้
 อยู่ไม่ได้ดังไกอันไกลครืน
 น้อยใจจนได้เทศนา
 เหลือทนแล้วจึงชนเข้ามาทัก
 ถึงคุณยายฝ่ายแม่ศรีประจัน
 ก็รู้เช่นเห็นทั่วว่าชั่วดี
 แม้นมีนับรับเรื่องธรรมา
 สั่งมาว่าวอนให้ผ่อนปรน
 เมื่อวันเทศน์สังเกตด้วยนิมิต
 ว่าเหาะเหินเดินได้ในเมฆา
 กล้ากลืนตื่นขึ้นยังเต็มปาก
 จึงบุกบิณฑบาตมาชานชม
 สั่งสอนมาให้วอนแม่พิมพ์ดู
 พี่ชบขู่จนวายเป็นหลายที
 เป็นจนใจไม่รู้ที่จะคิด
 แม้นจะล่อลวงเล่นพอเป็นกล
 เมื่อวันเทศน์สังเกตด้วยนิมิต
 ต่อจะคู่สุมภิมัยกัน

๑ นางพิมพ์ลาโลยครันได้ฟัง
 ด้วยสบนเตรเณรแก้วผู้แว่วไว
 ถึงสายทองจะมีปองเป็นเชิงชัก
 วันยังค่ำคร่ำครวญถึงเณรพลาย
 แต่มารยาหากพาให้บิดเบือน
 ทำปึงซึ่งข่มไว้ภายใน

กาญจน์บุรีมีวัดอยู่ดาดงัน
 อุดสาห์ผืนผ้ามาด้วยความรัก
 ควรฤสีกาไม่รู้จัก
 แม้นจะผลักเสียแล้วก็ตามที
 ก็ชอบกันกับคุณแม่ทองประศรี
 จงปราณีเณรแก้วผู้คนจน
 ขอพบพัศตรพิมพุดแต่สักหน
 หมายกุศลเสี่ยงสร้างสำคัญมา
 ประจักษ์จิตแน่แน่วอยู่หนักหนา
 เต็ดดวงดาราภิรมย์ชม
 ก็หมายมากอยู่ว่าคิดคงจะสม
 ด้วยปวรามภจะใคร่รู้ว่าร้ายดี
 พอดรู้ตรู่จะมาให้ถึงนี้
 ยังเข้าชี้ว่าวอนให้ผ่อนปรน
 ครั้นพินิจดูก็เห็นจะเป็นผล
 กาญจน์บุรีฤจะตันมาสุพรรณ
 ก็ดลจิตให้แม่พิมพ์เมอญผืน
 แม้นมั่นแม้อย่าแหงนอย่าแคลงใจ ฯ
 ก็เพ็ญพลั่งดังจิตพิศมัย
 ดังเหล็กเพชรกริ่งในสกลกาย
 ก็คิดรักอยู่ไม่ร้างจะห่างหาย
 พอสายทองมาพุดก็พึงใจ
 จำเือนหาให้เห็นกระแสน้ำ
 เป็นครุใหญ่จึงเยื่อนมาพาที

ข้าขอบใจใจหายพิสัยทอง
 อ้อมน้องมิให้ต้องเฝ้าธุลี
 ชั้นแต่เดินมิให้เดินไปคู่อื่น
 เห็นใครพอใจน้องคอยป้องกัน
 นี่ข้าทำไมให้สายทอง
 จะให้ตีญาให้ชั่วมายั่วใจ
 สมคบคิดกันกับเณรแก้ว
 ส่วนใครช่างใครเป็นไรนา
 มิใช่ขายดาสน์ทั้งดินดอน
 เขาจะหยันทั้งสุพรรณบุรี
 พี่รักก็รักคนเดียวเกิด
 พิมรุจะนั่งอยู่แต่ในใจ

๑๐ อนิจจาแม่พิมมาทิมดำ

ไม่ควรเลยจะเฝ้าว่าสายทอง
 เป็นทาสหรือจะอาจเข้าเทียมไท
 เณรไม่รู้ญาจะจู่ลงลุยเลน
 แหวนตะกั่วนี้เหมือนตัวของสายทอง
 แสนอาภัพยับทั้งทั้งตัวตน
 ด้วยเห็นน้องของตัวนี้มัวหมอง
 ไม่มีข้อแล้วจะต่อเนื้อความไย
 คิดดูแต่ผืนนั้นเกิดน้อง
 ถ้าสายทองหมองใจไม่นำพา
 ไปเบื้องหน้าหาหรือกับสายทอง
 ให้ทรมาทารกรรมเสียทำเนา

รักน้องสงวนน้องไว้ถ้วนถี่
 ปราณสั่งสอนทุกสิ่งอัน
 เน้นยืนนอนสอนทุกสิ่งสรรพ
 ข้าหมายมันจะมอบชีवालย์
 จึงชักน้องนำเณรประเคนให้
 ญาว่าไปสื่อสารเป็นมารยา
 มิแล้วญาจึงลามมาถึงข้า
 จะมาพากันเพื่อไปไยมิ
 จะแค้นก่อนขอذن้องไปฟ้องพี่
 มิรู้ที่จะหลบหน้าไปแห่งไร
 จะช่วยปิดดอกหาเปิดเนื้อความไม
 อย่าสงสัยน้องเลยพิสัยทองฯ
 เจ็บข้าตลอดล้นจนชมอง
 แม่เจ้าเอ๋ยคราวน้องนี้ญาเณร
 ก็เข้าใจอยู่ว่าเกลือกกับพิมเสน
 ถึงจะแค้นเข้าประเคนก็คนจน
 จะรับรองเรือนเพชรไม่เป็นผล
 ร้อนรนก็เพราะรักรำคาญใจ
 สายทองเวทนาไม่นั่งได้
 แล้วไปเถะทีนี้ไม่เจรจา
 จะได้ชมบัวทองก็เพราะข้า
 มิต้องกินน้ำดาก็ดูเอา
 ข้ามิร้องไห้แช่ถึงแม่เฒ่า
 กลืนข้าวเป็นกลืนยาน้ำดาพราว

ชั่วดีพี่ก็อาบน้ำร้อนก่อน

อย่าพักเว้นคงจะเห็นกันสักคราว

๑๑ หาหาชั้นจริงเจ้าจอมพี่

ไม่น่าขัดเลยจะแค้นเข้าปรองดอง

นี่สินบนมาประคนเข้าก็ซัง

จริงฤๅถือว่าเจ้าเนรติ

จึงปลงใจปลงเนื้อเชื่อเอาหมด

จึงอวยเออเฝ้ารับมาเจรจา

จะเสียตัวก็เพราะกลัวจะเคืองข้อง

ขึ้นชื่อคำเนรพลายจะอายุคน

ถ้าเขาทั้งเสียไม่จริงดังถ้อยคำ

ข้าข้าตรีกตราก่อนเป็นไร

ถ้าเหมือนปากมีขันทมหากมาขอสู

เกิดชาติหนึ่งประมาณไม่จริง

๑๒ โอแม่พินีน้องของพี่เอ๋ย

จะพะวงสงกาไปว่าไร

ถ้าไม่ดีหรือพี่จะชักพา

เห็นสมศักดิ์สมนวลควรจะครอง

จะเปรียบยศก็ปรากฏมีคนนับ

แม่นจะซังตั้งใส่ในตราฐ

พิศรูปสอรูปก็น่ารัก

ดังอาทิตย์ชิตรดเข้าเคียงจันทร์

จะนั่งชมนอนขึ้นทุกคืนวัน

ให้นั่งเรียงเคียงกันบนเตียงทอง

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

แต่อ่อนอ่อนอ้อมอ้อมเลี้ยงมาจนสาว

ถ้ามีฉาวก็มีโช้อสายทองฯ

อย่าจุจี้เลยจะยอมให้คล่องคล่อง

ถึงไม่ผิดก็จะฟ้องให้แม่ตี

จึงมาตั้งคอยอยู่จุจี้

ได้คำมั่นขันตีที่ไหนดมา

เจ้ากุสภฤๅว่าจริงไม่ทั้งข้า

เบื่องหน้าแล้วจะเจ็บน้ำใจจน

ครั้นตรีกตรองดูเห็นไม่เป็นผล

ยิ่งคิดก็ยิ่งวนยิ่งเวียนใจ

ฉันจะทำอะไรสายทองได้

แคะได้ค้อนตึงดูจริงจัง

จะทำขุ่้องนี้กลัวจะร้อนหลัง

ถ้าเพลิงพลั้งลงแล้วจะจนใจฯ

อย่ากลัวเลยพี่หาเป็นเช่นนั้นไม่

เจ้าสายใจสุดที่รักของสายทอง

ให้แก้วดาเสียตัวต้องมัวหมอง

กับพินีน้องเนื้อสุพรรณกำภู

จะเปรียบทรัพย์ก็เสมอสมานอยู่

ก็ควรคู่สมสันทุกสิ่งอัน

ชะอ่อนอ่อนนรพักตร์เจ้าเจ็ดจัน

ถ้าได้กันแล้วเป็นบุญของสายทอง

จะทำขวัญขวัญตาเจ้าทั้งสอง

ยามร้อนจะประคองเข้าพั้ว

ตอนที่ ๔

หอห้องของพิมพิลาไลย
 พุกหมอนที่นอนเตียงเรียบเรียงดี
 มุ้งแพรแลเลิศวิไลตา
 พุกลั่นย้อยห้อยพวงสุมามาลัย
 เครื่องแป้งแต่งปริกประดับพลอย
 จะนั่งฟังบุญพิมยัมสบาย
 อย่าเรวรนควรคู่อุญแล้วน้อง
 สายทองนี้จะรองเป็นเกือกไป
 ถ้าเผลอแก้วแววไวไม่คงสัตย์
 จะเรียกพี่ไยเล่าไม่เข้ายา
 ให้ตักน้ำด่ำข้าวทุกเช้าเย็น
 สับทำให้ระยาเสียทั้งตัว
 รุ่งเช้าเจ้าเณรมาบิณฑบาต
 จะนัดเณรเสียให้แจ้งแห่งคดี
 พอได้พูดกับแม่พิมเสียสั๊กพัก
 แล้วที่หลังตั้งปึงเสียทุกวัน
 ดกนังงานที่เกิดที่หลัง
 นอนเกิดดึกแล้วนะแก้วตา
 สัพยอกหยอกเย้าให้เจ้านอน
 จนพิมปลงหลงคำด้วยสำออย

๑๑ ครั้นรุ่งแค้นนางค์สว่างภาพ

จับแสงทินกรคู่อ่อนพราย
 พระพายชายพัดเรณูร่อน
 รื่นรื่นชื่นชวระรวยริน

จะดกแต่งดกไว้นังงานพี่
 ให้มีฉากพับตั้งไว้บังบาน
 ระบายทองระจาดูสะอาด
 กระโถนพานหมากตั้งไว้เรียงราย
 กระจกส่องคันฉ่องน้อยให้เจิดฉาย
 กิณนอนไม่ระคายระคายใจ
 จงปรองดองอย่าพะวงสงสัย
 ให้สัญญาพิมได้นะดวงตา
 ไล่พลัดกลับกลายเป็นกายหน้า
 จงตีต่าส่งไปเป็นคนครว
 เคี้ยวเขี้ยวอย่าให้ได้เงยหัว
 ชักช้าแล้วจะเสี่ยงไปโยมี
 สุดสวาทหลงไปใส่ด้วยพี่
 พรุ่งนี้ไปไรได้พบกัน
 รับรักลงใจได้แม่นมั่น
 แม้นขยันอยู่มิให้ผู้ใดมา
 ข้ามมีพื่อให้น่าฟังก็จึ่งว่า
 มาที่จะกอดให้พิมน้อย
 ชะอ้อนออกชื่อเณรอยู่บ่อยบ่อย
 เดือนก็คล้อยเคลื่อนดับระจับกายฯ
 กระจ่างจบทั่วจังหวัดจรัสฉาย
 เสียสกุณแก่รีนกรายขยับบิน
 ลอออ่อนรสสุคนธ์ตรลบกลิ่น
 เจ้าเณรน้อยนึกถวิลประหวัดนาง

นั่งข้าเพลจะแสงสาย
 ล้างหน้าล้างผ้าสบงพลาง
 ถึงบ้านพิมเข้าพลันมีทันข้า
 บริกรรมสำคัญมั่นในใจ

๑๑ นางพิมพิลาไลยกับสายทอง
 จะใส่บาตรเณรเข้าทั้งข้าวปลา
 กลัวแม่จะเห็นสู้เร้นซ่อน
 เณรพลายไยจึงซักว่าทุกวัน
 หลบมิดสะกิดเจ้าสายทอง
 ไม่ไปละข้าไหวฉันทักแล้ว
 สายทองเตือนน้องให้ลงไป
 แอบหลังบังวุ่นพลัดวัน
 ทరుตั่งตั้งขันลงวันทา
 เทปรีว่าข้าขึ้นประหวัดใจ
 ก้มหน้าขึ้นมามอบบันได
 ครั้นถึงหอนั่งบังประตุ
 กระซิบเณรเพลแล้วอย่าบายนัก
 รีบไปวัดวามาไว

๑๒ ครานั้นจึงโฉมเจ้าเณรแก้ว
 ไม่ลืมคำดอกที่พร้าเจรจา
 ถ้าได้แล้วเณรแก้วมิให้พี่
 ข้าก็บวชสวดเรียนจะเอาบุญ
 ค่อยอยู่เถิดหนาจะลาก่อน
 สายทองย่องเยื้องข้าเลื่องกราย

ขยับกายลุกเลื่อนมาหน้าต่าง
 ห่มดองแล้วก็ย่างลงบันได
 สำรวมอิริยาให้ผ่องใส
 หวังจะให้เจ้าพิมนั้นเลงมา
 อยู่ในห้องจัดแจงแต่งหา
 บุหรีหมากพุลยาหาครบครัน
 เอาของซ่อนเสียดซุกเสียได้ชั้น
 ผันเปิดหน้าต่างก็เห็นตัว
 ดูเณรน้องช่างสำรวมราวกับขรวิ
 ยัมหัวกระซิกกระซิกกัน
 นางพิมพิลาไลยประคองขัน
 พรันพรันก้าวลงบันไดไป
 ไม่อาจแลดูหน้าเจ้าเณรได้
 บุหรีใส่ปนปลาทั้งหมากพุล
 ออกใจสะทีกสะเท็นอยู่
 นางสายทองเหลียวดูไม่มีใคร
 จะพาพิมน้องรักออกไปไร
 ไหนเล่าเจ้าเณรเอาเงินมา
 ยัมแล้วตอบคำสายทองว่า
 สำเร็จไว้ฝ่ายข้าจะแทนคุณ
 ไปตะโกนภูกูให้ดังวัน
 รับศีลครุ่นครุ่นไม่กลับกลาย
 แล้วจะย้อนไปไร้มิให้นาย
 เณรพลายไปวัดป่าเลไลยก์

๑ นางพิมพิลาไลยกับสายทอง
อืมนำสำราญบานใจ
วันนี้ลูกจะไปที่ไหนหนือ
ลูกจะออกไปดูกับหูดา
มันลักจำแนกแจกจ่าย
ลูกเห็นกับตามาช้านาน

๒ ท่านยายศรีประจันครั้นได้ฟัง
อึ้งชกฉกฉกคุกหนักไป
จับได้ใส่เอาด้วยไม้ตะบอง
ทั้งลักทั้งกินนินทา

๓ นางพิมพิลาไลยได้ฟังแม่
ลูกมาวุ่นวายเป็นหลายคน
นางพิมสายทองทั้งสองรา
ข้าไทตามหลังสะพรังไป
ยับยั้งนั่งพุ่มกระทุ่มใหญ่
อย่าเผอเรอเพื่อไปให้ตีตี
อื้เมาเต่าหับอีพลับเทศ
ฉวยกระบุงแบกไปพอไกลตา

๔ ครานั้นจึงโถมเจ้าแฉกแก้ว
ห่อผ้ากระหวัดลัดลอดทาง
ครั้นถึงจึงนิมนต์ชีตันมี
ชีตันเมตดาลาสิกไป
ชีตันตามใจไปเกิดหว่า
แฉกแก้วกราบกรานอัญชลี

ทั้งสองกินข้าวปลาหาข้าไม
จึงพูดจาปราศรัยกับมารดา
ฝ่ายเมื่อแตกกระจายเสียหนักหนา
จะไว้ใจกับข้าไม่ต้องการ
ซื้อขายกินเล่นไปทั้งบ้าน
จะว่าขานมันก็ไม่ถนัดใจ
แกด่าตั้งยกโคตรเป็นไหนไหน
ไวไวแม่พิมออกไปดู
ให้มันร้องเป็นอ้ายเจ๊กที่ขายหมู
เข้าหูป้อยป้อยอีร้อยกลฯ
เรียกข้าแข่งแข่งอยู่สับสน
แบกกระบุงวิ่งชนลงบันได
ลงจากเคหาหาข้าไม
ถึงไร่เข้าพลันในทันที
มึงไปเกิดกูจะอยู่ที่
บ้ายสีโม่งมึงจึงกลับมา
อีดานเปรตอีควายฟังนายว่า
ก็ร้องเพลงไก่ป่าเก็บฝ้ายพลางฯ
เพลแล้วหกลีงเสียงลงมาล่าง
ย่างเข้าวิหารสำราญใจ
ฉันทน์เจ้าคุณลงมาได้
กลับมาบวชใหม่ให้ฉันทน์
หาหมากมาฝากกุทั้งบุหรี
ลาเจ้าชีกก็สึกด้วยทันใด

จับผ้าคฤหัสถ์สะบัดคลี
 รีบก้าวสาวเดินไปไวไว
 แอบพุ่มพฤษภานัยต์ตามอง
 ยิ้มพยักทักไปด้วยไมตรี
 สายทองเหลือบเห็นเจ้าพลายแก้ว
 ยิ้มเยื่อนเบือนบอเจ้าพลายพลาง
 เหลียวเหลียวเขม่นไม่เห็นหน้า
 เสียงแทรกแหวกไม่มาจำแนว
 จะอยู่นี้ไม่ได้ไกลหันทาง
 ต้นกระทุ่มพุ่มต่ำเป็นสำคัญ

๑๐ ว่าแล้วเท่านั้นนางสายทอง

เจ้าพลายหมายพุ่มช่อมดา
 แทบต้นกระทุ่มพุ่มขวัญ
 ค่อยย่องตามช่องพนมไม้
 นั่งร่ายบุปผชาติสะอาดโฉม
 จะดูไหนแปลงปลั่งทั้งกายา
 จะใคร่ทักด้วยรักกำเริบทรง
 ปากสั่นหวั่นจิตแต่คิดความ
 เอาความรักหักจิตที่คิดกลัว
 เยื่อนยิ้มทักเจ้าพิมพ์ลาไลย
 มาจากบ้านนานแล้วฤาไรขา
 บ่าวไพร่สะพรังทั้งหญิงชาย
 เสียคายพลวไม่ควรจะเผือดพักตร์
 เดินเหนื่อยเมื่อยมีนทั้งกายา

ผลัดแล้วจรรลีหาข้าไม
 ถึงไร่เข้าพลันทันที
 พบนางสายทองผู้เป็นที่
 มาอยู่นานแล้วฤาพิณาง
 สีกแล้วยังยืนอยู่ห่างห่าง
 มาคอยค้างอยู่แต่กินข้าวเช้าแล้ว
 คิดว่าจะไม่มาเล่าเจ้าแก้ว
 ถ้าข้าหนอยก็จะแคล้วไม่พบกัน
 ไปซ่อนอยู่พลางตรงนั้นนั่น
 จะพาพิมพ์ผายผันมาพูดจา
 เยื้องย่องย่างกลับไปลับหน้า
 นวนายดาตราทอดตาไป
 หลีกลัดเริงรามหนามโหนด
 เข้าใกล้เห็นพิมพ์ผู้ดวงตา
 งามประโลมน่ารักเป็นหนักหนา
 ตั้งนางฟ้าลอยฟ้อนระอ้อนงาม
 ยังหนักหน่วงไม่เคยก็คิดขาม
 ขยับปากแล้วก็คร้ามประหม่าใจ
 กระถดด้วยยางเยื้องมานั่งใกล้
 สะดุ้งใจตัวแข็งด้วยความอาย
 อนิจจาเมื่อออกมาเก็บฝ้าย
 ลำบากกายต้องตามเขาออกมา
 ลมชักชายแดดก็แผดกล้า
 แสนอดสำหัยอดตื่นี่กระไร

ตอนที่ ๔

พี่ติดตามมาด้วยความที่รักน้อง
ตั้งแต่วันเทศนายังอาลัย
ยามนอนเตาตื่นทั้งสี่ยาม
ร้อนโรคโศกเสียอยู่เดียวดาย

๑ นางพิมพิลาไลยได้ฟังว่า
ขวยเขินเมินอึ้งตะลึงไป
จึงหลีกลดกระดกให้ห่างกัน
ขม้อยขม้ายชายคุดแต่ห่างดา

๒ โอ้วแก้วแววตาของพี่เอ๋ย
เจ้าจามปล้มลิ้มแล้วไม่อาลัย
เมื่อเด็กเด็กเล็กเล่นอยู่ด้วยกัน
เมื่อเล่นขอปลุกหอกับแก้วดา
ขุนช้างตามพบมันรบพี่
แก้วดามาประหม่าพี่ยาโย
เสียแรงสั่งหวังใจกับสายทอง
กลัวโยไซ้พี่จะหยามทำ

๓ นางพิมพิลาไลยครั้นได้ฟัง
ทุกสิ่งจริงใจแต่ไรมา
ด้วยเป็นเพื่อนเรือนใกล้กันแต่ก่อน
ค่อยเหือดหายคลายพรันประหวัดใจ
เมื่อวันเทศน์นั่งเกดก็รู้จัก
อันน้ำใจไซ้ว่าจะซังซิง
ซึ่งสั่งสายทองมาว่าไม่ทัก
นี้สีกออกทำไมไปไหนมา

สายทองบอกบ้างๆหาไม่
ครวญใครมิได้วันอาวรณ์วาย
ดังไฟตามติดอยู่ไม่รู้หาย
แม่สบายอยู่หรือประการใดฯ
ดกประหม่าอกรั้นห้วนไหว
ด้วยไม่เคยพูดเคยเจรจา
นางผินผันหันเมินสะเท็นหน้า
ไม่ตอบสั่งสนทนาประการใดฯ
ไม่พูดเลยเคืองเชิญเป็นใจ
จงคิดใคร่ครวญดูแต่เดิมมา
สารพันร่วมรักกันหนักหนา
พี่พาเจ้าหนีขุนช้างไป
พลั้งตีถูกน้องเจ้าร้องไห้
จงปราศรัยปรองดองสักสองคำ
มาถึงน้องให้แจ้งที่ความข้า
มิให้ข้าชอกเชื้อพี่เกิดราษ
ถ้อยคำแต่หลังเจ้าพลายว่า
เหลียวดูหน้าพลายแก้วแววไว
เสียงหล่อนพูดจากก็จำได้
ก็ตอบไปว่าฉันทมิพี่จริงจริง
ครั้นจะทักตัวน้องนี้เป็นหญิง
แต่ตริกรังกลัวคนจะนินทา
โกรธฉันทนักๆจึงพ้อเอาต่อหน้า
จึงเดินตัดลัดป่ามาไรร้อง

ฤาษีเรียนเพียรได้วิชาแล้ว
ฤาษีใจรักใคร่พี่สายทอง

๑ เจ้าพลายแก้วฟังนางพลางตอบว่า ที่มาหานี้ด้วยมีธุระอยู่
สู่หลักสี่หนี่ท่านสมภารครู
ถึงกลับไปได้ผิดไม่คิดตัว
พี่จะเล่าให้ฟังแต่หลังมา
เป็นกุศลตลอดถึงคะนึ่งหา
แสนทุกข์สุดทุกข์ระทมใจ
จึงคิดอ่านลาท่านมารดาบวช
แต่สุพรรณไกลกันถึงข้ามคืน
มาพบพิมแม่มิไม่เยื่อนทัก
พบสายทองได้ช่องจึงเจรจา
พบพัศตร์ครั้นจะทักเมื่อใส่บาตร
มาพบกันวันนี้ไม่มีใคร
ไซ้จะแกล้งแต่งล้อแต่พอได้
ขอเป็นคู่อยู่กับน้องประคองนวล

๑ อนิจจาเจ้ายังว่าเขาคนอื่นว่า
มาผูกจิตคิดร้ายทำลายทาง
เป็นเพื่อนแล้วจะเขื่อนเข้าเป็นฐ
คิดว่าทักรักกันมาแต่ไร
ไม่งามนะข้าห้ามเจ้าพลายแก้ว
นั่งข้าข้าไทจะกลับมา

๑ พลายแก้วเอียงอย่างพลางปลอบ
เชิญนั่งลงก่อนอย่าเพ่อไป

พี่พลายแก้วจะสึกไปบ้านช่อง
ต้นมะตองต้นใหญ่พี่ไปดูฯ

ด้วยรู้ว่าแม่พิมจะออกมา
ไม่กลัวที่จะต้องซึ่งโทษา
แจ้งจิตกิจจาแต่จริงใจ
จะอยู่ด้วยมารดานั้นไม่ได้
ดั่งกองไฟพอนพอกอยู่พุ่มพิน
เร็วรวดรีบรัดไปวัดอื่น
อุตสาห์ผีนทอ่งเที่ยวผู้เดียวมา
ยิ่งทุกข์หนักแสนโหม่นสสา
สั่งถึงแก้วแววตาค่อยคลายใจ
ยังขยาดขย้านักไม่ทักได้
จะมอบไมตรีพิมผู้นั้นนวล
ที่จริงใจมันแม่นสักแสนส่วน
อย่ารัญจวนที่จะจากจะจิตจางฯ
เป็นเพื่อนเล่นเห็นหน้าไม่เกรงบัง
ครั้นน้องว่าจะระคางรำคาญใจ
มีรู้ที่จะคิดอย่างไรได้
จึงเพ้อพาซื้อไปไม่สงกา
ที่นี้แล้วไปที่หลังอย่าได้ว่า
ข้าจะลาแล้วลุกขึ้นหันไคฯ
ซึ่งมิชอบคิดผิดจะคิดใหม่
พี่ไม่แกล้งแต่งล้อมาล้อลง

อันความรักหนักแน่นแสนวิค
พรหมินทร์อินทร์จันทร์สิ้นทั้งปวง
เชื่อเชิญเมินหน้าไม่มาช่วย
เว้นแต่เจ้าเยาววยอดผู้ร่วมใจ

๑ พุดเพราะเสนาในน้ำใจเหลือ
คำวอนอ่อนระทวยให้วงวง
แต่แวงรักเพียงจักสู่ตายได้
จึงบุกป่าฝ่าดงพงพี
อันมนุษย์แสนสุดที่โลกเหลือ
เหมือนของกินสิ้นไปทุกเวลา
ดัมแกงแต่งเจียวทั้งปึงจี
เลือกดิบเลือกสุกทุกประการ
คิดดูเถิดนะเจ้าแต่เท่านั้น
ประเวณีเป็นที่กำเรบใจ
อุปมาเหมือนผ้าที่นุ่งห่ม
ยามขัดสนจนมาสารพัน
ครั้นได้อันผืนใหม่เข้ามาผลัด
เป็นสองผืนขึ้นจิตคิดสบาย
ก็เหมือนกันกับหมายไม่วายรัก
ลงประเชินแล้วก็เมินทุกเวลา
แต่ชักชักฟาดฟาดจนขาดวัน
ถึงจะเย็บตะเช็บขาดไม่ขาดเจือ
เหมือนหญิงชายว่าจะตายด้วยกันได้
ล้นกับพินอยู่ด้วยกันเป็นอัตรา

ระอาอกแทบเท่าภูเขาเทหลวง
กับเบวลงสิ้นฟ้าสุราลัย
เห็นคงม้วยไม่หมายผู้ใดได้
จะผลักพลิกแพลงให้บรรเทาหลงฯ
ไม่รู้เช่นก็จะเชื่อด้วยลมหลง
นี่คงตรงแล้วฤตรองมาพาที่
ประโลมใจว่าจะตายไม่หน่ายหนี
เพราะไมตรีตรึงตรอมทุกเวลา
ไม่ควรเชื่อตามความปรารถนา
ต้องหาเปรี้ยวหาเกลือมาเจือจาน
เข้าชีสารพันที่มันหวาน
ถ้าข้าสิ่งใดนานก็เบื่อไป
ยังไม่กลั่นกลืนเคี้ยวสิ่งเดียวได้
แต่ใหม่ใหม่มุ่งมอมชืดวิคกัน
ชื่อใหม่ก็นิยมว่าเจิดจัน
ผืนนั้นนุ่งซ้ำประจำกาย
ก็เหาะหัดขัดกรุยทำฉุยฉาย
นุ่งห่มกรุยกรายทุกเวลา
ที่เก่าก่อนแล้วชักประเชินหน้า
ลงเป็นผ้าชุบอาบไม่เอื้อเพื่อ
จนเป็นชิ้นเช็ดใช้ไม่เหลือเหลือ
ให้เป็นเนื้อเดิมได้ดังก่อนมา
จะเห็นใจฤาไม่จงไปข้างหน้า
กลางเวลาก็กระทบกระทั่งกัน

เหมือนตัวเจ้ามาเฝ้ารำพันถึง
ก็คิดอยู่เฝ้าดูเจ้าครันครัน
ไปสู่อ้อมคอท่านผู้มารดา
น้องจะยอมพร้อมใจไม่ระคาย
ถึงคุณแม่จะมอบให้ครอบครอง
จะขึ้นใจเอาแต่ใจของมารดา
ถ้าเจ้าแก้วขอแล้วคุณแม่ให้
ทำชั่วหาช้านี้กลัว
เจ้าติดตามมาตามด้วยความรัก
จะอยู่ช้าว่าไรทำไมมี
อწึ่งเล่าบ่าวไพร่จะมาเห็น
เมื่อคล่องใจวันใดพ่อจึงมา
ตะวันชายบ้ายยืนลงถนัด
อย่ารีรวนจวนคำจะรำคาญ

๑ อนิจจาแก้วตาของพี่เอ๋ย
พี่รักพมิมิจะดีให้ตนตาย
กลับไปกว่าจะได้มาขอสู
เกลือกท่านมารดามีปรองดอง
งามปลื้มแม่จะลืมนลงทุกวัน
ถึงประสบพบกันที่กลางทาง
ถ้ามันคงปลงใจว่ารักแก้ว
ขอฝากดวงจิตเจ้าจงเมตตา
ซึ่งเจ้าเปรียบเทียบคิดจิตมนุษย์
เหมือนของกินหารู้สิ้นไปเมื่อไร

มาหมายพึ่งพุดอนให้ผ่อนผัน
ไม่หักหันอาลัยให้เด็ดตาย
ถ้าเมตตาตามใจเจ้ามุ่งหมาย
แม้ว่าชายอื่นเอื้อมมาเจรจา
ไม่ชอบใจน้องจะขอว่า
ก็งำฟันเกิดไม่ขอตัว
น้องตั้งใจให้พ่อมาเป็นผัว
ความชั่วเขาติดใจไม่ยินดี
ก็ประจักษ์แจ้งใจอยู่ถ้วนถี่
อย่าเข้าชี้รำบ่สนทนา
จะเป็นเช่นเป็นลายไปภายหลัง
ปรึกษาขอสูให้ควรการ
ไปวัดเดิมน้องจะไปบ้าน
ขึ้นฟุ้งชานสืบไปจะได้อายุ
กระไรเลยดวนขับเสียง่ายง่าย
พึ่งเว้นวายวันนี้ได้พบน้อง
ยังไม่ว่าจะได้ประสมสอง
ยิ่งไกลน้องนับวันจะจืดจาง
สารพันรวนระจะเหวห่าง
คงระคายไปไม่เหมือนแต่ก่อนมา
แท้แล้วอย่าให้ห่างเสนาหา
แต่ครั้งคราเดียวเดิขออย่าถือใจ
หาสิ้นสุดความโลภลงได้ไม่
เป็นวิสัยสังเกตแก่ฝูงคน

ถึงนั้นหนอยนี้หนอยอรรอยรส

ดูความสุขเอนหาจลาจล

เหมือนผ้าเก่าเศร้าทรุดพิรุณัก

เป็นยกทองต้องดากก็อาลัย

กว่าจะได้หม่นง่วงบำรุงกาย

กับอึ้งก็แพงแรงราคา

ประจใส้หีบหอมถนอมไว้

จึงหยิบคลี่ด้วยเป็นคนที่ยอม

ถึงผ้าอื่นผืนใหม่ได้มามาก

ขอลาเวลจวนคำไม่ขึ้นใจ

โลมลูบจูบชายสไบหม่ม

ช่างน่าชมสมควรเป็นนวลละออง

๑ นางสะบัดปิดชายสไบหม่ม

เลียมชมข่มเหงไม่เกรงใจ

รักน้องสีจะปองให้เป็นผล

ไม่รักแต่งดอกจึงแกลังทำประจาน

ให้เกรียมตรมจึงจะสมคะเนเจ้า

เสียที่เจ้าแก้วก็แล้วไป

เหมือนข้าวดิบจะหยิบเข้าใส่ปาก

ไม่อรรอยดอกจงปล่อยเสียเร็วรา

๑ เจ้าเนื้อนิ่มพินน่อยอนาทร

จงดเวียดเหือดโกรทโทษทัศน์

พี่รักนุชสุจริตน้ำจิตรัก

ผลักมือรื้อจวดยชายสไบ

ปรากฏก็แต่ข้าวแลเป็นต้น

ร้อนราก็ที่รักกำเรบใจ

จะซ้ำชักเสียให้ขาดหาควรไม่

มิใช่ดาบัวปกแลเมสิดงา

มิใช่จ่ายต่อตามกันหนักหนา

ถึงเก่าแล้วก็สุดสำหรับถนอมชม

เมื่อมีงานการใหญ่เป็นการสม

แล้วอบรมกลืนฟุ้งจูงใจ

ก็นุ่งลากเสียดอกไมตรีได้

ทั้งอาลัยลำบากจะจากน้อง

ขอขมนิดเกิดเจ้าอย่าเศร้าหมอง

นี้กรองเองฤเจ้าซื้อมาแห่งใดฯ

อย่ามาชมเลยผ้าคุณแม่ให้

นี่อะไรเจ้าแก้วไม่ควรการ

กลางหนฤมารักทำหักหาญ

มาคว่นรานรีบได้แต่โดยใจ

ก็หมองเศร้าอยู่หาสุสันติไม่

อันจะได้พินน่อยอย่าสงกา

กำลังอยากรยังกรุบอยู่หนักหนา

ทำขึ้นขัดใจข้าแล้วขาดกันฯ

มาดัดรอนแรกรักบากบัน

พลงรับขวัญยอสดร้อยอย่าน้อยใจ

ไม่หาญหักก่อนดอกแต่โดยได้

เพราะอาลัยกำเรบที่ในทรวง

งคโทษพีเกิดเจ้าจงเอาบุญ
นมเจ้าองนงามปลั่งดังเงินยวง
พलगอดน้องประคองขึ้นบนดัก
แล้วเปลื้องปลดลดชายให้คลายใจ

๑๑ อนิจจาว่าแล้วหาฟังไม่
รักน้องกลางหนให้คนลือ
โดยชั่วถึงตัวมิได้แต่ง
พอควรการแล้วฉันจะปรองดอง
ตัวน้องมิใช่ของอันเคยขาย
พิเคราะห์ให้เหมาะก่อนเป็นไร
อดข้าวดอกกะเจ้าชีวิตวาย
นางก้มอยู่กับดักขบพักตรา

๑๒ ประจวบจูบผมแล้วชมพักตร์
น้ำตาคลอเปี่ยมอยู่เรียมริม
สงสารไหววอนให้ผ่อนวาง
พี่จะหอบเสนาหาลาไป
หยิบมือพินน้อยประทับทรวง
เวลาค่ำแม่งจ่าสังเกดการ
ซอแคนพलगูบประคองชม
พวงพุ่มตมตั้งยังเป็นไต่
จับมือถือนิ้วเจ้าพินชม
ขบพักตร์อยู่กับดักไม่เจรจา

๑๓ ครานั้นอีข้าไทไปเก็บฝ้าย
อีเต้าหับอีพลับกับอีปลี

อย่าเคืองขุนคั่งแค้นเฝ้าแหนหวง
ประโลมล่วงน้องหนอยอย่าน้อยใจ
จะเพลงผลึกพลิกเลื่อนลงไปไหน
นางฉวยฉุดยุตไฉไม่วางมือฯ
จะฆ่าพินเสียที่ไรนี้แล้วฤฯ
อย่างนี้น้องไม่ถือว่ารักน้อง
ก็จัดแจงน้องนี้มีหอห้อง
มิให้ซ้องขัดเคืองกระเดื่องใจ
จะเรียงรายกลางนหาควรไหม
กลับไปเกิดพ่อแก้วผู้แหวดา
ไม่ตายดอกเพราะอดเสนาหา
เฝ้าวอนว่าไหวพलगพ้องพินฯ
นารักนวลเนื้อเจ้านิมมี
เจ้าเยอนย้มสักหนอยเกิดกลอยใจ
รักนางมิใคร่จะไกลได้
เหลืออาลัยที่จะทรมาน
แม่ตูดวงจิตพี่ออกฟังชาน
จะไปบ้านหาพินพิลาโลย
แนบเนื้อแนมนมเจ้าผ่องใส
อาลัยลูบโลมทั้งกายา
สวสสมสืบนิ้วเสนาหา
พี่จะลาแล้วแม่ผินมาดีดีฯ
ตะวันบ่ายรำไรลงใต้ที่
ยัดอัคระบงตี่ร้องเพลงมา

สายทองระวังนั่งอยู่ต้นทาง
แกลังร้องอึ่งให้ถึงเจ้าสองรา

๑ นางพิมกราบไหว้เจ้าพลายแก้ว
พอจะมานั่งนอนเสียทั้งเป็น
เจ้าพลายกอดพิมประทับไว้กับตัก
เสียงบ่าวเข้ามากระชั้นก็สนใจ
นางพิมลุกยืนขึ้นทันใด
ตะวันเย็นเห็นจวนควรเวลา
สายทองเดินชิดสถิตพิม
แม่พิมพี่วันนี้เป็นไรไป
นางพิมยิ้มก่อนให้พี่เลี้ยง
จำเพาะจะว่าไปให้ไต่ย็น
เมื่อวานเห็นรำคาญไม่รู้อย่างไร
อย่าพักว่าเลยข้าไม่เป็นไร
สายทองฟังน้องก็นิ่งยิ้ม
อ๊พวกข้าแบกฝ้ายตามนายเกรียว
นางพิมสายทองทั้งบ่าวข้า
จวนค่ำย่าเย็นลงไรไร
สายทองชวนน้องเข้าห้องนอน
สัพยอกหยอกพินนิมนวลจันทร์

๒ ครานั้นนางพิมพิลาไลย
ปิ่นป่วนชวนหยิกสายทองพลา
งพอเห็นหน้าพูดจากันสองคำ
จะแกลังให้น้องอายุพี่สายทอง

เห็นอ๊บ่าวเห่อย่างมาข้างหน้า
ไปหาไปเหวยเฮ้ยจวนเย็น
มันมาแล้วไปเกิดมันจะเห็น
เอ็นดูเกิดพ่อไปเสียไวไว
เสียตายนักมิใครวางนางลงได้
ลุกขึ้นบังคับไม้แล้วหลีกมา
ฝ้ายสีเป็นกระไรเอ็งเด็กหา
ออกจากพุ่มพฤษภาแล้วเดินไป
หยอกยิ้มค่อยกระซิบปราศรัย
หลังไหล่ล้วนต้องละอองดิน
ส่งเสียงไปให้มันเข้าหูสิ้น
ดีใจดังจะบินจะโบยไป
เดี๋ยวนี้หาเพื่อนตายเข้าไว้ได้
ปิดโถมหมองมัวไปนิดเดียว
นางพิมก่อนให้นัยน์ตาเขียว
มาบัดเดียวถึงบ้านเข้าทันใจ
ขึ้นบนเคหาหาข้าไม
พอเก็บฝ้ายสีไว้ก็พลบพลัน
ร่วมหมอนกระซิบเกษมสันต์
เมื่อกลางวันเป็นอย่างไรอย่าได้พรางฯ
ก่อนให้พลิกเพลงตะแคงข้าง
เพราะพี่นางแนะนำให้ทำนอง
กระโจนกอดคอปล้ำเล่นคล่องคล่อง
จะใครร้องขึ้นให้ไรหลาย

น้อยใจหนักหนาหน้าตาตก
 ผ่าผอนฉวยจุดให้หลุดกาย
 เนื้อแท้เขาจะปล้ำทำเล่น
 วันนี้จะเอาผิดเข้ากริตตน
 คิดนิคหนึ่งว่าพี่ได้เลี้ยงมา
 จะบอกแม่ให้แซ่แข็งไป
 เดชะบุญพอวันก็เด็กมา
 พุดจามีแต่ว่าไม่ปรองดอง
 หมายถึงแหะแตระฟันด้วยดาบกรด
 ยังสั่งซ้ำเผื่อเป็นเยี่ยงยง
 ว่าพลางทางปิดประตูผาง
 มีดถือไว้กับมือไม่เคลื่อนคลา
 วันนี้ถ้ามาแล้วอย่าแคลง
 ไปจากห้องน้องเกิดอย่าพุดพลอย

๑๑ สายทองปลอบน้องอย่าแค้นขี้

อันความเสนาหาอาวรณ์
 เจ้าพลายแก้วก็ยังหนุ่มกำลังด้นนัก
 ซึมซาบอาบเอิบกำเรบใจ
 การชายความอายนี้น้อยนัก
 อันใจหญิงถึงกำหนดในโลกก็
 แม่อย่าด่วนควรถือว่าหยาบซ้ำ
 สัญญาเบื่องหน้ายังว่าไว้
 เจ้าพลายแก้วเป็นชายบริสุทธิ์
 แม้ก็พรหมจารีศรีโสภา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

เป็นสองยกพลิกคว้าให้จำหาย
 ถ้าตัวตายเสียก็ดีกว่าเป็นคน
 ขำแค้นใจไม่เห็นจะเป็นผล
 ให้วายชนม์เสียให้สิ้นที่อายใจ
 ฟาผ่าเถาะหาไม่แล้วที่ไหน
 ก็จะได้ดูหน้าพี่สายทอง
 ถ้าปะซ้ำเลยหนึ่งจะถึงสอง
 เสียแรงพี่เลี้ยงน้องมาใจจาง
 อภัยตายด้วยดาบทองหลาง
 ว่ากลางคืนวันนี้จะกลับมา
 หน้าตางลุ่มซัดให้แน่นหนา
 น้องแค้นดังเลือดตาจะหยดย้อย
 แม้นมีแทงแล้วจึงว่าอื้มถ้อย
 วันนี้คอยยังรุ่งไม่หลับนอนฯ
 ราพึงดูให้แน่ในใจก่อน
 ย่อมแรงร้อนเร้งรุ่มกลุ้มในใจ
 จะรั้งรักรอที่ไหนได้
 ด้วยยังไม่เคยพบกระสัตรี
 ยอดรักแม่จงฟังคำพี่
 ก็ยังมีมารยาอยู่ในใจ
 อันเจรจาทาทึงที่จริงไม่
 แม่จงพิเคราะห์ที่ใคร่ดูเถิดรา
 ผ่องผุดยังไม่มีการกั๊ก
 แต่รุ่นมาไม่มีใครแผ้วพาน

เพิ่งมาประสบพบพลายแก้ว
ให้เคล้าคลึงถึงสองไม่ต้องการ
ถึงได้อันมาขึ้นอารมณ์เจ้า
ขึ้นชั่วจะติดตัวจนตายไป
หยุดยักที่วิคกไว้เสียก่อน
กลัวท่านแม่คุณจะวุ่นวาย
นอนเถิดน้องพี่จะไปนอนบ้าง
ถึงห้องของตัวก็นิทรา
โอ้วว่าแก้วแววตาของพิมเอ๋ย
ฤๅเคื่องน้องซ้องแค้นระคายใจ
มิรักน้องก็แต่แรกอย่ารักน้อง
ยังจดจำถ้อยคำที่สัญญา
ยามหนึ่งถึงแล้วพ่อแก้วเอ๋ย
แต่นอนตริกนึกหาที่ยังอาวรณ

๑๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายแก้ว
คอยดูฤกษ์เวลาจะคลาไคล
ดวงเดือนเลื่อนเด่นดาวระยับ
ช่วงขาวดุจดาวประกายพราย
พิเคราะห์ดูหลาวเหล็กแลฝีหลอก
สุรย์จันทร์แม่นยำด้วยชานาญ

๑๒ มาถึงบ้านนางพิมหาข้าไม่
สะเดาะกลอนถอนลั่นทุกชั้นซิด
จึงกลิ้งครกเหยียบย่ำขึ้นบนเรือน
หมายสำคัญมันคงตรงไป

เพียงนี้แล้วฤๅจะผลักหักหาญ
เป็นมลทินจะประจานอยู่ในใจ
ถ้าพบเก่าจะเอาหน้าไปไว้ใน
เมื่อมาได้ตัวนตีดเสียเดียวตาย
อดนอนพรั่งนี้จะตื่นสาย
เจ้าพลายที่ไหนจะกลัมา
ว่าแล้วเยื้องย่างมาเคหา
นางพิมตริกตรายังตรอมใจ
จะล่วงเลยลืมนแล้วฤๅไหน
จึงทิ้งไว้ว่าเหวอยู่เอกา
ทำให้หมองแล้วจะเมินไม่มาหา
ว่าจะมาถึงห้องที่พินนอน
ไม่มาเลยใจน้องนี้ค่อนข้าง
พระจันทร์จรดดับก็หลับไปฯ
ไปวัดคำแล้วหาบวชไม่
ประมาณได้สักสองยามปลาย
ยีนขยับเฟ่งพิศเมฆฉาย
แต่งกายประกอบพร้อมทุกประการ
ปลดห่วงดวงใจก็ฮึกหาญ
ย่างเท้าก้าวผ่านไปตามทิศฯ
เสกข้าวสารหวานไปให้หลับสนิท
ที่บานเปิดก็เปิดออกทันใด
ไม่กระเทือนย่องมาหาข้าไม่
เข้าไปในห้องพิมด้วยฉับพลัน

อจกลับแสงกระจ่างสว่างห้อง
เครื่องแป้งแต่งไว้ดูงามครัน
คั่นเนื่องรองรับกระຈຈส่อง
พานหมากเครื่องนากมีมากมาย
นารักปักไหมเอาทองถม
เป็นเรื่องศิลป์สุรียาเมื่อพานาง
รัตนนางอัมมสิงหัต
ถึงกาลดาบสทศธรรม
อาศัยแล้วให้รูปสิงหรว
กับพี่น้องสองราชกุมาร
ปักพระศิลป์เธอเที่ยวแสวงหา
จนพลบค่ำย่ำแสงอโณทัย
น้องเอ๋ยกระไรเลยฉลาดล้ำ
ประจรรุดม่านน้องย่องเยื้องมา
สนิทหลับรับขวัญเจ้าทั้งหลับ
โคมแฉล้มแก้มยิ้มพริ้มเพราลง
คอคางบางแบบกระต๊ววัด
ไม่พร่องบกกอนางอล่างนม
เลื่อนลดแก้มสะกดให้พื้มตื่น
เจ้าอย่าแหยงแกล้งจิตว่าพี่ลวง

๑๐ นางพินนิมนวลอนอนสนิท

พลิกกายชายเนตรชำเลื่องมา
คิดพริ้นห้วนใจหม้ายค่อน
นี้เนื้อว่าข่มเหงไม่เกรงใจ

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

มีเข้าของโคกพานทั้งเขียนชั้น
อัมจันทร์สมศักดิ์จำหลักลาย
เครื่องทองตั้งไว้ดูเนติฉาย
ม่านสายสอดหูแล้วห้อยกลาง
สวยสมฝีมือพินงามกระจ่าง
ข้ามแนวน้ำกว้างก็พลัดกัน
ท่องเที่ยวแถวพนัสพนาสัตต์
อภิวันทว่านว่าพระอาจารย์
อำลาล่วงจากสถาน
มาอยู่บ้านดายายค่อยคลายใจ
จะพบนางรัตนาก็หาไม่
อาศัยสวนเจ้าท้าวภูตา
ไม่ชอกช้าฝีมือเจ้าเหลือหา
เปิดมุ้งเห็นหน้าเจ้าพินนอน
ดั่งยืมรับให้พี่รับมาร่วมหมอน
งามเนตรเมื่อเจ้าค่อนพี่ยามชม
เลียบยาวขาวชั้ดดูงามสม
ค่อยผมผสงวนต้องประคองทรง
เป่าต่อน้องก็พินสงบ่วง
ดวงใจแม้งจืดขึ้นเกิดราษ
กระทั่งนิกก็พินตื่นผวา
เห็นหน้าพลายแก้วแววไว
ดูตุ้กลอนขั้ดอยู่มาได้
แต่กลางไรไม่สามาถึงเรือน

แต่เพียงนั้นยังว่าไม่น่าค้น
 របให้ช้อต่อแม่ท่าแซเชื่อน
 คิดว่ารักหรือที่หักมาถึงบ้าน
 แต่ที่ไรเจ้ายังปล้ำทำให้าย
 มือหนักชักยื้อท่าหยาบหยาบ
 สมสู้อยู่บ้านดีจนกลัว
 เพียงจับมือถือแขนก็แสนเจ็บ
 แต่หยอกกันสารพันเป็นวีรรอย

๑๑ เจ้างามพลอดยอศรีภักของพลายแก้ว ได้มาแล้วมออย่าขับให้กลับหนี
 พี่สูตายไม่เสียดายแก่ชีวี
 พี่ผิตพี่ก็มาลูแก่โทษ
 พี่ชมโฉมโฉมลูบด้วยใจงาม
 รอยเล็บแม่จึงเจ็บด้วยจับต้อง
 ค้อนควักผลึกพลิกแล้วหยิกตี
 ดิตตามมาด้วยความพี่รักน้อง
 ไหนผีนผ้าม่าที่จะชุนเย็บ
 ขอพี่ดูขุมมือมาสักหน่อย
 จับจูบจูบผลัดที่ไหนมี

๑๒ นี่ใครวอนให้มาตามฤ
 จะดูแลแผลน้องไปทำไม
 มาจับมือถือแขนเอาง่ายง่าย
 ที่นี้เรือนมิใช่ไรซ้ำไม่กลัว
 ยังเข้าซึ่มไปให้พันห้อง
 ไม่วางแขนแค้นใจไซ่พอดี

จวนเจียนจักระเหล่นจะอายเพื่อน
 กลบเกลื่อนว่ากล่าวให้กลับกลาย
 อย่าสมานเลยซ้ำแค้นไม่รู้หาย
 โยฝ่ายเกลือกกันไปทั่วตัว
 งามหน้าน่ารักมาเป็นผัว
 ตัวมีตายก็หลังคงเลียดย้อย
 คมเล็บเลือดเหาะลงเฝาะผอย
 เชิญถอยไปเสียเถิดไม่โยติษ

แก้วพ้ออย่าได้พรั้งรำพันความ
 จงคลายโกรธมออย่าถือว่าหยาบหยาบ
 ทรมาสวาสดินไปไม่โยติ
 ดิตของเพราะเจ้าปัดสลัดพี่
 ก่อนที่ถูกช่วนแต่ล้วนเล็บ
 กลัวจะหมองต้องเนื้อเจ้าจะเจ็บ
 ที่ตะเข็บขาดไปจะให้ตี
 เจ็บน้อยหรือมากกว่าแขนพี่
 เข้ายียหยอกยั่วให้ชวนใจ
 ถึงเจ็บมือก็หาเชิญเจ้ามาไม่
 ใครเจ็บก็ใครรักษาตัว
 ไม่มีอายท่าเล่นเช่นเมียผัว
 ถึงตีซ้ำเพื่อนบ้านพยานมี
 มาจูจันนี้ก็ร้องให้อึ้งมี
 จะทำที่เหมือนที่ไรไม่ได้แล้ว

๑๑ ไม่เมตตาก็ฆ่าเสียเถิดน้อง
จงเอามีดมารีดให้เป็นแนว
อึงแซ่หม่อมแม่จะมาจับ
จะกอดพินีนางไม่ห่างกาย
ว่าพลางทางกอดกระหวัดรัด
ทั้งสองแก้มแย้มยวนให้อินดี

๑๒ ประเดี้ยวจับประเดี้ยวจูบเฝ้าลูบชม แก้มกับนมนี้เจ้าชื้อมาฤฯฯ
ทำเล่นเหมือนเป็นเชลยมา
จะหยิกเท่าไรก็ไม่เจ็บ
อุยหน่าอย่าทำที่สำคัญ
ทำเล็บหักเหมือนไม่รักพี่จริงจัง
เข้าชิดสะกิดพินีนางละไม
เอนอิงพิงประทับลงกับหมอน
กระเดือกเสือกคั่นอยู่ไปมา
ฮือฮือฮือเสียงพายุพัด
เป็นท่าแรกแตกพยับไพลมบน

๑๓ ครานี้นางพินีนางวล
เสนหารุ่งรุมกลุ้มใจ
พัดวีวนพลอดแล้วกอดแก้ว
ซบเหงื่อด้วยเนื้อสไบบาง
ของหวานวนให้เจ้าแก้วกิน
ให้หมากพลูบู่หรีด้วยปรีดา
ท่อยที่ท่อยมีเสนาหา
ฟักฟุ่มอ้อมแอบด้วยอาลัย

กระทั้งห้องร้องไปให้แจ้วแจ้ว
อย่างนี้กลียพลายแก้วจะกลัวตาย
ผิดก็ยับอยู่กับที่ไม่หนีหาย
ตามแต่สายสุดสวาทจะปราณี
อย่าสะบัดเลยไม่พันผีมือพี่
ขอจูบที่เกิดเจ้าจงเมตตาฯ

ฟ้าผ่าเถะไม่ยังไม่ฟังกัน
ฉวยเล็บมาจะหักให้สะบั้น
ฟาดฟันเอาเถิดไม่น้อยใจ
ถึงเงินซังหนึ่งหารักเท่าเล็บไม้
อ้อมแอบอวกไว้ด้วยปรีดา
สะอื้นอ้อนอ้อนแอบลงแนบหน้า
เกิดมหาเมฆมืดโพลมบน
กลิ้งกลัดเคลื่อนกลุ้มข่มฝน
ไม่ทานทนทั่วกระทั้งทั้งแดนไตรฯ
ยียวนด้วยความพิศมัย
สนิทแนบหน้าในที่นอนนาง
ไม่คลายแคล้วเคลื่อนคลาไปห่างข้าง
กระจะจวงจันทน์นางจะละลายทา
คอยประคั้นไต่ตั้งทั้งชายขวา
แล้วซบซิบสนทนาเสนาะใน
กำเจียรสากมาหมิ่นไหม้
ต่างมีใครจะสนิทเทรา

พระจันทร์แจ่มกระจ่างนภาภาศ
สถิตในทิพรัตน์สีลามะ
สกุณาภาไก่อสนันแก่ง
แมลงภู์เคล้าเกสรขจรจาย
เผยอแย้มแจ่มกระจ่างสว่างทิต
จะลาพินนิมสนทิตราคาญ
พอล้ำย่ำแสงสุริยา
ค่อยอยู่เกิดแก้วตาจะลาไป

๓๐ ครานันนางพินพิลาไลย

ระทวยทอดกอดแกว้งอวรณ์
ก็สาสมที่อารมณ์เราโศกขั้ว
เข้าคำจะรำโคกเสมอไป
รักพินพิมรักพี่พลายแก้ว
มาหักตันไค่นทั้งทรมาน
แม่ติฎาพี่สายทองดำ
ถึงทรวงร้อนเหมือนนอนในกองไฟ
พ่อยู่วัดขัดเคืองขึ้นข้างบ้าน
คำแล้วพ่อยั่วจงกลับมา

๓๑ เจ้าพลายแก้วพลอบแล้วลอบประโลม พี่รักโฉมมาให้ห่างระคางไม่
ไก่อแก้วขันแจ้วจะจำไกล
พอพลบจะหลบมาโลมน้อง
จากพินนิมพินนี่ต้องปิ่น
พลอบพลางทางโอบกระหวัดอุ้ม
ถึงประตูลับด้วยแสงเดือน

เทวราชเร่งราชรถา
อับแสงดาราติเรกราย
น้ำค้างต้องบุปผชาติแย้มขยาย
พระสุริย์ฉายเร่งรีบรถหยาน
สะตุงจิตกล่าวเกลี้ยงด้วยคำหวาน
ปิ่นปานจะตายจากพรางพินไป
พี่จะมามั่นคงอย่าสงสัย
ใจพี่นี้จะขาดลงรอนรอนฯ
ถอนใจสะอึกสะอื้นอ่อน
พ้อมานอนให้พินนี้ตรอมใจ
รักตัวแล้วหารักสบายไม่
สักเมื่อไรจะหายวายรำคาญ
รักแล้วปลูกรักมาหักหาญ
โอ้รักก็จะรานไปแรมไกล
จะปรึกษาปรารภกับใครได้
พ่อยู่ไกลไหนจะแจ้งซึ่งกิจจา
สุดที่พินจะด้านออกไปหา
ให้เห็นหน้าทุกคืนพอชื่นใจ

อย่าเสียใจพี่จะมาหาทุกคืน
ถึงแห่งห้องให้หายโศกสะอื้น
ขยับยื่นส่งพี่พอพ้นเรือน
พิกพุ่มพ่ายน้ำตาหน้าผ่อน
นี่เนื้อเหมือนกรรมวิบากกระบมใจ

แสงทองส่องฟ้ามมาเหลืองเหลือง
 ทรุดนั่งพะวังพะว่าด้วยอาลัย
 ปิดประตูอยู่เกิดจะน้องเอ๋ย
 แสนสวาทไม่น้อยร้อยทวี
 พินน้อยละห้อยหับประตูแล้ว
 ถึงวัดลัดหนันท่านสมภาร

จะย่างเยื้องจากนางไม่ยั้งได้
 ประโลมจูบจูบไล่ไม่สมประดี
 อย่าไศกเลยลูกเลื่อนออกจากที่
 ยิ่งเสียพลึงยังมีอาลัยลาน
 พลายแก้วตั้งใจไปจากบ้าน
 นมัสการชิตันให้บวชพลันฯ

ตอนที่ ๕ ขุนช้างขอนางพิม

๑ จะกล่าวถึงเจ้าจอมหม่อมขุนช้าง ความสมัครรักนางให้ป่วนปั่น
แต่เวียนคิดถึงพินีนมณฑลจันทร์ ตั้งแต่วันพึ่งเทศน์ไม่บรรเทา
เข้าเย็นเป็นทุกข์ทุกเวลา ไม่เห็นหน้าพินีน้อยก็สร้อยเศร้า
นอนหลับกลับเพื่อละเมอเมา จนล่วงเข้าปลายเดือนไม่เคลื่อนไหว
ให้รู้ร้อนนอนนิ่งไม่เป็นสุข กลับแล้วรื้อลุกขึ้นเมิดหน้า
กอดหมอนนอนซมไม่ลืมตา ขำปลาไม่เิกจะอยากกิน
อดเปรี้ยวอดหวานไม่พานไส้ ออกใจตึกตึกนึกถวิล
ใครพูดจาว่าไรไม่ได้ยิน มัวถวิลถึงพินิพิลาไลย
ข้าไทในเรือนก็เคลื่อนไหวลาด หาอาจรอหน้าเข้ามาไม่
อิกริมยืนยิมอยู่บันได วันนั้นพอใกล้จะรุ่งราง
เจ้าขุนช้างวันวายอยู่ในห้อง เยี่ยมหน้าต่างมองเมื่อจวนสว่าง
แหวว่าเสียงพินีนมนาง จึงเอียงย่างเปิดประตูมาดูพลัน
เหลียวแลมองเขมไม่เห็นใคร ก็หวนกลับเข้าในที่นอนนั้น
เรียกเจ้าพินีนมเนื้อตั้งเจือจันทร์ อิกริมคิดว่าเรียกมันเข้ามาสวม
เจ้าขุนช้างดีใจได้ยินชาน เสียงหวานจับใจเป็นหนักหนา
จัดแจงแต่งตัวยังมัวคา อิกริมคลานเข้ามาจนข้างมุ้ง
ขุนช้างกอดคอหิวรอร่า แม่เอ๋ยทำไมมาจนจวนรุ่ง
กอดจูบสูก้องประคองพุง จะสะดุ้งกระเด็นดินไปทำไม
อิกริมดีใจว่านายรัก หาพริกผลักพุดจายอย่างไรไม่
พลอยพริ้งนึ่งเนให้ตามใจ ขุนช้างโลมไล้อยู่ไปมา
ฟ่อนเพิ่นแน้นนมชมสำราญ เห็นย้อยยานยืนยาวเป็นหนักหนา
ผิดพินีนมน้องที่ต้องคา ยุคถามใครหามาแปลกปลอม

อีกริมฝั่งนายสบายยิ้ม
เรียกฉันเข้ามาแล้วว่าปอลม
ขุนช้างนั่งอึ้งไม่เจรจา
เรียกพิมได้อกริมมาทันที
กูเรียกพิมอีกริมมีรับขาน
มีงก็มิตอยู่ในเรือนเหมือนกับพรา
อัครจริยลั่นเลื่อนในคงคา
พุ่มฝั่งกระทั้งฝ่าซาเซ็นไป
ขุนช้างเพลิดเพลินเจริญใจ
ตั้งจิตคิดเอาว่าเจ้าพิม

๑ ขุนช้างย่างออกมานอกห้อง
อีกหยิบพานหมากวาง
อมหมากปากอ้าคำลูกคง
ออกจากเรือนพลันทันใด

๑ ครานั้นเทพทองผู้มารดา
กิริยาจริตผิดทำนอง
หน้าคล้ำดำลันดังดินหม้อ
เอวโหลไม่ผอมจนยอมบาง
ทุกขโศกโศคร้อนประการใด
ถามไถ่ก็ไม่ใครจะพูดจา

๑ ครานั้นขุนช้างฟังแม่ถาม
กลุ้มกลัดอึดอันให้ตันใจ
มือเข็ดน้ำตาแล้วว่าพลง
อกลูกเป็นหนองพองกะโ

ฉนั้นเองอีกริมเจ้าคะหม่อม
ครั้นมียอมกลัวหม่อมพาโลตี
มันชะเรอเก้อชะวาระไฉน
มันก็ตีครันครันถลันมา
กำลังพล่านกูไม่ทันได้ดูหน้า
เลยไขว่คว้าเกล้าคลึงจนถึงใจ
เกดวาระลอกกระฉอกไหว
โหลเหลิงคาดฟ้าลงมาริม
หยอกเย้าเกล้าไปกระหยิ่มกริม
นอนยิ้มอยู่ในมุ้งจนรุ่งรางฯ
ย่องมาลั่นหน้าทีหน้าต่าง
ขุนช้างพล่งพล่านรำคาญใจ
คะเ็นางพลงตะลึงหลงโหล
เข้าไปกราบไหว้แม่เทพทอง
เห็นหน้าขุนช้างนั้นมัวหมอง
ยกสองมือลูบเจ้าขุนช้าง
ชี้โคลท่อมคอดูผิดอย่าง
บอกมาอย่าพรางแก่มารดา
เจ้าจึงหม่นหมองไปเป็นหนักหนา
ฤาปวดหัวมัวดาประการใดฯ
จะบอกความมิใคร่จะบอกได้
ร้องไห้สะอึกสะอื้นโฮ
ทุกข์ของลูกช้างนี้อักโข
เหมือนใครโค่นต้นโพธิ์ลงทับกาย

ตั้งกระดูกกลุ่กแตกแหลกละเอียด
 ยิ่งหนักลงเห็นคงตัวจะตาย
 แก่นแก้วตายแล้วไม่มีสุข
 เข้าคำพร่ำกินแต่น้ำตา
 เงินทองกองเกลื่อนอยู่มากมาย
 จะตรวจตราว่าไปทำไมมี
 หูยอื่นหมิ่นแสนลูกไม่เห็น
 จะช่วยรักษาทรัพย์ประคับประคอง
 เห็นแต่นางพิมพิลาไลย
 นางเป็นลูกยายศรีประจัน
 รบให้ไปขอเป็นหอห้อง
 เรงเจ้าเข้าคำลูกรำคาญ
 แม่จงปรานีกับลูกช้าง
 ถ้าหม่อมแม่ของหล่อนไม่ผ่อนปรน
 ถ้ายินยอมพร้อมใจให้ปัน
 ได้สัญญามานะไม่แซ่เขื่อน
 ต้องเอกะปาสังเป็นอย่างเอก
 แม่จงเมตตาปรานี

๑๑ ความนั้นเทพทอผู้มารดา

ตอบคำลูกพลันทันใด
 ล้าคนในสุพรรณพารา
 จะเสียแรงไปว่าพยายาม
 นางพิมพริ้มเพราดังจันทรา
 อยากได้ดวงจันทร์สวรรค์ไกล

เคร่งเครียดร้อยปีไม่มีหาย
 จะช่วยรอดโปรดตายแต่มารดา
 ทุกข์ถึงเมียรักเป็นหนักหนา
 เป็นหม้ายทรมามากกว่าปี
 จะหาญหาญจะอยู่ไม่รู้ที่
 เมื่อขัดสนคนที่จะครอบครอง
 ใครจะเป็นแม่เรือนอยู่ร่วมห้อง
 ลูกเที่ยวท่องดูทั่วทั้งสุพรรณ
 อยู่เรือนใหญ่บ้านท่าพี่เลี้ยงนั้น
 รักกันกับข้ามาช้านาน
 ครันมีท้องก็จะอายุแก่เพื่อนบ้าน
 แสนสงสารสุดที่จะท้าว
 ไปขอนางเป็นที่คู่สักหน
 ลูกจะพาพิมดันมาจากเรือน
 ทุนสินกองกันไม่อายเพื่อน
 ในเดือนนั้นขึ้นค่ำเป็นวันดี
 ลูกจะเสกขี้ผึ้งให้แม่สี
 วันนั้นวันดีแม่จงไปฯ
 ฟังขุนช้างว่าหาเชื่อไม่
 ออพิมพิลาไลยเขารูปร่าง
 รูปเอ็งเหมือนผ้าละว้ายาม
 แม่จะเปรียบเนื้อความให้เข้าใจ
 เอ็งเหมือนแต่นาอยู่ต่ำได้
 เห็นจะได้แล้วฤๅจะลูกอา

เงินทองกองไว้ทำไมเปล่านั้น
เข้าไปในกรุงอยุธยา
ให้รูปร่างบางแบบดั่งกินนร
เงินทองมีมากมายอะไร
แล้วก็ไปเพื่อนเล่นเห็นกันมา
การชมขู่กว่ากาญ

๑ ขุนช้างตอบว่าเป็นเมียผัว
เป็นเด็กอยู่เองไม่เกรงยำ
หนุ่มสาวควมรมารยาท
ความรักความกลัวที่ช่วยก
สงสารเจ้าพิมพิลาไลย
ลูกรับคำมาเหมือนพาที่
นางพินิจว่าถ้าลูกไม่ไปขอ
ลูกรักได้ว่าถ้าบรรลัย
มีดพร้าจะผ่ากระบาลหัว
แม่ไม่ปรานีที่นี้เงิน
ยกคืนของแม่ขึ้นทุนหัว
มีอชกหัวล้านชมชานไป

๑ ฝ่ายยายเทพทองร้องดวาค
โกหกยกคอเจรจา
ไม่คิดเจียมตัวอายหัวพุน
กูไม่เห็นใครเขาจะชอบใจ
ออกเอาจันแค้นแค้นกินนร
ให้เพื่อนบ้านดิฉินนินทา

ช่วยเอาเด็กลูกพี่แม่ว่า
เลือกหางามงามเอาตามใจ
อย่าทุกขร้อนคงคัดเอาดีได้
งอนง้อขอเขาไปไม่ต้องการ
เมื่อยังเด็กมันด่าเองฉาดฉาน
ผุดขึ้นก็หัวล้านทุกคราวคำ
ไม่กลัวว่าจะมาด่าเล่นพล่าพล่า
เล่นทำตามประสาชังพารก
ได้สมพาสองแอบอยู่แอบอก
จะวิตกข้อนั้นไปโยมี
ได้สัญญาว่าไว้เป็นถั่วเนื้อ
ว่าในสามราตรีจะแดงไป
จะผูกคอตายเสียหาอยู่ไม่
อย่าสงสัยว่าลูกจะเป็นคน
เนื้อตัวสับเสี่ยงให้ปีป็น
ไม่รู้จะผ่อนปรนไปฟังใคร
กลิ้งเกลือกเลือกตัวแล้วร้องไห้
น้ำตาหลังไหลออกนองตา
อายนอกครุอุบาทว์ไม่ฟังว่า
ว่าเป็นขู้สูหามารัไว้
รูปเป็นกระซุนน่ารักใคร่
นางพินิจลาไลยเขาโสภาค
ฤจะมาสสมจรกับหมูหมา
มีงข้างมุสาแต่โดยเดา

กูไม่อยากจะเดินไปให้เหนื่อย
ทำร้องให้เข้าซั้ย้ายซั้เค้า

๑ ครานั้นขุนช้างเห็นแม่ดำ
ถึงเรือนเข้าไปในประตู
ไอ้พืมเนื้มวสของช้างเอ้ย
อกใจดังไฟเข้าฟอกฟอน
รักใคร่ไม่เหมือนพี่รักพืม
งามรูปงามจริตกระบิตกระบวน
รูปตัวช่างชั่วกระไรเลย
ถ้ากูพบญาติพี่พราหมณ์
กริดกรายชายไปให้เห็นหน้า
นี่เนื้อตัวชั่วช้าเป็นราศี
ลดเลี้ยวเกี่ยวใครก็ไม่เป็น
กูจะนั่งทรมาทารกรรม
ตะวันบ้ายชายแสงทินกร
กับข้าไทเล่นน้ำอยู่สำราญ
เดชะบุญขุนช้างสร้างกุศล
เก๊าชั่งสิบซังข้างเป็นไร
คิดแล้วเท่านั้นมิทันช้า
อูแม่เจ้ากูตายบ้ายพอกการ
หยิบถุงใส่เงินตราเข้าห้าซัง
นุ่งยกห่มส่านเข้าลานเลน
เข้มขั้ดรัตเภาดูพลุ่มผล
ขนอกรกเต็มตลอดพุง

เมื่อยหัวแม่ตีนเสียเปล่าเปล่า
ไปเรือนไปเหย้าให้พันกษ
ก็ลูกกลับมาไม่หยุดอยู่
เปิดมุ้งคุดคู้เข้าที่นอน
เมื่อไรเลยจะได้เคียงอยู่เรียงหมอน
พี่จะซ่อนตัวตายไม่วายครวญ
เจ้างามพริมงามตึงามดีถ้วน
งามล้วนชำคมเจ้าสมงาม
ขุนช้างเอ้ยเลียนโล่งดังไขลงขำม
จะซุบให้เหมือนพระรามชเรศตรี
สิดาก็จะพวยมาด้วยพี่
ไม่มีดีสารพัดขั้ดระยา
สร้างล้ามาเล่นแต่รายปล้า
นอนคว่ำอยู่ไยไม่ต้องการ
พืมพี่ก็จะจรรอจากบ้าน
กูจะพาบรืวารกลงไป
พอจะคิดติดสินบนใครเข้าได้
นึดแน่นเข้าไปคงได้การ
ลูกแหงนดูฟ้าอยู่งุ่นง่าน
เรียกข้าคนเลนลานมาหลายคน
มุ่ดลูกมุ่ดนั่งอยู่สับสน
น้ำมันจันทน์ทาคนให้หอมฟุ้ง
อลูดูไม่สมกับผ้าถุง
มุ่ดง้วนเดินลงจากเรือน

บ่าวไพร่ตามหลังมาพรังพรู
 ดูบ่าวตามนายทำกรายเชื่อน
 ครั้นถึงทำน้านางพิมอาบ
 ให้แอบพุ่มชุ่มดูอยู่แต่ไกล
 ขุนช้างแอบชุ่มพุ่มซิงที่
 คอยพิมหน้ากริมเป็นใบบัว

๑๐ ครานี้นางพิมกับสายทอง

ตะวันชายบ่ายแสงอโศก
 พร้อมด้วยข้าไทอยู่กำยกอง
 ถึงท่าผลัดผ้าด้วยยินดี
 อีมาอิมมีอัสเสียด
 ใครจะซ่อนใครจะหาภิวาไป
 ปะเปิงเลิงแมวแหวออก
 จำเพาะลงที่อีโคกโยกโก้งโค้ง
 อีมาอิมมีอัสเสียด
 อีรักหนักทองไม่ว่องไว
 อ้ายโห้งโก้งโค้งอยู่กอแหลม
 ขุนช้างขัดใจเอาไม้ตี
 นั้นแน่มแม่มพิมอยู่ริมตลิ่ง
 ขุนช้างดำมิงอย่าว่าแม่ของกู
 อ้ายโห้งฟังนายสบายจิต
 ความรักไม่ชั่วจนตัวตั้ง
 รูปราวกับตะโพนโชนลงน้ำ
 กลับพลิกหงายท้องขึ้นสองที

เสภา เรื่อง ขุนช้าง - ขุนแผน

ขุนช้างเห็นคนดูอยู่กล่นเกลื่อน
 กูจะเมี้ยนหลังเป็นนระงมไป
 ผินหน้ากระต๊อบกระซากับบ่าวไพร่
 เขามาอย่าให้เขาเห็นตัว
 ฉวยผ้าสำนคลี่ขึ้นพันหัว
 ยัมหัวเบิกบานสำราญใจ
 อยู่ในห้องปักสะดึงกริ่งไหม
 จะลงไปอาบน้ำด้วยทันที
 กับนางสายทองผู้เป็นพี่
 ลงน้ำแล้วก็สี่ซิ่งเหวือโคล
 อีเขียดชักชวนกันเล่นไล่
 เปரியหนีเปரியไล่ให้อยู่โยง
 นอกซ่อนนางจันกระโด้งโห่ง
 กระโดดโผลงน้ำดำผุดไป
 อีเขียดดำหานี้อีโคกไล่
 อีโคกกระโชกโกลีเข้าทุกที
 แพลมหัวป้อหลอหัวรอนี้
 อ้ายโห้งจึงชี้ให้นายดู
 นมโตจริงจริงสี่ตัวอยู่
 อีปูแสมนั้นแหละของมึง
 ตีฉันทัดไว้แต่แรกลงมาถึง
 คำตัวซังหนึ่งอีกคนนี่
 จันยักคิวเอาควาไปเมื่อกี้
 เสน่ห์ของจันมีครุให้มา

อีโลกกระโชกไล่อีรัก
 จมน้ำดำฟอดกอดกันคา
 อีรักสาลึกน้ำท่วมปาก
 ร้องตำว่าอุบาทว์จะขาดใจ
 อ้ายโหง้โง้งโด้งขึ้นตบมือ
 รวากับปากปลาหมักดูน่ากลัว

๑ สายทองนางพิมอยู่ริมดลิ่ง

ขุนช้างทะยานมุ่งน่านใจ
 ขุนช้างเห็นนมกลมดละบัน
 โคลงตัวคลุกคลุกเหมือนตุ๊กแก
 นางพิมสายทองร้องเรียกข้า
 ขึ้นมาผลัดผ้าทั้งบัวนาย

๑ ขุนช้างออกจากพุ่มชิงชี
 ร่วมทางนางพิมที่จะไป
 สายทองนางพิมหลีกริมทาง
 แกล้งอ่านเพลงยาวกล่าวกระทบมา
 อ้ายโหง้โง้งคอดอกลอนนาย
 ตูกระเพื่อมดละเชื่อมซึ่งเต้าตาล
 นางพิมโกรธาตำรุ่งน่าน
 แล้วเดินลัดมาบ้านเสียทันใด

๑ ฝ่ายขุนช้างออกไปไกลขอบรั้ว
 แกล้งชวนบ่าวข้าพาเที่ยวเขื่อน
 ครั้นนามประมาณสักครู่หนึ่ง
 เดินเป็นระเบียบเรียบร้อยดี

ฉวยขาคว่ำชักเอาชายผ้า
 ผุดขึ้นมาดาเหลือกเสือกชวนไป
 รากน้ำออกมาสักขามใหญ่
 นอนโกลนผ้าถุงไม่ติดตัว
 อออ้ออู๋หม่มแม่ทูนหัว
 สันรวัหน้าหงนชักแอ่นไปฯ
 หัวเราะลั่นกลิ้งไม่ลุกได้
 ผ่านางพิมโพล่งจากรักแ้ว
 มือคั้นหน้าแข้งยืนแยงแย
 อีแม่เอ๋ยวันนี้เฝ้าตาย
 ไปเหวยไปวาตะวันบ้าย
 นาดกรายตามกันเป็นหล่นไปฯ
 บ่าวไพร่ตามมีทั้งน้อยใหญ่
 เเดินเรียงเคียงไหล่ยืมไปล่มา
 ขุนช้างเดินเกินนางขึ้นมาหน้า
 โอ้ววดวงดอกฟ้ามณฑาธาร
 พี่เห็นเจ้าเข้าหมายว่าของหวาน
 ขุนช้างเดินผ่านพันนางไป
 แม่มิ่งอ้ายหัวล้านกบาลใส
 บ่าวไพร่ก็ตามมาถึงเรือนฯ
 แสงแดดแผดหัวจนหน้าเพื่อน
 หลบเลื่อนโกลนให้ข้าที่
 จึงห้ามบ่าวไพร่มิให้มี
 เข้าบ้านท่านศรีประจันพลัน

หยุดอยู่ที่ประตูแล้วถามหา
 แนนเข้ามาหาเมตตากัน
 อีพวกข้ารับคำขุนช้างไป
 นั่งลงเล่าความตามกิจจา

๑ ศรีประจันต์ขึ้นเยี่ยมที่หน้าต่าง
 เหนือโหลอบมาหน้าผากพราย
 ร้องเกริ่นเชิญคะขึ้นมาเรือน
 ลบตัวเกิดขาน้ำท่ามี
 ขุนช้างย่างขึ้นบนนอกชาน
 นั่งบนเสื่อพลันในทันใด
 ท่านยายศรีประจันท์รับไหว้
 กินหมากแล้วถามเนื้อความพลัน
 ขุนช้างกระอักกระอื้นมิใคร่บอก
 ลูกนี้ขัดสนพันปัญญา

๑ ครานั้นท่านยายศรีประจันต์
 จะใคร่ได้แจ้งแห่งคดี
 อนุสนธิ์ท้าวลสังโคมี่
 เป็นคนกันเองอย่าเกรงใจ

๑ ขุนช้างหมอบชิดจนติดหมอน
 ลูกนี้ขัดสนพันปัญญา
 แก่นแก้วตายแล้วเป็นหลายเดือน
 มันลักฉกฉวยไปใช้พอดี
 วันนั้นก็หายไปหลายชั้
 หักกฤษฎ์แจเข้าจางเอาากลางวัน

เสภา เรื่อง ขุนช้าง - ขุนแผน

อีป่าวบอกว่าท่านอยู่นั้น
 บอกคุณแม่ศรีประจันต์ว่าเรามา
 ถึงบันไดก็ขึ้นบนเคหา
 ว่าขุนช้างเขามาหาคุณนายฯ
 แลเห็นขุนช้างก็ใจหาย
 ทั้งแดดนายไยฝ่ามาดังนี้
 ช่างทนแดดผดผื่นเหนือโหลรี
 เรียกข้าดำมีสับสนไป
 ลูกหลานเข้าไปในเรือนใหญ่
 ยกมือขึ้นไหว้ศรีประจันต์
 แล้วบอกให้กินหมากขมิ้นมัน
 แดदनายร้อนครันไปไหนมา
 อื้ออ้อย้อยออกเนื้อความว่า
 แล้วก็นหานั่งอยู่ไม่พาท
 เห็นขุนช้างขยันทำอื้ออื้อ
 เข้าชี้ข้าถามเนื้อความไป
 บอกแต่โดยต้อย่าสงสัย
 ต้องการอะไรพ่อจึงมาฯ
 ว่าโปรดก่อนขอรับคุณแม่ฯ
 จะปรึกษาใครได้ก็ไม่มี
 เงินทองกองเกลื่อนไม่เป็นที่
 ดาเดียวเท่านั้นไม่คู่ทัน
 แต่มีใช้เงินฝังเงินกำปั่น
 ผ่าผ่อนสารพันลักเนื่องไป

ตอนที่ ๕

ถ้ามีใครจะรับปกครอง
จะยกให้ไรนาทั้งห้าไท
แม่หม้ายร้ายทานก็ไม่ว่า
ช่วยเก็บช่วยซักช่วยดักเตือน

๑ ครานั้นท่านยายศรีประจัน
คิดโลกขึ้นมาว่าออกไป
พอเลือกคัดจัดหาที่ดีดี
รู้การรอบคอบครองครอง
เหมือนอย่างพ่อข้างอย่างนี้
ไม่อายแขกไทยที่ไปมา
เสมอทั้งสองราบรรดาศักดิ์
จะเลือกสรรในสุพรรณบุรี
ที่จริงออพิมพ์ิลลาไลย
แต่พอเพียงสถานปานกลาง

๒ ขุนช้างฟังว่าบานหน้ายิ้ม
ลูกคิดเป็นเนิจุททุกเวลา
ครั้นหารือกกับแม่เทพทอง
มิใช่อื่นไกลเห็นไม่ดี
เมื่อปลงศพบิดาหารือกกัน
กลัวแม่ข้างนี้มีปรองดอง
แม่แม่มิโกรธถือโทษภัย
ยกทั้งวัวควายและไรนา

๓ ครานั้นนางพิมพ์กับสายทอง
แค้นด้วยมารดาว่ากับมัน

ทรัพย์สิ้นเงินทองทั้งปวงได้
มอบเหย้าเรือนให้เป็นแม่เรือน
แต่พอมีกิริยาไม่อายเพื่อน
แต่พอเหมือนแม่พิมพ์ิลลาไลยฯ
ฟังขุนช้างรำพันไม่นิ่งได้
มีเงินเหตุใดจะไร้ทอง
ถ้วนถี่รู้เก็บซึ่งข้าวของ
ปกป้องข้าวไททั้งไรนา
พอจะหาเมียดได้สมหน้า
เจรจ่าอ่อนหวานการผู้ดี
รู้จักเย็บกรองให้ดั่งที่
เห็นไม่มีใครเสมอกับพ่อข้าง
พอจะเป็นผู้ใหญ่ก็ได้บ้าง
ไม่เหมือนอย่างในกรุงศรีอยุธยา
อันจะหาเหมือนแม่พิมพ์นั้นเหลือหา
จะให้มาว่าเป็นไมตรี
จะรับคำปรองดองก็ใช้ที่
ด้วยเล่นกันแต่ก่อนก็เหมือนพี่น้อง
จะให้เด็กผูกพันเป็นหอห้อง
ข้างแม่เทพทองจึงไม่มา
จะหาท่านผู้ใหญ่ให้มาว่า
ทั้งเงินทองเสื้อผ้าสารพันฯ
ฟังอยู่ในห้องให้ป่วนปั่น
อ้ายหัวควันเลวนลามหยามเต็มที

ทำเปิดหน้าต่างแล้วร้องไป
 อ้ายหัวล้านนอกชนคนอัปรีช
 ตาผลหัวล้านร้องขานนาย
 ออกจากทับได้หัวโลมา

๑ ขุนช้างได้ฟังนางพิมคำ
 ลายยศรีประจันงก้นไป
 ตาผลขึ้นมาคาบันได
 ขุนช้างเงยหน้าเหลอเก้อยิ่งพิน
 ตาผลลังกยกมือไหว้
 ขุนช้างไขหูไม่อยู่ฟัง

๑ ครั้นสิ้นแสงสุริยอัสดงคต
 พระจันทร์เรืองอิทธิฤทธิ์ไกร
 ประดับด้วยแสงสุรางค์นางสวรรค์
 พลาหกผกแผ่นด้วยฤทธิ์
 เปล่งแสงสว่างหล้าชาติรี
 บันดาลลงทรงกลดขจายจร
 พิมน้อยแสนละห้อยถึงปลายแก้ว
 ครวญคร่ำเข้ค่าไม่กล้ากราย
 เจ้าพलयแก้วไปแล้วหามาไม่
 นื่องเสียใจครันที่สัญญา
 จะโทษแต่พี่ก็มีได้
 ไปเชื่อคำที่เพราะเรา رای
 ไม่รู้ที่จะทำอย่างไรได้
 มั่นชื้อตรงคงเรื่องไม่เยื้องยัก

อ้ายผลไปไหนมึงมานี่
 งานการยังมีไม่เฝ้าพา
 อะไรอุ่นววยหม่อมแม่ขา
 ยกขาก้าวขึ้นบนบันได
 คิดอายบ่าวข้าไม่ซ้ำได้
 ย่างเท้าก้าวไฉไลเรือนพลัน
 หลีกขุนช้างไปอยู่ตัวสัน
 นานนานนะปะกันแต่สักครั้ง
 บาปเพราะชนไก่แต่หนหลัง
 เก้งกัหน้าเจ้าเหยาเหยาไปข
 เลี้ยวลดลับเหลี่ยมขุนไศล
 สถิตในทิพรถอันรูจี
 ชักรถผยองผันเร็วรี
 เลี้ยวเหลี่ยมศิรียุคันธร
 ดิเรกคาราศรีสลบสลดอน
 งามบวรแสงจันทร์พรพรรณราย
 ล่วงหลายวันแล้วไม่เห็นหาย
 ปรีกษาสายทองพี่ผู้ปรีชา
 หลายวันหายไปไม่เห็นหน้า
 ความเดิมที่ว่าเห็นกลีบกลาย
 โทษใจของน้องนี้มั่งง่าย
 ข้าหลงรูปเจ้าพलयจึงเสียรัก
 เจ็บใจวิตกเพียงอกหัก
 คงเวียนมาให้ประจักษ์แก่น้ำใจ

ร้อนเย็นจะได้เป็นที่ปรึกษา
จะรู้ที่ผืนหน้าไปหาใคร
อายขุนช้างมันกล้ามาหาแม่
กิริยาแม่ว่าเป็นปรองดอง
จะนั่งดูอยู่นี่ฤาพี่เอ๋ย
พี่สายทองจะคิดประการใด

๑๑ ครานั้นจึงโฉมนางสายทอง
ซ่อนคางพลางช่วยเซ็ดน้ำตา
เจ้าพลายหมายรักแม่พิมพ์
ใช้จะคิดลวงเล่นเพื่อเป็นการ
จะเมื่อยเหน็บเจ็บจุกประจวบัน
ฤาจะถึงสมการท่านขุนวาย
จะอวารถร้อนใจไปโยมี
ให้สั่นແฉงแฉงใจในกิจจา
แม่เอยอยู่ดีไม่มีการธุระ
จงเสื่อมสว่างกำสรวตต้องอดออม
ผัดหน้าไว้ท่าเจ้าพลายแก้ว
ปลอบพลางโลมเล่าเอาใจ
พิมพ์ลับกลับลุมมาจากห้อง
หลับสนิทนทราให้อาวรรณ

๑๒ ครั้นสว่างกระจางแสงทินกร
บัวปากปลั่งหน้าแล้วคลาไคล
นั่งลงเล่าไปมิได้ช้า
ประหลาดนักหนักใจฉันครันครัน

เมื่อไม่มานี้จะทำไฉนได้
พี่เห็นหรือไม่พี่สายทอง
ไซ้แซ่ขอเล่นแต่คล้องคล้อง
ช่างโลกทรมายิ่งของนี้สุดใจ
อย่าเฝ้าเงยน้องหาอยู่เป็นคนไม่
บอกให้น้องแฉงด้วยเถิดราช
ปลอบน้องกอดแอบแนบหน้า
อย่าโศกยังไม่เกินกำหนดการ
กว่าชีวิตจะวายอวสาน
ปฏิกฤษณ์สัญญาไว้มากมาย
ฤาจะสำคัญนั้นมากมาย
จึงสูญหายเจ็บไปไม่เข้ามา
พรั่งนี้พี่จะออกไปตามหา
จะปรึกษาร้ายดื้ออย่าด่วนตรอม
พี่ปะแล้วจะพามาถนอม
จะฝ่ายผอมผิด้ร่างแบบบางไป
คำพรั่งนี้แล้วจะหายไป
กระพือพัดวิให้เจ้าพิมพ์นอน
สายทองเอนตัวลงกับหมอน
พอแจ้งแสงทินกรขึ้นทันใด
สายทองตื่นนอนหาข้าไม่
เข้าไปหาท่านศรีประจัน
คืนนี้ท่านชาแม่พิมพ์ฝัน
เรื่องฝันเห็นร้ายไม่ไว้ใจ

ในฝันว่าไปนอนอยู่เรือนอื่น
 ยุบลงถึงดินสิ้นสูญไป
 ไม่รู้ว่าร้ายดีประการใด
 จะไปวัดป่าเลไลยกะใครฟัง

๑๑ ครานั้นท่านยายศรีประจัน
 รีบไปไวไวอย่าได้นาน
 หมากพลุดูหาอพิมเอ๋ย
 สัมสูกลูกไม่ให้มากมาย
 นางพิมยิ้มแต่แม่ไม่รู้
 ขนเมสั่มใส่ลงไม่เบา
 สายทองจากห้องไปอาบน้้า
 ลงจากเรือนพลันทันที

๑๒ ครั้นถึงวัดพลันทันใด
 กราบไหว้มิให้ใครสงกา
 เอ็งพากันไปที่วิหาร
 อีพวกข้าพากันไปทันใด
 ข้าวแกงแต่งตั้งทั้งของหวาน
 หมากพลูบุหรีที่สำคัญ
 สัมสูกลูกไม่เป็นของแห้ง
 สายทองคอยชั่งดูแบายคาย
 ฉั้นแล้วต่างลุกไปในห้อง
 เห็นลับคนดีไม่มีใคร
 ยืนให้หมากพลูทั้งบุหรี
 พิมน้อยคอยท่ามาหลายวัน

กลางคืนนอนหลับแล้วไฟไหม้
 เนื้อตัวถูกไฟออกพองพัง
 แม่พิมเศร้าใจเจียนจะคลั่ง
 เล้าสั่นเล้ายังกับสมภารฯ
 ได้ฟังเล่าความผืนสังเสียงฉาน
 เล้าขานท่านให้แจ้งทั้งต้นปลาย
 ทั้งขนมนมเนยเอาไปถวาย
 จวนจะสลายไปให้ทันท่านฉั้นเข้า
 ปอกหมากพันพลูกระปรีกระเปร่า
 ข้าวแกงแต่งเต้าเอาแต่ดี
 ห่มผ้าแพรดำขับในสี
 ข้าไทตามรีรับเร่งมาฯ
 ขึ้นบนกุฎีใหญ่ทั้งป่าวข้า
 แล้วว่ากับทาสพวกข้าไท
 พิกลบานหล่นอยู่เป็นไหนไหน
 สายทองเป็นผู้ใหญ่อยู่บนนั้น
 ถวายสมภารให้ท่านฉั้น
 แกล้งกลั่นซ่อนไว้ให้เนรพลาฯ
 เนรแก้วจัดแจงเอาไปถวาย
 สงฆ์ทั้งหลายนั่งฉั้นจึงหันไป
 สายทองผู้มีอิชฌมาสัย
 จึงเข้าไปในห้องเนรด้วยฉับพลัน
 แล้วเล่าคดีขมิ้นขมน
 โศกศัลย์หนักหน้าด้วยปวรากรม

ตอนที่ ๕

คำวันนี้สั่งให้เข้าไปหา
 คุณเป็นล่อแต่พอได้เซยชม
 พิมมอัยคิดแคลงเหงเหงใจอยู่
 จึงใช้ให้มาหาพ่อเนรพลาย
 เมื่อกลางวันวานนี้ไปอาบน้ำ
 เดินแข่งแข่งหน้าแม่พิมไป
 แล้วมันมาหาท่านมารดา
 เอ้อมขอต่อคุณแม่ศรีประจัน
 เพราะเหตุทั้งนี้ที่มีมา
 ว่าข้าสือชักทำหักใจ
 สารพัดพูดแต่ดีถั่ววัน
 แกล้งทำให้ชั่วระกำตาย
 ไหนจะสงสารตัวนี้ชั่วแล้ว
 ไหนจะทุกข์ไปข้างหน้าอนาทร
 ไหนอายขุนช้างมาขอสู้
 เพื่อนรักหมายจักได้ร่วมใจ
 จึงให้ตามมาดูให้รู้เหตุ
 ซึ่งว่าไว้จะมีให้ได้อายคน
 จะสู้หน้าหรือว่าเอาตัวรอด
 พ่อเนรพลายก็สบายเพราะอยู่ไกล
 อุประมาเหมือนนางระคนถั่ว
 งาร้อนๆจะผ่อนให้ถั่วทัน
 อยู่วัดเหมือนว่าเล่นนอกมาน
 จะคิดอ่านเงินใดให้ว่ามา

แต่คอยคอยฟังมาไม่เห็นสม
 จะทิ้งไว้ให้ตรมระกำตาย
 เท็จจริงมิได้รู้ซึ่งเงื่อนสาย
 มีทุกข์โศกโรคภัยประการใด
 อ้ายขุนช้างระยาทำหยาบใหญ่
 นางขัดใจคำว่าสารพัน
 พุดจาละวันลามแต่ความช้น
 เห็นจะเป็นการมันทุกสิ่งไป
 พิมจึงว่าสายทองไม่ทนได้
 ชักให้เสียตัวด้วยเนรพลาย
 ดูกระบวนที่จะเลื่อมเลื่อมหาย
 สงสารสุดที่สายสวาทอน
 ไหนเนรแก้วจะคลายสโมสร
 ไหนข้าวข้าวจะขจรกระจายไป
 เป็นไม่รู้ที่จะกระไรได้
 ก็ไม่ให้ปรึกษาเมื่อคราวจน
 ด้วยสังเกตผิดเรื่องแต่เบื้องต้น
 จะคิดอ่านผ่อนปรนประการใด
 อย่าอึดอดบอกความแต่ใกล้ใกล้
 สายทองเจ็บใจด้วยชิดกัน
 ประดังไฟใส่คั่วกระเบื้องนั้น
 พอดั่วสุกก็จะอันตรรายงา
 อยู่บ้านเขาก็ใส่เอาแต่ข้า
 สายแล้วจวนเวลาจะคลาไคล

๑ ครานั้นจึงโถมเจ้าเนรพลาย

สารพัดสัตย์จริงทุกสิ่งไป
ว่าพินินมวลงกับสายทอง
สู้ตายหมายจิตไม่จิตจาง
ซ้ำซ้ำว่ากันเกิดสายทอง
สงบความอย่าให้ลามเลื่องลืออึง
ทุกวันกระสันอยู่สุดจิต
กิดด้วยสมภารทำนุนวนาย
แต่กินข้าวเช้าแล้วจงดึกตื่น
วันน้องไปหาเจ้าพินมา
พี่สายทองต้องตีเพราะเนรน้อง
จะแทนคุณมิให้อานาหาร
แต่พอว้างห่างดาทำนเจ้าคุณ
ความสัตย์สารพัดมาแต่ไร
ว่าพลางทางเป่าลมละลวย
เบรี้ยวปากถากินหมากเสียลักคำ

๑ สายทองรับหมากใส่ปากเคี้ยว

ความรักเร็วแล่นแสนทวี
อึดจนสำหรับทนแต่ฝ่ายทุกข์
ตัวข้าอุปมาเหมือนใบดอง
แก่สาดเสียสิ้นกินแต่ของ
เป็นคนจนก็ต้องทนระกำไป

๑ ทำคุณไว้เกิดสิกาผี

มีที่หนึ่งก็ทีหนึ่งนะสิกา

ยืมพรายผันแปรแก้ไข
ได้สัญญาว่าไว้กับพี่นาง
เป็นสองสุดสวาทไม่แห้วห่าง
ซึ่งจะร้างแรมรักอย่ารำพึง
นั่นก็พี่นี่ก็น้องอย่าควรชิง
ถ้ารู้ถึงहुคนจะแพร่พราย
รำพึงคิดคึดอยู่ไม่รู้หาย
ให้สาธยายรำเรียนซึ่งวิชา
เที่ยงคืนสามยามไปกว่ากว่า
ต้องตีตำผูกมัดทำนดัดรอน
ได้รับรองแล้วจงรับธุระก่อน
ช่วยว่าวอนกับเจ้าพินพิลาไย
ลงวันใดก็จะผลุนไปจนได้
อย่าได้แคลงคดจงจดจำ
พี่สายทองจงช่วยอุปถัมภ์
เสกฆ่าส่งไปให้ทันพี่

กระสันเสียวสยของพองเกศ
เมื่อกระนี้แล้วมาดกแก่สายทอง
คราวสนุกแล้วก็เญบอยู่ในห้อง
ประคองห่อหุ้มขนมไว้
อันใบดองหาทะยาทะแยไม่
มิให้สูญสิ้นทั้งสองราช
ชั่วตึกคงจะเห็นไปภายหลัง
จะออกปากชมว่าเจ้าเนรดี

ตอนที่ ๕

ซึ่งชื่อว่าคำก่อนจงผ่นไกรธ
เวทนาสีกาทุกราตรี
สายทองอีตอัดทำขัดใจ
มาจกชักผ้าห่มชมพู

๑๑ ครานั้นแดรไทยไปถนมา

แอบฝาดามองตามช่องมี
เอวกลมมนมโตดูโอ้โถง
ออแก้วสามาญก็หาญครัน
ชุกชนบนกะฏิวิธาน
มองดูอยู่นานฟังขานใจ
ครันถึงร้องตะโกนมาแต่ไกล
เห็นพุดเข้าชื่อกับสีกา

๑๒ สมภารได้ฟังแดรไทยว่า

ลูกฉวยไม้เท้ากำวงกัน
แดรแก้วสายทองทั้งสองคน
แกหวดด้วยไม้เท้าวิ่งตะโพง
สายทองลอล่องมาลับตัว
ป่วนเปรื่อทุกอย่างจนกลางเพล
กระโดดลงหน้าต่างวางวังโตน
สมภารคันกุฎีไม่มีใคร
ทุด้ายแดรหน้าหมาสีกาผี
นั่งลงตำหมากทั้งสากคา

๑๓ สายทองลอล่องหนีสมภาร

เหลียวหาแดรพลายก็หายไป

ขอโทษเสียเถิดสีกาพี่
ไหนต้องดีขอเปิดผ้าห่มดู
นี่อะไรเจ้าแดรเถนตุ้
เมจู้เจ้าแดรนี้ราศีฯ
ไต่ยิ้นเสียงสีกาอยู่อื้อ
เห็นแย้ยี่หยอกยุดผ้าห่มกัน
อีตายโหงมาประเคนให้แดรฉน
กลางวิ่กลางวันไม่เกรงใคร
กูจะบอกสมภารให้มาไล่
แดรไทยกลัดกลุ้มเดินตุ้มมา
แดรแก้วสีไฟพุทธิเจ้าข้า
ฉวยผ้าห่มยุดจูดชิงกันฯ
ขบเหงือกเหลือกดาไกรธตัวสั้น
ถลันรีบมาเปิดประตูไกรง
จวนจนเข้าไปแอบอยู่ข้างโถง
อ้ายตายโหงอีตายท่าด่าเกนเกน
ท่านขรว์ร้องเบื้อมันเหลื่อเถน
ฝ่ายเจ้าแดรวิ่งวนชุกชนไป
ผ้าผ่นล่อนโล่งไม่ตอได้
ยังขัดใจบนบ่าต่าอึงมา
โสโครกกุฎีภูหนักหนา
ตำพलगตำว่าจนสาใจ
ลนลานออกนอกกุฎีได้
ไม่มีใครจะรู้ว่าร้ายดี

ถึงกลางวัดหยุดยืนจัดแจงตัว
จึงร้องเรียกข้าไทไปทันที
อืพวกร้าไดยืนนายร้องเรียก
เก็บพิกุลห่อผ้ามาทันใด

๑๐ สายทองส่งกระหายให้บ่าวข้า
รีบกลับไม่นานถึงบ้านพลัน
ศรีประจันครั้นเห็นสายทองมา
ไปไหนเหนื่อยแหละแจะจะตาย
สายทองตอบคำของมารดา
ต้องคอยท่านเฝ้าเป็นเท่าไร
ท่านได้หักทนายข้อร้ายดี
ระวังตัวกลัวภัยในสามเวลา
ว่าแล้วลุกขึ้นมาในห้อง
เณรพลายสู้ตายด้วยพาที
ถึงอย่างไรคงจะสักขมมาหา
ไม่ช้าคงจะมาเหมือนสัจจัง

๑๑ ครานั้นจึงโถมเจ้าเณรแก้ว
ยั้งคิดเวียนวนให้สนใจ
วิชาไม่ช้านาญเชี่ยวชาญแน่
แม่ทองประศรีบอกมากี่ช้านาน
อยู่สุพรรณแล้วให้ค้นไปค้นหา
ไปเรียนต่อพอจะได้ความรู้ดี
จะว่าเราหลบหนีนี้สัจจา
ถึงรักสัตย์ต้องตัดความอาลัย

ด้วยความกลัวท่านสมภารจะรับหนี้
อืมมีเร็วจะจะไป
จึงสำเเหนียกถนัดไม่ซ้ำได้
บัดเดียวใจก็พร้อมกันจับพลันฯ
อืมมีรับมาขมิ้มมัน
ขึ้นเรือนศรีประจันแล้วยัมพราย
เอ็งไปวัดกระไรเข้ามาจนสาย
ท่านขวัญหายร้ายดีประการใด
ข้าอยู่ด้วยท่านฉันจึงเห็นได้
ท่านไปนานเป็นนานจึงกลับมา
ว่าเคราะห์แม่พิมพ์นี้เป็นหนักหนา
พันนั้นท่านว่าสวัสดิ
แนบน้องพลางกระซิบว่าพิมพ์
ให้สัญญาถ่วงเถื่อที่จริงจัง
ดาบจะล่อคอฆ่าไม่ถอยหลัง
แม่จงฟังคำพี่อย่าเสียใจ
หนี้สมภารไปแล้วไม่กลับได้
อยู่วัดป่าเลไลยก์ช้านาน
ยังวัดแคนั้นว่าเยี่ยมเยี่ยมหาญ
ว่าสมภารชื่อคงเป็นคนดี
เพื่อนสนิทบิดาที่เป็นผี
แต่เป็นห่วงพิมพ์นี่สุดใจ
จะสักไปก็วิชาหาจะจัดไม่
คิดแล้วห่มสไบรีบเดินมา

ตอนที่ ๕

ออกทุ่งมุ่งทางตันไม้เสียด
 เขาซั้บอกเห็นวัดถนัดตา
 พบเณรอันกวาดวัดอยู่คนเดียว
 ถามเณรเอ็นดูอย่าพรางกัน
 เณรอันฟังคติที่เณรถาม
 สามหลังกุฏิมีหอโไตร
 พอขวัญคงลุกออกมานอกชาน
 ทำนสมภารถามไปมิได้ช้า
 เณรแก้วตอบคำท่านขรัวไป
 ชื่อว่าพลายแก้วผู้ภักดี
 บอกไว้ให้มาหาพระอาจารย์
 เข้าสุพรรณณคั่นถามเนื้อความมา

๑๑ ครานั้นท่านสมภารได้ฟังว่า

กุชอบซิดเป็นมิตรกับขุนไกร
 โดยจะสิ้นความคิดวิทยา
 ถ้าใครกล้าตามมาไม่มีครือ
 ถึงยกทัพนับหมื่นเต็มพื้นภพ
 ไม่ทันล่วงราตรีให้หนีกราว
 กุคิดคิดเสียใจเป็นหนักหนา
 รำพึงถึงมันทุกวันไป
 แล้วเหลียวหน้ามาพิศดูพลายน้อย
 กาญจนบุรีกับสุพรรณไกลกันเจียว
 ทองประศรีอยู่ดีหรือไฉน
 เจ็บไข้สิ่งใดก็ไม่รู้

ถึงเพนียดเที่ยวดันคันถามหา
 หมายศาลารับตะบึงถึงวัดพลัน
 เห็นเณรแก้วแก่เหลียวขวมีขม้น
 ทำนสมภารคงนั้นอยู่แห่งไร
 ไม่พรางความบอกที่แล้วซั้ให้
 เณรแก้วดีใจรีบไคลคลา
 เณรแก้วกราบกรานเข้าไปหา
 เอ็งไปไหนมาขอเณรนี้
 จันคือบุตรขุนไกรที่เป็นผี
 ทำนทองประศรีเป็นมารดา
 เณรหลานนี้จึงดันคันมาหา
 จะขอเรียนวิชาสืบต่อไปฯ
 อออจริงหว่าหาสิ้มไม่
 ยังแค้นใจที่มันม้วยไม่ต่อมือ
 จะชานมาหากูไม่ได้ฤฯ
 จะฟันเสียให้ลือเป็นแทงลาว
 จะผูกผ้าพยนต์รับรับให้ฉาว
 กลัวจะยกธงขาวไม่ชิงชัย
 ดังเสียลูกดาขวากี่ว่าได้
 กูหมายใจฝากผีมันทีเดียว
 กะจ้อยร้อยดูไม่นำจะอดเหนียว
 อดสำห้เที่ยวดันปามาหากู
 ต่างคนต่างไกลถิ่นฐานอยู่
 อยู่กับกูเกิดจะบอกซึ่งวิชา

กูเห็นแก่ขุนไกรที่ตายแล้ว
อย่าอาวรณ์อะไรจะสอนสันตาราม

๑๑ เณรแก้วบอกท่านสมภารไป
หากรับสัจย์พระพิพัฒน์วารี
สัวยอมตายไว้ซื้อเชื้ออาหาร
อาคมจึงเสื่อมทุกสิ่งไป
ถ้าบิดาข้าคิดต่อแผ่นดิน
เพราะฉะนั้นเขาจึงฟันเล่นเป็นจุน
อันซึ่งท่านแม่ทองประศรี
แต่ไม่หลงกำลังยังว่องไว

๑๒ สมภารได้ฟังเณรแก้วว่า
ไม่เห็นหน้ามาประมาณสักสิบปี
ความสัจย์ต้องรักษาอย่าให้พลาด
เองเหน็ดเหนื่อยเมื่อยลำเดินป่าดง

๑๓ เณรแก้วรับคำแล้วอำลา
พร้อมทั้งเตี้ยหมอนที่นอนใน
ยี่งยังยืนยั้งกระสันประหวัดถึง
พลันแสงสุริยาเวลาจวน
โบทัดพัทวิพระอาจารย์
ปฏิบัติมิให้ขัดข้องเคืองใจ
สะกดทัพจับพลทั้งปลุกผี
ปัดมึงกำบังตนทนทาน
ทั้งพิชัยสงครามทั้งความรู้
ฤกษ์พามาที่ทุกสิ่งไป

เสภา เรื่อง ขุนช้าง - ขุนแผน

อ้ายเณรแก้วนี้ก็เหมือนมันหนักหนา
มิให้ฆ่าเหมือนพ่อของมึงนี้
พ่อมิใช่สันฤทธิ์คิดดอยหนี
ไม่ราศีคิดคดขบถใจ
มิให้พาลผิดเสียความสัจย์ได้
ท่านไม่เลียงแล้วก็ตามบุญ
ละสัจย์เสียสิ้นก็จะวุ่น
พระคุณอย่าละเหยเสียน้ำใจ
ปิ่นชวาลงไหนไหน
ไม่เจ็บไข้เป็นสุขสำราญดี
อ้อชวาลงครันหรือทองประศรี
เอ็งอยู่ที่นี่จะสอนการณรงค์
เพราะประมาทพ่อมึงจึงเป็นผง
จงไปอยู่ภูเข้างกลางไป
บายหน้าเข้าห้องหาข้าไม
ยั้งเศร้าใจถึงพินผู้เฒ่า
นอนคะนั่งอยู่ในห้องไม่หายหวน
อดสำหัดวนหมอบมองเข้าห้องใน
ให้สำราญรื่นจิตพิสมัย
สมภารแนะนำให้ไม่ช้าการ
ผูกพันต์ฤทธิ์กำแหงหาญ
สะเดาะดาลโชกฤษแจประจักษ์ใจ
อาจจะปราบศัตรูไม่สู้ได้
ทั้งเสกโบมะขามเป็นต่อแตน

ตอนที่ ๕

๑๐๓

ชานาญทั้งกลศึกกลลับ
สู้ศึกได้สิ้นทั้งดินแดน
จั่งจั้งลั้งคะนองล่องหน
ถอนเอาสรรพกันประกอบประกับมี
วิชาสารพัดจะเรียนพร้อม
แต่คะเน็งถึงพินมิได้ไป

คุมพลแม่ทัพนับตั้งแสน
มหาละลายสุดแสนแสนहींดี
ฤทธิ์รณแรงราวกับราชสีห์
เลี้ยงผีพรายกระซิบทุกสิ่งไป
ชักซ่อมทองเล่าทั้งเก่าใหม่
เพราะอาลัยหลงรักเรียนวิชาฯ

ตอนที่ ๖

พลายแก้วเข้าห้องนางสายทอง

๑ จะกล่าวถึงโฉมเจ้าขุนช้าง
แต่เข้าคำคร่ำครวญทุกเวลา
ไม่เป็นกินนอนแต่รื้อนรัก
มิได้มีความสบายมาหลายวัน
อยู่ในห้องร้องไห้พิไรว่า
ทำไฉนจะได้แอบแนบชิด
วันเมื่อน้องอาบน้ำกับบ่าวไพร่
ช่างกระไรไม่เห็นพี่เล่นดา
ขึ้นจากน้ำพี่ข้าตามไปบ้าน
พูดกับศรีประจันไม่ผันแปร
พรุ่งนี้จะไปผลขอที่เดียว
ทั้งเงินทองของข้าวเอาเจือจาน
แต่คร่ำครวญป่วนจิตคิดจนรุ่ง
ส่องแสงแจ้งกระจ่างสว่างตา
ยกคันฉ่องมาส่องดูกระจก
เอาเขม่าเข้มอมอยู่มัวชั่ว
ครั้นแล้วลุกออกมานอกห้อง
เรียกบ่าวเล็กเล็กเด็กผู้ชาย

๑ ครั้นถึงเรือนศรีประจันเข้าทันใด
ศรีประจันครั้นเห็นขุนช้างมา
แล้วปราศรัยไต่ถามฉันท์เพื่อนบ้าน
ธุระอะไรว่าไปอย่าเกรงกัน

คะนึ่งนางพินน้อยละห้อยหา
ตั้งแต่มาจากบ้านศรีประจัน
อกจะหักใจรัญจวนป่วนปั่น
แทบจะกลืนใจตายไม่วายคิด
ทุกคำเข้าผ่านอนแต่ถอนจิต
กับเจ้าพินมีสนิทของพี่อา
พี่ไปแอบมองที่ตื่นท่า
เมินหน้าเสียทีเดียวไม่เหลือวแล
ก็ได้การขึ้นไปว่าหาหม่อมแม่
นึกแฉ่อยว่าเห็นจะเป็นการ
ลดเสียตามปัญญาว่าขาน
ถึงรูปชั่วหัวล้านคงเมตตา
พระสุริยาพวยพุ่งเวหา
ก็ล้างหน้าจัดแจงแต่งตัว
ในจิตคิดวิตกแต่ที่หัว
แบ่งชะโลมโสมด้วทั่วทั้งกาย
นุ่งยกห่มกรองทองเจิดฉาย
มากมายตามหลังสะพรั่งมาฯ
ดีใจก้าวขึ้นบนเคหา
ก็ต้อนรับเรียกหาเข้ามาพลัน
เลือกพานหมากเชิญกินหมากนั้น
แม่นั้นอยู่ติดอกหรือ নয়

๑ ขุนช้างตอบไปเห็นได้ที
ให้แม่ใช้ต่างเกือกต่างกะลา
ด้วยรักพินิจน้อมนิจจริงจัง
ถ้าได้ครองจะเอาทองมาทาบตัว
ยามเดินจะให้เดินแต่ในห้อง
จะกลัวจนกลัวยากไปทำไม

๑ ครานั้นท่านนายศรีประจัน
นึกยังมีกริมใจให้ยินดี
จึงว่าพ่อช้างทูนหัวแม่
ปีเดือนได้กันหรือฉันใด
แม่พินเอยแม่พินไปอยู่ไหน
มารู้จักกันไว้เป็นโรมี

๑ ครานั้นนางพินนิ่มสนิท
แอบลักแลแลเห็นขุนช้างมา
อ้ายนี้แลมันทำกูวันนั้น
จึงร้องตอบแม่พลันในทันใด
แล้วแกล้งเรียกข้าดำประจาน
ยกยศยิ่งใหญ่กระไรเลย
จงหองเอาเงินมาอวดอึง
ชี้เกียรจางานนี้สุดใจ
อ้ายเจ้าชู้ลอมปอมกระหม่อมบาง
ชิชะแบ่งจันทน์น้ำมันทา
หมามันจะเกิดชิงหมาเกิด
หน้าตาเช่นนี้จะมีเมีย

ว่าลูกนี้จะขอมาเป็นข้า
คิดคิดจะใคร่ว่าก็เกรงกลัว
จงปลุกฝังเสียเถิดแม่ทูนหัว
ลูกไม่กลัวเงินทองลูกถมไป
แต่แสงเดือนมิให้ส่องต้องตัวได้
แม่ข้าไหวเลี้ยงลูกไว้ดูทีฯ
ฟังขุนช้างว่าพันเป็นถั่วเนื้อ
ได้ลูกเขยเศรษฐีก็ดีใจ
ตามแต่บุญกรรมจะนำให้
แล้วเรียกลูกสาวไปในทันที
เป็นไรจึงไม่ออกมาไหว้วที่
มาชี้ทูนหัวของมารดาฯ
แค้นจิตขัดใจเป็นหนักหนา
แฝงฝ่าฝืนเรื่องให้เคืองใจ
จนฟังเทศน์ฟังธรรมหาได้ไม่
ไม่ไปละอย่าเรียกให้ยากเลย
แ่นอ้ายผลหัวล้านไปไหนแหวย
ดอกเคยตะจะปลอมพยอมไพร
แม่มีงูหาปวารณาไม่
น้ำขอดโองไห้ไม่นำพา
ลอยชายลากหางเที่ยวเกี่ยวหมา
หย่องหน้าสองแคมเหมือนหางเปี้ย
มึงไปตายเสียเถิดอ้ายห้าเปี้ย
อ้ายมะม่วงหมาเลียไม่เจียมใจ

เหมือนแมงป่องอดอิทธิว่าฤทธิ์สุด
ก่อนเส้าฤจะเท่าเมรุไกร
ชาติชั่วตัวดั่งนกตะกุ่ม
เขาสีปองเล่นมุขลิทลง

๑ ขุนช้างฟังนางกระแทบคำ
อ่ำสาครีประจันในทันใด

๑ ครานั้นท่านยายศรีประจัน
ลุกขึ้นฉวยไม้ไล่ตีมา
น้อยฤการมอยู่เปรี้ยงเปรี้ยง
หวดตียัยระยาไป
นางพิมต้องตีตัวเป็นแนว
เจ็บปวดยวดยิ่งทั้งกายา
ปิดประตูใส่กลอนด้วยความกลัว
ครั้งนี้เจ็บอายนี้เหลือใจ
ว่าพลางนางเรียกสายทองพี่
ไม่ช่วยน้องต้องตีแทบจะตาย

๑ สายทองฟังน้องให้รำคาญ
เห็นประตูปิดมิดอยู่ดั่งตรา
พี่สายทองเอยน้องนี้แสนเศร้า
กับอ้ายขุนหั่วครึ่งไม่พึงใจ
จะไปบอกกับเณรให้คิดอ่าน
ว่าพลางนางเปิดประตูพลัน
เห็นคนแฉวแล้วหลบทำลับล่อ
พอคนเรียบค่อยเหยียบย่องออกมา

จะแข่งครุฑข้ามอ่าวทะเลใหญ่
หึ่งห้อยไพรจะแข่งแสงสุริยง
จะเอื้อมอุ้มอิงอกวิหคหงส์
ตัวพะวงคมกลับทะนงใจ
นีกอายนาวข้าไม่อยู่ได้
ลงจากเรือนไปมิได้ช้า
แค้นครันขัดใจเป็นหนักหนา
มึงหยาบข้าชาติชั่วนี้เหลือใจ
เช่นนี้ไหนจะเลี้ยงมึงไปได้
เลือดไหลซึมหลังหลังน้ำตา
ฉันทกลัวแล้วคราวนี้ฉันทไม่ว่า
ก็หนีหน้าวิ่งเข้าในครัวไฟ
ทอดตัวลงแล้วสะอื้นไห้
เลือดไหลซึมหลังคลอคล้าย
มานี้คู่ตูไปไหนหาย
พี่สายทองเ็นดูด้วยเกิดวราฯ
คิดสงสารจึงเดินเข้าไปหา
แฝงฝ่าว่าเรียกพี่ทำไม
ด้วยแม่เราแก่จะขึ้นไปยกให้
เรามาหน้แม่ไปยังวัดพลัน
ถ้าเนิ่นนานเห็นจะยับเป็นแม่มนั้น
พริ้นพริ้นอยู่มีใครจะออกมา
แต่รีรอรออยู่หนักหนา
กับสายทองก็พากันเคลาโคล

รีบเร่งเร็ววัดตัดทาง
 ออกเอย์เจ็บอายนี้เหลือใจ
 รีบวัดมาถึงวัดป่าเลไลยก์
 กับสายทองย่องขึ้นไปทันที
 จึงกระซิบถามเณรที่นั่นมี
 ฝ่ายเณรบอกพลันด้วยทันใด
 จริงจริงฤลวงฉันทหลวงพี่
 กรรมกรรมก่อกวณให้ปรวนแปร
 ทั้งเจ็บหลังทั้งทุกข์ถึงเณรด้วย
 พิมน้อยนึกตรองยิ่งหมองใจ
 ใครบอกข่าวเณรแก้วให้สักคำ
 ถึงวัดแคถามพระได้เมตตา
 พระเณรเห็นเสีภาพากันดู
 บ้างทักบ้างเรียกออกเพรียกไป
 เยี่ยมหน้าต่างประตูคู่ออกอึง
 ที่ไม่รู้อ้องเรียกกันเพรียกมา

๑ ครานั้นจึงโถมเจ้าเณรแก้ว
 บังคับตั้งเพียรเรียนต่อครู
 เอ็นเจ้าพิมกับสายทอง
 หน้าเศร้าเจ้าเป็นไรไยจึงมา

๑ ครานั้นจึงโถมพลนางพิม
 กับสายทองต่างขึ้นไปทันใด
 ะใจกระไรพ่อเณรหนอ
 ฉันทหมายใจอยู่ว่าใจพ่อเณรดี

เดินเพลงนางพิมก็ร้องให้
 ช่างกระไรแม่ข้าไม่ปรานี
 จำได้ว่าเณรอยู่ที่นี้
 เห็นกุฎนั้นเปล่ายิ่งเศร้าใจ
 พ่อเณรแก้วอยู่เฝ้าไปไหน
 สมภารดีหนีไปอยู่วัดแค
 เจ้าเณรว่าถูกตีหนีไปแน่
 ทุกข์แท้เข้าปะทะระทมใจ
 ทอดระทวยออกอ่อนชะอ่อนให้
 ลงบันไดติดตามถามเขามา
 อยู่ปลายน้ำก็คงจะไปหา
 คุณเจ้าขาพ่อเณรแก้วอยู่แห่งใด
 ยืนอยู่ยัดเยียดหาหยุดไม่
 ชาววังฤาไรไปไหนมา
 นางสองคนนี้เราพึงได้เห็นหน้า
 โน่นแนเสีภาพากันดู
 แต่เพลแล้วทำผงดินสออยู่
 ได้ยินเสียงเยี่ยมดูเห็นเสี
 มาสิน้องอุตสาห์มาเที่ยวหา
 ดูคาน้องบวมประหลาดใจ
 เห็นเณรแก้วเข้ายิ้มออกมาได้
 นั่งใกล้แล้วก็ว่าไปทันที
 มาลวงล่อแล้วก็ละอาลัยหนี
 พาที่ไว้แต่หลังนั้นอย่างไร

สารพันสัญญาไว้ทุกสิ่ง
ว่าจะขอแล้วก็รอยังไม่ไป
อ้ายขุนช้างขอแม่แยกให้
ไม่ยินยอมพร้อมใจที่ให้เป็น
แม่เลี้ยงมาแต่เล็กคุ่มใหญ่แล้ว
ครั้งนี้แม่ไม่มีความอาลัย
หมายใจว่าที่ไหนจะทิ้งสตัย
ว่าอย่างไรก็ว่าอย่าซ้ำที่

๑๑ เณรแก้วเห็นพิมเจ้ามัวหมอง

ดูอ้ายช้างชาติชั่วตัวจัญไร
น้อยถารอยไม่เป็นวีรวิ
จึงยับย้อยเป็นรอยทั่วอินทรี
สงสารพิมนึ่มเนื้อนี้เหลือออก
สุดจิตสุดคิดสุดฤทธิ์แล้ว
สมภารตึกได้หนีไปหาแม่
ด้วยไรทรัพย์อับจนเป็นพันใจ
จึงไม่กล้าลาสิกออกไปได้
หวังสาวทมิได้ขาดที่อาวรณ์
เงยหน้าขึ้นเกิดเจ้าพิมเพื่อน
อย่าไถกนักเลยเจ้าจะเศร้าไป

๑๒ พิมฟังเณรว่าก็ตอบไป

ทำไมจึงไม่ได้เงินทองมา
โอ้อว้าเวรกรรมของพิมเอ๋ย
หลงลมเห็นจะล้มลงเสียจริง

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ตัวเป็นหญิงจะทำอะไรได้
จนความใหญ่ไขว่ขวางขึ้นกลางคัน
ขัดใจเจียนน้องจะอาสัญ
แกล้งรันจนหลังจะพังไป
ไม่เปรี๊ยะยังหาผ้าเป็นแนวไม่
ฉันขบใจอยู่ว่าใจพ่อเณรดี
สารพัดพูดไว้กับพิมนี้
เดี๋ยวนี้ก็จะว่าให้สาใจ
ปลอบประคองมือเข็ดน้ำตาให้
มาทำให้น้องข้าต้องคำดี
เออที่ผูกมือหัวเจียวถานี้
ฟ้าสีนวลน้อยพลอยเป็นแนว
น้ำตาไหลตกเป็นแถวแถว
น้องแก้วเมื่อย่าบารวมใจ
แก้วว่าขอยูหาให้สักไม
จะได้เงินที่ไหนทำทุนรอน
แต่เศร้าใจอกสะทีกสะทอนถอน
จะกินนอนก็ไม่ลืมเจ้าปลื้มใจ
แถมเปื่อนมาจะเข็ดน้ำตาให้
ดวงใจพี่ไม่ลืมคำสัญญา
เป็นอย่างไรจึงขำอยู่หนักหนา
แกล้งว่าเพราะไม่รักฉันจริงจริง
กระไรเลยช่างเกิดมาเป็นหญิง
แกล้งจะทิ้งเสียให้ทุกขระทมใจ

ตอนที่ ๖

คำวันนี้ไปบ้านเกิดพ่อเฒ
 คิตมาก็ไม่น่าจะกลับไป
 เป็นไรก็เป็นไปเถิดนะ
 เจ็บจิตคิดแค้นแสนทวี

๑ อนิจจาแก้วตาของพี่เอ๋ย

ว่าพลางหยอกพิมให้อ๋มใจ
 คำวันนี้พี่จะลาอาจารย์สึก
 กราบลาถ้าหากท่านทัดทาน
 ว่าพลางทางขยับจับต้อง
 งามละม่อมดุจหลอมด้วยลายพิมพ์
 เเงยหน้าจูบนิคเกิดพิมพ์ที่
 อะไ่นี้พี่ทำให้เข้าใจ
 ยิ่งห้ามยิ่งทำอะไ่นี้
 กุฎีสูงเกินการชั้คร้านโจน
 ฉันจะลาอยู่ไปไม่ได้แท้
 ว่าพลางลูกมาแสนอาลัย
 สึกให้ได้นะเข้าไปคำวันนี้
 ว่าพลางทางเดินมาจับพลัน
 รีบเร่งเร็วลัดมาถึงเรือน
 ลับแม่่มงมอย่งลีลา
 บังตัวที่ประตูอยู่นอกชาน
 กับสายทองย่องเยื้องข้าเลื่องไป

๑ รอนรอนอ่อนแสงพระสุริย
 สัตว์คะนองร้องในพนาวา

จะหาเงินประเคนเจ้าคุณให้
 พรั้นใจกลัวแม่แก่จะตี
 ไม่ไปละฉันจะอยู่ที่วัดนี้
 อยู่กับพี่เฒเรแก้วจะเป็นไร
 อย่าอยู่เลยบิดขนาดเลี้ยงไม่ได้
 ยังร้องไห้บนบ้านว่าคาญ
 เวลาตึกจะเข้าไปให้ถึงบ้าน
 ก็กะหนึ่สมภารไปหาพิม
 เนื้อน้องนุ่มนุ่สนิทนึ่
 พึ่งบริปร่มบุษบันอันบังใบ
 เป็นแตรดอกหามีอาบัติไม่
 เตี้ยวกักจะถูกไล่เหมือนวัดโน้น
 มาจุจีจะต้องโดดกุฎีโผน
 ทำโลนโลนโน่นเขาอยู่อึงไป
 ถ้าหม่อมแม่รู้ความจะลามใหญ่
 กลับไปฆ่าสั่งเจ้าเฒเรนั้น
 แล้วอย่าลี้เลี้ยวลตเล่นเปตฉัน
 กับสายทองพากันกลับเข้ามา
 เดินเขื่อนเข้าไปแอบที่ริมฝา
 กับสายทองก็พากันขึ้นไป
 แล้วแอบบานบังขึ้นเรือนใหญ่
 เข้าในห้องพลันทันเวลา
 ลับเหลี่ยมพระเมรุลงจะมีดหล้า
 เมื่อโพลเพลเวลาจะสายยัถห์

ปีบเปรี๊ยะเสียงสนั่นครั่นครึก
 สยดสยของพองเส้นโลมาชั้น
 แสนเศร้าสุดโศกด้วยสงสาร
 เป็นห่วงพินนิม่อนองอาหาร
 ไม่มีสุขลุมมาหาอาจารย์
 ดังกองเพลิงเร้งรุ่มเข้าสู่มทรวง
 เป็นสิ้นบุญที่จะบวชด้วยบาปก่อน
 จะขอลาฝ่าเท้าเจ้าคุณไป

๑๑ สมภารฟังคำให้เข้าใจ

จะฝากฝีมือหนีไปกลางทาง
 มรวาสน์ชาติมันชั่วนัก
 ข้อมือดำแล้วระกำทุกเวลา
 ถ้ามุลนายรักมั่งจะยังชั่ว
 แม้นชังก็จะไซ้ให้เจ็บใจ
 รูปร่างเอ็งก็บางดั่งแบบปั้น
 ฤๅสึกไปหมายจะเป็นเจ้าพระยา

๑๒ เจ้าประคุณทูนหัวของหลานแก้ว
 อย่าห้ามเลยตัวข้าสิ้นอาลัย

๑๓ สมภารฟังหลานเห็นเหลือห้าม

คุณหารดูตามคัมภีร์มี
 บวบก้นเข้าคูก็รู้แท้
 ชะดาตีที่ทหารเจียวหลานชาย
 คิดว่าทุกข์อย่างไรออกวายวุ่น
 เอ็งจำไว้ในคำของดาตุ

เสภา เรื่อง ขุนช้าง - ขุนแผน

เนื้อถึกตกใจไม่มีขวัญ
 เจ้าเฒeraแก้ววันวันด้วยอาวรณ์
 ออกสะท้อนให้ระทมสะท้อนดอน
 ดังหนึ่งครเสียบเสียดอยู่ในทรวง
 กราบกรานบอกว่าทุกข์ลุลใหญ่หลวง
 มันให้วังเหงามระทมใจ
 ผัวเหลืองร้อนพาดตัวเข้าไม่ได้
 ไม่อวยให้เห็นจะม้วยด้วยไฟรางๆ
 ดาอาลัยในหลานนี้เหลืออย่าง
 ไม่มียางเยื่อโยกที่ในดา
 จะสึกไปให้เขาสักเองฤๅหว่า
 โพล่กับบ่าแบกกันจนบรรลัย
 เอ็นดูตัวหาให้ทำการหนักไม่
 เลื่อยไม้ลากซุงสาละพา
 การอย่างนั้นทำได้ฤๅไรหว่า
 ฟังดาเถิดอย่าเพื่อสึกออกไป
 ครอบครองตามแล้วหาเถียงไม่
 ช่วยดูฤกษ์ยามให้ประสิทธิ์
 หยิบกระดานดูยามตามดัด
 เอาวันคืนเดือนปีของเฒeraพลาญ
 เห็นแน่ดังอินทเนตรหมาย
 แกกก็ทายว่าเจ้าแก้วนี้ปดดู
 มิรู้ว้าเจ้าประคุณข้าเล่นชู้
 สึกไปจะได้อยู่สมดังใจ

ลู่ออห่อหุ้มทำทุสน
จะพลัดพรากจำจากกำจัดไกล
เมื่ออายุยี่สิบห้าเบญจเพศ
ต้องจองจำไซ้ตรวนเขาดรากดรีง

๑๑ เจ้าเนรแก้วฟังคำเจ้าคุณคง
พรันพรันกลั้นเศร้าเข้ากุฎี
ดกแต่งตัวผูกลูกสะกด
นุ่งยกกระหนกเป็นเครือวัลย์
เปลาะดำรำหอมห่มกระหวัด
คาดปั้นแหนดกระสนมันดี
จัดเครื่องบัตรพลีพลีเลิศ
มือถือเทียนชัยแล้วไคลคลา
ท่องฟ้าดาดาวประดับ
พระจันทร์ตรงทรงกลดตั้งกลดกาง
รับแรงมาถึงซึ่งป่าช้า
แล้วจุดเทียนสว่างกระจ่างพราว
เข้านั่งพับพะเนางเชิงชุมนุญฤทธิ์
คึกคึกพายุพัดระบัดพง
บันดาลอสณีคะนองเสียง
ฟ้งแลบแปลบปลาบวะวาวลม
ธรณีนี้นั่งกระทั้งไหว
ฝูงผีลูกโลดโหมดพราย
ครันเข้าใกล้ไม่อาจจะทำร้าย
ต่างก้มกราบถามไปมิได้ช้า

อยู่กินแต่หาถึงเท่าใดไม่
มันจะมีผิวใหม่มันทั้งมึง
จะมีเหตุด้วยเคราะห์เข้ามาถึง
อายุสี่สิบมึงจะได้ดี
อกราบกราบลงลูกจากที่
กราบลงสามทีแล้วสีกพลัน
พร้อมหมดเครื่องรางปรอทมัน
รูปสุบรรณบินเหยียบवासกรี
พุดัดติดห้อยข้างชายคลี
เหน็บกริชด้ามมีติระกะกา
ข้าวสารเสกประเสริฐแกลัวกล้า
จันทร์าส่องแสงสว่างทาง
แสงระยับยามสองส่องสว่าง
อยู่ในกลางตัวเด่นทุกดวงดาว
ปลุกศาลเพียงตาคาดผ้าขาว
ทั้งสายสิญจน์แก้วสะกดลง
สะท้อนทิศทั่วหล้าประสง
ไม่ไล่ลูล่งห้กระทม
เปรี้ยงเปรี้ยงเสียงเป็องกระเดื่องล่ม
เจียนจะจมลุ่มโลกแหลกทำลาย
ดังคนไกวเก็อบแยกแตกสลาย
แปลงกายต่างต่างวิ้งวาวมา
ด้วยกลั้วมนตร์เจ้าพลายเป็นหนักหนา
เจ้าข้าจะประสงค้อันใดนี้

อ้ายตัวนายมาทีหลังกำลังโกรธ
ไม่ลุกไปก็จะไล่ตะลุมตี

๑๑ พลายแก้วตวาดแล้วชั๊ดข้าวสาร
ถูกกายผีพรายไม่ยืนตรง
พลายแก้วเลศแล้วด้วยฤทธิ์เวท
ทีในเป้าข้านี้ยังมีใคร

๑๒ ผีฟังดังอินทรีโองการถาม
ข้าเป็นเจ้าป่าข้าว่าพวกพราย
เวสวันเธอประทานแผ่นดินให้
แต่อยู่ที่นี้มาก็ช้านาน

๑๓ กุฎาคือมีพระใหญ่
พลงตวาดฟาดด้วยตำแยยา
แล้วจึงเสกยันต์ตรีนิสิงเห
เอายันต์ปิดศีรษะลงทันใด
โดดขึ้นบนบ่าผีพาลัว
ข้ามทุ่งมุ่งลัดตัดดง
พรายผีรีบถีบทะยาน
ข้ามรั้วสวนดอกไม้เข้าไปพลัน
พลายแก้วลงแล้วจากบ่าผี
กว่ากูจะกลับมาเวลาจน

๑๔ จะกล่าวถึงนางพิมกับสายทอง
ครั้นพระสุริยแสงเข้าแฝงไพร
สงสารตัวกลัวเงรจะลวงล่อ
ได้ชักกล้วยายเสียตายนวล

โลดแล่นร้องมาว่าใครนี่
ให้ปันเป็เป็นภักดิ์ขลุสลงฯ
ตั้งสะท้อนก้องฟ้าป่าระหง
ก๊อบตั่วลงเล็กเท่าเหล็กใน
ถามเหตุเฮี้ยเอ็งถามเป็นใหญ่
ถามว่าไม่มีแล้วที่เป็นนายฯ
ครั้นคร้ามแทบจะฉ่นแผ่นดินหาย
เป็นตัวนายผีภูตทโมนมาร
เป็นข้าใช้เทวราชอาจหาญ
นี่ตัวท่านธุระอะไรมาฯ
เอ็งจะไปฤาไม่ไปให้เร่งว่า
ผีกราบรับว่าจะพาไป
เรียกผีผีเขเข้ามาใกล้
เข้าของคลังใส่ไหหลี่ผิง
ดังลมปลิวเร็วมาในป่าระหง
หมายตรงเข้ามาเมืองสุพรรณ
มาถึงบ้านท่านศรีประจันนั้น
พระพายผันหมอกลิ่นแฉุนนวล
เอ็งอยู่ที่ค้อยกอยู่ในสวน
ก็เดินต่วนไปพลันถึงบันไดฯ
ทั้งพี่น้องหาความสบายไม่
เจ้าพิมน้อยนึกในฤทัยครวญ
น้ำตาคลอละห้อยหวน
บ้านป่วนอัครันตันอุรา

ตอนที่ ๖

จนมืดค่ำยังไม่เห็นเจ้าพลายแก้ว
แม้แต่วันนี้ยังมีมา

๑๑ สายทองสงสารน้องเป็นหนักหนา
นำคำจริงเจี้ยวเจ้าเนรพลาย
ญาติเจ้ากุมมาอยู่ที่นอกบ้าน
ว่าพลางทางเปิดประตูมา
พอปะเออชะเจ้าคนรวย
แม่พิมพ์คอยน้อยหรือจนตึกครัน

๑๒ พลายแก้วยิ้มแล้วตอบสายทอง
พาให้พบเสียอีกคืนเกิดที่ชะ
สายทองกางเพลาะคลุมเจ้าพลาย
เจ้าพลายแอบกายสายทองบัง
เห็นเขานิ่งยิ่งขย้าเอาเต็มที
ผลึกใสไฉไม่น่าจะเอ็นดู
พลายแก้วเห็นที่สายทองโกรธ
สำคัญจิตคิดว่าพินินมีดี
อือเออเก้อละเจ้าพลายนี้
ทำฉาวนี้ก็ชวดอดอีกไป
โน่นแน่ห้องย่องเข้าไปเองเถะ
ว่าพลางทางกระซอกผ้าห่มมา

๑๓ ครานั้นจึงโหมเจ้าพลายแก้ว
ก็เอียงย่องมาถึงห้องที่นอนใน
ค่อยแหวกม่านมุ้งเมียงชะม้ายมอง
ประทีปอักษกลับตามอร่ามตา

เห็นจะลงง้องแล้วไม่มาหา
ฉันจะลาพี่สายทองผูกคอตายฯ
ค่อยพูดจาเอาใจให้โศกหาย
ดึกแล้วยังหาไม่เห็นมา
คนพาล่านจะกลัวเขาเห็นหน้า
จะออกไปเที่ยวหาเจ้าพลายพลัน
ไปแซ่เขื่อนอยู่ด้วยอะไรนั้น
ที่บนฉนั้นนั้นมาจะทวงละฯ

เอ็นดูน้องขอผิดหน้อยเกิดหะ
พรวงนี้เกิดฉันจะให้จริงจัง
ผันผายขึ้นเรือนมาโดยหวัง
ทำกระทั้งถูกนมเข้าลองดู
สายทองจกกระตักตอดดู
นมจู้เจ้าพลายไซ้พอดี
ถูกนิตหนึ่งขอโทษเสียเกิดพี่
ขอจูบที่เถะไอย์ฉฉลิ้มไป
เชือดเคยได้ใครที่ไหน
เขานิ่งให้แล้วยังและเลียมเข้ามา
ไม่อย่ากจะจะนอนเสียตึกว่า
สะบัดหน้าควักค้อนด้วยองใจฯ
ครันสายทองไปแล้วไม่นั่งได้
บานประตูเปิดไว้ก็เข้ามา
สงสารนักเห็นน้องนั่งก้มหน้า
ต้องพักตราผิวเนื้อเป็นนวลจันทร์

งามศกตกแสงเมื่อยามเช้า
 งามทรงส่งศรีฉวีวรรณ
 พลังคะนองหยอกน้องกระแอมเสียง
 แก้มประทับกับจุมพืออุกนม
 ข้าเลื่องเหลียวแลเห็นเจ้าพลายแก้ว
 เมื่อตะก็คิดว่ามีประหวั่นใจ
 พลายแก้วฟังแล้วหัวร้องอ
 ชื่นบนแต่ียงเคียงข้างประทับประคอง
 อย่าว่าเลยคะหม่อมที่ตรงคอย
 ถ้ามั่นคำวันนีหม่อมมีมา
 ชะกระไรใจคอแม่พิมพ์เอ๋ย
 จะให้พี่ต้องบวชไปจนตาย
 จะต้องเพียรภาวนาเวลาค่ำ
 ใช้ว่าจะไม่มานั้นเมื่อไร
 พี่ปดท่านสารพันท่านก็รู้
 ท่านห้ามปรามแข็งขัดทัดทาน
 ว่าพลงโลมเล่าเอามือลูบ
 ออกแอบอิงสาวทไม่คลาดครา
 กำเริบราศเสียวกระสันประหวั่นจิต
 พระพายพัดซัดคลื่นให้สาคร
 เรือไทหาลำแล่นล่องเข้าคลองน้อย
 ได้ก่งหลงพายศิวระเชือน

๑๑ พลายแก้วลูกแล้วชวนน้องรัก

นางพิมพ์ว่าไม่رارอ

เสภา เรื่อง ขุนช้าง - ขุนแผน

ปี่มประหนึ่งจะเข้าประคองขวัญ
 สารพันงามจรดนำชิดชม
 นางพิมพ์เมียงเดินมานัยน์ตาก็ม
 พิมพ์หลบล้มร้องหวัดด้วยตกใจ
 ชะมาแล้วดูฤๅแอบนั่งเสียได้
 ไชยะไรไม่พอที่ทำคะนอง
 กอดคอชะลอเลื่อนเข้าในห้อง
 เอนนี้ห้องคอยพี่แล้วฤๅนา
 แต่เช้าสรว้อยโศกถึงคะนึ่งหา
 ฉันทจะลาพี่สายทองผูกคอยตาย
 จะละเลยทิ้งพี่เสียง่ายง่าย
 ด้วยไม่หมายมีอื่นแล้วสืบไป
 ชักประกาศแผ่ส่วนกุศลให้
 ข้าไปก็เพราะลาท่านอาจารย์
 ขรวัศครูดูแลจริงจริงจ้าน
 จนตึกปานจะนี้พี่จึงมา
 ประจงจูบแก้มซ้ายแล้วย้ายขวา
 แบนหน้ามือประคองให้น้องนอน
 หวดหวิดวุ่นวายกายกระฉ่อน
 กระท้อนกระทบกระทั่งฝั่งกระเทือน
 ฝนปรอยฟ้าลั่นสนั่นเลื่อน
 เบือนเข้าติดดินแตกกับดอย
 ร้อนนักไปอาบน้ำบ้างเกิดหนอ
 จูงข้อมือเจ้าพลายนั่นเดินมา

ย่องเหยียบพอดังกรียบกรอบล้น
 เจ้าพลายสะกิดพิมให้เจรจา
 ครั้นถึงอ่าววางอยู่ที่นอกชาน
 จึงไขน้ำจากบัวตะกั่วท่า
 เจ้าพลายชักชายสไบหม่
 ยังไม่เคยอาบน้ำตัวเปล่าเป็น
 อนิจจาอยู่แต่เจ้ากับตัวพี่
 อาบทั้งผ้าไม่น่าจะเย็นเลย
 พระจันทร์ลอยลีลาเวหาห้อง
 น้ำกระทั้งหลังไหลกระทบทรวง
 เจ้าพลายยิ้มพลางทางพาที
 พี่จะช่วยสี่สี่ไคลให้สบาย
 นางพิมนั่งใกล้เจ้าพลายแก้ว
 เจ้าพลายกอดสอดรัดถนัดใน
 ไข่อะไรไม่พอที่นำมาทำ
 กระตึกกระเดียมจ้านว่าคาญเครือ
 ขอโทษเกิดหลงไปดอกนะเจ้า
 วานอย่าทำแสบนอนก่อนประวิง
 แล้วลุกมาผลัดผ้าทาแป้ง
 ขอจูบนิดนั้นประทีนกลิ่นอะไร
 ผืนหน้ามาเกิดจะทาให้
 แก้มขาวจงทาเข้าให้ดี
 เจ้าพิมพี่แล้วก็มีแต่ใจน้อย
 พलगประสงค์จงน้องขึ้นเตียงบน

ศรีประจันตักไปนั้นใครหา
 จันแวงจะออกมาจะอาบน้ำ
 สองสำราญขึ้นนั่งบนเตียงต่ำ
 น้ำก็พร่ำพรายพรุดูกระเด็น
 จันอายนมไธ้หม่อมมะอย่าเล่น
 เขาจะเห็นแล้วอย่ากวนจันหน่อยเลย
 ไม่มีใครเห็นดอกเจ้าพิมเอ๋ย
 พलगก็เผยผ้าน้องออกจากทรวง
 สอดส่องต้องเฝ้าดูขาวช่วง
 ดังเพชรร่วงหุบต้องกระจายพราย
 เจ้าพิมพี่ผุดผ่องต้องเดือนฉาย
 มิให้ระคายเนื้อน้องเท่าयोगโย
 ยิ้มแล้วเหยียดแขนออกยื่นให้
 โลมไล้ลูบเล่นละมุนมือ
 จะสี่แขนมาขย่าย่างนี้ฤฯ
 ปัดมือหม่อมนี้จู้จี้จริง
 มีแต่เจ้าให้พี่จ้อไปทุกสิ่ง
 หนาวจริงอาบเท่านั้นเกิดฤฯไร
 พิมก็แบ่งรินน้ำกระจะให้
 นางอายใจหลบหน้าไม่พาที
 จะอายกันไปโยไม่พอที่
 อย่าจู้จี้แก้มจันนี่คนจน
 เฝ้าแต่คอยเอาผิดทุกแห่งหน
 สองคนสัพยอกเย้าหยอกกันฯ

๑ ครานั้นพลายแก้วคะนึงตรอง
ครั้นว่าจะหาเงินมาให้ปัน
คำโบราณท่านว่าไว้ตรงตรง
อันเงินทองมิใช่ของที่ต้องใจ
จึงแกล้งลงตามเป็นความใน
จะมาขอต่อแม่ของแม่พิม

๑ ครานั้นนางพินิมสนธิ
เป็นหน้าสัพพยอกหยอกเจ้าพลาย
มาตรแม่ปีเดือนไม่ได้กัน
ได้ชั่วผิดคงจะคิดติดตามไป
เธอเป็นไรเจ้าว่าอย่างนี้เห็นอ
วานอย่าทำแสบอนค่อนประวิง
ที่จะได้บอกปีของพี่มา
จะได้ชั่วได้ตักกันฉันใด
ที่เขาตามกันไปเป็นหนักหนา
เอากุศลหนหลังที่เราเคย
ฉันฤปีชวตนะหม่อมพี่
อ่อนกว่าพี่สองปีเจียวนะพิม
พี่สายทองปีมะเมียจะหม่อมพี่
จะถามปีพี่สายทองไปทำไม
พิมแล้วมีแต่พูดอุตริ
วานอย่าว่าไม่นำเป็นชู้เมีย
ว่าพลางเกลียวกลมสมสนธิ
เต้าเคร่งแตงตึงดังจะเยะ

ถึงสายทองที่ทวงสินบนนั้น
จะเสียชั้นเชิงชาติเจ้าชู้ไป
หนามยอกเอาหนามบ่งคงจะได้
คิดได้เบือนหน้ามาเยื่อนยิ้ม
พี่พรั่นใจหนักหนาเจ้าเนื้อนุ่ม
ถ้าไม่ให้แล้วพี่ปมขาดใจตายฯ
ไม่รู้คิดในเกลเจ้าแก้วหมาย
ฉันไม่ให้หม่อมอายุอย่าทุกข์ใจ
ตัวฉันคงจะหนีหาอยู่ไม่
กลัวหม่อมอีกจะไม่ขอฉันจริง
มีแต่พ้อลวงหน้าไปทุกสิ่ง
จริงแล้วแม่พิมเจ้าปีไร
ให้ต้องชะตานับนาคตัวเดียวได้
อย่าถือใจเอาตำรามาว่าเลย
ดูชะตาที่ไหนเล่าเจ้าพิมเอ๋ย
ถ้ากรรมแล้วก็อย่าเอ๋ยไปเลยพิม
สิบหกปีปีนี้พึงบริบริม
เจ้าเนื้อนุ่มพี่สายทองแก่ปีไร
ได้ยี่สิบสองปีฉันจำได้
ฤวิกใครสมสู่เป็นชู้เมีย
บัดสืษื่อนั้นจงนั่งเสีย
มีแต่ก่อนเขี้ยวมาได้กะ
กอดชิดจูบถนอมหอมกระจะ
เลียมและโลมลูบให้หลับปลันฯ

๑๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายแก้ว
 คิดถึงสายทองปองผูกพัน
 ไม่แก่อ่อนก่อนสาวพอจะชม
 ยังไม่น่วมแน่นชิดสนิทดี
 อย่าเลยจะลอบออกไปหา
 ไหนจะกล้าร้องขึ้นให้ครั้นแครง
 คึดพลงทางลูกไปจากห้อง
 ลงจากเตียงเสียงตื่นเดินสะเทือน
 ประคองสอดกอดแอบไว้แนบอก
 เผาพลิกกลับไม่ใคร่หลับเจียวนะพิม
 พลงคลีพัดจันทน์ออกพัดให้
 จนตีกต้นป่านนี้มีหลับเลย

๑๒ ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายแก้ว
 ออกจากห้องย่องเยื้องมาโดยจง
 แล้วจึงเป่าคาถาหาสะเดาะ
 เยื้องย่องเข้าห้องที่นอนใน
 จูบแก้มแนมนมขย่ำยัง
 เอนเอียงเคียงสอดกอดนาง

๑๓ ครานั้นสายทองผ่องศรี
 เหลียวเห็นพลายแก้วแว่วไว
 ด้วยต้องมนตร์เทพวิญจนา
 มารยาหญิงทำประวิงว่าไม่รัก

๑๔ พลายแก้วยิ้มแล้วตอบสายทอง
 ด้วยสุดกลั่นเกล็นรักหนักอุรา

เห็นพิมหลับแล้วให้ป่วนปั่น
 หมายมั่นที่จะมอบซึ่งไม่ตรี
 เนื่อนมถูกต้องเมื่อตะกี้
 แก่กว่าเราสี่ปีเท่านั้นเอง
 ถึงไม่รักจะว่าเราชมเหง
 ด้วยตัวเองชักเรามาเข้าเรือน
 ค่อยเหยียบย่องอย่างเยื้องช้าเลื่องเลื่อน
 พิมเบือนกัซยับกลับหาพิม
 พยุงยกให้เจ้าหลับสนิทนั้น
 จนหื้ออปรือออกมาแล้วไม่หลับเลย
 สบายใจหลับบ้างเกิดพิมเอ๋ย
 พลงชมเชยลูปไล่ให้หลับลงฯ
 พิมหลับสนิทแล้วสมประสงค์
 ตรงถึงห้องสายทองด้วยทันใด
 กลอนแผละหลุดเลื่อนออกไปได้
 นั่งใกล้เกลียวกลมชมเชยนาง
 เค้าตั้งเต่งโศกล่างจ่าง
 เป่ามนตร์พลงลูปหลังให้ลานใจฯ
 รู้สึกสมประดีหาช้าไม่
 ก็มีใจสุสวาทถวิลรัก
 ให้ป่วนป่วนช่วยเชินสะเทินหนัก
 จึงแกล้งทักออกไปนี้ใครมาฯ
 วานอย่าร้องเลยจันเข้ามามา
 ขอขมาเถิดอย่าถือว่าพี่เมีย

พี่ก็ไม่แค้นกับฉันนัก

แถมว่านี่ก็ยังมิเป็นขู้เมีย

๑๑ เกือบแล้วนี่พ่อแก้วรังแกเก่ง
เคยได้คล่องคล่องคะนองใจ
พ่อก็เป็นคนดีมีความคิด
ฉวยแม่พิมพ์รู้ความไม่งามแฉะ
ก็จะชั่วไปทั้งตัวพ่อพลายแก้ว
จะชวดเซยขิมกระที่จงตริตรอง

๑๒ นิจจาจิตฉันก็คิดว่าพี่รัก
ถึงพิมพ์รู้จุมายาพรันใจ
ได้การอุยงทำคุณให้ตลอด
ได้เข้ามาเพียงนี้มิฟังเลย

๑๓ เออเนี่ยจู้จี้จริงจังจัน
ว่าดีดีเข้าซี่ไม่รู้แล้ว
เออหาไม่ช่วยใครมาเป็นข้า
คิดว่าไม่ชุกชนเป็นคนดี
ไปก็ไปเชิญไปเสียจากห้อง
ให้สาใจที่มาล่อทำดอแย

๑๔ พลายแก้วได้ฟังสายทองว่า
ร้ายมนตร์เป่าไปให้ต้องตัว
จึงวอนว่าอนิจจาสายทองพี่
คงจะผูกคอตฉันให้บรรลัย
ว่าพลางทางทำเป็นหยิบผ้า
เอาชายหนึ่งพันคอล้อสายทอง

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน
ถึงร่วมรักครองกันนั้นไม่เสีย
วานอย่าห้ามให้ละเหี่ยละห้อยใจ
เป็นเด็กมาแข่งเกี่ยวผู้ใหญ่
มาลวงไล่วิ่งวอนก่อนแคะ
จะพาผิดถึงพี่กระนั้นแหละ
ว่านัดแนะให้เข้ามาหาสายทอง
กรรมแล้วมาคบข้าให้หน้าหมอง
ไปเสียจากห้องเกิดพ่อไปฯ
จึงหาญหักเข้ามายังว่าได้
จะไถ่เกลี้ยมิให้ผิดถึงพี่เลย
อย่าบ่นออกอ้อมมีเลยพี่เอ๋ย
จนได้เซยชิดถึงอย่างนี้แล้วฯ
จะให้จาวขึ้นทั้งบ้านหรือท่านแก้ว
นี้ฉันชวนให้เป็นแนวดอกเดี๋ยวนี
มาหยิกหยอกหยาบขำนำบัลสี
ไม่พอที่จะมานั่งทำรังแก
ถ้าขึ้นอยู่จะร้องให้เซ็งแซ่
จะไปบอกหม่อมแม่มาจับตัวฯ
กระดกเข้าไปหาแล้วยิ้มหัว
เย้ายว่หยอกนวลให้ชวนใจ
มิปราณีที่จะอยู่อย่าสงสัย
คอยดูใจน้องเกิดพี่สายทอง
ผูกเข้ากับเซนเฝ้าที่ในห้อง
นางหวีดำร้องห้ามว่าอย่าพ่อพลาย

มานี้พ่อจะว่าให้พ่อฟัง
 ยากนักจักได้เกิดมาเป็นชาย
 รุ่งสาวราวกับรูปกินรี
 จะมาตายเสียด้วยพื้นที่ทำไม
 พลายแก้วฟังแล้วก็กลับยิ้ม
 กิริยาพาทีก็ช้อยชด
 อันสาวใหญ่แสบคายกัลเม็ด
 ว่าพलगทางชยดเข้าใกล้ตัว
 ประคองเคียงเอียงลงกับที่นอน
 ออกแอบแนบทับกับบอกรื้อ

๑ ครานั้นสายทองก็ตอบคำ
 กลัวแต่ว่าจะเล่นอย่างเช่นชู้
 ถ้าแม้แรงใจรักอย่าหักหาญ
 ให้ประจักษ์ที่วรัถฉันทจริงจริง
 อนิจจาสายทองต้องให้สัตรู
 ไม่ล่อลึงปลิ้นปลอกนอกใจ
 พलगเป่าปดมึงกระทั้งทรง
 ทำดาปรีบปรอยมอยประวิง
 ค่อยขยับจับเขยื้อนแต่น้อยน้อย
 ลมพัดซัดคลื่นสำเภาเอียง
 พายุหนักซัดใบไม้ไคร้รอก
 ทอดสมอรอท้ายเป็นหลายคลา
 สมพาสหิมดริมน้ำตื่น
 ปะสายทองดุจต้องพายุว่า

ควรฤาคลั่งฆ่าตัวเสียง่ายง่าย
 ไม่เสียดายแม่พิมพ์ดอกหรือไร
 ทั้งเป็นที่ชอบชิตพิศมัย
 เป็นสาวใหญ่รูปร่างไม่งามด
 พี่ละม้ายคล้ายหิมทุกอย่างหมด
 เห็นหมดจดเนียนนวมช่างสมตัว
 เบ็ดเตล็ดการเล่นเห็นไม่ชั่ว
 ต้องบัวไม่มีประบรมมี
 ประจข้อนจูจอมถนอมถือ
 วานอย่าถือกระตื่องดันได้เอ็นดู
 อย่ากวเนปล้ำฉันทจะยอมให้หม่อมอยู่
 แม้สมสู่ได้แล้วจะทอดทิ้ง
 ขอประทานความสัตย์ไว้สักสิ่ง
 จะนอนก็จะนั่งให้ตามใจ
 ฟาผ่าเกิดฉันทไม่ขัดสบถได้
 ฉันทไม่กลอกกลับเลยจริงจริง
 สายทองง่วงงงงวระทวยนึ่ง
 เจ้าพलगอิงเอนทับลงกับเตียง
 ผนปรอยฟาลันแสนนัเบรียง
 ค่อยหลีกเลียงเล่นเลียบคลึงมา
 แต่เกลือกกลอกกลับกลังอยู่หน้า
 เกตราหยุดเล่นเป็นควาวควาว
 ไม่มีคลื่นแต่ระลอกกระฉอกฉาว
 พอออกอ่าวก็พองลมลงไป

๑๐ จะกล่าวถึงเจ้าพินนิมน้อย
 คว่าหาเจ้าพลายก็หายไป
 ลูกขึ้นดูประตูก็เปิดไว้
 รู้จักใครจะไปหาก็คิดที
 หรือแกล้งหลอกหยอกน้องกะนองเล่น
 ไม่เห็นผัวตกใจฟ่ายน้ำตา
 หรือจะโกรธโทษน้อยอย่างไร
 นึกอนาถประหลาดนักมาหนีไป
 ก็เยื้องย่องมายังห้องสายทองพลัน
 แอบฟังบังทวารบานประตู

๑๑ ครานั้นจึงโหมเจ้าสายทอง
 ระทวยใจไหวหวั่นให้อาวรณ์
 ได้ชั่วแล้วพ่อแก้วเลี้ยงจันนะ
 พินรู้จะจู่ก่อนข่มเหงเอา
 เธอเป็นไรจึงว่าอย่างนี้เล่า
 เจ้าเงยหน้ามาจะว่าให้เห็นจริง
 มาพูดบนให้พินครั้งนี้เล่า
 จะเกี่ยวก่อนเกรงเจ้าไม่พูดจา

๑๒ พินฟังบังบานอยู่ไม่ได้
 กลุ้มกลัดขัดใจดังไฟรั้ง
 เปิดมุ้งมองเขม้นพอเห็นหน้า
 สายทองลูกทะเล่จากที่นอน
 จะขับไล่ไสสลักไม่ยกไป
 ครั้นจะอิงกล้วจะผิดถึงแม่พิน

แต่พอมอยตื่นผวาหาช้าไม่
 ตกใจโชนเหตุอย่างไม่มี
 ทุนหัวหนีไปข้างไหน
 เวลานั้นก็ตึกเต็มประดา
 นางแหวกม่านมองเขม้นชะม้อยหา
 อนิจจาน้องไม่แจ้งอยู่แห่งไร
 ความผิดฉันนี้หาไม่มี
 หรือสั่งสายทองไว้จะถามดู
 ได้ยินเสียงพูดกันจึ่งมีมอยอยู่
 รู้ว่าอยู่ในห้องสายทองนอน
 ใจหมองหม่นไหม้ให้ชะอ้อน
 มีแต่แรงแล้วก็ค่อนข้างเหงา
 ถ้าเลยละสายทองต้องอายเขา
 เป็นน้องเขาจะต้องไหวไม่พ้นจริง
 รักเท่ากันมิให้ใครใหญ่ยิ่ง
 ซึ่งสิ่งรักใครแต่ไวมา
 เพราะรักเจ้าดอกจึงสร้างเกล้าว่า
 พี่รักเจ้ามากกว่าห้าเอหาหนึ่ง
 ขัดใจเอามือผลักประตูฝั่ง
 ลงตืนตึงตึงถึงเตียงนอน
 กอดกันคาดคิดแค้นแล้วค่อนข้าง
 พ่อแก้วหล่อนรังแกจันแม่พิน
 ว่าเท่าไรมีแต่จะยืมกรรม
 ป้ำปัมเลือดดาจะกระเด็น

หวานกินขนมกินเพราะรักน้อง
ไม่รู้เลยว่าพ่อแก้วหล่อนจะเป็น
ว่าพลางทางทำเป็นมารยา
พึมพำคั่งแค้นให้แน่นใจ
ติฉินขบใจแล้วใจของพี่
ซื่อจริงซื่อยิ่งกว้างอนรต
จึงเหลียวหน้ามามากับหม่อมแก้ว
เขาแก่เฒ่าคราวพี่ไม่มีเกรง
ไม่ใคร่ครวญถ้วนต้อแต่โดยได้
เหลือคะนองจริงจริงเหมือนลิงเล็ก
นี้หากว่ามาทันจึงหันผลึก
ตั้งราหูจวบพระจันทร์บัง

๑ มันทันไม่วะนั้นดอกกะแม
ไม่ควรเคืองถามาขุนให้วันวาย
เป็นความสัตย์พี่มาผลัดแกดดอกเจ้า
พี่ไม่เป็นเช่นนั้นดอกขวัญดา
เจ็บใจราวกะไคร่นี้ไม่รู้
ไต่ยีนดอกถึงไม่บอกก็เห็นจริง

๑ สายทองฟุ้งพิมพุดที่มดดำ
จึงเบือนหน้ามามากด้วยขัดใจ
กะกระนั้นและถูกทองเข้าทั้งแห่ง
เห็นจะมีมากกว่าสักร้อยอัน
นี่จะเป็นความคิดของนางเมีย
กลัวจะต้องเสียเงินสินบนเรา

ความสัตย์สายทองใครจะเห็น
เช่นนี้คิดมานานน้อยใจ
ก้มหน้าลงแล้วก็ร้องไห้
หมั่นไส้ที่มดดำเข้าประชิด
อาวีรอบคอบไปหมดจด
หากพวกเรือดอกคดไปก่อนเอง
เห็นดีแล้วหรือจึงล่องมาข่มเหง
แล้วได้เลี้ยงฉันทองมาแต่เล็ก
เป็นผู้ใหญ่หรือจะล่องข่มเหงเด็ก
ตั้งเงินเจ็กจู้ชี้ข้างพัง
หาไม่จักกระแหล่นอีกกระมังมั่ง
จนเขาเคาะระฆังจึงชี้คายฯ
อย่าแข็งแข่งเลยจงดับโมโหหาย
อ้ออายุอิงเปล่าไม่เข้ายา
สินบนที่บนเขาเป็นหนักหนา
อนิจจามาโกรธพี่จริงจริง
มันเต็มหูเสียแล้วสิ้นทุกสิ่ง
เอาทองทิ้งให้ทั้งแห่งถนัดใจ
เจ็บซ้ำเชิงประชิดไม่อดได้
ซิชะราวกับใครไม่รู้ทัน
พอแรงกบหีบแล้วสินนั้น
จะแบ่งปันมาให้ไม่รักเอา
สอนให้มาแก้เบียดขำๆเจ้า
รู้เท่ากันอยู่บ้างเป็นไรมี

ไต่ผัวแรกมัวกำลังเบรื่อง
เสียแรงอ้อมเลี้ยงมาทุกราตรี

๑๑ ชีชะมิเสียที่พี่สายทอง
ฟังเพราะนำหัวเราะให้ลัศคัก
อย่างนี้ฤาจะมีรักหลง
ต่ำช้าลงเป็นห้าเอาหนึ่งไป
ฉันชอบคุณแล้วคุณพี่อ้อมมา
โบราณท่านว่าเป็นเพื่อน้อง

๑๒ ครานั้นจึงโถมเจ้าสายทอง
สารพันว่าไต่ไม่เกรงใจ
ปากกลลัศดีกว่ามาอีกชี
มันลึกละใครจะนั่งให้พี่ท่า
เมื่อกระนั้นถึงจะติก็ไม่ว่า
อ้อมเมียน้อยก้าเกินไม่เกรงกลัว
ชีชะถ้อยคำกระไรนี้
นางพิมเคื่องขุนมนุ์ขึ้นมา
พลายแก้วตกใจลูกทะเล้ง
เข้ายืนกลางทางกันนางสายทอง
อดใจเกิดได้เอ็นดูพี่
สายทองก็มีผ่อนเอาใจพิม
แต่เอะอะอ้ออึงทั้งสามเสียง
ภูหนวกราชจริงดังยั้งปิ่น
สายทองตัวดีมีความคิด
นอนหลับอยู่หมำจูกินน้ำมัน

เสภา เรื่อง ขุนช้าง - ขุนแผน

ต่อฟ้าเคื่องจึงจะคิดถึงคุณพี่
แทนคุณให้ครานี้แล้วน้องรักฯ
แกช่างกรองสร้อยสนตั้งวนจักร
เสียแรงที่พี่รักไว้ร่วมใจ
รักจนงถึงพินหาเหมือนไม้
ด้วยไม่ลั่ววงไวสบทำนอง
อ้อมทั้งเขยทั้งข้าเข้าในห้อง
พลัดเข้าห้องเป็นดินเป็นมือไปฯ
ฟังน้องตอบมาหาข้าไม
เป็นไรเป็นไปเกิดตามกรรม
ติผางเตี้ยวนี่ให้ลัศคว่า
อย่าเชื่อล้าถึงข้าเล็กไม่ยากกลัว
เตี้ยวนี่ข้าถือว่าเจ้าผัว
จะจิกหัวลงดบด้วยกะลา
จะต้องตีว่ายากนางปากกลล้า
กลลัศดีเข้านางสายทอง
กลัวความจะอึงขึ้นในห้อง
แล้วห้ามน้องปลอบว่าอย่าแม่พิม
ถ้าอ้อมมีเกิดความนะเนื่อนี้
ไฟลุกแล้วยิ่งทิ่มด้วยฝอยพิน
ศรีประจันเหล็บบนเตียงดกใจตื่น
จนเด็กตื่นนี้มันทำอะไรกัน
บอกติตว่าแม่พิมหล่อนต่ำฉัน
ศรีประจันร้องว่าสาแก่ใจ

นางพิมยิ้มพลงทางช่วยปลด
ว่าพลงทางค่อนข้างขัดใจ

๑ เจ้าพลายแก้วรู้แล้วว่าพิมเคือง
นั่งแนบแอบตัวพัวพัน
ประโลมลูบจูบปลอบให้หายโกรธ
นางพิมผลักใส่ด้วยใจอน
มาจับต้องฉันทำไมให้เสียมือ
ไม่เหมือนสายทองที่แกตีพร้อม

๑ โอ้วอนิจจาเจ้าพิมพี่
สารพันว่าไต่กว่าเอา
ไปเมื่อหน้าที่จะมาขอสู่น้อง
ทุกข์เท่านี้จึงไม่มีสบายเลย
ไม่ทันเคี้ยวหมากแหลกเสียอีกเจ้า
ไม่พอที่วุ่นวายกับสายทอง

๑ เหม่อมอมยิ้มกระนี้ตัวดีแท้
ฉันไปแอบฟังดูอยู่ช้านาน
นี้หรือจะรักกันไปวันหน้า
แต่เพียงนี้เสียยังปลดไม่ลดเลย
ฉันนี้หลงจงรักแต่ข้างเดียว
ได้พลั้งผิดคิดคิดก็เสียใจ
ไม่ฟังคำสาปสิดท่านสั่งสอน
ท่านว่ามารยาของชายชาญ
มาเทียบกับเจ้าจอมเหม่อมคนนี้
พูดเพราะดังเคาะฆ้องวงวน

ฉันมาไล่หาไม่หมดสิ้นทั้งไท
กลับไปเข้าห้องเสียจับปล้นฯ
ก็ย้างเยื้องตามมายมีขม
รับขวัญมือประคองให้น้องนอน
พี่ขอโทษเสียเกิดเจ้าเนื้ออ่อน
อย่ามาอนห้องเขาเลยเจ้าจอม
อย่าถูกถือลูบไล่มันไม่หอม
จริงไหมละคะหม่อมจนมัวเมาฯ
ทุกวันนี้ไม่เชื่อกันหรือเจ้า
เมื่อทุกข์เข้าทับอกไม่เห็นเลย
เมื่อท่านไปปรองดองเล่าน้องเอ๋ย
จึงไปเปรยปรับทุกข์กับสายทอง
พอมแม่พิมขวางเข้าไปในห้อง
นิจจาเจ้าเป่ล่าดอกน้องอย่ารำคาญฯ
ฟ้าแผ่เถาะซี่ปดจริงจริงจ้าน
วานอย่าพูดแก้ตัวไปหน่อยเลย
ถึงที่ว่าจะมาขอก็รอเฉย
เคยปากเคยปดทุกสิ่งไป
ช่างไปปดลดเลี้ยวหาตรงไม่
อกเอ๋ยแต่จะได้้อประมาณ
มาแสนอนเชื้อลั่นด้วยลมหวาน
มีประมาณได้สามสิบสองกล
ราวสักหกสิบสี่ไม่ขัดสน
ไม่รักเชื่อน้ำมนต์แล้วสิบไปฯ

๑ นิจจาพิมเจ้าไม่รู้ว่ามีรัก
รักเจ้าเท่าเทียบเปรียบดวงใจ
แหว่ดูเหว่าเว้าร้องเมื่อจวนรุ่ง
ขยับเลื่อนลูกเปิดหน้าต่างพลาง
อับศรีสุริยาจะรีบรด
โศกซ้ำน้ำตาหลงพร่างพราย
จะจากเจ้าพี่เสวรีไปเจียวน้อง
รักษาตัวเกิดผัวจะลาไป
พี่พรันจิตคิดวิตกด้วยแม่เจ้า
เป็นลูกเขาสุดที่เจ้าจะตัดทาน
ค่อยอยู่เกิดพุ่มพวงดวงชีวิตร
พลางขยับลูกม้ายังอาลัย
ใจหายพ้อพลาญมาจำจาก
ยามตึกจะรำลึกทุกเวลา
ที่นอนน้องจะเย็นเมื่อยามหนาว
ดังพระกาฬมาผลาญเอาชีวิ
พ้อจะไปกระไรรอดถึงกาญจน์บุรี
คนเดียวเดินเปลี่ยวไปเอกา
จะร้อนรันทนแดดที่ไหนได้
เมื่อยให้วันพรันใจไปกลางทาง
เมื่อยามเย็นเห็นแต่ชะนีร้อง
เสียดผิหวีหวีดวงเวใจ
ร้องให้พลางทางลูกไปไซ้หีบ
ห้าซังพลางห่อสีทับทิม

ไม่ซังนักดอกหานึกเช่นนั้นไม่
กอดประคองน้องไว้ไม่วายวาง
ใจสะดุ้งเอ๊ะเกือบจะสาบสาบ
เห็นเรื่อรางสว่างหล้าดาราฉาย
ยิ่งระทดจะจากไปให้ใจหาย
เสียดายดังใครลวงเอาดวงใจ
เพราะมิตรกิจจาปองเป็นเหตุใหญ่
ระวังภัยอย่าให้ผิดแก่คนพาล
จะขึ้นเอาไปให้อ้ายเจรเจาน
ก็จะพาลดีเจ้าให้เสวรีใจ
พระอาทิตย์รับรดจรัสไซ
พิมน้องเหนียวไว้มิให้มา
อกจะควากเสียด้วยร้างเสนหา
เคยมาชวนพิมให้พาที่
อกจะร้าวใจน้องจะหมองศรี
ตั้งแต่นี้น้ำตาจะนองตา
สัตว์ร้ายราววีเป็นหนักหนา
ทั้งบาทาจะระบมด้วยบอบบาง
ยิ่งคิดไปสงสารพ้อสุดอย่าง
ล้วนดงยางเยือกเย็นไม่เห็นใคร
วิเวกก้องโหยวโหวดโดดไสว
เหลืออาลัยแล้วพ้อทูลกระหม่อมพิม
ขยับหยิบเงินมาให้น้าดาปริม
นี่ของพิมให้พ้อจงเอาไป

แล้วจ้างช่างซีไปให้จนถึง
 เชื้อเมียนะหม่อมอย่าเดินไป
 เอาคางพาดบ่าพิมกระซิบสั่ง
 ชั้นหน้าต่างก็อย่าออกไปเยียมมอง
 จะจากไปแทบใจเจียนจะขาด
 แบ่งภาคได้จะแบ่งไว้เป็นเพื่อนกิน
 จวนรุ่งเสียงพระเคาะระฆัง
 จะจากพิมเปียมปริ่มน้ำตาพราย
 ลูกเขยอ่อนเลือนมาที่หน้าต่าง
 เจ็ดวันจะม่าวาขอพิม
 ย่างลงบนบ่าไม่ช้าที่
 เหลียวหลังสั่งเสียแสนอาลัย
 นางพิมมัวหมองเฝ้าร้องไห้
 กลุ้มกลัดจิตใจไม่เจรจา
 เจ้าพลายแก้วรับไหว้ใจจะขาด
 ผีก็พาผายผันไปทันที
 แลแลจนลับไปลิบลับ
 หับหน้าต่างนางเข้าในห้องพลัน
 โอเจ้าพลายแก้วของน้องเอ๋ย
 แต่โสกเศร้าโสกาให้อาวรณ์

จะเอาสีกสิบตำลึงจงเสียให้
 เจ้าพลายรับเงินไว้น้ำตานอง
 จงระวังตัวไว้อยู่ในห้อง
 อย่าเที่ยวท่องลงเล่นไปแผ่นดิน
 แสนสาวทห่วงอยู่ไม่รู้สิ้น
 นี่สุดสิ้นมิใช้ฤทธิ์พระนารายณ์
 ดุเหว่าวังเวงไพร่ให้ใจหาย
 กระจายลงผอยเผาะกับบ่าพิม
 คอยพ้ออยู่กลางเกิดเนื้อนิ่ม
 ยืนริมหน้าต่างเรียกผีไป
 เอาเงินผูกคอผีหาช้าไม่
 ดวงใจอยู่เกิดพิชอลา
 ยกมือไหว้หน้าตาลงนองหน้า
 สะอื้นออกปากว่าไปจงดี
 น้ำตาหยาดหยดลงตรงบ่าผี
 ต่างก็มีใจโยคโคกถึงกัน
 หายฉิบใจพิมยิ่งโศกศัลย์
 สะอื้นอันแอนทับกับที่นอน
 เมื่อไรเลยจะได้กลับมาเรียงหมอน
 สะอื้นอันอ่อนแอระทวยอยู่ว้างงๆ

ตอนที่ ๗

พลายแก้วแต่งงานกับนางพิม

๑๑ ครวนั้นจึงโหมเจ้าพลายแก้ว
ฝึพาริပ်ไปตั้งใจจง
ลอมละลิวแลกลมดั่งลมพัด
เข้าเมืองกาญจนบุรีด้วยปริดา
เจ้าพลายแก้วเข้าไปในบ้านแม่
ในจิตคิดแต่ทางสุพรรณ
โอเจ้าพิมผู้เพื่อนชีวิตพี่
จะหมองศรีเพราะพี่นี้จากไกล
มาด้วยก็จะได้มาไหวแม่
ผู้ใดใครจะให้เจ้าสบาย
ตรงเข้าเรือนแม่แลเห็นหน้า
ทองประศรีเห็นลูกตะลึงไป
เป็นไรพ่อจอมกระหม่อมแม่
เงินทองเจ้าได้ที่ไหนมา
เจ้าพลายแก้วก้มกราบกับบาทา
เหลือทุกข์สุดทนเป็นพันนัก
จากเจ้าเจ้าให้ซึ่งเงินตรา
ให้สู่อ้อมต่อแม่ศรีประจัน
เอ็นดูลูกเกิดแม่บังเกิดเกล้า
สงสารน้องต้องกินแต่น้ำตา

๑๒ ทองประศรีว่ากรรมเอ๋ยกรรมแล้ว พ่อแก้วแก้วตาของแม่เอ๋ย
บวชก่อนเกิดอย่าเพ่อมีเมียเลย

ลับพิมไปแล้วตะลึงหลง
ลัดตงข้ามทุ่งมุ่งมา
หลีกกลัดหนองแนวแถวท่า
ถึงเคหาผีศูนย์สว่างพลัน
ข้าเลื่องแลอย่างกรายผายผัน
โศกตลึงถึงน้องให้หมองใจ
ปานนี้เจ้าจะเศร้ากำสรดให้
เหลืออาลัยแล้วเจ้าพิมของพี่เอ๋ย
ทุกข์แท้เหลือวิตกแล้วอกเอ๋ย
เดินเลยขึ้นเรือนด้วยทันใด
กอดตืนมารดา น้ำตาไหล
เออแก้วแม่อย่างไรจึงสึกมา
ตั้งแต่ร้องไห้ไม่เงยหน้า
น้ำตาพลอยย่อยลงด้วยลูกรัก
แม่ชาครั้งนั้นจั้นทุกข์หนัก
เพราะพิน้องรักรักใคร่กัน
ห้าซังนี้มาทำทุมนั้น
ไม่ให้ปันบอกความจะตามมา
พิมเศร้าโศกสร้อยอยู่คอยท่า
แม่จรงฤณอย่าเฉยเมยฯ

แม่จะได้ชมเชยชายจีวร

พ่อเจ้าเขาก็ตายไปนานแล้ว
 บวชสักสองพรรษาอย่าอวรณ์
 จะขอให้เป็นลูกเขยเจ้าพระยา
 อย่างอื้มพินไม่นำมาเป็นเมีย
 งามกว่าพินนี้ก็มีมั่ง
 ถวายจานเงินทองต้องพระทัย

๑ เจ้าพลายแก้วฟังแล้วกราบดินพลัน นางสวรรค์ลูกก็ไม่ปรารถนา
 นางในงามแต่กิริยา
 งามประเสริฐเลิศล้ำทั้งขาคม
 ไม่เทียมทันทั้งสุพรรณบุรี
 เจ้าประคุณทูนหัวของลูกแก้ว
 แม่อย่าทานหัตถ์ขัดความ

๒ ทองประศรีฟังลูกก็สงสาร
 ปรารถนาอย่าทุกข์เลยแก้วตา
 ขอเขาเขาก็ให้ดอกลูกเอา
 คงจะได้เป็นเมียอย่าเสียใจ

๓ พลายแก้วฟังแล้วก็ดีใจ
 อาบน้ำแล้วกินซึ่งข้าวปลา
 เอ็งไปทำเลื่อยโรงกระดาน
 เงินสามชั่งนี้เองเอาไป
 ทำห้องเสาสรางให้เสร็จสรรพ
 เทียมเกวียนสองเล่มมาด้วยกัน
 ทองประศรีจัดแจงซื้อน้ำตาล
 ประทุกเกวียนสิบเล่มเต็มประดา

ลูกแก้วจงโปรดแก่เสียก่อน
 สักมาแม่จะผ่อนให้มีเมีย
 ฟังคำแม่ว่าจงทิ้งเสีย
 กะปลกกะเปลี่ยปลอบลูกพิไรไป
 ฤาจะเอาชาววังจะขอให้
 ก็จะได้นางในที่ขึ้นตาศ
 จะเปรียบพินแก้วตาเห็นเต็มที
 งามหน้างามนมเนื้อสองสี
 เห็นไม่มีใครสู้ดั่งดงาม
 มีเมียแล้วบวชได้ดอกไม่ห้าม
 แม้นมิตามใจลูกคงมรณาย
 แกจนใจให้รำคาญเป็นหนักหนา
 เมื่อไม่ฟังแม่ว่าก็ตามใจ
 เป็นเพื่อนบ้านกันมาไม่เสียได้
 อย่างร้องไห้ลงไปกินข้าวปลา
 หายร้องไห้ลูกลงไปดินท่า
 ทองประศรีเรียกเข้ามาไวไว
 คิดอ่านซื้อเรือนเขาทำใหม่
 ซื้อเขาให้ได้มาโดยพลัน
 บ่าวรับจับควายขมิ้นมัน
 ครู่หนึ่งถึงพลันก็ซื้อมา
 เบี้ยวหวานหมากมะพร้าวเป็นหนักหนา
 พระสุริยาพอพลบลงทันใด

ทองประศรีก็เรียกซึ่งบ่าวข้า
กำชับสั่งพูดจากับข้าไท
พวกผู้ชายให้อยู่บ้านช่อง
สั่งพลางทางเข้าไปในเรือน
เข้าห้องหับประตูอยู่คนเดียว
กะเนิงพินนิ่มสนิทคิดระคาง

๑ ครั้นรุ่งแสงสุริยขึ้นขึ้นทันที
ข้าคนขนของมากองไว้
เจ้าพลายแก้วชี้เกวียนเล่มหนึ่งมา
อาดอาดอ้ออึงอลวน
หัวคำร่ำไปจนรุ่งเช้า
ตะวันเที่ยงหยุดนอนผ่อนสบาย
พระสุริยาร้อนเรื่อลงริมตง
สกุณาร่ำร้องระงมไพร
พลายแก้วว่าหวาดชะนีโหย
ลูกน้อยเหนียวนึ่งบนกิ้งรัง
เห็นค่างเคียงนางอยู่ข้างคู่
เหมือนพินน้อยแนบนิ่งฟังเจรจา
ครั้นถึงที่เกวียนประทับหยุด
บ่าวข้าหาพินมาสูมไฟ
แต่แรมร้อนนอนทางมากกลางป่า
ก็หยุดควายท่ายสวนศรีประจัน
ข้าไทตัดไม้ที่ไ่นป่า
บ้างแบกบ้างวางอยู่กร่างโกร่ง

เข้ามาพร้อมหน้าหาข้าไม่
แบ่งอยู่แบ่งไปให้เฝ้าเรือน
เก็บของให้ตีสางมีนางเหมือน
เจ้าพลายเชือนแล่นลูกเข้าหอกกลาง
แสนเสียวสว่มสอดกอดหอมช้าง
นึกถึงนางจนหลับระงับไปฯ
ทองประศรีก็ลงจากเรือนใหญ่
หญิงชายพวกไพร่ห้าสิบคน
หัวหน้าขับเข้าไปในไพร่สนธิ์
แสงแดดร้อนรนให้พักควาย
กินข้าวแล้วก็ขับไปจนสาย
เวลาบ่ายควายเทียมแล้วขับไป
เลี้ยวลงเกือบลับพระเมรุใหญ่
เวโรหิงรอบลำดวนดั่ง
วิเวกโวยหวีหวีดประหวั่นหว้าง
เหมือนพินพีเจ้าสั่งแต่แรกมา
พิศดูเดือนใจอาลัยหา
เจ้าแก้วดาป่านจะนี้จะอย่างไร
อดลุดพักควายหาข้าไม่
กินนอนใกล้หนองน้ำเป็นสำคัญ
ไม่ข้ามมาถึงสุพรรณนั้น
สั่งบ่าวไพร่ทั้งนั้นให้ปลุกโรง
บ้างจุดคร่าถากฟันสนั่นโผ
เสียงโปกโป่งจะซุดอยู่ตึงตัง

ปักเสาช้างพริ้งกรังออกไก่อ
เกี้ยวเอาแฝกมาทำผาบัง

๑๑ ครานั้นเงิงโถมเจ้าพลายแก้ว

คิดถึงพิมพิลาไลยด้วยไปนาน
เอ็นดูเจ้าจะเศร้าโศกสะอื้น
คิดพลางยังเยื้องซ้ายเลื่องไป
ลอยละลิวปลิวโผยมพยับแสง
ดวงดาวขาวสว่างกลางนภา
ฟังเสียงสิงห์สัตว์สวัสดิ์เจียบ
กลิ้งครกยกเท้าก้าวขึ้นพลัน
บานหน้าต่างกางเปิดก็ป็นเข้า
สว่างแสงซวาลาระยาไฟ
บังกรนครางละเมอเพื่อเกาหิด
ถึงประตูฝาประจันเขาลั่นกลอน
ประจรรูดม่านกางเห็นนางหลับ
กอดนางพลางปลุกเจ้าปลื้มใจ

๑๒ นางพิมประหม่าผวาพิน

ไม่ทันพิศคิดว่าขโมยมา
เจ้าพลายแก้วฉวยมือถือถนัด
พื้มาแล้วแก้วดาอย่าตกใจ
แต่วันไปน้ำใจให้มุ่นหมก
พอถึงบ้านวานวอนให้แม่มา
แต่ร้องไห้ร้องห่มจนลมจับ
จึงรีบจากเรือนมาในป่าร้าง

กลอนใส่มุ่งหลังคาทั้งห้าหลัง
ทองประศรีเขายังอยู่สำราญฯ
ครั้นค่ำแล้วปรีดีเปรมเกษมสานต์
จะร่ำคาญคอยพี่ที่มาไกล
ไม่มีขึ้นม้นคงเพราะสงสัย
อำไพส่องแสงพระจันทร์ทรา
กระจางแจ่มแจ่มจัดจรัสหล้า
ก็เดินมาถึงบ้านศรีประจัน
ค่อยย่องเหยียบมาข้างหอกกลางกัน
สะเตาะกลอนถอนลั่นออกทันใด
ถึงห้องเจ้าพิมเพื่อนพิสมัย
คนอยู่ในเรือนหลับสนิทนอน
ซาซันไม่ทันปิดซึ่งผ้าผ่อน
สะเตาะถอนลั่นหลุดเดินเข้าไป
เลื่อนขยับยับยังเข้านั่งใกล้
อย่าหลับไหลเลยลุกขึ้นเกิดรำช
สะดุ้งตื่นตกใจเป็นหนักหนา
นางผวาร้องหวีดจะวิ่งไป
จะสะบัดบิดหนีพี่ไปไหน
เป็นห่วงใยอยู่ด้วยเจ้าจึงเข้ามา
วิตกด้วยน้องน้อยจะคอยทำ
ทำนมารดาขัดใจพี่ไม่ฟัง
ทำนกับรับขอให้ดังใจหวัง
กระทั่งถึงเช้าวันนี้พี่ก็มาฯ

๑๑ นางพิมนั่งฟังสิ้นสงสัย
แอบอิงพิงทับกับอุรา
ถ้าแม้ไม่จริงจังเหมือนดังว่า
ไม่รักอยู่เป็นเคนให้ทนอาย

๑๒ เจ้าพลายแก้วพิงชอบปลอบประโลม พริกโฉมเยาวยอดเสนาหา
อย่างสงสัยที่ใจไม่สัจจา
นี้สุดคิดที่จะปลิดให้ดูได้
ห่วงหลังด้วยขุนช้างเป็นศัตรู
อย่าเศร้าครีพรงนี้กำหนดแน่
ขอร้องต้องตามคำโบราณ
เผยออกยกนางขึ้นวางดัก
ป่วนปั่นกระสันเสียวเกลียวกลม
พัดกระพือโผผางจะล้างโลก
สะเทือนท้องคงคาพนาวัน
พฤษชาติดอกกองงามอยู่ตามฝั่ง
ฟ้าเบรียงเสียงร้องก้องคำรน
เสร็จประสงค์ตรงมาเปิดหน้าต่าง
สวมสอดกอดน้องทั้งสองมือ
ดูเหว่าเร้าแรงพระอาทิตย์
ค่อยอยู่จูงดีพี่ขอลา
นางพิมจับจูงข้อมือแก้ว
บ่าวหญิงนั่งหลับระบับใจ
ถึงนอกชานเปิดบานประตูให้
ค่อยอยู่จูงดีพี่ขอลา

ดีใจยิ้มขยับเข้าไปหา
ถ้าหม่อมแม่มีเมตตา ก็ทำลาย
ฉันไม่ขอดูหน้าท่านทั้งหลาย
ไอ้พ่อพลายแก้วพิงกรุงนาศ
แม้แต่ผ่อกได้จะให้ดู
ถึงตัวไปใจพี่ก็ยังอยู่
อุตสาห์สู้รบรัดมานัดงาน
คุณแม่ท่านจะมาหาถึงบ้าน
ว่าพลางทางสะพานสะพักชม
กำเวบริกเซยชิดสนิทสนม
ก็เกิดลมพายุใหญ่ประลัยกัลป์
พระสุเมรุเอนโยกตลอดลั่น
มิตอาทิตยมีดจันทรจลาจล
ก็ย่อยยับพิบพิงกระทั้งต้น
แต่พอสันตคหาย่ำพายุฮือ
เอื่อนี้มีสว่างขึ้นแล้วฤา
ไก่อกระพือปีกขนสนั่นมา
จำจิตจากไปไกลเคหา
เจ้าจงมาส่งพี่เพียงบันได
ก็คลาดแคล้วเปิดประตูหอกกลางให้
ก้าวพลอมพร้อมไปทั้งสองรา
ยังอาลัยเหลือวหลังมาสั่งว่า
แล้วหันหน้าลงบันไดไปจับพลัน

พอพ้นเรือนแสงเดือนดับหุบรู
ครู่หนึ่งถึงที่อาศรัยพลัน

๑๑ ครั้นรุ่งแจ้งแสงสว่างหล้า
ล้างหน้าดำหมากใส่ปากไว้
จึงร้องเรียกดาสนกับตาเสา
ปรึกษาว่าดูข้าจะขอวาน
เถ่าแก่รับคำแล้วอำลา
นุ่งผ้าตามะกล่ำดูข้าครั้น
ทองประศรีนุ่งผ้าตาบัวปก
พร้อมกันทันใดก็โคลคลา
พลายแก้วก็เสกขี้ผึ้งให้
เถ่าแก่รับเอาเข้าสีพลัน
ครู่หนึ่งถึงบ้านศรีประจัน
ศรีประจันเปิดหน้าต่างพลางแลมา
อินันอำนี่อ้อซ้ครอก
บ่าวกลัวตัวสั่นลงบันได
แล้วเอาเสื่อสาตมาลาดปู
มานั่งล้อมพร้อมหน้าพูดจากัน
ดูเน็กเน็กสงสารออกทองประศรี
ร่างรูปซุบซิดลงผิดนัก
เมื่อเป็นโทษท่านโปรดให้ฆ่าตัว
กับลูกชายหายไประยู่แห่งใด
เดี๋ยวนี้สุขทุกข์อย่างไรหนอ
ฤาขัดสนจนใจด้วยภัยพาล

ออกประตูรั้วใหญ่แล้วผายผัน
เข้าในโรงนั้นสำราญใจ
ทองประศรีตื่นตาหาช้าไม่
นั่งเคี้ยวใบไม้แล้วตรองการ
ยายมิ่งยายเฒ่าเป็นเพื่อนบ้าน
คิดอ่านขอลูกสาวศรีประจัน
ไปเคหาแต่งงานด้วยมีขมัน
ห่มปักไหมมัดดูเหมาะตา
ห่มขาวพุดดอกดูพอสมหน้า
ข้าเถื่อสมุกหมากสากตะบัน
ด้วยหัวใจกระเนียดขยัน
ยายทองประศรีนั้นนำหน้ามา
แกตัวสั่นร้องเรียกให้ดูหมา
เห็นแล้วเรียกข้าดำอึ่งไป
แขกมาหาบอกแก่กูไม่
วังไขว่มารับขึ้นเรือนพลัน
หมากพลูใส่เขียนขมีขมัน
ศรีประจันปราศรัยทายทัก
จากกันไปหลายปีติดัก
หัวหงอกฟันหักดูหนักไป
ครั้งนั้นตัวอ้อเจ้าไปอยู่ไหน
สิบเอ็ดปีแล้วจึงได้มาพบพาน
พอทำมาหากินเป็นถิ่นฐาน
ที่มำบ้านดูนี้ด้วยเหตุใดๆ

๑ ทองประศรีตอบคำศรีประจัน
 ยากยับอับจนเป็นพันไป
 ดกยากจากเมืองสุพรรณไป
 ถูกริบฉิบหายไปทุกดา
 ได้เงินใส่สมุกกับลูกรัก
 แต่ชุกชนตันเป่าไปกว่าเดือน
 เขาพากันเมตดาต้อนรับไว้
 ยากยับอับจนเป็นพันรู้
 จะขอพันธุ์ฟักแฝงแตงน้ำเต้า
 ทั้งอัดคัตขัดสนจนเงินตรา
 อยู่รองเท่านั้นเฝ้าเอาว่าเกือกหนึ่ง
 ได้บากบั้นมาถึงเรือนอย่าเบือนไป

๒ ศรีประจันได้ฟังทางหัวเราะ
 เราก็คือเพื่อนบ้านกันนานมา
 ถึงยากจนอย่างไรก็ไม่ว่า
 อุดสำหรับทำมาหากินไป
 ถึงเงินทองเป็นของพ่อแม่ให้
 ดูจะขอลาความท่นยาย
 ไม่เล่นเบี้ยกินเหล้าเมาภัยชรา
 จะสูงต่ำดำขาวสักกราวใคร

๓ ครานั้นตาสนกับตาเสา
 ว่านานไปท่านจะได้ฟัง
 ว่านอนสอนง่ายชายฉลาด
 รุนหน่มน้อยจ้อยเรียบร้อยดี

ว่าทุกวันเราทุกข์หาสุขไม่
 ออเจ้ายอมแค้นใจแต่ไรมา
 เมื่อครั้งขุนไกรดับสังขาร
 วิวาเวรไรร้างทั้งบ้านเรือน
 กลัวนักหนีวางเข่ากลางเถื่อน
 พอพบเพื่อนกันเข้าเขาเอ็นดู
 ยกเหย้าเรือนให้อาศัยอยู่
 อุดสำหรับปลูกแฝกแบกหน้ามา
 ที่อ้อเจ้าไปปลูกในไร่ข้าว
 จะมาขายอ้อแก้วให้ช่วงใช้
 ไม่เชื่อฟังก็จะหาประกันให้
 จะได้ฤาไม่ไต่หัวมาฯ
 จำเพาะจะมาอ้อมค้อมว่า
 ลูกข้าจะหวงไว้ทำไม
 แต่พริ้งขัณฑ์หลังมาจะยกให้
 รู้ทำรู้ได้ด้วยง่ายตาย
 ไม่รู้รักษาไว้ก็ฉิบหาย
 ลูกชายนั้นดีทุกอย่างไร
 ผืนผาฉันسوب้างฤาไม่
 ดูยังไม่เห็นแก่ตาว่าตามจริงฯ
 อีกทั้งยายเฒ่าและยายมิ่ง
 ลูกทองประศรีดียิ่งจะคนนี้
 ทั้งรูปทรงก็สะอาดสำอางศรี
 ความชั่วไม่มีสักสิ่งอัน

ตอนที่ ๗

เมื่อเป็นเนรกริเทศน์มีทวีได้
เมื่อปิกลายคุณยายเป็นเจ้ากัณฑ์
เปลื้องผ้าออกบูชาซึ่งกัณฑ์เทศน์
เปลื้องผ้าทับผ้าเจ้าพิมไ้

๑๑ ศรีประจันต์ได้ฟังก็ชอบใจ

เราก็คิดรำคาญมานานซ้ำ
จะตกแต่งให้ปันเสียทันตา
อายุคนนี้จะนานสักปานใด
ซ้ำจะให้ลูกข้าสืบห้ำซัง
ผ้าไหว้สำหรับหนึ่งก็พอดี
เดือนสิบสองวันเสาร์ขึ้นแก้คำ
ทองประศรีรับคำมิได้นาน
ครั้นได้เวลาควรชวนกันลา
ถึงที่อยู่พลันเข้าทันใด

๑๒ ศรีประจันต์ก็สั่งซึ่งบ่าวข้า

ซื้อหมากมะพร้าวจาวตาล
เอาหมากพลูใส่พานมีทันซ้ำ
ถึงวัดแคขึ้นกุฎีเข้าไป
สมภารผินหลังนั่งเล่นหมากรุก
เข้ากลจะจนที่ตากกลาง
ดีฉันมาหมายว่าจะนิมนต์
ศรีประจันต์ว่าดีฉันจะทำบุญ
เหลียวเห็นศรีประจันต์กลั่นหัวร่อ
ศรีประจันต์ว่าฉันมีท้าว

เพราะเจาะจับใจศิษย์
วันนั้นเจ้าพิมพังยังชอบใจ
เกิดเหตุเพราะขุนช้างมันทำให้
คุณยายจำไม่ได้ฤาไรนา
ตอบว่าอ๋อเิกได้แล้วที่ว่า
ด้วยลูกข้าคนเดียวดังดวงใจ
ตัวเราก็อชรามักเจ็บไข้
มีหาไม่จะทำแต่ตามมี
ชั้นหมากมั่งน้อยมาไม่จุจี้
หომมีห้าห้องฝากระดาน
กำหนดงานจะทำให้คิดอ่าน
ตามแต่ท่านจะคิดไม่ขัดใจ
ทองประศรีก็มาหาซ้ำไม่
บอกลูกชายให้รู้การฯ
ให้จัดหาข้าวของอลหม่าน
ทั้งคาวหวานทำอึ้งคะนึ่งไป
ร้องเรียกบ่าวข้าลงเรือใหญ่
ศรีประจันต์นั่งไหว้แล้วว่าพลา
สบสนุกจับโคนเข้าโยนผาง
ศรีประจันต์เรียกคางว่าเจ้าคุณ
สมภารว่าไม่จนให้หลบขุน
สมภารว่าเรือจนเข้ารุกรจน
จึงถามข้อเนื้อความตามเหตุผล
อาราธนาสวนมนต์สักสิบองค์

จะแต่งงานออพิมพิลาไลย
ตัวฉันนี้เล่าแก่เฒ่าลง

๑๑ สมภารได้ฟังก็ตอบไป
เมื่อปีกลายกู่ไต่เห็นมันมา
ผูกจับบึงเที่ยววิ่งอยู่ในวัด
กูเอาไม้เท้าง่ามไล่ตามแทง
ไม่เห็นหน้าสองปีมามีผิว
สีกายยาก็คลายลงครันครัน

๑๒ ครานั้นท่านนายศรีประจัน
ไม่เที่ยงแท้จริงจังสังขาร
นัดแนะจะจ้งจำฉันอำลา
ครู่หนึ่งถึงบ้านขึ้นบันได

๑๓ ครานั้นจึงโหมเจ้าพลายแก้ว
บอกแขกปลุกเรือนเพื่อนผู้ชาย
ให้ชุดหลุมระดับซึกปีกเสาหมอ
ตีสิบเอ็ดโกลรุ่งฤกษ์สำคัญ
แล้วให้ลั่นฆ้องหู่โห่กระหน้า
สับซ้อพริ้งติดสนิทดี
ใส่เต้าจิ้งเข้าแปลนพลัน
พาดกลอนผ่อนมุงกันยู่ไป
บ้างเจาะตากถุ้งเตี๋ยงเสียงเอะอะ
บ้างผ่าฟันสนั่นเอ็งคะเน
ศรีประจันแกเรียกบ่าวข้า
เลี้ยงดูสับสนคนทำงาน

กำหนดนับวันไว้อย่าไหลหลง
จะทำเสียให้คงเห็นทันดา
มันมีผิวได้แล้วฤทธา
ยังอาบน้ำแก้ผ้าตาแดงแดง
มันหักตัดต้นไม้ไล่ยื้อแย่ง
เกลียดน้ำหน้าดำแข่งอยู่ทุกวัน
เร่งคิดถึงตัวเกิดเราท่าน
มันก็แก่งลงด้วยกันแล้วสีกาย
ว่าคุณก็เหมือนกันแลเจ้าข้า
หนอยหนึ่งก็จะพากันตายไป
ลงจากกฎีมาหาข้าไม
แกจัดข้าวของไว้เป็นมากมาย
ครันถึงกำหนดแล้วจึงนัดหมาย
มายังบ้านท่านนายศรีประจัน
เอาเครื่องเรือนมารอไว้ที่นั่น
ก็ทำขวัญเสาเสร็จเจ็ดนาทีก
ยกเสาใส่ข้าประจำที่
ตะปูดียกเสาดังตั้งขึ้นไว้
เอาเงินพันเข้าไปปรับกับบอกไก่
จ้วใส่เข้าผ้าเช็ดหน้าเอ็ง
เกะกะกบใส่ไซเหล็กจิ้ง
วันหนึ่งแล้วเสร็จสำเร็จการ
ให้ยกสำรับมาทั้งควาหวาน
อ้อมแล้วไปบ้านด้วยทันใด

๑๑ ครั้นรุ่งเช้าขึ้นพลันเป็นวันดี
 เอาขันหมากลงบรรทุกขลุ่ยขลุ่ยไป
 ขันหมากเอกเลือกเอาที่รูปสวย
 ก็ออกเรือด้วยพลันทันเวลา
 จึงจอดเรือเข้าหน้าสะพานใหญ่
 เสียเงินทองให้ขึ้นไปพลัน
 ยายเป้าเฒ่าแก้อยู่ที่บ้าน
 ครบจำนวนถ้วนถี่สัญญาไว้
 แถมพยกของมาเลี้ยงดู
 ก็กลับเรือมาพร้อมหน้ากัน

๑๒ ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายแก้ว
 ทั่วทั้งกับแกล้มด้มแกงที่แต่งไว้
 เอ็งจงรีบไปอย่าได้ช้า
 ว่ากูเชิญให้ไปด้วยกัน
 อ้ายไทยรีบคำแล้วอำลา
 ถึงบ้านขุนช้างพลางแลดู
 พอเพลาชุนช้างมานั่งเล่น
 เตี้ยวนี้พลายแก้วผู้แว่วไว
 พลายแก้วขัดสนเงินเพื่อนบ่าว
 ขอเชิญพ่อไปให้เห็นวัน

๑๓ ขุนช้างได้ฟังอ้ายไทยว่า
 เสียหายหิมผูกพันใจสิ้นรว
 โอ้ววอนิจจาแก้วดาพี่
 คงจะพากเพียรไปมิได้ฟัง

ทองประศรีจัดเรือกัญญาใหญ่
 หามโหรไล่ท้ายกัญญา
 นุ่งยกห่มผวยจับผิวหน้า
 ครู่หนึ่งถึงท่าศรีประจัน
 ตามล่องไปเอาไม้กัน
 ขนขันหมากขึ้นบนบันได
 กันับขานเงินตราและผ้าไหว้
 ให้ขึ้นเข้าไปในเรือนพลัน
 ครั้นกินอยู่อิ่มดีขมิ้นมัน
 ถึงพลันจอดท่าพากันไปฯ
 ครั้นบ่ายแล้วยกเหล้ามาทั้งไห
 จึงเรียกอ้ายไทยมาสั่งพลัน
 ไปหาบอกท่านขุนช้างนั้น
 วานท่านมาเป็นเพื่อนบ่าวกู
 รีบเร่งเร็วมาไม่หยุดอยู่
 ก็เดินจูงขึ้นเรือนด้วยทันใด
 อ้ายไทยแลเห็นยกมือไหว้
 ขอแม่พิมพ์ได้แต่งงานกัน
 ให้ฉันทมาราบเท่าอย่าเตี้ยดฉันท์
 อย่าช้าเลยท่านจงแต่งด้วย
 ดังใครเอาดาบผ่ากระบาสหัว
 น้ำตาจ้วทันทหน้าเข้าฝาบัง
 ครั้งนี้เห็นไม่ได้ดังใจหวัง
 ถึงเป็นเมียก็ช่างมันเป็นไร

คิดแล้วอาบนํ้าอุ่นผ้า
ห่มส่านปีกทองเยื้องย่องไป
ควั่นถึงที่อยู่เจ้าพลายแก้ว
จึงชวนกันนั่งกินวินสุรา
เจ้าพลายแก้วจึงว่าเจ้าเกลอเอ๋ย
รู้ว่าเป็นเมียเอ็งกูเกรงใจ
ขุนช้างฟังว่าทำหน้าเก้อ
แม้แฉิ่งไม่รักกุกักเอา

๑๑ ครั้นพระสุริยาเวลาบ่าย
ลงเรือพร้อมกันมิทันนาน
กับเพื่อนบ่าวก็ก้าวขึ้นบนหอ
เพื่อนสาวเข้าห้อมล้อมกัน
นั่งลงตรงหน้าท่านสมภาร
ขุนช้างเห็นนางพิมกระหิ่มใจ
หยิบพานมาว่าจะกินหมาก
เคี้ยวเล่นไปไปได้แต่พลู
พระสงฆ์สวดมนต์รำกระหน่ำไป
นางมันแม่แปรกแซกเข้ามา
นางมันวันหัวลงต่ำเปาะ
ขุนช้างจุดผ้าคว่ำจิ้มตือ
สวดมนต์จับพลันมิทันช้า
ฉันทแล้วลาไปดังใจจง

๑๒ ศรีประจันไหยกทั้งหวานคาว
กินอิ่มแล้วพลันทันที

ยกทองของพระยาละครให้
บ่าวไพร่ตามหลังสะพรั่งมา
เพื่อนบ่าวมาแล้วนั่งพร้อมหน้า
เมามายพูดจากันเอ็งไป
อย่าถือเลยที่นางพิมเรารักใคร่
เอ็นดูเกิดจงให้เสียแก่เรา
นิจจาเกลอดอกหาไม่ไม่ให้เจ้า
ว่าแล้วกินเหล้าเมาสำราญฯ
พลายแก้วย่างกรายมาจากบ้าน
รีบมายังบ้านศรีประจัน
พระมารอสวดมนต์สำรวมมัน
ออกจากเรือนนั้นมาทันใด
แล้วท่านจึงส่งมงคลให้
ตะลึงไปตาเพ่งเขม็งดู
มันผิดปากส่งไฟไล่ไปรู่
เพื่อนบ่าวเขารู้หัวเราะฮา
เอาน้ำซัดสาดให้อยู่ฉานฉ่า
ขุนช้างเข้าคว้าเอาข้อมือ
พ้อเงาะวางฉันอย่าดันตื้อ
ไม่วางฤอย่าย้อยด้อยเขกลง
เอาน้ำชามาประเคนให้พระสงฆ์
ลูกลงบันไดไปกุฏิฯ
เลี้ยงพวกเจ้าบ่าวอยู่อิงมี
เอาของที่แถมพยกออกมา

คลิบถมตะทองกระทงเมี่ยง
พอลบคำย่าแสงสุริยา
เจ้าพลายแก้วกับเหล่าเพื่อนบ่าวนั้น
จึงพูดกับมารดาด้วยปรานี
ช้างม้าวัวควายไร่นา
ทองประศรีตอบพลันทันใด
ผู้คนทำงานพานเหนื่อยเหน็ด
เจ้าจึงไปอยู่บ้านศรีประจัน

๑ ครานั้นจึงโหมเจ้าพลายแก้ว
แต่งตัวสำอางแล้วย่างกราย
ขึ้นบนบันไดเข้าในหอ
นอนหอรอด้วนกำหนดวัน

๑ ครานั้นท่านยายศรีประจัน
ประโลมกอดลูกน้อยกลอยใจ
โอ้เจ้าพินม่นวลของแม่เอ๋ย
ร้อยชั่งจงฟังคำมารดา
ร้อยคนพันคนไม่คลาย
แม่เลี้ยงไว้มิให้อันใดแพว
ครั้นเติบโตใหญ่จะไปเสียจากอก
ฉวยชุกคำทำผิดแม่อคิดกลัว
เนื้อเย็นจะเป็นซึ่งแม่เรือน
เข้านอกออกในให้ระวัง
อย่าเหิงหวงจ้วงจาบประจานเงิน
แม่เลี้ยงมาหวังว่าจะให้ดี

มาวางเรียงส่งให้ได้พร้อมหน้า
ขุนช้างไปเคหาด้วยทันที
ก็พากันมาหาทองประศรี
แล้วงานวันนี้จะอยู่ไย
ทั้งเคหาหามีใครอยู่ไม่
ค่อยค่อยไปเกิดจะข้าสักร้าววัน
ฟังจะเสร็จยังไม่ควรจะผายผัน
ไปกินนอนอยู่นั้นเกิดเจ้าพลายฯ
ครั้นเวลาล่วงแล้วจะวันบาย
ไปยังบ้านยายศรีประจัน
ก็พอสิ้นแสงสุริย์ฉัน
แสนกระสันถึงเจ้าพินพิลาไลยฯ
ครั้นถ้วนสามวันหาข้าไม่
ด้วยไม่รู้กลมารยา
เจ้าไม่เคยให้ชายเสนาหา
นี้คู่เคยของเจ้ามาแต่ก่อนแล้ว
จำเพาะเจาะได้เจ้าพลายแก้ว
แต่แนวไม้เปรียะหนึ่งไม่ต้องตัว
แม่วิตกกอยู่ด้วยเจ้าจะเลี้ยงผัว
อย่าทำชั่วขึ้นเชิงให้ชายชัง
ทำให้เหมือนแม่สอนมาแต่หนหลัง
ลูกนังนอบนบแก่สามี
อย่าก่อเก็นก่อนผัวไม่พอที่
จงเป็นศรีสวัสดิสุขทุกเวลา

สอนลูกอยู่จนล่วงเข้ายามแล้ว
 โลมเล่าเอาใจให้โคลคลา
 เสียงกรุกเจ้าพลายลูกลงจากเตียง
 ขวาลาดองหน้าเป็นนวลลอย
 นิ่งแล้วจึงยายศรีประจัน
 จงล่อมเกลี้ยงเลี้ยงกันให้ยืนยง
 ผิดพลั้งสั่งสอนกันก่อนหนา
 ค่อยอยู่เกิดมารดาจะลาไป
 จุติขัณห์ลักวันจะหมั้นว้าง
 ศรีประจันลงนางให้วางมือ

๑๑ ครานั้นจึงโถมเจ้าพลายแก้ว
 กระหึ่มยืมด้วยเจ้าพิมพิลาไลย
 ร้อยซังนึ่งนึ่งเสียโยเล่า
 ร้อนฤจะกระพือให้พินอน
 ว่าพลางทางกระถกเข้านั่งซิด
 นึ่งโยไปนอนเสียด้วยกัน

๑๒ นางพมียืมเยียนแล้วเบือนผัน
 สะกิดสะเกาเข้าชี้เฝ้าจีโซ
 เจ้าพลายแก้วลุกไปเข้าในมุ้ง
 นางพมียืมขึ้นนอนกลอน
 เสียงกรุกเจ้าพลายลูกฉวยชายผ้า
 ไม่พอที่จู้จี้ขังมาเป็น
 มาจับมือรื้อรบนอยู่เร่าเร้า
 ร้อนเหลือเหงื่อตกกระปรกกระปรอม

เจ้าพลายแก้วจะคอยละห้อยหา
 เข้าในหอเห็นหน้าเจ้าพลายน้อย
 นางพมียิ่งแผ่แผ่แผ่มาร้อยร้อย
 พอปะตากก็ขม้อยละมุนลง
 ว่าฉันพาพิมขึ้นมาสง
 กว่าจะปลงชีวิตชีวลัย
 อย่าดีด่ากันมีหาคีไม่
 นางพมิเห็นยั่วแม่ไว้ม่างมือ
 แม่จะทิ้งฉันไว้ที่เภา
 รื้อหีบประตูห้องย่องออกไปฯ
 ทำนุใหญ่ไปแล้วยิ่งผ่องใส
 เข้านั่งแนบแอบใกล้แล้วกล่าววอน
 ขอเชิญเจ้าร่วมมุ้งเสมอหมอน
 พื่ออยู่ก่อนคอยเจ้าถึงสามวัน
 กอดสะกิดประทับแล้วรับขวัญ
 สะดุ้งหวั่นจักจี้กระเดียมใจฯ
 ให้อายาเล่นช่นนั้นทนไม่ได้
 ไปนอนเกิดฉันทไรยังไม่นอน
 ยุงเจ้าเอ๋ยจุดเทียนมานี้ก่อน
 ร้อนนักจักไปนั่งเล่นเย็นเย็น
 ฟาผ่าเกิดเจ้าแก้วนี้ทำเชิญ
 ไรจะเร้นหนีไปไม่ยินยอม
 หิวเหมือนอนยากข้าวเจียวฤหม่อม
 แป้งหอมหน้าบจะลูปตัว

เออเจ้าเอามาพากันเล่น
เปิดนมกลมปลั่งดอกบัว
จะหีบแป้งฤมาแย่งผ้าห่มไว้
เมื่อหัวค่ำทำซิมไม่ลืมนตา
เปิดโถน้ำอบตระหลบกลิ่น
เจ้าพลายย่องแอบหลังบังเงาตัว
มิใช่การวานอย่ามาจู้จี้
อย่ามากวนฉันเหนื่อยถอยออกไป
เอามาเน่เกิดพี่จะทำให้
ว่าพลางทางละลายแป้งทา
จับพัดมากระพือให้แป้งแห้ง
กอดเกล้าเข้าหยอกเฝ้ายืยวน
ดูเวทนาเหลือเนื้อแก้ง
ทาตัวเข้าให้เย็นก็เป็นไร
ไหนหนื่อนี้เมื่อว่าเปล่าเปล่า
มาไปนอนอย่าให้ออนอยู่เนิ่นนาน

๑ นางพมียิ้มค่อนด้วยองใจ

ไหนหนื่อนี้ข้าช่างว่าเรา
ในมุ้งนั้นแนเอยงอกบินว่อน
ว่าพลางฟักฟุ้งอ้อมแอบไป
ประคองขึ้นบนดักผลึกไม่ไหว
นางพมีย้อมบัตสะบัดกราน

๑ เจ้าพลายแก้วรับขวัญกระสันยืม
จูบผชมชื่นระรื่นใจ

พอเย็นเย็นใจมั่งจะยังชั่ว
แต่มัวมัวยังอสงักร้างตา
นี่อะไรจะรุ่งแล้วฤา
สะบัดหน้าวิ่งแหวไปแต่ตัว
รินมาให้มากจะฝากผิว
โอ้อรินเร็วเสียแล้วพมียิ้มละไม
หกแล้วก็ยังมีจะรินใหม่
ลูปไล่ตัวแล้วจะกลับมา
ทาด้วยกันเกิดเป็นโรฟิงพี่ว่า
ผินหน้ามาจะมัดให้เป็นนวล
ดูตั้งแดงร่วมใบเป็นนวลสงวน
เอาแป้งประอกลาวตะลึงใจ
แต่จะนั่งทาแป้งก็ไม่ได้
เหงื่อไคลตละน้ำนำว่าคาญ
นิจจาเจ้าลวงพี่จริงจริงจ้าน
กอดสะพานสะพักจูบแต่เบาเบาฯ
ไ้เหงื่อไคลเปื้อนแก้มเขาแล้วเจ้า
ส่องกระจกดูเอาก็เป็นไร
ไม่ไปดูเสียก่อนไม่นานได้
แต่ผลึกใสจืดคร่ำอย่าช้านาน
แนบชิดจิตใจให้ฟุ้งชาน
เข้าในมาน้ำก็กราบลงทันใดฯ
ประโลมพมียิ้มชื่นจิตพิศมัย
ปราวศรัยซิกซี้ด้วยปรีดา

พูดพลอดกอดเคล้าเล่านิทาน
 ขำขึงมายังเกาะลังกา
 แสนยากลำบากด้วยนางงาม
 สิบสี่ปีจึงได้นางมาคืนเมือง

พระอวตารตามนางมากกลางป่า
 ผลาญโคตรยักษาให้ตายเปลือง
 พระรามทุกข์ตรอมจนผอมเหลือง
 พอสิ้นเรื่องก็พอหลับลงด้วยกันฯ

ตอนที่ ๘

พลายแก้วถูกเกณฑ์ทัพ

๑ จะกล่าวถึงพระเจ้าเชียงใหม่
หมุ่อำมาตย์ราชกวีมีครบถ้วน
บริบูรณ์พูนสมบัติไม่ขาดสน
เมืองน้อยนบนอบไม่ขุ่นเคือง
วันหนึ่งเสด็จออกขุนนางแน่น
หมอบราบกราบเต็มหน้าพระลาน
พอสองลวนำข่าวหนังสือบอก
ไปขึ้นบุรีศรีอยุธยา
นำเครื่องบรรณาการไปเวียงใต้
ดูกำเริบเอิบใจไซ้พอดี

๑ พระเจ้าเชียงใหม่ได้ทราบเรื่อง
เหม่ออ้ายเชียงทองจองทองเอา
แต่ก่อนนั้นมันขึ้นแก่เรา
เฮ้ยเกณฑ์กระบวรรบให้ครบตัว
เครื่องศัสตราอาวุธปืนไฟ
ให้พร้อมพร้อมเบ็ดเสร็จในเจ็ดวัน
ให้ปราบเมืองแมนเป็นแม่ทัพ
แสนกำกองปลัดทัพนับว่าดี
ฟ้าลั่นนั้นให้เป็นทัพหลวง
สันบาดาลเป็นปลัดเร่งจัดกัน
นายรองกองทัพสำหรับตำแหน่ง
ยกกระบัตร์เกียกกายอเนกนอง

ครองบุรีนทร์เชียงใหม่ไอศวรรย์
ช้างเผือกในกำนัลก้นองเนื่อง
ประชาชนระบือลือเลื่อง
ถวายเครื่องสุวรรณบรรณาการ
พร้อมท้าวแสนเพี้ยลาวเหล่าทหาร
เกษมสานต์ด้วยมุขมาดยา
ว่าเชียงทองกลับกลอกนอกหน้า
ไม่เกรงเดชบาบารมี
กรุงไทยส่งเสริมเพิ่มศักดิ์ศรี
จะนำไทยมาตีบุรีเรา
ให้ขุนเคืองขัดใจดังไฟเผา
ลงไปเข้ากับไทยช่างไม่กลัว
ถือดีหยิ่งยกนกสองหัว
นับทั่วถ้วนหมื่นพื้นนครจ้
ทั้งน้อยใหญ่สารพัดเร่งจัดสรร
จงลงมือเตรียมกันแต่บัดนี้
ไปทำมันให้ยับอยู่กับที่
สองนายนี้กองหน้าไพร่ห้าพัน
บัญชาการทั้งปวงเคยแข่งขัน
เกณฑ์พลห้าพันให้เข้ากอง
ปีกซ้ายขวาแซงลันทั้งผอง
กองชุมกองเล่นให้มากมี

เสียบยี่สิบทั้งพวงจัดหา
สั่งเสร็จพระเสด็จจรลี
ฝ่ายว่าท้าวพระยาเป็นผู้ใหญ่
ไม่ได้มัดเกะตัวลูกเมียมา
บ้างจัดหาเข้าของมากองไว้
ข้างม้าวัวควายอเนกนับ

๑๑ ครั้นถึงกำหนดพิชิตยดุษ

ดาบหอกดาชี่นทั้งปืนไฟ
พลช้างช้างเดินเป็นชนัด
พลทหารโห่ร้องกึกก้องดง
ถึงเวลาหยุดพักให้กินข้าว
ยับยั้งคำคินกองพื้นไฟ

๑๒ ครั้นถึงแคว้นแดนเชียงทอง

ความกลัวตัวสั่นดังตีปลา
บ้างล้มคว่ำล้มหงายตะกายวิ่ง
บ้านน้อยบ้านใหญ่ไม่ต่อตี
ถึงเวียงเชียงทองให้ล้อมไว้
ยิงปืนกระหน่ำทำให้อัล
ที่ประตูจุกไว้ทุกช่อง
แม้ใครออกมาจะฆ่าฟัน

๑๓ ครานั้นจึงพระยาเชียงทอง

เขามาตั้งค่ายรายล้อมไว้
ตัวสั่นพรันนอกตกใจ
ไม่มีใครจะได้ไปพึ่งพิง

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ทั้งช้างม้าสำหรับขับขี่
คินสูที่เรือนทองผ่องโสภา
ก็กะเกณฑ์พลไพร่ให้เรียกหา
บ้างตีดำจ้างใส่ให้ไปทัพ
หอกดาบปืนไฟให้เสร็จสรรพ
กองต่างวางลำดับกระบวนไปฯ
เอิกเกริกทางบกยกทัพใหญ่
ธงชัยธงฉานอาจารย์ลง
พลม้ารีบรัดเข้าป่าระหง
เร่งรัดจัดจรัสตรงไป
เสร็จแล้วยกเหล่าหาเข้าไม่
เดินทางกลางไพรหลายวันมาฯ
ชาวบ้านแก้วว่นช่องไม่รอหน้า
ก็แตกตื่นเข้าป่าพนาลี
พวกเชียงใหม่ไล่ยิงลงกลิ้งชี้
บ้างหนีบ้างซ่อนตัวกลัวตัว
ตั้งค่ายรายไปรอบเมืองทั่ว
จะจับตัวพระยาดูหน้ามัน
เกณฑ์กองรักษาน้ำที่นั่น
อย่าให้มันหลบลิ้นหนีออกไปฯ
เห็นเพียงลาวกายกองนั่งร้องไห้
จะเข้าออกบ่ได้ตายจริงจริง
สู้เขาไม่ได้แต่สักรั้ง
จะกลิ้งให้เขาเถื่อทั้งเชียงทอง

จึงปรึกษาว่ากันลงเห็นชอบ
 ยอมถวายดอกไม้เงินทอง
 ขอประทานโทษอย่าฆ่าตี
 แม้จะตีเวียงได้ให้จับ
 เห็นพวกเชียงใหม่จะตายใจ
 เราลงม้นเพื่อให้โปรดรอดไพร่พล
 จึงร้องบอกออกไปกับนายทัพ
 ข้อยสู้ได้นายอย่าแคลง
 ขออย่าเพ่อหุนหันฟันฆ่า
 ขอทำการแก้ตัวลูกที่
 ฝ่ายพวกเพี้ยการทหารกล้า
 จึงพาพวกเชียงทองไปด้วยกัน

๑ ครานั้นจึงพระยาฟ้าลั่น
 ถ้าเชียงทองอ่อนน้อมยอมขึ้นแล้ว
 ให้เจ้าเมืองกรมการออกมาหา
 แล้วให้เปิดทวารบานเวียงชัย
 อาวุธยุทโธปกรณ์อันใดมี
 แล้วหาเสบียงเลี้ยงทัพให้ครบครัน
 ฝ่ายพวกกรมการเมืองเชียงทอง
 ต่างลากลับมายังธานี

๑ ครานั้นพระยาเชียงทอง
 จึงสั่งให้เปิดบานทวาร
 ครั้นเกื่อน้ำทำสัตย์สำเร็จแล้ว
 ต่างเที่ยวเตร่สู่หามาไป

จะทำเป็นแนบนอบไม่ขัดข้อง
 โบกธงปรองดองขอเคารพ
 ขอชีวิตข้อยน้อยไม่หลีกหลบ
 จะอาสาสู้รบจนวายชนม์
 ถ้าทัพไทยมาพร้อมตีให้ปัน
 เห็นชอบกลต่างขึ้นบนกำแพง
 แล้วยกธงค่านับขึ้นกวัดแกว่ง
 เชิญท่านแจ้งแก่ผู้ใหญ่ให้จงดี
 จะอาสาตีไทยให้ปันปี
 ท่านจงมีเมตตาอย่าฆ่าฟัน
 ได้ยินเชียงทองว่าเกษมสันต์
 บอกพระยาฟ้าลั่นตามเรื่องราว
 ปรึกษากันแล้วให้ไปว่ากล่าว
 จะขอโทษให้สักคราวอย่าร้อนใจ
 ทำพิพจน์สั่งจากกันเสียใหม่
 ให้พวกเราเข้าไปได้ทุกวัน
 ทำบุญซิมอบไว้ให้แน่นมั่น
 จึงจะไวใจกันว่าภักดี
 ได้ฟังรับรองว่าต้องที่
 จึงคดีให้ฟังตามสั่งมาฯ
 ไม่ขัดข้องเต็มใจออกไปหา
 แล้วพากรมการนั้นออกไป
 ลาวก็สิ้นเสียดแคล้วไม่สงสัย
 ทั้งนายไพร่เชื่อถือชาวเชียงทอง

บ้างเที่ยวเกี่ยวลาวชาวบ้านนอก
บ้างขับร้องฟ้อนรำด้วยสำพอง

๑ จะกล่าวถึงพระยาเดินกับระแหง
ตีเมืองเชียงทองได้ง่ายดาย
กลับใจไปเข้ากับเชียงใหม่
จึงจัดแจงแต่งบอกทุกข้อครบ
มาใช้ไปถึงเมืองกำแพง

เห็นเป็นข้อราชการรำคาญเคือง
ครั้นว่ามาถึงอยุธยา
นายเวรค่อยกระบอกออกทันใด
พอเจ้าคุณผู้ใหญ่เข้าไปถึง
เจ้าคุณทราบเรื่องเคืองวิญญา
ฝ่ายขุนนางใหญ่น้อยที่คอยเฝ้า
ต่างเข้ามาอยู่หน้าพระโรงชัย

๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
เสนาข้าเฝ้าก็เข้ามา
ทำนเจ้าคุณผู้ใหญ่ครั้นได้ที
ว่าบัดนี้ฟ้าลั่นสนับดาล
ตั้งค่ายรายล้อมเชียงทองไว้
ยอมถือน้ำพิพัฒน์สัจจา
พระยาเดินระแหงกำแพงเพชร
แล้วแต่จะโปรดปราบประการใด

๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
จึงตรัสแก่ข้าเฝ้าท้าวพระยา

บ้างเข้าออกไปมาหาเข้าของ
บ้างคะนองกินเหล้าเที่ยวเมามายฯ
แจ้งว่าทัพเชียงใหม่มามากหลาย
ข้าระคายว่าเจ้าเมืองไม่สู้รบ
รับจะรบทัพไทยไม่หลีกหลบ
ให้มาใช้ไปแต่พลทั้งสองเมือง
พระยารามครั้นแจ้งตลอดเรื่อง
ให้เรือเร็วลำเชื่องรีบล่องไป
วางบอกที่ศาลาหาช้าไม่
แล้วชักไซไล่เสียงเรื่องก็จจา
นายเวรจึงกราบเรียนอยู่พร้อมหน้า
รีบเข้ามาทูลพระโรงในทันใด
ทุกหมวดเหล่าเจ้ากระทรวงน้อยใหญ่
พวกราชเฝ้าเข้าไปได้เวลาฯ
เสด็จสถิตแท่นมณีนีที่ข้างหน้า
วันทาหมอบราบกราบกราน
จึงคลี่หนังสือบอกออกทูลสาร
เป็นทหารเชียงใหม่นั้นยกมา
เจ้าเมืองไม่รบรับกลับเข้าหา
เห็นว่าคิดคดขบถไป
พอทราบเสร็จจบออกมาหาช้าไม่
ชีวิตอยู่ได้พระบาทฯ
พึงเหตุขุนเคืองเป็นหนักหนา
จงปรึกษาพร้อมกันในวันนี้

จะยกทัพใหญ่หรือใครจะอาสา
 สิ่งเสร็จพระเสด็จจรลี
 ทหารพลเรือนทั้งสองฝ่าย
 ครั้นถึงขึ้นนั่งยังศาลา
 จตุสดมภ์กรมเมืองแลคลังนา
 ใครจะอาสาไปก็ไม่มี
 ขุนนางต่างคนก็ไปบ้าน
 เป็นตำแหน่งของตัวกลัวอาญา

๑๑ ครานั้นพระเจ้ากรุงทวารวดี
 สถิตที่แท่นแก้วแพรพรรณ
 ดั่งองค์อมเรศสุราฤทธิ์
 พร้อมเทพธิดาสุราลัย
 พระตำริตรีเหตุเขตขอบ
 เชียงใหม่ให้ทหารมาราวี
 เจ้าเมืองเชียงทองไม่ปองรบ
 มันกำเริบเคิบใหญ่ใจคะนอง
 กำแพงระแหงเถินที่บอกมา
 จำจะยกพลมนตรี
 ครั้นทรงพระตำริตรีเสร็จ
 ประทับแท่นสุวรรณอันโอฬาร
 หมอบกราบกราบส้างต่างกรม
 ข้าทูลละอองบาทราชกวี
 เสียงประโคมฆ้องกลองก้องดัง
 ระเหิดระหงดั่งองค์อมรินทร์

พรั่งนี้มาว่ากันที่นี้
 คืบเข้าตำหนักที่ศรีไสยา
 ก็ผันผายจากเฝ้าไปพร้อมหน้า
 ต่างปรึกษาสงครามตามคดี
 วุ่นวาคิดอ่านกันอึงมี
 ไม่ตกลงเต็มที่ก็ออกมา
 ทำนุทหารเสียใจเป็นหนักหนา
 ไม่มีใครอาสาจะเสียครันฯ
 อยู่ยงยาพิณเพียงสวรรค์
 พรั่งพร้อมพระกำนัลสนมใน
 สถิตเวษยันต์ทองผ่องใส
 ก้องไปด้วยอินทเกรี
 จังหวัตรอบอยุธยาบุรีศรี
 ย้ายิกระทั่งถึงเชียงทอง
 กลับสมทบกับเชียงใหม่ได้คล้องคล้อง
 เห็นจะปองเป็นขอบพระบุรี
 สามิภักดีในทำนองก็ต้องที่
 ดีเอาเชียงทองนั้นคืนมา
 เสด็จออกพระที่นั่งข้างหน้า
 ดาษดาด้วยมุขมนตรี
 จตุสดมภ์พร้อมพรั่งทั้งสี่
 เสนีน้อยใหญ่ถวายกร
 เป่าสังข์กระทั่งแดดร่มสลอน
 สถิตแท่นบวรพรรณราย

บันทุกัมพลศิลาอาสน์
ได้ปาวริกชาติอันเพริศพราย

๑ พระจึงมีสิงหนาทประกาศไป
เกิดเคืองด้วยเรื่องเมืองเชียงอินทร์
เชียงทองเป็นของอยุธยา
เชียงทองนั้นก็พลัดเป็นศัตรู
จะนั่งอยู่เช่นนั้นก็มีได้
ถือตัวว่าถูกลัทธิฤทธา
การเช่นนั้นแต่ก่อนร้อนชะไร
มันม้วยมวตวอดวายเสียหลายปี
จึงตรัสตามเสนาข้าเฝ้า
เห็นจางวางหกเหล่าจะเข้าใจ

๑ ครานั้นพระยารามจตุรงค์
ขอเคาะพระองค์ทรงขรรค์
ข้าพเจ้าได้ทราบเนื้อความไว้
มีบุตรชายคนหนึ่งฟังคลอตาม
ทองประศรีหนีจากเมืองสุพรรณ
มิได้รู้เห็นว่าเป็นตาย

๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
จึงตรัสตามขุนช้างไปทันที
ยังจะรู้เรื่องราวทองประศรี
เอ็งรู้อย่างไรบอกไปพลัน

๑ ครานั้นขุนช้างมหาตเล็ก
คิดไปสนใจที่เฝ้าปอง

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

เกลื่อนกลาดด้วยเทพทั้งหลาย
ฉัตรฉายช่อชั้นนมรินทร์ฯ
เสนาน้อยใหญ่ทั้งปวงสิ้น
อหังการดูหมิ่นประมาท
มันยกมาตั้งห้อมล้อมอยู่
รู้เพราะสามเมืองนั้นบอกมา
จะอ้อมเอิบกำเรบใจเป็นหนักหนา
ดกทหารอยุธยาเราไม่มี
เคยใช้อ้ายขุนไกรที่เป็นผี
ครั้งนี้จะได้ผู้ใดไป
ว่าลูกเจ้ามันยังมีหรือหาไม่
ด้วยอ้ายขุนไกรอยู่กรมนั้นฯ
กราบลงแล้วทูลขมิ้มมัน
อันชีวันอยู่ใต้พระบาท
เมื่อครั้งขุนไกรดับสังขาร
อายุได้สักห้าปีปลาย
พาลูกน้อยนั้นไปสูญหาย
แต่ระคายว่าอยู่กาญจน์บุรีฯ
ฟังเหตุแจ้งเรื่องทองประศรี
เองนี้บ้านอยู่เมืองสุพรรณ
ลูกมันอยู่ดีหรืออาสัญ
จะได้ให้มันไปเชียงทองฯ
เฝ้าแทนมาแต่เด็กพิศทูลคล่อง
หมายจะครองเจ้าพิมพิลาไลย

จะทูลส่อพลายแก้วให้ไปทัพ
คิดแล้วทูลพลันทันใด
อันบุตรขุนไกรท้าวอวสาย
ได้เมื่อยอยู่สุพรรณพารา
อันฤทธากล้าหาญชาญชัย
อายุประมาณสิบเจ็ดปี

๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงภพ
ย้ายข้างนำไปให้ได้มา
เจ้ากรมพระตำรวจก็รับสั่ง
จัดขุนหมื่นพลันทันใด
ออกจากกรุงศรีอยุธยา
ขุนช้างขึ้นเรือนไม่เอื้อนอำ

๑ ครั้นแล้วไปบ้านศรีประจัน
สายทองมองเห็นตำรวจใน
ตกใจไปบอกศรีประจัน
เชิญนายนิ่งข้างบนเสนาทนาย
ตำรวจเล่าให้ศรีประจันฟัง
พระองค์ผู้ทรงปิดพิ
ให้หาคนดีมีวิชา
เห็นจะสมในพระทัยปอง

๑ ศรีประจันได้ฟังตำรวจใน
ลุกจากเคหาเสาล้าละล้ง
ทรุดนั่งทอดตัวที่ผิวเมื่อย
ออกเดินทักทักสลดใจ

แล้วจะกลับไปเยี่ยมเจ้าพิมใหม่
ชีวิตอยู่ใต้พระบาท
ชื่อว่านายพลายแก้วแก่ลวกล้ำ
แต่มารดาเพื่อนอยู่กาญจน์บุรี
เลี้ยงภูตพรายได้เป็นถั่วเน่
ของทรงราบรู้ลิพระบาทฯ
ฟังจบถ้อยคำขุนช้างว่า
ตำรวจเฝ้าใครทราให้ออกไป
ดอยหลังออกมาหาข้าไม่
สั่งให้นายขุนช้างเป็นผู้นำ
ถึงสุพรรณพาราพอพลบค่ำ
ไปอาบน้ำลูบกายสบายใจ
ร้องเรียกใครนั่นให้จุดไฟ
เอ๊ะเหตุไรขุนช้างจึงนำมา
รับตำรวจนั้นขึ้นเคหา
กินหมากเกิดซาแต่ตามมี
ตามซื้อรับสั่งเป็นถั่วเน่
จะให้ขึ้นไปตีเมืองเชียงทอง
ขุนช้างว่าพลายแก้วนี้แคล้วแคลว
จึงต้องให้หาไปในวังฯ
ตกใจระวักกลับรับสั่ง
มายังหลูกด้วยทันใด
นำดาไหลเรียถอนใจใหญ่
แกร้องให้โฮโฮโหลูกอา

ผิวเมียไม่รู้วาระไร
 นี้ใครล้มตายฝ่ายน้ำตา
 ศรีประจันวันนอกเข้าผางผาง
 ไปกราบทูลพระองค์ผู้ทรงชัย
 รับสั่งจะให้ขึ้นไปทัพ
 เจ้าเข้าเนื้อเข้าใจอะไรมี
 อ่อนแอ้นเอาจบางเหมือนอย่างवाद
 คิดเห็นเป็นน้าจะเอ็นดู

๑๑ นางพิมพิลาไลยเจ้าได้ฟัง
 น้ำตาเป็นเม็ดเม็ดเช็ดน้ำตา
 ส่อเสียดเบียดตะลุมทำยุ่งหยาบ
 มันจะทำให้หน้าแก่หน้าใจ
 จะแกล้งให้กำจัดพลัดพราก
 ตั้งแต่บัดนี้ต่อไปจะไกลกัน

๑๒ เจ้าพลายเห็นเมียจะเหยียให้
 แข็งใจจำเป็นเจรจา
 อันซึ่งราชการงานทัพ
 ถ้าเรายกขึ้นไปคงได้ตี
 ฟังคำผิวว่าอย่าร้องไห้
 ข้าวปลาหาทำอย่าว่าคาญ
 ว่าพลางทางสั่งข้าคน
 สั่งแล้วพลายแกวก้อออกไป
 ครั้นถึงทักทายปราศรัย
 เดินตามนอกชานกระดานกลาง

เห็นแม่ร้องให้เป็นหนักหนา
 ญาติเราฤว่าใครเป็นไร
 อ้ายขุนช้างมาทำเช่นนี้ได้
 ว่าเจ้าแก้วแววไววิชาตี
 จับไอ้ลาวฆ่าให้เป็นผี
 จะไปทัพจับตีด้วยศัตรู
 แต่มันแตกก็จะขาดกระเด็นอยู่
 ความรู้จะได้แต่ไหนมา
 ตันอกใจดังจะเป็นบ้า
 เคียดตำขุนช้างอ้ายจัญไร
 ไม่กลัวบาปกลัวกรรมมันทำได้
 ที่หมายไวไม่สมอารมณ์มัน
 ให้ได้ยากกลางป่าพนาสนธ์
 นับวันไปแล้วแก้วเมียอา
 อาลัยเมียรักเป็นหนักหนา
 จะเคียดตำร้องไห้ไปโยมี
 สำหรับมาแต่ครั้งบิดาพี่
 ตีได้เชียงทองสำเร็จการ
 ตำรวจเขาได้มาถึงบ้าน
 เขาอดจะประจานให้เจ็บใจ
 สายทองเป็นด้นเข้าครัวใหญ่
 นั่งใกล้ตำรวจกับขุนช้าง
 พาสองนายไปจากหอขวาง
 อย่างขึ้นหอพิมพิลาไลย

หย่อนกันบนเสื่อทั้งสามรา
นางพิมหิบบานรำคาญใจ
ขุนช้างเขม้นเห็นแขนพิม
นิ้วก้อยช้อยแขนใส่แหวนงู

๑ ฝ่ายว่าสายทองกับข้าคน
พริกส้มข่าตะไคร้ใส่ปรุง
สุกเสร็จจัดเทียบสำหรับไว้
นางพิมแค้นขุนช้างช่างระยำ
ส่งโตะของควากับข้าวให้
ขุนช้างแลเฟ่งเขม้นตา
พลายแก้วยืมเมืงเชิญกินข้าว
มันเมืงไต่กลางวันไม่ทันทำ
กินอิ่มแล้วก็ยกสำรับไป
จะมีดลามาเมืงให้เลื่องลือ
พูดกันตึกเข้าก็หวานอน
ให้สองนายพักนอนผ่อนสำราญ
ระทวยทอดกอดน้องประคองสาวท
กระซิบสั่งสนทนาด้วยอาวรณ์
ชยदनอนเข้าให้ซิดติดฝาประจัน
มือกุมหน้าแข้งขึ้นแกว่งไกว

๑ เจ้าพลายแก้วกอดนางไม่วางวัด
จะจากน้องหมองตรมอารมณ์ไคร้น
เจ้าพืมน้ำตาตกกับอกผัว
เจ้าพลายแก้วปลอบว่าอย่าปรารมภ์

เรียกพานหมากมาหาข้าไม
ไม่ออกไปเสือกสอตลอดประตู
ชะเง้อเฝงแขนยืมอยู่เป็นครู
ดูจนยุงกัดไม่บ่ดยุงฯ
ทำสำหรับสับสนทนต์มันกุ้ง
แกงอ่อมหอมฟุ้งทั้งดั้นยา
ผู้หญิงวิ่งไขว่อยู่คลาคล่ำ
ทำเรียกตามผลหัวล้านมา
ตามผลเป็นผู้ใหญ่ให้เดินหน้า
เดือดร้อนในใจไ้เจ้ากรรม
ตามมีเกิดพ่อเจ้ามันมิดค่า
ขุนช้างหิบบจอกน้ำมาล้างมือ
พูดจาปราศรัยกันตามชื่อ
ขุนช้างอื้อเออเจ้าเห็นเอาการ
จัดแจงผูกหมอนอลหม่าน
เจ้าพลายแก้วลั่นดาลเข้าเรือนนอน
ใจจะขาดกระเด็นเป็นท่อนท่อน
ขุนช้างชูคออร่ามรำคาญใจ
ไ้ยีนเสียงกระดานลั่นเข้าไม่ได้
เหงื่อไหลไทรหม่นหน้ามันย็นตาซนฯ
เกี่ยวกระหวัดจับประทับแล้วรับขวัญ
หลายวันแวนไปมิได้ชม
เมื่อกลับรบลาวจะแหลกล่ม
ประคองเมณอนมจูบไม่จืดเลย

ขุนช้างได้อินฟอดทอดตัวว่า
ผีเรือนแรงร้ายกระไรเลย

๑ ครั้นแสงสุริยทัยใกล้สว่าง
ล้างหน้ามาหาศรีประจัน
รับสั่งให้หาข้าพเจ้า
ให้ทราบเรื่องอย่างไรในคร
เจ้าพลายแก้วกับบ่าวก็ลงเรือน
รีบมาเวลาบ่ายลงชายไพร
ครั้นถึงจึงหยุดทูลนั้ง
เจ้าพลายแก้ววันทาพูดจากัน
พูดจาการมดุมซ้ำ
ถ้าไปก็จะได้ราชการ

๒ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
ครั้นแสงทองส่องฟ้าชาติรี

๓ ครานั้นท่านจางวางหกเหล้า
กราบทูลไปพลันในทันใด
เพื่อนเชื่อว่านายพลายแก้ว
เห็นเป็นคนดีมีวิชา

๔ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
ไปหาตัวมันมาหาไวไว
พระองค์ทรงพิศอยู่เป็นครู่
ดาเป็นมันหยับชยบัลลภ
จึงตรัสว่าข้าเฮี้ยอ้ายพลายแก้ว
อย่าให้เสียศักดิ์วงศ์พงศ์ปราบ

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ผีอำลูกแล้วพ่อคุณเอย
เข้ามาใหม่ไม่เคยมาอำกันฯ
เจ้าพลายกับนางยิ่งป่วนปั่น
กลืนกลืนโศกด้วยอาวรณ์
หนักเบาจำจะเข้าไปดูก่อน
นางพินหาผ้าผ่อนให้ผัวไป
ตำรวจเร่งดักเตือนไม่ช้าได้
ถึงกรุงไกรไปยังศาลาพลัน
ท่านผู้รับสั่งอยู่ที่นั่น
เห็นคมสันลาดเลาจะเอาการ
ดาดีกลอกกลมสมทธาร
เสร็จทัพกลับมาบ้านแล้วคงดีฯ
นึกถึงเหตุราชการบุรีศรี
จรลือกทองพระโรงชัยฯ
ก้มเกล้าบังคมหาช้าไม่
ได้บุตรขุนไกรผู้ตายมา
ได้ไล่เลี้ยงดูแล้วจะอาสา
พูดจาห้าวหาญไม่พริ้นใครฯ
ฟังเหตุตรัสมาไม่ช้าได้
ตำรวจในเรียกกลานมาบังคม
นำเอ็นดูรูปร่างมันงามสม
วิทยาอาคมจักเชี่ยวชาญ
มึงเกิดแล้วในเนื้อเชื้อทหาร
ทำราชการสืบต่อพ่อมึงไป

แม่นติเชียงทองชนะมา

ศรีครรองต้องแท้ให้แน่ใจ

๑ พลายแก้วรับสั่งบังคมทูล

ชีวิตอยู่ใต้พระบาท

ดีทัพบ้างอินทร์แลเชียงทอง

ถ้าข้าพระพุทธเจ้ามีบรลย์

๑ พระองค์ทรงภพตบเพลามา

มึงเนนให้วินาสลงดาตดง

จึงสั่งเกณฑ์ไพร่มีได้นาน

เร่งรัดจัดกันไนทันใด

แล้วประทานเงินตราผ้าเสื้อ

เจ้าพลายแก้วได้รับพระราชทาน

กระหม่อมฉันจะออกไปบ้านก่อน

จะได้ปลุกเครื่องอาณการจะไป

เออเอ็งไปบ้านอย่านานอยู่

นายพลายกราบถวายบังคมลา

๑ เจ้าคุณผู้ใหญ่ได้รับสั่ง

เรียกพันพุ่มหามาไวไว

บัตรหมายกะเกณฑ์ตามกระทรวง

กะเกณฑ์บอกไปนอกในเดือน

ที่หลบหลีกสี่หนีหาย

ที่เจ็บไข้จ้างใส่ให้เงินตรา

แล้วเบิกปืนผาเครื่องอาวุธ

เสบียงเรียงออกมาพร้อมกัน

เงินทองเสื้อผ้าจะให้

จะได้ถามได้ให้ว่ามาฯ

ขอเดชะนเรนทร์สุโรปรดเกศา

ขออาสาพระองค์ผู้ทรงชัย

ให้สมพระทัยปองให้จงได้

ก็มีไฉยอ้อมต่อณรงค์ฯ

เออวางให้มันแหลกลงเป็นผง

อย่าให้ลาวทะนงมาสู่ไทย

ทั้งทหารพลเรือนกรมน้อยใหญ่

ให้ถ้วนครบครันกันทันการ

ก่อเกื้อให้กำเริบใจทหาร

กัมกราบทูลองค์พระทรงชัย

จะรีบร้อนกลับมาหาข้าไม่

แต่ในสามวันจะกลับมา

กูจะจัดพลไพร่ไว้คอยท่า

บ่าวห่อเงินตราตามออกไปฯ

ออกมาเน้งศาลาลูกขุนใหญ่

เกณฑ์ไพร่ทหารแลพลเรือน

ไพร่หลวงรี้พลกล่นเกลื่อน

ดักเตือนตีเกาะเอาตัวมา

เอามูลนายแม่พ่อมาต่อว่า

ข้างม้าอัดแอดอยู่แจจัน

สิ่งสารพัดยุทธจัดสรร

อีกสามวันจะให้ไปเชียงทองฯ

๑๑ เจ้าพลายแก้วกลับมาเห็นหน้าพิม ไม่ยืมเดินตรงเข้าในห้อง
 บ่าวถือเงินผ้ามาวางกอง
 ผลีผลามตามผ้าเข้าในห้อง
 ระทวยทอดกอดพิมปริ่มน้ำตา
 ด้วยเมืองเชียงทองเป็นขอบ
 ถ้าขัตตินรับสั่งแล้วหลังยับ
 เขาทูลเจาะจงว่าคงกระพัน
 ถึงจะไปก็ไม่คิดระอิดระอา
 การศึกก็ไม่เฝ้าระไวระวัง
 จะเว้นว่างห่างรักทุกราศรี
 คินนี้พี่ยังกอดประคองเจ้า
 หมอนข้างจะต่างผ้าทุกเวลา
 ยามพูดจะพูดกับใครได้
 ชุบซิบแต่พอสร้างกำสรดจริง
 เทียงคินเต็นดาจะตีก
 จะผอมชুবผิดรูปสลदनวล
 ยามกินผืนหน้าไม่พบผ้า
 เคยสบายก็จะคลายสบายไป
 เส้นผมไหนจะพบกับแหวนน้อย
 กระแจะแบ่งแห้งโถงตาปี
 ฟูกหมอนอ่อนอุ่นจะหนุนหนาว
 สองแก้มแยมยืมล่อตา
 สารพัดจะวิบัติวิบากจิต
 แสนอาลัยนงอนจะหย่อนทรวง

พิมเห็นผ้ามัดหมองไม่นำพา
 เจ้าแก้วเห็นหน้าน้องลูกผวา
 พระพันวษาดรใช้พี่ไปทัพ
 คึดคดกับเชียงใหม่เอาใจกลับ
 พี่จึงแข็งใจรับอาสามา
 แข็งขันอาคมนั้นแกลวกกล้า
 หริบคาก็จะแหลกเป็นธุลี
 แต่ห่วงหลังนี้เหลืออาลัยพี่
 เกือบปีไปแล้วจะกลับมา
 อีกสองวันจะเศร้ากำสรดหา
 รำลึกถึงก็จะคว่ำมาแอบอิง
 จะคลายใจด้วยสายทองเป็นสองหญิง
 ถึงยามนอนก็จะนั่งอนาคกรณู
 วิตกด้วยน้องน้อยสักร้อยส่วน
 มีควรวุ่นเจ้าจะเป็นไขใจ
 จะจวนเฝ้ากล้ำกลั้วไม่กลืนได้
 รอยไรจะทิ้งรักทุกราศรี
 ร้อยวันจะไม่พบกระจกหวี
 ขมิ้นเม็กจะหมองไม่หมั่นหา
 อกจะร้าวด้วยข้อชะอันหา
 จะบกพร่องโรยราไม่เด่นดวง
 ยังกึดคึดทุกขใจนี้ใหญ่หลวง
 ผัวเป็นห่วงด้วยเจ้าพิมพิลาไลยฯ

๑ นางพมพับกับอกเฝ้าคนอื่น
 น้ำตาตกชกชกกระเซ็นไป
 จะเดินไปได้ฤๅถึงเชียงทอง
 จะระบบบอบบางทั้งกลางริม
 ใครจะช่วยบ่งหนามที่เหน็บเนื้อ
 ไปด้วยจะได้ช่วยพ่อบ่งชัก
 พ่อเคยนอนอ่อนเนื้อด้วยแม่ผูก
 จะคายคันตัวต้องละอองไพร
 อกเอ๋ยเมียเคยทำกับข้าว
 พ่อกินได้เหมือนใครเมื่อไรนา
 คาวหวานวันละสามเวลาเหลือ
 จะไปกินดิบสุกทั้งบุกกलय
 จะอ้อมขาบอบอกมาแต่ไหน
 จะหิวโหยระหวยด้วยแบบบาง
 ยามดึกจะระลึกถึงพมน้อย
 ด้วยพลัดที่เขยชมได้กลมเกลียว
 รุ่งเช้าหนาวเสียงชะนีร้อง
 จะตราแฉดแผลดมระบบกาย
 อาบน้ำเล่าก็น้ำในท้องธาร
 เคยทาแป้งกระแจะจรงใจ
 โอ้พ่อพลายสายสวาทของน้องเอ๋ย
 มานอนหอดด้วยน้องสองเวลา
 นั้นนี้ซี้ซิกสัพยอก
 แขนซ้ายเคยให้เมียหนุนนอน

ไม่ฝ่าฝืนสร้างสมประทีได้
 ร่ำไรห้วงผัวจะจากพม
 จะพังพองสองเท้าพมเ็นเ็น
 อกพมนี่จะพังด้วยผัวรัก
 เมียน้ำอาลัยเหลือเพียงอกหัก
 อนาคตนักพ่อไปนอนอยู่กลางไพร
 ไปปะถูกดินตอนที่ไหนได้
 ใครจะช่วยจุดหลังรำพึงพา
 เย็นเข้าดกแต่งบำรุงหา
 ผักปลากินสิ่งละน้อยน้อย
 ยังไม่ใครมีเนื้อขึ้นสักหนอย
 ไม่ร่อยรสชาตินั้นจิตจาง
 คิดไปสงสารพมนี้สุดอย่าง
 พ่อร่างน้อยของเมียนี่คนเดียว
 จะเฝ้าสร้อยเปล้าตรมอารมณ์เสีย
 จะแลเหลียวไปพบแต่พวกชาย
 จะหวาดว่าเสียงน้องอยู่จนสาย
 เหนื่อยหน่ายก็จะนอนทั้งเหวื่อไคล
 หนาวสะท้านเย็นเสียวตลอดได้
 ใครจะให้กระแจะประจงทา
 ไม่เคยเลยจะห่างเหินหา
 พ่อเคยพาพมดูฟ้าไวออน
 ยั่วหยอกมีใครให้ไปไกลหมอน
 เห็นเมียร้อนพอกักพัคกระพือลม

พุดพลอดกอดจูบมิไคร์นอน
จนรุ่งรางสาบสายไม่วายชม
ไม่พลิกกายบ้ายหน้าออกไปจาก
แนบนางข้างเดียวด้วยเจือใจ
จะกินข้าวนั่งเคล้าอยู่คอยท่า
ครั้นเมื่อยไม่กินพร้อมพ่อย่อมวอน
เห็นเขาเป็นผัวเมียกันมาหนัก
พอมาดองเด็ดรักหักไป
เป็นจนจิตกลัวผิดไปไม่ได้
ในกลางไพร่พ้อจะได้ประครองชม
เมียจะนอนคนเดียวกระไรรอด
เคยแอบแนบข้างไม่ห่างกาย

๑ พลายแก้วปลอบโถมประโลมเล่า
น้ำตาตกอกสะท้านอ่อนเพลีย
สุดคิดจิตเจ็บด้วยจำจาก
ไปได้ผัวจะพาเจ้าพินไป
เลือกเด็ดดอกชมภิรมย์จิต
อาบน้ำให้สนุกในท้องธาร
ถึงเหน็ดเหนื่อยเห็นหน้าเจ้านั่งใกล้
ถ้าทพี่ลาวออกไล่ตะลุมตี
ไล่เสือแนบเนื้อให้เนียนอก
ถือกระบี่มีฤทธิ์เพริศพราย
แล้วพี่จะเสกประสมว่าน
พินลาวเล่นให้แหลกเป็นธุลี

ซ่อนคางเมียเขยแล้วเสยผม
แสนภิรมย์รักเฝ้าไม่นอนไกล
จะออกปากว่าเหน็ดเหนื่อยนิดหามีไม่
พ้อไปใครจะกอดให้พินนอน
ให้พินมานั่งกินด้วยกันก่อน
ปั้นเปือนปลอบปล้มประโลมใจ
จะรักเหมือนพ่อรักพินหามีไม่
ทำไมจะได้ของรักไปเขยชม
จนใจพ้อเอาไปแต่ผ้าห่ม
สุดตรมอกดินอยู่เดียวดาย
ใครจะกอดพินนอนให้หนาวหาย
เมียจะตายแล้วพ่อทูลกระหม่อมเมียฯ

อย่าโศกเศร้าไปเลยรูปจะชบเสีย
แต่จ้วเงี้ยวอยู่ไม่เงยว้าคาญใจ
วิบากกรรมจะทำอะไรได้
สำราญไปพร้อมผกาบาน
ที่สูงสอยมาให้ปลิดแซมประสาน
ขึ้นม้าพาผ่านพนาลี
ขึ้นใจกว่าจะถึงเชียงทองที่
จะแต่งตัวพินพี่ให้เป็นชาย
หมวกฝรั่งบังปกผมปีกหาย
เอาเหินบกริชกรวยขึ้นพาสี
ให้ทันทานอาวุธเป็นถั่วณดี
ถ้าไปได้แล้วพี่จะพาไป

นี้สุดฤทธิ์ที่จะคิดอย่างไรอด

อกเปล่าเศร้าเสียสลดใจ

เผยอบานหน้าต่างเห็นรางรอง

ไอจะรุ่งขึ้นแล้วแก้วฟ้า

ละมุนละม่อมถนอมไว้นาบทรวง

จูบเพินแน้นชมอารมณ์ร้าว

ครั้นรุ่งแจ้งแสงสว่างกระจ่างโลก

พลายแก้วปลอบเจ้าพิมพิลาไลย

กอดคอชะลอเคลื่อนออกจากมุ้ง

ออกจากห้องสองแก้วล้วนน้ำตา

๑ ครานั้นศรีประจันผู้มารดา

ถามว่าแก้วดาเจ้าเป็นไร

ไปเฝ้ากลับมาแต่เหินवान

อ้ายขุนช้างทูลเบียดเสียดแทง

จะได้ไปๆไม่ไปไม่บอกมิ่ง

คิดดูน่าเบื่อนี้เหลือใจ

๑ พลายแก้วเล่าความกับศรีประจัน

รับสั่งให้ไปทักจับประจัญ

บัดนี้ที่ในกรุงได้เกณฑ์พล

ทูลลามาบ้านร่ำคาญใจ

ลูกเป็นห่วงด้วยเจ้าพิมพิลาไลย

เนื้อแท้วาสนาลูกอาภัพ

พรุ่งนี้เข้าดูจะจู่จาก

อย่านับวันมันแล้วจะนับเดือน

จะนั่งกอดน้องนอนอยู่ไม่ได้

จนไถ่ขันกระชั้นสนั่นมา

แสงทองส่องสว่างพระเวหา

แนบหน้านิมน้องประคองตัว

ประโลมล้างลูบอุ่นในอกผัว

แม่จูบผัวบ้างรักที่ไหม้ใจ

ทั้งสองโคกยังหาสร้างกำสรดไม่

มาจะไปบอกความกับมารดา

เผยอพยพอย่างแอบแนบหน้า

ถึงมารดาต่างสะอึกสะอื้นไปฯ

เห็นลูกยาทั้งสองมาร้องไห้

จึงครวญคร่ำรำไห่ให้นัยน์ตาแดง

ไม่เล่าขานมารดาให้รู้แจ้ง

จะรบราฆ่าแกงกันอย่างไร

ออกจากวังตั้งแต่จะร้องไห้

น้ำตาไหลเปียกเปื้อนทั้งสองคนฯ

สารพันเงื่อนสายปลายต้น

ลาวเซียงทองบนให้บรรลีย์

เกลื่อนกล่นถ้วนพันสรรให้

กำหนดไว้สามวันจะยกทัพ

เมื่อไรจะเสร็จสงครามกลับ

นับได้สามวันมาอยู่เรือน

ไต่ยากระทมทุกข์ไปในเดือน

ใครจะเพื่อนเจ้าพิมพิลาไลย

คิดคิดแล้วแค้นขุนช้างนัก
มันหมายจะเขยชมให้สมใจ
ด้วยหมายว่าไปแล้วก็คงตาย
จะคอยชิงเอาเจ้าพิมนี้มันเวลจันทร์
ตัวไปใจลูกยังอยู่ห้อง
เห็นแต่หม่อมแม่มีเป็นไร
ถ้าใครบอกใครเล่าว่าลูกตาย
สืบสาวให้แน่ในพารา
อันตัวเจ้าพิมพิลาไลย
รักษาป้องกันให้มันคง
อันมนุษย์หาสุดแก่ใครไม่
ถึงจะอมทองคำมาเจรจา

๑ ศรีประจันต์เห็นลูกร้องให้
ขยี้ตาหน้าขาวขาวเรอ
อย่าเป็นทุกข์ถึงอหิเมเลยออแก้ว
ลูกเต้าเขารักขามาแต่ไร
อุตสาห์ตั้งเนื้อตั้งใจไป
พ่ออย่าประมาทราชการ
อันค่ายคูคูทำให้มันคง
ถอยรอล้อลงท่วงที่
นั่งยามตามไฟใส่มือคงคอย
สวัสตีมิชัยได้นคร
รุ่งพรุ่งนี้แล้วออแก้วไป
ชวนกันออกเจ้าสีข้าวปลา

มันรักเจ้าพิมมาแต่ไหนไหน
จึงจะได้ก่อนทูลพระทรงธรรม
แยบคายลั่นลมมันคมสัน
แม้มันลูกคิดไม่ผิดใจ
หาใครปกป้องเจ้าพิมไม่
สงวนไว้กว่าลูกจะกลับมา
เมื่ออย่าเพ่อว่านวยพังมันว่า
อย่าเพ่อเชื่อถือว่าซื้อตรง
ดังดวงใจของลูกอย่าลืมหอง
กว่าจะได้กลับลงมาพารา
มันกลับกลอกนอกในเป็นหนักหนา
เมื่ออย่าหลงไปด้วยพลอยอวยเออ
น้ำตาแก่ไหลตละน้ำพล่ำผลอ
พูดจาจะละเมอละมายไป
ไปแล้วหาให้เป็นอะไรไม่
ดวงแสงแมงโยมิให้พาน
ทุกข์ถึงเขาโยเขาอยู่บ้าน
ไม่ควรกล่าอย่าหาญให้เสียที
อย่าทะนงหลงเล่ห์จะไล่หนี
ในราตรีอย่าเห็นแก่หลับนอน
กองร้อยมั่วสมชุ่มช่อน
อุตสาห์ดื้อน้าวควายมาไถนา
เด็กเอ๋ยโวไวมานี้เหว
ซ่อมให้ชาวอย่ามีเกลบรำ

แล้วใส่กระสอบรอบวัด
 พริกกะเกลือจัดหาเอามาตำ
 สายทองไปข้างไหนไม่เห็นตัว
 การร่อนเป็นไฟหาไม่พบ
 หมากรปลูญยาไม่จัดแจง
 ศรีประจันสั่งบ่าวเฝ้าดักเตือน

๑ อิมมีอิรักควักปลาร้า

ศรีประจันตำมีอิขี้กรวน
 อิตำตำพริกขี้กยี้
 ข่าขิงพริกเกลือเจือลงไป
 อ้ายมีอิถวายฉวยกระบุง
 ตากตำชำซ่อมพร้อมทันที
 ปลาแห้งปลาชะโดโดโหวา
 น้ำอ้อยน้ำตาลลงบครบควันไป
 กวนขนมกะละแมแซะแข็งไป
 กระต่ายขูดครูดกะแคะกะลา
 เอาแป้งมาย่าแล้วซ้ำกรอง
 เหลวเหลวกวนง่ายสบายใจ
 ผลัดกันบ้างเป็นไรหัวไหล่เหนื่อย
 ดิดกระทะเลอะละอยู่เช่นนี้
 มึงชิมกูชิมริมกระทะ
 หมดริมควักชิมที่กลางลง

๑ ศรีประจันมารดาจึงว่าไป

ผู้มีที่ไปไม่ไหวติง

ช่วยกันจัดแจงหาแก้คำพรว้า
 ขะตัมขนมทำไปให้ครบ
 กระไรชั่วชาติเหลืออีเสือบ
 หลบหัวเสียทีเดียวเที่ยวแซะเขื่อน
 พลุณาบหมากแห้งยังกองเกลื่อน
 พิมกับผัวเข้าเรือนพิไรครวญ
 เหม็นหาวลันที่เป็นขี้ขมวน
 ปลากูใส่ได้ส่วนเป็นอย่างไร
 เสียยถ์โกกโกกกระโชคไล่
 แซยะแซยะขยิกไล่ละเอียดดี
 ดวงข้าวในยุงเอาออกสี
 กระสอบใส่ได้ที่กองเต็มไป
 ปลาย่างหอมกระเทียมก็เตรียมใส่
 บ้างก็วิ่งขวกไขว่อยู่ไปมา
 มะพร้าวปอกไว้ดอยแตกฉ่ำ
 คั้นกะทิกระทะฉ่ำเทลงไป
 น้ำตาลใส่ลงในท้องกระทะใหญ่
 เร่งไฟคนเคี่ยวเหนียวเข้าทุกที่
 เมื่อยแขนเป็นจะตายแล้วอ้ายผี
 ควักพายป้ายที่ใบดองรอง
 หวานและดีครั้งเป็นมันย่อง
 พร่องไปครึ่งกระทะชะหวานจริงฯ
 แม่พิมนี้เป็นกระไรเข้าเรือนนั่ง
 ช่วยกันวิ่งกันเดินบ้างเป็นไร

หมากพลูหยูกยาไม่จัดแจง
เป็นแพงพวยทอดยอติดออกไป
อย่างนี้หรือขึ้นชื่อว่ารักผัว
แน้นไม่มีกุศุเกิดขึ้น
จะลงกัฏกัณเกลืออยู่กรอดกรอด
แม่ยายตะกายเป็นตัวดี
ส่งแต่เสียงไล่ไล่ฟุ่ซู่เอ๋ย
ยิ่งว่าดูดาเล่นปรอยปรอย

๑๑ ครานั้นเจ้าพิมพิลาไลย
หยิบอะไรเข้าไม่ได้อกใจตัน
เสียงแม่ว่าขานรำคาญใจ
ปอกหมากใส่ขันแล้วพันพลู
ชบหน้าโคการำพันเศร้า
สะอื้นอัสสัถกอกตะลึงไป

๑๒ เจ้าพลายแก้วเห็นเมียละเหี่ยให้
ปลอบประโลมโถมเซ็ดน้ำตาพลาจ
จิบพลูเกิดพื่ออยู่กับพิมแล้ว
อย่าโศกตลึงจกกลั่นกลืนน้ำตา
สัพยอกหยอกเย้าเฝ้ายวนยั่ว
แกล้งเย้าให้เจ้าคลายอาดูร

๑๓ นางพมียิ้มทั้งน้ำตาดก
หมากพลูดูหยิบบริบรวบรวม
พ้อทูนหัวผัวคินมาสมสู่
บุหรีเพชฌบุรณเณเจียว

จะเฝ้าทรงพระกรแสงไปถึงไหน
ผ้าผ่อนท่อนสบไม่นำพา
มัวแต่จะร้องไห้ไม่เจยหน้า
ปลาซึนหนึ่งจะกินก็ไม่มี
นั่งกอดหัวเข่าอยู่กับที่
ยังกะว่ากูนี้เป็นเมียน้อย
ไม่หยิบต้องบ้างเลยนางยอดสร้อย
กูจะค่อยให้ร้องก้องสุพรรณฯ
กอดผัวร้องให้อยู่ปวนปั่น
กลืนกลั่นน้ำตายังไหลพริ
ลุกจากผัวไปสะอื้นอยู่
แลดูผัวเพียงจะขาดใจ
จะคลึงเกล้าพลูจิบเข้าไม่ได้
ส่ำลือถือกับมือไวก็สืมวางฯ

ลุกไปนั่งแอบลงแนบข้าง
อย่าครวญครางนึกเลณะน้องอา
ออแก้วจะได้กินที่กลางป่า
มาผัวจะช่วยเจ้าบายปุ่น
เคียงผัวน้ำตาค่อยหายสูญ
ที่นั่นนุ่น้องฟกหัวอกบวมฯ
อย่าว่าฟกเลยมันคงจะลงน่วม
ใส่ล่วมเหลียวดยามตะเคียว
อย่าให้พลูของพมิตันแห้งเหี่ยว
ไบตองขอให้เขี้ยวเมื่อคินมา

ค่อยยังชั่วด้วยผิวมาพาขึ้น
ประจวบกับลิบเล็กเล็กลอยตา
นางจัดแจงหีบผ้ากระจะหวี
หยิบหมอนที่นอนน้อยละห้อยใจ
หมอนของน้องหน้ากรองด้วยทองชุด
คิดไปใจสยงแสงเงา

๑ ครานั้นทองประศรีผู้มารดา
แต่งงานหลายแก้วฟุ้งแล้วลง
เรียกหาข้าคนให้ชนของ
มึงอย่าเผลอเหินหนีจัน
บ่าวชายบ่าวหญิงวิ่งลนลาน
ทองประศรีกรังขึ้นบันได
จะไปด้วยกันฤาออกจันเอย
แต่งสำเร็จเสร็จแล้วทั้งข้าวปลา

๑ ศรีประจันตอบคำทองประศรี
ข้าของยังกองออกมุนไป

๑ ทองประศรีได้ฟังสั่งข้าคน
หลายแก้วลูกออกมานอกพลัน
นัดกันกับท่านทองประศรี
บ้านแมนแมนย่ายาคลาดคลาย
ทูลลาพระองค์ผู้ทรงธรรม
เมื่อออกเรือก่อนนอนพันยุง

๑ ทองประศรีได้ฟังลูกชายว่า
ลงเรือกัญญาพร้อมข้าไท

คล้ายสะอั้นคลานเข้าไปพับผ้า
ไปกลางป่ากำปั่นน้อยนั้นใส่ไป
ตามที่เคยทำเจ้าจำได้
ไอ้จะไกลที่นอนน้องไปนอนเดียว
เป็นเครือครุฑยุคกระซาดนาคเกี่ยว
อกเสียวระทมทับที่นอนลงฯ
ลุกยาไปทัพจะตามส่ง
ยับยั้งยังคงอยู่สุพรรณ
สะบุงเสียดเรียงกองในเรือนนั้น
พร้อมกันลงเรือกัญญาไป
เชิงกรานหม้อข้าวเอาส่งให้
พูดจาปราศรัยกันไปมา
หาไปส่งลูกเขยไม่ฤาหว่า
ไปดูหน้าอพลายให้คลายใจฯ
เหยาเรือนดูหามีใครดูไม่
พาอพิมพิลาโลยไปส่งกันฯ
ชนของลงเรือขมิ้มมัน
ให้ท่านศรีประจันผู้แม่ยาย
ให้ไปคอยอยู่ที่สำคัญหมาย
ลูกชายจะไปบกกยเข้ากรุง
จะได้พบกันต่อวันรุ่ง
พรุ่งนี้ลูกจึงจะตามไปฯ
นัดกันสัญญาแน่นจำได้
นางพิมก็ไปกับมารดา

นั่งในกลางแคร่กับแม่ผัว
 ต้มต้มท้มต้มที่ห้องมีมา
 ชักหัวเรืออ้ายดำทำอย่างนั้น
 ถือท้ายไมถนัดถึตรุดไป
 วาดไม้ทันทันรคนคดกน้ำ
 มั่นต่อยระยาทั้งลำเรือ
 นางพิมพิลาไลยได้กระสอบ
 อ้ายผีพายเก็กงักำลังกลัว
 มุดน้ำกินดินขึ้นมามา
 ร้องคำกันอิงคะนึ่งไป

ผีพายบายหัวออกจากท่า
 ยาวยาวช้าช้าไว้เป็นไร
 ภูไล่ไม้ทันทันพอข้าไหว
 วาดไว้บ้างเหวยเฮ้ยหัวเรือ
 โขนดำเข้าที่ต่อต่อหัวเรือ
 ทองประศรีเลิกเสื้อขึ้นคลุมตัว
 มุดหมอบเข้าไปพอมิดหัว
 เรือรั่วถูกตอไหลจ้อไป
 ลากเรือออกมาพันต่อได้
 พอรุ่งก็ไถลบางลงพลัน ฯ

ตอนที่ ๙ พลายแก้วยกทัพ

๑๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายแก้ว
เครื่องอาวรณ์ยาสารพัน
กราบลาแม่ยายแล้วเยื้องย่าง
ออกจากเมืองสุพรรณทันใด
รีบไปหาท่านผู้รับสั่ง
จนแจ่มแจ้งแสงศรีสุริยา

๑๒ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
เสนาเข้าเฝ้าอยู่พร้อมกัน
ทอดพระเนตร์แลมาเห็นพลายแก้ว
เออเอ็งเร่งยกพลไกร
ปราบลาวให้ละเอียดลงเป็นแปง
กูจะให้อาวรณ์ไปรวี
ประทานผ้ายศดีสีสะอาด
ทั้งหมดกุดุมบี่มีระบาย
ออกไปยังศาลาลูกขุน
ตรวจพร้อมเสร็จจรรพแล้วรับตรา

๑๓ ได้ฤกษ์เลิกพลพยุหบาตร
ยกออกมานอกพระนคร
เสื่อแสงแดงคาดดูสง่า
ธงเทียวเกือกทุ่งลุมพลี
ถึงปากบางกลางอยู่ข้างหนึ่ง
ปลงหาบยาบเย็บสาแหกรยาน

แม้กับเมียไปแล้วก็จัดสรร
สำหรับกันอาวรณ์ไม่ไวใจ
ขึ้นช้างพร้อมพรังทั้งบ่าวไพร่
เข้าไปกรุงศรีอยุธยา
แล้วยับยั้งค้างอยู่ที่เคหา
ก็เข้ามาเฝ้าองค์พระทรงธรรม์ฯ
เสด็จสดับพระที่นั่งสุทธาสุวรรณ
บังคมคัลแนทองค์พระโรงชัย
ม่อมแผ้วพระกระมณแจ่มใส
จงไปเป็นสุขสวัสดิ์
จะเรื่องฤทธิ์เรียวแรงดังราชสีห์
คาบนี้ที่ด้ามประจุพราย
สนับเพลาเจียรบาตรอันเจิดฉาย
พลายแก้วกราบถวายบังคมลา
ขูลมุนพวกพลพลอาสา
ลาท่านผู้ใหญ่ท่านให้พรฯ
เคลื่อนกลาดคั่งคับสลับสลอน
ทั้งช้างม้าหมู่นิกรโยธี
ถือศีลตราอาวรณ์มาอึงมี
ฉ้องตีหึ่งโห่สนั่นนาน
ยกพลข้ามถึงข้างปากบ้าน
ถอดคานคึกคักพักผู้คน

กินอยู่พวยวายสำเร็จแล้ว
ให้เร่งเคลื่อนไคลคลายตราพล
ปลงวางช้างม้าอยู่ท่ากุ
พวกพลโยธากราบลานาย

๑๑ พลายแก้วอยู่เดิวกักเหลียวแล
ลงจากศาลามาหากัน
ไปทัพทางไกลไม่รู้เหตุ
ถ้ามันจะย้อยยับถึงอับจน
นั่งปรึกษากันมิทันช้า
ค่อยขุดมิให้จุดกระซางฟัน
ยกลงเรือแล้วก็ข้ามฟาก
ขึ้นเบยกยกโพธิ์มาทันที
จึงแต่งเครื่องบัตรพลีบูชา
ขุดหลุมแล้วพิชฐานพลัน

๑๒ ทองประศรีนั้นพิชฐานก่อน
ให้ดันโพธิ์ของข้านั้นบรรลัษ
แม่นตัวอยู่ดีมีสุข
ขอให้โพธิ์ชุ่มชุ่มเย็น
ว่าแล้วเท่านั้นด้วยทันใด
เจ้าพลายไหววอนแก่เทวา
แม่นจะมีชัยแก่โพธิ์
ถ้ามันจะอาศัยบรรลัษ
แม่นตัวข้านี้มิป่วยไข้
ถ้าสำเร็จณรงค์สงคราม

พลายแก้วจึงสั่งพวกพล
ไปอยู่ต้นทางที่จะคลาดคลาย
เที่ยวอยู่ที่ศาลาวัดป่าฝ้าย
ขยายยกกองทัพไปจับปล้นฯ
เห็นแม่กับพิมจอต้อยนั้น
ปรึกษาสำคัญทั้งสามคน
จะสังเวยปลุกโพธิ์ไว้สามต้น
ขอให้โพธิ์พิกลไปเหมือนกัน
ให้เที่ยวหาหน่อโพธิ์ขมิ้น
ดินนั้นพันพอกไว้ติดดี
ผลักหัวเรือบกไปถึงที่
มีต้นไม้ใหญ่ได้สำคัญ
บวงสรวงเทวดาที่อยู่
ปลุกกันคนละต้นนั่งบ่นไปฯ
ถ้าม้วยมรณชีวาหารอดไม่
ถ้าตัวโพธิ์ไข้เหมือนตัวเป็น
ความทุกข์ไม่กำเนิดเกิดเข็ญ
ให้เห็นประจักษ์อยู่แก่ตา
ยกดันโพธิ์ใส่ไว้หลุมหน้า
ตัวข้าจะขึ้นไปชิงชัย
ขอให้โพธิ์ต้นนี้ออกงามไสว
ขอให้โพธิ์ข้านี้ตายตาม
ขอให้โพธิ์สุกใสเรื่องอวาม
ขอให้งามเขียวชอุ่มเป็นพุ่มชฎ

อธิษฐานแล้วพลันทันใด
 รากรอมพร้อมสิ้นเอาตินัยต์
 ยกมือกราบกรานเทพารักษ์
 ประคอนันต์โพธิ์น้อยละห้อยง
 โพธิ์ทองของพิมพิษฐาน
 ขอให้โพธิ์ตายตามอย่างามชิต
 ขอให้โพธิ์ชุ่มชื้นระรื่นร่วม
 ถ้าตัวไข้ไม่ผอมดรอใจ
 ครั้นพิมพิษฐานแล้วจึงปลุกกล
 พูนพวนถ้วนสิ้นทุกหลุมมา
 ทั้งสามผืนผ้าพับลงไว้
 ขอเดชะผ่านนี้ที่ผูกพัน
 ต่างคนต่างจะไปไกลตา
 แม้นตัวข้าตายวายชนม์
 จะเกิดไปในภพชาติหน้า
 ร้อยกัปแสนกัลปอนันต์ไกล

๐ ครั้นห่มโพธิ์เสร็จสรรพทั้งสามต้น
 ลงเรือพร้อมกันมีทันน่าน
 จอดวัดป่าฝ้ายที่ท้ายเขื่อน
 บรรทุกหลังช้างพลันทันใด
 ทองประศรีอวยพรสถาผล
 นางพิมไหวพลันกลั่นน้ำตา
 เจ้าพลายแก้วสั่งพิมพิลาไลย
 แล้วเต็ดรักหักใจจรัส

ยกต้นโพธิ์ใส่ในหลุมอัด
 น้ำตาพิมเจ้าก็หยดกระเด็นลง
 สะอื้นให้อักอักตะลึงหลง
 ขอเดชะเทพทรงศักดิ์กาฤทธิ
 ถ้าอยู่บ้านตัวตายวายดับจิต
 มาตรแมนคงชีวิตไม่บรลัย
 น้ำสวามฤตพรมไม่เปรียบได้
 ใบโพธิ์จึงสลดลงหลากตา
 น้ำตาดกชกสงลงโสมหน้า
 น้ำรดปลดผ้าสไบพลัน
 ประจงใจแล้วก็ห่มประจักษ์
 ห่มโพธิ์สำคัญทั้งสามคน
 กลับมาขอให้พบกันเป็นผล
 ให้สู่สวรรค์ชั้นบนสบายใจ
 ขอให้ข้าพบกันให้จงได้
 พบกันไปตราบเท่าเข้านิพพานฯ

สามคนจากที่พิมพิษฐาน
 บ่าวคำเรือกรานออกพายไป
 เตือนคนขนของไม่ช้าได้
 พลายแก้วแวไวให้มารดา
 จงสวัสดีมงคลไปภายหน้า
 สะอื้นออกปากว่าไปจงดี
 สงวนใจสงวนรักไว้เท่าที่
 ย่างขึ้นจากที่นาวาพลัน

ทองประศรีกับพิมพิลาไลย
 ผัวเมียชะเง้อแลดูกัน
 บ่าวไพร่พูดเล่นกันเฮฮา
 แม่ครัวโลมเล้าเอาใจ

๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายแก้ว

ตระเตรียมพร้อมแล้วทันเวลา
 แฝ้มโพล่ไยยานอยู่ยวบยาบ
 กลักรุกกลักชิงกริ๊งกร่างไป
 บ้างเหนียวเมื่อยล้าแข่งขาขัด
 บ้างยังหยุดกินยาทาน้ำมัน
 บ้างลงนั่งชกักกุชานัยน์ตาหลับ
 ลูกขึ้นอุ้มดีเล็กไฟ

๑ พลายแก้วที่ซัดสังหาร

วันหนึ่งก็พอลถึงทุ่งโสภา
 บ้านกระตงตรงข้ามไปท่าโพธิ์
 คำลงปลงทัพให้หลับนอน
 ลัดลวงนครสวรรค์คันดง
 ร่มรื่นพื้นพรรณดอกไม้ม
 โอ้เจ้าพืมนิมนวลของพลายแก้ว
 มาส่งทัพกลับไปอาลัยนัก
 มาด้วยจะได้ชี้ให้ชมเล่น
 สารพัดรุกษชาติสะอาดดี

๑ นักเขาจับข่อยอยู่เคียงคู่

กับแคทำรังบนต้นแค

บ่าวไพร่ก็ผลักหัวเรือหัน
 น้ำตาหยดอดกลั้นจนลับไป
 นางพืชมก้มหน้าไม่พูดได้
 กลับไปยังสุพรรณพารา
 แม่กับเมียไปแล้วละห้อยหา
 ช้างม้าหาบคอนสลอนไป
 หัวปลาก้างาบดังกาบไม้
 แกว่งไกวเย็นเย็นเดินตามกัน
 บ้างคิดลูกสะบ้าว่าไม่หัน
 ลูกขึ้นได้ไล่กันก็รีบไป
 โงกหงับหวอนอนผ้าผ่อนไหม้
 ข้ามทุ่งมุ่งไปพนาวาย
 สูงตระหง่านเงื้อมเงื้อมอยู่ในป่า
 อนิจจาพืชมที่ผู้จางนอน
 โอ้วท่าโพธิ์สามต้นยังอ่อนอ่อน
 รุ่งยกพลผ่อนข้ามน้ำไป
 ดัดทางหาลงตามน้ำไม่
 เจ้าพลายละห้อยให้ถึงเมียรัก
 จะซ่อนทรวงหนักแล้วเพียงอกหัก
 ดูผิวพักตร์พืชมเผือดไม่พาท
 ในดงเย็นยามยากมากับพี่
 สกุนีจับรังอยู่จ่อแจ
 ผัวมาอยู่ไกลพืชมเจ้าเหลือแหล่
 พี่ห่างเหอเห็นมาเดินไพร

กระลุ่มพุงจิกพวงชมพูเทศ
พยอมหอมหวานเมายวนใจ
หอมกลิ่นบุปผชาติตาสด
นกแก้วจับแก้วแจ้วเจรจา
นกขมิ้นบินจับต้นมะเตี๋ย
จะเหมินหมางขมิ้นทหารอาใจ
พิศพรรณพฤกษามาตามทาง
อินพรมนมสวรรค์จันทน์คณา
เห็นกระทุมพุ่มขัฏฐะบัดตั้ง
เปล้าจิตคิดเย็นเยือกใจ

๑๑ ครัวพลางทางเร่งพลไกร
ถึงป่าใหญ่ไม้กลาดตาสด
ยางยุงสูงโยนโคโนสะบัด
ลมกระแทกแดกกลิ่นสนันดัง
ปลายทอดยอแดะตลอดไ้
กระแตตามกระรอกมาเข้าคารู
ลงต้นล้มตั้งตละปัก
กะตุ้มกะตัมเกะปะกันตาย
เป็นน้ำกรังรังเระอยู่เระจะ
รุงรักกรูยเป็นปุยเชิง
ลงต้นไกรนกร่อนจนปล่อนเปลือก
เขี้ยวข่มพุ่มชื้อช้อใบ
ค่างลิงวิ่งเลี้ยวเล่นตลอด
เถาว์ลย์พันย้อยดังแก้งโยง

สังเกตเหมือนผ้าชมพูพิสมัย
เหมือนกลิ่นสบเจ้ายังติดมา
เหมือนกลิ่นแก้มที่หลงตะลึงหา
เวทนาโง่งจะพูดกับผู้ใด
โอ้อว้าเนื้อจะหมองไม่ผ่องใส
โอ้อเจ้าพิมพิลาไลยของผัวอา
มะปรางเปรี้ยวแก้มนางทั้งซ้ายขวา
พิจนกระแจะจันทรทาทุกอย่างไป
เหมือนผมพิมเจ้าสะพรั่งเพราไสว
สักเมื่อไรจะได้พบเจ้าพี่อา
มาในเดือนแถวแนวป่า
ต้นพฤกษากรอบเกาะกะเทาะพัง
พระพายพัดเอนลู่ดูสะพรั่ง
ถูกรังหนูพุกยุงสยุมพู่
เป็นตะไคร้คราบเครอะออกเยอะอยู่
งูเขี้ยวเลี้ยวไล่ตลอดปลาย
รากหักขึ้นแทงระแหงหงาย
ยอดหวายพันคลุมอยู่ขุ่มเชิง
เขยอะขะขะขยูกขยูดขุยเหียง
กะพะกะเพิงพันผูกลูกหวายไป
เทือกถูกโคลนข้างเอาข้างไส
แมงกู่ไซในนอกเป็นพรอกโพรง
ไม้คอดหักโลดกระโดดโหยง
โจงโคร่งครีกระอยู่ครีคร่าฯ

๑๑ ครั้นถึงหว่างเขาเงาะงอก
เป็นแผ่นเพิงตระพักชะงักงำ
ต้องแสงสุริยระยับแสง
หมอกมัวงโมราราวระบาย
ที่เด่นแดงดั่งแสงปัทมราช
ที่ดำดั่งหนึ่งนิลบรรจง
ที่ขาวราวกับเม็ดเพชรรัตน์
ผอยฟุ้งพุ่งเด่นกระเซ็นมา

๑๒ ครั้นเดินดงลงธารละหานหิน
กวาดกระจายพรายเมิดเป็นมูนไป
มาด้วยฝ่าจะเก็บก้อนกรวดให้
กริดเล็บเก็บเล่นล่อตา
ของเข้าเจ้ามักกรักของเล่น
ถ้ามาด้วยฝ่าแล้วในแนวไพร
จะห้อยหอมล้อมรอบสัปคับ
คิดคิดไม่วายเสียดายนาง
ตัดทางถึงกำแพงระแหงเกิน
เน้นเรื่องเครื่องเขาจะนิทา
จัดพลเสร็จสรรพทั้งสามเมือง
ครั้นได้พิชัยฤกษ์ดี
โห่ร้องเอิกเกริกเลิกทัพ
ช้างม้าอัดแอแจจัน
ให้กองหน้าเที่ยวค้นพวกเชียงใหม่
ห้าพันพันตายลงกายกอง

เป็นตรวยโตรกเตียนดลิลตลอดถ้ำ
แต่ตื่นด้าแลต้องนัยน์ตาพราย
บ้างเด่นแดงแข่งเขียวประสานสาย
ลวดลายดุดด้อมเบญจรงค์
ประหลาดเล่ห์ประหลาดงามระหง
จับพบพฤษภพุ่มข่มตา
น้ำชัดเป็นระลอกกระเอนกจำ
กระทบผาซ่าสาดสะท้อนไพร
น้ำรินแลลาดสะอาดใส
โอ้พิมพิลาไลยของพี่อา
ที่ซอใจพี่จะเก็บให้หนักหนา
อนิจจาเนื้อคู่เจ้าอยู่ไกล
เห็นอะไรงามแล้วไม่ได้
จะนั่งร้อยมาลัยบนหลังช้าง
เป็นสร้อยสนแซมประดับสดส้าง
เจ้าแนบข้างของแก้วไม่แวมมา
ชมหนักมักเนื่ออยู่หนักหนา
วางตราผู้รังด้วยทันเท
ยกเครื่องของเลี้ยงอยู่อิงมี
ดีข้อมล้นปิ่นเป็นสำคัญ
จับอาวุธถือกับมือมั่น
กระทั่งถึงเขตขันฑ์เมืองเชียงทอง
พบที่ไหนไล่กระหน่ำทุกบ้านช่อง
ข้าวของขริบพั่ววัน

ตียับเย็นไปมิได้ยั้ง

พวกเชียงใหม่หลายทัพรบไม่ทัน

ด้วยมันประมาทอาจอง

ยินยอมยกธงแล้วปลงใจ

บ้างเที่ยวหาผักปลามาห่างค่าย

ต่อรู้ว่าไพร่นั้นมีมา

กลับเข้าค่ายรอบขอบคู

สังเกตเหตุรู้ว่าทัพไทย

๑ ครานั้นเจ้าเมืองเชียงทอง

ดีใจทัพไทยมาช่วยทัน

จำจะให้เจ้าห้วนนั้นออกไป

มิได้ขบดต่อพระองค์ทรงธรณินทร์

จึงไปนิมนต์พระสังฆราช

อีกทั้งพระสงฆ์สององค์ไป

ฝ่ายพวกทหารเจ้าเชียงใหม่

เดินตั้งถึงทัพอยุธยา

พวกไทยเห็นพระสงฆ์องค์อาจ

พาตัวเข้าไปให้นายทัพ

พระยากำแพงระแหงเดิน

โทษด้อมมองกองทัพถึงบรรลัษ

จึงตามไปพลันทันใด

บอกตามจริงพลันทำนอย่ำอำ

๑ ครานั้นจึงทำนพระสังฆราช

แก้ไขด้วยไวปัญญา

กระทั่งถึงเชียงทองก้องสนั่น

ทัพไทยไล่พันตะลุยกไป

ทะนงว่าเชียงทองหาสู้ไม่

นายไพร่เที่ยวทั่วทั้งพารา

ไทยแทงล้มตายเป็นหนักหนา

จึงเรียกหาผู้คนอลหม่านไป

ชาวเชียงทองดูเห็นห้วนไหว

ก็ดีใจเปิดประตูเสียฉับพลันฯ

ทั้งพวกพ้องปรีดีเปรมเกษมสันต์

ก็จะตัดหัวมันชาวเชียงอินทร์

บอกแม่ทัพไทยให้ทราบสิ้น

ท้าวเพี้ยไต่ย็นก็พร้อมใจ

วิชาสามารถหากกลัวไม่

ออกหลังเมืองมาได้นอกพารา

ไวใจว่าพระสงฆ์ไม่เข่นฆา

เรียกหาให้เปิดประตูรับ

ประหลาดเปิดค่ายออกไล่จับ

นั่งเป็นอันดับกันลงไป

ว่าหลวงลาวทำเกินไม่ไว้ได้

พลายแก้วห้ามไว้ว่าอย่าทำ

พากันมาโยจะไล่ล่า

ใครนำแะบอกให้ออกมาฯ

กล้าหาญชาญฉลาดเป็นหนักหนา

สาธุตัวข้านี้เป็นชี

เจ้าเมืองเชียงทองให้มาหา
 อวยพรให้เป็นสุขสวัสดิ์
 ล้อมรอบขอบเวียงเชียงทอง
 แต่พื้นแตกแหลกตายหลายเวลา
 ที่ในเมืองข้าวปลานั้นหมดสิ้น
 จึงทำเป็นยินยอมพร้อมใจ
 ครั้งจะบอกไปศรีอยุธยา
 สารพัดขัดสนจนทุกอัน
 จึงให้ข่อยมาบอกจะออกรบ
 ขอท่านแม่ทัพไทยให้สัญญา
 ทัพไทยเข้าตีจะตีด้วย
 ท่านอย่าได้กังขาราคี
 ถ้าแน่นคิดคดขบถใจ
 แต่เด็กเท่าลูกฝ้ายให้ตายจริง

๑ ครานั้นจึงโหมเจ้าพลายแก้ว
 ทัพเราชาวโตมได้กลัว
 อันทัพเชียงใหม่นี้คงยับ
 มัดมาฆ่าฟันให้บรรลัย
 เราเชื่อถือด้วยว่าเป็นพระสงฆ์
 ท่านจงกลับไปในพารา
 พรุ่งนี้เวลาตะวันตก
 เร่งรัดจัดพลพลไก

๒ ครานั้นพระสังฆราชา
 เร็วไว่เข้าในกำแพงพลัน

ท่านผู้ถืออาญามาถึงนี้
 แจ้งความตามที่มีศึกมา
 มากมายก่ายกองเป็นหนักหนา
 ก็ไม่ล่าเลิกทัพกลับไป
 จะออกไปหากินก็ไม่ได้
 เข้าด้วยเชียงใหม่ไม่ฆ่าฟัน
 พวกลาวตรวจตราอยู่เข้มขัน
 วันนี้ได้เห็นไทยมา
 ตีตลบหน้าหลังให้หนักหนา
 วันใดฤกษ์พางจะได้ตี
 ฟันให้มันเมอควยลงเป็นผี
 อันถ้อยคำทั้งนี้เป็นความจริง
 จงฆ่าให้ตายสิ้นทั้งชายหญิง
 ฟันทิ้งเสียเถิดไม่ขอตัวฯ
 ฟังพระสังฆราชแล้วก็ยัมหัว
 ถึงเชียงทองทำชั่วขบถไป
 จะตามจับมันมาให้จงได้
 บัดนี้ซัดฟันได้มาเจรจา
 คงชื่อตรงว่าไว่ไม่มุสา
 บอกพระยาเชียงทองให้แจ้งใจ
 จะทำลายทัพลาวให้จงได้
 ได้ฤกษ์เมื่อไรให้พร้อมกันฯ
 รับคำอำลามีขม้น
 บอกความสารพันที่สั่งไป

เจ้าเมืองเชียงทองครั้นพลบค่ำ
ลากปืนขึ้นป้อมด้วยทันใด
บ้างปลุกเครื่องอานใส่มงคล
พวกชายสบายใจในพารา

๑๑ ครานั้นฟ้าลั่นสั่นบาดาล

อีกปราบเมืองแมนแสนกำกอง
บัดนี้ไทยขึ้นมอล้อมทัพ
ปิดประตูลากปืนยืนทะยาน
ทัพไทยโอบหลังตั้งดัก
นั่งอยู่ดูจะเสียท่วงที
ย่นโยไทยมาสักกัหมื่น
ให้อย่นแยกแตกทัพแล้วจับเอา
ตัวอ้ายเชียงทองจองหงอนกล้า
ลูกเด็กเล็กน้อยให้ย่อยยับ
สองท่านคอยด้านด้านกำแพง
รับพวกอ้ายลาวชาวเชียงทอง
พลมั้นก็หิยปริบดาเดียว
ครั้นปรึกษายินยอมพร้อมใจ
แต่ล้วนเม้ากล้าแข็งแรงสามารถ
ดาบตะพายกรายยับสำหรับฟัน
หอกซัดซัดแซงบนหลังม้า
เครื่องอานว่านยาสำหรับกาย
บ้างปลุกย้อมเครื่องอานอานเวท
ล้วนเคยได้ประจัญประจัญบาน

ทำตามคำสั่งมราชหาข้าไม่
เตรียมอาวุธน้อยใหญ่คอยเวลา
รตมนต์ไฉนว่าให้หาญกล้า
ตีเมืองกลองจำทั้งเชียงทองฯ
ยอดทหารเชียงอินทร์สิ้นทั้งสอง
ปรองดองปรึกษาราชการ
อ้ายเชียงทองก็กลับทำห้าวหาญ
ยิงต้านตอบโต้เป็นโกส
จะกักทัพเราไว้มิให้หนี
มันจะตีตื้อตึงถึงแดนเรา
จะตีให้มันตื่นเขินตื่นเขา
ส่งเข้าเชียงอินทร์สิ้นทั้งทัพ
ลูกเมียมัดมาเอาดาบสับ
จึงกำชับเมืองแมนแสนกำกอง
ยิงแทงรบรุกจุกช่อง
เราสองนายนี้จะตีไทย
หาต้องรบขับเคี่ยวเท่าไรไม่
ต่างก็ไปเตรียมทัพจับพลัน
สวมเสื้อแดงคาดขมพูมั้น
ทวนทองถือประจันประจักษ์กาย
เบาะอานผ่านหน้าดูเจิดฉาย
ทนายปืนปืนล่าตะแบงมาน
วิเศษสุดตักดากล้าหาญ
จัดการพร้อมสรรพทั้งทัพไป

ครั้นได้พิชัยเพชรฤกษ์
ออกจากค่ายพลันทันใด
สองนายขึ้นนั่งบนหลังม้า
แสงดาบปลาบแวบแปลบปลายทวน

๑๑ ครานั้นหลายแก้วผู้แม่ทัพ
เรื่องฤทธิ์เชี่ยวชาญการณรงค์
จึงชวนผู้รังทั้งสามคน
ตรวจเตรียมพลไพร่ให้พร้อมกัน
เจ้าพลายแก้วก็เสกน้ำมันให้
แต่งตัวขึ้นมาส่องงาม
ครั้นได้มหาพิชัยฤกษ์
ให้ร้องลั่นฆ้องกระแฉติ
กึกก้องสะท้อนท้องสุทวาส
ควนมัวมืดคลุ้มดั่งกลางคืน

๑๒ จะกล่าวถึงเจ้าเมืองเชียงทอง
พอไต่ย่นเป็นผาที่รวี
เปิดประตูรูกูออกไปนอกเมือง
ลำพังทัพนับได้สักห้าพัน
ล้วนเป็นเหือกออกสะพรั่งทั้งไพร่นาย
ถอนขวากลากปืนออกยึนรบ

๑๓ ฝ่ายปราบเมืองแมนแสนกำกอง
ปล่อยปืนดับดิ่งลั่นเป็นควนไฟ
เสียมไม้รวกยาวเป็นหลาวแหลน
บ้างเข้าร่วมกระหนาบเอาดาบฟัน

เอิกเกริกโห่ร้องสนั่นไหว
สะพรั่งพลไพร่ได้กระบวน
ขับร่าเริงรบตลบหวน
จวนถึงค่ายไทยให้ปึกธงฯ
ยึนชัยบดิงพญาราชหงส์
เห็นลาวยกพลตรงมาครามครัน
ให้จัดแจงแต่งคนเขมืขมัน
ผูกพันเครื่องครบในสงคราม
ทาไพร่ทนายสิ้นทั้งสาม
ตามยามเล็ดล่วนประสิทธิ์ดี
เอิกเกริกเลิกทัพออกจากที่
กรูกรี้เอิกเกริกระดมปืน
ลาวตกใจขาดจนแตกตื่น
ไล่ลาลาวแล้วก็ยึนจะคูทัย

กับพวกฟองเตรียมกระบวนไว้ถ้วนถี่
เห็นทัพไทยเข้าตีประจัญกัน
แน่นเนื่องมากมายค่ายปิตลัน
นอกนั้นชาวเมืองออกช่วยรบ
แหกค่ายควนกลุ้มคลุ้มตลบ
จุดคบเผาค่ายทลายไปฯ
เห็นพวกเชียงทองเข้ามาไล่
ทวนแทงแย่งไขว่ประจัญกัน
เจยเหงนแทงผลับปั๊บป็น
บ้างถลันหอกแทงแย่งขวาซ้าย

ตอนที่ ๙

ทั้งสองข้างต่างยิงกันครืนครืน
ถูกคนเป็นล้มระเนนตาย
พวกเชียงทองมีค่ายปัทมรับ
รบกันป่วนลั่นสนั่นไพร

๑๑ ครานั้นฟ้าลั่นสนั่นบาดาล
เห็นไทยไล่ทัพมาจับพลัน
ชี้มาว่าเจิงบันเทิงท่า
จะใคร่ถามล่อลวงดูทั่วทั้งที่
จึงร้องดวดาเหวยเฮ้ยไทยเล็ก
เราแลดูรูปเจ้าก็เข้าใจ
กับทำอิทธิฤทธิ์ได้นิดหน่อย
ฤาเพื่อนฝูงยั่วใจให้นิยม
นามกรของท่านนั้นเชื่อไร
เราขอถามตามจริงจงบอกมา
แดนลาวต่อลาวเขาขึ้นกัน
โกหกยกเมืองไปขึ้นไทย
จับอ้ายเชียงทองผู้ขบถ
ใช้การของเจ้าอยุธยา
มีพลขึ้นมาสักกหยิบมือ
แต่เหยียบก็จะเจียบสจ๊วตไป

๑๒ ครานั้นจึงโหมเจ้าพลายแก้ว
เราเฝ้าฯคือว่าองค์พระกาฬ
เราเชื่อว่านายพลายแก้ว
เจ้าเชียงทองซ่องเคืองพระบาท

ลูกปืนแรงทะลุลูกค่าย
แข่งขาคาดหยากระจุยไป
ลูกปืนแปบแบนเปล่าหาเข้าไม่
ยังไม่มีชัยชนะกันฯ
คุมพวกพลทหารแข็งขัน
คมสันรูปร่างลำอาจดี
องอาจดังพญาราชสีห์
ว่าความรู้นั้นจะดีสักเพียงไร
พึงรุ่นเด็กยังหาครบปีบวชไม่
ว่าเรียนได้แต่เสน่ห์เล่ห์หลม
จะมาพลอยทำศึกไม่เห็นสม
จึงอาสาชวนชมกระเชิงมา
เจ้าไทยจึงเชื่อท่านหนักหนา
พาราเชียงทองนั้นของใคร
อ้ายเชียงทองนั้นหาตรงไม่
เจ้าเชียงอินทรีจึงไซ้ให้เรามา
พร้อมลูกเมียหมดไปเช่นฆ่า
มารุกรานหาญกล้าด้วยเหตุใด
ไม่พอครี้อทัพเวียงเชียงใหม่
ไม่ต้องทันถึงได้ประจัญบานฯ
ยัมแล้วตอบคำที่ว่าขาน
ยอดทหารอยู่ในอยุธยา
ได้ทดลองกันแล้วจึงอาสา
เป็นสองหน้าแห่งคชขบถไป

ตอนที่ ๑๐
พลายแก้วได้นางลาวทอง

๑ มาจะกล่าวถึงแสนคำแมน
กับนางศรีเงินยวงผู้ดวงใจ
สองเฒ่ามีลูกสาวชื่อลาวทอง
เจริญรุ่งละมุนทั้งกายา
งามปลั่งดั่งบัวขึ้นบนน้ำ
ไผ่ผาหน้านางไม่มีระคาย
ชายใดยังมีได้จะมาต้อง
นางเวียงนางวันนั้นสันหัด
เมื่อนายพลายแก้วมาตีเวียง
ถูกไทยไล่แตกเข้าดงดอน
เว้นแต่บ้านจอมทองของคำแมน
ปลดปลอตรอดตัวด้วยนายพลาย
ครั้งการทัพระงับสงบแล้ว
เงินยวงภริยากับสามี
ร้อยบ้านพันเมืองได้เคืองแค้น
ล้มตายชายหญิงก็ย่อยยับ
บัดนี้เขาจะกลับไปเมืองได้
จะมานั่งนิ่งอยู่เหมือนดูเบา
จะพากันย่อยยับอัปภาค
ยายดาปรึกษากันปรองดอง
จะพาไปยกให้เป็นค่านับ
ถึงลูกเราจะเข้าไปกรุงไทย

เป็นนายแคว้นหมู่บ้านจอมทองใหญ่
รักใคร่ได้กันแต่ก่อนมา
ปกป้องพิทักษ์รักษา
อายุได้สิบห้าปีปลาย
ยังไม่ต้องแดดเช้าเมื่อยามสาย
ไหล่ผายเอวกลมดั่งแกลงรัด
ด้วยทั้งสองพี่เลี้ยงเขาเจนจัด
ปรนนิบัติปูกไว้ในห้องนอน
ชาวบ้านหลีกเสี่ยงไปชุมนุม
เขาขับต้อนไวได้ก็มากมาย
ยังหนาแน่นอยู่ได้ไม่ระส่ำระสาย
มิให้ทำอันตรายจึงอยู่ดี
เจ้าพลายแก้วจะกลับไปกรุงศรี
ดรีดรีกนึกคุณของแม่ทัพ
หนึ่แ่แล่นปันไปเขาไม่จับ
เขาจะจับเป็นสุขแต่บ้านเรา
เขาจะทำอย่างไรไม่รู้เท่า
ฉวยถ้าเขากวาดกว้านบ้านจอมทอง
ได้ทุกข์ยากไปหมดทุกบ้านช่อง
ลาวทองลูกเราผู้ร่วมใจ
แม่ทัพเห็นทีจะรักใคร่
พอจะออกหน้าได้ไม่อับอาย

แม่ทัพซบเลียงเจ้าลาวทอง
 ชาวบ้านก็จะเป็นสุขสบาย
 ครั้นตกลงปลงใจกันทั้งสอง
 นางเวียงนางวันมาทันใด
 โอ้เจ้าลาวทองของพ่อแม่
 สึกเสียเหนือได้มาโลโม
 ร้อยบ้านพันเมืองได้เคื่องแก้ว
 กองทัพเขาจะกลับไปเมืองไทย
 ทรัพย์สินสาระยาสำเสียด
 ผ่านุ่สัณใดไม่ติดตัว
 นายทัพเขาประทับประคองเรา
 จึงได้เป็นสุขทุกวันคืน
 บุราณท่านว่าเขาขุดบ่อ
 ยังไม่กินค่อยประคินประคองไว้
 สายชลมิให้ขุ่นขุ่นมัว
 เหมือนเขาปล่อยเราไว้อย่างไร
 จะหลบหนีไปข้างไหนพัน
 อย่าให้เราทัญญาแพรกนี้แหลกเตียน
 พ่อแม่แก่แล้วไม่เห็นหน
 จะแจ่มแจ้งก็เพราะแสงเจ้าส่องงาม
 เมื่อน้อยน้อยร้อยซึ้งฟังพ่อแม่
 จะยกเจ้าให้เขาไปเคล้าคลึง
 เขาก็เป็นยอดทหารชาตุนรงค์
 เจ้าจะได้ฟังพาข้างหน้าไป

คงมิให้พวกพ้องต้องระส่ำระสาย
 ไม่ต้องหวั่นอันตรายที่ทัพไทย
 จึงเรียกเจ้าลาวทองพิสมัย
 นั่งใกล้สองเฒ่าแล้วเล่าโลม
 เป็นสาวแสบวิสุทธสชาติโฉม
 ข้าวยากหมากโทรมทุกสิ่งไป
 เหลือแสนที่จะซ่อนเจ้าไว้ได้
 เห็นเขาจับขบไล่ซึ่งครอบครว
 ผัวพลัดเมียเมียก็พลัดผัว
 พอกลับเราจะเป็นเหมือนเช่นนั้น
 ห้ามเหล่าพวกไพร่ไม่ห้าหั้น
 พ่อคิดพรั่นเมื่อเขาจะกลับไป
 ล่อให้ปลาหลงไม่สงสัย
 บัวในสระศรีมิให้ช้ำ
 ตัวปลาปล่อยกินอยู่คลาดล่า
 เมื่อเขากลับจับจำก็จวนเจียน
 ต้องผ่อนปรนดับความหนามเสียน
 เจ้าตั้งหนึ่งเทียนประทีปตาม
 มีดมนอยู่ในป่าพนาหนาม
 พยายามเลี้ยงลูกจึงรำพึง
 ครั้นพ่อแม่เฒ่าแก่พ่อแม่ฟัง
 แม่อย่าซึ่งเคียดแค้นรำคาญใจ
 คงไปได้ดีอย่าสงสัย
 อันเชียงใหม่กับกรุงอยุธยา

คงจะเป็นสงครามกันลามลั่น
 เจ้าเป็นสาวนวลละอองอันต้องตา
 ถ้าอยู่ยัดไปในจอมทอง
 ลวนลามแล้วเจ้าเฝ้ายวนยี่
 ยากง่ายก็ไปตายเสียไกลไกล
 เขาก็หนุ่มเจ้าก็สาวพอคราวกัน
 สาววันสาวเวียงไปเลี้ยงน้อง
 ข้าไทแม่จะให้ไปตามมี

๑ ครานี้เหงาโหมเจ้าลาวทอง
 ร้องไห้กลิ้งเกลือกเลือกตัว
 กอดเท้าพ่อแม่สะอื้นให้
 เช็ดน้ำตาคลอหล่อหลังตา
 เจ้าประคุณทูนหัวของลาวทอง
 ปกผมร่วมเกล้าอยู่เท่าไร
 อาบน้ำป้อนข้าวทุกเช้าเย็น
 ประนนิบัติสารพัดด้วยเมตตา
 ลูกหมายว่าจะตายกับฝ่าเท้า
 คิดอยู่ทุกทิวาราตรี
 ไม่สมนึกเสียแรงคะนึ่งปอง
 อยู่ด้วยหลัดหลัดจะพลัดไป
 วิบากจากแล้วก็จำไป
 ได้เห็นหน้ามาเยียนเวียนทุกวัน
 นี้จะลิบลับไปนับปี
 สุดหล้าฟ้าดินสิ้นแดนไตร

รบกันสืบไปเมื่อภายหลัง
 ฝ่ายไหนไปมาจะย่ำยี
 ใครมาก็จะปองอยู่อิงมี
 หน้าที่จะต้องเสียเป็นเมียมัน
 เห็นจะไม่ใช่ไรดอกจอมขวัญ
 ดวงชะตาเจ้านั้นก็ว่าดี
 ปกป้องกันกว่าจะเป็นผี
 อย่าไต่การาคีจะขุนม้วย
 ยกสองมือทูนขึ้นเหนือหัว
 ระเริ่มกริ้วร้าวทั้งกายา
 น้ำตาไหลซึมซาบลงอาบหน้า
 แล้ววอนว่ารำพันพิไรไป
 ไม่ปกครองลูกแล้วฤาใจ
 ลูกนี้จึงได้เป็นตัวมา
 ไม่วายเว้นพิทักษ์รักษา
 จึงได้เป็นตัวมาถึงเพียงนี้
 แทนคุณแม่เจ้าจนเป็นผี
 ถึงจะมีลูกผัวไม่ไปไกล
 ลาวทองหาได้แทนพระคุณไม่
 เมื่อไรจะได้คืนมาพบกัน
 ถ้าไกลใกล้ก็มีสู่จะไต่คัลย์
 เพียงนั้นพอเห็นไม่เป็นไร
 หารู้ที่จะมาเยี่ยมมาเยียนไม่
 สุดใจจริงแล้วทุกเวลา

เจ็บไข้ตายเป็นไม่เห็นกัน
 ทุกข์ภัยใครเลยจะนำพา
 ไปมีผิวถึงผิวจะรักนัก
 จะกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูประการใด
 เขาคนอื่นแท้แท้แม่เอ๋ย
 ผิดใจก็จะทำไม่พา
 นี่หลับตาตามได้กระทั่งตอ
 ลูกเมียเขามีที่พอใจ
 ลูกจะได้ตอบเขาที่ไหนได้
 จะล่ำเลิกเบิกส่งถึงพงศ์ปราวณ
 ตัวเป็นเมียน้อยนี้ร้อยยาก
 ผิวเขาเขาจะเข้าด้วยกันไป
 จะเฝ้ากันอยู่อย่างไรทั้งดาปี
 มันจะชมด้วยคารมให้หลาบกลัว
 ไหนเจ้ามันจะดำขำมันจะดี
 ผิวมามันจะบอนก่อนตะบอย
 สำหรับก็จะยับไปทุกท่า
 ยิ่งคิดไปใจเสียอยู่ชบเขา

๑ ฝ่ายแสนคำแมนกับเงินยวง

น้ำตาหลังไหลใจระรัว
 แข็งขืนอารมณ์มาข่มทุกข์
 ดูแล้วแก้วพ้อมิเป็นไร
 กำหนดในปีนี้มีคู่
 ตามกระหวางในดวงชะดานี้

นับวันเข้าเย็นไม่เห็นหน้า
 เหมือนพ่อแม่เมตตาคอยตามใจ
 พุ่มพักมิให้ห่างระคางได้
 ก็ไม่เหมือนพ่อแม่ที่เลี้ยงมา
 ไหนเลยเขาจะเห็นแก่หน้าหน้า
 มิใช่ว่าหนุ่มแท้อยู่เมื่อไร
 คอจะหักยังหารู้สึกไม่
 จะหวงหึงอิงไปทุกประการ
 คารมไทยมันแจจอยู่จัดจ้าน
 ฉวยทัดทานเถียงบ้างจะขัดใจ
 จะออกปากดั่งเถียงก็ไม่ได้
 ถ้าวักใครไปตลอดพอรอดตัว
 มิทีหนึ่งก็ทีหนึ่งลับหลังผิว
 ถ้าวัดดั่งไปก็หัวจะเลื้อดย้อย
 จะเหยียบขยี้ยาให้ดำด้อย
 ถ้าวัดถือก็จะพลอยกันดีเอา
 ลงเป็นข้าชกคนใช้เขา
 เกิดมาเสียเปล่าไม่เป็นตัวฯ
 เหนงวงใจเสียทั้งเมียผิว
 กลัวจะเหมือนลูกว่ายยังอาลัย
 ปล้ำปลุกปลอบลูกอย่าร้องไห้
 ชินษาเจ้าจะได้เป็นผู้ดี
 พิเคราะห์ดูใครควรบุญเป็นถวนดี
 ต้องตกที่นางสีดาพะงาม

ได้เมื่อทศพัทธ์มันลักหนี
 คืบไปได้คงกับองค์ราม
 แต่จะกระตือรือใจเมื่อไปถึง
 พันนั้นเน่บัวเน่เวลา
 เกิดมาชะตาเจ้าอย่างนั้น
 อาน้ำเสียจนคำจะได้ไป
 ปล่อยนางอย่างเยื้องมาถึงที่
 ผลัดผ้าลูบทากระแนะจันทน์
 เกลาผมสมทรงกะทัดรัด
 เกี้ยวกระหวัดปั่นพลอยลอยวิไล
 ห้อยสายระย้าเพชรเก็จก่อง
 เต้นดวงกุดันพรรณราย
 ใส่แหวนเพชรนิลมรกต
 พ่อแม่เป็นผู้ใหญ่จะไปดอม
 ข้าวของกำนันหนักหนา
 ลูกหลานพี่น้องไม่ต้องเตือน
 ตามมีตามยากมาฝากทัพ
 ถึงค่ายเข้าไปด้วยบัดดล
 แลชมโฉมลาวสาวเป็นขนัด
 นางเดินกลางเภากลมนมเป็นกอง
 อีเดินถัดหยัดเหยาอย่างจะว่า
 เหมาะจะจึ่งจิงหวาตาเป็นมัน
 ครั้นถึงพลายแก้วผู้แม่ทัพ
 ข้าวของกองตั้งนั่งพนมมือ

พระรามตามตีไม่เช็ดขาม
 อย่าครั่นคร้ามเลยจะมีที่พึ่งพา
 นิศหึงเท่านั้นไม่หนักหนา
 จะลอยฟ้าฟุ้งไม่หมองใจ
 จงกลืนกลืนน้ำตาอย่าร้องไห้
 ข้าไทพี่เลี้ยงมาพร้อมกัน
 ทาสีตักน้ำมาเติมขัน
 ผัดหน้าผิวพรรณเป็นนวลโย
 ดอกไม้ทองแซมทัดสะบัดไหว
 สอดใส่ดอกมะเขือทองคำพราย
 สังวาลทองพลอยพริ้งสะอึงสาย
 กำไลสวมขวาช้ายสอดพร้อม
 สไบสีสุกสดรลพอม
 ข้าไทแวดล้อมกันลงเรือน
 บ่าวข้ายกขนมากลั่นเกลื่อน
 ไปเป็นเพื่อนลาวทองทุกตัวคน
 ตะลุ่มหับหามหามอยู่สืบสน
 ชาวพลพวกทัพกับรับรอง
 ชะข้างจัดจิงหวาหน้าผ่องผ่อง
 อล่องช่องผิวหน้าเป็นนวลจันทร์
 ผิวขาวเภากลมดั่งแก่งปั้น
 อ้ายมันว่ากูได้ไม่ไวมือ
 นั่งพับเพียบพร้อมไม่อิงอื้อ
 นับถือให้ว่าท่านผู้แม่ทัพฯ

๑ พลายแก้วซื้อเชิฐูท่านทั้งสอง
นั่งไหว้เสริยมเพี้ยมพับ
ข้าเลืองตุลกลสาวขาวจิมลัม
ดายายชายดามาปะดา

๑ ฝ่ายว่าผัวเมียทั้งสองรา
ข้อยออกมาหาพญาไทย
ร้อยบ้านพันเมืองไม่หลอเหลือ
จนน้ำกินบ่อได้ไหลเป็นมัน
แต่บ้านจอมทองของข้าน้อย
เข้าของสิ่งไรอยู่ในมือ
ข้อยขอบคุณท่านเป็นแท่งยังแท้
ท่านจะยกทัพกลับเมืองไทย
ตามจนตามยากมาฝากบ้าง
เงินทองของคุบสู้มี
ข้อยมีแต่ลูกสาวลาวทอง
เจ้าลาวทองลูกแก้วผู้แวดดา
ไรรุณาติขาดแล้วนะนายเด
ข้อยขอฝากตัวเจ้าขวันนาย
แม่นหม่อมพลายแก้วมิเ็นดู
ไกลดาข้าน้อยนี้เน็กกลัว
ข้าเฒ่าทั้งคู่น้อยไกล
เมื่อหน้าดำท่านได้ขึ้นมา

๑ ครานั้นจึงโหมเจ้าพลายแก้ว
ท่านอย่าไศกาอาลัยไป

ขึ้นบนพรมลาวทองเลื่อนขยับ
เจ้าพลายรับไหว้ท่านทั้งสองรา
เหมาะละม้ายคล้ายพิมพ์ที่นักหนา
ก็หยิบพานหมากมาพุดอื่นไปฯ
ต่างพุดตามประสาเป็นผู้ใหญ่
ด้วยขอบใจท่านนักที่ป้องกัน
เป็นเบือฉิบหายด้วยทำหั้น
พันดั่งพันปลาบระครือ
บยับย่อยชาวทัพเขานับถือ
มิได้ยื้อแย่งทำให้เข้าใจ
ถึงคุณเพื่อคุณแม่บ่ปานได้
สิ่งใดข้าวของกับมี
เป็นเสบียงกลางทางจนถึงที่
จะแจกรัพลท่านที่ขึ้นมา
กับข้าวของหนอยนิตจิตมาหา
ให้เป็นข้าช่วงใช้ไปจนตาย
อย่าทอดเททุมั่งให้สูญหาย
ด้วยพลัดพรายพ่อแม่ไปแต่ตัว
ลาวทองลูกคุบมีหัว
จะยังชั่วก็เพราะท่านกรุณา
เมื่อไรจะได้ล่องลงไปหา
จงเมตตาแวะเยี่ยมให้เ็นใจฯ
ยืมแล้วตอบมาหาข้าไม
รู้แล้วว่าไกลกันสุดดา

ลูกท่านท่านรักดังดวงใจ
เป็นกุศลหนุนหลังได้สร้างมา
เข้าบ้านไหนไล่ตีแตกกระยา
ไซ้ใครแนะนำในท่านอง
ไม่แจ้งจริงจริงจึงนั่งอยู่
ยินดีเหลือที่จะอุปไมย
หญิงชายคั่งคับนับพัน
หญิงใดก็มีได้มาแอบกาย
ท่านพาลาวทองมายกให้
ท่านอย่าคิดกังขาวิชา
จะร่วมเรียงเคียงหน้าว่าจะตาย
บรรดาได้ทรัพย์มานับพัน
สารพัดสมบัติที่ดีได้
อย่าวิตกจะยกให้ลาวทอง
ว่าแล้วส่งข่าวให้จัดของ
วิวควายช้างม้าข้าคน
บรรดาลูกบ้านทั้งปวงนั้น
ทั้งสิ้นยินดีปรีดา
เงินค่าทำได้จะไปบ้าน
ยิ่งพี่ยิ่งน้องมองชะเง้อ
ยายตาพูดจากับแม่ทัพ
ฝากลูกอนว่าทั้งตายาย
กราบไหว้ร้องไห้สะอึกสะอื้น
ต่างคนชิมชาบอบน้ำตา

เอามาให้ก็เพราะท่านรักข้า
จึงเผอิญเมตตาบ้านจอมทอง
แต่บ้านนี้ไม่ทำช่วยปกป้อง
ว่าลูกของท่านมีที่ตองใจ
พึงรู้เดี๋ยวนี้เอามาให้
ถึงเราได้เงินทองมามากมาย
อยู่นั้นมิได้นึกคะเนหมาย
นอนตายเด็ดเดี่ยวไม่ดูดี
จะเลี้ยงไว้ให้สมซึ่งศักดิ์ศรี
ร้อยปีไม่เอยากให้จากกัน
ไม่เบื่อหน่ายแค้นจิตบิตผัน
ไม่แบ่งปันให้ใครเท่าใดยอง
ชั้นต่ำลงไปจนข้าวของ
สองท่านอย่าได้เป็นกังวล
เสื่อผ้าเงินทองนั้นเป็นต้น
ยกขนมาให้ยายกับตา
ก็ตอบของกำนัลให้นักหนา
สาธุเป็นพ่อช้อยบ่แพ้
กลับมาให้ท่านช้อยเหลือแหล่
แท้แล้วควรท่านเป็นเจ้านาย
ค้ำับลาท่านจะผันผาย
ลาวทองใจหายห่วงมารดา
เมื่อไรจะได้คืนขึ้นมาหา
สองราแข่งข่มอารมณ์ไป

หาบขนเงินทองเสื้อผ้า
บ้างพูดกันซิกซี้ตใจ
ทั้งบรรดาข้าคนบ่นถึงนาย
พ่อแม่โศกาน้ำตานอง

๑๑ ครานั้นพลายแก้วผู้แม่ทัพ
พลบค่ำย่ำคลุ้มข่มดา
พร้อมพลทหารชาญณรงค์
หัวเมืองท้าวพระยาบรรดานาย
ปรึกษาเสร็จสงครามเมืองเชียงทอง
บัญชาให้นายเสมียนคิด
อาวุธยุทโธปกรณ์ที่ลาวทั้ง
เป็นของหลวงทั้งปวงให้ตีตรา
ช้างม้าดีดีบัญชาหมาย
เขียนขึ้นโตกถาดตะลุ่มพาน
อย่าได้ส่อเสียดเบียดเบียนว่า
ทุกสิ่งสารพัดเป็นสัจย์ธรรม
อันซึ่งตัวพระยาเชียงทองนั้น
จะพาเอาลงไปอยุธยา
มาตรแมนพระองค์ลงโทษทัณฑ์
กำแพงระแหงให้ลงไป
ครั้นสั่งแล้วพลันมีทันช้า
จัดแจงตามสั่งไม่รั้งรอ

๑๒ พวกไพร่ในค่ายเจ้าพลายแก้ว
ปิดทับพับพรมระงมไป

บรรดาของนายพลายแก้วให้
แต่สองเฒ่าอาลัยถึงลาวทอง
ตะวันบ่ายก็มาถึงบ้านช่อง
เข้าห้องใจหายทั้งยายดา
ครั้นสุริยาลลับพระเวหา
ดาษดาเทียนเดือดกประเทืองพราย
แฉวงเวียงหมอบอยู่มากหลาย
ก้มกายกราบกรานด้วยเกรงฤทธิ์
ได้ครอบครองเนื่องนองอกนิษฐ์
อาญาสิทธิ์นายหมวดให้ตรวจตรา
ลาวแตกด่อนชิงได้หนักหนา
เงินหาเกวียนของที่ต้องการ
วิวาวยนั้นให้พวกทหาร
ผู้ใดราบรบได้ให้ผู้นั้น
ริษาย้ายยี่ตี่บังกัน
อีกห้าวันจะยกไปพารา
ช่องเกี้ยวราชทัณฑ์อยู่หนักหนา
เฝ้าฟังบัญชาจะอย่างไร
จะป้องกันทูลขอให้จงได้
จะเพ็ดทูลให้ด้วยขอบพอ
ต่างคนลูกลาไปสอสร
รู้ต่อดอกกันทั้งนั้นไปฯ
ครั้นขุนนางไปแล้วหาช้าไม่
เวลาค่ำย่ำได้สั๊กยามปลาย

ข้าไทใช้สอยกินนอนหลับ
พลายแก้วข้าเลื่องเยื้องกราย
ไม่พบพิกตร์ชักลาวที่เคยใช้
ด้วยพี่เลี้ยงเคียงข้างคอยประคอง
เพื่อนไปเฝ้าเล่นแจระจาย
เจ้าพลายแก้วสั่งพลันทันใด
บอกพี่เลี้ยงเวียงวันทั้งสอง
ว่ากูเชิญขึ้นมาพาที

๑ ฝ่ายสาวพรหมาก็รับคำ
ถึงห้องลาวทองเข้าทันใด
บอกสามนางนั่งอยู่พร้อม
เชิญขึ้นไปสั่งสนทนา

๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าลาวทอง
รู้ว่าพลายแก้วแว่วไว
ให้หวาดหวั่นจิตคิดพรั่น
ว่าพลายยกมือขึ้นไหววอน
เลี้ยงน้องมาจนน้องเป็นสาว
พ่อแม่ป้อนข้าวทุกเช้าเย็น
จะให้น้องไปเฝ้าเจ้านายทัพ
บ่สู้บ่ทันประการใด

๑ ครานั้นนางวันกับนางเวียง
ต่างปลอบคอบเจ้าลาวทองพลัน
พ่อแม่ให้มาเป็นข้าเขา
ต้องให้เขาเมตตาปราณี

เทียบดับสิ้นแสงศุนย์หาย
รูดม่านม่นหมายเจ้าลาวทอง
บอกว่าไปอยู่กับนางต่างห้อง
ร้องไห้ตั้งแต่พ่อแม่ไป
ยังหาหายโศกาท่าสรดไม่
เอ็งจงลงไปอย่าช้าที
ให้พาเจ้าลาวทองขึ้นมา
ปรึกษากันที่จะอยู่ไป
อำลาลูกมาหาข้าไม่
นั่งไกล่แล้วกล่าวซึ่งวาจา
ว่าหม่อมพลายแก้วเธอให้มา
ว่าแล้วก็ลาไปทันใด
ทอดสองพี่เลี้ยงสะอื้นให้
จะให้ขึ้นไปถึงห้องนอน
พี่วันพี่เวียงขึ้นไปก่อน
น้องห่อนที่จะเฝ้าเจ้านายเป็น
บ่าวใดก็มีได้มาเบิ่งเห็น
กลางเวณกลางค้ำบ่เคยใคร
จะขอร้องขอรับเป็นสังโชน
น้องไปบ่ฮอดพี่นางวัน
พี่เลี้ยงฟังนางพลางรับขวัญ
แม่จะคิดเดียวดั้นที่ไปไยมี
จงถือใจโยเล่านะเจ้าพี่
จะได้ตักเพราะรู้บำรุงใจ

ถ้าขึ้นชั้นอารมณ์เขตรมเตรียม
 พี่น้องจะต้องซึ่งโทษภัย
 คุณท่านคุ้มครองป้องกันเรา
 หมายใจว่าจะได้เป็นหน้าตา
 เจ้าลือฮีสบ่พึ่งข้า
 จงเอ็นดูอย่าตายาย
 อย่าจุใจเลยพี่จะเป็นเพื่อน
 นิจจាន้องยังหมองระทวยเปลี่ย
 พี่เลี้ยงเคียงนางข้างละคน
 เดินไกลถึงม่านคลานเข้ามา
 เจ้าลาวทองถอยหลังลงนั่งทรุด
 พอม่านแหวกสว่างกระจ่างไป
 เจ้าลาวทองซบหน้าไม่นั่งตรง
 พี่เลี้ยงเลี้ยงหลีกให้ลอยนวล

๑๐ ครานั้นจึงโหมเจ้าพลายแก้ว

ก็รู้ว่านางประหม่าละล้าละลัง
 พินิจน้องผ่องผิวเจริญพักตร์
 นึกถวิลยินดีปรีดา
 ร้อยซึ้งนั้งขึ้นเป็นไรเจ้า
 สันทนาถันเล่นเย็นเย็นพลาง
 วันทัพบมาถึงบ้านจอมทอง
 บ้านอื่นตื่นแตกกระจายไป
 หรือเข้าใจใครบอกว่าพี่มา
 หรือคนดีมีอยู่อย่างไรเจียว

โหดเหี้ยมไม่ตรีหาดีไม่
 ลูกเลยลามไปถึงบิดา
 จึงยกเจ้าลาวทองให้เป็นข้า
 พ่อแม่พึ่งพาจนวันตาย
 จะพลอยพาพ่อแม่เราดิบหาย
 หมายพึ่งจึงให้มาเป็นเมีย
 แก้มเปื้อนแม่เช็ดน้ำตาเสีย
 อย่าปลกเปลี่ยปลอบให้เอาแบ่งทา
 แต่เวียนวนวุ่นวายกันหนักหนา
 สองนางต่างพากันเข้าไป
 กระชุนจุดมือมาหาข้าไม่
 แสงไฟปลาบต้องละอองนวล
 บังม่านหมอบลงให้ปิ่นป่วน
 นางก็ชวนทรุดแอบพี่เลี้ยงบังฯ
 เห็นนางมาแล้วยังแอบหลัง
 อยู่ข้างหลังพี่เลี้ยงล่อดา
 สวาทรักมิได้วายเสนาหา
 ยิ้มเยื่อนสนทนาปราศรัยนาง
 อย่าบังเงาเชิญนั่งข้างสว่าง
 ขอถามนางทุกขีร้อนแต่ก่อนไร
 น้องตระหนกตกใจหรือหาไม่
 โยเจ้ากล้าอยู่แต่บ้านเดียว
 เมตดาไม่จับขั้วเดียว
 จึงไม่เที่ยวทั้งบ้านประการใดฯ

๑๑ ครานี้นางวันกับนางเวียง
สะกิดเจ้าลาวทองให้ตอบไป
ทั้งสองพี่เลี้ยงจึงเบี่ยงบ่าย
วันเมื่อทพี่ไทยไล่ดี
อึ่งก็ขึ้นกับลำพูน
จึงปกป้องครองทรัพย์และครอบครัว
จึงคิดกันเข้าสบงสังคย
พ่อเฒ่าห้ามว่าอย่าชอกชอน
ถึงกองทัพจะมาจับไปทั้งบ้าน
เดชบุญคุณท่านช่วยคุ้มภัย
ถึงกระนั้นก็ยังไม่วายเศร้า
หมายใจจะได้เป็นหน้าตา

๑๒ พลายแก้วยิ้มแล้วก็ตอบคำ
จึงพิกลคลใจทั้งไพร่นาย
ที่จริงใจก็ไม่คิดคะนองความ
เวลาเย็นเห็นหน้ามาเนืองนอง
ความนิยมสมคิดเหมือนจิตใจ
เหตุไรเจ้าจึงไม่สนทนา
ทั้งสองพี่เลี้ยงเคียงข้าง
มิสมักรไม่รักก็แล้วไป
ครานี้นางวันกับนางเวียง
สะกิดเจ้าลาวทองต้องตัว
ถ้าได้ทั้งสองพี่จะได้พึ่ง
ตัวน้องต้องไปอยู่ชญา

ทั้งสองหมอบเมียงยกมือไหว
นางไม่สนทนาพาที
ยิ้มพรายตอบความไปตามที่
หนีไม่ทันด้วยว่าไม่รู้ตัว
ไม่มีมูลเหตุศึกสงบทั่ว
หนีไปก็กลัวจะม้วยมรณ
แต่ผู้คนบนเรือนนั้นเร้นซ่อน
ค่อยนั่งนอนอยู่กับเหย้าอย่าเศร้าใจ
หาพลัดวงศ์วานนั้นไปไม่
จอมทองจึงได้เป็นตัวมา
ต่อเจ้าลาวทองมาเป็นข้า
ขอพึ่งบาทาคุ่มวันตาย
ชะรอยบุญเราทำไว้มากหลาย
มิได้ทำอันตรายบ้านจอมทอง
ว่าจะได้เมียงามมาร่วมห้อง
สองท่านพาเจ้าลาวทองมา
ถึงได้เชียงทองก็น้อยกว่า
หรือว่าใจนางไม่เต็มใจ
ช่วยถาเมียงดูให้สิ้นสงสัย
อย่าร้องไห้แก้มเจ้าจะหมองมัว
พี่เลี้ยงเซ่งติมิใช่ชั่ว
ทูลหัวนี้โยไม่เจรจา
แม่นแข็งขี้มีพึ่งคำพี่ว่า
ไม่เห็นหน้าสองพี่จะหนีคืน

เลี้ยงมาหมายว่าจะพึงบุญ
เสียแรงวอนสอนสั่งทุกวันคืน

๑๑ ความนั้นจึงโหมเจ้าลาวทอง

จะออกปากยากสุดจะเจรจา
นึกกลัวสองพี่จะหนีทั้ง
จะได้ตอบคำชายให้อายใจ
จำเป็นจำใจจะออกปาก
ที่เลี้ยงหยิกเน้นให้เจรจา
ตัวข้อยจะประนอมยอมเป็นข้า
แต่หากห่วงหลังนักจะหักไป

๑๒ พลายแก้วเห็นนางยังประหม่า

ครั้นจะสนทนาให้เข้าใจ
จึงเอื้อมมือหยิบหมากที่ในพาน
ด้วยเคยเชื่อใจแต่ไรมาน
ช่วยยื่นหมากไปให้เจ้าลาวทอง
สนทนาเวลาก็ดีก็ครั้น
พี่เลี้ยงรับหมากมายื่นให้
ไม่กินกลัวจะไม่ให้ไคลคลา
ตั้งแต่ยามเย็นนางมาอยู่
ครั้นต้องหมากมณฑร์เคี้ยวประเดี๋ยวใจ
เห็นเจ้าพลายนายทัพขยับยืม
เจ้าพลายแก้วแหว่เห็นกิริยา
เบือนหน้ามาบอกกับสองนาง
หวานนอนแล้วสิน้องลาวทองไป

ไม่ให้ฟังก็หมุ่นมุ่งไปอื่น
ยังสะอื้นไม่เอ็นดูกับพี่ชาย
ได้ฟังทั้งสองพี่เลี้ยงว่า
ด้วยไม่เคยสนทนาภาษาไทย
ถ้าไปจริงแล้วหามิที่เห็นไม่
หวั่นไหวสะทีกสะเทินทั้งกายา
ยังกระดากกระเดื่องเขินเขินหน้า
นางประหม่าเสียงสั่นให้พรันใจ
หมายว่าจะเมื่อถึงเมืองได้
เป็นจนใจไม่รู้ที่จะพาที่ย
พูดไม่เงยหน้าขึ้นจากที่
เข้าช้อยู่ก็นั่นเกินเวลา
อัดอั้นใจอ่านพระคาถา
ไม่ข้าส่งให้พี่เลี้ยงพลัน
ทั้งสองพี่ก็กินหมากในพานนั้น
ไปเกิดวันอื่นจึงขึ้นมา
เจ้าลาวทองรับไว้ไม่เงยหน้า
ครั้นกินหมากมณฑราให้เสียใจ
หาได้ดูหน้าตาเจ้าพลายไม่
ก็อาลัยลอบเหลือบชำเลืองตา
บิ๊มประหนึ่งจะคลานเข้าไปหา
ก็รู้ว่าต้องเทพว้าจวนใจ
ไปพลาวันอื่นจงมาใหม่
ดับไฟมีดมีดทำนันทรา

สองนางเยื้องย่างมาทั้งคู่
ลาวทองเฟ่งพิศยังติดตา

๑๑ พลายแก้วลูกลงมาจากเตียง
มีอกส่ายย้าถูกเจ้าลาวทอง
หยุดยั้งนั่งไกลไคร่นี้หือ
ต่อปัดมือจากอกจึงตกใจ
ร้อยซึ้งนังโยไม่บังควร
เลียมลูบจูบโถมประโลมลง
ทรุดลงประจวบกลางที่นอน
ยืมพลางทางเคล้าพัลวัน
อ่อนนุ่มเื้อหนั่งสนิทนิ่ม
เต้าตั่งตั่งดอกประทุมมา
คึกคึกพายุกล้ำเมฆเกลื่อน
ประเปรี้ยงเสียงซ่าในสากล
เสื่อมคลายหายมิดมัวพยับ
ทั้งสองสุขเกษมเปรมใจ
ลาวทองระทวยใจในที่นอน
เจ้าพลายแอบแนบข้างไม่ห่างกาย
เชยคางให้นางลุกขึ้นกินหมาก
ตระกองกกยกสะพักใส่ตักไว้
จูบผมชมแอบแนบหน้า
เป็นสัจย์จริงนะเจ้าจะเล่าความ
ถ้าไม่ก็ตราขการงานทัพ
สงสารโคกใจไม่วายวาว

ปิดประตูรีบไปไม่คอยท่า
ไม่ออกมาหมายอยู่เป็นคู่ครองฯ
เดินเมียงมาจะปิดประตูห้อง
นางนังอยู่มิได้ร้องประการใด
หาออ้อออกปากกระไรไม่
คิดว่าไครนี้เล่าเจ้าลาวทอง
เวลาจนวนรุ่งแสงสว่างห้อง
ประคองกอดอุ้มแก้วขึ้นเตียงพลัน
อย่าอาวรณ์มาที่จะรับขวัญ
รวรระรื่นรสจันทน์กระจะทา
จิมลิมนำรักเป็นหนักหนา
เมื่อกลีบแยมผกาเสาวคนธ์
รุสเลื่อนฝูฟุ้งเป็นลมฝน
ไม่ทานทนไหลนองทั้งแดนไตร
เดือนกลับส่องกระจ่างสว่างไสว
ดีเหลือไฟจุดประทีปประเทืองพราย
ซบซ่อนหน้าลงไม่เงยหาย
ประจวบจูบมิได้วายท้าวลใจ
ไม่เปรี้ยวปากฤาช่างทนกระไรได้
ระทวยใจกออ่อนละมุนงาม
อย่าหัดลบลูกขึ้นเถิดจะขอถาม
พี่แสนรักจักตามอารมณ์นาง
พี่นี้ไม่กลับลงไปล่าง
ด้วยจะร้างแรมท่านผู้ใหญ่ไป

ตัวพี่ถึงได้เคล้าคลึง
 สงสารท่านทั้งสองจะหมองใจ
 ครั้นจะทิ้งเจ้าไว้ในจอมทอง
 ได้เมียจากเมียก็เสียดาย
 เอาความรักหักเสียทั้งสองข้าง
 หรือจะอยู่เมืองบนก็ตามใจ

๑๑ ลาวทองสะเทินเมืงหน้า

กอดแนบแอบอิงกับอกพลาย
 พ่อแก่แม่เฒ่าเป็นที่รัก
 บ่ตอบคุณสองท่านได้ปานใด
 จากอกสองเฒ่ามาเว้าผัว
 เมื่อใหม่ใหม่ก็พิไรว่ารักกัน
 ถ้าปะแคล้วคล่องเป็นสองรัก
 ถ้าหม่อมรักฟักฟุ่มพอรอดตัว
 รักหม่อมยอมตามไปจนถึง
 เพราะความรักเข้ามาทำจันดาล

๑๒ ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายแก้ว

พี่รักเจ้าลาวทองผ่องใสภา
 ถึงเมียพี่มีอยู่อย่าพรั่น
 ถนอมเวลาให้ถ้วนทุกคนไป
 เจ้าแก้วดากำพร้าไม่มีญาติ
 ปล่อยพลางทางเกล้าพัลวัน
 สักพักยกหยอกนวลชวนพูด
 ประคองนมผอมแก้มแนมใน

รำลึกถึงพ่อแม่ยังร้องไห้
 ต่างอยู่ต่างไปใจเสียดาย
 พี่รำลึกถึงน้องไม่เหือดหาย
 คิดไปให้ระคายรำคาญใจ
 จะไปล้างตัวกันอย่าร้องไห้
 ผัวไม่ว่าเจ้าให้เคืองระคายฯ
 เสนหาเหิมใจไม่เหือดหาย
 นางไม่คิดกลับกลายประการใด
 ฟุ่มฟักเฝ้าเลี้ยงมาจนใหญ่
 ก็อาลัยเหลือที่จะรำพัน
 ระวังตัวกลัวจะปะปัสงั้น
 ครั้งถึงเวียงได้ข้อยคิดกลัว
 ก็ยากนักด้วยเขาเป็นเจ้าผัว
 ครั้นถึงเมียน้องกลัวมิเป็นการ
 อย่าคะเนิงเลยที่ว่าอยู่บ้าน
 ด้านไปกว่าจะตายลงต่อตาย
 ยิ้มรับขวัญแล้วจึงตอบว่า
 ยิ่งกว่าร้อยรักผู้ใดใด
 แต่เช่นน้องเ็นนั้นอย่าสงสัย
 ตามน้อยตามใหญ่ให้เสมอกัน
 อย่าหวั่นหวาดวิโยคโศกตลย์
 ป่วนปั่นเปี้ยมรสรัญจวนใจ
 กระซิบสูตสองแก้มเจ้าแจ่มใส
 ฟุ่มไฟราคร้อนระบมทรวง

จนเวลาสุริยาจะใกล้เข้า
ครั้นเวลาสุริยารยับดวง
รยวรีนภุมรินบินคล้า
แสนภิรมย์ชมชิตสินทนาน
พวกเหล่าชาวเขลยก็หมอบคลาน
พานหมากตั้งวางไว้ข้างใน

๑ ครานั้นจึงโหมเจ้าลาวทอง
จะจากไปเข้าเฝ้าไม่เว้นวาม
คิดแล้วจึงเรียกสองพี่เลี้ยง
จึงแจ้งความพลันทันที
ตัวเราสิจะลงไปเมืองใต้
ฝีมือักทำเราชำนาญ
ถวายไว้ในวัดเมืองลำพูน
สองพี่หาผ้าเนื้อดีมา
ด้ามัประสมแล้วย้อมผืน
เข้าสะดั่งกริ่งมูมเสมอไป
สองนางพี่เลี้ยงเคียงข้าง
ปักเป็นเรื่องพระยามารา
มาประจัญได้ด้นมหาโพธิ์
พวกพลแปรร่างต่างกันไป
บ้างแบกตะบองตะแบงมาน
กำซาบศรรค์พรณราย
ตรีศูลเสนาเกาทัณฑ์
ชีคชสารกล้างวางอน

เผาคลึงเคล้ามิดังบริบรวง
หอมพวงพุ่มช่อผกาการ
ดูเหว่าแหว่เสียงเพราะเสนาหวาน
ก็รูตม่านออกมานอกด้วยทันใด
ประคองพานน้ำผ้าเช็ดหน้าให้
เจ้าพลายแก้วออกไปนั่งยังขุนนางฯ
อยู่ในห้องคิตติรำวีร้าง
จะสืบสร้างฝีมือให้ลือดี
พี่เวียงพี่วันเข้ามานี่
น้องนี้ตรึกไว้เห็นได้การ
เมื่อไรจะคืนขึ้นมาบ้าน
จะปักม่านไว้ให้ประจักษ์ตา
ให้เป็นเค้ามูลไปเบื้องหน้า
จัดหาสิ่งของด้วยทันใด
สดชื่นม่วงมันด้วยเนื้อใหม่
นางก็นั่งตั้งใจด้วยปริดา
ร้อยไหมให้พลางทั้งชายขวา
ยกพลโยธากองทัพชัย
กริ้วโกรธกระตือรือร้นที่นั่งไล่
บ้างสวมใส่เสนาเกราะพราย
ชีสารสูงสุดพระเมรุหมาย
จักรแก้วแหวนพรายคทาธร
กันหันโล่เชนแลสลอน
สิงหาราชฤทธิรอนระเหิดตาม

มึงม้าแหม่มม้าพลาหก
 ล้วนประดับประดาเครื่องม้างาม
 ปักเป็นธงหน้าคลาเคลื่อน
 เทพทุกราตีก็หนีลับ
 ที่ม่วงก็ม่วงเป็นมันแสง
 ดันไม้ไสพรั่งทั้งกิ่งใบ
 สารพัดหัตถ์ยืนเหมือนอย่างเป็น
 ปักเขาสุทนต์สัตถันท์
 ถัดมาห้าแถวแนวสมุทร
 เป็นระลอกกระฉอกชลธาร
 ปักเป็นบัวบานตระการตา
 ปักเป็นสัตว์จืดบุพผาสดิน
 ลาวทองน้องนั่งมาแต่เช้า
 เจ้าพลายแก้วชำเลืองเยื้องกราย
 ยืนพิศดูน้องลาวทองปัก
 นั่งเพี้ยมเสี้ยมงามทั้งกายา
 ยิ่งแสนพิศวาสจะขาดจิต
 ฝีมือมานลาวทองต้องใจ
 นั่งใกล้ใจเสียไม่อยู่ได้
 เอนदनบนฟูกเจ้าลาวทอง

๑๑ ลาวทองกับสองนางพี่เลี้ยง
 พอสว่างแสงส่องโชนทัย
 ตัดจากสะดึงที่ซึงกาง
 เครื่องหอมจ่อมจันทร์กระแจะทา

ผจงยกย่ำอย่างกลางสนาม
 บ้างซีโคโคหลามกระบวนทัพ
 เมฆเกลื่อนอาทิตยก็มีดดับ
 ระบายด้วยทองถมทุกแห่งไป
 ที่แดงก็แดงดังชาดใส่
 ปักนกหกไล่ได้ตามกัน
 แลเขม้นจิกกินแล้วบินผัน
 วินันตการวิกยุคนธร
 คงคาใสสุดแลสลอน
 ผูกกินนรวิหามาอาบกิน
 ภูมราบินร่อนกระพือผิน
 กินรินร่อนร่าอยู่เรียงราย
 เท่าถึงพระอาทิตย์ก็ตกหาย
 ถึงห้องเห็นม่านพรายดูพราวตา
 น่ารักฝีมือเจ้าหนักหนา
 ละม้ายหน้าเจ้าพิมพิลาไลย
 หวนคิดถึงพิมเพื่อนพิมัย
 ได้กับฝีมือพิมก็ยิ้มมอง
 ลูกหันเข้าไปถึงในห้อง
 นอนตรงอยู่ในทับจนหลับไปฯ
 ตามตะเกียงปักม่านหอนอนไม่
 ก็แล้วเสร็จตั้งใจจินตนา
 สองนางอาบน้ำแล้วผัดหน้า
 มาหาพลายแก้วผู้แว่วไว

สามนางหมอบเมียงเคียงข้าง
 ยังคิดถึงเจ้าพิมพิลาไลย
 ช่างรู้เรื่องนิทานมารประจัญ
 ถึงอยุธยาธานี
 ลาวทองได้ฟังเรียกพลั้งชื่อ
 คิดแล้วตอบไปด้วยใจปอง
 จะถวายไว้ในวัดเจติยหลวง
 แล้วจะปั้นรูปทรงจำนงใจ
 พ่อแม่แก่เฒ่าเป็นทุกข์ถึง
 บ้านกับวัดใกล้พอไปมา
 เอาดูเ็นอะไรทำใจหวาด
 นี่มีนึกว่าเมียข้าชื่อพิม
 ลาวทองสองนางก็ตามมา
 พวกชายตามหลังสะพรังไป
 กราบพระนมัสการแล้วออกมา
 ข้าไทโหลกปูนพร้อมมูลกัน
 เหนียวดีแล้วย้ายย้าบ้าน
 บ้านเหมือนสนิทไม่ผิดตัว
 แล้วจารีกรูปร่างชื่อลาวทอง
 กราบกรานม่านคลี่ด้วยปรีดา
 แล้วนั่งลงพินิจพิชฐาน
 บั๊กเสร็จสิ้นผืนคืบกับวัน
 เป็นปัจจัยให้ถึงพระนิพพาน
 แม้นตายวายชีพม์วยมรณ

เจ้าพลายแก้วเห็นนางลงนั่งใกล้
 ปราศรยว่าเจ้าปักมีมอดี
 ฉลาดล้นหญิงใดในกรุงศรี
 ไม่เหมือนฝีมือพิมไอย์ลาวทอง
 ยืนมือมาสะกิดที่ทั้งสอง
 ม่านของช้อยนี้จำนงใจ
 ด้วยตัวนี้จะล่วงไปเวียงใต้
 เชิญไปด้วยช้อยหนอยเถิดรา
 จะค่อยคลายคะนึงด้วยรูปข้า
 จะจารีกรูปข้าว่าชื่อพิม
 ฝีกปากบางดั่งชาติประจจัม
 ยิ้มแล้วก็ลุกไปทันใด
 บ่าวข้าเดินตามงามไสว
 เข้าในวัดเมืองลำพูนพลัน
 จัดได้นายสาเป็นช่างปั้น
 น้ำเชื้อโมงนั้นทั้งหนึ่งวัว
 นั่งดูอยู่ด้วยกันทั้งเมียผัว
 งามดีถ้วนทั่วทั้งกายา
 เรียกสองพี่เลี้ยงเข้ามาหา
 ร้อยสายสอดมาค่อยผูกพัน
 ขอเดชะม่านข้าสร้างสรรค์
 กางกันถวายพระปฏิมากร
 สมบัติพัสดานอย่าย่อหย่อน
 ขอให้รพากฟ้าสุราลัย

อนึ่งนั้นรูปปั้นกับมานี้
ถ้าว่าเมืองลำพูนสูญเมื่อใด
ครั้นพิษฐานแล้วก็ทราบลา
มาถึงกองทัพเข้าจับพลัน

๑๑ ครั้นสนธยายาค่ำแล้ว
นอนในห้องทั้งสองสำราญใจ
เวลาตีกีเตือนส่องผ่องแผ้ว
ปานนี้พินิจมองของพิยา
ถ้ามีรับสั่งมาให้หาทัพ
การศึกก็สำเร็จเสร็จพลัน
แต่อดอึดอึดขัดใจขัดจิต
ยังคิดก็ยังนานรำคาญใจ

ร้อยปีย่าให้สาปสูญได้
จึงให้สาปสูญไปตามกัน
ชวนหม่อมผัวมาขมิ้มมัน
ชวนกันเข้าในค่ายสบายใจ
พลายแก้วลาวทองผ่องใส
ลาวทองหลับไปในไสยา
เจ้าพลายแก้วนี้กะนั่งถึงเคหา
จะละห้อยคอยท่าทุกคืนวัน
จะได้กลับไปชมภิรมย์ขวัญ
นี้อีกสักกี่วันจะได้ไป
หลับนอนหาสนิทหลงได้ไม่
ต้องจำกล้ำกลืนไว้ในใจคอย

ตอนที่ ๑๑
นางพิมเปลี่ยนชื่อวันทอง
ขุนช้างลงว่าพลายแก้วตาย

๑ จะกล่าวถึงนางพิมพิลาไลย
คอยทัพตรับฟังยังรั้งรอ
รำลึกติดตื้นทุกคืนคอย
นอนวันฝันเห็นให้เป็นไป
อยู่อยู่แล้วก็จู่อกนอกห้อง
เผอิญเชิญเป็นไข้ไม่คืนคง
สายทองเข้าประคองประคับปลอบ
ไอ้พ่อพลายแก้วแววไว

๑ ครานั้นศรีประจันต์ผู้แม่เฒ่า
กลัดกลุ้มคลุ้มคลั่งไม่ฟังยา
หมอละเออะอะไรให้ทุกสิ่ง
วุ่นวายทั้งบ้านแถบนาบน
ถามหมอลางหมอว่าไม่ตาย
บ้างก็ว่าลมบาดทะยักชักหัวใจ
บ้างว่าผีเรือนวิ่งเข้าออก
มดหมอละแคะดำวาระยา
คนเจ็บร้องเสียงเหมือนนัวมอ
จะให้มันรักษาไปว่าไร
หมอยู่ไม่ได้ไปสิ้นเรือน
หาหมอมามากเปลี่ยนหมามากพลู
ผอมหนักผอมหนาดาบ้องแบน

นอนเดียวเปลี่ยวใจอยู่ในหอ
ไม่แจ้งข้อเนื้อความประการใด
แต่ละห้อยหาหลับสนิทไม่
หลงใหลเพื่อพูดตั้งผีลง
หัวเราะร้องว่าเรอละเมอหลง
แต่ทรุดทรุดแล้วทรงเสมอไป
จะฟังชอบหูเหื่องหามีไม่
ไม่เห็นใจเมียแล้วกระมังนาศ
เห็นลูกสาวซุบเซราลงหนักหนา
มดหมอลามาก็หลายคน
ข้าไทชายหญิงวิ่งสับสน
จนใจไม่รู้ว่าเป็นไร
ลางหมอก็อวร้ายเห็นไม่ได้
บ้างก็ว่าไข้เพื่อเลื้อยระดูทำ
ศรีประจันต์ดากลอกไม่เป็นสำ
มานั่งกินพร่ำพร่ำสบายใจ
อ้ายหมอนั่งหัวร่อหาตุไม่
ไล่หัวให้ไปพันเรือนกุ
ศรีประจันต์คำเปื้อนสนั่นหู
เข้ามาดูลูกแล้วรำคาญใจ
กอดลูกเข้าแล้วก็ร้องไห้

ตอนที่ ๑๑

แม่เฝ้ารักษามาแต่ไร
 ไม่รู้ว่าเป็นโรคสิ่งอันใด
 ยาหมอให้กินสิ้นตำรา
 อุตส่าห์เกิดนะเจ้ากินข้าวปลา
 แต่ยกทัพขึ้นไปไม่วีแวว
 ปลอบลูกถูกต้องประคองมือ
 ไม่พูดจามาบ้างเป็นอย่างไร
 ลูกเฒ่าของเราทำไมมัน
 จะเช่นเหล่าข้าวทั้งเต่าปลา
 ช่วยลูกพอให้คลายหายขาด
 มัวแลปลิ้นปล้อนดาอยู่ทำไม
 นางพมฮัตฮัดขัดใจ
 โทษเอาพ้อข้าสารพัน
 หนักอกหนักใจลูกหนักหนา
 ทำกระไรจะได้เห็นหน้าพ่อพลาย

๑๑ ความนั้นท่านยายศรีประจัน

ดูลูกวิปริตเห็นผิดใจ
 แกจึงลุกออกมานอกห้อง
 หมาภพลูใส่พานลนลานมา
 ครั้นถึงจึงตรงเข้าไปหา
 ออพืมเป็นไขกระไรครั้น
 ไหลเล่อเพื่อพุดดั่งผีเข้า
 เห็นจะไม่เป็นตัวแล้วขรวัดา

ก็มีได้เคลื่อนคลายสักเวลา
 คิดคิดผิดใจเป็นหนักหนา
 เสียเงินสักตะกร้าไปได้แล้ว
 เอาใจไว้ทำออฟลายแก้ว
 มิได้แว่วเรื่องราวว่าอย่างไร
 กินข้าวต้มกฏาแม่จะต้มให้
 กฏาผีใครมาเข้าบอกเรามา
 พ่อพันศรผัวข้ากฏาไรชา
 ไม่รู้ว่าพ่อมาอย่าถือใจ
 จะทำบุญตักบาตรส่งไปให้
 ออพืมเป็นไขมาช่วยกัน
 ผีสงอะไรที่โชนั้น
 นับวันไปเกิดไม่รอดตาย
 เมื่อยารักษามันไม่หาย
 กอดสายทองเข้าสะอื่นไปฯ
 ตัวสั่นน้ำดาลลงหลังไหล
 รำลึกขึ้นได้ถึงขรวัดา
 ร้องเรียกข้าไทอยู่ไหนหว่า
 เข้าในวัดป่าเลไลยก์พลัน
 ประเคนหมากขรวัดาขมิ้น
 มดหมอทั้งสุพรรณไม่เคลื่อนคลา
 ผอมโศกซุบเซว้าลงหนักหนา
 กรรณาช่วยดูให้แจ้งใจฯ

๑๑ ครานี้แจ้งท่านขวัญดา
ครันดูรูปประจักษ์ก็ทักไป
มันตกลงที่นั่งนางสีดา
ถ้ามันไม่จากผัวตัวจะตาย
ผลัดข้อเสียพลันว่าวันทอง
โรคนั้นพลันจะคลายหายไป

๑๒ ศรีประจันรับคำแล้วอ้อลา
ถึงเรือนร้องไปว่าไม่ตาย
แล้วก็จัดข้าวปลาและกล้วยอ้อย
จะทำขวัญเจ้าพิมพิลาไลย
ยายศรีประจันดักขวัญลูก
ขวัญเอื่อยอย่าเที่ยวไปไพรพวง
อย่าหลงชมเสื่อสีห์หมีเม่น
อย่าหลงชมแรดช้างแลกวางทราย
แล้วก็ดักข้าวปลาเข้ามาฟาด
เอาด้ายดำผูกมือร้อยดับเทียน
อยู่มาข้าวปลาก็กินได้
คลายคลี่มีเนื้อขึ้นทุกวัน

๑๓ จะกล่าวถึงโคมเจ้าขุนช้าง
พลายแก้วไปทัพก็หายไป
เมื่อไรไหนมันจะได้กลับ
ฤทธิ์เดชเวทมนตร์อะไรมี
อย่าเลยจะผลอขอวันทอง
จะพูดจาว่าขานกับมารดา

พิเคราะห์จ้ะจับยามดูหาข่าวไม่
ออพิมพิลาไลยนี้เคราะห์ร้าย
เมื่อทศพัทธ์รักพาไปสู่ภูเขาย
ถ้าภัยภัยแก้ไขไม่เป็นไร
จะครอบครองทรัพย์สินทั้งปวงได้
หาบรลย์ไม่ดอกสีกายายช
ดีใจขวัญดาแก้วหาย
ขวัญดาจะแก้ภัยคุณใจ
ขนมเล็กขนมน้อยเอาลงใส่
ข้าวของจัดไว้กินใส่ลง
ผิดผิดถูกถูกแก้วหลง
กลางดงคนเดียวอยู่เปลี่ยวตาย
กระแด่กระเด็นเดินดุ่มกระต่าย
ชะนีค่างนางกรายจะหลอนเลียน
โรกภัยหายขาดบาดหนามเสี้ยน
เปลี่ยนพิมพ์ผลัดชื่อวันทองพลัน
หลับไหลไม่เพื่อละเมอฝัน
ศรีประจันคอยสำราญบานใจ
รู้ว่านางนั้นคลายหายไข้
ไม่ได้ข่าวราวเรื่องราวร้ายดี
ลาวมันมีแหะดับลงกลิ้งชี้
ถ้าดีเชียงทองได้จะกลับมา
ถนอมไว้ในห้องจะดีกว่า
บอกศรีประจันว่าอ้อแก้วตาย

จึงสั่งบ่าวไพร่ไปเร็วหว่า
ว่ากูเชิญมาในห้องทั้งสองยาย
ครั้นถึงยายกลอยกับยายสาย
ทั้งสองยายได้ฟังมาลนลาน
ขุนช้างว่าวอนให้อ่อนจิต
จงปรานีตัวข้าพหากันไป
ออกแก้ตัวนั้นมันไปทัพบ
ใครจะรอดมาได้ก็ไม่มี
แม่ผลัดชื่อว่าเจ้าวันทอง
จงช่วยเอ็นดูข้าพหากันไป

๑ ครานั้นยายกลอยกับยายสาย
หลงใหลแต่จะได้เงินตรา
สองยายอาบน้ำแต่งตัว
ขุนช้างเลือกหาข้าไท
ค่อยกระซิบกระซาบสังคดี
กูเคยไวใจแต่ไรมา
เก็บเอากระดูกผีที่ป่าช้า
อ้ายบ่าวรีบมาป่าช้าขุ
ขุนช้างรับหม้อใหม่เข้าในห้อง
จับกระຈกขึ้นชูดูกระบาล
กูแค้นหน้าแพ่นลงสักโขก
เกลี้ยงหน้าเกลี้ยงหลังดูจโร
เปื้อนแประเลอะหน้าเหมือนทาเล่น
เอาไม้ไผ่สอยเส้นให้รายเรียง

ไปหาปากล่อยกับป้าสาย
อ้ายบ่าวรับค่านายวิ่งลนลาน
บอกว่านายให้เชิญเข้าไปบ้าน
ถึงบ้านขุนช้างเข้าทันใด
เงินทองไม่คิดจะเสียให้
ขอวันทองให้ข้าสักที
แตกยับลาวทางเสียเป็นผี
บัดนี้นางพิมพ์ลาโดย
หมอลายว่าจะครองทรัพย์สินได้
ขอวันทองให้ข้าหน่อยระย
ไม่รู้แยบคายขุนช้างว่า
ก็รับคำอำลามาทันใด
ทาแป้งหวีหัวนุ่งผ้าใหม่
ที่ไว้เนื้อเชื่อใจแต่ก่อนมา
ธุระของกูมีเป็นหนักหนา
อย่าช้าเอ็งรีบออกไปวัด
ใส่หม้อใหม่มาให้ถนัด
จัดหม้อกระดูกได้ไวทันการ
นุ่งผ้ายกทองแล้วห่มส่าน
เห็นหัวตัวลั่นรำคาญใจ
โสโครกไม่เอาแก้วเอากการได้
จับเขม่าเข้าใส่สักสองเพรียง
หวีกระจายรายเส้นไม่มีดเกลี้ยง
มุหน่ายป้ายเคียงลงเต็มที

อ้ายหยอกหยอยมันน้อยกว่าที่เปล่า
 อนิจจาข้าวของเงินทองมี
 ชื้อช้างซื้อม้าก็กว่าร้อย
 ถ้าซื้อได้ก็จะใส่เสียให้คว้น
 ถ้ารู้ว่าจะล้านแต่กำเนิด
 ขัดแค้นแน่นใจตั้งไฟลาม
 จับหม้อกระดุกผุกกระดาศ
 ขุนช้างเรียกบ่าวที่ไวใจ
 ลงจากเรือนพลันตะวันเที่ยง
 ถึงเรือนศรีประจันมีทันช้า
 อีบ่าวบอกว่าอยู่ข้างใน
 ว่าขุนช้างมาหาคาเป็นมัน

๑๑ ยายศรีประจันเปิดหน้าต่าง
 เหนือโหลโซมหน้าพ้อมาโย
 ขุนช้างก็ย่างขึ้นบันได
 นั่งลงแลมาดาเหลืออกสน
 ศรีประจันรับไหวมีไกรทัน
 พ้อมาหลายคนท้าวอะไร

๑๒ ครานั้นจึงโฉมเจ้าขุนช้าง
 น้ำตากระเด็นเป็นเม็ดเช็ดน้ำตา
 นี่คือกระดุกออพลายแก้ว
 พระยาเชียงทองมันสองใจ
 ทำเป็นเข้าด้วยออพลายแก้ว
 หยุตทัพลับนอนมาหลายครา

ผมชี้ค่านาเกลียดชังเกียจหัว
 ช่วยหาเสนาสาได้กว่าพัน
 ผมเหนื่อยหนึ่งกระไรไม่มีขวัญ
 ตัดกันดูเล่นแสนงามงาม
 ฎไม่ปรารภนาเกิดอ้ายสำสาม
 ลูกเดินผลิผลามเข้าห้องใน
 บ่าวไพร่หมอบกลาดทั้งน้อยใหญ่
 ส่งหม้อกระดุกให้แล้วเดินมา
 สองยายเดินเรียงมาข้างหน้า
 ถามหาท่านยายศรีประจัน
 แล้ววิ่งไปบอกนายขมิ้นมัน
 หยุตยังอยู่ที่นั่นดินบันไดย
 แลเห็นขุนช้างร้องปราศรัย
 จะไปไหนเชิญขึ้นมาข้างบน
 สองยายนั้นไซ้เดินติดกัน
 ยกมือไหว้วนเป็นชนไฟ
 หันเห่ามาเลือกเขียนหมากให้
 เป็นไฉนยายกลอยยายสายมาย
 ทำครวญครางอื้อแล้วยี่หน้า
 เอาหม้อกระดุกมาตั้งลงไว้
 ลาวแพงเสียแล้วเขาเอามาให้
 เข้าด้วยเชียงใหม่แล้วกลับม
 ยกทัพมาแล้วถึงกลางป่า
 ครั้นเพลาลบค่ำลงรำไร

พระยาเวียงทองยอมมาทาง
 ร่องขึ้นอิงมีมันหนีไป
 มาถึงกรุงก็ติดคุก
 อ้ายมากฝากหม้อกระดุกมา
 อายุมันสั้นเท่านั้นแล้ว
 ไม่พอที่จะกล้ำอาสาดาย

๑ ครานั้นท่านนายศรีประจัน
 ออแก้วตายแล้วนอกอา
 วันทองเป็นไข้ก็ไม่ตาย
 ออพลายกลับตายเสียก่อนมัน
 วันทองร้องไห้มิได้งด
 เรียกหาวันทองร้องอิงไป

๒ ครานั้นจึงโฉมนางวันทอง
 เสียงแม่ร้องไห้โสโสออกมา
 ใครมาว่าชั่วตัวกูตาย
 อ้ายจูเห่าเจ้าเล่ห์ทุกอย่างไป
 กระที่บดินผางผางกลางประตู
 กลับเข้าในหอคลอน้ำดา
 โอ้พ่อพลายแก้วของเมียเอ๋ย
 มันแกล้งร้องระบวยอน
 แล้วกลับมาเจรจาว่าสอพลอ
 พุดได้เชือนแซ่ยายแม่ยับ
 คิดมากก็เป็นน่าน้อยใจ
 ถ้าพ่อไม่ไปใครจะมา

เลือดแดงตลอดจนปอดไหล
 ออแก้วก็สิ้นใจไปไม่ช้า
 หลายคนทนทุกข์อยู่หนักหนา
 ว่าแล้วทำหน้าที่เป็นทุกข์คลาย
 คิดคิดถึงออแก้วก็ใจหาย
 ให้แม่พิมพ์เป็นหม้ายอยู่เอกาฯ
 ได้ยินขุนช้างนั้นรำพันว่า
 แม่นับวันคอยทำอยู่ทุกวัน
 เเคราะห์โศกโรคร้ายเป็นกวดขัน
 เข้าหอยังไม่ทันสักเท่าไร
 จะปลอมมันไม่อดร้องให้ได้
 หัวใจเอ็งขาดแล้วแก้วแม่อาฯ
 อยู่ในห้องได้ยินขุนช้างว่า
 เห็นหน้าขุนช้างก็ขัดใจ
 แกล้งใส่ความร้ายกู่จะดำให้
 หม้อใบละสิบเบี้ยสู้เสียมา
 โคตรแม่มึงกูชี้คร้านดำ
 ทอดตัวโคกาทในที่นอน
 เมียไม่เชื่อมั่นเลยอ้ายหัวกลั่น
 ซอกซอนส่อเสียดจนไปทัพ
 เอากระดุกใส่หม้อมาสับปลับ
 กลอกกลับปลอกปลิ้นไปทุกดา
 ผัวไปเท่านั้นมีคนว่า
 สุดปัญญาเมียแล้วพ่อแก้วเอ๋ยฯ

๑ ศรีประจันได้ฟังลูกสาวดำ
ใครใครอย่าได้ถือมันน้อยเลย
แต่เพียงเป็นไส้สันนิบาตคลัง
ดำอึ้งกะเนิงบ้านซี้คร้านดี

๒ ครานั้นยายกลอยกับยายสาย
เข้าไปกระซิบกระหีบดา
กฎหมายตั้งไว้แต่โรมา
ถ้าเสียทัพกลับมาให้ฆ่าฟัน
ถ้ามันตัวตายลงในทัพ
ไพร่ซึ่งเสียทัพกลับทั้งปวง
วันทองจะต้องเป็นหม้ายหลวง
ยักย้ายถ่ายเทเสียเป็นไร
เขาจะคิดแก้ไขที่ในกรุง
อย่าให้เกิดความใหญ่ดังไฟเสีย

๓ ครานั้นท่านยายศรีประจัน
วันทองเป็นหม้ายผัวตายไป
ขุนช้างมั่งมีเศรษฐีใหญ่
เห็นจะได้ฟังพาข้างหน้าครั้น
วันทองเตี้ยวันนี้ก็ผัวตาย
เกิดความหนามเสี้ยนจะยากใจ
แต่ทว่าทุ่งกว้างหนทางไกล
ถ้ามันไม่ตายออพลายมา

๔ ครานั้นยายกลอยกับยายสาย
พวกไพร่ติดคุกอยู่ทุกวัน

รำคาญใจหนักหนาพ่อแม่เอ๋ย
แต่ก่อนมันไม่เคยเป็นเช่นนี้
ว่าไรไม่ฟังบ่อยู่อื้อ
ไม่เห็นผ้ออกแก้วแล้วแม่ฯฯ
ครั้นได้แยกคายแล้วจึงว่า
ว่านี่แน่คุณป้าศรีประจัน
ว่าใครกล้ออาสาไปทัพซันห์
กฎหมายตั้งมั่นตามกระทรวง
ลูกเมียให้จับเป็นหม้ายหลวง
ให้ติดพวงส่งเข้ายังคุกใน
จะยากเย็นเป็นห่วงหาบ่อยไม่
ขอให้ขุนช้างเอาเป็นเมีย
เงินทองสักกี่ถุงจะสู้เสีย
ใกล้เกลี่ยเสียเกิดแต่ไกลไกลฯ
ตัวสั้นหน้าตาลงหลังไหล
ไม่เห็นหน้าใครจะป้องกัน
เงินทองเสียได้ไม่คิดพรั่น
คิดแล้วเท่านั้นจึงว่าไป
จะนิ่งไว้เป็นหม้ายเห็นไม่ได้
จะขอให้ก็ตามแต่ปัญญา
กูนี้ไม่รู้แห่งที่จะว่า
เบื่องหน้าจะเกิดเนื้อความกันฯ
จึงว่าพลายแก้วตายเป็นแม่มนัน
มันว่าพลายแก้วนั้นรอดกลับมา

ท่านไม่รู้เห็นจะเป็นไร
 ถ้าท่านยอมให้ปันจงสัญญา
 ถ้าเขาเกาะเอาตัวไป
 ผันแปรแก่กันได้ทันที
 ยายศรีประจันก็รับคำ
 จงเร่งรีบมาอย่าช้านาน

๑๑ ครานั้นจึงโฉมนางวันทอง
 ลูกเต๋นปัดปัดด้วยขัดใจ
 สายทองของน้องไปข้างไหน
 งานการเข้าคำไม่นำพา

๑๒ ครานั้นสายทองผู้พี่เลี้ยง
 เรียกร้องดาพรหมระงมไป
 ฝ่ายว่าดาพรหมนั้นหัวล้าน
 ลงนั่งเอี่ยมเพี้ยมแล้วเอี่ยมมอง
 วันทองชี้หน้าคำประจาน
 จะรู้สึกสำนึกบ้างเป็นไร
 ดีแต่เที่ยวโกหกพกลม
 ให้หมาฝูงถนัดพลัดเข้ามา
 มันมาเที่ยวเยี่ยวขี้มีแต่เปื้อน
 อีตัวเมียบอกนอนหงาย

๑๓ ครานั้นยายกลอยกับยายสาย
 ขุนช้างทำไม่รู้ไม่ชี้
 จึงชวนยายกลอยกับยายสาย
 ศรีประจันเข้าว่าอย่าอนใจ

เขาก็คงปรับไหมเอาแก่ข้า
 ข้าอยู่ไม่ได้ภัยจะมี
 ถ้อยความข้างในจะอึ้งมี
 แรมปลายเดือนนี้จะทำการ
 ว่าแรมสามค่ำให้ถึงบ้าน
 ว่าขานแน่นอนไม่ผ่อนไปฯ
 อยู่ในห้องได้ยินว่าแม่ให้
 ร้องคำข้าไทแจ้วแจ้วมา
 ไปเรียกอ้ายพรหมมาหาข้า
 โคตรแม่มีงคิดว่าประการใดฯ
 ได้ยินเสียงน้องเรียกอยู่ใจ
 ใจไวมาหาแม่วันทอง
 ขานขาลูกออกมานอกห้อง
 แม่ร้องเรียกหาฉันว่าไร
 แม่มีงอ้ายหัวล้านหาดีไม่
 เป็นบ่าวไพร่บ้านช่องไม่นำพา
 มันนำตบให้ล้มจมขี้หมา
 มีงหลับตาเฝ้าประตูไม่ดูแล
 อ้ายขี้เรื้อนเห่าระเบ็งเชิงแซ่
 ปลอ่ยโคตรแม่มีงไว้ให้อึ้งคะเนิงฯ
 วันทองคำวุ่นวายนั่งหน้าบึ้ง
 นั่งอยู่ดูจะอึ้งเอาหนักไป
 ว่าบ้ายแล้วเรลายกมือไหว้
 ที่สัญญากันไว้ให้รีบมา

วันทองร้องคำไปอึงมี
งานการเข้าคำไม่นำพา
ลั่นลมมิ่งดีข้า
ชาติโอโกหกนกทั้งทูต
ยายกลอยยายสายนายขุนช้าง
รีบลงจากบันไดในทันที
ยายกลอยยายส่ายว่ากูขายหน้า
โคตรเค้าเขาซูดเอาสุดใจ
ขุนช้างว่าไม่เป็นเช่นนั้นดอก
ร้องบอกกับฉันเป็นมารยา
หล่อนจึงขึ้นโคตรแม่แก่กระนั้น
คงจะได้เป็นเมียอย่าเสียใจ

๑ ครานี้จึงโหมนางวันทอง

ไอ้พ่อพลายแก้วแววตา
วันพ่อม้วยมุตสุดชีวิต
ลางร้ายก็ไม่มีให้แจ้งใจ
เขาร่านายตายไพร่ติดคุก
สารพัดขัดสนจนทุกดา
แต่เกิดเป็นตัววันทองมา
วันเมื่อส่งศพตัวก็ไป
โพธิ์ปลูกด้วยกันสำคัญไว้
ถ้าพ่อแก้วตายวายวาง
คิดคิดขึ้นมาว่าแคนแม่
หลงไหลเชื่อฟังอ้ายจ้งไร

เหวี่ยงยายมีว่าไรไปไหนหา
เสียงเฮฮาที่ไหนไปนั่งพูด
หัวทูตจะกลามะพร้าวซูด
อึ้งกูกุดตัมกะทิดูตริตี
ลูกจากหอกกลางเดินเร็วรี
ออกจากบ้านท่านศรีประจันไป
ที่นี้หาปรารธนามาอีกไม่
ถึงเอาทองกองให้ก็ไม่มา
วันทองแม่แกบอกเป็นปริศนา
ว่าให้เชิญแม่เทพทองไป
ว่าให้ไปหากันตามผู้ใหญ่
หาที่ไหนไม่เหมือนแม่แก้วตาฯ
อยู่ในห้องโถยหวนละห้อยหา
มรณาแน่แล้วฤาอย่างไร
เมียจะผีนสักนิดก็หาไม่
บ่าวไพร่ไปด้วยไม่เห็นมา
เมียทุกข์เหลือที่จะตามหา
ไม่รู้ว่ายูธยานั้นอย่างไร
หาได้เข้ายูธยาสักหนไม่
จำได้อยู่แต่ว่าคลองบางกลาง
ถ้ากระไรจะดูพอรู้บ้าง
โพธิ์กลางต้นนั้นจะบรรลือ
จะสืบสาวดูให้แน่หาได้ไม่
ยอมยกลูกให้อัยขุนช้าง

โอ้วาอนิจจาวันทองเอ๋ย
แต่ระกำซ้ำใจไม่วายวาง
มีผ้าผัวอยู่สองสามวัน
เมื่อวันจากหอคลอน้ำตา
ในจิตคิดว่าจะกลับหลัง
ออกปากฝากข้ากับสายทอง
พอสายทองย่องเข้าไปดูน้อง
กอดคอสายทองร้องรำไร

๑๑ สายทองปลอบว่าอย่าร้องให้
พี่น้องแนบนาน้ำตานอง
โอ้แม่วันทองของพี่เอ๋ย
เพราะอายุนช้างจัญไร
ลดเลี้ยวเกี้ยวสกิดทั้งวัดบ้าน
จนได้กับพ่อแก้วแววตา
เพ็ดทูลเจาะจงให้ทรงใช้
เดี๋ยวนี้มันยิ่งว่าสารพัน
เห็นจะเป็นเล่ห์กลอายสอพโล
ให้หลงว่าพ่อพลายนั่นตายไป
มันหมายความว่าตัวมันมีทรัพย์
แม่เฒ่าของเราก็ปรองดอง
นี่เวรกรรมจะทำอย่างไรดี
แม่ผัวของเจ้าก็อยู่ไกล
อย่าเลยนะเจ้าเราจะไป
ไปหาขรัวตาจูแกลตุ้

กระไรเลยแสนยากนี้สุดอย่าง
นี้ได้สร้างกรรมไว้อย่างไรมา
จากกันไม่ได้มาเห็นหน้า
กำขับไว้หนักหนาด้วยห่วงน้อง
สั่งแล้วสั่งเล่าทั้งเศร้าหมอง
แล้วจึงไปจากห้องด้วยจำใจ
นางวันทองเห็นหน้าน้ำตาไหล
น้องไม่อยู่แล้วพี่สายทองฯ
รำคาญใจดูเจ้ายิ่งเศร้าหมอง
ร้องให้สะอึกสะอื้นไป
กระไรเลยหาความสุขสักนิดไม่
มันพอใจตัวเจ้าแต่รุ่นมา
อายจันดาลคนนี่เห็นหนักหนา
มันยังส่อเสียดว่าทุกสิ่งอัน
จนร้องให้แทบเทียมจะอาสัญ
ว่าหม่อมพลายแก้วนั้นชอบบรลย์
เอากระดูกใส่หม้อมาส่งให้
จึงได้มาขอแม่วันทอง
มีเงินแล้วจะนับให้คล่องคล่อง
เราพี่น้องสองคนก็จันใจ
จะหลบลิ้นหนีไปข้างไหนได้
ไม่รู้แห่งหนไหนกาญจนบุรี
วัดป่าเลไลยก์เจ้ากับพี่
ประเดี๋ยวนี้แม่ศรีประจันนอน

แม่อยู่ในห้องอย่าร้องไห้
หาได้ไล่ชั้นตะวันรอน
ออกมาจากห้องทั้งสองคน
ถึงวัดเหยียบย่องมองเข้ามา
เอาหมากพลูส่งให้กับเจ้าเณร
ขรัวตามองป้อนหน้าถามว่าใคร
กุศลดีชื่อให้ไขก็หาย
เมื่ออ้วนพีดีขึ้นเป็นกายกอง

๑๑ ครานั้นวันทองกับสายทอง
ตื่นนอนรอนรนเป็นพันใจ
เชาบอกเรื่องราวเป็นข่าวร้าย
ขรัวปู่ช่วยดูตามตำรา

๑๒ ครานั้นจึงทำนขรัวตาจู
ยามสุรย์ยามจันทร์ก็มันใจ
ทักทายตามที่ยามตรีเนตร
ผิวเองมีชัยได้พารา
ได้ทั้งพัสดุเงินทอง
หน้อยหนึ่งก็จะมาอย่าตกใจ

๑๓ ครานั้นวันทองกับสายทอง
เข็ดน้ำดาลล่อยล่อยค่อยสบาย
ครั้นถึงก็ขึ้นบนเคหา
บอกแก่แม่เฒ่าศรีประจัน
จันออกไปหาทำนขรัวปู่
หม่อมแก้วดีทักกลับมีชัย

พี่จะไปหาหมากกับปลุก่อน
เว้นช่อนซบซิบกระหีบคา
ผ่อนปรนลอบลงจากเคหา
ขึ้นกุฎีขรัวตาด้วยทันใด
จึงประเคนขรัวตาหาข้าไม่
นึกได้หัวร่ออ้อวันทอง
เป็นไรไม่สบายหน้าตาหมอง
เอ็งมาสองคนนี้ด้วยเหตุไรฯ
พี่น้องยกมือขึ้นกราบไหว้
ด้วยผ้าไปตีทัพไม่กลับมา
เชื่อว่าผิวฉันทายจริงฤาฯ
จะจริงเหมือนเขาว่าฤาอย่างไรฯ
พิเคราะห์ก็จับยามดูหาข้าไม่
เห็นไม่เป็นไรก็ว่ามา
ใครบอกเหตุโกหกอย่าเชื่อหา
ข้าศึกเป็นจุดนิวัดไป
เข้าของผู้อื่นเป็นไหนไหน
เอ็งอย่าเชื่อใครใครไปขุนวายฯ
พี่น้องได้ฟังทุกข์โศกหาย
กรบลาผ่นผายมาบ้านพลัน
สองราปรีดีเปรมเกษมสันต์
ตามทำนทายนั้นทุกสิ่งไป
ทำนดูว่าหาเป็นไรไม่
ได้ทั้งครอบครัวตัวจวนมาฯ

๑๑ ความนั้นท่านยายศรีประจัน

หายตามยามเล่ห์เวลา
 อวดว่าดูแลแถมลูก
 เองอย่าพาชื่อเชื่อถือไป
 เขาจะเก็บเอาไปเป็นหม้ายหลวง
 ไม่มีใครติดตามด้วยความจน
 ออแก้วไข่ม่มไม่รักใคร่
 ขุนช้างม่นชั่วแต่กระบาล

๑๑ วันทองได้ฟังคำแม่ว่า

ทอดตัวร้องไห้ไม่สมประดี
 เห็นแต่เงินทองของเขา
 ขวัญฟูหายมาว่าเชื่อนไป
 ถึงคนไม่อายุก็อายุผี
 ถึงจะขึ้นยกให้ไม่ปรองดอง
 เมื่อมดหมอมักทายว่าไม่ถูก
 จะไปดูให้แน่แท้แก้ไข

๑๑ ศรีประจันฮึดฮัดให้ขัดใจ

มึงจะให้ถูกก้อยพลอยวุ่นวาย
 ถึงตันโพธิ์ตันไทรจะไปสืบ
 แม่นว่ายังยืนขึ้นขัดใจ

๑๑ วันทองได้ฟังคำแม่ว่า

แผดร้องก้องไปใช้พอดี
 เอากำเนิดเกิดใหม่ในชาติหน้า
 ร้อยกับแสนกลปีแต่้นไป

สิ้นหัวว่ากูไม่เชื่อหา
 มันจะสู้ตาเห็นได้อย่างไร
 ลางที่มันหาถูกสักนิดไม่
 ก็พวกไพร่ติดคุกอยู่ทุกคน
 จะกอดเข้าเหงาง่วงลงคราววัน
 ผ่อนปรนเสียเถิดอย่ารำคาญ
 มันเบรลลยไม่กลับมาถึงบ้าน
 ถึงหัวล้านหัวเหลืองเครื่องในดีฯ
 ดังจะฆ่าตัวตายให้เป็นผี
 แม่ว่าอย่างนี้ก็จนใจ
 หมูหมากก็จะเอามายกให้
 แม่ไม่เอ็นดูแก้ววันทอง
 อายุสิบหกปีมีผิวสอง
 ผิวของข้ายังไม่เป็นไร
 โพธิ์ปลูกเป็นสำคัญนั้นเป็นใหญ่
 ถ้าหม่อมบรลลยก็โพธิ์ตายฯ
 อย่าว่ายิดยาวไปอีฉับหาย
 จะรักอยู่เป็นหม้ายฤาอย่างไร
 มีใช้ทางแค่คืบกู่หาไปไม่
 กูจะให้ขุนช้างเสียวันนี้ฯ
 ทอดตัวโศกอาอยู่กับที่
 ฆ่าดีเสียเถิดไม่น้อยใจ
 หาปวารณาเข้าห้องเลยอีกไม่
 แม่เชื่ออะไรเป็นเช่นนั้น

เห็นแต่สินทรัพย์สัปดน

จงฆ่าเสียให้ตายวายชีวิ

มันจะมาเมื่อไรไอ้หัวเกลี้ยง

แปร้นแปรดแผดเสียงเปรี้ยงเปรี้ยงไป

๑ ศรีประจันต์หันหับจับไม้แร่

ขอค่อนเจรจาว่าซุกซน

ตีต้องวันทองร้องกรีดกรีด

ตะแคงพลิกหยิกซ้ำให้หน้าใจ

วันทองไม่ร้องขอโทษตัว

อ้ายขุนช้างผดคนกเค้าแมว

๑ ศรีประจันต์หยิกเอาที่ฝีปาก

เขาเป็นเศรษฐีมั่งมีครัน

ลิ้นกระด้างคางแข็งแกล้งว่าขาน

ได้ขุนช้างไว้เหมือนขุมทอง

๑ วันทองร้องไห้ไม่วายเถียง

ที่จะตีให้หยุดสุดกำลัง

ตันโพธิ์ปลูกไว้ไม่ไปคู

พรงนี้พอแจ้งแสงตะวัน

๑ ศรีประจันต์ได้ฟังวันทองว่า

กลัวจะผูกคอตายวุ่นวายไป

เจ้าจะไปดูโพธิ์ก็ตามใจ

แม่ได้อุ้มท้องวันทองมา

วันทองได้ฟังคำแม่ว่า

ถึงแม้พ่อแก้วตายวายปราณ

จะเอาคนไปยกให้กับผี

ตีกอกชกหัวทอคั่วไป

กูจะเอาไม้เสี้ยนลงให้ได้

กูไม่อยู่แล้วให้เป็นคนข

โคตรแม่มีงูตีให้ปีป่น

ขึ้นบนหอพลึงงันไป

เน้นีตลงสี่ข้างผางใหญ่

แกหวดป้ายด้วยไม้จนเป็นแนว

ผัวตายก็จะตายตามผัวแก้ว

เชื่อแถวหัวเกลี้ยงไม่เลี้ยงกันข

อื้อว้ายากมึงจะลายตลอดสัน

เขาจะคบเอาพันมึงออกกอง

หยาบข้าสามานย์อีจ้องทอง

ร้องไปตีไปให้หลังพังข

ตีส่งลงเสียงให้คลุ้มคลั่ง

แม่ไม่ฟังแล้วไม่ฟังกัน

ข้าจะอยู่ท่าไมที่ไหนนั้น

ตัวฉันจะลาแม่บรรลัยข

นึกสงสารขึ้นมาไม่ตีได้

อย่าร้องให้ไปเลยนะลูกอา

พรงนี้จึงไปฟังแม่ว่า

จะขึ้นขัดลูกยาไม่ต้องการ

เสียแรงมารดาเลี้ยงดูฉาน

จะขึ้นให้อีหัวล้านไม่ยอมใจ

เมื่อปากมันมีแต่ซีฟัน
เหมือนเอาตัวไปขวางเสียดกลางไพร
ศรีประจันปลอมลูกให้ถูกใจ
แม้รักลูกแก้วดังแววดา
ดึกตื่นอยู่แล้วแก้วแม่อา
แกนอนกับวันทองที่ห้องใน

๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าขุนช้าง
อยู่บ้านรำคาญใจไม่สบาย
ไต่ย็นเสียดยิ่งจะนั่งห้อง
แล้วกลับยินยอมพร้อมใจกัน
ขุนช้างฟังสังเกตตำแหน่งที่
ครั้นถึงบ้านเรียกหาพวกข้าไท
ขุนช้างวางขึ้นบนหลังช้าง
รีบรัดตัดมุ่งข้ามทุ่งนา
ปลงช้างดูทางสังเกตได้
พบโพธิ์ปลุกเรียงไว้เคียงกัน
จับต้นกลางกระโหลกโยกให้หนัก
ด้วยพลายแก้วตั้งสัตย์ปฏิญา
แต่ว่าต้นโพธิ์ยังอ่อนนัก
ไบหดเหี่ยวหยองดังตอไฟ

๑ ครั้นรุ่งสว่างกระจ่างแสง
นวลนางวันทองผ่องใสภา
ยายศรีประจันร้องเรียกข้า
ดูข่าวปลาหมอกพลุกจะไป

ลูกจะนอนกับมันอย่างไรได้
แม่ไม่รักลูกแล้วฤณา
แม่มียากยกให้อยาพักว่า
จะขึ้นใจลูกยาไปทำไม
ฟังคำแม่ว่าอย่าร้องให้
ครั้นจะไปกลัวลูกผูกคอตาย
ความสมัครรักนางไม่เหือดหาย
ลอบมาบ้านทำนายนศรีประจัน
แก้ตัววันทองร้องสนั่น
จะไปดูโพธิ์สำคัญที่มันใจ
แล้วรีบรักกลับมาหาข้าไม่
สั่งให้ไปผูกเอาช้างมา
จอบเสียมเตรียมมาหานักหนา
พอรุ่งถึงท่าบางกลางพลัน
ก็รีบข้ามน้ำไปขมิ้มมัน
ไบนั่นเขียวพุ่มช่อมุดา
เดชะอารักษ์เขารักษา
กันจอบเสียมมีดพว้าให้ผัดไป
โยกหนักไบนั่นไม่ทนได้
ขุนช้างกับบ่าวไพร่ก็กลับมา
สุริยาแจ่มแจ้งพระเวหา
วอนเดือนมารดาด้วยทันใด
เร็วเร็วเข้าหาอย่าช้าได้
เรือแพอยู่ไหนไปถอยมา

เฮ้ยพวกผู้ชายออกพายหัว
 แกลุกขึ้นเหน็บรังตั้งจังกา
 วันทองกับยายศรีประจัน
 ออกเรือเหิดหวาข้าวอยู่ไย
 ตุ่มดื่มก๊วยก่ายพายตามเพลง
 ยกพายไม่ทันหันมาว่า
 แต่กระตึกพลิกขาที่รู้กัน
 พายเรือเบือใจเป็นจะตาย
 ศรีประจันร้องดำนัยน์ดาขัน
 ดีแต่จะไว้วะเฮฮา
 ประเดี้ยวเบาประเดี้ยวหนักขยักขยอน
 เติงกันออกแซ่ฮือแม่ยับ
 รีบเร่งตะเบ็งมาคืนกับวัน
 วาดเรือเข้าจอดทอดไว้

๑๑ วันทองไปถึงไม่อาบน้ำ
 เห็นใบโพธิ์ตกตือกตึง
 ล้มราบกราบลงกับต้นโพธิ์
 เมียเห็นเที่ยงแท้แนกใจ
 ได้ต้นหล่นลงยังสดสด
 แนแล้วพ่อแก้วมรณา
 เขาบอกข่าวให้ยังไม่เชื่อ
 พ่อไม่ได้กลับมาเห็นหน้ากัน
 เมียมีศัตรูอยู่รอบข้าง
 ถ้ามันพ่ออยู่ดีไม่มีภัย

แต่งตัวไวไวไอ้ชาติข้า
 ต่าจกโคตรเม่ออกแซ่ไป
 ลงเรือพร้อมกันหาข้าไม่
 ข้าไทออกเรือพายเหือมา
 โคลงเคลงเถียงกันอย่างไรหา
 ฟ้าม่าเหิดเอ๋ยเคยขี่ควาย
 ไปข้างนี้ข้างนั้นไต้ง่ายง่าย
 ถ่อพายไม่ถนัดผลัดไปมา
 พายไม่พร้อมกันอ้ายชาติข้า
 ภูเขาปลงด้วยถ่อให้คอพับ
 โคลงเคลงจะนอนก็ไม่หลับ
 แกจับไม้ไผ่เปรี้ยวเถียงกันไป
 ถึงบางกลางพลันหาข้าไม่
 ข้าไทอาบน้าคำอ้ออึ้งฯ
 ขึ้นบกเดินรำไปจนถึง
 ร้องอึ้งหวีดวิ่งไปเร็วไว
 ไอ้พ่อพลายตายแล้วไม่มาได้
 โพธิ์ใบเหี่ยวสลดลงหลากตา
 เห็นปรากฏเที่ยงแท้แนกหน้า
 เวราสิ่งไรมาตามทัน
 ที่นี้เหลือยังจิตคิดดอกกลิ่น
 นับวันแต่จะซ้าระกำใจ
 อ้ายขุนช้างและเป็นศัตรูใหญ่
 จะคุ้มครองน้องได้สารพัน

ถึงศัตรูคิดร้ายไม่หนายแหยง
 ที่นี้จะได้อะไรป้องกัน
 แต่ยังไม่รู้เห็นเลยสักอย่าง
 ชีวิตเมียไม่รอดเห็นวอดวาย
 อยู่ไปไอ้ขุนช้างจะเพียรขอ
 ร้องไห้จนซบสลับไป
 ล้มลงตรงใต้ต้นโพธิ์กลาง
 นานนานถอนใจเหว้อไหลซิก

๑๑ ความนั้นท่านายศรีประจัน

คิดคิดผัดใจไม่เห็นมา
 กลัวจะผูกคอล้มก้มคอยตาย
 เห็นลูกนอนซบสลับไป
 เห็นนางแน่นิ่งไม่ตีกาย
 น้ำตาอาบหน้าอยู่พุ่มพอง
 วันทองเอ๋ยแม่วันทองเอ๋ย
 อีเด็กเรว्हามาช่วยกัน
 บ้างเข้าหนุนหลังบ้างร้องไห้
 กอดหว่านคว่ำไว้ให้ล้มดา
 ที่ขาตะไกรไยไม่ต้อง
 เต็มที่หนักหนาหาหาชาวเรา
 ศรีประจันเข้าปลอบหอบลงเรือ
 วันทองพินตัวยังมัวดา
 ไอ้พ่อร่วมห้องของเมียเอ๋ย
 ตัวตายหายเสี่ยงอยู่เขียงทอง

ดังกำแพงเพชรเจ็ดชั้นกัน
 แม่ศรีประจันเหมือนหลักปักชีควาย
 ยังกให้ไอ้ขุนช้างเสียง่ายง่าย
 พ่อตายคนเดียวเมียเปลี่ยวใจ
 เมียจะตายตามพ่อหาอยู่ไม่
 ยั้งแต่หัวใจอยู่กริกกริก
 ปีมะจะตายกายนางไม่กระดิก
 แน่นิ่งอยู่ไม่พลิกซังกายา
 ลูกสาวไปนานครันคอยหนักหนา
 ไม่รู้ว่าจะเป็นประการใด
 แก่วนวายตามมาหาช้าไม่
 ตกใจเข้ากอดเอาวันทอง
 ใจคอแหหายร้องเรียกก้อง
 กอดลูกร้องไห้อกใจตัน
 ไม่อ้ออ้อออกมาเลยเรียกตัวสั้น
 ข้าไททั้งนั้นก็วิ่งมา
 นวดคลำยาไปบีบสองขา
 ศรีประจันร้องว่าแต่เบาเบา
 มือถือมะกรูดจ้องอยู่เปล่าเปล่า
 กัดหัวแม่ตีนเข้าอ้อออกมา
 อ้ายเดื่อคำพายออกจากท่า
 โศกาครวญคร่ำมาตามคลอง
 ไม่ควรเลยที่จะพรากไปจากห้อง
 ตัวของน้องนี้ก็คงตาย

อากัยเกิดมาชะตาชั่ว
 จะเอามีดกรีดคอตามพ่อพลาย
 ไ้อ้พ่อเจ้าประคุณของวันทอง
 ทั้งเมียเสียรักทุกสิ่งอัน
 ถึงกระไรได้พินแต่สักจัน
 เห็นแต่กระดุกใส่หม้อใหม่มา
 ครั้นจะว่ามีใช้ก็ใจกริ่ง
 เพราะอ้ายขุนช้างมันจัญไร
 ไ้อ้ว่าอนิจจาวันทองเอ๋ย
 เกิดมาอาภัพสารพัน
 อยู่มากับแม่จนมีเรือน
 จะอยู่เป็นคนไม่พ้นอาย
 ผัวตายทางไกลไปไม่ถึง
 สุตจิตที่จะคิดประการใด

๑ ศรีประจันตสงสารรำคาญใจ

กอดวันทองร้องไห้ในนาวา
 เลยร้องไห้ไหลเล่อเพื่อรำพัน
 เมียเคยปรนนิบัติไม่ขัดใจ
 เมียจะตายตามผัวกลัวผีหลอก
 จะโจนน้ำให้ตายไปตามกัน
 เมียจะเชือดคอตายเสียหลายครั้ง
 จะผูกคอกหาเชือกมาเตรียมไว้
 ไ้อ้พ่ออหิมาของเมียแก้ว
 จังคิดแล้วคิดเล่าเฝ้าวีรโร

มีผัวประเดี๋ยวนึงก็เป็นหม้าย
 หมายถึงเกิดชาติใหม่ได้พบกัน
 พ่อทั้งเรือนทั้งห้องไปสู่สวรรค์
 แต่เปลวไฟก็ไม่ทันจะพาดดา
 พอแทนคุณพ่อพลายก็ไม่ว่า
 เมียเห็นเวทนาเป็นพันไป
 จะสำคัญว่าจริงก็ไม่ได้
 ถ้าคนอื่นเอามาให้จะเชื่อกัน
 กระไรเลยวิบากจริงทุกสิ่งสรรพ
 แต่ย้งน้อยน้อยนั้นก็พ่อตาย
 ไม่ล่วงวันทันเดือนก็เป็นหม้าย
 อ้ายฉิบหายรบกวณจนป่วนไป
 เมียหาที่พึ่งแห่งไรไม่
 เหลืออาลัยเมียแล้วพ่อแก้วดา
 น้ำตาหลังไหลลงอาบหน้า
 ไ้อ้ว่าพ่อพลายมาตายไป
 ถึงผัวขวัญของแกที่ดักษัย
 รบกันไก่อ้มปลาร้าไม่ราวัน
 กลัวหายใจไม่ออกเมื่ออาสญ
 ก็กลัวจะเข้มนจะคาบไป
 แต่รอรังกลัวเจ็บไม่เชือดได้
 เชือกก็ใหญ่กลัวจะรัดมัดตันคอ
 ตายแล้วกลัวจะไปไม่พบพ่อ
 กระไรพ่อยูไปให้ชรา

แล้วแกกลับหวนระลึกนึกขึ้นได้
 นี่จะทำอะไรเล่าอกอา
 วันทองฟังแม่เพื่อละเมอว่า
 ศรีประจันนั่งงท้อใจ
 คิดคิดขึ้นมาเอาแค่นใจ
 เขาเลี้ยงกันแก่เฒ่ากับเหยาเรือน
 นี่เนื้อแท้ว่ากรรมมาทำเชย
 มาอยู่กับวันทองได้สองวัน
 มีศึกเชียงทองต้องไปทัพ
 ออกปากฝากพิมพ์พิลาไลย
 นางพิมพ์ร้องไห้พิไรว่า
 ทั้งแม่ลูกฟูมฟองนองน้ำตา

๑๑ ครานั้นจึงโฉมนางสายทอง

เปิดหน้าต่างเห็นเรือจอดบันได
 วันทองร้องบอกกับสายทอง
 โพร่กลางบางใบแทบไม่มี
 สายทองฟังน้องก็ตกใจ
 พี่น้องร้องให้กันสองรา
 สายทองปลอบว่ายาร้องให้
 สายทองประคองเข้าห้องนอน
 สายทองว่าพี่นี้มันหมาย
 ขวัญจุกแจ่มไม่แคลงใจ
 เมื่อครั้งวันทองน้องเป็นไข้
 ผลัดซื้อเสียงใหม่สบายดี

ออฟลายแก้วแว่วไวตายแล้วหา
 อนิจจาออฟลายมาตายไป
 ยิ่งโศกสะอึกสะอื้นให้
 แก่ผลอไผลรำพันด้วยพื้นเพื่อน
 หัวอกใครเช่นนี้ไม่มีเหมือน
 เพื่อนทุกข์เพื่อนยากไม่จากกัน
 เผลอญเป็นให้วิโยคโศกศัลย์
 ยังไม่ทันจะรู้ว่าจะอย่างไร
 แม้ยังรับถ้อยคำจำไว้ได้
 ด้วยเจ้าหมายใจจะกลับมา
 ศรีประจันบ่นพร่ำรำพันว่า
 จนเรือจอดทอดทำยังอาลัยฯ
 อยู่ในห้องไต่ยินเสียงร้องให้
 วังลงไปหาน้องด้วยทันที
 หวังน้องขาดเดี๋ยวจริงแล้วพี่
 สองต้นยังดีประจักษ์ตา
 กลิ้งเกลือกเลือกไปไม่เงยหน้า
 อยู่ในนาวาจนรอนรอน
 แม่เอ๋ยขึ้นไปบนเรือนก่อน
 ว่าวอนพุดจาด้วยอาลัย
 ว่าหม่อมแก้วยังหาตายจริงจริงไม่
 ดุทีไรไม่ผิดแต่สักที
 ถ้าไม่ได้ขวัญจุกก็เป็นผี
 วานขึ้นนี้เธอยังว่าไม่เป็นไร

ซื้อต้นโพธิ์กลางนั้นใบร่วง
พื้กิ่งว่าขุนช้างทำบุญไร

สอพลอขอแม่แม่ให้ปัน

เถียงกันเฝ้าบ้านกับมารดา

รุ่งขึ้นอ้ายจัญไรไม่เห็นตัว

วันนี้เมื่อเย็นที่เห็นมัน

จงสงบความไว้วางใจเกิดแม่

มาตรแม่หม่อมแก้วเธอล้มตาย

วันทองว่าพื้ก็เห็นจริง

คิดคิดยั้งวิตกกอกใจตัน

๑๐ ครั้นรุ่งขึ้นชาวรอบคอบฟ้า

วันทองตื่นดาก็อาวรณ์

ถึงหม่อมแก้วตายจริงฤาหาไม่

แต่ตัวรักยังไม่ได้ครอบครอง

มาตรแม่หม่อมแก้วรอดกลับมา

จะเอาของหม่อมแก้วแววไว

วันนี้จะไปวัดป่าเลไลยก์

หมากพลูยังมีที่ในครัว

ว่าแล้วไปหาศรีประจัน

บัดนี้ผ้าลูกก็บรรลือ

ผ้าผ่อนของหล่อนที่เหลือไว้

เงินทองเสื้อผ้าสารพัน

การบุญสุนทรณ์แม่ไม่ว่า

ของผีของนางเอาไว้อย

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

เห็นจะเป็นคนลวงหาเชื่อไม่

อ้ายหัวโสมน้เอาหม้อกระตุกมา

วันนั้นเราคำมันหนักหนา

วอนว่าจะไปดูโพธิ์สำคัญ

อ้ายชาติชั่วทำโพธิ์เป็นแม่มนั้น

มาแอบอยู่ด้วยกันทั้งบ้านนาย

เห็นแน่เหมือนจิตที่คิดหมาย

ลางร้ายก็จะมีสักสิ่งอัน

แต่คิดกริ่งใจน้องยังนึกพรัน

สะอื้นอันจนหลับกับที่นอนฯ

สกุณเภาถูก้องร้องสลอน

ปรับทุกข์ปรับร้อนกับสายทอง

จะอาลัยอะไรกับข้าวของ

น้องนึกจะอุทิศทำบุญไป

ข้าวของก็คงหามาได้ใหม่

ทำบุญส่งไปให้หมดตัว

ทั้งจะได้ไล่เสี่ยงกับท่านขรัว

ทูนหัวช่วยพาให้ข้าไป

รำพันบอกความสะอื้นให้

จะลาเมื่อออกไปยังวัดพลัน

เอาทำบุญส่งไปให้ผัวฉัน

ศรีประจันว่าไปเกิดแม่ไป

เจตนากรวดน้ำส่งไปให้

ถมไปเงินทองของขุนช้าง

วันทองฟังว่าก็ขัดใจ
 เข้าห้องจัดของออกกองวาง
 ครั้นแล้ววันทองกับสายทอง
 ครู่หนึ่งถึงวัดป่าเลไลยก์
 ขวัญแลดูเห็นวันทอง
 ร้องให้ร้องหอมออกชมชาน

๑๑ ครานั้นวันทองกับสายทอง
 ฉันทุพรที่พิชฐานไว้
 ครั้นจะว่าหม่อมแก้วไม่บรลย
 เข้าของทั้งนี้ที่เอามา
 มาตรมั่นผัวฉันทุพรตลอดมา
 แต่ล้วนของหม่อมแก้วแววไว

๑๒ ขวัญได้ฟังหัวเราะว่า
 ทำบุญส่งไปอย่าได้กลัว
 ว่าแล้วหยิบผ้าที่อย่างดี
 ผ่าผืนอัสลัตตัดลงไป
 แล้วแกจึงว่ากับวันทอง
 พิชฐานให้ผัวมาเร็ววะ
 วันทองหัวเราะทั้งน้ำตา
 ถ้าผัวฉันทุพรไม่ม้วยชีวี
 จริงจริงฤทธาว่าให้แน่
 ในเดือนนี้มีมาถ้าผิดนัด

๑๓ ครานั้นวันทองกับสายทอง
 ทำท้ายพนันมันคงจริง

สละบัตรหน้าลูกไปจากหอขวาง
 พลงเรียกข้าคนให้ขนไป
 ที่น้องเดินมาหาข้าไม่
 ขึ้นบันไดไปหาท่านอาจารย์
 เอ๊ะอะไรของอลหม่าน
 ที่บ้านใครเขาว่าเป็นอย่างไร
 พี่น้องยกมือขึ้นกราบไหว้
 ไบร่รงหล่นไปประหลาดตา
 ก็กริ่งใจเห็นผิดอยู่หนักหนา
 หมายถึงจะอุทิศทำบุญไป
 ข้าวของคงจะหามาได้ใหม่
 ทำบุญส่งให้จนสิ้นด้วย
 จริงฤทธาเองคิดมิใช่ชั่ว
 ช่วยผัวให้มาจงไวไว
 ห่อคัมภีร์หม่อมพระทรงเครื่องให้
 เงินทองเอาไว้จะสร้างพระ
 ของเอ็งโมทนาเอาเถิดหนา
 ขอให้ได้ปะกันพรั่งนี้
 เจ้าคุณเขาวางอะไรเมื่อตะกี้
 จะบนปลุกกุฎีถวายเป็น
 กุจะแก้มาให้ไม่เคืองขัด
 จงเอาไฟเผาวัดกูจริงจริง
 พี่น้องได้ฟังขวัญทุกสิ่ง
 ค่อยสบายหายกริ่งบรรเทาทุกข์

ทั้งพวกข้าไทที่ตามมา
 ค่อยเชื่อมสร้างโศกเศร้าบรรเทาทุกข์
 ครั้นมาถึงเรือนเข้าหาแม่
 เล่าตามถ้อยคำท่านขรรค์ดา
 ขรรค์ดาแกล้งเห็นกับสินบน
 สอพลอพูดพ้อให้ขบใจ

ได้ฟังขรรค์ว่าก็เป็นสุข
 พี่น้องลาลูกครรไลมา
 ข้าไทแข็งแหวอยู่พร้อมหน้า
 ศรีประจันร้องว่าไม่เชื่อใคร
 เข้าของเอ็งขนเอาไปให้
 กูไม่เชื่อใครใครสักนิดเลย

ตอนที่ ๑๒

นางศรีประจันยกนางวันทองให้ขุนช้าง

๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าขุนช้าง
สั่งบ่าวเหล่าช่างชานาญเคย
พวกช่างบ้างเลื่อยบ้างก็ถาก
หอใหญ่เก้าห้องท้องกระดาน
พวกผู้หญิงแซ่แบ่งทำขนม
ทั้งมะพร้าวน้ำตาลหมากพลู
ขุนช้างนับวันไวใกล้เวลา
มาบ้านศรีประจันในทันที
ลูกมาหารหรือคุณแม่เจ้า
เอาไปถวายวัดเสียยังแล้ว
อันเหอของลูกนี้โตใหญ่
ราวกับวิมานทองของพระอินทร์
ชะหอห้องของลูกข้าโตใหญ่
จะเอาอะไรบอกไปอย่ารั้งรอ
หอเก่าจะเอาไปปลูกวัด
หอใหม่ใหญ่โตสมหน้าตา
ว่าแล้วท่านยายศรีประจัน
ประโลมปลอบวันทองให้ต้องใจ
ลูกเอ๋ยแม่คิดไม่รู้แล้ว
จะตายจริงฤจะรอดตลอดมา

ความสมัครักนางไม่เชื่อนเฉย
ปรุ่งหอเร็วเหวี่ยงให้ทันการ
โปกปากโผงผิงอิงทั้งบ้าน
เท่าวิหารจึงจะสมกับใจกู
ซือกล้วยอ้อยส้มลูกชมพู่
ไก่หมูกึ่งปลามากามี
จึงชวนศรพระยาผู้เป็นพี่
แจ้งคิดว่าการนั้นเตรียมแล้ว
จะขอหรือหอเก่าของพลายแก้ว
จะได้แผ้วถางทางพื้นแผ่นดิน
หาที่ไหนไม่เหมือนของลูกสิ้น
ศรีประจันได้ยินหัวเราะงอ
ขอบใจสิ้นทีแล้วอ้อพ่อ
ปลูกหอให้ดีเกิดลูกอา
ก็ตามแต่ถนัดแม่ไม่ว่า
รีบวันขนมาอย่านอนใจ
ลูกมาหาลูกพลันพลางปราศรัย
จะมีให้รู้กลมารยา
สงสารออแก้วเป็นหนักหนา
ไม่รู้ว่าจะเป็นประการใด

คิดว่าหอห้องของเจ้านั้น
 เศษบุญผัวเจ้าไม่บรรลือ
 เอาไปถวายวัดปลุกกุฏิ
 ถ้าผัวมาปลุกใหม่ให้ใหญ่ครัน

๑๑ ครานั้นวันทองเจ้าหลงกล

หันหน้าตอบมาในทันใด
 เอาไปปลุกกุฏิฤๅศาลา
 สุดแต่ได้กุศลผลบุญ
 ศรีประจันฟังลูกก็ถูกใจ
 บอกขุนช้างพลันมิทันช้า
 มั่นหารู้กลของแม่ไม่
 ไซ้ให้แต่บ่าวกับพวกพ้อง
 ขุนช้างฟังว่าก็จิตใจ
 สั่งบ่าวเร็วหวาอย่าช้ามือ
 ฝ่ายว่าท่านนายศรีประจัน
 พี่น้องกับบ่าวเจ้าขุนช้าง
 เร่งรีบขนออกไปนอกบ้าน
 กองเรียกถ้วนทั่วทุกตัวไม้

๑๒ จะกล่าวถึงท่านนายทองประศรี

คอยท่าลูกชายมาหลายวัน
 สงสารอหิเมพิลาไลย
 เมื่อแรกจากกันวันจะมา
 นี่จะเป็นอย่างไรก็ไม่รู้
 พรุ่งนี้จำกูจะลงไป

เอาทำบุญสุนธรรม์ส่งไปให้
 กลับมาปลุกใหม่ก็เหมือนกัน
 กุศลจะมีเป็นแม่นมั่น
 จอมขวัญแม่จะว่าประการใดฯ
 แยกบยลของแม่หารู้ไม่
 เหมือนลูกคิดไว้เจียวแม่คุณ
 ลูกก็ไมทนาไมว่าวัน
 จะได้ช่วยเจ้าประคุณให้รอดมา
 รีบลูกออกไปจากเคหา
 ว่าแม่ลงมันอีวันทอง
 เจ้าจงรีบไปจากบ้านช่อง
 พี่น้องชวนกันมาช่วยรื้อ
 รีบลูกออกไปไม่อึ้งอ้อ
 รื้อหอไปถวายท่านวัดกลาง
 จัดแจงของพลันไว้หอวาง
 วางเข้ารื้อหอแบกเอาไป
 ถวายท่านวัดกลางหาช้าไม่
 แล้วพากันกลับไปยังบ้านพลันฯ
 อยู่กาญจน์บุรีที่เขานั่น
 นานครันไม่เห็นเจ้ากลับมา
 จะตั้งใจคอยผัวอยู่นักหนา
 ก็โศกเศร้าโศกด้วยอาลัย
 จะตื้ออยู่ฤๅจะตรอมผอมไซ้
 เบี่ยมอมหิเมพิลาไลยดูสักที

คิดแล้วสั่งเหล่าบ่าวข้า
 เอ็งไปผูกควายที่เท่าตี
 กูจะไปเยี่ยมลูกสะไภ้
 แล้วสั่งให้อีหับกับอีเทียน
 ว่าแล้วก็เข้าไปหลับนอน
 ลูกขึ้นล้างหน้าหาหมากพลู
 ประทุกแล้วก็ขึ้นเกี่ยวณพลัน
 ตะวันเที่ยงหยุดนอนแดดอ่อนไป
 ถึงบ้านไม่เห็นหอลูกชาย
 ย่างขึ้นบนเรือนด้วยฉับพลัน
 บ่าวเอาเชี่ยนหมากออกมาตั้ง
 ศรีประจันบอกว่าครานี้ยับ
 พุดพลงน้ำดาแก่หลังไหล
 เเคราะห์ร้ายทุกสิ่งจริงแล้วยาย
 ต้องผลัดชื่อให้มันว่าวันทอง
 ครั้นวันทองหายคืนพอฟื้นตัว
 ร้องให้ชื่อนอกทุกเวลา
 ผ้าผ่อนสารพัดตัดทำธง
 ฝ่ายยายทองประศรีได้ฟังว่า
 นี้ใครมาบอกออกความขัด
 ลูกข้าถ้าตายอยู่เมืองลาว
 กับน้องพวกไพร่ไปกับมัน
 ศรีประจันว่าไพร่ที่เหลือนตาย
 ขุนช้างเข้าไปในพารา

จัดแจงเร็วหาให้ถ้วนถี่
 วันรุ่งพรุ่งนี้ให้เทียมเกวียน
 มึงอย่าให้สายนักจักถูกเมีย
 เฝ้านบ้านมึงอย่าเบียดล้วงกันกู
 พอรุ่งแสงทินกรขึ้นตुरुตุ
 แล้วตรวจดูผู้คนขนของไป
 ผายผันรีบมาหาข้าไม
 สองคืนเข้าไปในเมืองสุพรรณ
 ทองประศรีใจหายให้หวาดหวั่น
 ฝ่ายยายศรีประจันมาต้อนรับ
 ทองประศรีลงนั่งกระแทกปับ
 ออแก้วไปทักกลั้มตาย
 มาถึงให้ลูกสาวข้าเป็นหม้าย
 ออพิมก็เจียนตายไม่เป็นตัว
 ค่อยผุดผ่องขึ้นได้เพราะท่านขวัญ
 ได้ข่าวผัวตายเล่าเศร้าหนักลง
 จวนเจียนจะเป็นบ้าว่าไหลหลง
 หอหังรือส่งถวายวัด
 ผูกคิ้วนิ้วหน้าให้เคืองขัด
 สารพัดไม่จริงทุกสิ่งอัน
 ขาวคราวคงจะมีมาบ้างนั้น
 ยังไม่ทันเห็นใครกลับลงมา
 วุ่นวายติดคุกอยู่หนักหนา
 ได้ข่าวเขามาเล่าให้ฟัง

แต่กระนั้นวันทองยังไม่เชื่อ
ได้ดูโพธิ์พินฐานเห็นจริงจัง

๑๑ ครานั้นจึงโฉมนางวันทอง

เข้าเย็นไม่เป็นสุขทุกเวลา
ผุดลุกจากห้องย่องออกมา
 देखบุญคุณแม่มาถึงไฉน
ขุนช้างมันมาว่าวุ่นวาย
สอพลอขอแม่แม่ปรองดอง
ขรี้ดวาทดปาล์ไลยดู
หม่อมพลายไม่ตายวายชีวัน
ขุนช้างนั่งงานแรมสามค่ำ
จะหลบลี้หนีไปแต่ลำพัง
 देखบุญคุณแม่พอมมาถึง
โปรดหัวแกจนให้พ้นภัย

๑๒ ศรีประจันพึงลูกก็ขัดใจ

อิจองหองฟองแม่แก้ตัวดี
น้อยฤชางพิไรใส่เอากู
อ้ายมากฝากกระดุกมาให้เรา
บอกว่าพลายแก้วไปทัพตาย
กูนี้คิดสมเพชเวทนา
เก็บเอาไปเป็นหม้ายอยู่ในวัง
ขุนช้างเขาช่วยบนให้พ้นทุกข์
มันจึงค่อยคลายหายโทษทัณฑ์
จะอยู่กาญจนบุรีดีมีงไป

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ลงเรือรีบไปตั้งใจหวัง
ใบกบังเหตุรวังประจักษ์ดาช
เข้รำหมองโคกสร้อยละห้อยหา
รู้ว่าแม่ผัวมากดีใจ
นั่งไหว่น้ำตาลหลังไหล
เจียนจะไม่เห็นใจของวันทอง
แทบจะผูกคอตายอยู่ในห้อง
ยกย่องยอมให้เป็นเมียมัน
ว่าชนะศัตรูเป็นแม่มั่น
ข้างแม่ศรีประจันไม่เชื่อฟัง
ลูกครวญคร่ำไม่มีที่จะหวัง
สุดกำลังด้วยไม่รู้ที่จะไป
เหมือนหนึ่งซุบลูกขึ้นมาได้
ลูกจะไปอยู่บ้านกาญจนบุรี
คุมมันช่างพูดได้ไม่บัดสี
กุ่มดีให้อายก็ดูเอา
ฤมิ่งไม่รู้บังดอกเล่า
ขุนช้างเขาจึงช่วยรับเอามา
จับหายม้วยมุตสุดสังขาร
เขาจะจิกหัวคร่ำไปทนทุกข์
คุมขังเข้าเย็นไม่เป็นสุข
เงินทองเขาจุกจกจนเจือไป
กูจึงผ่อนผันยอมยกให้
กุ่มใส่เอาด้วยไม่มีไข่กูช

๑๑ ทองประศรีฟังวาก็ขัดใจ

ดูอีกคนใจเบาเล่าหัวงู
 สุดแท้แต่มาล่อก็พอใจ
 ถ้าออแก้วมาได้ไม่ม้วยมรณ
 ศรีประจันรื่องว่าแม่เจ้าเอ๋ย
 ถึงมันตีทัพกลับมีชัย
 ยายทองประศรีได้ฟังว่า
 เป็นไรมีดีแล้วได้ดูกัน
 ว่าพลางทางลงจากเรือนมา
 ปะตัวพันโชติกำนันแดง
 พลายแก้วลูกข้าอาสาทัพ
 อีแม่เฒ่าซุกซนพันกำลึง
 ช่างไม่สืบดูให้รู้ข่าว
 คงจะเกิดความใหญ่กันมากมาย

๑๒ ครานั้นพันโชติกำนันแดง

เขอาสาไปทัพรับราชการ
 จำจะไปว่ากล่าวเสียให้งาม
 จะได้พ้นความผิดติดตัวเรา
 ครั้นถึงบ้านท่านยายศรีประจัน
 นั่งที่เตียงตั้งสั่งสนทนา
 พลายแก้วเขาสืออาสาทัพ
 ยังมีได้รู้เห็นว่าเป็นตาย
 ซึ่งจะยกลูกสาวให้มีคู่
 ฉวยเกิดถ้อยความลามลวน

ชะช่างพูดได้ไม่เข้าหู
 ช่างไม่สืบสาวดูให้แน่นอน
 ยกลูกสาวเสียให้ร้อนรอน
 นี่จะคิดผันผวนประการใด
 อย่าถือผีไปเลยหามาไม่
 กูจะฟังอะไรได้กับมัน
 เจ็บใจหนักหนาโกรธตัวสั่น
 เล่นมันจนหัวโตนกำแพง
 หาพันนายบ้านตามตำแหน่ง
 ชี้แจงความเล่าให้เขาฟัง
 ยังไม่ทันได้กลับอยู่ภายหลัง
 เชื่อฟังคนยุว่ามันตาย
 ยกลูกสาวให้มีคู่เสียง่ายง่าย
 ขอเชิญนายไปด้วยช่วยเป็นพยานฯ
 ฟังแจ้งทองประศรีมาว่าขาน
 ต้องเป็นการธุระของตัวเรา
 เมื่อไม่ฟังก็ตามความคิดเขา
 ว่าเท่านั้นแล้วก็รับมา
 ชวนกันขึ้นไปบนเคหา
 พันโชติจึงว่านี่แนยาย
 รับสั่งตรัสใช้เป็นมากหลาย
 จะด่วนทำวุ่นวายไม่บังควร
 พิเคราะห์ดูให้ดีถี่ถ้วน
 จะต้องกวหน้าเจ้าให้ส่งตัว

ศรีประจันว่าพ่อเอื่อยอย่าพักว่า
จะเกิดเหตุอย่างไรก็ไม่กลัว
คนทุกวันมันจะให้ใครดี
ถ้ามาตรงแม่นไปทักกลับมีชัย

๑ ท่านยายทองประศรีได้ฟังว่า
เป็นไรเป็นไปได้อัน
แนเฮ้ยอียายศรีประจัน
เพราะกุสมักรักลูกชาย
มันเพิ่งรุ่นเล็กเป็นเด็กหนุ่ม
หลงรักอวนอิงเอาจริงจัง
ถึงเองจะพรากจากออลหลาย
ด้วยพิชพรรณมันไม่น่าจะอาลัย
ว่าแล้วก็ลงจากเรือนพลัน
ศรีประจันฉวยไม้ไล่ต้อนตี
ทองประศรียื้อยุดจุกชิงกัน
พวกศรีประจันมากลากขึ้นเรือน

๑ ครานั้นจึงเจ้าขุนช้างล้าน
จัดแจงรีบร้อนไม่เอนใจ
ครั้นถึงบ้านท่านยายศรีประจัน
พันศรราทยาสรพระยา
พื้นที่ขุดดินตั้งเสาหม้อ
ปรับพื้นตีดฝาเข้าจับพลัน
ฝายว่าท่านยายศรีประจัน
กับข้าวของหวานล้วนดีดี

ลูกข้าคงจะให้มันมีผิว
เงินทองรดหัวให้มันไป
ถึงหาไม่ว่ามีแก้งเสกใส่
ก็จะพึงอะไรได้กับมันฯ
เจ็บใจหนักหนาจนตัวสั่น
ฉันทบอกกล่าวท่านทั้งสองนาย
กว่าเท้จอย่าให้ทันตะวันบ่าย
ออลหลายกุห้ามมันไม่ฟัง
กลัดกลุ้มไม่คิดดูหน้าหลัง
กูจึงเซซังมาตามใจ
กูหาความเสียดายสักนิดไม่
นี่ซึ่งตายว่าไว้พอเป็นที่
วันทองวิ่งถลันตามทองประศรี
จูดวันทองรีขึ้นบนเรือน
ศรีประจันเรียกขำมากล่นเกลื่อน
ทองประศรีหน้าเหื่อนโกรธกลับไปฯ
ครั้นถึงวันแต่งงานหาข้าไม่
สั่งบ่าวไพร่ให้ชนเครื่องหอยมา
พวกพ้องพร้อมกันเป็นหนักหนา
ขุนช้างก็มาพร้อมเพรียงกัน
ยกเครื่องเรือนต่อขมิ้มมัน
แล้วมุงหลังคานั้นทันที
จัดสรรของเลี้ยงไว้ถ้วนถี่
เลี้ยงกันอึงมีทั้งบ้านไป

นางวันทองมองเห็นหออุนช้าง
เพื่อพรวำร่ำค่าเป็นบำไจ
ขุนช้างปลูกหอสำเร็จพลัน
ครั้นถึงบ้านพลันทันที

๑ ครานั้นท่านนายศรีประจัน
ครู่หนึ่งถึงวัดป่าเลไลยก์
เอาหมากพลูเข้าประเคนทันที
ด้วยออกแก้วนั้นตายวายปราณ

๑ ครานั้นท่านขรัวตาจู
ออกแก้วยังไม่ตายวายวาง
รู้แน่แล้วฤาว่ามันตาย
ฟังคำรูปว่อย่างเบาใจ
ศรีประจันฟังว่าก็ขัดใจ
หลงเพื่อพูดไปไม่จริง
ขรัวจู้ว่าดูเกิดศรีประจัน
กูไม่ใช้การก็เป็นการ
เมื่อไม่ฟังรูปห้ามก็ตามใจ
รูปกลัวออกแก้วมันกลับมา
ศรีประจันลาแล้วลุกแก้กั๊ง
แล้วแะวัดพลับล่ำดับไป

๑ ครานั้นท่านนายเทพทอง
สั่งข้าคำทอคือเป็นเอ็น
เหยียบอกยายกลอยกับยายสาย
ตะวันสูงอยู่แล้วจะได้ไป

ใจนางแทบจะคลั่งนั่งร้องไห้
แข่งซึกส่งไปไม่ไยดี
ลาท่านศรีประจันมาจากที่
เตรียมขันหมากอึ้งมื่ออยู่ขุนไปฯ
กับบ่าวนั้นก็มหาซ้าไม่
ขึ้นบันไดไปหาท่านสมภาร
ว่าวันนี้มนต์สวดมนต์บ้าน
จะทำงานวันทองกับขุนช้างฯ
ฟังดูวิปริตเห็นผิดอย่าง
งตพลางฟังรูปก่อนเป็นไร
ปลายมือมันจะเกิดเนื้อความใหญ่
เห็นจะไม่เป็นผลดอกกระมัง
เจ้าคุณนี่อะไรพลอยบ้าหลัง
เชื่อฟังไม่ได้ไม่เอาการ
มางกั้นเจรจาว่าขาน
ด้วยออกแก้วมันเป็นหลานได้เลี้ยงมา
นิมนต์องค์อื่นไปเกิดดีกว่า
มันจะว่ารู้เห็นพลอยเป็นใจ
มายังวัดกลางหาซ้าไม่
นิมนต์ให้สวดมนต์เวลาเย็นฯ
จัดของขันหมากขะมักเขม้น
ช่วยกันวิ่งเต้นบ้างเป็นไร
จนจะป้ายแต่งตัวหาแล้วไม่
แหเชื่อนอยู่ทำไมไม่แต่งตัวฯ

๑๑ ครว้นนัยายกลอยกับยายสาย

พวกแต่งเด็กจัดแจงแต่งกันหัว
 ยกขันหมากเอกทั้งสี่ขัน
 ล้วนรุ่นสาวขาวสวยสะอาดตา
 ให้หามโหรีที่ตียอด
 ได้ฤกษ์เอิกเกริกแล้วยกพลัน
 ครั้นมาถึงบ้านท่านศรีประจัน
 ตาผลหัวล้านทะยานไป
 เฒ่าแก่แก่เงินออกยื่นให้
 ขันหมากตั้งเคียงเรียงกันมา
 เฒ่าแก่ที่เรือนก็ต้อนรับ
 ทั้งหมดไก่เหล้าแซมเต็มขวดกลม
 ทุนสิ้นเงินตราผ้าไหม
 เฒ่าแก่สองข้างต่างสนทนา
 แถมพยกให้ตามทำนอง
 เลี้ยงดูอ้อมหน้าสำราญใจ

๑๒ ครั้นรอนรอนอ่อนแสงพระสุริยฉาย ขุนช้างแต่งกายขมิ้มมัน

อาบน้ำผลัดผ้าแล้วหาจันทน์
 จะแต่งตัวไปให้เต็มประดา
 ขี้น้ำอะไรเหนียวเหมือนเคี้ยวตัง
 กุณัณใจกับอายหนวดนี้ยวดยิ่ง
 มาแกล้งขึ้นที่คางเป็นครึ่งครา
 ส่วนผมบนกระบาลสีล้านเกลี้ยง
 แล้วนุ่งยกอย่างดีมีราคา

ผลัดผ้า้วนวายแล้วหีหัว
 พร้อมทั่วขันหมากยกออกมา
 เลือกสรรเชื้อสุตที่มีหน้า
 แต่งตัวเต็มประดามาด้วยกัน
 ระนาดฆ้องหนังหอดเสนาะลั่น
 เสียงสนั่นอื้ออึงคะนองไป
 โห่ร้องฆ้องลั่นอยู่หัวนั้นไหว
 ปิดประตูมิให้ใครเข้ามา
 แกจึงเปิดให้ไปบนเคหา
 เฒ่าแก่นำหน้าขึ้นนั่งพรม
 จึงนับโตะเทียบใหญ่ใส่ขนม
 กล้วยสักร้อยสิ่งตามสัญญา
 เอาออกนับรับใส่โตะสามขา
 ขนของเข้าเคหาด้วยทันใด
 เอาข้าวของควาวหวานมาตั้งให้
 เฒ่าแก่กลับไปโดยจับพลันฯ

พอกพันขนอกรกรุงรัง
 หยิบกระจกกยกมาประจงตั้ง
 เฝ้านั่งเวียนมองส่องดูเงา
 ไยไม่วังขึ้นไปงอกบนหัวเล่า
 ยิ่งโกนมันยิ่งเอาหนักขึ้นมา
 มันหลีกเลียงกันไปให้ขายหน้า
 ฟังชื่อหามาได้แต่ในวัง

ห่มส่านอย่างดีสี่สอาด
 ลงจากเรือนเดินมาแก้ัง
 เพื่อนบ่าวชาวบ้านก็มาด้วย
 พวกคนดูซุบซิบกระหิยิบดา
 ถึงบ้านท่านยายศรีประจัน
 ขุนช้างขัดใจว่าไอ้โง่
 ตาผลว่าเจ้าประคุณขุนช้างขา
 พ่อเศรษฐีมีงมีเป็นเท่าไร
 ส่งเงินให้ตาผลขึ้นบนหอ
 ได้เวลาพระมาครบสำหรับ
 พระเข้าไปในหอหนึ่งร่อยอยู่
 ฝ่ายยายศรีประจันผู้มารดา
 นางพิมขัดใจไม่ยอมมุ่ง
 อีว้ายากปากกล้าเอาผ้าพัน
 นางพิมเหนียวสายยูประคุดแน่น
 มือหลุคล้มไถลไปเป็นวา
 ยืนร้องบอกมาว่าชีวิตัน
 เจ้าสาวเจ็บจุกตรงอยู่ข้างใน
 สวดจบจะขอทานน้ำมันดีไว้
 ขุนช้างคอยดูอยู่เองจะ
 ขัดน้ำสำเร็จเสร็จสรรพ
 เพื่อนบ่าวผลัดผ้ามาทุกคน
 ครั้นกินอยู่อิ่มหน้าสำราญ
 ขุนช้างกริมีใจไม่ไคลคลา

เข็มขัดคาดราคากว่าสิบซัง
 บ่าวไพร่ตามหลังสะพรังมา
 เห็นสะสวยดูตัวหัวเราะว่า
 เอ๊ยคุณสองหน้าตาสุกโพล่ง
 ตาผลนั้นจึงหีบประตูดุโง่
 อ้ายล้านตายโหงมาแกล้งใคร
 ลูกล้านมาแต่แดงแดงหาแกล้งไม่
 เอาเงินให้ลูกเกิดจะเปิดรับ
 นั่งระเบียงเรียงต่อเป็นอันดับ
 ทั้งวัดพลับวัดกลางที่วางมา
 จับมวงคลุควัวคอยท่า
 ให้ลูกยานางขาวห่มขาวพลัน
 แกตีผลุงเข้าที่หลังดังสนั่น
 ปล้ากันอุตลุดจุดมือมา
 แกจุดแขนตัวสันตินยันผ้า
 แกเคียดด่าแปรดแปร้นลูกเล่นไป
 สวดมนต์เกิดเจ้าจะเข้าได้
 มาขัดน้ำไม่ได้แล้วเจ้าจะ
 รดเอายังในได้ดอกหนะ
 อารธนาศีลพระก็สวดมนต์
 พระกลีบยกสำหรับกันสับสน
 นั่งข้างบนกินเลี้ยงเรียงกันมา
 ต่างก็กลับไปบ้านด้วยหรรษา
 หาเสกามาขับรับมโหรีฯ

๑ รุ่งเช้าสมภารและพระสงฆ์
 ครองผ้าลงมาจากกุฏิ
 ถึงหอใหม่ขึ้นไปเป็นอันดับ
 เณรยกบาตรตั้งไม้รั้งรา
 ขุนช้างเอื้อมมือถือขันข้าว
 จึ่งร้องมาว่าคุณแม่ศรีประจัน
 ใส่บาตรด้วยกันร่วมขันเสีย
 ศรีประจันฟังคำร้องข้าว่า
 นางพิมเคืองข้องร้องควาต
 อายกับหมุ่หมาพวกข้าไท
 ศรีประจันบ่นพาลงครางฮือ
 ตั้งแต่เจ็บเต็มทีเมื่อปัจจอ
 ขุนช้างว่าลูกเห็นก็เช่นนั้น
 ถึงจะซุดโคตรเค้าสักเท่าไร
 พระสวดจบสำเร็จเสร็จสรรพ
 ขนเมจิ้นน้ำยาห้ำคะน
 จัดแจงข้าคนขนของหวาน
 ทองหยิบฝอยทองลั่นของดี
 ประเคนท่านฉันอิ่มแล้วเสร็จสรรพ
 เจ้าเณรขนกระจาดดาบดา

๑ ครั้นพลบค่ำย่าแสงทินกร
 แต่คลั่งคลุ้มจุ่มง่ามมาสามวัน
 แต่ลองช้อนนอนกอดหมอนข้างนึก
 เหวือเปียกเปื้อนที่นอนรอนนายใน

พอสุริยรุ่งแจ้งแสงศรี
 บาตรตะลุ่มโอมมีสำหรับมา
 แม่ครัวจัดสำหรับไว้คอยท่า
 พระก็สวดคาถาขึ้นฉับพลัน
 จับเอาทหารพิชมิขมัน
 เอ็นดูฉันทให้แม่พิมหล่นออกมา
 หล่นเป็นเมี้ยฉฉแล้วคุณแม่ขา
 เป็นไรหาวอหิมไม่ออกไป
 ข้าหาปรารภนาไปใส่ไม้
 ว่าแล้วรำไรร้องไห้งอ
 ขุนช้างเจ้าอย่าถือเลยอีพ่อ
 ใจคอมันให้กลุ้มคลุ้มคลั่งไป
 แม่พิมหล่นเป็นสันนิบาตใช้
 ลูกก็ไม่ถือหล่นอย่าร้อนรอน
 เจ้าเณรยกสำหรับมาสับสน
 ชีตฉฉฉได้ใส่เต็มที
 ใส่จานเชิงเทียบเป็นที่ที่
 ตามมีใส่ลงแล้วส่งมา
 ยกสำหรับกะกะพระยดา
 พระก็ลามายังอารามพลันฯ
 ขุนช้างนอนอยู่ในหอใหญ่ฉนั้น
 ให้ผูกพันถึงเจ้าพิมกระหยิ่มใจ
 เต็มดึกนั่งเพ้อจนแหลอไหล
 ครั้นหลับไปก็ละเมอเพ้อถึงพิม

ลูกขึ้นนั่งติดกับข้างเสภา
เมื่อไรจะให้มาเซยซิม
มันปะแล้วจะชดให้หมดหม้อ
อยากจะใคร่กินเหล้ากับเจ้านา

๑ ศรีประจันต์ได้ฟังนั่งชมเปาะ

จึงปลอบลูกยาอย่าช้าเลย
นางวันทองแค้นคั่งประดังร้อง
ซังน้ำหน้าอายหัวล้านชี้คร้านไป
ตะแคงฟังลูกยาว่าประชด
ดูอิพิมว่าได้ช่างไม่เกรง
นางวันทองร้องแซ่พ่อแม่เอ๋ย
เขาไม่รักอายล้านมาพาลตี
ยังส่งเสียงเถียงคำไม่ตกปาก
มัดมือยื้อโยงขึ้นหลังคา
จะเข้าหอฤาไม่ให้รู้ว่า
นางวันทองร้องดิ้นจะสิ้นใจ
ช่วยด้วยเถิดจะม้วยในครั้งนี้
สายทองได้ฟังหลังน้ำตา
เมื่อย่าหักค้ำพรวดด้วยหัวเข้า
ฉันจะช่วยปลอบหล่อนให้อ่อนดี
ว่าแล้วแก้มัดที่มีมือเนื่อง
สายทองรีบลงไปฝนไพล
นางวันทองบ่นไปถึงหลายแก้ว
ถ้าพ่อตายลงรายคงจะมี

โอ้วเจ้าสาวแท้แม่จิม
เจ้าชนมปลากริมของพี่อา
แม่ปลาหมอต้มเค็มพี่เต็มหา
คุณแม่ส่งตัวมาให้ช้าเอ๋ยฯ
เหมือนเจ้าเงาะข้างเสภาเจ้าชาเอ๋ย
เจ้าก็เคยเข้าหออย่าท้อใจ
กระทุ้งห้องสนั่นหวั่นไหว
แม่จะใคร่ได้เขาก็ก้อเอง
มันเหลืออดดกเขมวขึ้นเดินเหยง
แกววยไม้ป้ายเป้งลงหลายที
ช้าไม่เคยพบเห็นเช่นนี้
คนไม่อายุอายุผีบังเกิดรา
แกววยเชือกกระชากมาจากฝา
เอาไม้มาตีกลมระดมไป
มีบอกมาแล้วแม่หาแก้มือ
พี่สายทองไปไหนไม่เข้ามา
ขอโทษน้องที่เกิดพี่ชา
วังมาชิงไม่มีให้ตี
ดกนางงานเข้าเจ้าอย่าจู้
ทำไมที่จะเข้าหออย่าท้อใจ
พาเข้าในห้องยังร้องให้
ทาหลังไหลลุ่มที่แนวดี
จะตายแล้วฤาจะอยู่ไม่รู้ที่
ครั้งนี้สุดคิดในจิตใจ

จะไปสืบให้ตระหนกประจักษ์แจ้ง
เป็นหญิงหรือจะวิ่งไปกลางไพร
จะนั่งอยู่ก็ภัยใกล้เช่นนี้
นี่เนื้อแท้ว่ากรรมมาตามทัน

ไม่รู้แห่งกรุงศรีอยู่ที่ไหน
ในป่าไม้เสือสัตว์สารพัน
หน้าที่ตัวน้องจะอาสัญ
แต่รำพันจนหลับระงับไปฯ

ตอนที่ ๑๓
พลายแก้วได้เป็นขุนแผน
ขุนช้างได้นางวันทอง

๑ จะกล่าวถึงโฉมเจ้าพลายแก้ว
ออกนั่งหน้าโรงพลันทันใด
ปรึกษาเสร็จสงครามตามกระแสนั่งลง
ยัมพยักทักทาย
ให้เลิกทัพกลับไปยังกรุงศรี
จึงสั่งเพี้ยลาวท้าวพระยา
พลายแก้วสั่งไพร่ให้ผูกช้าง
ข้าวของเงินทองบรรทุกลง
ครั้นได้ฤกษ์ให้เลิกโยธี
ยกหมู่พยุหบาตรยาตรา
เจ้าพลายแก้วขี่ช้างสัปคับ
ลมพัดธงชายปลายปลิว

๒ ลาวทองน้องขึ้นช้างพังยอด
ยังร้องไห้อยู่มีใครจะเบิกบาน
เจ็บไข้ตายเป็นไม่เห็นผี
คนอื่นฤจะขึ้นเหมือนลูกยา

๓ พลายแก้วแว่วเสียงสำเนียงร้อง
สั่งความผูกหมอลำให้รอพลายทาง
ตระกองกยกขึ้นสัปคับ
กรกอดสอดกระสันจำนรรจา

ครั้นผ่องแผ้วแสงสว่างกระจ่างไข
ขุนนางไทยลาวหมอบนอบน้อมกาย
พอนายเวรตำรวจแร้เข้าในค่าย
แนนายมีรับสั่งอย่ารั้งรา
เจ้าพลายยินดีเป็นหนักหนา
อยู่รักษาบ้านเมืองให้มั่นคง
แลสล้างกูปด่างามระหง
แล้วส่งควัวลาวให้ล่องมา
ม้องดีให้กราวฉาวฉ่า
ช้างม้าดาทุ้งเป็นแถวทิว
ความขับเข้าตรงดงละลือ
พระพายฉิวโชยกลิ่นสุมามาลัยฯ
พี่เลี้ยงนั่งกกกอดสอดประสาน
รำคาญด้วยพ่อแม่แก่ชรา
ใครจะมีมาพิทักษ์รักษา
นางโศกาแซ่ซ้องมาก้องทางฯ
สงสารเจ้าลาวทองยังหมองหมาง
เทียบช้างชวนเจ้าลาวทองมา
แล้วจัดจับม่านบังทั้งหลังหน้า
ชวนชมพฤษภาในป่าดอน

ใบดีดอกออกพริ้งทุกกิ่งก้าน
 หอมหวานประทีปกลิ่นขจร
 เจ้าลาวทองค่อยคลายวายเศร้า
 ให้แสนรักหักหายวายน้ำตา
 แล้วชี้ชมฝูงสัตว์จัดบุพ
 ชะนีบ้างค้างลิงบนกิ่งไทร
 ชื่นตะโพงโก่งกอดบนยอดไม้
 บอกให้ลาวทองมองลงโลน
 เจ้าเมืองกำแพงระแหงเถิน
 แต่เชียงทองนั้นให้กุมคุมตัวแจ
 พลายแก้วลงเรือที่นอนใหญ่
 ฝิพายลงเต็มลำประจำตัว
 ล่วงเมืองน้อยใหญ่พายกระหน่ำ
 ฝิพายจ้วงหน่วงหนักน้ำเป็นเกลียว
 ถึงกรุงพอรุ่งจำรัสฉาย
 ขวนกกันทันที่สีพระยา
 พบเจ้าคุณผู้ใหญ่เข้าไปหา
 ได้ตามคติที่มีชัย

๑๑ จะกล่าวถึงพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
 ครั้นสุริยาสูงส่องขึ้นสองโมง
 นางในห้ามแห่นั่นเนื่อง
 เสด็จประทับพระแท่นแผ่นศิลา
 เสียงประโคมครั้นครึกกึกก้อง
 เป่าสังข์กระทั่งแดดรแจ้ง

ดุมบานช่อช่ออยู่สอลน
 เกสรหล่นสล้างตามทางมา
 นิ่งเคล้าอิงแอบแนบหน้า
 เสนหาปลาบปลื้มลิ้มอาลัย
 เกลือณกลาดเสื่อสิงหวิงไสว
 ตัวผู้ฉายได้ตัวเมียโยน
 อ้ายลิงใหญ่ไล่ชิงแล้ววิ่งโผน
 นางอายโอนตัวแอบไม่อาจแล
 กียกเดินล่องดำน่านแพรว
 ถึงท่าน้ำท่าแพไล่พวกควรว
 เจ้าลาวทองน้องไม่ไปไกลผัว
 บ้างชักหัวโยนยาวกันกราวเกรียว
 เร่งรีบเร็วร่าตามเฝ้าเชียว
 ขับเคี่ยวเจ็ดวันตะบันมา
 นายพลายอาบน้ำแล้วผลัดผ้า
 เข้าในวังนั่งศาลาลูกขุนใน
 ทำนทักทายพูดจาปราศรัย
 แล้วบัญชาพาไปในท้องพระโรงฯ
 สถิตยังปรางค์มาศปราสาทโง
 เสด็จออกท้องพระโรงรจนา
 เชิญเครื่องแท่นห้อมมาพร้อมหน้า
 เสนาประนมบังคมคัล
 พิณพาทย์ระนาดฆ้องกลองสนั่น
 พระทรงธรรมมีประกาศราชการ

ทุกตำแหน่งแถลงความไปตามเรื่อง
มหาดเล็กอ่านถวายรายงาน
ท่านผู้ใหญ่ได้ทีทูลสนอง
จงโปรดเกล้าข้าพเจ้ามากราบทูล
ล้อมเมืองเชียงทองเป็นสามารถ
ยินยอมพร้อมใจให้พารา
คุมไพร่ขึ้นไปเป็นแม่ทัพ
พระบารมีดีได้สะดวกตาย
หอกดาบปืนผาอาวุธ
ให้ส่งกรุงตามบาญชีตีตรา

๑๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
อ้ายเชียงทองแสนกลเป็นคนพาล
จึงโยกเหยกย้อนนอกกลอกกลับ
ฤๅเชื่อบุญอยู่ว่ามิใช่พึ่งใคร

๑๒ เชียงทองได้ฟังรับสั่งชัก
ขอเดชพระองค์ทรงพระกรุณา
ไซ้จะแกลังเบือนบิดคิดคด
คิดอ่านออกตัวด้วยกลัวภัย
ด้วยเชียงใหม่มยกทัพมานับหมื่น
แม่ทัพฟ้าลั่นสนับาดาล
พอทัพไทยไปถึงเช้าวันนั้น
มันหลงกลล่อลงได้ท่วงที
ไม่ทันรู้ที่จะสู้จึงเสียเชิง
แม้มีโปรดโทษข้าถึงบรรลัย

มิให้เคืองบาทมูลที่ทูลสาร
พระสำราญฤทัยไพบูลย์
ขอเดชะพระองค์ผู้ครองมไหศุรย์
เดิมมูลมีศึกเชียงใหม่มมา
เจ้าเมืองไม่อาจรบรับกลับเข้าหา
ทรงพระกรุณาให้นายพลาย
เข้ากันกับสามบุรุษดีถวายเป็น
ครอบครั้วว้วควายก็ได้มา
เครื่องยุทธานุหัตถ์ทั้งเสื่อผ้า
ขอพระกรุณาจงโปรดปรานฯ
พึงเหตุตบพระหัตถ์อยู่ฉุดฉาน
เฮี้ยเอ็งคิดอ่านประการใด
หาคำนับน้ำพิพัฒน์สัจจาไม่
นี่คิดอ่านอย่างไรให้วามฯ
ให้อีกอัครนอกดกประหม่า
อันโทษข้าผิดครั้นถึงบรรลัย
หาเป็นชบดต่อฝ่าพระบาทไม่
ไม่ยอมลงปลงใจก็วายปราณ
ดาชดื่นล้วนลาวห้าวหาญ
ก็หนั้เห็นเยวเขี้ยวชาญชาตรี
จึงรืบริดกันดักกันไม่อิงมี
ออกตีกระหน่ำซ้ำเติมไป
แตกเปิงตายป็นไม่ทนได้
เป็นความสัจย์จริงใจได้กรุณาฯ

๑๑ พระองค์ทรงฟังเสียงทองทูล
กู่ยังสงสัยในวาจา
ดูเป็นนกสองหัวชั่วช้า
ครั้นไทยถึงก็ฟังเข้ากับไทย

๑๒ เจ้าพลายแก้วรับสั่งบังคมทูล
อันเสียงทองแปรปรวนทำรวนเร
แม้ว่าเข้ากับเสียงใหม่จริง
ไม่ถอยเลยสักก้าวทั้งบัวนาย

๑๓ ครานั้นพระองค์ได้ทรงฟัง
ประธานของต้องตามความชอบมี
ตัวอ้ายพลายให้ตั้งเป็นขุนแผน
คุมไพร่ห้าร้อยคอยเหตุการณ
ทั้งพระยากำแพงระแหงเถิน
ถาดหมากคนโททองของนานา
ออกจากวังในมิได้ช้า
เสียงทองก็ครวไลไปด้วยกัน

๑๔ จะกล่าวถึงโฉมเจ้าพลายแก้ว
มีชื่อเป็นขุนแผนแว่นไว
พาเจ้าลาวทองสองพี่เลี้ยง
ออกเรือจากท่ามาด้วยกัน
พระจันทร์ทรงกลดหมดเมฆ
ดาวดาษกลาดพร่างสว่างดา
พระพายชายมาเวลาตึก
ปานฉะนี้แก้วพี่จะคอยครวญ

นเรนทร์สุรจึงดำรัสตรัสว่า
เฮ้ยอ้ายพลายรู้มาว่าอะไร
เสียงใหม่มากก็เบี่ยงเข้าเสียงใหม่
ทำเป็นไม้ปักเลนอยู่โลเลย
แถมมูลเนื้อความไปตามเล่ห์
เห็นจะเท่ถ่ายตนให้พันตาย
ไหนจะวิ่งเข้าไปแตกหักค่าย
ถึงผิดมากหากหายด้วยชอบมีฯ
จึงดำรัสตรัสสั่งพระหมื่นศรี
เจียดกระบี่เสื่อใส่ใต้ประธาน
อยู่รักษาเขตแดนที่ปลายด่าน
แล้วประธานเรือยาวแก้วา
ได้รางวัลนั้นเกินที่อาสา
บังคมลาพระองค์ผู้ทรงธรรม
รีบลงนาวาขมิ้มมัน
ลืมห้าวันถึงบ้านสำราญใจ
เป็นขุนนางขึ้นแล้วท่านตั้งให้
บังคมลาคลาไคลลงเรือพลัน
นั่งเรียงมาในเรือที่นอนนั้น
โยนยาวจาวลั่นสนั่นมา
ดูวิเวกในระหว่างกลางเวหา
ต้องหน้าลาวทองละอองนวล
รำลึกถึงพม้น้อยละห้อยหวน
ฤาญจวนจับไขก็ไม่รู้

ไกลดาสารพันจะขัดขวาง
ว่านอนสูงนอนคว่ำขาเลื่องดู
อึ่งถ้านอนอยู่เบื้องต่ำ
มีเมี่ยงามมิให้ฝากกับแม่ยาย
นอนเดี่ยวเปลี่ยวอกอยู่อ้างว้าง
ตริพลางทางเร่งฝีพายมา
ให้จอดเรือเข้าที่หน้าท่า
ตั้งใจไปบอกเจ้าพิมพลัน

๑ ครานี้จึงโฉมเจ้าวันทอง

เข้าเย็นเป็นทุกข์ทุกเวลา
จับผ้าห้อยบาเผยหน้าต่าง
หม่อมแก้วมาแล้วมิใช่ใคร
ย่างเท้าก้าวลงที่เรือนนอน
ขุนแผนเห็นน้องวันทองมา
วันทองเห็นหน้าน้ำตาตก
ออกปากยากจิตจะฟังพอง
ขุนแผนเห็นนางสะอื้นอ้อน
ดูผอมซูบผิดรูปแต่ก่อนไร
เห็นจิตผิดเพศถึงเพียงนี้
จึงร้องไห้ไม่บอกออกวาจา
เห็นหน้าผัวมาจะตั้งใจ
สิ้นรู้สิ้นฤทธิ์ให้คิดแคลน
เป็นไรน้องหมองเศร้าเจ้าพิมเอย
ซ่อนคางพลางเช็ดซึ่งน้ำตา

เสมือนอย่างคำโบราณนั้นเมื่ออยู่
มีเหตุก็จะรู้ซึ่งแบบคาย
ตำราพร้าสั่งสอนให้นอนหงาย
ไ้เจ้าสายสุดที่รักอยู่ไกลดา
อ้ายขุนช้างหมายจิตริษยา
พอรุ่งแจ้งสุริยาถึงสุพรรณ
พอสายทองลงมาอยู่ที่นั่น
ว่าหม่อมพลายแก้วนั้นเชือกกลับมาฯ
เศร้าหมองโศกสรวลละห้อยหา
ไ้ได้ยินสายทองว่าก็ตั้งใจ
เห็นเรือที่นอนจอดข้างสะพานใหญ่
ลงจากบันไดรีบเดินมา
เห็นผูกหมอนม่านกันไว้หนักหนา
เผยม่านเยี่ยมหน้ามารับน้อง
ยกมือไหว้ผัวแล้วมัวหมอง
กอดสองเท้าผัวสะอื้นไป
เจ้าเพื่อนนอนพิมที่เป็นใจเน
ฤฯใช้เจ็บหมองมัวว่าผัวชั่ว
เลื่อมศรีเศร้าสรวลเป็นหนักหนา
ต่อจะมีใครมากระทำแค้น
นี้ร้องไห้โศกเศร้าจนเหลือแสน
คิดแล้วขุนแผนก็ถามมา
อย่าร้องไห้หนักเลยฟังผัวว่า
เจ้าแค้นสิ่งไรมาในอกน้องฯ

๑๑ วันทองร้องให้พิไรบอก

ออกปากยากจิตจะพังพอง
 ระวังระวังไม่ระวัง
 กาเหว่ามิได้เจียวฉวยจน
 อยู่หลังระวังก็ระวัง
 ห้องหับยับไปไม่เป็นเรือน
 อ้ายขุนช้างมาบอกกับแม่น้อง
 เสียทัพยับตายกระจายไป
 เอากระดูกห่อผ้ามาให้ดู
 กับสายทองสองคนบนที่นอน
 ไปดูโพธิ์สามต้นหล่นเหลือ
 สุดฤทธิ์สุดคิดจะโคก
 ตัดธงส่งบุญไปให้หม่อม
 ล้มไข้เพราะใจเจ็บระกำ
 แม่ช่วยรักษาพยาบาล
 จึงไปตามขรัวตาวัดป่าเลไลยก์
 มิจากผัวก็ตัวจะบรรลีย์
 ผลัดชื่อเสียใหม่จะใคร่เย็น
 จึงผลัดชื่อเสียพลันว่าวันทอง
 อยู่มาโรคค้อยบางเบา
 ทั้งผู้เฒ่าผู้แก่มาแช่บ้าน
 ว่าผัวตายเป็นหม้ายจะนี่นา
 ว่าผัวไปศึกสงครามเสีย
 แม้ไม่รู้เท่ากลคนมันลวง

ตั้งนามยกออกตรมระบมหนอง
 พ้อครอบครองเมื่อยอยู่เหมือนหนึ่งนก
 รักษาไข้ไว้มิให้ตก
 พ้อจากอกเมื่อยไปไม่ถึงเดือน
 กาเหว่าเจียวล้งลงกลาดเกลื่อน
 เพราะเพื่อนมิตรคิดคดขบใจ
 ว่าหม่อมไปเชียงทองไม่มาได้
 อ้ายลาวแทงทิ้งไว้กลางดอน
 น้องรู้อร้องไห้ไม่หยุดหย่อน
 ข้อนอกฟกซ้ำทุกเวลา
 ให้แค้นเคืองขุนเชิญเป็นหนักหนา
 จึงอุตลัห์ทำบุญแล้วกรวดน้ำ
 ไม่วายตรอมโศกเศร้าทุกเช้าค่ำ
 ปีม้าประหนึ่งจะบรรลีย์
 เป็นช้านานก็หาคลายหายขึ้นไม่
 แกทวายไว้ว่าเคราะห์จำเพาะเป็น
 จะแก้ไขอย่างไรไม่วายเชิญ
 เห็นว่าโรคนี้จะบรรเทา
 จึงครอบครองทรัพย์สินมาตั้งเก่า
 อ้ายพี่เฒ่าขุนช้างก็วางมา
 มาว่าขานกับท่านมารดาข้า
 กฎหมายมีมาตามกระทรวง
 เมียนั้นให้เก็บเป็นหม้ายหลวง
 มันจึงจ้วงขอข้าให้ขุนช้าง

แม่ศรีประจันแกโลกทรัพย์
 หอเก่าเขารื้อไปวัดกลาง
 ถ้วนเจ็ดวันน้องไม่เข้าหอ
 ผูกมือโยงไว้ให้อายคน
 ว่าพลางทางเปลื้องผ้าขาวกรอง
 น้องแค้นแสนคล้ายพันทวี

๑ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
 ชีชะควรวา มิตรคิดนอกใจ
 เมียกูเขาก็รู้อยู่ทั้งบ้าน
 อีแก่แม่มันนั่นก็ตี
 สมคบคิดกันจะเอาเมีย
 ให้ร้ายต่างต่างทุกอย่างไป
 บังอาจน้องถามรู้หรือหอ
 ไม่ทดแทนมันได้มิใช่ชาย
 นี่หากว่าวันทองไม่เข้าหอ
 ถ้าหญิงอื่นก็จะเสียประเพณี
 แม้หญิงอื่นหมั้นแสนก็ทำเนา
 นี่มาชิงเจ้าพินิจเนาวลดา
 อ้ายพวกไพร่นั่งไยอยู่พรั่งพร้อม
 ชักดาบแกว่งกวัดด้วยซัดใจ

๒ ครานั้นลาวทองอยู่ในม่าน
 ตกใจกลัวจะไปไล่ฟาดฟัน
 งดก่อนผ่อนคิดให้จงดี
 บ้านเมืองมีข้ออ้ออิงไย

รับให้มันจึงทำเป็นหอห้าง
 สร้างหอใหม่เสร็จแล้วสวดมนต์
 แม่เกิดดีคำทอเสียจนเป็น
 แต่ทนทนมาจนได้ถึงวันนี้
 ดูหลังไหล่น้องยับเป็นสับสี
 พ่อไม่เชื่อน้องนี้ก็จนใจ
 แค้นคิดเลือดตาจะหลังไหล
 เป็นไรเป็นกันในวันนี้
 อ้ายหัวล้านเล่นกันให้ปันปี
 จะจับจิกหัวตีให้หน้าใจ
 ว่าลาวแทงทิ้งเสียไม่มาได้
 ดัดรากโพธิ์ไทรเป็นलगร้าย
 ปลุกเรือนคร่อมต่อเล่นง่ายง่าย
 เจ้านายไม่เลี้ยงก็ตามที่
 รอยอยู่ถึงเจ็ดราตรีนี้
 เจ้าดีสิ้นสุดอยุธยา
 จะชิงรักหักเอาฟ้าไม่ว่า
 เหมือนมันแขวะควักคว่าเอาดวงใจ
 ลุกไปล้อมบ้านไว้อย่าซ้ำได้
 จะไล่ฟันเสียให้สิ้นทั้งสุพรรณฯ
 เห็นผิวเดือดดาลจนตัวสั่น
 เผยม่านออกมาเห็นขุนแผนไว้
 ฟังคำเมียนี้อัชฌาสัย
 ไปไหนจะฟันฝีมือกัน

ชอบผิตคิดให้เป็นเค้ามูล
พอจะบังอาจใจไล่ฟาดฟัน
ฟังความข้างเดียวมาต่วนโกรธ
เขานั้นเป็นอย่างไรจึงไม่กลัว
จะมียอมอย่างไรที่ไหนฤ
ตื่นเล็กพอจงนึกคะเนตรง
เขามิใช่คอต้งสันหลังเหล็ก
ทั้งท่านแม่ยายก็ยอมเอา

๑ ครานั้นวันทองได้ฟังว่า
น้อยฤลลยหน้ามาขวางเคียง
ตัดความห้ามผัวเจ้าตัวโปรด
สงสัยใส่กลเป็นมลทิน
นี่เมียหม่อมฤเจ้าจอมผู้หญิงไหน
ฤพี่น้องของหม่อมสะพร้อมพริก

๑ เมียพี่คนนี้อยู่จอมทอง
เป็นลูกกวนบ้านใหญ่พี่ไม่พราง
พี่พามาหมายจะให้ไหว้เจ้า
ลืมไปไม่ทันจะปรองดอง
ลาวทองน้องไหว้เจ้าพิมก่อน
จงอดอมยอมกันอย่าจันทา

๑ เกะกะหม่อมเท่านั้นแก้งามหน้า
ลงมาตั้งหน้ามาเมื่อไร
มาบอกผัวด้วยตัวนั้นเกิดความ
วังม่วนวายน้ำลายฟู

พิศทูลถ้อยความเป็นไรนั้น
ภายหลังจะอันตรายตัว
คุณโทษยังไม่เห็นว่าดีชั่ว
เมื่อเมียผัวเคยอยู่เป็นคู่ครอง
จึงกล้าแข็งแย้งยื้อทั้งหอห้อง
พี่น้องเกิดอย่าเพ่อละเมอเมา
เขาเด็กเล็กอยู่เมื่อไรที่ไหนเล่า
เขาจึงกล้าเข้าได้พร้อมเพรียงฯ
ดังฟ้าผ่าหัวแตกสักเจ็ดเสี่ยง
ขึ้นเสี่ยงลยทรงดังหงส์บิน
คุณโทษอย่างไรเข้าใจสิ้น
ลยลั่นเล่นตัวให้ผัวรัก
จึงตามได้กระทั่งตองจนคอหัก
ฤลักลูกลาวตกใต้กลางทางฯ
พ่อแม่ให้ครองพามาล่าง
ชื่อนางนี้ชื่อเจ้าลาวทอง
พอเกิดความขวางเข้ามาขัดข้อง
สองเจ้าจงเอ็นดูที่เกิดรา
เจ้าพิมผ่อนโมโหอย่าโทษา
เนื้อความมีเราจะว่ากันต่อไปฯ
หาปรารภนาจะเอาไหว้ของใครไม่
ซึ่งได้ชูเมียก็ไม่รู้
ฤมาลวงหยาบหยามให้เคืองหู
ฤฟังดูเห็นชอบเป็นชอบคัน

ถ้อยคำร้ายห้ามดังครามทา
เป็นความแกล้งแย้งว่าสารพัน
ตีชวักผิวเป็นบรรทัด
ช่างล้าออยลอยนวลกระบวนงาม

๑๑ ความนั้นลาวทองได้ฟังว่า
แค้นใจตั้งไฟมาสลามเลีย
ไม่ทันรู้ว่าเจ้าจอมหม่อมเมียหลวง
เห็นหม่อมพลายวุ่นวายจะฆ่าฟัน
ว่าข้าข้าจะได้ฟัวสองเล่มงาม
มิใช่ไม้ปักเลนเอนคลอนแคลน
มิห้ามไว้ไหนเธอจะหยุดเล่า
เห็นไฟลุกฟืนชุกเลือกตะบอย
ที่ไม่ปรารถนาจะรับไหว
ผิวสั่งตั้งใจจะจัดแจง
พอวุ่นวายเข้าด้วยกันไม่ทันไหว
ไม่หยิ่งรู้ตื่นลึกกริหรือ
ถ้าแต่หลังรู้มั่งว่าเมียมี
ตามประสาชาวคงอยู่พงไพร
นี่จนใจแล้วแม่มามือเปล่า
พอรู้จักหักทลายกันไว้พลาจ

๑๒ ชีชะถ้อยคำอืลาวตอน
งาข้างเนื้อไม่มีงได้มา
เจ้าลาวทองก็มิต้องลงเดินดิน
ให้เขาชมโฉมนางอยู่กลางทัพ

มันงามหน้าอยู่แล้วฤาไรนั้น
คมสันเห็บแนมให้แหลมความ
ฤาชด้นักเห็นใครไปไล่ห้าม
มิใช่ตามหม่อมแก้วมาเป็นเมียฯ
แทบจะคลั่งเป็นบ้าประดาเสีย
และเขี่ยก่อนว่าสารพัด
ใช้จะจ้วงจาบเงินให้เกิดทัน
จึงห้ามก่อนผ่อนผันให้คับแค้น
ฤาเนื้อความขวางไว้ให้นางแขวน
เห็นผิวเปรี้ยวก็จะแปร้นพิโรธลอย
เพราะเห็นเจ้าอีกใหญ่ไม่ราถอย
ทิ้งผืนผอยเข้าไปหมุนทั้งดุนแดง
มิใช่ว่าคนชั่วอืหัวแขง
ใช้จะแกล้งว่าไหวจะเสียมือ
ข้าเป็นลาวชาวไพรประสาชื่อ
ชื่อเสียงหม่อมเมียนั้นชื่อใด
จะจัดของดีดีลงมาให้
ทั้งเนื้อไม้กฤษณาเลงาช่าง
ไม่ทันเอาอะไรมาให้บ้าง
นี่แนนางข้าเจ้าไหวอย่าโกรธาฯ
แง่อนไม่น้อยร้อยภาษา
กู่จะเกณฑ์ช้างงาออกไปรับ
จะให้ขึ้นแคร่บินมาหยับหยับ
ผลัดกันรับคานหามาตามทาง

จึงจะสมสกลคุณจอมทอง
 จะจัดแจงข้าวปลาไว้ทำนาง
 ข้าขอบใจเจ้าระวีระวังผด
 เห็นผัวอีกก็สะอึกเข้าห้ามทัน
 เพราะเจ้าห้ามความเจียนสงบหมด
 หน้าเปรี๊ยะดละเคี้ยวตะลึงปลิง
 มิใช่ไม้ปักเลนแอนคลอนแคลน
 เสาประโคนโยนลงสักเก้ากำ
 ถ้าหาไม่ที่ไหนจะอาจมา
 จะลือเล่าข่าวกันทุกวันคืน
 ร้อยบ้านพันเมืองไม่เหลือหลอ
 อย่าว่าแต่มนุษย์ที่เดินดิน

๑๑ จริงแล้วคะคนดีสิมิชม

เราเหมือนหลักปักไว้ในศิลา
 พอเรือจอดทอดเท้าก้าวก็เลอะ
 แกลบรำขำมาทั้งอาจรม
 ล้างน้ำตากแดดเสียให้สิ้น
 ข้าขอบใจที่จะให้เอาช้างรับ
 นี้นวนทองสำรองไว้ก้นเกลื่อน
 แต่ลั่นขับมันบ้างจากทางกาง
 ได้ยินว่าป่วยไข้จนไผ่ผอม
 ทั้งผู้คนบ่าวไพร่ก็ไม่มี
 เสาล้างช้างซักห้กระยา
 เคราะห์ร้ายหมอลายแต่ก่อนมา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน
 ด้วยยศศักดิ์บ้านช่องท่านกว้างขวาง
 พอวางแควจะได้แวะเข้าทันคว้น
 ด้วยความคิดรวดเร็วดังกังหัน
 หาไม่วุ่นนี้วุ่นขึ้นจริงจริง
 หายหมดเพราะเจ้าจอมหม่อมผู้หญิง
 มาชักชิงคันทันไฟไปชุบน้ำ
 เจ้าเป็นดินเหนียวแน่นอยู่ยังคำ
 เล่นเอาหม่อมพลายพลาลงทั้งยืน
 ที่น้อยุชยาจะเป็นคลื่น
 หญิงอื่นไม่เหมือนทั้งแผ่นดิน
 จะชมปรออยู่แต่นางคนนี้สิ้น
 ถึงพระอินทร์ก็คงจะลงมา
 มานิยมคนร้ายให้ขายหน้า
 ไม่ดูเยี่ยงหน้าทำเป็นเลนคม
 เปื้อนเประอะไม่มีที่จะพาดผม
 จอกแหนแสสมเข้าซ้อนขับ
 เพราะพิชิตินเหลวคว้างเป็นยางหนับ
 ข้ากับหม่อมพลายไม่มีช้าง
 รื้อเรือนปลูกใหม่ให้กว้างขวาง
 ช้างคนช้างจริงทุกสิ่งมี
 เพราะหม่อมพลายผัวพรากไปจากที่
 เจ้าต้องขี่ขับช้างทุกเวลา
 จึงปลูกใหม่ใส่ข้าสะเออะหน้า
 ศุกร์เข้าเสาร้ค่างการแทรก

นี้หากว่าสะเคาะพระเคราะห์หัน
จึงผลัดชื่อโกนหัวให้ผิวแปลก

๑๑ ถึงกระนั้นก็การอะไรใคร
ทุคอีสาวชาวป่าขึ้นหน้าลอย
เจ็บใจไม่น้อยสักร้อยเท่า
สายทองกับอับสีทั้งอีจัน
เป็นไรเป็นนะไม่ละกัน
ลาวทองแอบหลังบังผัวดู
อย่าอย่าว่านวยเจ้าสายทอง
ชอบแต่จะปลอบนางให้บางเบา
ไม่แล้วกะหม่อมไม่ฟังสิ้น
หม่อมไม่เลี้ยงแล้วก็แล้วไป
ถึงผัวคำสักรักราบก็ไม่เถียง
นี่อีกลาวชาวดอนก่อนเจรจา
ว่าพลางจวดยแซนเจ้าลาวทอง
ลาวทองหลีกหลบคบไม่ทัน
เออก็ดูเอาเถิดอะไรนี่
ยิ่งห้ามยิ่งลามดังไฟฮือ
ตีกีตี่เข้าเกิดเจ้าพลายแก้ว
เดี่ยวนี้ฮึกฮักทำหนักไป
เห็นเราอะไรซังตั้งเห็นเสือ
มันแขวะควักออกให้กินจนสิ้นตัว
สีหน้าฝ้ายล้นจับจุมูก
นานไปก็จะซานคลานระยำ

แต่กระนั้นเจียนจักแหล่นแหลก
ถึงแม้แตกก็จะติดสนิทรอยๆ
ฤาข้างทางมึงเข้าไปจนคอหอย
แม้จะค่อยเอาเลือดลงล้างตีน
ดังใครเอาดาบฟาดให้ขาดวัน
ป็นเรือลงมาด้วยมาช่วยกู
ขุนแผนกันน้องวันทองอยู่
พวกสายทองกรุจะดบเอา
เป็นไรน้องมาเป็นเช่นนี้เล่า
อย่างะเจ้าวันทองจงอดใจ
ถึงพระอินทร์ลงมาห้ามหาฟังไม่
ฟาดฟันลงไว้ในนาวา
จะค่อยสักสิบเสี่ยงก็ไม่ว่า
อีกินกึ่งกำกบจะดบมัน
ขุนแผนร้องอย่าอย่าเอามือกัน
ช่วยขุนแผนนั้นข้าเต็มมือ
ไม่กลัวที่บังเจียวทีเดียวฤา
ตีกีตี่เข้ามาจะเป็นไร
ผิดแล้วหาเคยเป็นเช่นนี้ไม่
จะหาะได้แล้วกระมังกำลังมัว
ถูกยาเบื่อแล้วฤาหม่อมเจ้าจอมผัว
ซาบทั่วชนเข้ากระดุกดำ
ปายถูกริมฝีปากถลอกถล่ำ
มันจะซำซี้คอเล่นต่างวัว

เอ๊ะเอาแล้วสิเจ้าวันทอง
ตั้งตือถือผิดไม่คิดตัว
ชั่วดีพี่ก็ได้เป็นผัวเจ้า
อย่าหนักไปนักมักขัดใจ
ถ้ารักตัวกลัวอายจงวายแค้น
ถ้ามีฟังยังยินขึ้นเข้ามา

๑๑ รู้แล้วว่าไม่รักอย่าพัก
แกล้งพามาบ้านประจันเรา
ได้แต่เพียงอิกกลีเมือง
ถ้าได้ดีไปกว่านี้อะยากปอง
ถึงพันวันทองไปก็ไม่ช้า
อิลาวมันจะสับยักระยำ
ว่าพลางโจนขึ้นบนสะพาน
สิ่งไรมิให้เป็นราศี
ทั้งน้ำมันกระจกกระแจะแบ่ง
ให้สันทวยหายชาติของคนเท็จ
ขาดเด็ดเสร็จกันในวันนี้
ถึงพระอินทร์ลงมามีอย่าคอย

๑๒ เหมอีวันทองจงทองจ้าน
เมื่อแรกลงมาคิดว่าดี
แกล้งมาร้องให้พี่ไรบอก
กูจับมึงได้สั่นลั่นกะลวอน
พันอายขุนช้างไว้กลางบ้าน
พาลคำลาวทองปองปิดไว้

เกินหนักแล้วน้องไม่เกรงผัว
ถึงมิกล้วยก็เกรงบ้างเป็นไร
หาได้ช่วยเรามาเป็นผัวไม่
มาตีปลาน้ำไซให้เสียปลา
อย่าเบี่ยงแปร้นแปร้นนักจกขายหน้า
มีอายชาวพาราก็ดูเอา
จะฆ่าเสียก็ฆ่าเถิดหนาเจ้า
พอรู้เท่ากันสิ้นเจ้าล้นทอง
ยังตั้งเรื่องประหนึ่งจะทุบทอง
จะลงรอรบที่กลางเป็นอ่างน้ำ
จะเป็นเชียงสับปลาทุกเช้าค่ำ
สันบุญสันกรรมกันวันนี้
จะดักน้ำล้างบ้านเอาดินสี
น้ำท่ามีอยู่จะถูเช็ด
จะทิ้งไว้ให้แห้งเป็นสะเก็ด
จะขุดเวงพื้นดินให้ล้นรอย
ไม่มีอาลัยเท่าปลายก้อย
ที่วันทองนั้นจะถอยมาคืนดี
จะมาพาลเอาผิดกูหรือนี้
เดิมทีกูก็ยังไม่รู้กล
ยากยกไม่น้อยอีสร้อยสน
จวนจนกลัวกูจะขึ้นไป
มันรักผัวหัวล้านไม่นั่งได้
จนได้ทะเลาะตัดรอนกู

ไม่ปรารถนาจะลำบาก
 ผัวไปยังไม่พ้นประตู
 คำแยะเจ้าเอ๋ยมันแสนคัน
 กลากเกลื่อนซั้วเรือนพรใน
 อีชาติชั่วเป็นตัวเท่าตัวหนอน
 ถึงหายาให้สิ้นถิ่นสุพรรณ
 มิ่งตายเสียเกิดวันทองเอ๋ย
 กระที่บโผงผางกลางนาวา

๑ ครานั้นวันทองก็ตกใจ
 ถึงที่นอนกลิ้งเกลือกลงเสือกกาย
 เสียแรงน้องครองตัวไม่มัวหมอง
 ดุจไข่ผึ้งไว้ในศิลา
 แต่พระพายมิได้ขายมาพัดต้อง
 สงวนตัวทำผัวไว้เท่าไร
 จะโทษผัวว่าชั่วกระไรได้
 ที่นี้และหน้าเป็นทาสกรรม
 สารพัดตัดเค็ดสำเร็จขาด
 ดังไม้สูงสุดเพื่อนไม้ฝั่งใคร
 โอ้แต่ไฉนวันทองเอ๋ย
 จะครองตัวไว้โยให้คืนคง
 สุดสิ้นสีทองที่ผ่องแผ้ว
 เชื้อหงส์พงศ์เผ่าจะพาจม
 เจ้าประคุณขุนหัวของเมียแก้ว
 พ่อเพื่อนกินเพื่อนนอนแต่ก่อนไร

อีหน้าด้านพาลดลบน่าอดสู
 คบชั้นแซ่เล่มไว้เต็มใจ
 จะเท่านั้นคนนี้หามีไม่
 หยุกยาหาใส่ก็หายคัน
 ไซ้ซ่อนดิบเตียมจนตัวสิ้น
 วันเดียวก็จะสิ้นตำรายา
 อย่าอยู่เลยชักดาบออกเงื่อง่า
 จิกหัวเอามาฆ่าให้ตาย
 วังขึ้นเรือนใหญ่มีงวงงูหาย
 โอ้ว้าพ่อพลายของเมียอา
 ดังแว่นทองส่องสว่างพระเวหา
 อุตสาห์ซ่อนเร้นทั้งเรือดไ
 ตัวน้องราศีหามีไม่
 พอได้พบผัวก็เกิดความ
 สาแก่ใจว่าวาจาเราหยาบหยาม
 ผัวห้ามยังอีกไม่เห็นภัย
 ประมาทนักหักปิ่นไม่ทนได้
 ลมประลัยพานพัดก็พังลง
 ไม่ควรเลยที่จะแหลกเป็นผุยผง
 เสมือนหงส์ปีกหักลงปลักตม
 จะกลายเป็นกาแล้วเพราะขึ้นชม
 เพราะการมึงได้รื้อนรำคาญใจ
 ลับแล้วเข้าเย็นหาเห็นไม่
 เพื่อนไซ้เพื่อนสุขทุกเวลา

แต่รักทั้งจักทะเลาะกัน
 พ่อรักน้องหมายครองแต่ก่อนมา
 น้อยใจใจถ้อยนี้น้อยหรือ
 ถ้าวอดใจกลั้นไว้สักครึ่งปี
 ผิดแล้วพ่อพลายพลอยทิ้งขว้าง
 หนักอกแม่จะยกให้มันไป
 แต่อายุเพียงนี้มีสองหัว
 มีแต่จะอับอายไม่วายตรม
 ความเจ็บเท่าไรจะรู้หาย
 ดังหมึกลักปากไว้ที่หลังมือ
 ดายเสียดายเกิดประเสริฐกว่า
 ยกมือกราบงามลงสามที
 กลัวอายจะตายไปคอยท่า
 อย่าให้อ้ายขุนช้างมาวีนว
 เกาะเสาเท้าปิ่นขึ้นถึงชื่อ
 พอตัวไกวไหวยวบถึงหลังคา
 อุ้มวันทองร้องหวีดหวีด
 ร้องแซ่แม่เอ๋ยมาไวไว

๑๑ ศรีประจันร้องว้ายกุตายจริง

ขุนช้างโหมมานัยน์ดาลาย
 ศรีประจันเจ็บครางว่าอ้ายข้างเฒ่า
 ขุนช้างร้อยว้ายดาลายนึก
 ข้าไทในเรือนก็ร้องแซ่
 สายทองร้องแซ่เน่หม่อมพลาย

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

พ่อมาทันน้องรีบลงไปหา
 เพราะอิมาริชยามันกาลลี
 มาด่วนตื้อตึงได้ไม่พอที่
 จะโต้ตื้อต่อทำให้หน้าใจ
 จะหลีกหนีอ้ายขุนช้างกระไรได้
 เมื่อไม่มีรักใคร่ในอารมณ์
 แสนชั่วแสนถ่อยทุกเส้นผม
 ชีวิตสิ้นดินถมก็ซื้อลือ
 ความอายเมื่อไรจะสิ้นชื่อ
 ยังจะรื้อรักรูปไปโยมิ
 คว้าได้เชือกลากมาจากที่
 ชาตินี้น้องพลัดพ่อพลายแล้ว
 ชาติหน้าขอพบพ่อพลายแก้ว
 ว่าแล้วแผ้วพานลุกขึ้นมา
 สองมือผูกคอให้แน่นหนา
 พอสายทองเข้ามาก็ดกใจ
 แล้วฉวยมีดมาตัดเชือกเสียได้
 วันทองทำได้ผูกคอตายฯ
 ลุกขึ้นวิ่งล้มคว่ำจะมำหงาย
 ล้มจมแม่ยายลงต่ำอีก
 กระแทกเอากันกบฏแทบหัก
 สะบักลูกก็จมไปเจียนตาย
 นวดแก้เจ้าวันทองมิไคร่หาย
 วันทองผูกคอตายมาดูใจฯ

๑ ขุนแผนขัดใจตั้งไฟติด
 สั่งข้าผูกช้างพลางจะไป
 ข้าไทผูกช้างแล้วเสร็จสรรพ
 สำเร็จเสร็จพลันมิทันช้า
 นางวันทองนางเวียงพี่เลี้ยงนาง
 บ่าวไพร่หอบหามตามเป็นกอง

๑ ผู้คนช้างม้ามากหลาย
 แลไปจำได้ก็ยินดี
 เยี่ยมมองป้อมหน้าคานันได
 มั่นมาเป็นสองอีวันทองแล้ว
 ขุนแผนปลงช้างพานางมา
 เล่าให้แม่แต่ตันจนปลายไป
 ทองประศรีว่าอีพ่อเองอย่าเล่า
 ยกไปให้อ้ายขุนช้างครอง
 กุดัดเด็ดเสร็จสิ้นแต่วันนั้น
 แล้วผินหน้าว่ากับลาวทองไป
 ตามยากตามมีแม่จะให้
 รักตัวสงวนตัวกลัวนินทา
 ช่างมาข้าไทไปผูกแหล่ง
 ลาวได้มาใหม่ไปปลุกเรือน

๑ จะกล่าวถึงขุนช้างนอนเฝ้าหอ
 มั่นให้วันรุ่งขึ้นเช้าฉายใจ
 สองยามสามยามก็ไม่หลับ
 ลูกขึ้นทั้งหลับกลับดาซัน

ภูทาคิดถึงอีวันทองไม่
 บ้านเขารชนไก่ของมารดา
 รับชนของใส่ลงหนักหนา
 ขุนแผนมาขึ้นช้างกับลาวทอง
 ขึ้นช้างพังใหญ่ไปทั้งสอง
 สองวันก็ถึงกาญจนาบุรีฯ
 ฝ่ายว่าท่านยายทองประศรี
 ร้องมีลูกกุมมาโน่นแล้ว
 อ้ายเด็กเหวี่ยงไวไวรับพลายแก้ว
 ขากทุคออแก้วเอามาโย
 กราบตีนมารดาว่ามีโช
 จนได้ทะเลากับวันทอง
 อีแม่เฒ่าศรีประจันมันจองทอง
 แม่ไปว่ามันร้องให้อังไป
 อีวันทองเลี้ยงมันนั้นไม่ได้
 จะฝากใช้ฝากผีกับลูกยา
 มาอยู่ด้วยกันไปจนภายหลัง
 แล้วสั่งข้าชนของขึ้นบนเรือน
 จัดแจงข้าวของมิให้เคลื่อน
 เคลื่อนอยู่กลางบ้านออกพล่านไปฯ
 สิบห้าวันนอนหง่อหาหลับไม่
 ละเมอไล่ทอดหมอนไม่เว้นวัน
 แต่พอผลอยมอยกลับขยับผืน
 มียันที่นอนดังจะแหกพัง

เสียงกุกกุกขึ้นชะงัดหา
ได้ยินเสียงตึกแกร้งลงมองฟัง
หงายคว่ำข้าพลิกตัวตะแคง
ลุกขึ้นอ่านเพลงยาวกล่าวกлон
จะทำอย่างไรที่ไหนเล่า
เจ้าท่อนจันทน์ขวัญตาพิลาลิต
ขอให้รวยระเระมาแก้จน
ดูดขันจมนวกันกระทะ
แล้วเผยเรอหัวรออ้อมแม่มคุณ
ได้โปรดหัวลูกแก้วจะค่อยคลาย
พ่อขุนพ่อหลวงทั้งปวงสิ้น
จงคลใจให้เจ้าเข้ามาพลัน
ผีพรายปากกล้ำมาช่วยกู
จะเช่นไม้สอยผมให้สมรวาย

๑ ครานั้นศรีประจันท่านแม่มาย
ปลอบลูกเจ้าอย่าเฉยเลยแม่มคุณ
ถ้วนสิบห้าวันวันนี้แล้ว
ขุนช้างคอยแหงนจนแค้นคอ

๑ แม่มเจ้าประคุณของลูกแก้ว
ผิวลูกไปทัพฟุ้งกลับมา
ถ้าผิวมาไม่รอดมอดม้วย
นี่ฟังจากวันทองไปสองวัน
เสียแรงอุ้มทองวันทองมา
ลูกจะอยู่เป็นคนไม่พ้นอาย

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

มาแล้วหรือแม่มาย่าถอยหลัง
สุดลูกสุดนั่งแล้วกลับนอน
ขาแข้งแข้งไปดั่งไม้ท่อน
ไอ้สมรที่นอนเย็นเป็นน้ำรด
จะได้กินข้าวเม่าน้ำตาลสด
แต่เพื่ออดมาครั้นเช้าวันพระ
ให้ปะน้ำวนบางกะจะ
ขอให้ปะเจ้าสักหนอยคอยจะตาย
วันนี้จะอุ้มให้หนาวหาย
ผียาผียายมาช่วยกัน
จะให้กินเหล้าแซมกับหมูหัน
จะรับขวัญรวยแร่แม่และลวย
ทั้งอ้ายผีเจ้าชู้ก็มาด้วย
น้ำมนต์นะทวีด้วยจะแทนคุณฯ
เห็นลูกเขยกระสับกระส่ายอยู่วายวุ่น
เนื้ออุ้มของแม่มาย่าร้างรอ
ลูกแก้วจงลุกไปเข้าหอ
อย่าคิดท้อถอยเลยนะลูกอา
จะแกลังฆ่าลูกแล้วกระมังหนา
ก็เห็นอยู่แต่ตาแม่มด้วยกัน
จะสมสู่อยู่ด้วยไม่เดียวฉันท์
จะขึ้นคั่นคอลูกให้จำตาย
แม่มจะฆ่าลูกเสียได้ง่ายง่าย
เพราะได้อ้ายหัวล้านรำคาญใจฯ

๑๑ พุดผิดพุดถูกลูกจ้องทอง
นั่งกินจนตายสบายใจ
เฝ้าบ่นวุ่นวายถึงพลายแก้ว
มันด่ามึงอึงสะท้านทั้งสุพรรณ
ถ้ามีฟังคำแม่ทำแซ่เขื่อน
ยากเย็นเป็นตายอย่าหมายกู
วันทองกระโดดหนีศรีประจัน
ขุนช้างลนลานความขี้ตา

๑๒ ศรีประจันไม่หยุดแกจุดลาก
น้ำตาน้ำมูกดังลูกกะแอ
มือหลุดผลุล้มลงจมผา
วันทองล้มคะมำต้ำอึก
ตีข้าดำผางไม่วางมือ
วันทองร้องแซ่แม่ขึ้นใจ
ตามลหัวล้านอยู่บ้านใกล้
ฉวยหอกออกมาคาประตู
ศรีประจันขัดใจว่าอายผล
อายหัวล้านนอกขนลุกลนครั้น

๑๓ ขุนช้างคิดว่าแม่ยายด่า
ส่งวันทองมาช้ออยู่โย
ผินหน้ามาจุดวันทองไป
มาถึงไม้เลียบเหยียบถูกขาม
ศรีประจันร้องวายกูตายหา
มันถ่อยพันกำลังอึ้งแก

ผ้าเงินผ้าทองหาเอาไม่
หัวล้านทำไม่กับหัวมัน
มันมีเมียใหม่แล้วหรือไม่
ตัดกันขาดแล้วไม่เอ็นดู
มึงไปเสียจากเรือนอย่าได้อยู่
จุดวันทองลากลู่กูออกมา
ต่างคนต่างดันกันจมผา
เปิดประตูคอยทำไว้จับแยง
อื้อว้ายากจับหายมันจะขายแม่
แยงแย้มมือลากกระชากชัก
ผ้าขาดดังควากหัวฟากหัก
ศรีประจันหันผลึกหกคะเมนไป
มึงไม่ไปจริงหรือกูหาฟังไม่
แม่ข้าไหว้ชาวบ้านนานมาดู
ตกใจว่าขโมยมาแทงหมู
ร้องว่าสู้มันเหวออย่าละกัน
การกละไรของมึงนั่น
ใครแทงหมูของมันจึงร้องไปฯ
ฟ้าผีเกิดฉันทาได้แทงไม่
ศรีประจันขัดใจอายบ่ากาม
ผ้าหลุดขัดใจอยู่งุ่มง่าม
ขามแตกมันก็ปามเอาตีนแก
ยกขาขึ้นแกวงเลียดแดงแจ๋
วันทองฉวยแคร่ยุดแน่นไว้

ศรีประจันชักขามที่ดำดิน
มือหลุดจากแครงแม่ลากไป
พลวันเข้าไปในประตู
ขุนช้างโผเมานัยน์ตาลาย
ศรีประจันนั่งงกผลึกอกด้าน
ขุนช้างร้องวายตายครั้งนี้
วางแม่ยายมาคว้าวันทอง
กรักกรุกถูกเข้าเหมือนแต่คาลาน
วันทองร้องอึ้งอยู่ในห้อง
อ้ายห่ามันจะฆ่าเมียเสียแล้ว
อ้ายซีต้อยตอยไปให้พันกู
ขุนช้างฮึดฮื้อยืนมือยาว
วันทองถีบผางเข้ากลางอก
ขุนช้างผลุดกลับขึ้นทับพุง
มุ้งพันวันทองดั่งไขพอก
ขุนช้างไขว่คว้านัยน์ตาลาย
แค้นใจด้วยมุ้งยุงจริงจริง
ฉีกมุ้งออกได้ไล่เคย
ขุนช้างเลิกมุ้งที่พันตัว
ได้ทีสบสมอารมณ์ปอง
ร้องจนตาปลิ้นดินจะลุก
ถีบขุนช้างล้มจมไถ่โค้ง
สะตูดขึ้นน้ำเข้าตำน้ำ
วันทองหลุดผลุดนั่งทั้งมุ้งพัน

ปิ่นแควมาจุดวันทองใหม่
ขึ้นบนหอใหม่อยู่ร่วนวาย
วันทองลากถูผ้าห่มหาย
หลงจูบแม่ยายเข้าสองที
อ้ายหัวล้านโสโครกกระโหลกผี
หลงซีแม่เมียเข้าเสียการ
จุดเข้าในห้องอยู่ร่วนงาน
กูจะขึ้นวิมานวันนี้แล้ว
ขุนช้างข่มเหงน้องพ่อพลายแก้ว
หูดาบ้องแนวเหมือนแมวคราว
หัวหูเหมือนลูกมะพร้าวห้าว
น้าวสองหัวไหล่เข้าในมุ้ง
พลัดตกจากเตียงเสียงดังผลุง
สายมุ้งขาดลั่นดินแทบตาย
กูหายใจไม่ออกอ้ายฉิบหาย
มุ้งพันวันวายอยู่สิ้นที
พอรุ่งขึ้นกูจะทิ้งเสียเวชซี
มุ้งยังพันติดแต่วันทอง
พันไว้แต่หัวไหม้ช่อง
วันทองจนใจอยู่ในโปง
กูจุกขึ้นมาแล้วอ้ายตายโหง
ขุนช้างโลดโโดดโหยงอยู่ยักยัน
น้ำเปี้ยกแข่งขาอยู่ตัวสั้น
ขุนช้างงกกันเข้าจางคอ

ปล้ำล้มจมเตียงเสียงต่ำเหือก
 อัจฉรย์ฟ้าลั่นฝนตกปรอ
 กุ้งปลาดีใจไล่ผุดผไล
 เทโพเทพาเที่ยวหากิน
 วันทองหมองศรีมีแต่ทุกข์
 รักนางพางเพียงจะกล้ำกลืน
 เงินทองไม่น้อยร้อยกระบุง
 ไปไหนก็มีให้เจ้าหนี้เยี่ยงพัก

๑๑ วันทองฮึดฮัดสะบัดหน้า
 คิดขึ้นมาถึงผัวบิ๋มตัวตาย
 อยู่แต่ในห้องได้สองวัน
 จำใจอยู่ด้วยขุนช้างมา
 ไม่เป็นกินอยู่ทั้งปลาข้าว
 ครอบใจเพียงนางจะวางวาย

วันทองเลือกตำผาดาป้อหล่อ
 เสียงจ้อไหลอาบซาบแผ่นดิน
 แต่ล้วนตัวโตโตเข้าเกล้าหิน
 ว่ายวารินชำแรกแทรกถึงพื้น
 ข้างขุนช้างเป็นสุขสำราญรื่น
 หึงอื่นหมิ่นแสนพิไรรัก
 พี่ก็มุ่งจะให้เจ้าบุญหนัก
 ซี่คอผัวรักต่างข้างหลายๆ
 แค้นตัวชั่วช้าไม่รู้หาย
 แสนอายมิให้ใครเห็นหน้าตา
 โศกศัลย์พางเพียงจะเป็นบ้า
 พอลับหลังโศกาถึงเจ้าพลาย
 ตื่นเช้ากันอนไปจนสาย
 มือพายน้ำดาอยู่ฟุ่มฟองๆ

ตอนที่ ๑๔

ขุนแผนบอกกล่าว

๑ จะกล่าวถึงขุนแผนแสนสันท
สมสู่อยู่ด้วยเจ้าลาวทอง
เที่ยงคืนตื่นขึ้นอยู่ในห้อง
สวดเจี๋ยบผู้คนไม่พูดจา
เวโรหังร้องระงมง่า
พระพายพัดรวรินขึ้นนฤทัย
เอ๊ะดูนี่ประมาทจริง
เมื่อวันถึงหึ่งกันกับลาวทอง
อ้ายขุนช้างสร้างหอรออยู่แล้ว
ทิ้งขาน่าจะสมอารมณ์มัน
อนิจจาความเพียรที่เวียนหวัง
พอห่างหน่อยมันคอยเข้าชิงรัก
มาเห็นหน้าแล้วยังมามีวบัติ
เฉพาะลงตรงโจรจะราวี
เนื้อตกถึงเสือฤาจะจด
ทิ้งไว้ให้มันสองเวลา
ยังคิดยังแค้นแน่นในอก
อึดอึดอึดอึดให้ขัดใจ
กลางคืนมะรืนก็คงรู้
ถ้าวันทองน้องนอนอยู่กับมัน
ทั้งอิศรีประจันอิเทพทอง
ทำให้สมน้ำหน้ามหาหางอ

เรื่องฤทธิ์ข้าศึกนึกสยอง
ล่องสองคืนข้ามเวลามา
พระจันทร์ส่องแสงสว่างกระจ่างหล้า
วิเวกเสียงสกุณาเสนาไพร
เย็นฉ่ำน้ำค้างกระเซ็นใส
ใจคิดทวนถึงวันทองน้อง
ควรฤาทั้งเมียรักไว้ห่างห้อง
ขุนหมองมากอยู่ในวันนั้น
ซ้าน้องแก้วเคืองขุนหนูหัน
คิดคิดก็ยังพรั่นนฤทัยนัก
ตั้งแต่จะมีมารมาหาญหัก
จักเล่นกลับมาไม่ทันที
ดังก้าวแก้วแล้วมาพลัดจากมือพี่
เป็นราศีเสียแล้วกระมังนา
อร่อยรสคอยกินเป็นภักษา
เจ้าแก้วตานี้จะเป็นประการใด
แสนวิตกดาลเดือดหาเหือดไม่
พรั่งนี้จะไปยังสุพรรณ
จะสะกดเข้าไปดูให้แน่นมัน
จะฟันเสียให้ขาดทั้งสองคอ
เกี่ยวดองกুমี้ให้มันเหลือหลอ
อีเฒ่าแก่คนชอกก็เหมือนกัน

คิดพลางผลึกเผยหน้าต่างดู
 รีบลุกออกมาล้างหน้าพลัน
 จึงร้องเรียกบ่าวไพร่ทั้งไทยลาว
 เร่งรัดจัดกันเร็วเร็วไว
 เตรียมม้าครบกานทุกคน
 เลือกคัดแต่ที่มีฝีมือ
 กูจะไปตระเวนถึงปลายด่าน
 เอ็งเคยไปทัพได้อับจน
 ว่าแล้วก็กลับเข้าในห้อง
 พี่จะไปเที่ยวตระเวนท่านแทนเฑาะว์
 แล้วจัดแจงแต่งตัวคาดเครื่อง
 พวกไพร่พร้อมพรังทั้งอาชา
 ล้วนถือศาสตราอาวุธ
 ดัดทางกลางทุ่งมุ่งไป

๑ หยุดมัลลโง้วที่ชายป่า
 ครั้นค่าพลลบแสงสุริยัน
 จึงจุดเทียนชัยระเบิดศาล
 ปลุกเครื่องเรืองฤทธิ์ประสิทธิ์
 สำเร็จเสร็จพลันมีทันข้า
 จับอาวุธทั่วทุกตัวคน
 ขาวช่วงดั่งดวงมณีรัตน
 ขุนแผนแผ่นขึ้นหลังพาชี

๑ ถึงบ้านประมาณสักสองยาม
 ขุนแผนลงจากอาชา

เห็นแสงทองหุบรูพอกไก่ขัน
 รุ่งแจ้งแสงตะวันขึ้นทันใด
 แกล้งกล่าวเนื้อความหาช้าไม่
 ข้าวสารใสไถ่สักส้อม
 ทั้งอาวุธของตนที่เคยถือ
 จำเพาะเจาะซื้อยี่สิบคน
 จะละเลยราชการไม่เป็นผล
 ได้พวกเองตามกันกูไว้ใจ
 สั่งนางลาวทองพิศมัย
 พี่ไปไม่นานจะกลับมา
 ถือดาบอย่างเอียงจากเคหา
 ต่างคนขึ้นม้าด้วยทันใด
 ข้าวปลาคบชุดประจุไถ่
 สองคืนเข้าไปในแดนสุพรรณฯ
 หุ่นข้าวเผาลากินที่นั่น
 ให้ปลุกศาลนั้นขึ้นทันที
 โอมอ่านพระเวทวิเศษศรี
 ข้าวสารเสกติมะนาวมนตร์
 แต่งตัวผูกม้าย้อยสับสน
 พอได้ฤกษ์บนในทันที
 แกว่งกวัดดาบเดินมาเร็วรี
 พวกรีพลไพร่ก็ตามมาฯ
 ดาวดาษกลาดอ่วมพระเวหา
 ข้าวสารเสกมาก็ขัดไป

ชับพรายทั้งพระภูมิเจ้าที่
 ถึงหอขุนช้างพลันทันใด
 เอาเม็ดหมอดำเข้าตำฉับ
 สะเดาะดาลหน้าต่างให้กว้างแยก
 ผู้คนบนเรือนที่เกลื่อนกล่น
 นอนระเนนเอนพับหลับไป
 โดดลงพื้นกลางที่ข้างใน
 ตัดมานกองไว้แล้วโคลคลา
 หลับอยู่บนเตียงเคียงข้าง
 อุเหม่ตัวดีอีกะนอง
 ความสัตย์สารพัดจะสัญญา
 ผัวไปไม่ทันหันประตู
 ก้าวขึ้นบนเตียงเคียงข้าง
 เลิกผ้าห่มปกที่ออกมา
 ไม่รู้เลยว่ารูปจะร้างใจ
 งามนมสมจรีดกระบิดกระบวน
 มึงงามแต่รูปจวบไม่หอม
 ถีบตกจากเตียงเคียงกันลง
 เจือดาบจะฟาดให้ขาดกลาง
 เจือดงดอดใจไม่ฆ่าดี
 หาไม้ที่ไหนพรุ่งนี้เข้า
 มึงกล้าทำได้มึงไม่กลัว
 จึงชักเอาเชือกด้ายที่สายม่าน
 จะทำให้สมน้ำหน้าอีกาลี

จะมีใครตื่นดาก็หาไม่
 จุดเทียนติดไว้ที่เสาแรก
 ปลายเสาแตกยับเป็นสี่แฉก
 ข้าวสารแทรกกระดุกฝักก็ขัดไป
 ต่างว่องโงกทุกคนไม่ทนได้
 ก็ป็นหน้าต่างใหญ่ขึ้นขึ้นมา
 แสงไฟรางรางสว่างหน้า
 เปิดมุ้งเห็นหน้าเจ้าวันทอง
 ขุนช้างกอดกลมประสมสอง
 จ่องหอมมีผ้าไม่กลัวกู
 ว่าไว้แต่หลังยังมีอยู่
 มึงคบซู้ไว้ล่อต่อหน้าตา
 ผลักมาให้ห่างจะดูหน้า
 หุดสมน้ำหน้าอีหน้าवल
 ดังจะกลืนกินได้ตัวงามถ้วน
 ควรเลี้ยงน้อยๆที่รูปทรง
 อีหน้ามอมก้นหม้ออีกอหงส์
 ให้มันคงชีวิตไปโยมิ
 พอจิ้งจกทักขวางไม่ห่างที่
 เเคราะห์ดีแล้วมึงจึงรอดตัว
 หัวจะขาดอยู่เปล่าทั้งสองหัว
 จะต้องให้รู้ตัวในวันนี้
 ถึงจดไว้ไม่ผลาญให้เป็นผี
 เชือกเส้นนี้และจะเล่นมึง

ถีบเข้าให้ชิดติดกัน

ผูกเป็นเปลาะเปลาะชะเนาะตริง

เอาผ้าคลุมหุ้มไว้ให้เหมือนผี

จวนใกล้รุ่งแสงสว่างตา

จึงถอดมีดหมอเสียจากเสา

ให้มัดคบครบมือถือจุดไป

แล้วแกะสะกดพลันมีทันนาน

ขุนแผนกลับขึ้นขี่อาชา

ให้บ่าวร้องเรียกออกเพรียกก้อง

ใครตื่นอยู่บ้างที่ข้างใน

๑ ความนั้นสายทองได้ยินเสียง

ลุกออกไปพลันมีทันช้า

พินไฟได้คบสว่างทั่ว

ค่อยแอบมองเขม็งเห็นหม่อมพलय

วันทองน้องรักก็เสียแล้ว

จำกูจะลงไปพูดจา

คิดแล้วลุกมาเปิดประตู

นี้หากขุนหันฟันกูตาย

จึงเข็นบันไดแข็งใจลง

พุ่มพ่ายน้ำตาแล้วว่าไป

ข้างกระไรใจคอพ้อคุณแอ้อย

วันนั้นวันทองผูกคอตาย

แม่ศรีประจันท่านหักหาญ

ทุบตีวันทองน้องเลือดพรุ

เชือกกระตั้นพันเข้าให้นอนแข็ง

ปลายเชือกโยนถึงบนหลังคา

ทุกอ้อปรียสมน้ำหน้า

ลงจากเคหาด้วยทันใด

เรียกเหล่าไพร่มาหาช้าไม่

ได้ไฟดูดังเสด็จมา

คนในบ้านก็ตื่นขึ้นพร้อมหน้า

เอาดาบตีฝ่าเข้าทันใด

นางวันทองอยู่ฤๅไปข้างไหน

เข็นบันไดรับท่านขุนแผนมา

ฟังสำเนียงเอ๊ะใครมาเรียกหา

เห็นคนขี่ม้ามามากมาย

สายทองคิดกลัวใจคอยหา

อยู่แล้ววุ่นวายกระมังนา

หม่อมแก้วคืนกลับเข้ามาหา

หัตถานด้านหน้าให้พ้อคลาย

เห็นทีไกรธอยู่ก็ใจหาย

แต่มิใช่ใจร้ายไม่เป็นไร

ถึงตรงหน้าขุนแผนก็ร้องให้

สุดใจเสียแล้วนะหม่อมพलय

มาละเลยวันทองเสียง่ายง่าย

พ้อข้างไม่เสียตายไม่แลดู

ขึ้นให้อ้ายหัวล้านนั้นเป็นคู่

จูดูสู้กันเป็นเท่าไร

ด้วยทุ่งย่างทางไกลเป็นหนักรา
จึงเสียตัวชั่วช้าเพราะจำใจ

๑๑ ครานั้นขุนแผนแสนสะท้าน
เจ้าสายทองไม่ต้องเจรจา
เพราะข้าไว้ทรัพย์อัปภาคย์
ขุนช้างมั่งมีดีกว่าคน
ที่มาหมายว่าจะมารับ
นี้มันเฝ้าแล้วจะเอาไปทำไม
วันทองนั้นจะว่าไปใยเล่า
น้องสาวขาดแคลนเจ้าแทนเจือ
เข้านอกออกในได้ใช้สอย
เสียแรงรักใคร่ได้สัญญา
คิดคิดจะฟ้องก็ป่วยการ
เกี่ยวต้องสองคนจะผูกคอ
ถึงตัวเจ้าก็เป็นเมียของข้า
จวนตัวกลัวก็มาหากระนั้น

๑๒ สายทองร้องว่าอูแม่เอ๋ย
เหมือนปลาในข้องไม่มองดู
จวนแจ้งขึ้นแล้วหม่อมพลายเขา
ว่าแล้วขึ้นมาบนบันได
ลุกขึ้นเร็วเร็วแม่คุณเขา
ทั้งคนทั้งม้ามาครามครัน

๑๓ ครานั้นท่านยายศรีประจัน
ปากสั่นคอสั่นพรันน้ำใจ

จะไปบอกหม่อมมาก็ไม่ได้
ได้สองวันแล้วพอหม่อมมาฯ
เดือดดาลน้ำใจเป็นหนักรา
ข้าเข้าใจแล้วว่าเล่ห์กล
จึงชิงพรากเพราะเห็นไม่เป็นผล
จะประทุกทีทนทุกอย่างไป
ถ้ายังดีมียับจะรักใคร่
ถึงจะใส่ตะกร้าล้างไม่มีเกลียว
ถึงตัวเจ้านานไปก็ไม่เหลือ
ด้วยเนื้อน้ำใจเดียวด้วยกันมา
กลัวจะบ่ยเสียอีกอย่าพักกว่า
จะขอคูหน้าพวกสอพลอ
พันเสียเถะทั้งบ้านมิให้หลอ
อีกคนขอคนไรได้เล่นกัน
คบหาเป็นใจกระไรนั้น
หันเอาแต่ชอบมาเชิดชูฯ
อย่าพักพูดไปเลยไม่เข้าหู
ใครเฝ้าก็ให้รู้ว่าตัวใคร
ขอเชิญขึ้นมาบนเรือใหญ่
เข้าไปในห้องศรีประจัน
ขุนแผนมาอยู่ข้างล่างกลางบ้านนั้น
หอกดาบสารพันออกเต็มไปฯ
ตัวสั่นดังจะล่อดแผ่นดินได้
เราจะทำกระไรออสายทอง

เขามีมาเกาะกุแล้วๆ
ครั้งนี้จวนตัวหนึ่งหัวฟอง

๑ แม่เอ๋ยครั้งนี้เขาตีจ้าน
เขาพุดกับไพร่ฉันทัดยืน
หอกดาบเชือกปอกีเอามา
เขาออกชื่อเทพทองศรีประจัน

๑ ศรีประจันตัวสันดังลูกนก
น้ำดาไหลหลังลงพรังพรุ
กลับเข้าในมุ้งเอาฟูกคลุม
สายทองเอ็งช่วยร้องบอกเจ้าพลาย

๑ นี่จะซ่อนเขาไปที่ไหนพัน
ว่าแล้วก็ออกมานอกพลัน
เห็นเลี่ยมกลอนซ่อนปิดสนิทยู่
กลับมาที่ประตูดูเยียมมอง

๑ ขุนแผนบ่าวไพร่ไปบนเรือน
ถามสายทองไปมิได้ซ้ำ
วันทองอยู่ๆไปข้างไหน
ทำเป็นร้องเรียกอยู่ขุนวาย
ขุนช้างวันทองก็ตกใจ
เสียงคนข้างนอกออกอึงคะนึง
ม่านคลุมห่มพันอยู่ชั้นนอก
อกใจไหวหวั่นตัวสั่นรัว
ขุนแผนร้องว่าเจ้าวันทอง
ไม่ลุกขึ้นมาบ้างจนกลางวัน

ผู้คนเอ็งอื้อทั้งบ้านช่อง
เขาจะตองกุกยับลงกับดินฯ
เจ้านายโปรตปรานเขาทั้งสิ้น
เขาจะฉีกเนื้อกินสิ้นทั้งนั้น
เขาจะผูกคอครวว่าแม่มนั้น
ว่าจะฟันทั้งไว้ให้คนดูฯ
เห็งอดกโสมหน้าลงมาหู
ตัวกูกราวนี้ถึงที่ตาย
ฝ่าฟันเป็นกลุ่มมึงขวัญหาย
ว่ากลุ่มจับตายเสียหลายวันฯ
เขามีเข้ามาค้นเอาถุานั้น
ผลัดค้นประตูเจ้าวันทอง
มิรู้ที่จะเข้าไปในห้อง
ร้องเชิญขุนแผนให้ขึ้นมาฯ
ผู้คนกล่นเกลื่อนกันหนักหนา
อย่างไรไม่เห็นหน้าท่านแม่ยาย
หลบนอนกระไรตะวันตกสาย
เอาไม้ปายฝ่าเข้าด้าปิง
ลุกขึ้นไม่ไหวเชือกผูกขึง
เชือกมันรัดตึงอยู่รอบตัว
หายใจไม่ออกลงกลอกหัว
กลัวก็กลัวได้แต่แลดูกัน
ยังไม่ออกจากห้องเจียวถุานั้น
ออกมาพุดจากันบ้างเป็นไร

วันทองจำได้ว่าเสียงผ้า
ติดกันสองคนก็สนใจ
ขุนแผนร้องเอ๋ยอายขุนช้าง
ตัวมึงวันนี้ถึงที่ตาย
กูไม่รู้ว่ามีอยู่ข้างใน
จับดาบหุ่นหันตัวสั้นรว
ขุนช้างได้ฟังคำขุนแผน
ด้วยถูกมัดรัดไว้เหมือนผีตาย

๑๐ สายทองร้องว่าแม่ศรีประจัน
นอนนิ่งอยู่ใยไม่ออกมา
ท่านยายศรีประจันตัวสั้นรว
กลัวเขาจะฟันถูกลูกตายไป
เลิกเอาฟูกใหญ่ขึ้นพันตัว
เอาเชือกรัดนอกพอกเป็นหุ่น
แล้วเอาผ้ามาพันเข้าห้าชั้น
หูดาก็ปิดมิดทั่วไป
ผ้าพอกหน้าตาหาเห็นไม่
หลักลังกำลังสั่งขี้มูก
สายทองได้ฟังวิ่งงังไป
ม้วนที่นอนออกมาคาประตู
เข้าปล้ำกำผ้ามาทั้งฟูก
ออกประตูไม่ได้โตใหญ่ครัน
พวกบ่าวขุนแผนแหงนแลดู
มาลาแลเห็นเด่นโกรงโกรง

ยิ่งกลัวอกสั้นอยู่ห้วนไหว
จะร้องบอกออกไปก็อาย
ใยไม่วางเมียอยู่จนสาย
อย่าคิดมุ่งหมายจะรอดตัว
หาไม่กูจะเข้าไปบั่นหัว
ถีบฝ่าให้กลัวอยู่วุ่นวาย
นึกแค้นคิดไปก็ใจหาย
วันทองยิ่งอายไม่ลืมตาฯ
ท่านจะฟันวันทองเสียแล้วหนา
เห็นว่าจะฟันไปฤาไร
ความกลัวมิใคร่จะออกได้
แข็งใจจำออกไปตามบุญ
ความกลัวหนักหนาออกกว่าขุน
ถึงจะฟันถูกหุ่นไม่เป็นไร
โปกพันหุ้มหัวเสียให้ใหญ่
ชักมือเข้าไว้เสียในฟูก
อย่างเท่าก้าวไปก็ไม่ถูก
ลูกเอ๋ยสายทองมาช่วยกู
แลเห็นโตใหญ่อยู่มู่ทุ
สายทองแลดูหัวเราะจัน
ก้าวผิดก้าวถูกมาตัวสั้น
ด้นด้นผลุล้มจมต่ำโพรง
หัวเราะอึ้งอยู่ว่าอายไม่
มันคิดว่าผีโปงจะกินมัน

สายทองประคองออกมานอกخان
ร้องไปนี่อะไรเอาผูกพัน
ยายศรีประจันอยู่ไหนไม่แลเห็น
ศรีประจันนึกว่าเขาไม่เข้าใจ

๑ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
จึงให้ไปเชิญพันโชติมา
ตัวท่านเป็นพันกำนันบ้าน
เรากับวันทองครอบครองกัน
ครั้นเราไปทัพกลับลงมา
ห่อใหม่แก้ห่อนี้ของใคร

๒ ครานั้นพันโชติกำนันบ้าน
เมื่อท่านขึ้นไปยังไม่มา
ด้วยท่านยายกลอยกับยายสา
ว่าตัวท่านนี้ตายวายปราณ
ก่อนวันขึ้นหมากมาถึงบ้าน
ทะเลาะว่ากล่าวกันยาวรี
ห้ามไว้มิให้ทำการงาน
ฝ่ายท่านทองประศรีก็กลับไป

๓ ครานั้นขุนแผนแสนสะท้าน
นั่งนึกตรึกความไปตามจริง
รักสนิทตั้งชีวิตอันเดียวกัน
ขุนช้างเคี่ยวเข็ญเป็นศัตรู
วันทองอดล้าห์ครองไม้ตรีท่า
มาเกิดเชิญเป็นเหตุเภทพาล

ขุนแผนแสนสะท้านสูดกลิ่น
สายทองแกลังกันฤว่าไ
จะฆ่าเสียทั้งเป็นหาไวไม่
พึงฝ่าเข้าได้ไม่พุดจา
ความคิดรอบคอบเป็นหนักหนา
ด้วยเป็นใหญ่ได้ไว้ในแขวงนั้น
เราไปราชการเชียงทองนั้น
ก็เตือนก็วันท่านแจ้งใจ
ก็หาเห็นห่อห้อยของเราไม่
ท่านรู้ฤไม่ไหวว่ามา
บอกการตามรู้ไม่มุสา
ตัวข้าได้รู้เห็นเป็นพยาน
ขุนช้างพามาให้ว่าขาน
จึงให้ผัดคนงานกันทันที
ศรีประจันกับท่านทองประศรี
ว่าท่านขุนแผนนี้ไม่บรรลย์
ข้างนี้หักหาญหาฟังไม่
ได้บอกกล่าวข้าไว้ได้รู้จริงฯ
ได้ฟังนายบ้านบอกทุกสิ่ง
วันทองนี้มิ่งเมียรักกุ
มันแกลังบั่นอาลัยให้พลัดคู่
ล่อลวงขอสู้ทำการงาน
จนเลิกทัพกลับมาได้ถึงบ้าน
หักหาญให้เสียไม้ตรีมิด

เพราะกูเองเด็ดดวงแหวนหัน
จึงเสียใจยอมให้ขุนช้างชิต
แต่ก็หวนสงสัยน้ำใจนาง
เป็นกินน้ำเห็นปลิงทุกสิ่งไป
ครั้นจะทุลกก็กระเทือนถึงวันทอง
ได้เสียตัวชั่วมืดเพราะคนพาล
คิดฤทธหนึ่งเล่าก็น้อยหน้า
จองหงอนด้วยเงินทองมันคล่องใจ
แต่เพียงนี้เห็นไม่ทำอะไรได้
จำจะชู้เสียให้รู้ว่าชั่วดี
ตัวท่านพันโชติเป็นผู้ใหญ่
ทั้งยายเทพทองผู้มารดา

๑๑ พันโชติได้ฟังสั่งนายสอน
นายสอนรีบไปในฉับพลัน
เทพทองร้องถามไปไหนมา
มีธุระอะไรมาในเรือน
นายสอนบอกออกมาว่าแนคุณยาย
ความใหญ่ดลไฟไหม้แผ่นดิน
เทพทองตกใจว่าที่ไหนพ่อ
ลุกขึ้นเสื้อกสนอยู่ณลาน
เทพทองร้องว่านายผู้ร้ายปล้น
กลับนั่งลงถามความอะไร
นายสอนว่าความเรื่องวันทอง
เขาเป็นคนโปรดปรานประทานครัน

บุกบันถือโทษเขาเป็นผิด
คิดฤทธหนึ่งเล่าจะเอาไป
เมื่อขุนช้างสับสนเข้าขมได้
จะคืนรักเข้ากระไรให้รำคาญ
สงสารน้องจะขายหน้าอยู่ศาล
ถ้าให้ท่านเห็นจะเป็นประโยชน์ไป
มันทำได้ดังหาที่เกรงไม่
ละไว้ก็จะหยิ่งยิ่งย่ำยี
ยึดไปมันจะเล่นกุปนนี่
คิดแล้วจึงมีซึ่งวาจา
เร่งไปหาตัวมาต่อว่า
ยายกลอยยายสาให้พร้อมกันฯ
อย่าอนใจไปเตี้ยนี้ข้ามีขมมัน
ถึงบ้านก็รีบขึ้นบนเรือน
เหวี่ยงออกโทรมหน้าหยันดาเผื่อน
เสื้อเขียนหมากให้เพื่อนเชิญนายกิน
เตี้ยนี้เกิดวุ่นวายขึ้นทั้งสิ้น
บ้านถื่นเรานี้มิเป็นการ
เด็กเอ๋ยหาพร้าขอสำหรับบ้าน
นายสอนว่าท่านมิใช่ไฟ
สิบหนก็หาหมดเหมือนไฟไหม้
ปากสันพรันใจอยู่กัน
ผิวของเขามาที่บ้านนั้น
บ่าวไพร่ตั้งพันยศศักดิ์มี

เป็นที่ขุนแผนแสนสะท้าน
เขาจะเกาะตัวไปในบุรี
บัดนี้พันโชติให้มาหา
อันตัวขุนช้างวันทองนั้น

๑๑ เทพทองดำหมากทั้งสากโผง
กรรมเอ๋ยกรรมกรรมทำอะไร
เกิดมาแต่บ่อยจนพันหัก
ปลุกเผือกปลุกมันนั้นรดพรวน
เพราะอ้ายขุนช้างคางเครา
อียายสยายกลอยพลอยลามปาม
จึงร้องบอกยายกลอยกับยายสา
ขุนแผนเขามาจับมันกลับซัด

๑๒ ฝ่ายว่ายายกลอยพลอยดกใจ
นมยานพืดพุงย่งหย้าเป
ยายสาตาไม่ดูกระดานต่อ
โก้งโค้งลากขานัยน์ดาพอง
เทพทองว่าเป็นไรท่านยายสา
สลายแล้วไปเกิดพืดพียัก
ฉวยคว้าผ้าห่มปกนมยาน
ข้าไทตามหลังมาพริ้งพริ้ว
ยิ่งเดินยิ่งใกล้ใจยิ่งพริ้น
เจ้าสอนเอ๋ยเอ็นดูเกิดรา
พ่อช่วยผ่อนปรนจะบนบาน
เงินทองให้เจ้าพ่อเอาบุญ

ขู่เข็ญนายบ้านอยู่อิงมี
ทูลพระพันปีให้มาฟัน
ทั้งยายกลอยยายสาด้วยกันนั้น
กับยายศรีประจันเขามัดไว้
ตายโง่งจริงแล้วอ้อพ่อข้าไหว
จะแก้ไขถ้อยคำเป็นส่วนวน
รู้จักแต่ทำนากับทำสวน
จนจนจะตายท่ามาค้าความ
อ้ายข้าเฝ้ามันมีฟังคำแม่ห้าม
เขาจะผูกหลังล่ามเป็นวัววัด
อ้ายตายท่าขุนช้างวางเข้าถนัด
เขาจะมัดคอลลอยเป็นปูทะเล
พลัดตกบันไดเดินขาเฉ
เงี้ยวเบนเรือนท่านเทพทอง
ขอไปที่อ้อพ่อพลัดตกลง
ค่อยย่องขึ้นไปให้ซัดนั้
เจ็บขาม้อยเม็นกระตงเห็นหัก
เบาหนักเป็นอย่างไรจะได้รู้
รีบไปให้การเกิดเหวฮู
แลดูหน้ากันงกกันมา
เทพทองผินผันหันมาว่า
ข้าไม่ไปแล้วอ้อพ่อคุณ
อย่าให้เกิดรำคาญขึ้นว่าวุ่น
บอกว่แม่่อขุนมันไปไกล

อพยพครอบครัวตัวก็หนี
ทั้งยายกลอยยายสาพากันไป

๑ นายสอนว่าอนข้าทำไม

ร้ายต่ออย่างไรไปด้วยกัน

ว่าแล้วก็พากันเดินมา

ลูกความสามคนยิ่งลนลาน

นายสอนไปก่อนขึ้นนอกชาน

ลับลับล่อล่อคบบันได

สามคนร่นขึ้นบนบันได

ยื่นขึ้นร้องไปว่าใครมา

ยายสายายกลอยพลอยตกตาม

บันไดคร่อมคอเขาหัวร่ออึง

เทพทองร้องว่าข้าจะให้การ

ถ้อยความอะไรข้าไม่เคย

ต่างคนต่างลุกขึ้นจากที่

ลุกขึ้นยืนคอทำล่อลับลับ

เทพทองแข็งใจขึ้นไปหน้า

เสียงตุ๊กแกร้องลงมองคลาน

งก้งันตันโตนประตุโกก

สายทองร้องว่าไม่เป็นเพลง

ยายกลอยยายสามาข้างหลัง

แลเห็นขุนแผนก็ตกใจ

เห็นฟูกที่พันศรีประจันอยู่

ลูกโผนโตนฟูกเข้าทันที

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ผู้คนก็หาว่ามีที่เรือนไม่

ช่วยแก้ไขรอดตัวพ่อหัวพันฯ

ข้าจะโกหกได้ฤๅไรนั้น

เนื้อความกวตขันอย่าบบาน

มิช้าเข้าไปถึงโน้นบ้าน

เห็นผู้คนพลุกพล่านก็ตกใจ

เทพทองมองกรานหาขึ้นไม่

พันโชติว่าเป็นไรไม่ขึ้นมา

ขุนแผนถือดาบไว้ไม่เงยหน้า

เทพทองร้องจำพลัดตกตึง

แม่บันไดหงายปามลงต่ำฝั่ง

สามคนนอนซมไม่ลุกเลย

ไยมาใส่คาประจานพ่อคุณเอย

ต่อเงยหน้ารู้ว่าบันไดทับ

เนื้อตัวปั่นปี้ดังมีดลับ

ช่วยกันจับบันไดใส่นอกชาน

ยายกลอยยายสาอร่ามร่าเริง

เทพทองร้องขานว่าจวนแอง

กลอนไขกถูกหัวเข้าตำแสง

คนหัวเราะครั้นแครงเฮฮาไป

เทพทองแก้กั้งขึ้นหอใหญ่

คลานเลี้ยวหลีกไปข้างฝาวี

ตายจริงอกกุมภาพมี

ศรีประจันล้มผางลงทางยาว

ร้องขอโทษตัวกลัวแล้วพ่อ
ออกจากฟูกพันตัวสั้นท้าว

๑๑ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
จึงถามความไปมิได้ช้า
เดิมเราได้เข้ามาขอสู
เมื่อเราจากไกลไปเชียงทอง
วันทองของเราได้ฝากไว้
จึงยกให้ขุนช้างเสียกลางคัน
ฤาเห็นว่าต่ำศักดิ์จึงหักหาญ
น้อยทั้งทรัพย์สินทุกสิ่งไป
อันลูกเขยใหม่สีใหญ่ยิ่ง
ช้างม้าสารพันจะครั้นคราม
หอเก่าเรือเอาไปปลุกวัด
ช่วยกันฟันฆ่าเสียเป็นไร

๑๒ ครานั้นศรีประจันต์ผู้มารดา
ทั้งกลัวทั้งทุกข์ให้ลูกกลน
ถอนใจใหญ่พลางครางฮือฮือ
นั่งเซ็ดขี้มูกดละลูกนก
เดิมที่ยายกลอยกับยายสา
ให้กระตุกเผาไฟไหม้เป็นจุน
กลัวท่านจะเก็บไปเป็นหม้ายหลวง
วันทองร้องไห้ไม่ป่วเปีย
ถึงสิบห้าคืนจึงเข้าหอ
ฟังปลัดเข้าในห้องได้สองวัน

ยื่นหน้าป้อหลอนนัยน์ตาขาว
พ่อเจ้าขอโทษโปรดเกิดวราช
แค้นคิดเคืองขัดเป็นหนักหนา
แน่ว่านมารดาเจ้าวันทอง
ทำนยกลูกให้อยู่ประสมสอง
หอห้องยังอยู่เป็นสำคัญ
ฤาว่าหย่าร้างให้เมื่อไรนั้น
เกียดกันฉันทาประการใด
จะโต้ทานถ้อยคำหาได้ไหม
น้ำหน้าหาไหนจะเป็นความ
ทุกสิ่งสมบัติก็เหลือหลาม
จึงคิดกันหยาบหยามไม่เกรงใจ
เอาหอใหม่ใส่ยัดเข้าแทนให้
ให้สาสมน้ำใจที่มันจน
ฟังว่าปากแห้งแสงงขน
ยกกันกระแทกฟากปากสังก
สองมือขยี้หน้าหน้าคาดก
ชกหัวเร่าเร่าเจ้าประคุณ
มาว่าพ่อตายอยู่วายวัน
จึงขอให้ยายขุนเป็นคู่เมีย
แหนหวงไว้ไม่ได้จึงให้เสีย
น้ำตาเป็นลูกเบียบนทุกวัน
มันจะทันสักหรืออะไรนั้น
พ่ออย่าคิดเด็ดฉันท์เอาคืนไป

๑ ครานั้นยายกลอยกับยายสา

เปล้าเปล้าข้าจะเอามาว่าไย
ว่าไปทัพเชียงทองพ่อพลายแก้ว
ผิดชอบอย่างไรได้เมตตา
เทพทองจันทรทศกัณฐ์
ข้าก็หลงมวงมลายไป

๑ ครานั้นขุนแผนแสนศกดา

เมื่อแรกทำผิดไม่คิดกลัว
แม่ทองประศรีมาถึงบ้าน
ข้างยายเทพทองศรีประจัน
กลับว่าทำทนายให้ร้องฟ้อง
เดี๋ยวนี้ขอตัวกลัวทำไม
ไหนอ้ายขุนช้างมันอยู่ไหน
ถ้าฮักฮักเจรจาจะฆ่าตี
ศรีประจันเทพทองร้องว่าไป
สนุกใจนอนเล่นเป็นค่อนวัน
เรียกเรียกเท่าไรก็ไม่มาน
ขุนช้างขานขานย็นดาปรอย
ศรีประจันเข้าดันประตูห้อง
เพราะมันอยู่ข้างในจึงไม่กลัว
เทพทองศรีประจันดันประตู
ขุนแผนอัดใจให้ลมตี
ประจันศรีประจันเทพทอง
ตัวสั่นงันกกหกล้มลง

ทั้งศรีประจันว่าไม่นิ่งได้

เทพทองวานให้ตีจันมา
ลาวทางเสียแล้วที่กลางป่า
เขาสอนให้ว่าก็ว่าไป
อ้ายขุนช้างมันบอกดอกพ่อข้าไหว
จนใจอยู่แล้วขอโทษด้วย
เห็นพูดจางงันก็กลั่นหัว
เขารู้ยั่วทั่วทั้งสุพรรณ
ห้ามหองงานการทุกสิ่งสรรพ
ดูต้นตอตั้งตะบึงไป
เงินทองมีเสียหากกลัวไม่
จะได้เห็นกันในวันนี้
มุดหัวอยู่ไยออกมาตี
ถ้าตีก็คิดว่ามีตรกัน
อย่างไรไม่ออกมาหาท่าน
อ้ายชาติชั่วหัวควั่นจนท่ายทอย
กูแค้นจันตลอดจนคอหอย
เขาผูกคอตายฉันไว้เสียทั้งตัว
ช่างนอนร้องอยู่ได้เฝ้าชาติชั่ว
เทพทองจิกหัวออกมาที่
แน่นอยู่ไม่เปิดออกจากที่
เป่ารีส่งไปด้วยใจจง
เข้าไปในห้องร้องเสียงหลง
ใครเอาผีอ้ายเจ๊กคงเข้ามาไว้

ขุนช้างร้องแม่ช่วยแก้ที่
 เทพทองร้องกลิ้งยั้งตกใจ
 ศรีประจันร้องว่าอีแก่แดด
 เทพทองว่ามันตายเมื่อป้ายเย็น
 ขุนช้างจูปากดีฉันเอง
 ศรีประจันผ้าหลุดยุตแต่ชาย
 ศรีประจันคิดได้เหลียวไปดู
 เทพทองร้องอึ้งคะนึ่งไป
 ศรีประจันว่านั่นวันทองดอก
 ทำไมมาฆ่าตัวทั้งผิวเมีย
 ขุนช้างร้องว่าดีฉันเอง
 สายทองเอ็งช่วยกูด้วยวา
 สายทองร้องว่าอะไรนั้น
 โดนศรีประจันหันล้มตึง
 เทพทองร้องว่าช่วยกูด้วยที่
 เชือกปอตราสังรุงรังไป

๑๑ สายทองแลเห็นก็ตกใจ

ไม่มีผ้าผ่อนนอนมัดคาง
 โครบอกกับแม่ว่าเจ๊กคง
 เห็นคนเป็นผีร้องมีไป
 ศรีประจันเทพทองลงมองดู
 หลับนอนนี้กระไรไม่ลืมตา
 ฉวยได้มีดหมากกระซากถือ
 แม่ผิวแม่ยายวุ่นวายครัน

อย่าตกใจเลยว่าผีนั่นมิใช่
 เออผีพูดได้ตั้งคนเป็น
 ผีตายผ่าแฝดกูไม่เคยเห็น
 อีเมียต๋อยพลอยเด่นจนดินตาย
 สองยายเต้นเหียงลงนอนหงาย
 สองยายปล้ำกันสนั่นไป
 เป็นไรทางหนูหามีไม่
 ก็นั่นฤמיใช่ไว้ทางเปี้ย
 เทพทองร้องบอกนั่นแม่อ้ายเปี้ย
 เป็นไรไม่เผาศีลใครเอามา
 สองยายเต้นเหียงหัวดำผ่า
 สองมือปิดตามาวนาอึง
 ลูกเดินกลั้นเข้าไปถึง
 ศรีประจันว่ามึงผลักกูโย
 อะไรนี่ผีเจ๊กฤมิใช่
 มิใช่วันทองกับขุนช้างฯ
 เออนั้นเป็นอย่างไรต๋อกผาง
 เมินหน้าว่าพลางช่างกระไร
 ช่างหลงหลับตาว่าไปได้
 คิดอวยแกลใจก็ออกมา
 อดสูเป็นจะตายให้ชายหน้า
 ให้ชไมยกผ้าเอาเชือกพัน
 บาดเนื้อเข้าแล้วกระมังนั้น
 ช่วยกันดัดเชือกชักสาวมา

ศรีประจันหยิบผ้าให้ลูกสาว
แล้วบอกขุนช้างพลันไม่ทันช้า
เขาจะไปกราบทูลให้เช่นฆ่า
ทรัพย์สินจะกระจัดพลัดพราย
ว่าถ้าดีจะคิดว่ามิตรกัน
เอ็งจงออกไปให้วันทา
จะถืออะไรกับเท่านั้น
เขาก็ได้เมียใหม่ไว้แนบกาย
เพื่อนมาจะว่าให้เป็นที
จ้อไปเห็นจะไม่กระไรนัก

๑๑ ครานั้นขุนแผนแสนศักดา

จึงร้องเตือนไปพลันทันใด
ถ้ามาดีดีมีเป็นไร
เทพทองฟังว่านัยน์ตาช่น
ยังทำดาปรีบปรีย้ายฉิบหาย
เทพทองร้องไปไอ้หัวบาง
เทพทองชกซ้ำเข้าดำเหงะ
ผ้าผ่อนไม่มุ่งทำพุงโกง
ขุนช้างแหกฝ้านัยน์ตามอง
ถึงเขาโกรธาจะฆ่าดี

๑๒ วันทองว่ามึงอย่าพักว่า

ยิ่งฆ่าฟันเสียที่นี้ฤๅดีใจ
ขุนช้างว่าแม่ไม่ออกไป
ไปตายไกลเจ้าไม่เข้ายา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

มันทำฉาวใจหายกูขายหน้า
ขุนแผนเขามาว่าวุ่นวาย
พ่อแม่จะพากันฉิบหาย
เมื่อก็อพหลายเขาพูดจา
ถ้าเอ็งดิ่งดันเขาจะฆ่า
พูดจาขอโทษให้โกรธคลาย
โอ้นอ่อนผ่อนผันให้ความหาย
เห็นจะไม่เสียดายวันทองนัก
ว่าเรานี้ทำการหาญหัก
เอ็งอย่าพักย่อนนอกแรงออกไปฯ
เห็นข้าหาออกมานอกไม่
เป็นไรไม่มาพูดจាកัน
ถ้าต้องไปจะห้าพัน
ศรีประจันร้องว่าอายขุนช้าง
แกเอาดินป้ายเข้าสีข้าง
ขุนช้างแข็งตัวทำหัวโคลง
ยิ่งกว่าจุดเจ้าเงาะอายตายโง
จะเอาเรือนเป็นโลงอายอัปรี
วันทองจงออกไปด้วยพี่
ก็คิดปราณีเพราะแม่ไปฯ
ถึงพระอินทร์ลงมาหาไปไม่
อันกูจะออกไปอย่าสงกา
พี่จะออกไปโยให้เขาฆ่า
ผิดชอบเห็นหน้าตายด้วยกัน

ให้มันตายติดกันพันเสียเถิด
ว่าแล้วลุกมานัยน์ตาช่น

๑๑ เทพทองศรีประจันตัวสังก
ไม่นุ่งผ้าเสียมั่งอ้ายจิงไร
อย่าตีลูกเลยจะออกไป
ฉวยผ้ามาพันตัวสังกรัว
ลัลลัลลัลลัลลต่อประตู่
ปายปิ่นขึ้นผาตาขวางรี
เทพทองร้องคำอ้ายหน้ากาก
ขุนช้างผ้าหลุดจุดชายไว้
ยกสองมือง่าถึงหน้าผาก
กราบลงกับดักขั๊กดินมา
อ้อพ่อเนื้อหอมทูลกระหม่อมแก้ว
บุญญานุการพ่อชาญชัย
เข้าเลิกผ้าคว่ำไขว้จะขอลูบ
หอมเป็นกระแจะปนเห็นพันตัว
ขุนแผนว่าอย่าอย่าเจ้าขุนช้าง
ขุนช้างจูบลูบเล่นอยู่พัลวัน

๑๒ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
เฮ้ยขุนช้างมิดรคิดอย่างไร
เรายังไปทัพไม่กลับมา
จึ่งรื้อหอปลูกใหม่ใส่สวมเอา
เอากระตูกหอผ้ามาถึงบ้าน
สมสู่ทำชั่วแต่โดยใจ

จะได้ติดกันไปเกิดบนสวรรค์
กอดวันทองไว้มันไม่ออกไปฯ
ทุดอ้ายกระยาจกมึงทำได้
แกเอาไม้แพนหางเข้ากลางตัว
เจ็บปวดนี้กระไรแม่ทูลหัว
ความกลัวไม่เป็นสมประดี
แหกผ้ามองดูจะวิ่งหนี
ศรีประจันฉวยดินอย่าปิ่นไป
ฉวยดินหนึ่งลากลงมาได้
ฉวยเอาตะเกียงได้ทูนหัวมา
เชิญพ่อกินหมากพ่อพลายขา
ยกทูนเกล้าฯเข้าดีใจ
เชื่อว่าพ่อตายแล้วกลับมาได้
เครื่องในของพ่องามดังดอกบัว
เอามือลูบโน่นนี่มายัยหัว
เขาก็จวนกันหัวอยู่จันจัน
ผลักพลางปิดผ้าขมิ้มมัน
เทพทองศรีประจันหันหน้าไปฯ
แค้นคิดขบฟันมันได้
นางพิมพิลาไลยนี้เมียเรา
ฤาสร้างหย่าซื้อชายให้แก่เจ้า
แล้วพูดจาวาเรานี้บรรลย
ชุดตันโพธิ์พิษฐานให้เป็นไข้
คิดอ่านเป็นอย่างไรให้วามฯ

๑ ขุนช้างได้ฟังขุนแผนถาม

กอดขุนแผนไว้ไม่ลืมหาค
 ขุนแผนซักถามถึงสามหน
 ขุนแผนฮึดฮัดให้ขัดใจ
 กระไรเลยเจ้าเอ๋ยเรามาหา
 สามีหาแขกมาจะปรองดอง
 เขียนหมากพานพลูสุหา
 ข้าวปลาหาเลี้ยงกันตามที่
 นี่แต่เข้าจนพลบไม่พบหมาก
 ฤๅบอขายชาวบ้านประการใด

๑ วันทองหมองใจอยู่ในห้อง

ออกปากยากจริงจะเจรจา
 กลัวจะผลุนหลุนหันเข้าในห้อง
 กระดอออกมาพลันด้วยทันใด
 ลืมกลอนซ่อนในใส่สลัก
 นั่งนั่งรำพึงตะลึงคิด

๑ ไม่มาแล้วฤๅเจ้าวันทอง

เจ้าเอาลืมที่มียัดแล้วอัดใน
 ฤๅจะลงให้เราเข้าที่ลับ
 เป็นตายจะปายเข้าไปลอง
 ว่าพาลงถอดดาบขึ้นยืนจ้อง
 ขุนแผนสลัดวัดตะเตง
 มือจับชายพกยกดาบง่า
 ศรีประจันหนักลัมจมยายคง

ครั้นคร้ามชนพองสยองน่า
 มิได้ถั่งเถียงว่าประการใด
 ขุนช้างขัดสนไม่ตอบได้
 ร้องถามไปดุก่อนเจ้าวันทอง
 ช่างซ่อนหน้านอนได้อยู่ในห้อง
 พุดจារับรองกันโดยดี
 ความประสาเชิญใจและเศรษฐี
 ไม่ถือที่มั่งมีและเชิญใจ
 เบี้ยวปากเห็นแต่จะเกี่ยงได้
 ไม่ควรพุดด้วยได้จึงไม่มาฯ
 ได้ยินร้องเรียกรว่าคาญเป็นหนักหนา
 แค้นขัดอัยยาระกำใจ
 เจ้าวันทองคิดพริ้นหัวน้ไขว
 ขัดประตุเข้าไว้ให้มิดชิด
 ถึงจะผลักก็ไม่ไหวแต่สักนิด
 เจ็บจิตเจียนนางจะขาดใจ
 อยู่ในห้องเห็นเราเข้าไม่ได้
 จะเล่นซ้ำทำไรเจ้าวันทอง
 จะจับตัวกินดับเสียในห้อง
 แล้วจะร้องพาโลดออกกระมัง
 ขุนช้างกอดตืนร้องระเสียดระสัง
 ขุนช้างร้องผ้าหลุดทรวดนึ่งลง
 เทพทองร้องจำจนเสียงหลง
 ขุนแผนส่งเสียงร้องควาตมา

กูจะฆ่ามันเสียทั้งเมียผัว
 นางวันทองรักห้องไมยาตรา
 กระนั้นแลสมชื่อว่าวันทอง
 จะพูดออกกลั้วดอกจำปาพลัด
 ฝ่ายเจ้าสีเจ้าประมาทใจ
 เราคิดถึงความหลังเรายังตรง
 สำคัญจิตว่าจะคิดอยู่บ้างเล่า
 ตัดปลียังมีอาลัยยาง
 เมื่อแรกเชื่อว่าเนื้อทับทิมแท้
 กาลงว่าหงส์ให้ปลงใจ
 คิดว่าหงส์เราจึงหลงด้วยสายย้อม
 ดังรักถิ่นมูจลินท์ไม่คลาดคลา
 โสมมมอมเคล้าแต่เน่าชั้ว
 เมื่อรักรักก็ให้ทำกลองตะโพน
 มีเสียที่ที่เวียนพากเพียรหัด
 แคล้วคล่องต้องแบบแบบคายคุ
 แต่เพียงได้ครุใหม่ไชยัน
 เขาออกซื้อลือทั่วเจ้าตัวการ
 คงจะเหนียวเคียวเข็ญให้ตลอด
 วันนีเมาหานางวางประจำ
 อยู่จงตีเกิดเจ้าสีขาบทัด
 ขึ้นม้าพากันดันพงไพร

๐ จะกล่าวถึงเจ้าขุนช้างล้าน
 ฟังเหตุเภทภัยเห็นไม่มี

ระวังตัวจงดีทั้งสี่ห้า
 กลั้วนวลหน้าจะหมองต้องลมพัด
 เจ้าแปดน้ำทำนองเนื้อกษัตริย์
 ด้วยคำตัดวันนั้นเป็นมันคง
 กลับสัตย์ตัดได้โดยประสงค์
 พาซื้อหรือหลงมาเรือนนาง
 ไม่ทันรู้ว่าเจ้าจะสิ้นอย่าง
 เจ้านี้จางจิตแล้วก็ลืมไป
 มาแปรเป็นพลอยหุงไปเสียได้
 ด้วยมิได้ดูหงอนแต่ก่อนมา
 ช่างแปลงปลอมท่วงทีตึนทึนหนา
 ครั้นหลับตาฟุ้งหงส์ก็ลงโคลน
 เจ้าถอดหัวเปลี่ยนได้ดั่งเล่นโยน
 ครั้นรักโลนเล่นโลนให้คนดู
 สันทัดทำนองดีไม่มีสู้
 เมื่อที่อยู่ไม่มีใครหางาน
 ถึงประชันก็แพ้เจ้าทั้งบ้าน
 ไม่ช้านานจะต้องหาเจ้าไปรา
 ไม่ให้ถอดชฎากว่าเจ้าค่า
 กลับไปโรงจะทำสำรองไว้
 ลูกขัดใจมาหาข้าไม่
 กลับไปเขาชนไก่กาญจน์บุรีฯ
 อยู่กับท่านแม่ยายไม่หลีกหนี
 เรียบดีประมาณสักเดือนปลาย

จึงกราบลาแม่ยายจะไปบ้าน
เงินทองจะกระจัดพลัดพราย
ขุนช้างวันทองก็ไปปล้น
ครอบครองถิ่นฐานบ้านของตัว

๑๑ บทนี้จะยกไว้ก่อน
จะกล่าวถึงเจ้าขรรค์ไชยทัต
ได้สั่งมั่งยังค้างอยู่สืบห้า
จึงปรึกษาลูกน้องเจ้าร้อยชั่ง
ลูกสาวก็ยอมพร้อมใจ
เจ้าขรรค์บอกไปไม่ได้ซ้ำ
จึงประกันเชิงลาออกมาได้
ขุนช้างได้ถามเนื้อความพลัน
เจ้าขรรค์บอกไปไม่ได้ซ้ำ
จะเอาน้องสาวมาฝากไว้
ลูกเกลอกก็เหมือนดังลูกตัว
จะเอาเงินสิบห้าอย่างร้างรอ
ขุนช้างจึงเรียกเจ้าวันทอง
จะต้องทำกรรมกรรมนั้นทำไม
เจ้าขรรค์ลาสั่งท่านทั้งสอง
ผิดพลั้งอย่างไรได้เมตตา
จงเสี้ยมเจียมตัวให้เป็นข้าท่าน
สิ่งชั่วอย่าให้ตัวเป็นราศี
ตัวเป็นข้าอย่าให้ผ้านั้นเหม็นสาบ
อย่าอนนายนายมุลจงเกรงยำ

นานนักช้างม้าจะศูนย์หาย
ลูกชายจะลาไปบ้านตัว
อยู่บ้านกลางแปลงนั้นทั้งเมียผัว
เมียผัวเป็นสุขสำราญใจ
จะกล่าวกลอนชูเชิดขึ้นไปใหม่
ต้องเร่งเงินพินัยอยู่ในคลัง
ทนทุกข์เวทนาอยู่ทมิฬ
ช่วยหลังพ่อเกิดแก้วกิริยา
จะขายไว้กับใครคุณพ่อชา
ลูกเกลอกของข้าอยู่สุพรรณ
พาลูกไปหาขุนช้างพลางโศกาลัย
พ่อท่านนั้นกับน้องมาทำไม
สารทุกข์หนักหนาเป็นข้อใหญ่
ต้องเร่งเงินพินัยยังไม่พอ
ทูลท้าวจงได้เอ็นดูพ่อ
ขอเขียนกรรมกรรมนั้นฝากไว้
เอาเงินมากองนับส่งให้
เลี้ยงไว้เหมือนน้องร่วมท้องมา
ฝากน้องด้วยเกิดพ่อแม่ชา
ออกแก้วกิริยาอยู่จงดี้
การงานเอาใจใส่ให้ถ้วนถี่
เข้าของท่านมีช่วยปิดจำ
จงสุภาพเจียมตนเป็นคนข้า
ข้าหน้าผักปลาหาให้นาย

ตอนที่ ๑๔

๒๖๓

เสียสินดีกว่าอย่าเสียศักดิ์
สงวนศักดิ์รักษาสงอตาย

๑ นางแก้วค้ำบัลแล้วรับถ้อย

พ่อไปแล้วอย่าให้ลูกอยู่ช้า
เจ้าขรัวสุโขทัยไปจากลูก
ถึงศรีอยุธยาเข้ามาพล้น

ที่ตำหนักว่านก่ออย่าพักหมาย
สามเดือนปลายแล้วพ่อจะกลับมา
เศร้าสร้อยกราบไหว้พิไรว่า
สามเดือนบิดากลับมาพล้น
ใจผูกไม่วายไผ่ผ่น
เงินนั้นส่งเสร็จสำเร็จไปฯ

ตอนที่ ๑๕

ขุนแผนต้องพราภางลาวทอง

๑ จะกล่าวถึงพระองค์ผู้ทรงเดช
สถิตยังปรางค์มาศปราสาทชัย
สำราญราชหฤทัยอยู่ในที่
สำอององค์ทรงเครื่องเรืองบวร
ตรัสประภาษราชการบ้านเมือง
ผันพระพักตร์ดำรงสรวลสมา
อ้ายพลายแก้วที่ตั้งเป็นขุนแผน
ยังหนุ่มแน่นกล้าหาญชาญชัย
แต่เดี๋ยวนี้ให้เกณฑ์ตระเวนไพร
ถ้าปล่อยปละละเลยเสียช้านาน
ญาติวงศ์พงศ์สามันไม่มี
กุฝากอ้ายแผนด้วยช่วยเป็นครู
ยังอ้ายขุนช้างชาวสุพรรณ
หัวหูเลี่ยนลั่นเหมือนกระบาลเจ็ก
ขอฝากเจ้าด้วยช่วยอีกคน
ให้ไปทั้งกาญจน์บุรีที่สุพรรณ

๑ ครานั้นพระหมื่นศรีได้รับสั่ง
บอกเจ้ากรมจัดพวกตำรวจใน
ครั้นถึงเขาชนไก่ไปที่บ้าน
รับสั่งสมเด็จพระพันปี
จะฝึกสอนราชการที่ในวัง
ไปแถลงแจ้งความแก่มารดา

ทุกประเทศเกรงเหลือทั้งเหนือใต้
สนมในกราบกำประนมการ
พระสุริย์ศรีบายคล้อยลงอ่อนอ่อน
บทจรออกพระโรงรัตนา
ไม่ขุนเคืองพระทัยให้หรรษา
ดูราจมีนศรีผู้แวนไว
ครั้งดีแดนเมืองลาวลงมาได้
ถ้าใช้สอยนานไปจะได้การ
ไม่เคยเอามาใช้ในราชฐาน
การงานเวียงชัยไหนจะรู้
จมีนศรีสันทัดฝึกหัดอยู่
เอามาใช้ในหมู่มหาดเล็ก
พ้อมันก็มาให้ไว้แต่เด็ก
เมื่อแต่เล็กได้รับกับพ้อมัน
ลองฝึกฝนดูไปเป็นไรนั้น
เอาอ้ายสองคนนั้นมาไวไว
ถอยหลังกลานมาหาข้าไม่
รีบรัดเร่งไปในทันที
เล่าขานแก่ขุนแผนเป็นถ้วนถี่
ให้หาท่านนี้ไปพารา
ขุนแผนได้ฟังก็หรรษา
ลูกจะลาเข้ากรุงพຸ່ງนี้เข้า

ด้วยรับสั่งสมเด็จพระพันวษา
จะฝึกหัดราชการงานหนักเบา
เมื่อลูกมีบ้านช่องช่องแซว
ถึงอยู่กรุงหนทางไม่ห่างไกล

๑ ครานั้นจึงนางทองประศรี

แกล้งใจจนหลังถั่งน้ำตา
ไปเกิดเจ้าอย่าเฝ้าเป็นห่วงใย
แม่จะกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงทางนี้
เจ้าอุตส่าห์อดเปรี้ยวไว้กินหวาน
ถ้าได้ตีมียศปรากฏไป
แต่ทว่าราชการงานเมือง
โบราณท่านจึงตั้งคติมา
หนึ่งเป็นผู้ดีมีเชื้อชาติ
หนึ่งได้ศึกษาวิชาชาญ
หนึ่งว่าอายุเจริญวัย
หนึ่งปัญญาอ่อนไวไม่มีน้าว
ท่านว่าผู้เป็นข้าฝ่าธุลี
เจ้านี้ดูก็มีทุกประการ
แต่ทว่าอย่าทะนงองอาจ
ถ้าประมาทราชภัยมักไม่แคล้ว
โบราณว่าเป็นข้าจอมกษัตริย์
ท่านกำหนดจดไว้ในตำรา
หนึ่งวิชาสามารถมีอย่างไร
หนึ่งกล้าหาญทำการถวายนั้น

ให้หาลูกนี้เข้าไปเฝ้า
ขอฝากเจ้าลาวทองให้แม่ไว้
ก็จะมารับแม่ไปไว้ใกล้
จะมาไปไม่ทิ้งทั้งมารดาฯ
ได้ฟังคดีที่ลูกว่า
ลูบล้างลบหน้าด้วยปรานี
เมียของเจ้านั้นไซ้ให้อยู่นี้
มิให้มีเดือดร้อนว่าคาญใจ
ฝึกหัดราชการให้จงได้
เหมือนแทนคุณขุนไกรผู้บิดา
จะสามารถปราดเปรื่องยากหนักหนา
ว่าวุฒิมีสี่ประการ
กิริยามารยาทส่งสัญญาณ
เป็นแก่นสารคือคุณอดทนตัว
เข้าใจผิดชอบประกอบทั่ว
จึงจะรู้ตัวในทางงาน
วุฒิต้องมีทั้งสี่สถาน
จะสู้โพธิสมภารก็ควรแล้ว
โดยประมาทถือว่าข้ากล้าแล้ว
ลูกแก้วจงจำคำมารดา
ราชสวัสดิ์ต้องเพียรเรียนรักษา
มีมาแต่โบราณช้านานครั้น
ไม่ปิดไว้ให้ท่านทราบทุกสิ่งสรรพ
มุ่งมันจนสำเร็จเจตนา

หนึ่งมิได้ประมาทราชกิจ
หนึ่งสัตย์ซื่อถือธรรมจรรยา
หนึ่งเสวยมเญมตัวไม่กำเร็บ
หนึ่งอยู่ไกลชิดติดพระองค์
หนึ่งไซ้ไม่ร่วมราชอาสน์
หนึ่งเข้าเฝ้าสังเกตซึ่งกิจจา
หนึ่งผู้หญิงชาวโนไม่พันพัว
หนึ่งสามภักดีรักใคร่ในภูบาล
ราชสวัสดิ์จัดจบครบสิบข้อ
สัตย์ซื่อและสำคัญนั้นเป็นแดน
จงไปตีมาตีศรีสวัสดิ์
ให้พระองค์ผู้ทรงภพใคร
ว่าพลางทางออกมานอกห้อง
พ่อแผนเอาอ้ายเต่ากับอ้ายมา

๑๑ ขุนแผนรับพรของมารดา
ลอบหลังสังเสียด้วยท้าว
พี่ไปมิใช่จะทิ้งขว้าง
ปลอบพลางทางชวนเจ้าลาวทอง
รุ่งเช้าขุนแผนตำรวนนั้น
ครั้นถึงสุพรรณทันทเวลา

๑๒ พ่อขุนช้างเหลือบแลเห็นขุนแผน
เข้ามาทอดหมอนลงนอนคราง
ขุนแผนขึ้นมาที่บนเรือน
เห็นจะเกิดถ้อยความลูกกลามไป

ชอบผิดตรikirหมั่นศึกษา
เหมือนสมทานศีลไว้มั่นคง
เอื้อมเอิบหยิ่งเยอเพื่อหลง
ไม่ทำเทียมด้วยทะนงพระกรุณา
ด้วยอุบาทว์จัญไรเป็นหนักหนา
ไม่ใกล้ไกลไปกว่าสมควรการ
เล่นหัวผู้รักสมัคสมาน
ถึงถูกกริ้วทันทานไม่ตอบแทน
พ้องจำไว้ให้หนักแน่น
พ่อแผนของแม่จงใส่ใจ
พันวิบัติเสียหนามความเจ็บไข้
โปรดปรานประทานให้เป็นพระยา
ร้องเรียกผู้คนพวกบ่าวข้า
ไปติดหน้าตามหลังทั้งสองคนฯ
แล้วมาทาลาวทองเห็นหมองหม่น
จะกันแต่ร้องให้ทำไฉน
แต่พอว่างก็จะมาหาถึงห้อง
จัดของเตรียมไว้จะไคลคลา
ก็พากันยกออกจากเคหา
ก็ตรงมายังเรือนเจ้าขุนช้างฯ
ลูกเล่นไปปิดประตูผาง
บอกนางวันทองด้วยดกใจ
เพื่อนพาดำรวนมาเป็นไหนไหน
มิมีรับสั่งใช้ฤาจะมาฯ

๑๑ ความนั้นวันทองครั้นได้ฟัง
จะทำฉันใดตื่นอกอา
ถึงถ้อยลามความใหญ่ดังไฟเลีย
กลัวจะเกาะไปศาลร่ำคาญใจ
กรรมของเราแท้แม้วันทอง
เงินทองเท่าไรไม่คิดทุน
ลำพังพินี้จะดำเนินไปศาลหลวง
น้ำตาคลอทอดเจ้าวันทอง

๑๒ ตำรวจร้องเรียกเจ้าข้าข้างเถื่อน
ร้องเรียกเท่าไรก็ไม่อื้อ
รับสั่งให้มาหาตัวไป
ไปเสียเห็นวันทันเวลา
ขุนช้างเดือดดาลร่ำคาญอก
ร้องตอบไปพลันในทันใด
หมอว่าเป็นไซ้สันนิบาต
เมื่อตะกี้แหม่หนึ่งไม่ดิงกาย
ตำรวจว่าเห็นนั่งอยู่ตะกี้
เมื่อไม่ออกมาแล้วก็แล้วไป

๑๓ ขุนช้างตกใจสะกิดเมีย
วันทองย่องมาขาสันขว้

๑๔ ฝ่ายว่าขุนแผนตำรวจนั้น
ผลึกดูประตูไม่เปิดไป
จึงเป่าคาถามหาสะเดาะ
กรูกันเข้าไปในที่นอน

ละล้าละลังตกใจเป็นหนักหนา
จะเอาหน้าฝากแฝงไว้แห่งไร
ถ้าพอเสียเงินทองหาทุกขที่ไม่
จะคิดอย่างไรเล่าเจ้าประคุณ
ถ้าเขาฟ้องแล้วเห็นจะเล่นวุ่น
เดชะบุญขอแต่ให้ได้ตัวน้อง
นี่เป็นห่วงด้วยเจ้าจึงเศร้าหมอง
ตรองตรองแล้วขุนช้างลงคราวฮือ

เข้าเรือนนอนนิ่งเสียแล้วฤา
จะนั่งต้อยอยู่ใต้ฤาไรนา
จะพูดจาวาไรก็ไม่ว่า
ถ้าข้าจะจุดกันรูดไป
ตัวสั่นงันกจนเหงื่อไหล
ข้าลูกนังไม่ได้เจ้าขรวันนาย
วันนี้ถึงฆาตในดอนบ้าย
อย่าเพ่อว่านายจะตั้งใจ
ปิดประตูลูกหนีแล้วปดได้
จะไปดูข้างในให้เห็นด้วย
ลั่นदानเข้าเสียแม่ทูลหัว
ชักหัวดาลลั่นเข้าทันใด
ลูกเข้ามาพลันทาข้าไม่
ขุนแผนเข้าใจว่าใส่กลอน
กลอนหลอผลุดผละดังคนถอน
ขุนช้างจวนหมอนขึ้นออกยกษ์

โยกตัวโคลงหัวว่าผีเข้า
 เหลือกตายักคอหัวร่อคัก
 ดำรวจร้องชะเจ้าขุนช้าง
 ขุนช้างลูกโสดโคตโกรงโกรง
 อ้ายเหล่านีมี่งไปข้างไหนมา
 ยักคิ้วหลิวตาทำหน้างอ

๑๑ ขุนแผนแค้นใจดังไฟกาฬ
 โกรธวันทองด้อยพลอยกาฬ
 ทำเป็นกลัวเจ้าจะหักคอ
 ทำเหยียบม่านลัมพลาดขาดกลาง
 วันทองลัมค่วาคะมาจุก
 ขุนช้างตัวสั้นพรันตอกใจ

๑๒ ดำรวจถามว่าออกแล้วฤาเจ้า
 นี่คลั่งไคล้ใช้ป้านัยน์ตาดำ
 บัดนี้รับสั่งให้เรามา
 ด้วยบิดาของนายถวายไว้
 จะเอาไปฝึกสอนให้เข้าใจ
 ผีเข้าเจ้าออกหลอกกลนลาน

๑๓ ขุนช้างฟังไปมิใช่พ้อง
 ถ้ามารูว่าไม่วุ่นวาย
 จะเข้าเวรเกณฑ์ใช้ราชการ
 สั่งเสียเมียพลันทันใด
 ดำรวจขุนแผนกับขุนช้าง
 ครั้นถึงกรุงศรีอยุธยา

ภูนี้เจ้าพระประแดงกำแพงหัก
 มึงรู้จักกูฤาไมไ้อ์ขุนโรง
 ทำเล่นหลายอย่างอ้ายตายโหง
 ดำโง่ซ้ำซุกจะหักคอ
 อูกอาจหนักหนาไม่กลัวพ่อ
 ล้อพ่อเล่นอึงมึงต้องตีช
 จะใคร่ผาญชีวิตให้เป็นผี
 มีดาบจะฟาดให้ขาดกลาง
 ต่อล้อโสดเล่นดันโง่ผาง
 ปะตะนางวันทองลัมค่วาไป
 มีอกดท้องลูกขึ้นไม่ได้
 กอดเมียเข้าไว้ว่ากรรมกรรมช
 ทำไม่ไม่เข้าไปยังค้ำ
 ฤาเลือกดลมันทางเกิ่นไป
 หาตัวเข้าไปอย่าช้าได้
 ยังมีได้ใช้สอยราชการ
 นี่คิดอย่างไรทำงุ่นง่าน
 ออกยักษ์ออกมารออยู่่นวายช
 หายใจทั่วท้องทุกซั้วนหาย
 เจ้านายท่านจะเข้าเราทำไม
 ขำหาเกียจคร้านสักนิดไม่
 เรียกหาบ่าวไพร่ลงเรือนมา
 ตัดทางตันดัดลัดป่า
 ไปเข้าหาหมื่นศรีด้วยทันใดช

๑๑ ครานั้นจมีนศรีเสาวรักษ์
บอกว่าพระองค์ผู้ทรงชัย
ถ้าทำราชการนานไป
ขุนช้างบอกกลนลานตีฉันท
เคยแต่ควาควายอยู่ปลายนา
เล่นแต่ไม้หึ่งอ้ออึงไป

๑๒ พระหมื่นศรีหวัร่ออยู่จากจาก
สันตถกณัตแต่เลี้ยงควาย
ยังไม่เอาเข้าไปใช้สอยก่อน
ว่าแล้วเท่านั้นในทันใด
ขุนแผนนั้นสอนง่ายได้ตั้งใจ
คุกกลานเข้าเฝ้าเหมือนเต้านา
มหาดเล็กเขาล้อหัวร่อฮา
นานไปใช้สอยค่อยจัดเจน

๑๓ ฝ่ายขุนเพชรขุนรามอินทรานั้น
ที่เรือนพระหมื่นศรีผู้ปรีชา
พระหมื่นศรีขุนเพชรขุนรามมา
กินเหล้าเมาหรรดาเป็นมัน
สารพัดสัตย์ชื้อต่อกันสิ้น
ล้างเมาเหล้าหมดก็สำราญ

๑๔ จะกล่าวถึงลาวทองผ่องโสภา
ล้มไข้เจียนตายมาหลายวัน
ไม่หายท่านยายก็ร้อนรน
แต่ประทั่งยังรอไม่มรณา

ถามทักพูดจาปราศรัย
รับสั่งให้ฝึกสอนทั้งสองคน
ใครตั้งใจให้ตีจะมีผล
ขัดสนราชการไม่เข้าใจ
เจ้านายนั้นหารู้จักไม่
คุกกลานอย่างไรเจ้าขรรค์นายฯ
วิบากสุดใจอ้ายฉิบหาย
เอ็งอย่าวุ่นวายไม่เป็นไร
จะผันผอนสอนสั่งให้จำได้
ก็ฝึกสอนกันไปทุกเวลา
ขุนช้างจัญไรยากนักหนา
หลายวันมาจึงได้ไปใช้เวร
ตั้งให้ไฉยว่าขุนเถก
เข้าเวรร่วมกันทั้งสองราช
วันหนึ่งพากันมาพร้อมหน้า
จัดเหล้าข้าวปาลามาเลี้ยงกัน
เป็นห้าทั้งขุนแผนขุนช้างนั้น
รินเหล้าเกลือร้นลงสาบาน
กินเมาพูดไอ้ด้วยโวหาร
ต่างคนไปบ้านด้วยฉับพลันฯ
อยู่กับมารดาของผัวขวัญ
มดหมอหากันมาวางยา
บวงบนเช่นวักเป็นหนักหนา
ทองประศรีรักษาก็สุดใจ

จึงสั่งบ่าวพลันมิทันช้า
บอกความให้รู้สุเร็วไว
ถึงเรือนพระหมื่นศรีที่นายอยู่
บอกนายเร็วพลันมิทันช้า

๑ ขุนแผนฟังบ่าวบอกข่าวน้อง
แล้วนั่งระงับจิตใจ
วันเสาร์ข้างเช้าเป็นยามจันทร์
แต่ยามจันทร์ท่าหน้าหายว่คลายดี
ผิดทั้งหลาวเหล็กกราหุจร
ฤกษ์ยามตามตำราว่าไม่ตาย
เจ็บไข้ผัวมิได้อยู่เห็นหน้า
จะหมองมัวเพราะผัวนี้อยู่ไกล
วันนี้เป็นวันเวรของตัวเรา
คิดแล้วลุกมาด้วยอาวรณ
เกลอเอ๋ยเมียข้าเป็นไข้เหื่อ
จะขอฝากเวรไว้กับเกลอพลาง
นานไปเบื้องหน้าถ้ามีตาย
เกลอมีที่ไปจึงใช้ตุ

๑ ขุนช้างรับว่าเธอจะเป็นไร
ตามใจไปเถิดอย่าวุ่นวาย
ถมปักพันพุงพะรุงพะรัง
ถึงเขาชนไก่มิได้ช้า
กราบกับบาทามารดาเล่า
แม่บนบานมตหมอลงท้อใจ

ไปหาขุนแผนให้จงได้
บ่าวยกมือไหว้ลงเรือนมา
อ้ายอยู่รับขึ้นไปหา
ตามในกิจจาทุกสิ่งไปฯ
ประพวันถึงลาวทองที่เป็นไข้
ดูในฤกษ์ยามตามนาที่
ใช้นั้นหนักเจียนจะเป็นผี
ผู้มาบอกนั้นก็กลัวร้าย
อยู่ข้างต้นศรว่าพลันหาย
แต่แก้วดาจะกระวายเป็นใจ
ถึงสิบหม้อจะรักษาหาเหมือนไม่
โรคภัยจึงได้กลุ้มร้อน
จำจะฝากเวรเขาออกไปก่อน
นั่งถอนใจใหญ่ใกล้ขุนช้าง
ลั่นเหลือบ่าวบอกเห็นสุดอย่าง
รับราชการต่างได้เอ็นดู
เราก็ลูกผู้ชายเห็นกันอยู่
รู้จักคุณกันจนวันตายฯ
พอทำแทนกันได้ไม่ยากง่าย
ขุนแผนบ่าวนายก็ออกมา
เซซังเดินตัดลัดป่า
ขึ้นบนเคหาด้วยทันใด
เมียเจ้าอยู่หลังนั้นล้มไข้
รักษามีใครจะบรรเทาฯ

๑๑ ขุนแผนลูกกลามาหาเมีย
 เนื้อหอมผอมร่างลงบางเบา
 เด็กไปบอกภูริทรมมา
 ผัวประคองลาวทองค่อยเสบาย
 แต่จะดับเสียไม่นับเวลาได้
 ถ้าข้าไปหลายวันไม่กลับมา
 เห็นหน้าหม่อมมาเหมือนหายไข
 ขุนแผนเอนตัวหัวร้องอ
 รักษามาหลายวันก็พลันหาย
 ขุนแผนนั่งนึกตรึกตรา
 กลางคือวันนั้นเข้านอนหลับ
 ส่องราสุขเกษมเปรมปรีดี

๑๒ จะกล่าวถึงพระองค์ทรงธณี
 พร้อมด้วยอำมาตย์มาตยา
 พอเห็นขุนช้างพลันมีทันช้า
 ไม่รวมเวรเกณฑ์กันฤๅจันใด

๑๓ ครานั้นขุนช้างฟังรับสั่ง
 ขุนแผนความแค้นของมันเป็น
 เอาวันทองของมันมาจากข้าง
 กูจะผลาญชีวิตตั้งพิษณุ
 คิดแล้วยกข้อขอเดชะ
 เข้าเวรร่วมกันหลายวันมา
 วานนี้บอกว่าจะไปบ้าน
 ขู่รู้ว่าสารพัน

อย่าเสียใจผิวมาแล้วนะเจ้า
 ข้าวปลากินได้ฤๅไม่เลย
 ไซ้ว่าจะบิดเบือนเชื่อนเฉย
 เงยหน้าแก้มवलแต่ล้วนยา
 นื่องนี้ร้อใจไว้ค่อยทำ
 หยูกยานื่องไม่กินให้ชมคอ
 ยิ่งกว่าได้พระอินทร์มาเป็นหมอ
 ประคองคอให้เจ้าผินมากินยา
 ค่อยสบายคลายทุกข์เป็นสุขา
 จะกลับไปอยู่อยุธยาในพวนี้
 อยู่กับลาวทองผ่องศรี
 มิได้คิดว่าจะมีซึ่งเหตุมาฯ
 เสด็จออกประทับที่ข้างฝ่ายหน้า
 ผาสกสำราญเหตุภัย
 อ้ายขุนแผนนั้นหว่ามันไปไหน
 อ้ายนี้ใช้สอยเรียบร้อยดีฯ
 คิดถึงความหลังตั้งไฟจี
 ถ้าได้ทีนานไปคงใส่กู
 มันก็หมายจะล้างทำลายอยู่
 ครู่เดียวให้ยับดังสับปลา
 ข้าพระพุทธเจ้าไม่มูสา
 เห็นบ่นถึงภรรยาอยู่ทุกวัน
 เกลักระหม่อมทัดทานก็หุนหัน
 ครั้นตึกได้สั๊กยามสามปลาย

ขุนแผนเป็นขามกำแพงวัง
หม่อมฉันว่าก็จะฆ่าเสียให้ตาย

๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงภพ
กระทืบพระบาททวดมา
อ้ายขุนช้างว่ากล่าวกลับหัวหาญ
โทษถึงฆ่าฟันให้บรรลัย
หากคิดนิตหนึ่งความชอบมี
อี่เมียอย่างไรไม่จากกัน
เหวราชามาตย์ไปบัดนี้
อ้ายขุนแผนกูไม่ขอเห็นตัว
ให้คุมไพร่ไปเที่ยวตระเวนด่าน
จึงจะเกณฑ์มันให้ไปต่อตี
ฝ่ายราชามาตย์ก็รับสั่ง
ขึ้นม้าพาพวกตำรวจใน

๑ จะกล่าวถึงลาวทองผ่องใสภา
กลางคินนอนแนบแอบสามี
นางผ่นว่ายักษ์ใหญ่เข้าในห้อง
ไปใส่กรงเหล็กไว้ให้อาวรณ์
ในผ่นนั้นว่าผัวตัวตามไป
ได้ความยากแค้นแสนทวี
มาอ้อมเจ้าลาวทองกับขุนแผน
สิ้นผ่นพลันพื้นดินตกใจ

๑ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
เอื้อมฤกษ์ยามร้ายเข้าพร้อมกัน

โอหัวหยาบช้าเป็นเหลื่อหลาย
เห็นจะปายไปบ้านภรรยา
พึงจบก็กริ้วเป็นหนักหนา
อ้ายนี้ดีกว่าไม่เกรงใคร
บังอาจปิ่นปราคาการออกไปได้
เสียหัวอย่าให้ดูเยี่ยงกัน
ถ้าหาไม่ชีวิตจะอาสัญ
ฤาเลยมาแต่สวรรค์จึงลืมหัก
พาอีลาวทองมาจากผัว
มันทำชั่วให้อยู่กาญจน์บุรี
ต่อราชการเกิดศึกในกรุงศรี
แต่ในราตรีจึงรีบไป
ออกมาจากวังไม่ช้าได้
ออกมาจากเวียงชัยในราตรีฯ
คล้อยคล้ายโรคาที่หมองศรี
เปรมปรีดิ์จนหลับกับที่นอน
จับลาวทองมัดลากไปจากหมอน
เตือดร้อนทุกข์ทนต์ทั้งดาบปี
ก็ตกในเหวห้องคิริศรี
แล้วมีชายหนึ่งเรื่องฤทธิไกร
ออกจากแดนยักษ์ตรงมาส่งได้
ปลุกปลอบผัวให้ทำนายพลันฯ
นั่งคิดความน้องลาวทองผ่น
ในวันรุ่งพຸ່ງนี้จะมีภัย

อยู่กับลาวทองจะต้องพราว
 ต่อเนิ่นนานจะค่อยคลายสลายใจ
 ครั้นจะหักทลายว่าร้ายนัก
 จึงบอกแซ่แก้ไขไปฉบับล้น
 เพราะธาตุแปรปรวนด้วยเป็นไข
 พุดจากกลบเกลื่อนเดือนเมียร์รัก

๑ พระอาทิตย์เร่งรถมาเรือฟ้า
 เสียงดุเหว่าเว้าร้องคะนองไพร
 พระพายพัดฮือกระพือกลิ่น
 สะกิดเจ้าลาวทองชวนน้องฟัง
 หนูกกจึงจกกระเจิงหัก
 วิปริตผิดนักตระหนกใจ
 พอรุ่งตำรวจไนก็ไปถึง
 ขุนแผนพอเห็นตำรวจมา
 แข็งใจไปหาราชามาตย์
 ธุระสิ่งไรไปไหนนาย

๑ ฝ่ายราชามาตย์ได้ฟังถาม
 ขุนช้างกราบทูลพระพันปี
 ขุนช้างว่าได้ขัดทาดาน
 โทษนายถึงที่มรณา
 ห้ามเผ้ามิให้เข้าไปในวัง
 เหตุเพราะว่าผัวตัวลำพอง

๑ ขุนแผนได้ฟังราชามาตย์
 ลูกเข้าห้องพลันทันใด

เกิดความวิบวาทขึ้นโดใหญ่
 จะมีผู้แก้ไขให้พบกัน
 กลัวลาวทองน้องรักจะโศกศัลย์
 ผืนนี้ไม่ร้ายไม่ตึง
 จึงผืนพื้นเพื่อนไปไม่ประจักษ์
 ชวนชักพุดอื่นให้ชื่นใจ
 แสงทองส่องหล้ากระจำงไข
 เรไรหิ่งเรืออยู่รวงรัง
 ภูมิรินบินวู้อยู่ค้ำคั่ง
 วังเวงหวั่นหวาดวิเวกใจ
 แผลงมุ่มทุมทรวงอักหาหยุดไม่
 ดังจะบอกเหตุให้ประจักษ์ดา
 ลงจากม้าหน้าบึ้งขึ้นเคหา
 ดังใครควักชีวาออกจากกาย
 ผู้คนเกลื่อนกลาดเป็นมากหลาย
 ฤาเกิดการวุ่นวายศึกเสียมีย
 บอกความขุนแผนเป็นถ้วนถี่
 ว่านายหนี่เป็นข้ามกำแพงมา
 กลับหัวหาญหนุนหน้าจะฟันฆ่า
 พระเมตตาว่าดีได้เชียงทอง
 สั่งให้พราวเมี่ยงเสียจากห้อง
 เมี่ยงของท่านเราจะเอาไปฯ
 ไหวหวาดใจเย็นจะเป็นไข
 ทอดตัวในที่นอนถอนใจพลาง

มือซ้ายกำหน้าขวากอดน้อง
 ดังใครเอาดาบฟาดให้ขาดกลาง
 เมื่อมาลาจากฝากแว่วไว้
 ความผิดของพี่ไม่มีแว
 พี่เหมือนนกผกผินบินอากาศ
 จะหว่ามลมจัดบินลัดลง
 สำคัญว่าถึงไม่มีไข่แล้ว
 ทรงพระโกรธคาดโทษถึงชีวิต
 จึงยกไว้ให้เอาแต่เจ้าไป
 สุดจิตสุดใจไกลแก้วตา

๑๑ ลาวทองน้องรักประจักษ์จิต
 สะอื้นออกปากว่าน้ำตานอง
 จะจากอกเหมือนตกเมรุมาศ
 กระตูกเย็นเช่นผงเถ้าธุลี
 เดือนแรมน้องจะแรมไปตามเดือน
 จนสิ้นมิคสัญญีก็ลียุค
 โอกรรมใดหนอมาดลจิต
 ถ้าศึกเสียมาล้างให้วางวาย
 น้อยใจเวรใดมาดลจิต
 มันคนผิดมาแต่หลังยังร้องร้อ
 ทั่ววันทองห้องหอก็หาญหัก
 ดั่งแมลงป่องหางอนซ่อนซัด
 พ่อยังไปไว้เนื้อเชื่อใจ
 ทางเตียนๆไปเวียนเข้าในดง

นิจจาเจ้าลาวทองจะจากช้าง
 อ้ายขุนช้างฆ่าพี่ครั้งนี้แล้ว
 ช้างพิไรทูลพระจอมกระหม่อมแก้ว
 มันเหมือนแร้วดักไว้ที่ในดง
 เพราะประมาทเสียเชิงกระเจิงหลง
 จำเพาะตรงเข้าแร้วที่ราวี
 ต้องติดตีนดินแล้วจนเป็นผี
 นี่หากมีความชอบแต่ก่อนมา
 ไร้ที่ไหนตายเป็นจะเห็นหน้า
 สุดปัญญาพี่แล้วเจ้าลาวทองฯ
 ดังคมกริชกรีดทรวงออกเป็นสอง
 พ้อครองเมียอยู่ไม่ถึงปี
 จะกลิ้งตายกายขาดลงเป็นผี
 ลั่นสัทินกรไม่ผ่อนทุกข์
 เดือนขึ้นพ้นเพื่อนไม่มีสุข
 จะเฝ้าปลุกปล้ำโศกไม่เคลื่อนคลาย
 สองคิดเคืองขุนไม่สุญหาย
 ถึงจะตายน้ำใจไม่ย่อท้อ
 ให้หม่อมมพลายวายคิดที่แค้นหนอ
 ในใจคอพ้อไม่เห็นว่าการชด
 ชิงรักบริบรวบเอาจนหมด
 บอกพยศกุนนี้ไม่มีตรง
 เหมือนพ้อเปิดช่องให้สมประสงค์
 ต่อเดินหลงแล้วจึงว่าผิดทาง

เข้าตาจนเพราะผลแห่งความสัตย์
แสนระทมตรมใจร้องไห้พลง

๑๑ ขุนแผนผินปลอบประโลมขวัญ
พลัดแก้วแววตาด้วยปรานี
รักเมียเหมือนซักให้รักร้าง
น้องเอ๋ยผลกรรมเราทำไว้
อกพี่อกน้องจะพองพัง
รักษาตัวเกิดนะเจ้าทุกเช้าเย็น
เดชะบุญเราสร้างแต่ปางก่อน
สิ่งดีมีอยู่เจ้าจงจำ
ท่านผู้ใดเป็นใหญ่ใช้สอยน้อง
ปากคอรู้จักที่หนักเบา
อย่าโศกาซ่านักก็ไม่ได้
จัดของเข้าแล้วมีทันนาน
กราบกับบาทพาน้ำตาหลัง
เกิดเหตุเภทภัยดังไฟเสีย
ลาวทองจะต้องไปอยู่วัง
ลาวทองร้องไห้พิไรพลง
พ่อแม้อยู่ไกลได้ฟังคุณแม่
ปรานีลูกนี้แต่วันมา
เมื่อคราวลูกเกิดเชิญเป็นไข้
รักษาหยูกยาอดสำหรับทำ
ถึงกระไรให้ได้แทนพระคุณบ้าง
ต่างมีต่างจนต่างคนไกล

เมียจะต้องพรากพลัดไปห่างช้าง
กลิ้งกลางห้องให้ไม่สมประดีช
จะไกลกันไปแล้วนะแก้วพี่
เพราะพี่มาเป็นเหตุให้จำไกล
ดังพี่ข้างเจ้าลงทะเลใหญ่
จะร้องไห้ไปจนเลือดตากระเด็น
ใครจะหยิ่งในทรวงมาลงเห็น
เช่นชั่วฉันทอดอย่าได้ทำ
คงมีวันผันผอนที่ครวญคร่ำ
ทนกรรมไปกว่าจะบรรเทา
จงปรองดองผากตัวกลัวเกรงเขา
ถือเอาแต่สัตย์เป็นประมาณ
ตำรวจในเขาจะรีบไปจากบ้าน
ไปหาท่านมารดาทั้งผัวเมีย
รับสั่งให้พรากลาวทองเสีย
ต้องพรากเมียครั้งนี้เพราะขุนช้าง
เล่าให้แม่ฟังสิ้นทุกอย่าง
แต่ลูกร้างแรมจากเชียงทองมา
เมื่อแม่ให้ลูกเป็นสุชา
หวังว่าจะแทนพระคุณทำ
ก็อาศัยคุณแม่ทุกเช้าค่ำ
หยอดข้าวน้ำปลอบลูกให้คลายใจ
นี้มาร้างกายเป็นหาเห็นไม
จะได้เห็นมารดาเวลาเดียวช

๑ ท่องประศรีสงสารว่าคาญใจ
 ชะเนื้อกรรมนำชักไปจริงเจียว
 ไม่แงงอนสอนได้เหมือนใจแม่
 กอดลูกโศกาน้ำตานอง
 จะลบลี้นไปมิได้เฝ้า
 ถ้าอยู่ไปหลายเดือนเขาเคลื่อนคลา
 จึงนับเงินออกให้ไปสามชั่ง
 อี้อี้อาย่าข้าไฉน
 ไปกับลูกข้าเป็นห้าคน
 ลูกออกมาว่ากับตำรวจพลัน
 เป็นลาวชาวไพร่ไม่รู้การ
 ราชามาดยึดตอบไปเป็นไรมี
 ค่อยอยู่เถิดหนาข้าไม่ได้
 ลาวทองกราบลามารดาพลัน
 ยิ่งแข็งใจไหวหวั่นยิ่งพรันจิต
 ขุนแผนแสนซำระก่าทวิ
 สงสารตัวสงสารผัวสงสารบ้าน
 สงสารสวนหวนหอมสมุสาลัย
 ขุนแผนแสนโศกสงสารน้อง
 แต่แลแลกลับไปเข้าไพร่วัน

๑ ฝ่ายราชามาดยืกลางทาง
 สองวันคืนหนึ่งถึงพระนคร
 ราชามาดยืก็เข้าไปในวัง
 พาเข้าเฝ้าองค์พระทรงธรรม

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน
 น้ำตาไหลรินร่ำดั่งน้ำเชียว
 แม่จะเหลียวเห็นใครเหมือนลาวทอง
 โอ้อะแลหลายลับทุกหับห้อง
 แม่หมายปองจะให้เจ้าเฝ้ามารดา
 จะไกลเจ้าเข้าเย็นไม่เห็นหน้า
 จงมาหาแม่บ้างให้คลายใจ
 หมดแล้วที่หลังมาเอาใหม่
 นางเวียงเป็นผู้ใหญ่กับนางวัน
 ผ่อนปรนอย่ารังเกียจเตี้ยจั่น
 นายท่านเมตตาได้ปราณี
 ผิดชอบว่าขานแต่ควรที่
 ขุนแผนนี้กับข้าก็ชอบกัน
 ว่าแล้วลูกไปขมิขมัน
 สะอื้นอันหันมาลาสามี
 ดังเหยียบแผ่นดินผิดถล่มหนี
 ลาวทองโคกก็สะอื้นไป
 สงสารท่านมารดาน้ำตาไหล
 สงสารทั้งข้าไทสงสารกัน
 สงสารห้องฟูกหมอนที่นอนนั้น
 หันหับห้องร้องไห้ในที่นอนฯ
 ลาวทองที่ข้างสะอื้นอัน
 บ่าวไสช้างย่อนมาบ้านพลัน
 ลาวทองตามหลังขมิขมัน
 ผินผ่นพระพักตร์ข้าเลื่องมา

เอออีนี้ๆเมียอายุนแสน
ผ่องผิวคิ้วคางสำอางตา
กระนี้ๆอายุนแสนจะละเลย
เจ้าขรรณายจงหมายสั่งประตุ
ให้เป็นชาวสะตึงกริ่งไหม
ให้ลาวทองอยู่ทิมที่ริมคลัง
เย็นเช้าเฝ้ารำพึงถึงแต่ผัว
ฝากตัวเจ้าขรรณายทั้งหลายมา

คู่อันแอ้นเอวกลมสมหน้า
ติดจะเคียงเข้ามากับเด็กกู
ป็นกำแพงแรงเคยไม่หยุดอยู่
คอยดูอย่าให้ออกไปนอกวัง
เจ้าขรรณายผู้ใหญ่ก็รับสั่ง
ปักสะตึงกริ่งนั่งทุกเวลา
ราชการงานตัวก็แน่นอน
อุตสาห์เจียมตัวกลัวโทษกรณีษ

ตอนที่ ๑๖

กำเนิดกุมารทองบุตรนางบัวคลี

๑๑ จะกล่าวถึงขุนแผนแสนสันทิ
แสงเกลี้ยงลอกกล้วท้วนคร
นอนอยู่บนเตียงเมื่อเที่ยงคืน
แต่นอนเดียวเปลี่ยวกายมาหลายวัน
อนิจจาอายุนช้างช่างร้างรัก
มันก็เป็นน้ำมิตรมันผิดเมีย
ยังมีหน้าซ้ำไปทูลยุแยง
เป็นคราวเคราะห์เพราะกรรมนำพระทัย
ทรงพิโรธโปรดปรับเอาเป็นผิด
ทั้งห้ามเฝ้ามิให้เข้าไปในวัง
ยังคิดดั่งจิตจะจากร้าง
ถ้ามีทดแทนทำให้หน้าใจ
กูจะไปลักวันทองของกูมา
เกรงแต่จอมนรินทร์ปิ่นแก้วดล
ถ้าเขาไม่เมตตาจะฆ่าฟัน
มีแต่ตัวพลาดพลั้งลงอย่างไร
จะหมายพึ่งผู้ใดที่ในป่า
ก็แก่เก่าเศร้าเสื่อมซึ่งฤทธิ์
จะติดตามซื้อม้าหากุมาร
ถ้าสามสิ่งนี้ได้สมอารมณ์นึก
คิดคิดเดือดดาลให้พล่านพลุ่ง
ก็ล้างหน้าหาเครื่องสำหรับตัว

เรื่องฤทธิ์ลือจบสยบสยอน
ตั้งไกรสรสิงหราชกาจจนกรรจ์
ผวาตื่นอกใจไหวหวั่น
ให้กระสันเสียวจิตคิดถึงเมีย
เฝ้าแต่ควักดวงใจเอาไปเสีย
แกลังทำเย้ยทวยศขบถใจ
ว่าป็นกำแพงพาราออกมาได้
ผจญมิให้ได้ตามความจริงจัง
จนลาวทองต้องติดอยู่วังขัง
แล้วซ้ำสั่งสาปให้ตระเวนไพร
อายุนช้างเจ้ากรรมมันทำได้
บรรลัยเสียยังดีกว่ามีชนม์
ถ้าติดตามแล้วจะฆ่าเสียให้ป็น
จะให้ภัยรื้อผลติดตามไป
จะรับรองป้องกันฉันใดได้
คงบรรลัยแหลกลงเป็นผงคลี
เห็นแต่หน้าโหงพรายกับหุ่นผี
จะต่อตีเห็นไม่ได้ตั้งใจนึก
ให้เชี่ยวชาญวิชาได้ฝ่าศึก
จะอีกกระตึกมาอย่างไรก็ไม่กลัว
จนอุทัยใกล้รุ่งชมพูขมิ้ว
เรียกดาบวदनเก่าให้เข้ามา

กูจะไปราชการที่ด่านไพร
แต่ผู้เดียวกูจะดันอริญา
สั่งกำชับจับเครื่องเข้าใส่ย่าม
เหน็บกริชที่ประสิทธิประสาทครู
เที่ยวค้นคว้าหาของที่ต้องอย่าง
เข้าบ้านกะเหรี่ยงฆ่าละว้ามอญ

๑๑ จะกล่าวถึงนายเดชกระดุกคำ
ได้เป็นที่หมื่นหาญชาญไชย
สูงเกือบสี่ศอกตากลอกโหลง
ขอบตาแดงฉาดดังชาดทา
ผมหยิกหยักศกออกเป็นขน
ปลุกเสกเครื่องฝังไว้ทั้งตัว
อยู่ป็นยืนยงคงอาวุธ
มีทหารตัวดียี่สิบคน
โคกระบือช้างม้าทั้งห้าคน
เหย้าเรือนหลายหลังค้ำคังไป
มีสาวสาลวไทยใช้สะพรั่ง
หอนั่งปูเสื่ออ่อนหมอนพรม
ได้นางสีจันทร์เป็นภรรยา
พี่รุ่นสาวราวสักสิบเจ็ดปี
เจ้าเมืองกรมการบ้านบน
ได้ดูแลข่าวข้าต่างตาใจ
ถ้าแม่นแซกแปลกหน้าเข้ามาบ้าน
พอพลบค่ำแล้วก็พาไปป่าพลัน

เจ้าเป็นผู้ใหญ่อยู่เคหา
จะเร็วช้าเป็นอย่างไรก็ไม่รู้
กับเงินสามสิบใส่ในไถ่หู
พอเข้าดงก็ตรงเข้าดงดอน
นอนค้างไปตามตรอกชอกสิงขร
ลู้ชอกซอนชุกชนเที่ยวค้นไปฯ
อยู่บ้านถ้ำดั่งกองเป็นช่องใหญ่
เป็นหัวไม่มีฝีมือเลื่องลือชา
หนดโจรงอนปลายทั้งซ้ายขวา
เนื้อแน่นหนังหนาคนากแล้ว
ทรหอดตนมมิใช่ชั่ว
เป็นปมปุมไปทั่วทั้งกายตน
เหยียบสะกดชวากบักก็หักป็น
ล้วนอยู่ยงคงทนทุกคนไป
ออกเกลื่อนกล่นพลุกพล่านในบ้านใหญ่
เครื่องใช้โต๊ะตั้งดั่งต่างกรม
ล้วนกำลังรุ่นรวยดูสวยสม
เครื่องนากเงินทองถมทุกสิ่งมี
มีลูกสาวชื่อนางบัวคลี่
ดูผ่องสีสำอางดั่งนางใน
แต่งคนมาขอพ่อแม่ให้
คุณคนทำไรไม่เว้นวัน
พวกทหารจับจำไว้แข็งขัน
เอาไปฟันฝังดินให้สิ้นความ

คนที่หนีเจ้าเหล้าลักข้าง
ถึงเจ้าของมองเห็นไม่หาญตาม

๑๑ ครานั้นบัวคลีศรีใส

หนุ่มสาวบ่าวหลามตามเป็นพรวน
เอาขอบเจาะเจาะช่องเป็นร่องน้ำ
พอร่มร้อนนอนนั่งสบายใจ

๑๒ ครานั้นขุนแผนแสนศักดิ์ดา

เดินดัดลัดปามาช้านาน
เห็นตัดต้นยูงยางลงขวางลำ
แลเห็นคนทำงานพลุกพล่านไป
แลเห็นตัวบัวคลีอยู่ที่ห่าง
ฟังรุ่นสาวกะทัดรัดจรัสตา
ตะลึงลึงปลื้มปลาบให้ว้าใจ
เป็นกุศลลจิตคิดนิยม
พินิจน้องก็ต้องตำรับนัก
ถ้าเกิดบุตรหัวปีมีด้วยกัน
นี่จะเป็นลูกเต้าเหล้าผู้ใด
ทำไฉนจะได้แจ้งแห่งกิจจา
คิดแล้วแหวกหนามข้ามเข้าไร่
แลเห็นแขกแปลกหน้ามาต่อมตุ
บั้งโบกมือร้องบอกให้ออกไป
ลูกสาวท่านอยู่ห่างข้างต้นจิว
เขาร้องบอกยังไม่ออกไปทางอื่น
คุณพ่อตุรวากับเสือเหลือร้าย

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ถ้าแหวกวงเข้าในช่องที่ต้องห้าม
ต้องหลามถอนไถไปเป็นชนวนฯ
ครั้นรุ่งเรียกบ่าวไพร่ไปไร่สวน
ไปรดพวกผักผลทุกต้นไป
แล้วปลูกทำหอหังไว้กลางไร่
คอยบังคับข้าไทให้ทำการฯ
เที่ยวมาทุกตรอกออกทุกบ้าน
มาถึงไร่มีนหาญเข้าทันใด
แล้วปักทำเชือกขอบไว้รอบไร่
ประหลาดใจลัดแสงแผ่เข้ามา
ล้าองนวนละอองฝ่องผิวหน้า
ทั้งทรงศรีภริยาก็น่าชม
อยากจะใคร่เป็นคู่ได้สู่สม
ปลงอารมณ์รักใคร่ใจผูกพัน
เห็นประจักษ์แจ้งจริงทุกสิ่งสรรพ
แม่นมั่นคงเป็นชายเหมือนหมายมา
มีบ่าวไพร่ใช้สอยเป็นหนักหนา
จะเข้าหาถามไถ่บ่าวไพร่ดู
พวกลาวไทยนั่งเล่นเป็นหมู่หมู่
ทั้งชายหญิงวิ่งพรวมาเป็นทิว
เข้ามาไยทางนี้อายผีผิว
ไม่รู้ตัวหัวจะปลิวไปจากกาย
มายินดาปรินปรินอ้ายฉิบหาย
จะมลายเสียเปล่าไม่เข้าการฯ

๑๐ ครานั้นขุนแผนแสนศักดา
แก่งท้ายยอบตัวเหมือนกลั้วลาน
ต้องกำราบปราบปรามห้ามผู้ชาย
ฉันเป็นคนชาวตองอยู่พงไพร
อ้ายพวกบ่าวลาวไทยได้ฟังเสียง
จึงร้องบอกออกไปมิได้ช้า
นี่เชอะชะเชอะเข้ามาแต่ไหน
มิได้กลัวรั้วแขวงกรมการ
เ็นตุตอกบอกจำจะเอาบุญ
จงเร่งหลีกออกไปเสียให้พ้น

๑๑ ครานั้นขุนแผนแสนสโร
เป็นลูกสาวหมื่นหาญอยู่บ้านนี้
จะบนบานบ่าวไพร่ให้ชักสื่อ
กลัวแต่จะไม่ไต่กันจริงจัง
ครั้นสู้รบดบมือจะอื้อจาว
จะไม่สมน้ำจิตที่คิดไว้
สู้ก่อนตนทนให้แก่ไข้อย
คงจะยกให้เป็นภรรยา
คิดแล้วลาลูกเดินบุกป่า
ถึงศาลาหน้าตรอกนอกทวาร
อ้ายพวกช่องมองเห็นเข้มนมา
ขุนแผนบอกออกพลันในทันใด
หมายจะพึงอยู่ในช่องของเจ้าคุณ
อ้ายพวกช่องว่าถ้าจริงดังเจรจา

ได้ฟังคำบ่าวขำมันว่าขาน
ตีดานมิได้ทราบว่ามีใคร
นี่ลูกสาวเจ้านายบ้านเมืองไหน
ขอภัยเกิดที่เดินเกินเข้ามา
เห็นสำเนียงทั้งจรตืดชาวป่า
ถ้าติดตามเห็นไม่เป็นการ
แม้บัวคลี่นี้ไซ้รู้ลูหมื่นหาญ
ใครพ้องพานแล้วเอาตายเสียหลายคน
ถ้าเจ้าคุณท่านมาเห็นไม่ใช่ว่า
เจ้าเป็นคนมีอัชฌาเข้าปราณี
ได้แจ้งจิตซื้อตัวว่าบัวคลี่
เป็นคนดีฝีมือเลื่องลือดัง
ไม่พัวมือคงจะสมอารมณ์หวัง
ดาพ้อจะคลั่งฉีกแหกแตกกันไป
แตกร้างเสียเปล่าเปล่าไม่เข้าได้
จำจะไปทอตสนิทกับบิดา
อยู่สักหน่อยก็จะรักเป็นหนักหนา
ไม่เคืองเข้ญเห็นว่าจะได้การ
ลัดตงตรงมาบ้านหมื่นหาญ
ค่อยบอกกล่าวชาวบ้านนั้นเข้าไป
ก็คุกคามถามว่าจะไปไหน
นายเขาใช้เต็มทีก็หนีมา
ได้ฟังบุญป้องกันไปวันหน้า
อยู่ศาลาอย่าเที่ยวชุกชนไป

แม้ชนะเชื่อเรื่องตรงเข้างบ้าน
เราจะไปบอกกล่าวชาวข้างใน
ว่าแล้วลูกตรงเข้างบ้าน
ว่ามีคนหลบลิ้นหนีลนายน
พวกทหารได้ตามได้ความจริง
ว่ามีชายหนีนายมานั่งเขา
นายต้องได้ฟังสั่งทหาร
ทหารรับจับหอกวิ่งออกพรู
ขึ้นไปหมอบลงศอกอยู่นอกชาน
เพื่อนเป็นคนเคยดูรู้ตัวว่า
มิใช่คนชนะขุนสกลชาติ
คงเล่นเบี้ยเสียตัวเสียวัวควาย
คิดแล้วคุกคามร้องถามไป
มีข้อเรียงเสียงอะไรไปไหนมา

๑ ขุนแผนบอกออกความไปตามแนว ฉันชื่อแก้วอยู่กองข้างหกเหล่า
ราชการด้านทางไม่บางเบา
ทั้งพ่อแม่ภรรยาอีกหาไม่
จึงต้องตั้งตรงเพราะความจน
หมายจะมาอยู่ในช่องของเจ้าคุณ
ถ้าเจ้าคุณปราณีมีเมตตา
พลางเป่าละลวยล่องให้ต้องพาน
เพราะฤทธิ์เดชเวทมนตร์เข้าตลใจ
นี่แน่เจ้าเราจะอยู่ด้วยกันไป
ถ้ามันจิตคิดคดทรชน

พวกทหารเขามาจับแล้วดับไหล
ให้เข้าไปเรียนท่านหมื่นหาญนาย
บอกกล่าวเหล่าทหารสิ้นทั้งหลาย
หมายจะมาฟังบุญเจ้าคุณเรา
ก็วิ่งเข้าไปประนมก้มเกล้า
ฉันห้ามไว้มิให้เข้าไปประค
ไปเอาตัวมาบ้านกูดูหุ
เข้าลากถูกจุดแขนขุนแผนมา
หมื่นหาญนั่งพิณพิศดูหน้า
เห็นลักษณะราศีดีแบบกาย
เนื้อละเอียดอ่อนสะอาดประหลาดหลาย
เต็มประดากัดตะกายชนะเชิงมา
เป็นข้าเจ้าบ่าวใครที่ไหนหว่า
จึงเชื่อซำซมขานมาบ้านเรา

เหนื่อยเข้าเต็มทีก็หนีชน
ยากไร้สารพัดจะขัดสน
กลัวจะหนีเขาไม่พ้นเที่ยวชนมา
ได้ฟังบุญคุ้มกายไปภายหน้า
ฉันจะอยู่เป็นข้าจนบรรลัย
ถูกหมื่นหาญวงล้อมสิ้นสงสัย
ให้รักใคร่ขุนแผนแม้ลูกตน
ถ้าเห็นใจเกิดจะปลุกให้เป็นผล
คงจะป็นลงเป็นแบ่งในแขวงเรา

ว่าแล้วจัดเคหาให้อาศัย

ขุนแผนทำกลั้วหมอบพินอบพิเทา

ดาหมีนหาญรักใคร่เอาใช้ซิด

ลูกเมียข้าคนใช้ปนกัน

นางบัวคลี่เรียกพี่ทุกคำปาก

ท่านผู้หญิงก็เอ็นดูไม่รู้แหว

๑ ความนั้นหมื่นหาญชำนาญไพร

เรียกนายพลายแก้วนั้นเข้ามา

ขุนแผนรับเจ้าจะจะไปด้วย

กับหอกคร่ำสำหรับไปเที่ยวไพร

เต้าขนวนแขนงคาดเอวมัน

กระสุนสามบาทชาติพันลำ

ขุนแผนถือหอกออกตามหลัง

แลเห็นวัวแดงเข้าแฝงไม้

เทดินหลับหับหน้าเพลิง

ยกประทับกับไหลไม่คลอนแคลน

ลั่นนกดบจับหน้าเพลิงฉาด

ยิงผิดวัวชีวิตมาสวนควัน

วัวกระทิงวิ่งถึงทะเล้งโชน

วัวกระทบคนกระท่งกำลังแรง

หลบเขาลอดซาดว้าจับหาง

โลดไวหลบหวิดชีวิตไม่ทัน

วัวโคตคนแตกกระแทกเอือก

หมื่นหาญฆ่าด้วยหอกเข้าชอกคอ

ให้ยายไข่เป็นคนหาปลาข้าว

แกล้งลงเขาลงสอกหลอกทุกวัน

มิได้คิดซึ่งเคียดเคียดฉันท์

ขุนแผนกลั่นอกใจไม่ไว้แหว

หาหมากพลูบุหรีให้พี่แก้ว

ไม่เห็นแหวไว้วัดสักเวลาช

คิดจะไปเที่ยวยิงกระทิงป่า

เจ้าจะไปกับข้าฤว่าไร

หมื่นหาญฉวยเอายามมายืนให้

แล้วสวมใส่เสื้อกั๊กกางเกงดำ

แกหยิบปิ่นสุตันสันคร่ำ

แบกนำหน้าตรงเข้าพงไพร

เข้าตงวังลัดมาตามป่าไผ่

ย่องเข้าไปแอบโคนต้นลำแพน

สอดเชิงซุ่มห้วยแกหมายแม่น

ไม่รู้ตัววัวมันแหงนขึ้นกินชัณ

ประกายปราดลั่นเปรี้ยงเสียงสนั่น

หมื่นหาญหันลัมผางลงกลางแปลง

ขุนแผนโผนจับคางจ้างเขาแขง

วัวชีวิตคนแข็งไม่วางกัน

ซุลมุนวุ่นวางดังกั้งหัน

วัวแหงนขุนแผนถลันเข้าคั่นคอ

นัยน์ตาเหลือกลัมปုပ်ลงฟุบข้อ

ร้องมอมอลัมผางลงกลางดิน

กลับทะเล่ตั้งดั่งกำลังเดือด
เลือดไหลโสมสาตลงดาดดิน

กระทอกเลือดกระแทกล้มกระตักดิน
กลิ้งเกลือกเสือกดินจนสิ้นใจ

๑ หมื่นหาญตอนหอกแล้วออกปาก
โจนเข้าจับรับรองไว้ร้องไว
แกชัดใจไม่เถื่อเนื้อกระทั้ง
แล้วจับปิ่นขึ้นปามาลนลาน
เลาะลัดบัดเดียวก็มาถึง
ทั้งปิ่นผางพลางบอกกับภรรยา
เล็ดลอดดอดไปยิงกระทั้งผิด
เจ้าแก้วเข้าประจันไม่ทันชน
ถ้าคนอื่นไกลมิใช่แก้ว
คุณเขายู่กับเราก็กมากมาย
จำต้องเกือหนุนแทนคุณเขา
เห็นสมผัวสมเมียอย่าเสียใจ

หากออกแก้วมาด้วยช่วยแก้ไข
กูจึงมิบรลย์ในคงดาน
แทงทั้งเสียเกิดเจ้าเราไปบ้าน
เดินงานงกงกบฏกรกมา
ขึ้นบันไดเดินตั่งเข้าเคหา
พี่ไปป่าเคราะห์ร้ายแทบวายชนม์
มันสวนควันไล่ชีวิตมาติดกัน
เราสองคนช่วยกันมันถึงตาย
เห็นแนวชีวิตจะฉิบหาย
แน่ว่าทำนายข้าจะว่าอย่าน้อยใจ
ออบัวคลี่ลูกเราจะยกให้
ยายจะเห็นเป็นอย่างไรให้ว่ามา

๑ ฝ่ายท่านยายสีจันทร์ครันได้ฟัง
ด้วยแกร็กพลายแก้วดั่งแววตา
จึงตอบว่าตามใจจะให้ปิ่น
ถ้าเห็นดีแล้วไม่ห้ามตามแต่ใจ
ครันผัวเมียปรึกษาว่ากันแล้ว
เจ้าจะอยู่กับข้าไปช้านาน
ข้าจะคิดฝังปลูกเป็นลูกเต้า
ฤาไม่ชอบใจกันฉันใด

ก็สมดั่งมุ่งมาดปรวารถนา
ครันผัวปรึกษาก็ดีใจ
สุดแต่ท่านฉันไม่ขัดคัดทานได้
ด้วยมิใช่ทพลชาติคนพาล
เรียกเจ้าแก้วเข้ามาแล้วว่าขาน
ฤาจะคิดกลับบ้านประการใด
ออบัวคลี่ลูกเราจะยกให้
อย่าเกรงใจบอกความตามความจริง
ได้ฟังแล้วตอบไปด้วยใจหวัง
ท่านจะคิดปลูกฝังเป็นลูกชาย

๑ ครานั้นจึงโหมเจ้าพลายแก้ว
ฉันลำบากยากจนคนเซซัง

ถ้าเจ้าคุณเอ็นดูจะอยู่ด้วย
ฉันเป็นคนกำพร้าเอากาย

๑๑ หมื่นหาญสีจันทรภรรยา
ก็จัดแจงเคหาเรียกข้าไท
เครื่องโอโถกระถางกระโถนถาด
โต๊ะตั้งปิ่นโตเตียงทั้งโดกพาน
ก็พร้อมเครื่องประดับสำหรับห้อง
จะสวดมนต์ก็ขจัดไว้ไม่มี
ท่านายสีจันทรผู้มารดา
เนื้อหมูปูปลาสุราบาน

๑๒ รุ่งขึ้นวันพฤหัสบดีจัดแจง
จึงอวยพรสอนสั่งสาวพัน
ครั้นเช่นวักดักแต่งสำเร็จแล้ว
ก็มอบทรัพย์เงินตราทั้งข้าไท
เจ้าพลายแก้วประนมกัมกราบไหว้
ครั้นสั่งสิ้นเสร็จสรรพก็กลับจร

๑๓ เวลาตีกองต๋อกำลังนอน
ท่านายสีจันทรนั้นเข้าไป
ดวงใจเจ้าจะไปอยู่กับผัว
พอสมควรเวลาอย่าอาวรณ์

๑๔ ครานั้นเวลานางบัวคลี
ได้ฟังคำมารดาประหม่ากลัว
แม้จะไปมอบหมายให้ชายเซย
ได้โปรดก่อนผ่อนผันเถิดมารดา

กว่าจะม้วยเป็นผีไม่หนีหาย
หมายจะผากชีวิตไม่คิดไปฯ
ได้ฟังว่ายินดีจะมีไหน
ให้เข้าไปปูปัดจัดเรือนชาน
ตั้งในเรือนเคลื่อนกลาดสะอาดสะอาด
มุ้งม่านพูกหมอนที่นอนดี
กระโถนขันคั่นถ้องกระจกหวี
เราเช่นผีเช่นนางอย่างบุราณ
ก็จัดแจงข้าวปลากระยาหาร
ก็สำเร็จเสร็จการทุกสิ่งอันฯ
ตกแต่งเช่นวักแล้วทักขวัญ
ให้กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงกันจนบรรลือ
ให้เจ้าแก้วเข้าอยู่ในเรือนใหญ่
ท่านผู้เฒ่าเข้าไปปูที่นอน
ท่านผู้ใหญ่อยู่หลังแล้วสั่งสอน
พอสิ้นแสงทินกรลงทันใดฯ
พระจันทร์แจ่มจิดจรัสไส
ประโลมได้ลูกสาวแล้วกล่าววอน
รักษาตัวทำตามแม่สั่งสอน
แม้จะจรพาเจ้าไปส่งตัวฯ
ยังทุกขีร้อนแค้นทีจะมีผัว
แม่ทูลหัวของลูกได้เมตตา
ลูกไม่เคยมีคู่รู้เพียงสา
ข้าข้าสีกน้อยจึงค่อยไปฯ

๑ ครว้นนันทนยายสีจันทร์
 ประเวณีมีผัวกลัวอะไร
 อันซึ่งการประเวณีไม่มีครู
 ประเดี้ยวใจได้สุขสันต์ทุกขีรอน
 เมื่อยายเจ้าเอามาไปส่งตัว
 พ่อแก่ช่างฉอเลาะออเซาะครัน
 แม่ฟังไม่เท่าไรใจก็รัก
 ประเวณีเช่นนี้แต่ไรไร
 ไม่ต้องเรียนค่อครูดอกรู้ง่าย
 ที่ยังฟังหัดเย็บต้องเก็บเล่ม
 ไปเกิดแก้วดาอย่าอาวรณ์
 ไม่ช้านักสักครูได้รู้กัน
 แก่เร่งรัดจัดแจงให้แต่งตัว
 ครันเสร็จแล้วนำนางเยื้องย่างมา

๑ ครว้นนพหลายแก้วแววสวาท
 มิได้หลับไถ้นอนก่อนราตรี
 ได้ยินเสียงสายยูประตูกริก
 มองเขม้นเห็นท่านผู้มารดา
 ท่านมารดาเข้าไปถึงในห้อง
 ด้วยกระจำงแจ่มแจ้งแสงตะเกียง
 ครันถึงที่ชนนีกลิ้งนัง
 เจ้าบัวคลี่แผ่แผ่นพลาญปลั่งใจ
 ท่านมารดาว่ากับเจ้าพลายพลัน
 สารพัดโรคาอย่าอาย

รับขวัญลูกพลางทางปราศรัย
 ไปเกิดแก้วดาอย่าอาวรณ์
 กลัวจะรู้เสียหนักไม่พักสอน
 พ่อแม่มาแต่ก่อนก็เหมือนกัน
 พอเข้าซิดคิดกลัวจนตัวสั่น
 เฝ้าวอนว่าสารพันจะเอาใจ
 ไม่ช้านักก็ต้องหย่อนผ่อนลงให้
 จึงมีลูกเต้าได้ไปออกเต็ม
 เหมือนหนึ่งด้ายร้อยสนเข้ากันเข็ม
 พอรู้สหมดเล่มก็แล้วกัน
 ลูกผัวเขาคงสอนให้ผ่อนผัน
 ไก่ขันขึ้นมาแล้วแก้วแม่อา
 อาบน้ำหัวหิวแล้วผัดหน้า
 เข้าในห้องเคหาด้วยทันทีย
 นิ่งอนาถนอนคอยเจ้าบัวคลี่
 เหตุไฉนปานฉะนี้ยังมีมา
 ขยับพลิกด้วยกผกหน้า
 พานางมาส่งลงจากเตียง
 ค่อยเมียงมองกระแอมไอแล้วให้เสียง
 นางค่อยเมียงมารดาคลาไคล
 เจ้าพลายดั่งเทพนมก้มกราบไหว้
 ด้วยยังไม่เคยชាយอายุเต็มที
 ให้กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงกันจนเป็นผี
 ให้คับคั่งมั่งมีขึ้นทุกวัน

ลูกชายยังเด็กเล็กหนักหนา
ทั้งสองจงเป็นสุขทุกวันวันครี
เจ้าพลายแก้วคำนับรับพรพลัน
นางยัดไว้มิให้แม่ไคลคลา
พอเลี้ยงลับหีบห้องแล้วย่องหนี
คิดจะตามมารตามาไม่ทัน
เจ้าบัวคลี่มีอาจะออกได้
เจ้าพลายรับขวัญจันทรรจา
นี่แน่เจ้าที่จะเล่าความจริงจิต
กำเรีบรักหนักหน่วงในดวงใจ
ทั้งนี้เพราะกุศลเข้าตลใจ
จงผ่อนปรนสนทนาเถิดอย่ากลัว

๑๑ ครานั้นบัวคลี่ศรีใส

ชายกระทบกระทั้งถูกเหมือนลูกนก
เจ้าพลายแก้วเห็นนางระคางจิต
จึงแคะคออ่อนหวานว่าได้ปรานี
แนบนางพลงเป่าละลวยลม
พี่รักเจ้าเท่าเทียมชีวลัย
แล้วอุ้มนางขึ้นวางบนที่นอน
จงผินผ้นหันหน้ามาข้างนี้

๑๒ ครานั้นบัวคลี่ศรีสมร

ทำสะบัดเบือนหน้าแล้วว่าไป
ก็รู้ว่าคุณพ่อยอยกให้
จงดน่องไว้สักสองสามราตรี

เจ้าอุตุสำหรั่งสอนค่อยผ่อนผัน
ไก่อกระชั้นเซ็นแซ่แม่จะลา
ท่านสีจันทรลูกออกนอกเคหา
มารดาปลอบนางให้วางพลัน
เจ้าบัวคลี่นี้เกล็ดจวนตัวสั้น
พลายแก้วกั้นนางไว้มิให้มา
อ่อนละไมแผ่ผ้าน้ำเมียผา
มานั่งนิ่งก้มหน้าอยู่ว่าไร
ได้พิณจ้องนางที่กลางไร
จึงมาให้ท่านไซ้ไม่คิดกลัว
ท่านยกให้เลี้ยงกันฉันเมียผัว
พอต้องตัวเข้าเท่านั้นก็สั่นงก
วาวใจค่อนค่อนสะท้อนอก
จันทรรคกประหม่าไม่พาที
กระหมุดกระหมิตหมางเมินสะเทินหนี
มีพothที่จะมาอายุระคายใจ
เสกประสมเนตรนางทางปราศรัย
จะค่อนควักผลักไล่ไปไยมี
วิงวอนหยอกเย้าเจ้าบัวคลี่
เสียแรงพี่รักเจ้าเท่าดวงใจ
เห็นปลอบวอนค่อนดิ่งไม่นิ่งได้
อะไรนี้มาเฝ้าแต่เช้าชู้
จะไปไหนพันมือฤาษาที
ประเวณีอย่างไรฉันไม่เคยฯ

๑๑ เจ้าพลายแก้วฟังนางทางว่าวอน
 แก้วดาอย่าปรารมภ์การชมเชย
 ว่าพลางทางเป่าเทพธัญจน
 จวบแก้มแนมนมเข้ากลมเกลียว
 เจ้าบัวคลีต้องอาคมลมละลาย
 แต่ร่อนรักหนักจิตให้คิดอวย
 เจ้าพลายแก้วกอดน้องสะพ้องสะพัก
 เจ้าพลายต้องนางป้องพอเป็นที่

๑๒ เจ้าพลายแก้วสมสู่อยู่ด้วยน้อง
 แต่ฝากตัวหมั้นหาญมานานวัน
 เขาทำมาหากินสิ้นทั้งบ้าน
 เจ้าพลายแก้วเฝ้าอยู่อยู่กับเรือน

๑๓ ครานั้นสีจันทร์ท่านหมื่นหาญ
 งานการสิ่งใดไม่ทำเลย
 กูประมาทคาดผิดคิดว่าดี
 ม้วนอนมุดคุดคู่อยู่กับเรือน
 ครั้นผิวเมียบริกษาว่ากันแล้ว
 เตียวนี้เจ้าคิดอ่านประการใด
 ไม่ดูเยี่ยงพวกเราเหล่าทหาร
 เทียวปล้นวิ่งชิงชัยก็ได้มา
 วัวควายช้างม้าควาเอาสิน
 ไม่ลำบากยากเย็นวันแต่ละวัน
 ตัวเจ้ามาอยู่บ้านกันนานช้า
 ไม่อับอายขายหน้ากับข้าไท

จะผิดผ่อนไยเล่าเจ้าพี่เอ๋ย
 ถึงไม่เคยก็จะรู้ในครู่เดียว
 ให้ปั่นป่วนชายช่านในทรวงเสียว
 อย่ามิดเบี้ยวไปให้บอบระบบกาย
 อ่อนระทวยด้วยคาถาประหม่าหาย
 ชะม้อยชะม้ายเม็นหน้าไม่พาทิ
 นางก็ผลักข่วนหยิกแล้วพลิกหนี
 สองฤดีเดือดดินอยู่แต่ยันฯ
 ไม่เคืองข้องรังเกียจเตี้ยดฉันท์
 จนบัวคลีมีกรรมได้หลายเดือน
 พวกทหารบ่าวทาสออกกลาดเกลื่อน
 ทำเสมือนมิดมนคนไม่เคยฯ
 ดูอาการเจ้าพลายนายลูกเขย
 ช่างเฉยเมยดูดายมาหลายเดือน
 ช่างย่อยยับอับรียไม่เทียมเพื่อน
 จะให้เดือนด้วยศอกคอกฤไ
 เรียกนายพลายแก้วเข้ามาใกล้
 จึงจะได้เลี้ยงदनจนมรณา
 เห็นได้การสิ่งไรก็ไปหา
 ทั้งเงินตราผ้าผ่อนแลแพรพรรณ
 เขาถอนไถได้กินทุกสิ่งสรรพ
 มาจัดแจงแบ่งปันกันบ่อยไป
 เงินสักเฟื้องหนึ่งก็หามาไม่ได้
 แกล้งดูใจเจ้ามาเป็นช้านานฯ

๑ ครานนั้นพลายแก้วแกลั้วกล้า
 จันคิดจะมอบกายจนวายปราณ
 ถ้าผิดชอบสิ่งไรให้สอนสั่ง
 ถ้าขึ้นขัดบิดเบือนแกล้งเชือนแซ
 ซึ่งลักข้างขโมยคนปล้นตีบ้าน
 ถ้าเกิดเหตุเภทพาลประการใด

๑ ครานนั้นหมื่นหาญชำนานูป่า
 ชีระพูดแก้เอาตามแกน
 อันพวกทหารในบ้านกู
 ล้วนอยู่ยงคงทนทุกคนไป
 เหมือนตัวเองอ่อนแอแค้นอวดอ้าง
 จะสู้รบใครได้ไม่เห็นจริง

๑ ครานนั้นขุนแผนแสนสะท้าน
 อวดทหารชาญชัยใจหมีพ
 ยิ้มแล้วเจ้าพลายแก้วแกลั้วกล้า
 ถึงอยู่ยงคงทนพันประมาณ
 ที่เรียวแรงแข็งขันฟันไม่เข้า
 ถ้าเขารุมแทงฟันตะบันไป
 ถ้ามันมาตรวจหาญการวิชา
 ให้ยัดปืนยิงยิงเข้ารอบกาย

๑ ครานนั้นหมื่นหาญชำนานูป่า
 อ้ายนี้อวดหยิ่งจริงจริงเจียว
 แกลูกตรงลงบันไดไปกลางบ้าน
 ให้ยัดปืนเคยถือครบมือกัน

จึงตอบวาจาตาหมื่นหาญ
 หมายว่าท่านจะซุบเลี้ยงฉันเที่ยงแท้
 แม้มีฟังถ้อยคำของพ่อแม่
 ก็ตามแต่ท่านจะทำให้หน้าใจ
 ล้วนแต่การโจรกรรมไม่ทำได้
 ไม่ให้ร้อนถึงท่านจะรับแทน ฯ
 ครั้นได้ฟังวาจาเจ้าขุนแผน
 เจ้านี้แสนรู้หลักสักเพียงไร
 คนเดียวก็สู้สิบคนได้
 จะฟันแทงสักเท่าไรไม่ไหวดัง
 ดูกิริยาท่าทางอย่างผู้หญิง
 แต่ลมพัดก็จะกลิ้งลงกลางดิน ฯ
 ฟังหมื่นหาญปรึกษาประมาทหมื่น
 ว่าอยู่สันทุกคนทนทาน
 จึงตอบวาจาตาหมื่นหาญ
 ไม่พอการฉานยังไม่ชอบใจ
 จะนับเอาว่าดียังไม่ได้
 คงซ้ำในหักป็นไม่พินดา
 ต้องแคล้วคลาดศาสตราลิ้นทั้งหลาย
 ไม่ระคายปลายขนสักนิดเดียว ฯ
 ได้ฟังพลายแก้วว่านัยโนดาเขียว
 เออประเดี๋ยวจะเล่นให้เห็นกัน
 เรียกทหารบ่าวข้าจำลองหัว
 มาลองลั่นชั้นสูตรเจ้าตัวดี

ทหารฟังนายว่ามากว่าป็น

ชั้นนกสองชั้นไว้ทันที

หมื่นหาญเรียกพลายแก้วแจ้วแจ้วไป

อย่าหลอกเล่นไม่ได้ให้รับมา

แม้แค้นคลาดศาสตราเหมือนว่าจริง

ถ้าไม่ตีเหมือนหมายตายแล้วมีง

พลายแก้วได้ฟังทำนองนี้

ของดก่อนผ่อนพักสักเวลา

หมื่นหาญฮึดฮือมือชี้หน้า

แม้เมลงมาจริงให้ยิงลง

๑ ครานั้นพลายแก้วแกลัวกล้า

เห็นแกเรียกพลายคำแล้วซ้ำเตือน

ด้วยพูดดังหลังจิตผิตถ้อยคำ

แล้วลุกเดินมาพลันด้วยทันใด

ปลงอารมณ์โอมอ่านพระคาถา

เป็นหนึ่งแนวแนใจไม่ไหวติง

พอดาร้องว่าเอาเจ้าทหาร

ยี่สิบบอกกรอกตรงเข้าพร้อมกัน

เอ็งลั่นกลั่นควันตลบ

ยิงแล้วยัดใหม่ใส่ตะปิง

ทั้งหญิงชายวิ่งพรวดดูเล่น

ที่บางคนสำคัญว่าบรรลย์

ยิงแล้วยัดใหม่ใส่กระหน่ำ

เจ้าพลายนั่งตั้งตัวไม่กลัวเกรง

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ชั้นยืนยัดปักตันขมิ้นขมิ

พร้อมทั้งยี่สิบกระบอกร่วงออกมา

เป็นกระไรไม่มีใครลงจากเคหา

ถ้าวิชาดีครันอย่าพรันพรึง

ถึงปืนยิงก็ไม่ถูกสักลูกหนึ่ง

จะปรุเป็นรวงผึ้งทั้งกายา

จะยิงจริงเจียวฤาคุณพ่อชา

ได้ฤกษ์ผ่าสักหนอยจึงค่อยลง

เจรจาอดอย่างไรไฉจ้องทอง

กูจะทองเสียให้ยับยับจากเรือนฯ

แกล้งล่อพ่อตาจนหน้าเพื่อน

ทำค่อยเลื่อนลดลงบันไดไป

มิให้ทำงานจะทองต้องขับไล่

อย่าขัดใจเลยเจ้าจะจะให้ยิง

ภาวนาตั้งจิตสนิทหนึ่ง

พyakหน้าว่าให้ยิงมาพร้อมกัน

จึงยกปืนยืนกรานประทับมัน

ลากลั่นนกฉับวับวับตึง

หินกระทบปราดเปรี้ยงเสียงผึ้งผึ้ง

อิงคะนั่งไปทั้งบ้านสะท้านใจ

ควันกลบอยู่หาเห็นเจ้าพลายไม่

ด้วยมิได้ขาดปืนออกครั้นแครง

รุกร้าเอาจนดินสั่นแขนง

เหล่านักเลงลั่นหวักลัวทุกคน

พวกชาวบ้านว่าท่านนี้แท้จริง
หมดดินสิ้นลูกไม่ถูกคน

๑๑ หมื่นหาญเห็นพลายแก้วนั้นแคล้วคลาด คิดขยาดในใจให้ไหวหวั่น
อ้ายแก้วนั้นฉาจบังอาจครั้น
มาหมกคลุมซ่อนอยู่ไม่รู้แจ้ง
ถูกก็เป็นคนดีมีวิชา
ตั้งพญาสีราชอันกราดเกรี้ยว
ยิ่งคิดก็ยิ่งแค้นให้แน่นใจ

๑๒ ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายแก้ว
สงบปิ่นลืมหินขึ้นมาพลัน
เป็นไรไม่ยัดปิ่นจึงยืหนึ่ง
อันชีวิตของข้าอย่าเสียตาย
พวกทหารกลัวราบกราบพลายแก้ว
ที่ตั้งใจยิงพ้อขอขมา
พลายแก้วตอบว่าพ่อตาใช้
ขัดไม่ได้จริงจริงต้องยิงกัน
ว่าพลางทางลูกมาผลัดผ้า
ด้วยดินเป็นเปื้อนตัวออกทั่วไป
พวกทหารยิ่งกว่าห้าร้อยนัด
พวกทหารสั่นหัวกลัวทุกคน
เจ้าพลายกรายเข้าในเคหา
เอาน้ำรดล้างดินสิ้นราตี
บิดผ้าแล้วพาผ้าเข้าห้อง
ฝ่ายดาหมีมหาญว่าคาญใจ

เขายัดปิ่นยืนยิงดังท่าฝน
ไม่ระคายปลายขนคนตีครั้นฯ
เดิมสำคัญว่ามันเคอะเซอะซ่านมา
มันมาแกล้งต่อมคนเหมือนคนบ้า
ยังอ้ายนี้ดีกว่าน่าน้อยใจ
อยู่ถ้าเดียวสองตัวเห็นไม่ได้
เดินขึ้นบันไดไปเรือนพลันฯ
เป็นหนึ่งแนวแนใจไม่ไหวหวั่น
แกล้งกลั่นกล่าวว่า เป็นทำหาย
จะยิงอีกฤาไม่เล่าเจ้าทั้งหลาย
จงมุ่งหมายเอาทุกบอกรอกเข้ามา
ลูกดินสิ้นแล้วคุณพ่อฯ
ได้เมตดาอย่าโกรธเอาโทษทัณฑ์
มิใช่เจ้าเหล่านั้นจะเสกสรร
จะโกรธเจ้าเหล่านั้นด้วยอันใด
หน้าดาตาดังเขมาได้
เพื่อนมิได้อนาทรร้อนรน
มิได้พลัดเข้าไปช่องต้องปลายขน
ว่าเลิศล้ำมนุษย์เห็นสุดดี
หยิบผ้ามาผลัดแล้วขัดสี
เจ้าบัวคลีคลอเคล้ามาเอาใจ
นั่งประคองเคียงข้างหาทางไม
มิได้กินข้าวแลเหล้าฯ

จะนั่งนอนรื้อนร่ำระส่ำระส่าย
 อ้ายแก้วเจนจัดชะงัดวิชา
 มันก็เป็นข้างงาอันกล้าหาญ
 จะอยู่ป่าเดียวกันนั้นฉันใด
 ข้างมาผู้คนแลลูกเมีย
 แต่เพียงนี้สียยังทำหังการ

๑ ครานั้นสีจันทร์ภรรยา
 มันก็ซาตือสรพิษฤทธิ์แรงร้าย
 ถ้าเสียทีเหมือนตู่ให้หลังหัก
 ได้ทำแล้วให้มันตายวายปราน
 หมิ่นหาญว่าเราไม่ฆ่าด้วยอาวุธ
 มันก็คงมนตรีเวทีเศษดี
 ว่าพลางทางไซ้ให้หาสี
 ค่อยโลมเล้าเอาใจลูกยา
 ด้วยพ่อแม่เลี้ยงเข็นมาเป็นตัว
 พ่อจะขอลาเนื้อความใน

๒ ครานั้นบัวคลีศรีโสภา
 ฉันไม่แกล้งเจรจาว่าจริงจริง
 อันสามีเขาจะรักสักเพียงไหน
 ที่ตรงท่านพ่อแม่จนแก่ตัว
 หมิ่นหาญสีจันทร์ภรรยา
 เสียแรงพ่อรักเจ้าเท่าชีวิต
 เตียวนี้พ่อแต่งลูกปลุกเรือนผิด
 อ้ายแก้วมันยากจนคนเข็ญใจ

เรียกท่านยายสีจันทร์มาปรึกษา
 มันแก่งกาจเกินหน้าเราขึ้นไป
 เราก็คือคชสารอันสูงใหญ่
 นานไปก็จะยับอัประมาณ
 จะเป็นของมันเสียสิ้นทั้งบ้าน
 จะคิดผลาญชีวิตมันให้ตาย
 ได้ฟังว่าอกสั่นขวัญหาย
 ไม่เหมือนหมายมันจะทำเรารำคาญ
 มันคงจักพยาบาทชาติทหาร
 จงตรองจิตคิดอ่านให้จงดี
 จะอุตุลุตแทงฟังกันอึงมี
 เราทำทีให้สนิทคิดวางยา
 ไปเรียกตัวบัวคลีเข้ามาหา
 พ่อจะถามแก้วตาแต่จริงใจ
 ส่วนผัวฟังมาพบเมื่อเดิบใหญ่
 จะรักใคร่มากกว่าจะให้จริง
 ตอบว่าตามจิตไม่คิดกริ่ง
 ถึงรักผัวก็ไม่ยิ่งเท่าพ่อตัว
 ลงบันไดสามชั้นก็ขาดผัว
 ถึงลูกชั่วฉันใดไม่ขาดกัน
 ได้ฟังว่าลูปต้องประคองขวัญ
 ถ้าจริงจิงอย่างนั้นพ่อชอบใจ
 จำจะคิดฝังปลุกลูกเสียใหม่
 จะมีให้เลี้ยงดูอยู่ด้วยกัน

จะให้เจ้าตั้งตัวมีผิวใหม่
เอาที่เขาเป็นผู้ตีมีเผ่าพันธุ์
เจ้าก็ยังงามปลั่งอยู่ทั้งตัว
เราวางยาฆ่ามันให้บรรลัย

๓ ความนั้นบัวคลีศรีสมร

กำลังรักพลายแก้วดังแววตา
แต่ใจนี้มักมากอยากได้ของ
เป็นอนุสลดจิตคิดนิยม
ด้วยพ่อแม่มีทรัพย์นั้นนับถึง
ถ้าคลอคลึงจากตัวกลัวอะไร
เป็นเวรตนคนจะตายให้หน่ายผิว
คิดแล้วตอบวาจาบิดาพลัน
หมิ่นหาญเห็นลูกพร้อมลงยอมจิต
เป็นหลายสิ่งประสมกันเข้าทันใด
ตื่นกยงดีหนูดึงเห่า
น้ำมะนาวบีบระคนปนตึง
ทำสำหรับข้าวแกงแต่งขึ้นไว้
จงระวังปกปิดให้มืดคว้น
บัวคลีรับห้อยยาแล้วลาพ่อ
ค่อยย่างเกรียบเหยียบย่องเข้าห้องใน
มาจัดแจงแกงเนื้อตะพาบน้ำ
ข้าวใหม่ใส่ในชามกลีบบัว
ผู้คนหญิงชายไม่พรายแพร่
ครั้นสำเร็จยกสำรับออกมาพลัน

จะมอบทรัพย์นับให้ทุกสิ่งสรรพ
เงินทองกองกันให้ถึงใจ
ทำไมกับลูกผู้มีเอาใหม่
เจ้าจะเห็นเป็นอย่างไรให้ว่ามาฯ
ได้ฟังคำบิดรอ่อนวอนว่า
แต่อยู่มาไม่กระตือรือร้นอารมณ์
ด้วยพ่อเอาเงินทองเข้าทับถม
จะต้องตายทั้งกลมจึงกลับใจ
ตัวก็ยังสาวอยู่ดูสดใส
คนจะไขว่กันมาขอกรอทุกวัน
เชื่อคำพ่อตัวทุกสิ่งสรรพ
สุดแต่พ่อเถิดฉันไม่ขัดใจ
จึงประกอบยาพิษหาเข้าไม่
ดำรับใหญ่ได้มาจากตาครู
บดเข้าคูลีการกับสารหนู
ห่อใบพลูส่งให้ลูกสาวพลัน
เอายานี้แทรกใส่ทุกสิ่งสรรพ
วางเสียวันนี้แหละอย่าอนใจ
เอาผ้าห่อปิดมาหาเข้าไม่
ซุกเข้าไว้ที่ลับกลับมากเร็ว
แย่งยาห่อหมกทั้งนกแก้ว
เอายานี้โรยทั่วทุกสิ่งอัน
จัดแจงสำรับไว้สรรพสรรพ
กระโดนขันน้ำตั้งสระพรังไปฯ

๑ ครานั้นโหงพรายเจ้าพลายแก้ว
กระซิบบอกนายพลันด้วยทันใด
ข่าวแกลงที่แต่งใส่ในสำหรับ
ลั่นยาพิษทั้งนั้นเป็นมันคง

๑ ครานั้นจึงโถมเจ้าพลายแก้ว
แต่อยู่ด้วยกันมาไม่ราเคิน
อยากจะใคร่เห็นตระหนักรักรักแจ้ง
แกงหมูฉูฉี่หมี่ทอดมัน
โยนขึ้นบนหลังคาจากโอบรับ
เชื่อพรายหายกริ่งจริงจริงเจียว
อยู่ด้วยกันเกือบปีไม่มีผิด
หากรู้เพราะโหงพรายไม่วายปราน
จำจะล้างชีวาฆ่ามันเสีย
แล้วจึงกลับเกลื่อนกลบสงบใจ
อุบายบอกบัวคลี่ว่าพี่เจ็บ
พอข่าวตกถึงห้องสองสามคำ
ยกสารับไปวางข้างโน้นก่อน
จะนั่งอยู่ไม่ได้ให้วิ่งเวียน
เอาผ้าซีบิตกยกสารับ
เจ้าพลายแก้วมิได้แคลงระแวงใจ
เจ้าพลายแก้วทอดสนิหปิดเงื่อนงำ
ลูกน้อยที่ในท้องของน้องนี้
บัวคลี่พาชื่อไม่ถือสา
ลูกรักกำเนิดเกิดในครรภ์

เห็นแล้วว่าเขาเอายาใส่
เดี๋ยวนี้เมียเสียไปใจไม่ตรง
มันประกับโรยมาด้วยยาผง
พอจะระวังระไวอย่าได้กินฯ
ได้ฟังแล้วหวาดจิตคิดถวิล
ใจหมีพหมายจะล้างชีวากัน
จึงหยิบเอาขันแกงทุกสิ่งสรรพ
เอาระคนปนปั้นเป็นก้อนเดียว
พอกลิ้นบิบัดบิบัดในบิบัดเดียว
จะแกล้งเคี้ยวฆ่าผัวอีตัวพาล
เห็นจะเป็นความคิดอ้ายหมื่นหาญ
จะตรองการแทนทำให้หน้าใจ
จะเลี้ยงมันเป็นเมียที่ไหนได้
แกล้งเกลี่ยกล่อให้สนิทปิดเงื่อนงำ
ให้เมื่อยเห็นไปทั้งตัวกริ้วร่า
จะกินซ้ำอีกไม่ได้ให้อาเจียน
พี่จะนอนให้สบายพอหายเหียน
เจ้าบัวคลี่มิได้เปลี่ยนแปลงหน้าใจ
แล้วลูกกลับมา นั่งนวดหลังให้
พอสิ้นแสงโณทัยลงทันที
เฝ้าเคล้นคล้าคลึงเกล้าเจ้าบัวคลี่
ขอให้พี่เกิดเป็นไรจงให้ปัน
จึงตอบว่าโยพ้อมาขอฉัน
มิใช่ลูกพ่อนั้นฤๅฉันใด

พลายแก้วเห็นบัวคลีมีผู้เฝ้า
 ลูกรักเกิดด้วยกันก็จริงใจ
 ลุกห้วยมีใหม่ได้กับพ่อ
 ถ้าสมัครรักใคร่ไม่จีตจาง
 บัวคลีฟังผิวแล้วหวั่น
 ลูกรักกำเนตเกิดด้วยกัน
 เจ้าพลายแก้วฟังนางทางตอบว่า
 พี่ขอเจ้าเท่านั้นมียอมใจ

ให้น้องออกจาวาวยอมให้
 จะกล่อมเกลี้ยงดูเป็นคู่ชีวิต

๑๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าบัวคลี
 พลั้งปากหากเกลี้ยงประชิดไป
 มาค่อนข้างได้และหะเอาสีเธอ
 เพราะมารดาอนุญาตประสาทดุทธิ์
 เข้าอิงแอบแนบนวลท่ายวนยี่
 เจ้าพลายแก้วอิงแอบเข้าแนบน้อง

๑๒ ครั้นเวลาตีกองต๋ำดัดหลัง
 ก็เป่าคาถาสะกดประกับใจ
 เอาเครื่องอาสนสารพัดยัดลงย่ำ
 กลักเหล็กไฟสายสิญจน์ทั้งเลขยันต์
 หยิบเอามีดคร่ำด้ามกำปังบงา
 แหวกม่านคลุมมุ้งขึ้นหันที่
 ยืนขึ้นบนเตียงเข้าเคียงข้าง
 ไม่รู้เลยว่าร่างมันร้างใจ

ค่อยโลมเล้าลวงเมียเกลี้ยงเกลี้ยงใกล้
 พื่อยากได้เป็นสิทธิ์คิดขอนาง
 พี่จึงขอแก้วดาอย่าขัดขวาง
 ขอเชิญนางอนุญาตอย่าขัดกัน
 ช่างวอนขอฉันไปได้อย่างไรนั้น
 ก็คงเป็นลูกของท่านฉันว่าไร
 นิจจาเจ้าเฝ้าขัดอักษมาสย
 เสียแรงพี่รักใคร่เจ้าไม่คิด
 พี่จะได้เอาไว้เป็นกรรมสิทธิ์
 เจ้าไม่คิดถึงแล้วก็แล้วไปฯ
 จะถึงสิ้นชีวิตประสิทธิ์ให้
 ฉันยอมให้ละตามแต่ความคิด
 ชุณแผนรับว่าเออให้เป็นสิทธิ์
 ก็สมจิตที่ประสงค์จำนงปอง
 เจ้าบัวคลีมิได้หมายระคางหมอง
 กอดจูบอุปต้องให้ตายใจฯ
 คนระงับนอนเงียบไม่เกรียบไหว
 แล้วลุกไปลงลานเตรียมการพลัน
 กับเทียนสามเล่มใส่หมีขมัน
 ก็พร้อมสรรพฉบับพลันด้วยทันที
 ตรงมาถึงตัวเจ้าบัวคลี
 อัจกลับริบหรี่เห็นรำไร
 พินิจนางนิ่งนอนถอนใจใหญ่
 จะฆ่าผิวเสียได้ช่างไม่คิด

แล้วชักมิดตั้งท่างายยับ
 แล้วกลับเิกขึ้นถึงนางวางยาพิษ
 เขามีดคร่ำตำอกเข้าตำอัก
 นางกระเดือกเสือกตื่นสิ้นชีวิต
 แล้วผ่าแผ่แล่แล่งตลอดอก
 พิณจแนแลเห็นว่าเป็นชาย
 อุ้มเอาทารกยกจากท้อง
 หยิบเอายามใหญ่ใส่สวมคอ
 เปิดประตูจ่อออกมานอกบ้าน
 เปิดประตูวิหารลั่นดาลใน
 วางยามเปิดกลักแล้วชักชุด
 เอาไม้ชัยพฤกษ์พระยายา
 ยันต์นารายณ์แผ่ลงฤทธิ์ปิดศีรษะ
 ยันต์นารายณ์ถักอกปกปิดกลาง
 เอาไม้รักปักเสาชั้นสี่ทิศ
 ลงเพดานยันต์สังวาลอำรินทร์
 เอาไม้มะริดกันเกราเถกกันภัย
 ตั้งจิตสนิทไว้ที่ทาง
 ร้อนทั้งตัวทั่วกันน้ำมันฉา
 เกราะแกร่งแห่งได้ตั้งใจปอง

๑ จะกล่าวถึงยายลาวบ่าวบัวคลี่
 เห็นโลहितโสมสาตออกตาไป
 เห็นมุ้งม่านแหวกเวิกเลิกลืมลี
 ดูหน้าเมื่อตเลืดฝาดออกตาคนอง

ใจกลับมืออ่อนสะท่อนจิต
 เอาชีวิตเสียเกิดอย่าไว้มัน
 เลือกทะลักหลวมทะลุตลอดสัน
 เลือดก็ตันดาดแดงดั่งแทงควาย
 แหวะหวะจะรกรให้ขาดสาย
 ก็สมหมายดีใจไม่รั้งรอ
 กุมารทองมาเกิดไปกับพ่อ
 เอาผ้าห่อลูกชายสะพายไป
 รีบเดินผ่านเป่าตัดเข้าวัดได้
 ลืมกลอนซ่อนใส่ไว้ดิ่งตรา
 ดีเหล็กไฟจุดเทียนขึ้นแดงรำ
 ปักเป็นขาพาดกันกุมารวาง
 เอายันต์วาระปะพื้นล่าง
 ลงยันต์นางพระรณที่พื้นดิน
 ยันต์ปิดปักขวงสายสัญญาณ
 ก็พร้อมสิ้นในตำราถูกทำทาง
 ก่อชุดจุดไฟใส่พื้นล่าง
 ภาวนานั่งอย่างกุมารทอง
 กลับหน้ากลับหลังไปทั้งสอง
 พอรุ่งแจ้งแสงทองขึ้นทันใด
 อยู่ในที่ทับดินใต้ถุนใหญ่
 ก็ตกใจวิ่งวุ่นขึ้นมามอง
 เจ้าบัวคลี่นอนตายอยู่ในห้อง
 ตกใจวิ่งร้องกริตกริตมา

ดีประดุจดังเรียกอึงมี

เขาฟันสับยับทั่วทั้งกายา

๑ หมื่นหาญสี่จันทร์ครั้นได้ฟัง
วิ่งมางกนกตกใจกลัว

เขาผ่าเชือดเลือดนองเป็นตองแถว

ออกจากเคหาเรียกข้าไท

อ้ายแก้วฆ่าบัวคลี่แล้วหนีหน้า

พวกบ่าวไพร่ทุกคนวิ่งลนลาน

ถือหอกดาบจ้าวทวนลั่นศาสตรา

ธนูหน้าไม้ไล่ยาพิษ

เห็นโลหิตติดหญ้ามาห่างห่าง

เห็นประตูลีลาหกลั่นดาลใน

แลเห็นแสงไฟไวแววแวว

จึงเรียกกันมาพร้อมล้อมอุปจาร

๑ ขุนแผนไม่สะทกสะท้านอำมรินทร์ปลุก ผีลูกผุดลุกขึ้นพูดจ้อ

ขุนแผนเดินผ่านโผนโจนขึ้นคอ

กุมารทองโลดปิงทะเลสิ่งปรือ

พวกหมื่นหาญไม่เห็นตัวข้ามหัวไป

ครั้นมาถึงข้างนอกอุโบสถ

ให้มันรู้ฤทธิ์ไกรว่าชัยชาญ

คิดแล้วคลายมนตร์ให้คนเห็น

มือขวาถือกริชเรืองฤทธิ์

ผู้คนแข็งแรงแลเห็นกาย

ถือธนูกำซาบดาบไม้พอง

แม่บัวคลี่ตายแล้วคุณพ่อขา

ทั้งหม่อมพลายหายหน้าไม่เห็นด้วย

ลูกทะเลสิ่งดังตั้งทั้งเมียผัว

มาเห็นลูกตัวนั้นสับรล้วย

ชะอ้ายแก้วชิงคมเอากูได้

บ่าวไพร่ทุกคนวิ่งลนลาน

มิ่งตามกุมมาให้ทั้งบ้าน

ทั้งในบ้านนอกบ้านพล่านทุกทิศ

ทั้งป็นยามิตตริกระบี่กริช

จำเรณูรอยโลहितติดตามไป

ตรงทางป่าตัดเข้าวัดได้

ย่องเข้าไปมองดูตามรูดาล

เจ้าพลายแก้วนั่งอยู่ในวิหาร

กระทั่งบานกังกังไม่ร้องรุษ

กุมารทองช่วยพ้อให้พ้นภัย

พาพ้อออกตามรูดาลได้

ด้วยฤทธิ์ไกรไสยเวทย์วิชาการ

จะทำให้ปรากฏกับหมื่นหาญ

แล้วจึงจะไปบ้านกาญจน์บุรี

ขึ้นยืนเด่นแผ่นผางดั่งราชสีห์

มือซ้ายจูงผีกุมารทอง

ก็ไวยวายบอกกันสนั่นก้อง

วิ่งทะลวงดวงตะบองตรงเข้าไป

ขุนแผนตวาดอำมาจครุฑ
หมื่นหาญถือจ้าวแก้วเข้าไป
ขุนแผนร้องว่าอายไพร่ไม่มีผิด
อย่าตั้งต้อเถื่อนายจะวายปราน
ทหารเคยเห็นแล้วว่าแคล้วคลาด
แต่กลัวนายซังตายทำโกรธา

๑ หมื่นหาญโมโหโกรธา
มึงอกตัญญูไม่รู้คุณ
กูให้กินข้าวน้ำทุกคำเช้า
มึงยังทรยศขบถใจ

๑ ขุนแผนเดือดดาลทะยานจิต
มาตะโกนโพทะนาว่าออกอึง
มึงทรยศทุกอย่างวางยาพิษ
มึงชื่อกูชื่อต่อเป็นพ่อตา
อย่าตั้งต้อเถื่อนว่ามีฤทธิ์
หัวจะขาดหน้าขาวทั้งบ่าวนาย

๑ หมื่นหาญย่างเท้าเงี้ยวฟาด
เจ้าพลายแก้วจวมืดหมอมนตร์
หมื่นหาญฟันฝ่าบแผนรับผัวะ
ปิดป้องคล่องแคล่วพลวัน
หมื่นหาญถือจ้าวยาวกว่ากริช
กริชแทงจ้าวฟาดพลาดทุกที
หมื่นหาญฟันฝ่าบแผนรับผัวะ
หมื่นหาญเซแผนซ้าล้มคว่ำตึง

ดาบหลุดหกล้มไม่ลุกได้
ขับพวกไพร่ไล่บุกเข้ารุกราน
กูจะล้างชีวิตแต่หมื่นหาญ
หัวจะขาดพาดผ่านพสุธา
จึงมีอาจจะสู้ได้ซึ่งหน้า
ต่างเดินแรงเดินกาซูลมุนฯ
ชี้หน้าว่าเหวยเฮี้ยอายสกุล
เสียแรงพ่อชนขุนมาเท่าไร
แต่ลูกสาวในอกยังยกให้
ครั้งนี้กูไม่ไวชีวิตมึงฯ

ถอดกริชรำค่างย่างเข้าถึง
โทษของมึงนั้นไม่เห็นกลับเจรจา
พ่อลูกคบคิดริษยา
มึงคิดคดกูจึงฆ่าลูกมึงตาย
ที่จะรอดชีวิตอย่าคิดหมาย
พลางก็ร้ายรำกริชเข้าซัดตนฯ
แคล้วคลาดมิได้ช้องต้องปลายชน
แทงปั้งหนิงยันไม่เข้ามัน
เอากริชแยงแทงฉะแล้วไฟลั่น
สู้กันพักใหญ่ไม่เสียที
ขุนแผนซิดเข้ายับโยยกหนี
หมื่นหาญตีแผนดำด้วยกริชตึง
เอากริชแยงแทงฉะเข้าดำฝั่ง
แผนทะลึ่งเหยียบคออายพ่อตา

พวกทหารโหมแห่เข้ากันนาย
ที่ซัซลาด่วนวิ่งทั้งศาสตรา
หมื่นหาญตีกระเดือกเลือกยันยัน
ขุนแผนแจกริษง่าแล้วว่าไป
อย่าถือว่าอยู่ยงคงกระพัน
จะเอากริษรอกปากลากลิ้น
หมื่นหาญเลือกเดินสั้นกำลัง
ให้ครั้นคร้ามความตายเสียตายตัว
เป็นความจริงเพราะยิงพ่อไม่ถูก
จึงตรองการผลาญล้างวางยาพิษ

๑๑ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
จึงกล่าวคำสาปไปทันที
หากภูคินิดหนึ่งมีมัจจุ
ให้ข้าวแกงพริกเกลือได้เจือจาน
ทั้งท่านผู้หญิงสีจันทร์ภรรยา
ถ้าไม่คิดแล้วชีวิตมึงเป็นจุณ
มึงอยู่เกิดกูจะไปบ้าน
โหงพรายพรังพร้อมล้อมรอบกาย
ข้ามคลองหนองน้ำและลำธาร
เหมือนคว้นฉิบไปไม่เห็นคน
หนทางพันกว่ามาครู่เดียว
ขึ้นบนเรือนพลันด้วยทันที

๑๒ ฝ่ายดาหมีนหาญสะท้านจิต
แสนประเสริฐเลิศมีศักดิ์

บ้างกลัวตายเข้าขอทูลขอเข้าดั้นไป
อ้ายคนกล้าตรงเข้ารับยับยั้งไป
อ้ายคนเหล่านั้นไม่อาจใกล้
มึงเห็นฤทธิ์ภูฤๅไม่อ้ายทมิฬ
หอกแทงดาบฟันไม่เข้าสัน
เขี้ยวมึงตีกัดฟันให้รอดตัว
เอาจนหลังไหล่ถลอกลงกลอกหัว
ร้องว่ากลัวแล้วพ่อขอชีวิต
จึงได้ผูกใจโกรธเป็นโทษผิด
ข้อนี้ผิดแล้วพ่อขอโทษที่
เห็นหมื่นหาญกลัวชีวิตจะเป็นผี
โทษของมึงถึงที่จะวายปราน
ได้เกื้อหนุนเลี้ยงดูอยู่ในบ้าน
ไม่ประหารชีวิตเพราะคิดคุณ
ให้เงินตราผ้าเสื้อได้เกื้อหนุน
ครั้งนี้บุญของมึงไม่ถึงตาย
เรียกกุมารผีโขมดสิ้นทั้งหลาย
เผ่นขึ้นคอปร้อหายไปบัดดล
แบกบิดาพาผ่านเข้าไพรสนต์
ประจวบจนเข้าบ้านกาญจน์บุรี
ประเปรี้ยวเรียวแรงด้วยฤทธิ์ผี
ยินดีดังได้ดวงจินดา
ได้เห็นฤทธิ์พลายแก้วแก่วัวกล้า
ทั้งกำลังวังชาก็ชาญชัย

ภูก็คนเรื่องฤทธิ์ประสิทธิเจียว
จะขึ้นอยู่ดูหน้ามันเท่าไร
ถึงชีวิตไม่ตายอายุสุดใจ
เสียแรงคนเลื่องชื่อเขาลือชา
ยิ่งคิดก็ยิ่งค้านให้แน่ใจ
ต่อโลงใส่บัวคลีตะลิตะลาน
ฝ่ายดาหมีนหาญให้ตาลเดือด
มันประเสริฐเลิศวิชาสารพัด

๑๑ ความนั้นขุนแผนแสนสนิท

ได้ลูกชายเชี่ยวชาญกุมารทอง
จะจัดแจงตีดาบไว้ปราบศึก
ได้เสร็จสมอารมณ์ตามตำรา
เอาเหล็กยอดพระเจดีย์มหาธาตุ
เหล็กขนันผีพรายตายทั้งกลม
หอกสามฤทธิ์กรีฑทองแดงพระแสงหัก
พร้อมเหล็กเบญจพรรณกลเม็ด
เอาเหล็กไหลเหล็กหล่อบ่อพระแสง
ทองคำสัมฤทธิ์นากอแจ
เอามาสุ้มคุมควบเข้าเป็นแท่ง
ไว้สามวันขัดเหล็กนั้นเล็กกล
ขัดเหล็กครบเสร็จถึงเจ็ดครั้ง
ก็ตัดไม้ปลูกศาลขึ้นเพียงดา
เทียนทองติดตั้งเข้าทั้งคู่
เอาสับทั้งตั้งไว้ในพิธี

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

จะเปรียบเสียชกมันหาถึงไม่
อ้ายบ่าวไพร่ที่ยังมีจะตรีชา
ถ้ารู้ข่าวถึงไหนก็ขายหน้า
จะเสียสง่าเสียชื่อเสียงไปนาน
แล้วร้องเรียกบ่าวไพร่ให้ไปบ้าน
ให้ทหารเอาไปฝังเสียหลังวัด
ไม่หายเหือดควิดกน่นอกอัด
ให้กลุ้มกลัดอารมณ์เผ่าตรมตรองฯ
เรื่องฤทธิ์รังสีไม่สอง
ก็สมปองคิดไว้แต่ไรมา
ตรงดรีกหาเหล็กไว้หนักหนา
ทำนวางไว้ในมหาศาสตราคม
ยอดปราสาททวารวมาประสม
เหล็กดิ่งโลงดิ่งบันลอมสลักเพชร
เหล็กปฏักสลักประตูดะปุกเห็ด
เหล็กบ้านพร้อมเสร็จทุกสิ่งแท้
เหล็กกำแพงน้ำพิ้งเหล็กแร่
เงินที่แท้ชาติเหล็กทองแดงทอง
เผาให้แดงดีแผ่แช่ยาผง
ยังคงแต่พองามตามตำรา
พอกระทั่งฤกษ์เข้าเสาร์สิบห้า
แล้วจัดหาสารพัดเครื่องบัตร์พลี
ศีระหมูเปิดไก่ทั้งบายศรี
เอาถ่านที่ต้องอย่างวางโน้น

ช่างเหล็กตีฝีมือดีลือทั้งกรุง
วางสายสิญจน์เสกเลขยันต์
ครั้นได้พิชัยฤกษ์ราชฤทธิ
ขุนแผนสับสนเหล็กให้แดงตี
ที่ตรงกลางกว้างงามสามนิ้วกึ่ง
เผาซบสามแดงแทงตะไบ
อานตมิได้มีขนแมวพาด
เลื่อมพรายคล้ายแสงแมลงทับ
ตำนันทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์
เอาผผพรายร้อยดูประจุพลัน
ครั้นเสร็จสรรพหีบแก้วแสงวะวับ
เสียงอ้ออึงเอิกเกริกได้ฤกษ์บน
ฟ้าผ่าเปรี้ยงเปรี้ยงเสียงโดังดัง
ได้นิมิตฟ้าเปรี้ยงดังเสียงปืน
ยกขึ้นวางกลางศาลอ่านพระเวท
เห็นประจักษ์ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิไกร
เอาไม้ระงับสรรพยามาทำฝัก
กาบหุ้มตันปลายลายจำลอง
เทเอาเงินสิบห้าออกทันใด
ฝีมือดีล้นพันประมาณ
เห็นตันรังงามสามกำกึ่ง
เบาไหลไม่ระคายคล้ายหยวกปลี
ได้ดาดังเทพศาสตรา
มาถึงเรือนไว้ที่นมัสการ

ผ้าขาวนุ่งขาวห่มดุมคัน
คนสำคัญคอยดูซึ่งฤกษ์ดี
พระอาทิตย์เที่ยงฤกษ์ราชสีห์
นายช่างตีวีรรูปให้เรียวปลาย
ยาวถึงศอกกำมาหน้าลูกไก่
บัดเดียวใจเกลี้ยงพลันเป็นมันยับ
เลื่อมปราดเนื้อเขียวดุมหนับ
ปลั่งปลาบวาววับจับแสงตะวัน
จารึกยันต์พุทธจักรที่เหล็กกัน
แล้วเอาชันกรอกด้ามเสียบัดดล
เกิดโกลาฟ้าพยับโผยมหน
ฟ้าคำรณฝนพยับอยู่ครั้นครั้น
ขุนแผนพึงจิตฟูให้ชูขึ้น
ให้ชื่อว่าฟ้าพื้นอันเกรียงไกร
โดยเดชดาบดินกระเดื่องไหว
ดีใจได้สมอารมณ์เฝอ
ประสมผลงรักให้ผิวผ่อง
ทำด้วยทองถ้วนบาทชาติบางตะพาน
ส่งให้นายช่างแล้วว่าขาน
ปูนบำเหน็จให้ท่านในทันที
หวดผิงขาดพับลงกับที่
ก็จรรลกลับมาไม่ช้านาน
ต้องตำราฤทธิรังกำแหงหาญ
แล้วคิดอ่านจะไปหาผ้าสำคัญ

เอาเงินซึ่งห้ามาใส่ได้

ไม่ชอบดาหาค่อไปทุกวัน

๑๑ จะกล่าวถึงหลวงทรงพลกับพันภาน พระโองการตรัสใช้ไปตะนาวศรี
ไปตั้งอยู่มะริดได้ครึ่งปี
ด้วยหลวงศรีวรขานไปซื้อม้า
ต้องรอรอจนฤดูฝนลมแล่นไป
หลวงศรีได้ม้ามามอบให้
อีเหลืองเมืองมะริดพลอยติดมา
มีลูกตัวหนึ่งชื่อสีหมอก
ร้ายกาจหนักหนานัยันดาตำ
มาถึงสิงขรผ่นพักหยุด
กรมการกุยปราณส่งเนื่องมา
เลี้ยงม้าอยู่ศาลาบ้านแดงแ่ง
สีหมอกลองเชิงเรึงฤทธิ์
ฝ่ายหลวงทรงพลแก่จิตใจ
มันดูร้ายชุกชนเป็นพันเทศ
สีหมอกจะเข้าไปหาแม่
พอคนนั่งวิ่งเข้าไปทันใด

๑๒ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
เห็นม้าสีหมอกออกลำพอง
ลักษณะถูกต้องตำราสัน
ท่วงทีแคล่วคล่องว่องไว
อาชาตัวน้อยของท่านฤ
หากกระไรจงได้เมตตากัน

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

เที่ยวไปทั่วประเทศเขตต์

ทั้งราชบุรีสุพรรณเพชรบุรีฯ

กับไพร่สามสิบสี่ที่ตามไป
ถึงเมืองเทศยังข้าหาไม่
เรือที่ไปเมืองเทศจึงกลับมา
ทั้งม้าเทศม้าไทยหกสิบห้า
ผัวมันทำนว่าเป็นม้าน้ำ
มันออกวันเสาร์ขึ้นเก้าค่ำ
เห็นม้าหลวงข้ามน้ำก็ตามมา
ปล่อยม้าอุตุลุดให้กินหญ้า
ผ่านจะอำถึงท่าเพชรบุรี
บันไดอิฐติดแคคิริศรี
เข้ากัณฑ์ดขยี่เอาม้าเทศ
ให้ไพร่ไล่ตีม้าผีเบรต
เข้าที่ไหนไล่เจดมันออกไป
ถูกเขาทั้งวิ่งแร่ออกมาใหม่
ต้องเวียนไล่เขาซังกันทั้งกองฯ
ทุกทิศลือทั่วกลัวสยอง
สมปองปรารถนาที่นึกไว้
ตั้งองค์อินทร์เทวราชประสาทให้
ก็เข้าไปหาหลวงทรงพลพลัน
จะขายซื้อฤเอาไว้อย่างไรนั้น
จะขอปันซื้อม้าสีหมอกไปฯ

๑ ครานี้ฉันจึงทำนหลวทรวงพล
อันเฝ้าสืหมอกตัวนั้นไซ้
มันเป็นลูกม้าเมืองมะริด
รูปร่างท่วงทีก็ดีครัน
ผลอไม่ได้ไล่กัดเอาม้าหลว
ท่านซื้อเราจะหย่อนผ่อนราคา

๑ ขุนแผนได้ฟังเจ้าของว่า
แก่เงินนับให้ไม่กลับกลาย
เสกหญ้าด้วยมหาละลวยใหญ่
จะไปกับเราก็คเข้ามา
สืหมอรับหญ้ามาเคี้ยวกลืน
ให้มีใจจรรักด้วยภักดี
ขุนแผนลอบหลังสืหมอกม้า
ช่องทางเชิดซูดูละไม
ขุนแผนเหยียบโคลนโคลนขึ้นขี่
ควบใหญ่ใส่ล้อร่อยเรียบมา
เดินทางกลางป่ามาสามวัน
ถึงสถานบ้านเก่าเขาชนไก่
ขุนแผนเข้าไปในเคหา
ได้กุมารได้ม้าศาสตราดี
ชวนลูกกินข้าวจนอิ่มแล้ว
ลูกไปหอนั่งส่งอ้ายจัน
อ้ายเกลี้ยงอ้ายจันได้ฟังนาย
ทอดหญ้ากองไฟในประตู

อนุสนธิเล่าแจ้งแฉ่งไข
มิใช่ม้าหลวที่หวงกัน
ติดแม่มาแต่มะริดนั้น
แต่ว่ามันซุกซนจนระอา
ต้องเป็นห่วงบ่วงโยอยู่หนักหนา
เอาเถิดสิบห้าคำสิ่งนายฯ
สมมาตรปรารถนาที่มุ่งหมาย
แล้วเยื้องกรายมาที่สืหมอกม้า
เข้าใกล้สืหมอกแล้วบอกว่า
ยื่นหญ้าให้พลันในทันที
ชมชื่นปรีดีเปรมเกษมศรี
ติดขุนแผนเดินร่ตามหลังไป
ผูกอานผ่านหน้าบังเหียนใส่
ลั่นขลิบทองของใหม่วิไลตา
พาขี่เฝือกยกยกหน้า
บ่าวข้าตามหลังสะพร่งไป
สุริยันเย็นลับเหลี่ยมไศล
สั่งบ่าวไพร่ทำโรงให้พาขี่
บอกเล่ามารดาเป็นถ้วนถี่
ทองประศรีเห็นลูกชายสบายครัน
พลายแก้วปรีดีเปรมเกษมสันต์
ผลัดกันกับอ้ายเกลี้ยงเลี้ยงม้ากุ
่วนวายจัดแจงแต่งที่อยู่
เลี้ยงดูมาไว้ดังใจปองฯ

ตอนที่ ๑๗

ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา

๑ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท

เข้าตีก้นกกล้วยชนหัวพอง

จำเดิมแต่ลาวทองต้องจากอก

ข้าใช้ไพลาสาวสาวมี

นอนเดียวเปลี่ยวใจไม่มีคู่

หน้าร้อนร้อนใจดังไฟฟาง

หน้าลมลมแล่นตลอดจิต

จากเมียเสียใจให้รัญจวน

เพลากลางคืนสะอื้นอ้อน

พลิกกลับก็ไม่หลับสนิท

ได้ยินเรไรร้องอยู่ริมเรือน

จำเดิมแต่ได้น้องลาวทองมา

อกเอ๋ยไม่เคยจะจากน้อง

ที่นอนหมอนน้องหมอมัวไป

อ้อกลับดับมากกว่าปีแล้ว

หมอนข้างขวางกลิ้งไปไกลตัว

เครื่องแป้งแห้งหอมไม่มีติด

มุ้งกางค้ำขาดลงพาดพัน

เจ็บใจดังไครยิงด้วยปืนพิษ

ปานฉะนั้นลาวทองน้องอยู่กรุง

ให้น้อยจิตเจ็บใจไม่นอนหลับ

ดูเหว่าแว่วแจ้วเสียงสำเนียงมา

เรื่องฤทธิญาตีไม่มีสอง

คล่องแคล่วแกลวกกล้วยชาติ

ให้วัดขุนช้างหมองศรี

ไม่ยินดีด้วยใครอาลัยนาง

ทุกฤดูตรอมใจให้หมองหมาง

หน้าฝนฟ้าครางรำพึงครวญ

ปกปิดผ้าห่มยิ่งโหยหวน

เสียดายนวลลับหน้าไปกว่าปี

จะหลับนอนขุนช้างยิ่งหมองศรี

สักที่ปีลาวทองน้องจะมา

สะเทือนจิตคิดถึงที่ในป่า

พี่ช้ชวนแก้วตาให้ห่มไพร

สงสารห้องเยือกเย็นหาเห็นไม่

ฤาลาวทองน้องใช้จึงขุนมัว

น้องแก้วจะรำพึงคิดถึงผัว

ดังผัวเมียเราพรากไปจากกัน

คั่นช่องป้อมปิดก็แตกฉาน

น้ำมนต์สีกลิ่นครลบเจ้าอบปรุง

คะเนงคิดคร่ำครวญจนจวนรุ่ง

จะสะดุ้งตื่นตั้งแต่โศกา

พลิกกลับเปิดมุ้งเที่ยวมองหา

ผวาเปิดประตู่ห้องให้หมองใจ

ไม่เห็นนางย่างขึ้นบนหอน้อย
 สว่างเวียงวังบ้านสงสารใจ
 เย็นฉ่ำน้ำค้างค้างใบไทร
 ใสน้ำค้างเหมือนนางน้ำตากระเด็น
 ยามกินก็จะกินแต่น้ำตา
 จะแสนคิดเข้าคำเฝ้ารำลึก
 ใ้อว้ากรรมทำไวโฉนหน่อ
 จะมีมิตรก็ให้เชือนผิดเพื่อนไป
 แสนแค้นเคืองใจไ้อขุนช้าง
 มันชิงวันทองไปอายใจดำ
 มีหน้ายังซ้ำทูลยุแยง
 ไม่แก้แค้นก็จะแค้นคั่งบรรลัย
 สุภาพจิตท่านประดิษฐ์ประดับแต่ง
 ถ้าใครซื่อซื่อต่อจนวายปราน
 ตามกรรมจะระยำด้วยอาญา
 ตัวกูก็ลือชาว่าคนดี
 จะผ่าแผ่แผ่อกดูให้ได้
 จะลักวันทองไปยิงไพรวัน
 พลุ่พลุ่เมื่อไรรุ่งจะรีบไป
 พอเข้าตรู่เตรียมเสร็จสำเร็จการ

๑ ทองประศรีดำหมากยกสากแหงน ไ้อ้อแผนของแม่จะไปไหน
 แต่เข้าผิดเพลหาพ่อมาโย

๑ ครานั้นขุนแผนแสนสุภาพ
 แต่ลูกตรอมใจมาเป็นช้านาน

พระจันทร์ฉายป้ายคล้อยจรัสไข
 ไปไทรต้องลมระงมเย็น
 จากเมืงเสียใจไม่เล็งเห็น
 เข้าเย็นยามนอนจะนอนนึก
 เฝ้าครวญคร่ำรำหาเวลาตึก
 ตรึกแล้วเคืองขุนให้มุ่นใจ
 มาเกิดก่อวิปริตผิดไปได้
 หย่อนให้กลับเหิมข่มเหงา
 ใจกระด้างกระเดื่องคิดให้ผิดล่า
 แต่สักคำมิได้ว่าให้เคืองใจ
 เสียดแทงเอาลาวทองมันทำได้
 เอาอะไรเห็นรักกลับหักราน
 ว่าใครคดก็เอาแข็งเข้าต่อต้าน
 นี่มันพาลเพื่อนผิดประเพณี
 ไปเบื่องหน้าเป็นโฉนให้รู้ที่
 พรุ่งนี้จะไปยังสุพรรณ
 ทำให้สมแค้นเป็นแม่นมั่น
 คิดแล้วก็ดันเดือดทะยาน
 อูระร้อนราวกับไฟเผาเผาผลาญ
 มายังบ้านมารดาด้วยทันใด

ไ้อ้อแผนของแม่จะไปไหน
 ออกใจวิกริกแม่รำคาญ

กั้มกราบมารดาแล้วว่าขาน
 เหลือจะทานทนแล้วจึงลามา

ลูกจะไปแก้เผ็ดอ้ายขุนช้าง
จะพาวันทองตันอริยวา

๑๑ ทองประศรีฟังพลางทางพลอบ
แม้เน็ดเกลียดจริงก็ใจ
ถ้างามรูปงามใจแม่ไม่ห้าม
นี่งามรูปแต่ใจมันไม่ดี
วันทองหมองมันเหมือนแหวนเพชร
จะผูกเรือนก็ไม่รับกับเรือนงาม

๑๒ ขุนแผนตอบคำท่านมารดา
จะว่าชั่วก็ชั่วทุกสิ่งไป
เมื่อเกิดหึงวันถึงสุพรรณพบ
นางเล่าตามความจริงทุกสิ่งมี
แล้วหันหันมาเสียจากห้อง
ผูกคอตายโง่เงาเจ็บสะอื้นโอย
ถึงอย่างนั้นก็ยังมันในความหลัง
สายทองบอกจริงทุกสิ่งไป
ลาวทองน้องนอนอยู่ในห้อง
มันแกล้งพรากเมียให้เสียมิตร
แม้จงอวยชัยให้ลูกแก้ว
ถึงจะยกทัพตามสักสามพัน

๑๓ ทองประศรีสุดห้ามก็ตามใจ
ให้พ่อเรื่องฤทธิ์ไกรในณรงค์
ไปพบวันทองที่ห้องนอน
เจ้าอย่าหลงเล่ห์ลมหัษมชิต

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ให้สันอย่างสาสมแก่เฒ่าหน้า
ถ้าตามมาลูกจะฟันให้บรรลัยฯ
ตอบว่าแม่เห็นหาควรไม่
มันสิ้นไว้แล้วฤๅทั้งบุรี
ควรตามแล้วก็ตามให้เต็มที่
อย่างนี้มันไม่เฒ่าจะติดตาม
แตกเม็ดกระจายสันเป็นสองสาม
แม้จึงห้ามหวงเจ้าเพราะเจ็บใจฯ
แม้ว่าตามเที่ยงหาเถียงไม่
ต่อคิดใคร่ควรดูจึงเห็นดี
ก็แจ้งจบอยู่ว่าใจไม่หน่ายหนี
ลูกเสียที่ถือโทษกระทำโอย
วันทองร้องไห้ไม่วายโอย
ระบมโอยเจ็บชำระกำใจ
จะชิงชังเฉยลูกหาเป็นไม
ข้อนั้นลูกไม่ได้จะนั่งคิด
ลูกก็ลืมวันทองเสียสนิท
ขอลองฤทธิ์ให้ลือผีมีอกัน
ไปแล้วมีชัยอย่าได้พรั่น
ลูกจะฟันให้เป็นภคมีธุลีลงฯ
จึงอวยชัยให้ลูกตั้งประสงค์
พ้องจงสำเร็จดังความคิด
ให้เขาหย่อนยอมใจไปสนิท
สำเร็จกิจแล้วก็กลับมาเรือนตนฯ

๑ ขุนแผนรับพรอภิวาท

กำเร็บฤทธิ์ยินดีโดยมงคล
 ขึ้นหอพระนารายณ์ระงับจิต
 ลงหินฝนจันทร์น้ำมันทา
 สอดสนับเพลาม่วงดวงวิหค
 รอยจีบกลีบกระหวัดรัลละไม
 เสือนอกดอกช่อฉลุทอง
 แหวนถักพระพิรอดสอดพัน
 จับประเจียดประจูประจกโพก
 จบจับฟ้าพื้นแล้วยืนกรวย
 ลงบันไดไปขึ้นเสียมอกม้า
 ออกจากกาญจน์บุรีรีเข้าไพร
 ตัดมาห้วยโรงหนองตะพาน
 ถึงหนองน้ำบ้านพลับระยิบดา
 ตัดไม้ปลูกศาลขึ้นสรรพเสร็จ
 จุณเจิมเฉลิมแปงกระแจะจันทร์
 ชุมนุ่มเทวดาราดฤทธิ์
 ขอเชิญเทพไทได้เป็นพยาน
 มันชิงเมียข้ามาไว้ชม
 ถ้าแน่นข้าเสียสัตย์วิบัติมิตร
 ครั้นสำเร็จเสร็จสรรพจับฟ้าพื้น
 ดูดาวเด่นเสดวกทั้งลมปราน
 มาถึงบ้านขุนช้างเข้ากลางแปลง
 ผู้คนนั่งยามตามไฟ

คำประสาธประสิทธิ์สถาผล
 ประทักษณสามหนแล้วลามา
 เอาเทียนติดธูปถวายทั้งซ้ายขวา
 ใครเห็นกายาให้ชวนใจ
 นุ่งยกแย่งทองผ่องใส
 เสือสั่นชั้นในล้วนเลขยันต์
 ตระพองทับเจียรระบาดคาคมมัน
 สังวาลคั่นเครื่องสลักกับผมพราย
 ได้มหาสิทธิโชคสำคัญหมาย
 บ่ายเสี่ยงผีหลวงกาละไทย
 เรียกโหงพรายมาทั้งน้อยใหญ่
 โหงพรายตามไปเป็นโกลา
 ข้ามธารจระเข้แล้วเข้าป่า
 รีบมาใกล้บ้านขุนช้างนั้น
 สำเร็จบัตร์พลีขมิ้น
 จดรูปเทียนพลันทันฤกษ์พาร
 ตั้งจิตแจ้งสัตย์อัษฎฐาน
 ข้าจะผลาญขุนช้างผู้อมิตร
 ขอเดชะจะสะดคมให้สมจิต
 ขออย่าให้สมคิดที่ทำการ
 ขยับยืนใจเทียมกำแหงหาญ
 ก็ขับม้าว่าทะยานผยองไป
 เป็นเชือกแขวงครุรอบขอบโตใหญ่
 ก็กดสีหมอกไว้จะดูทึย

๑๑ จะกล่าวถึงพวกพราयนายขุนช้าง ห้านางเที่ยวรายอยู่รอบที่
บอกกันทันใดว่าไฟรี

ว่าพลางแผ่นโผนโจนดวงาด

ห้อยหัวตัวแกว่งอยู่กวัดไกว

ฝ่ายว่าพวกพราयนายขุนแผน

โผนผาดฟาดด้วยดำแยยา

๑๒ ครานั้นขุนแผนแสนสันทิ

ชักฟ้าพินปล้นยรรยง

แล้วแก้ห่อข้าวหอมที่ย้อมว่าน

พรายทั้งห้ากายาก็เยาะแยง

เห็นหนุ่มน้อยหน้าหนาวลครวม

จึงแปลงกายให้เหมือนนางอยู่งาน

เดินเดินเมินเมียงแล้วถอยหลัง

คมค่อนงอนถามเนื้อความพลัน

๑๓ ครานั้นขุนแผนแสนสันทิ

ขยับยืนยิ้มพรายภิปรายไป

มีธุระมาปะพ้อเป็นโชค

คลายทุกข์ที่มาถามเนื้อความทัก

พินเคื้อผิวเจ้าวันทอง

จากเมียเสียใจให้รัญจวน

เอ็นดูเกิดช่วยเปิดประตูให้

ว่าพลางเป่ามนตร์ให้ยลยิน

๑๔ นางพรายทั้งหลายได้ฟังว่า

ยิ้มเยื่อนเบือนตอบเนื้อความพลาง

เราไล่ตีต้อยทำให้หน้าใจ

เอาทรายสาตดินทิ้งวังไล่

แลบลิ้นหลอกให้ละลานตา

ทะลึ่งแล่นทุ่มทิ้งด้วยหินผา

กล่าวต่อกล้าแข็งต่อแข็งแรงณรงค์ฯ

รุ่งฤทธิ์พริ้งเพริศระเหิดระหง

ขัดข้าวสารส่งให้เสื่อมแรง

เหวี่ยงว่านต้องปวดดังกรวดแข็ง

เพี้ยมแฝงเข้าแอบดูอาการ

ทั้งอาคมเจนใจประจักษ์จ้าน

เดินผ่านให้พ้อพบประสบกัน

จนกระทั่งถูกตัวทำกลัวพริ้น

มายืนกันก็คิดทางอยู่ทำไมฯ

แจ้งจิตว่าพรายแปลงหาแคลงไม่

พินมิใช่ชายพาลชานาญลัก

ด้วยร้อนโรครังรุมกลุ่มใจหนัก

แรกรักกริ้วแต่พ้อควร

ขุนช้างพาน้องมาสู่สวงน

พ้อพบนวลทั้งห้าวัน

จะขอบใจเจ้าให้ถึงขนาดสิ้น

กินหมากคนละคำอย่าอำพรางฯ

เมินหน้าเพี้ยมแฝงตะแคงข้าง

ว่าขุนช้างท่านได้บำรุงมา

ซึ่งท่านขุนช้างกระทำผิด
ที่รักพรายว่าหมายจะเมตตา
ขุนช้างเลี้ยงเข้ามาติดดี
นี้จะไม่มีรักไปหักราน
ท่านก็ไม่ขัดสนจนพราย
แสร้งรักจะร่ำพันให้ครั้นครี

๑) แะเจ้าอย่าบ่นเป็นคนงอน
ถึงรักจะรู้จักทำอะไร
ถ้ามันเจ้ากลับเป็นมนุษย์แท้
สุดที่จะบำรุงให้รุ่งรย
ว่าพลางทางจับข้าวสารขัด
ซักสีหมอกไปตั้งใจปอง
ขับพรายร้ายเวทสะกดคน
ลื้มกลอนถอนเถอดตลอดกัน
เกลื่อนกล่นคนนั่งระวังบ้าน
ที่ทำการถือขวานอยู่จังกา
ที่ทุ่งข้าวเผาลายังคาเดา
จับหัวลงนอนไม่ร้อนรน
หลงปลุกเพื่อนกันหันกัญชา
หม้อข้าวเดือดและพะพะอะ
ดูเป็นสมเพชเวทนา
ล่องเข้าสองชั้นเป็นหล่นไป
ผ้าผ่อนล่อนล้วยหลุดละเมอ
ตีเมเหล้าเข้าปากแล้วลากเมา

ไม่ควรคิดสอพลอมาพลอยว่า
มารยาดอกเห็นไม่เป็นการ
ควรที่จะทดแทนพระคุณท่าน
นานไปจะไม่สมอารมณ์นึก
มากมายตามพรอ้อมิตรัก
เหลือลิกแล้วที่ลมละลานใจ
เป็นคนหรือจะค่อนข้างให้
ได้แต่ชมรูปเล่นอยู่รยรย
แนแล้วที่จะสมสู่ด้วย
เอ็นดูด้วยช่วยชี้ที่วันทอง
พรายกระจัดหลีกหนีไปทั้งผอง
ถึงทองคู่ข้ามไปตามคัน
นอนกรนหลับเพ้อเมเมฝัน
ซักสีหมอกผันผยองมา
ชมชานโงกหลับไม่เงยหน้า
ผ่าถูกดินแปบฟุบหลับกรน
หลงเอาฝ่าละมีเข้าจี้กัน
ปากบ่นอ้ออาหลับดาเซอะ
มือเข็ดขีตาอยู่จำเปราะ
นั่งเอะหงายแขนแอ่นหลับไป
ซักสีหมอกมาหาซ้ำไม
ผู้คนหลับไหลอยู่ชบเซา
หลงเพ้อปิ่นปายขึ้นปลายเสา
ถือถ้วยเหล้าล่อแล้วร้องพาดควาย

ล่วงเข้าชั้นสามข้ามคู
 ผู้คนหลับคล่ำไม่กล้ากราย
 เรือนนี้แล้วสีย้ายเต่าเผา
 ปลุกต้นไม้พุ่มช่อมดา
 รุ่งขึ้นพุ่มนี้อ้ายขุนช้าง
 เอาวันทองของกุมารเนนนอน
 แล้วลงยันตร์ปิดหน้าม้าสีหมอก
 บังเงาเสาย่อย่าดูแคลน
 สะกดให้หลับหมดทั้งเคหา
 สั่งพลางร้ายมนตร์สนทราย
 ทิ้งข้ามหลังคาเรือนสะเทือนหวาด
 ผู้คนบ่นเพ้อมะเมอคล่ำ
 พริ้งรอดออกอ่อนกลอนลั่น
 กอดวันทองฝันอยู่ฝันเพื่อน

๑๑ โฉนดกลางชานร้านดอกไม้

รวยรสเกษรเมื่อก่อนคืน
 กระถางแถวแก้วเกดพิกลแกม
 สมอรั้ดัดทรงสมละไม
 ตะโกนาทึงกึ่งประทับยอด
 บ้างผลิดอกออกช่อขึ้นชูชัน
 ยี่สุน่กุหลาบมะลิซ้อน
 ลำตวนกวนใจให้เคลคลา
 ถัดถึงกระถางอ่างน้ำ
 พ่นน้ำคำลอยถอยจม

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

หรูปหู่แสงเดือนไม่เด่นหงาย
 นำสabayบ้านเรือนศรพระยา
 โตเปล้าล้านเลียนเตียนหนักหนา
 เบิกบานบุษบาอรชร
 จะนอนครางอืดออกกอดแต่หมอน
 วันนี้จะค่อนข้างให้สมแค้น
 อย่าออกลำพองคะนองแสน
 สั่งมาแล้วก็แสนไปสั่งพราย
 ต่อกูเตือนว่าจึงผันผาย
 ปรายข่าวสารชัดบริกรรม
 ผูกปีศาจรักษาออกกลาคล้ำ
 ข้าชัฒมะนาวทั้งสะท้านเรือน
 ขวัญขุนช้างนั้นไปสู่เทียน
 ก็เขยื้อนเหยียบไม้ขึ้นหยุดยืนฯ
 ของขุนช้างปลูกไว้อยู่ดาดดิน
 ขึ้นขึ้นลมชายสabayใจ
 ยี่สุน่แถมมะสั่งดัดดูไสว
 ตะขบข่อยคัตไว้งพะวงกัน
 แหงทวยทอดอินพรมนมสวรรค์
 แสงพระจันทร์จับแจ่มกระจ่างดา
 ซ่อนซุกกลิ่นถวิลหา
 สาวหยุดหยุดซ้ำแล้วยืนชม
 ปลาทองว่ายคล่ำเคล้าคลึงสม
 นำชมชักคู่อยู่เคียงกัน

บ้างแหวกจอกออกช่องภูเขาเคียง
 บ้างกินโคลไคลไล่เกล้าพัลวัน
 กะตึงพรวนสักหลาดทับ
 สลักเสลาเกล้าเกลี้ยงอวร
 เครื่องม้าดาดาขึงหะวาง
 ขอคร่ำด้ามพลองทองพัน
 สะเดาะดาลบานเบิกกลับแลบัง
 พันเหล้าสาวนอนสลอนมา

๑๑ เจ้าร่างน้อยนอนนิ่งบนเตียงต่ำ
 คิ้วคางบางนอนอ่อนละไม
 ผมเปลือยเปลือยประลงจนบำ
 ที่นอนน้อยน่านอนอ่อนดี
 กระจกแจ่มจัดใส่คั่นฉ่องน้อย
 ฉากบังจัดตั้งไว้ข้างเตียง
 ห้องแคบอุดสำหรับแอบไม่แออัด
 ทั้งกระโถนขันน้ำแลจอกลอย
 เอาใจมิใช่เจ้าวันทอง
 ท่วงทีก็มีใช้เป็นคนจน
 ฤาจะเป็นเมียน้อยอายขุนช้าง
 พิเคราะห์ดูหน้าवलควรจะรัก
 คิดพลางทางแอบเข้าแนบน้อง
 เอนอิงพิงทับแล้วขับพราย

๑๒ ครานั้นนางแก้วกิริยา
 สะดุ้งตื่นพื้นตัวก็ตกใจ

วัดเหวี่ยงแว้งหางระเหิดหัน
 ถัดนั้นแฉกไถละไมงอน
 ดาวประดับดวงเด่นดูสลอน
 เชือกไขว้ซ้อนสลับกัน
 เครื่องข้างสารพัดจะจัดสรร
 ถัดนั้นยางเยื้องชำเลื่องมา
 เห็นฝูงสาวสะพรั่งอยู่พร้อมหน้า
 ถึงห้องแก้วกิริยาเข้าทันใด
 คมขางามชะแล่มแจ่มใส
 รอยไรเรียบรับระดับดี
 งอนปลายเกศาตุสมศรี
 มีหมอนข้างคู่ประคองเคียง
 ไม่สอยช่นางงามเกลี้ยง
 อัฒจันทร์ตั้งเรียงในห้องน้อย
 รู้จักจัดเครื่องเรือนไว้ใช้สอย
 ดูน้อยน้อยงามรับกับรูปคน
 ฤาพี่น้องนึกแหม่งแคลงจน
 เครื่องกินก็พิกลดูผิดนัก
 ไยไม่วางห้องชมให้สมศักดิ์
 ถ้าชายชมก็จะชักให้वलคลาย
 ต้องดำเนินชมอารมณ์หมาย
 ร่ายลมละลวยลงให้ลานใจ
 นิทราจะจับหลับไหล
 เอ๊ะใครหนอนนำอัครวรย์

คิดแล้วจึงว่าช่างน่าหัว
 แค้นนักที่มาลักมาลอบชม
 เค้าเตี้ยดอกอย่าต่อให้ตื่นสูง
 หึงห้อยๆจะแข่งแสงพระจันทร์
 ข้าหาสีดอกมิใช่เจ้าวันทอง
 มิใช่ที่ประสงค้อย่าหลงเดา
 บิดาต้องจำระยำยาก
 เป็นเงินสิบห้าบิดาเอาไป
 เป็นไทยอย่าเอาใจมาคบหา
 ที่โกรธแค้นแทนกันแต่ก่อนมา

๑๑ น้อยๆพูดจาช่างน่ารัก
 ปัมจะกลืนขึ้นใจในวาที
 แม้นชายใดได้อยู่เป็นคู่ครอง
 พึ่งจะอยู่สู้รักไม่แรมชม
 อย่างว่าแต่เจ้ายากอยู่สิบห้า
 บุญหลังได้สร้างมาปางใด
 ว่าพลางทางแอบแนบชิด
 แก่ห่อเงินมอบแล้วปลอบปลาง

๑๒ ครานั้นนางแก้วกิริยา
 ปิดป้องมิให้ต้องเข้าชมชู้
 เงินทองกองเกวียนจะโกยให้
 ยังคิดคำบิดาเป็นราศี
 ถึงยากจนก็ให้ทนเสียดมจิต
 รักหลังระวังโพยโบราณ

มาหลงตัวหลงห้องไม่เห็นสม
 มายกยอให้นิยมเหมือนแย้กัน
 มิใช่ยุ่งจะมาย้อมไม่เห็นชั้น
 อย่างนั้นนำให้หลงคะลึงเงา
 ดูแต่ห้องน้อยนอนเกิดนะเจ้า
 ข้าเจ้าลูกท่านสุโขทัย
 ขายฝากดีจานให้ท่านใช้
 ตัวฉันไซ้ชื่อแก้วกิริยา
 ฉันไม่อาจเอื้อมนั่งเสมอหน้า
 ก็แก้แค้นตามประสาท่านผู้ดี
 เสนาะนักน้ำคำเจ้าเสียดสี
 สงสารด้วยยังไม่มีคู่กรรมย์
 จะแนบน้องเชยชิดสนิทสนม
 มิใช่ลมหลวงโง่งอย่าหมองใจ
 ถึงห้าซังพี่ก็หามาช่วยได้
 เผอิญให้จำเพาะพบประสบนาง
 ปลื้มจิตอย่าสะเทินเมินหมาง
 อย่างระคางเคื่องใจได้เอ็นดู
 เมินหน้าซ่อนชบหลบอยู่
 รู้แล้วว่ารักกว่าปราณี
 จันทชอบใจบุญคุณเหนือเกศี
 ท่านปราณีข้าสั่งสารพัน
 อย่างพลั้งคิดปรีดีเปรมเกษมสันต์
 แม่นมั่นรับสัจย์กับบิดา

ถ้าหม่อมรักฉันแต่ไม่ทอดทิ้ง
อย่าให้น้องหมองสัตย์ที่สัญญา
หม่อมรักใช้ฉันจักไม่รักตอบ
รักตัวกลัวอายุเสียตายนวล

๑๑ น้องเอ๋ยเพราะน้อยฤทัยคำ
เจ้าเนื้อหอมพร้อมขึ้นดังอบเชย
ได้ชมชิดเข้าสนิทอย่างนี้แล้ว
พี่จะมอบเสน่ห์ไว้ที่ในนาง
ถ้าพี่หลงน้องให้หมองสัตย์
สารพัดวิสาสะเปลือง
ว่าพลางทางเปลืองเครื่องคาค
อุ้มนางวางดัดสะพักรับ
พระพายชายพัดบุปผาชาติ
รื้อรื้อปลิวชายสไบกรอง
พระอาทิตย์ชิงดวงพระจันทร์เด่น
หิ่งห้อยพร้อมไม้ไผ่ระยับ

๑๒ ครานั้นนางแก้วกิริยา
ความรักให้ระทวยวอยง
สะอึกสะอื้นอ่อนแล้วถอนใจ
แค้นใจที่มาไล่ข่มเหงนัก
ตัวท่านจะสำราญระริกริน
เพลินป่าพ้อจะมาต่อปีไร
ท่านจะมาหากันนั้นต่างหาก
ให้พะวักกังขาเป็นราศี

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

อย่าด่วนชิงเชิญดให้งามหน้า
เชิญไปว่ากับคุณพ่อแต่พอควร
จะลักลอบกลัวผิดลักพันส่วน
สุดสงวนอยู่แล้วอย่าวอนเลยฯ
หวานน้ำจริงแล้วเจ้าแก้วเอ๋ย
เงยหน้ามาจะว่าไม่อำพราง
ขอเชิญแก้วกิริยาเมตตาบ้าง
อย่าระคายช่องแค้นระคายเคือง
จงวิบัติเกิดเชิญให้เป็นเนื่อง
เจ้าเนื้อเหลืองดังทองมาทาบทับ
แขนพาดจากลงประจวบ
ก็ทอดทับระทวยลงดังท่อนทอง
เกสรสาดหอมกลบตระหลบห้อง
พระจันทร์ผันผยองอยู่ยับยั้ง
ดาวกระเด็นไกลเดือนดาราดับ
แมลงทับทองเที่ยวสะเทือนดงฯ
เสนาหาปลื้มใจไหลหลง
เอนแอบอ่อนลงด้วยความรัก
น้ำตาไหลชกชกลงดกตก
แล้วจะลักวันทองไปเที่ยวไพร
ข้านี้นับคินคอยละห้อยให้
ขุนช้างก็จะไล่พาโลตี
กรรมวิบากพามาไม่พอที่
ทำที่ตัวรักอันด้วยองใจ

๑๑ ขุนแผนรับขวัญญ้อย่าพริ้นจิต
แสนสงสารสุดสวาทเพียงขาดใจ
มีวันหนึ่งก็วันหนึ่งคงถึงห้อง
ขึ้นจิตเจ้าจงคิดเพทุบาย
ว่าพลางทางถอดซึ่งแหวนเพชร
ชมแหวนแทนพลางสว่างใจ
ถอดคอชะลอเคลื่อนออกจากห้อง
มิใคร่เขยื้อนยกแขนประคองชู

๑๒ นางแก้วกิริยายิ่งอาลัย
ตรงนี้แน่แลไปอย่าเมินมอง
แสงอจกลับตามอร่ามเรือน
เอ็นดูน้องเกิดอย่าไปเลยเป็นไร
เจ้าแก้วกิริยาอย่าอวารถ
ไม่แกลวลักล้ำๆจะมาได้แต่ตัว
ขวัญข้าวเจ้าไปนอนเสียเกิดน้อง
เย้ายวนกวนใจไม่ไปจริง
ปลอบพลางวางน้องแล้วย่องเยื้อง
บังลับแลแลลับวับวาวใจ
นางแก้ววิ่งตามด้วยความรัก
แคลงเรือนเพื่อนฤจึงรื้อรอ

๑๓ ขุนแผนเหลียวมาเห็นหน้าแก้ว
เห็นช่องแล้วอย่าร้องไห้ครั้นเครง
ตึกแล้วแก้วพี่ยังมินอน
ว่าพลางพานางเข้าห้องใน

พี่หาลืมหิดลความหลังไม่
นับแต่วันนี้ไปจนวันตาย
ประสมสองเกษมสุขให้โคกหาย
ถ้ายถอนตัวเสียให้เป็นไท
ประคองเช็ดน้ำตาอย่าร้องไห้
สอดใส่นิ้วน้อยให้นางดู
สอดประคองอกประทับสะทีกอยู่
เอ็นดูด้วยช่วยชีที่วันทองฯ
แข็งใจชี้แจงตำแหน่งห้อง
ล้วงสองชั้นเข้าไปห้องใน
คนเกลื่อนนอนนั่งระวังไส
เหมือนหนึ่งใจเมียจะขาดด้วยคิดกลัว
ขวัญอ่อนเจ้าไม่เคยเห็นฤทธิ์ผัว
ชั่วแล้วดอกจะละวันทองทิ้ง
หับห้องเสียให้มิดสนิทหนึ่ง
นั่งนะพี่จะเข้าไปห้องใน
ข้าเลือกแล้วนอนอยู่ห้องไหน
แสนอาลัยเหลือที่จะรื้อรอ
จักหล่นลืมนั้นเสียเจียวหนอ
ถัดหอเข้าไปนอนยักนั้นเองฯ
เจ้าบอกแล้วไม่พิเคราะห์ให้เหมาะเหมง
เกรงผิดจึงชะงักงนใจ
อย่าอวารถเลยพี่ไม่เข้าใจ
ปลอบให้นอนเหนือที่นอนน้อย

กอดประทับมีค้อยหลับลงเลยหนอ
เห็นหลับหลับกลับขยับกะปรีบกะปรอย
ว่าพลางทางเป้าพระเวทฤทธิ์
ลูกเลี้ยงหลิกมายิ่งอาวรณ์
เห็นพลิกตัวกลัวเจ้าจะคว้าหา
แต่กอดแล้วกอดเล่าเล่าคลั่งไป
วางน่องย่องย่างออกจากเตียง
จากห้องย่องเหยียบแต่เบาบาง

๑๑ เดินถือฟ้าพินขึ้นหอกกลาง
หอนั่งตั้งจากพับไว้
กระจกใหญ่ใส่รูปฝรั่งนั่ง
ชมพลางทางเดินพลัดเพลินมา
เห็นทาสหญิงนอนกลิ้งหอกกลางหลับ
เครื่องแก้วแหวนพรายอยู่กำยกอง
ม่านนี้ฝีมือวันทองทำ
เส้นไหมมัดเขียนแนบเนียนดี
เจ้าปิกเป็นป่าพนาเวศ
รุกขชาติดาดใบระบัดเรียว
ปิกเป็นมยุราลงรำร่อน
แผ่หางกางปิกเป็นพุ่มพวง
ปิกเป็นหิมพานต์ระห่่างงาม
วันนตกหักกันเป็นหล่นมา
อากาศคงคาชลาลัย
ไกรลาสสะอาดเอี่ยมอมรร

ประคองคอเขยื้อนชายชดออย
จนเหวี่ยงย้อยลงแล้วไม่หลับนอน
ให้สนิทมหลับหลับกับหมอน
หยุดยั้งยังสะท้อนสะทีกใจ
กลับมากอดน่องให้นอนใหม่
เห็นหลับไหลสิ้นสมประดีนาง
พลิกหมอนข้างเคียงประคองข้าง
พลางผูกใบตาลสำราญใจ
ของขุนช้างสร้างขึ้นไว้นิเหมาย
ขุนทองกรงทองใส่สะอาดตา
นัยน์ตาตั้งค้อนคมดูสมหน้า
รีบเร่งเร็วหาเจ้าวันทอง
สะเดาะนับเดินเข้าไปในห้อง
จากสองชั้นม่านมูลิ้ม
จำได้ไม่ผิดนัยน์ตาพี่
สิ้นฝีมือแล้วแต่นางเดียว
ขอบเขตเขาคลุ้มชะอุม์เขียว
พริ้งเพียวดอกจกระตะดวง
ฝ่ายฟ้อนอยู่บนยอดภูเขาหลวง
ชะเนียงเหนียวไม้ช้อยตา
อร่ามรูปพระสุเมรุภูผา
การวิกอิสิทริยคุณธร
มุขลินีห์ห้าแถวแนวสลอน
ฝูงกนิกรคนธรรพวิทยา

ลงเล่นน้ำดำตื้นอโนดาต
 หมู่มังกรล่อแก้วแพรวพราวตา
 ห้าหั้นพันมานผลาญลับ
 น้าวักปักเอี่ยมล่อออง
 เจ้าปักเป็นพระล่อติลกโลก
 แสนคะเน็งถึงองค์อึ้งคันทูช
 แสนคะเน็งถึงองค์พระเจ้าแม่
 ละลักษณะเวทีไว้โดยปรางค์
 ปู่เจ้าท้าวไซ้ให้ไก่แก้ว
 ถึงสวนพระยั้งแสนกำสรวทรวง
 สู้สวนพิศวาสประพาสโถม
 พี่เลี้ยงเคียงข้างคอยประคอง
 มิเสียแรงใจเจ้าวันทองเอ๋ย
 กลุ้มกลัดดัดมานะบันลง
 ถึงมานั้นสามคองามพริ้ม
 ยืนพิศมาน้องต้องติดใจ
 จรดลันตันนอร์ญเวศ
 สังหารผลาญหมู่สุกณี
 ปักเป็นลงเล่นในคงคา
 ลอยเส้นแกลศาในวาริน
 ปักเป็นเฒ่าทศประสาทใจกล้า
 ถวายท้าวเมืองอื่นให้ขึ้นครอง
 อีเฒ่าศรีประจันผู้มารดา
 ดูพระยาภิเษกยังคลั่งใจ

ใสสะอาดเยือกเย็นเห็นชอบผา
 ทัศนารำลึกถึงวันทอง
 ระบายยับย่างเข้าไปชั้นสอง
 นื่องเอ๋ยช่างฉลาดล้ำมนุษย์
 ถึงกาหลงทรวงโคกกำสรวตสุด
 พระทรวงเสี้ยงสายสมุทรมาเป็นนาง
 พระล่อแลน้ำแดงดั่งแสงผาง
 คะเน็งนางพระพี่น้องทั้งสององค์
 มาล่อแล้วพระล่อไล่เตลิดหลง
 ปักเป็นองค์พระเพื่อนพระแพงทอง
 พระล่อโถมเสพสุขประสมสอง
 นางรีนนางโรยรองบาทบงสุ์
 กระไรเลยโลภรักขุนช้างหลง
 ฉีกจะหვეลงแล้วเหวี่ยงไป
 ฝีมือพิมเจ้าทำพี่จำได้
 ฉลาดนักปักไว้เป็นควา
 ถึงกรุงจันดประเทศบุรีศรี
 เลือดอินทรีแดงสาดลงดาตดิน
 กับโฉมจันทร์สุตาอันเจ็ดฉิน
 หอมกลิ่นหมดยะหลบผอบทอง
 มาลวงพานางพราภไปจากห้อง
 กระทบเรื่องวันทองให้เคืองใจ
 เหมือนอีเฒ่าใจกล้าหาผิดไม่
 เหมือนอ้ายขุนช้างชิงวันทองกู

พระยาก็คูไม่ยากมากหมีนั้นนาง
 คูมานพล่านใจดังไฟวู
 สับบันหันย้อยลงร้อยทบ
 เห็นขุนช้างทางกองอยู่กำยำ
 วันทองน้องน้อยหนึ่งเท่านั้น
 เจือดาบจะใคร่ฟาดให้ขาดกลาง

๑๐ กุมารทองป้องปิดสกัดดาบ
 ถีบค้อยเตะตกจากเตียงลง
 งดก่อนผ่อนพ่อย่าเพื่อฆ่า
 ขุนแผนแค้นกัดกรามคำรามฮือ
 มันทำแค้นพอก็พอแรง
 ถอยไปใช้การอย่างนำพา
 กุมารทองห้ามว่าอย่าให้ตาย
 ฟันฆ่าเทวดามักดลใจ

๑๑ ขุนแผนคลายแค้นพิโรธจิต
 มีดมีดช่างไม่คิดเสียด้ายกาย
 ลอยหน้ามาอยู่กับขูช้าง
 ปักม่านเท้าแขนแอ่นเอวเย็บ
 สมรูปเจ้าแล้วฤๅไรนั้น
 ขอบใจใหม่แล้วมาลิมกุ
 จะตุแถมแก้มก็หมองไปหมดสิ้น
 จะตุมนมก็น่วมหลวมทรวงไป
 เสียงามไปกว่าก่อนนางอนรต
 ถ้ามีว่าจะชะล่าชะเลยเคย

ขุนช้างเป็นเศรษฐีมีถมอยู่
 จู่จับฟ้าพื้นพื้นระยา
 พันตรลบมานมั่งไม่เป็นล่า
 ทะมีนด้าตาลเดือดเสียดายนาง
 จะเคียงมันก็ไม่ถึงสักครึ่งข้าง
 จ้างห้วมาจะสับให้ยับลงฯ
 ประณมกราบขอโทษยิ่งโกรธส่ง
 กุมารตรงยัดขวางไม่วางมือ
 ไม่กลัวอาญาเจ้าชีวิตฤๅ
 เออออกูไม่กลัวแล้วอาญา
 กูจะแล้งออกออกเอาดาบผ่า
 ฆ่าเสียที่ลับจับเอาใคร
 เอาแต่พอเจ็บอายเลือดตาไหล
 จับได้เนื้อความลามกระเจายฯ
 ยืนพิศวันทองแล้วใจหาย
 อายบ้างก็ไม่มีเท่าขี้เล็บ
 กระเบนกรางหน้าผากไม่อยากรีบ
 ช้อนตะเข็บน้อยน้อยนำเอ็นดู
 พัวพันช่างไม่พิศดูหัวหู
 เคียงคู่ชะครวกันสุดใจ
 นวลขม้นดอกนวลเนื้อหามีไม่
 จะหาใดแต่สักนิดไม่มีเลย
 สุดจะอดแล้วนะเจ้าวันทองเอ๋ย
 ขยับเงยเงื้อมดาบสะกดพราย

ฮึดฮัดวัดเหวี่ยงกุมารทอง
 กุมารฮึดตาบง้างไม่วางวาย
 โอ้เจ้าวันทองของพี่เอ๋ย
 เสียยศเสียศักดิ์สักเท่าไร
 คายอมจมน้ำแล้วเหวี่ยงฟัด
 ให้ทานแรงกาบิณที่ตินดอน
 ทั้งนี้เพราะฮึดวีระจันอง
 ชอบเชือดเนื้ออแม่แล่อกใจ
 จับหัวขุนช้างขอดตลอดขวัญ
 น้ำมันเป็นปึกจำเปาะกลม
 จับรวบมันเข้าจะเกล้าจุก
 หวีไว้ไปปล่ปลิวเป็นปึกอง
 เอาไม้ม้วนสำลีเข้าหวีไหย่ง
 เอามินเหม้อล่อหาเป็นปลาชีว
 ที่ต้นขาเขียนปลาเทโพผุด
 ถีบตกเตียงควาตำมอขอ
 ทำขุนช้างแล้วก็ย่างขึ้นบนเตียง
 โอ้เจ้าวันทองหมองมัวไป
 มือพี่อย่างนี้ตอกควรต้อง
 ถอนมรักหนักนิตหนึ่งไม่ครือ
 นิจจาเจ้าเขร่าซัดทั้งเนื้อम्म
 เตะขุนช้างผางเข้าหว่างเอว
 ฮึดฮัดจะใคร่ตัดศีรษะขว้าง
 สับทำแต่พอหน้าเฝ้าใจเรา

อย่าปิดป้องกูจะฆ่าให้ฉิบหาย
 คิดเสียดายทั้งดาบกระต็องใจ
 ไม่เห็นเลยว่าจะเป็นเช่นนี้ได้
 ดังดวงแก้วไปได้กับวานร
 จะใคร่ตัดรูปรอยสักร้อยท่อน
 ฟันเฟอนอ้ายขุนช้างให้สาใจ
 ไม่เกรงดาบกูดูหมิ่นได้
 แคได้เอาฟริกเกเกลือพรม
 หยิกคว้นหยอกหยอยเหมือนหยอยขม
 ดูเป็นร่มระย้าพระยามอญ
 อ้ายขี้คุกกลางโล่งออกล่อนจ้อน
 เอาแหนบดองไรจุกเข้าสองนิ้ว
 อ้ายตายโหงโล่งเปล่าอ้ายเหาหัว
 เขียนกริวขึ้นขีที่ต้นคอ
 เขียนเขียนแล้วก็หยดยืนหัวร่อ
 เอาหม้อผูกคอเข้าสองใบ
 เคียงนางพลาทอดดอนใจใหญ่
 ลูบไล่อ่อนอุ่นละมุนมือ
 กับเนื้อน้องนุ่มน้มควรจะถือ
 แต่อึ้งมือค่อยประทับดังทองเปลว
 บีบระบมเอาแล้วอ้ายท่าเหว
 อ้ายลิงเลวดีแล้วแต่รายเมา
 กุมารขวางอย่าฆ่าเลยพ่อเจ้า
 ฆ่าเขาความผิดจะติดตัว

ฟังพรายคล้ายโกรธพิโรธจิต
ขับพรายร้ายมนตร์ให้พ้นตัว

๑ ครานั้นจึงโหมเจ้าวันทอง
สะตุงตุงใจตื่นไม่ลืมตา
ขวัญหายกายสั่นระรัวริก
เล่าความฝันมาประหม่ากลัว
เปลวปลานวาวพลุ่งขึ้นปลายจาก
ต้องตัวผิวไหม้ทั้งไส้พุง
เรื่องเริงเพลิงผลาญม่านหมอนฟูก
ไม่มีใครจะช่วยดับวับวาวแรง
เชิญช่วยทำนายให้น้องที่
จะเกิดเหตุเภทพาลประการใด

๒ ครานั้นจึงโหมเจ้าขุนแผน
ฝันได้ตดอกเจ้าพี่อา
เจ้าฝันว่าไฟฟอนฟูกหมอนม่าน
อันซึ่งว่าครวญคร่ำรำไพโร
ฝันว่าร้องไห้จะได้ชม
ที่ร้อนโรคโศกส่างจะบางเบา
พี่กับเนื้อเย็นจะเป็นสุข
ว่าพลาบซ้อนคางให้เพลินพลอย

๓ ครานั้นวันทองผ่องใสภา
เสียงกระเส้ากระซิบยิ่งเสียวใจ
นิ่มนิ่มเนื่อน้อยประหลาดนัก
แคลงคล้าอกเลื่อนตลอดคาง

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ยื่นพิศวันทองยิ่งซึ้งผัว
เจ้าตื่นขึ้นดูผิวสักหน้อยราช
หลับต้องมนตร์มีนยังมีดหน้า
ผวากอดขุนแผนนิ่งไม่ตึงตัว
ปลุกหยิกคิดว่าขุนช้างผัว
ว่าทูลหัวสุ่มไฟไว้ในมุ้ง
ใหม่มากหลายดับลงยับยู่
น้องสะตุงโศกกลิ้งลงกลางแปลง
ถูกน้องพุพองเป็นหลายแห่ง
ตัวน้องเง็กแสงสยดใจ
เช่นนี้น้องหาเคยจะฝันไม่
กอดแอบแนบไว้มิลืมตา
ขัดแค้นค่านางพลาบตอบว่า
แก้วดาอย่าสลดระทดใจ
จะมีท่านผู้อื่นเามาให้
จะเกลียดไกลคนชั่วที่มีวเมา
ของรักตกตมจะคืนเข้า
มิตรเก่าจะประคองวันทองน้อย
อย่าทุกข์พรันขวัญข้าวอย่าเศร้าสร้อย
ขอจูบหน้อยเกิดเจ้าอย่าเศร้าใจ
ฟังเสียงเจรจาไม่จำได้
ลูปไล้ลอกอ่อนสะเอบวาง
ครันจะทักเกรงผิดให้คิดหมาง
หอมกระแจะจันทน์นางยังแหม่งใจ

ขุนช้างบางแบบอย่างนี้ฤฯ
 ผวาตื่นพื้นตัวด้วยตกใจ
 ทูลหัวผัวรักไม่ลืมตา
 ปลุกสั่นหัวน้โหว่น้ำใจนาง

๑๑ ครานั้นจึงโฉมเจ้าขุนแผน
 วันทองน้องรักเจ้าพี่อา
 พี่มิใช่ผู้ร้ายชายโจร
 สันปลุกลุกขึ้นทำไมใคร
 คนหลักกลับสั่นขึ้นให้พื้น
 เกล็ดขังอย่างไรฤฯไม่เคย
 นิจจาเจ้าวันทองน้องพี่อา
 นิจจาใจข้างกระไรมาแปลกแปลง
 เจ้าลิ้มเอนซ่อนพุ่มกระทุ่มดำ
 พี่เดียวหมากเจ้าอยากพี่ยังคาย
 เจ้ามาได้ผัวดีมีทรัพย์มาก
 หลงเชิงขุนช้างข้างชะอ้อน
 ถ้ามั่นตื้นขึ้นเห็นพี่จูบเจ้า
 สันปลุกลุกจริงลิพี่จน

๑๒ ครานั้นวันทองผ่องใสภา
 เจ็บจิตตะลึงพิณเปียยัง
 รื้อเรื่องไร้ฝ่ายกระจ่ายวุ่น
 ดึงถือถือตัวไม่กลัวใคร
 นั่งอยู่ดูช่างประชันประชด
 เป็นไรก็เป็นไปตามกรรม

แต่ข้อมือเกินกำहारอบไม่
 คว้าไปก็ปะเจ้าขุนช้าง
 ทำไมมานอนกลิ้งอยู่พื้นล่าง
 น้ำตาพรูพรูร่วงลงพรายตาฯ
 ขัดคั่นค่านางพลางตอบว่า
 ลิ้มตาดูบ้างก็เป็นไร
 อย่าเพ่อโสมมแผดร้องไปข้างไหน
 อย่าจำใจให้ลูกไม่ลูกเลย
 คนตื่นนี้ไม่เตือนทำเชื่อนเฉย
 เงยหน้ามาทักอย่าผลักเพลง
 พี่จำหน้าเนื้อน้องได้ทุกแห่ง
 เอมือคลำแล้วยังแคลงอยู่คลบล้าย
 เด็ดใบบอนซ่อนน้ำที่ไร้ฝ่าย
 แขนซ้ายคอดแล้วเพราะหนุนนอน
 มาลิ้มเรือนเพื่อนยากแต่เก่าก่อน
 กอดท่อนซุงสักสำคัญคน
 ดายเปล่าคอพี่นี้ขาดป็น
 ลุกขึ้นได้ไล่ชนพี่ตายจริงฯ
 ฟังว่าสะตุงใจไหวกริ่ง
 ข้างค่อนดิงเสียดซ้ำให้แสบใจ
 นี่ขุนแผนแม่นแล้วหาใครไม่
 มีแต่ฤทธิ์แล้วจะไล่พาโลทำ
 เหลืออดว่าเล่นไม่เป็นสำ
 จะเหยียบยี้ให้ระยำไม่ยากกลัว

นึกพลางทางหันเข้าส้นปลุก
คว่ำหน้าหกลบตาข้างลิมตัว
ว่าพลาดนางบิดพานหมากหก
ยีนบังฉากคันแสนทวี
ความสัตย์สารพัดจะสัจจ
น้ำลายคายซากจากปากไป

๑ ขุนแผนแก้คำแล้วตอบนาง
เปรี้ยงแปรวันแสนคมคารมจริง
เมื่อที่ว่าใครไม่มีสัตย์
แสนอนก่อนว่าสารพัน
อันตัวเจ้าแลเสียสัตย์วิบัติคิด
เจ้าเจนดวงท่วงทีดีสินทัด
ขุนช้างได้นางมาสอบสวน
แสนคมคารมเติบเจรจา
ไม่อดสูปลุกชูขึ้นชิงผ้า
ส้นปลุกลุกขึ้นทำไมใคร
ไม้อ้อมอกอ้อมใจบ้างเจียวฤ
มิฟังก็หลังจะเป็นแนว

๑ วันทองหมองคำที่ก่อนแก้
ว่าได้ว่าไปให้ใครกลัว
นี้แสนผมกลมน้อยเสียนักอีก
แสนอนก่อนว่านัยน์ตาเป็น
มาชี้หน้าด่าข้าว่าไรฤ
ความหลังข้ายังจำไว้ได้ครบ

ลุกขึ้นเถิดเจ้าจอมหม่อมผ้า
ไม่กลัวฤพาพระกาฬกาญจน์บุรี
น้ำตาตกลงไปเสียจากที่
ชะดีแล้วเจ้าข้าขอบใจ
ที่แท้ถึงดอกหาใช่สัตไม
กลีบกลักสินได้เจ้าดีจริงฯ
ชะช่างพิไรได้ทุกสิ่ง
อย่าหนึ่งวันนี้ได้ฟังกัน
สารพัดเห็นแนมแนมขยัน
สัตย์ที่ถือมือมันจึงพลาดพลัด
พั่งจึงติดตามทวนมาสวนสัต
ป้อมปัดปาดหมุนและมุนดา
เจ้าจึงทวนถูกสัตย์สับห้า
มาเช็ดหน้าลอยนวลให้กวนใจ
จะกลัวบ้างสัคนิดหามีไม่
มารองให้ชมขวัญก็วันแล้ว
ยังขึ้นดื้อถือปดว่าดวงแก้ว
ยังดันแค้นโคตเคียดไม่รู้ตัวฯ
เหลือแสนเจ็บแสบสมองหัว
ดกว่าชั่วเจ้าจึงกระหน่ำเน้น
ซีกเดียวเจ้ายังจักได้เจ็ดเส้น
เช่นนี้เกิดมาไม่เคยพบ
มาขึ้นไม้ขึ้นมืออยู่หุบหุบ
เจ้าเรียกให้เมียตบไม่เกรงใจ

ทั้งแขนหนังสือตำราสารพัด
จะนึกเชื่อคือเฒ่าแม่แล่อกใจ
แสนแค้นที่เจ้าแขนหนังสือตำ
ในตัวล้วนแต่ชั่ว ไม่มีดี
ห้ามหวงขุนช้างมิให้รัก
มารดาหน้าตาลงพुरुพुरु
เขาจึงได้ทีทارةยาเย็น
ได้เสียตัวเพราะผิวไม่ไยดี
ยามโปรดเจ้าโลดดังจะเหาะ
สอนให้เมียคำว่ารุ่นไป
นี้ลาวทองจากห้องไปแล้วๆ
ไม่ตามใจขัดใจจึงเพ้อพำ

๑ เพราะคำรำก่อนนอนสะบัด

ชื่อว่าวันทองต้องนิยม
เออกระนั้นสิเจ้าอย่าให้ว่า
ตามใจให้เจ้าทำตามลำพัง
แต่กระนั้นยังไม่ได้กับใจนาง
รื้อเรื่องความหลังตั้งสมทบ
แค้นขุนวุ่นฉาวกับลาวทอง
แปรดแปร้นแค้นขัดสะบัดมา
เป็นใจใครมั่งจะไม่แค้น
เพราะยังเมตตาไม่ฆ่าฟัน
จากไปสองคืนคืนมาเรือน
แค้นใจดละไฟมาไหม้พอน

ตัดรอนก่อนว่าหาเลี้ยงไม่
ว่าไม่เลี้ยงแล้วเหมือนนกาก็
ก่อนว่าสัประคนป็นปี
จีไซไค้กะแเกาะเลียดปู
อัปลักษณ์ชายหน้ามิให้อยู่
จึงสู้ส่งให้เขาช่างนี้
เมื่อได้เกินแล้วอย่ากลับมาจู้จี้
ถ้ามีเมตตาบ้างมิเป็นไร
ได้เมียเหมาะแล้วหาว่าไรไม่
ลูปโล่โลมเล่นดลระรำ
จึงตั้งต้อเตือดมาเวลาค่ำ
นื้อดน้ำแล้วลิสลือวามากินตมฯ
แม่ผลัดซื้อให้ก็เห็นสม
นานไปแก้มกับนมจะเป็นทอง
ให้หลับตาชมเชออยู่ในห้อง
ครั้นว่าบังแล้วก็ร้องไม่เคยพบ
ปล่อยหางแล้วก็เป่รื่องกระตือองจบ
ข้าเรียกให้ใครดบจึงเจรจา
โดดจากเรือร้องทำหยาบหน้า
เหลือว่าอยู่แล้วแต่วันนั้น
ผิดเจ้าจะแล่นไปไหนนั้น
โกรทกันจริงแต่ยังไม่ตัดรอน
เจ้าช่างเถื่อนกอดประทับไว้กับหมอน
แต่วันนอนอยู่วันนั้นก็เจียนตาย

ถ้าเอากวีชนิดนั้นให้เป็นผี
ถึงโกรธก็ยังรักยังเสียตาย
รุ่งเช้าเฝ้าเรียกให้ออกมา
ก็ยังอ้ออ่วนใจอาลัยมิตร
หนังสืออะไรเข้าได้แขวน
ที่รักนั้นแลหากไม่ว่ากัน
ชู้ชอบใจเจ้าเฝ้ายุ่ง
บ้านเราก็ก้นกบักริมทาง
เจ้าหากติดบ่วงมันลงหลง
จึงพลอยเห็นห่างระคางใจ
มันพอกับเรื่องนางกา
พี่เหมือนคนธรรพ์สรรจำเพาะ
มิเสียที่พี่ชอบน้ำใจรัก
มาหาเห็นหน้าเหมือนชิงชัง
ซิจิตจะใจวันทองเอ๋ย
ขาดเมิดเด็ดเรือไม่เผื่อคิด
จากเบียดเสียสองเพราะต้องคาด
มักก้าวยาวเรือก็เหลือทน
คิดมากก็น่าน้อยใจนัก
สิดาเดียวเปลี่ยวใจไปกับใจ
ถ้าเจ้าชื้อครองสัตย์สุจริต
นี่เสียศีลสุดสิ้นทุกสิ่งไป
ว่าสุดท้ายมิให้ชายอื่นต้อง
โยมานิ่งให้มันเคล้าเข้ายวนยี้

ปานนี้ก็จจะศูนย์เป็นเจ้าหาย
จึงคลายโทษหลังยังหยุดคิด
เจ้าไม่แลดูหน้าแต่สักหนิด
กลับบิดใส่โทษทุกสิ่งอัน
ไม่รักแล้วก็แค้นมาเสกสรร
ลายมือของท่านเจ้าจอมข้าง
เสียดแทงสอดใส่ได้ทุกอย่าง
ถอนขว้างฉีกทิ้งเสียถมไป
เมื่อเข้ากรงแล้วจะเดินไปไหนได้
คิดไปทั้งนี้เนื้อเคราะห์
เจ้าปักษีขุนช้างพานางเหาะ
อย่าจอละเลยเจ้าจะคืนวัง
เห็นประจักษ์แจ้งจริงมาแต่หลัง
ยังจะซ้ำปลุกชูให้ลองฤทธิ์
กระไรเลยตัดได้ไปเป็นปลิด
มาลาเล็ดลิตอยู่ลวน
พันฟาดเบียดหางกระจายปัน
เมื่อพี่จนแล้วจะไล่แต่รายโคน
อัปลักษณ์เหมือนนิยายเขาเล่นโขน
พระรามโทนเที่ยวท่องระทมใจ
นิตหนึ่งเหมือนสิดาหาว่าไม่
ไหนเล่าเจ้าว่าแต่เดิมที่
ว่าจะครองอารมณ์แต่ตัวพี่
นี่ฤๅมิใช่ให้ว่ามา

ทำแต่เท่านั้นก็เหลือแสน
 หอกดาบอยู่ไหนไปเอามา
 ถ้ามั่นตืนขึ้นเห็นพี่จูบเจ้า
 ทำได้ทำไปเป็นอะไรมี
 หญิงสามร้อยกลมารยา
 ได้ความตามหาพี่มาทัน
 ไว้เป็นแบบฉบับตำรับมี
 ดาตากล่อมกลมทั้งคมใน

๑๑ เจ็บใจไม่น้อยทั้งถ้อยคำ

แค้นคำน้ำตาหลงคลอตา
 วันวิวาทกันกับลาวทอง
 กังกางขวางไว้มิให้ทำ
 แค้นใจซ้ำจึงไปผูกคอตาย
 ขึ้นข้างพานางลาวทองไป
 ข้านอนกับขุนช้างก็จริงอยู่
 เสียตัวชั่วใช้จะตื่นตา
 ถ้าผิวเมตตามาปกป้อง
 เจ้าลอยช้อนเอาปลาที่หน้าไซ
 ขึ้นข้างไปกับนางลาวทองน้อย
 หม่อมเมียเหนียวไว้มิให้มา
 ยังจะมาปั้นรูปเป็นตำรา
 เมื่อกระนั้นเป็นไรจึงไม่ทำ
 รู้แล้วว่าชั่วชั่วจึงไม่เลี้ยง
 ตามประสาคนชั่วจึงกลัวไกล

ยังจะแค้นเปลุ่ลมันขึ้นพันฆ่า
 อย่างนี้จะตืนขึ้นทันที
 ดายเปล่าขาดเด็ดแล้วคอฟี
 คนดีมันไม่สิ้นเลยทุกวัน
 บรูถนเท่านั้นว่าไม่เสกสรร
 จะปั้นรูปไว้ดูให้เจเนใจ
 ว่ารูปดีใจคดหาตรงไม่
 จำได้สิ้นแล้วทั้งกายา
 ทิมคำแตกตันรำพันว่า
 สะบัดหน้าแะเจ้าไม่จำคำ
 แผลดร้องโรมโรมพิไรว่า
 ข้าไฉ่จะพันให้บรรลัย
 สายทองมาบอกยังคำให้
 ดังพระสุชนไค้มโนรา
 แต่ได้สู้รบกันเป็นหนักหนา
 เพราะพรายเขาเข้ามาสะกดไว้
 วันทองฤาใครจะทำได้
 เพราะใจของเจ้าไม่เมตตา
 ข้านี้ตั้งดาคอยละห้อยหา
 แค้นจะมามีหน้าว่าไม่สมคำ
 สามร้อยมารยาช่างว่ารำ
 ไม่ลืมตาขึ้นคล้าให้เต็มใจ
 ใครหาเถียงทัดทานว่าดีไม่
 คนดีแล้วใครจะไม่รัก

ได้อายด้วยหลงมาเป็นผัว
 เพราะยาแฝดแปดปนระคนนัก
 เมื่อแรกเจ้ายังรักอยู่กับข้า
 ดละต้องของใส่ที่ในกาย
 แต่เพียงไปได้กับเจ้าลาวทอง
 ผิดผ่องดละทองประกับแกม
 อีวันทองชั่วชาติอุบาทว์แล้ว
 มานั่งใกล้ไม่กลัวตัวจัญไร
 ไม่พอที่ที่หม่อมจะกินเดน
 ยาวนเวียนระไวอยู่ไปมา
 จะต้องการเงินทองสักสองสัด
 ฤๅเสียเจ้าลาวทองจึงหมองใจ
 ชอบใจจะเอาไทยฤๅเอาลาว
 นื่องไหวกราบกรานอย่ารารนุก

๑๑ แสนเคมการมนี่เปรี้ยงเปรี้ยง

แค้นนักกว่าปลอมมอมแมมมัว
 มาลอยหน้าทำเล่นอยู่หรรษา
 ว่าได้ดังใครไม่รู้แกล
 เห็นว่าจนเงินทองช่องขัด
 อย่างลอยหน้าว่านักจะหักทวน
 รู้แล้วว่าชั่วเจ้าเศรษฐี
 เงินทองจะพร่องไปเมื่อไร
 ขุนแผนนี้มันแกนทุกสิ่งอัน
 ผัวเจ้ามีทรัพย์สินนับพันดูลย์

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

มีดมัวลามกตึงดกปลัก
 มาคบชั่วแล้วจึงชักให้เสียขาย
 ขอบมาเสียเถิดฝ่าฝิ่งจะหาย
 นวลหน้าฝ้ายลายอยู่มอมแมม
 ผ่องดังเพชรรัตน์กระจัดแจ่ม
 นี่เหละแหละลอมแลมเข้ามาไย
 พ่อพลายแก้วจะเลี้ยงมันไหนได้
 โอ๊ยโศกไปมั่งแล้วกระมังนา
 มันนอกเกณฑ์ดอกไม่สมเสมอหน้า
 เหมือนปล่อยนกปล่อยกาให้ปล่อดไป
 นื่องไม่ขัดดอกจะสู้ทุนหัวให้
 จะหาให้ทอดเล่นอย่าเป็นทุกข์
 ที่สาวสาวจะเอามวยฤๅไรจุ
 อย่างมาคลุกเคล้าน้องจะหมองมัว
 แง่งอนซ่อนเสียงมิใช่ชั่ว
 ระวังหัวจติเตียนนี้แล้ว
 การมจบจัดจ้านออกแจดแจ้ว
 หวานแล้วล่อมเล่าเจ้ากระบวน
 มาเยาะหยัดเย้ายิวาที่ถ้วน
 อย่างมาสวนสอบคำให้ซ้ำใจ
 มั่งมีเงินทองจะกองให้
 ช่างว่าได้พูดพรั้งจะทำคุณ
 ของกำนัลไม่มีใครเกื้อหนุน
 เป็นเจ้าคุณอยู่แล้วแต่ผัวนาง

ยังจะขอลูกสาวคนอื่นให้
จะหาคนอื่นยัดแก้ขัดพลาง
อันตัวเจ้าจะละอย่าพึงคิด
ความเดือดจะเหือดไปเมื่อไร
อันตัวเจ้าเราจะละอย่าพึงนึก
ว่าได้ว่าไปไม่มีอาย
ถึงว่าเราอยู่ไกลเข้าใจหมด
แม่เจ้าเข้าด้วยช่วยกระทำ
ผีพรายมันบอกแก่เราสิ้น
ความรักจริงใจไม่จิตจาง
ถึงเสียตัวชั่วช้ามาแต่หลัง
จวนรุ่งเวลาจะคลาไคล

๑๑ ข่มเหงเล่นเกิดทำไมเล่า
เสียตัวชั่วเพราะหลักกลับว่าพราง
ตื่นร้องดลระเรื่อนจะหึกว้าง
ปะแม่ตีรำกระหน่ำรูด
ด้วยตัวเป็นหญิงกึ่งนังจน
จึงเสียตัวชั่วเพราะเขาขึ้นใจ
ช่างมาพิไรใส่ความ
ผีไม่มีสัตย์อ้ายบัดขบ
ที่ว่ามิได้เป็นจะเอาตาย
พูดก็ไม่เห็นสิ่งที่จริงใจ
อย่าขบพันหันฮึกอยู่เปล่าเปล่า
ฟาดฟันบันเสียให้วายปราณ

ช่างพิไรตะบอยนี้ร้อยอย่าง
เจ้าจะกอดขุนช้างสบายใจ
ถึงนางในดุษิดไม่เปลี่ยนให้
ถ้ามิได้เป็นจะเอาตาย
ลึกเสียละที่จะเปลี่ยนให้ง่ายง่าย
ตัวชั่วกลับกลายเป็นดีอา
ช่างไปปิดทำเล่นไม่เป็นสำ
เข้าปล้ำส่งให้กับขุนช้าง
ตัวคืนแต่ใจไม่แห้ว
อย่าพรางเลยมาจะพาไป
ก็ซังเกิดซันนั้นหาว่าไม่
ไม่ไปฤจะฟาดให้ขาดกลางฯ
ช่างมาเผาคะบอยได้ร้อยอย่าง
พรายของเจ้าช่างจับพิรุช
ลูกทะเลวงแล่นไปมันไล่จุด
อิพรายมุดเข้ามาเห็นว่าเป็นใจ
จะชุกชนไปหาผู้ใดได้
ไอ้ผีปากบอนช่างก่อนครบ
จะเอาหนามทุเรียนเข้าซันดบ
ให้สลบลงสาแก่หน้าใจ
ปายลงเกิดเจ้าหากกลัวไม่
จะอยู่ไปก็ไม่จริงการ
เอาสิเป็นไรไม่สังหาร
ผลักรรานหยิกข่วนไม่ละกันฯ

๑ ประเดี๋ยวนี้ดอกนงอย่าทำไป
 จริงจริงแล้วฤตือตึงตัน
 ปากกล้ำคำพรายเปรียบกระทบ
 มารับกลับไปก็ไม่ได้ไป
 ไม่ไปไม่ฟังกันในวันนี้
 เจือดาบจะใคร่ฟาดให้ม้วยมุต
 ว่าพลางทางเป่าละลวยลง
 แกว่งฟ้าฟืนอยู่อย่าดูเบา

๑ วันทองต้องลมละลายเป่า
 ระวังตัวกลัวดาบวันวานใจ
 นี้อะไรเช่นนี้พ่อคุณแอ้ย
 รู้ฤตือว่าจะไปจะได้สารรอง
 ยิ่งสะบัดก็ยิ่งรัดข้อมือแน่น
 เจือง่าจะมาฆ่าข้าทำไม

๑ แสนแอ้ยแสนคม
 เปรี้ยงแปร้นแค้นขัดสะบัดมือ
 จะไปเลือกผ้าจะมาฤตือ
 พี่รักเจ้าจริงจริงไม่ชิงชัง

๑ วันทองต้องลมก็ลืมหัน
 จันบอกท่านฤตือว่าจันไม่โคลคลา
 ว่าพลางลูกย่างเข้าในห้อง
 เปิดหีบหอมฟุ้งจรวงใจ
 หยิบหยิบแล้วก็จิบประจงพิบ
 ผ้าหอมย้อมสีระยับมัน

เจือดาบจะใคร่เข้าห้ำหั่น
 ฟันนะเป็นไรก็เป็นไป
 มีสบลลงกับที่ก็มีไช
 ไม่กลัวแล้วฤตือไรมาย้อยยุต
 ห่อผ้ามือตีกระซากนุด
 นุดช้อยได้คู่คูเอา
 ตรงหน้าวันทองให้ต้องเจ้า
 เร็วเข้าลูกมาจะคว่นไปฯ
 เคลิ้มเขลาคลายแค้นไม่ผลักไส
 เจือดาบขึ้นที่ไรก็หวัดร้อง
 อย่างกวนใจนักเลงจะหาของ
 แหวนทองเงินผ้าจะหาไป
 สองแขนจะขาดกลางหว่างไม่
 จะไปตีตีแล้วจงวางมือฯ
 คารมนี่หย่อนลงแล้วฤตือ
 ตีก็ตือไปอีกชื้อจะขอฟัง
 เป่ามนตร์ใส่มือแล้วลูบหลัง
 หยอกม้งก็มีแต่โกรธาฯ
 เท้าแขนก้มเคียงเข้าเรียงหน้า
 หาด้าผ่อนก่อนจึงค่อยไป
 หาของคันลูกกุญแจไข
 ล้วนใหม่ใหม่ใหม่ด้ายมีหลายพรรณ
 หับหีบไซต่อขมิ้นมัน
 น้ำมันจันทน์ประทีนกลิ่นขจร

เช็ดหน้าผ้าไหมฝรั่งหอ

เพชรนิลมรกตอรชร

เก็บหอมห้อมห่อผ้าห่มแน่น

คิดพลางลูกล่างขยับมา

๑ มาถึงเตียงเคียงข้างขุนช้างหลับ

จะจากเจ้าเหมือนดังว่าวขาดลมลอย

ก้มกอดเท้าผ้าเห็นม้วนึง

จะปลุกสักเท่าก็ไม่ไหวตัว

นี้จะทำฉันใดให้พ่อรู้

เขาจะฆ่าฟันน้องจึงต้องไป

คิดพลางนางจึงเขียนหนังสือ

เขียนเสร็จพับปิดสนิทดี

แล้วปลุกสุนัขเรียกพ่อข้างเอ๋ย

ญาติพราयर้ายรองคะนองทัก

เต่าพาล่าปลาย่าจะทำให้

เทียนเงินเทียนทองของตระการ

นางพรายได้ฟังน้ำลายไหล

กุมารทองร้องห้ามด้วยความกลัว

นางพราयरู้ตัวกลัวกุมาร

ยี่ดชาคร่าแขนให้แน่นปร

วันทองกอดผ้าเห็นม้วนึง

หวั่นไหวใจนางระริกัว

ไซต่อหีบทองเถือกสลอน

พิรอตร์ร้อนเรือนเพชรพะพรายดา

ชำนาญขุนแผนจะคอยท่า

ห่อผ้าพาดปากกระทายน้อยๆ

พอมนตร์เสื่อมนางกลับหวนละห้อย

อย่าหมายคอยเลยว่าเมียจะเป็นตัว

ไอ้สันบุญจริงพ่อทูลหัว

มานอนมัวทั้งเมียเสียอย่างไร

ว่าขุนแผนเขาจู่เข้ามาได้

มิใช่อกใจแล้วหลีกสี่

เล่าความตามชื่อเป็นถั่วถั่วถั่ว

เห็นใบไม้ที่ผาเรือนของผัวรัก

กระไรเลยหลับเหลือที่หลับหนัก

น้องรักจักถวายพลีการ

เปิดไถ่เหล่าเขมทั้งของหวาน

ขอให้ท่านผัวรักข้าคืนตัว

อยากเปิดอยากไถ่มิใช่ชั่ว

หัวเด็ดเดี่ยวนืออย่าโลเล

ทะยานถีบขุนช้างจนห่างเห

ชวนแซ่หลับไปไม่รู้ตัว

สันบุญจริงแล้วพ่อทูลหัว

ก็มีดมัวลมจับหลับผอยไปฯ

ตอนที่ ๑๘

ขุนแผนพานางวันทองหนี

๑๑ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
เยื้องย่างตามนางเข้าห้องใน
แลเห็นนวลน้องเจ้าร้องไห้
เสกน้ำประพรมชะโลมพักตร์
ลงฝ่ามือลูบลงตรงหลังน้อง
มาเลือกผ้าซักกระไรใช้พอดี
วันทองแก้เก้อพูดเพ้อพอก
ขุนแผนร้องว่าอย่าตะบอย

๑๒ วันทองก้มหน้าตาตะแคง
สะบัดหน้าลูกมาด้วยขัดใจ
น้องเอ๋ยพี่ไม่เคยพินกระดาน
จะจู่มือหรือรูดสะคุตขาม
นำ坎แน่นใจกระไรหนอ
ว่าพลางย่างไปมิได้เอย

๑๓ กลับเสียใจอาลัยขุนช้างเล่า
จะเย็นน้ำน้ำค้ำขยาจจร
เห็นม่านชาดกลาดขวางอยู่กลางห้อง
จัดทาลผลลาญท่าเจ็บช้ำนัง
ถึงหอกกลางเกลื่อนกลาดด้วยทาสหญิง
ดูพลางทางคิดอนิจจา
พี่จะลาไปแล้วเจ้าแก้วเอ๋ย
ฝากขุนช้างด้วยช่วยปลอบใจ

คอยท่าชำนิคมหาไม่
สลดใจสงสารวันทองนัก
ลมจับหลับไปยังมีนัยน์
ด้วยพระเวทวิเศษศักดิ์ประสิทธิ์
วันทองฟื้นตื่นขึ้นจากที่
ลวงพี่ให้นั่งระงับคอย
กระหายหกดกหายทั้งไม้สอย
พี่จะเหลาให้สักร้อยอย่าร้อนใจ
นี้ใครแกล้งฤว่าหาไปไม่
ไปเกิดเร็วเร็วจะวิ่งตาม
คร้ามจันระวังตัวด้วยกลัวหนาม
กระเบื้องจะปามเข้าหนาอย่าวิ่งเลย
เฝ้าแต่พ่อไปทีเดียวพ่อคุณเอ๋ย
ก็ลวงเลยลัดออกนอกห้องนอนฯ
นิจจาเจ้าหลบกลิ้งอยู่ไกลหมอน
ใครจะซ่อนผ้าห่มให้ผัวรัก
สองมือตื้อกเพียงอกหัก
สะอื้นฮักฮักแล้วเดินมา
นอนกลิ้งนั่งหลับไม่เอยหน้า
ถึงห้องแก้วกิริยายิ่งเศร้าใจ
สิ่งไรเคยทำเจ้าจำได้
ข้าวปลาหาให้เหมือนพี่ยัง

ถึงกรงนกขุนทองอยู่ทั้งคู่
นกเอ๋ยเคยเสียงเสนาะดัง
ขุนช้างเรียกว่าแม่วันทอง
แต่โน้เข้าเย็นจะเว้นวาง
ถึงกลางนอกขานละลานจิต
แล้วข้าเลื่องเยื้องย่างถึงอ่างปลา
กลมกลมสมอย่างดละบัน
ถึงกระถางต้นไม้ช้ายาดู
มะขามโพรงไค้คู้เป็นข้อคอก
จันทร์หอมจันทร์คณาจะลาจร
ลำตวนเอ๋ยจะด่วนไปก่อนแล้ว
จะโรยร้างห่างสิ้นกลิ่นมาลี
ที่มีกลิ่นก็จะคลายหายหอม
ที่มีดอกก็จะวายระคายครบ
ต้นน้อยน้อยลุยก้อยระยะย่ำดี
จะทิ้งเรือนไปร้างอยู่กลางไพร
รากไม้จะต่างหมอนนอนอนาถ
ลงบันไดใจเจียนจะขาดตาย

๑๑ ขุนแผนปลอบน้องอย่าร้องให้
ไปเป็นเพื่อนพี่บ้างในกลางดง
ไปเดือนหนึ่งแล้วจะพากลับ
จะร้องให้ครวญคร่ำไปทำไม
ข้างเขาสนุกบ้านเราสำราญไพร
เปลี่ยนมีเปลี่ยนจนคนละที่

นกโนรีแขวนอยู่ที่เตียงตั้ง
ฟังขึ้นเขยชมอารมณ์นาง
สาธิตาเจ้าก็ร้องอย่างนั้นบ้าง
ครวญพลางทางตามขุนแผนมา
ตะลึงคิดลึงเลดูเคหา
ชะโงกหน้ามือช้อนมาชมชู
บ้างว้ายหันเหวี่ยงหางกระตังหู
เป็นคู่คู่ชูช้อรชร
ฝึกกรอกแห่งเกราะกะเทาะล่อน
มะลิซ้อนช่อนช้อยอยู่จงดี้
เกดแก้วพิกลุย์สุ่นสี
จำปีเอ๋ยก็ปีจะมาพบ
จะพลอยตรอมเหือดสิ้นกลิ่นตรลบ
จะเหี่ยวแห้งเขาชบสลับไป
ตั้งแต่นี้จะไปชมต้นไม้ใหญ่
ยุ่งวันวันไรจะดอมกาย
ดาวดาดจะต่างได้นำใจหาย
น้ำดาดกกระจ่ายพรั่งพรายลงฯ
ไปหน่อยหนึ่งแล้วจะมาส่ง
ชมหงส์เหินเล่นให้เย็นใจ
ถ้วนเดือนแล้วจะรับเจ้าไปใหม่
เขาอยู่เขาจะไว้เมื่อไรมี
ข้างไหนจะปริดีเปรมเกษมศรี
ข้างในดีก็จะรู้ย่ำรำคาญฯ

๑ หุบปากเสียบ้างเกิดพ่อเจ้า
ที่ไหนน้องจะไปได้ด้วยนาน
ไม่มาใครเขาอนให้มารับ
ให้ได้อายหลายชั่วระกำใจ

๑ พี่หยอกเล่นเน็ตหนึ่งก็ไม่ได้
พี่รักใคร่พาไปจะชมเซย
ว่าพลางทางจูงสีหมอกม้า
ดังจะปลิวลี้ล้อยไปตามลม
พลอบพลางทางกอดกระชับบอ
เนื้ออ่อนนงน้อขอขมา

๑ วันทองสองมือประนมมัน
พี่สีหมอกของน้องอย่าจงภัย
ขุนแผนพานางมาใกล้ม้า
หยิบมือลูบม้าวว่าพลอบเมีย
นี่อะไรตกใจไปเปล่าเปล่า
โดดขึ้นหลังม้าเดือยอกแล้ว
นางห้วนห้วนครั้นคร้ามไม่ขึ้นได้
ม้ายึดเท้าไม่ก้าวโจน
สองมือกอดผ้าให้ตัวแน่น
เบือนหน้าว่าเข้ามาให้ชิด
แล้วร้องสั่งนางพรายสิ้นทั้งห้า
สั่งแล้วขับม้าคลาไคล

๑ ถึงวัดตะลุ่มโปงหนองน้ำ
วันทองคลีคลายค่อยวายตรอม

อย่ามาเฝ้ากวนใจให้ฟุ้งซ่าน
จะแกล้งผลาญจริงแล้วฤาอย่างไร
พาไปแล้วจะกลับมาคืนให้
ไม่ไปแล้วไม่ไปอย่าอนเลยฯ
ใจน้อยนี้กระไรวันทองเอ๋ย
อย่านึกเลยที่จะคืนให้ใครชม
เบาะอาณพานหน้าตุงามสม
อย่าปรารมภ์เลยนะเจ้ามาซึ่งม้า
ม้าสีหมอกตัวนี้มีสง่า
อย่าให้สีหมอกม้ากระเดื่องใจฯ
พรั่นพรั่นกลัวม้าไม่เข้าใกล้
จะขอขี่พี่ไปทั้งผัวเมีย
ลูบหลังอาซาให้เชื่องเสีย
ม้าเสียมือหวัดประหวัดกลัว
นิจจาเจ้าช่างไม่เชื่อเข้าใจผัว
ประคองตัววันทองย่องเหยียบไกลน
ขุนแผนกอดสีหมอกไว้มิให้โผน
นางกลัวตัวโตนเข้าแนบชิด
ขุนแผนยิ้มหยอกสอสะกิด
ขอจูบนิทหนึ่งแล้วจะรีบไป
เร่งตามไปในป่าให้จงได้
ออกไปทางประตูคาจอมฯ
ข้ามโคกกำยานและหานหอม
กอดหอมขุนแผนแขนประคอง

รับผิดชอบทั้งมุ่งมา
 พันธุพรรณไปดังใจปอง
 พันธุ์มุ่งหมายเข้าชายเลาะ
 ถึงสำนับ้านพลับเข้าจับไว
 จะข้ามอาชาจรจะเข้ร้าย
 แสนเวทนางนงเมื่อกลางคืน
 จะทำฉันทัดใจพี่เอ๋ย
 ในจิตคิดตรึกรำลึกไป
 บอคนางพลางขับสีหมอกมา
 ทำตะคอกขู่เข็ญให้เป็นที
 ไปสืบช้างทางโป่งโขลงจะสู้
 ข้ามส่งจงพลันทันเวลา

๑๑ ครานี้แหละต่อชะบม
 ได้ยินเสียงเรียกผกตกใจ
 มาแต่ข้างไหนได้ฤาเหนือ
 ดอดำเข้าฤาไรน้ำไหลชะ

๑๒ ฝ่ายว่าขุนแผนจึงร้องว่า
 ขาวช้างสารใหญ่ให้ไปดู

๑๓ มะต่อชะบมได้ยินว่า
 แก้วลุลยเลนผลึกเบนไป
 กลับมาด้นท้ายขยายปฐุต
 ขึ้นเรือหนาวครันคางสั้นัก
 ถึงท่าเห็นม้ากับสองคน
 แปลกใจเอ๊ะหลอกดอกกระมัง

ชักม้าเดินเตาะเหาะเยาะย่อง
 ถึงท้องนาแปลกแม่ชะเง้อไกล
 เป็นละเมาะละมาบเหมืองอยู่กว้างใหญ่
 ฉงนใจชักม้าให้หยุดยืน
 ครั้นจะว่ายน้าลึกมิใช่ตื่น
 ค่อยขึ้นขึ้นแล้วจะชำระทำใจ
 จะลุยเลยหลีกข้ามแม่น้ำได้
 นึกได้แล้วเจ้าเรือจ้างมี
 ครั้นถึงท่าร้องเรียกอยู่อิงมี
 บัดนี้รับสั่งใช้ให้เรามา
 เป็นช้างสำคัญอยู่ที่โน่นป่า
 อย่าช้าบัดนี้จงเร็วไว
 เรือจ้างติดตมหาดินไม่
 เอ๊ะใครมาเรียกทำไมณะ
 เรือจ้างติดตมตะแหมะชะ
 เขี่ยบสองแฉมแบะแล้วกรรมภุ
 เร็วเร็วรีบมาอย่าช้าอยู่
 เป็นการรับสั่งสู่อ่านอนใจ
 ถือรับสั่งมาไม่นิ่งได้
 โยกโยกไม่ไหวมันผิดนัก
 โคลนฉูดกระจายปลายสะบัก
 ชักพายขยุ้มสุมตะรัง
 เขยื้อนกันลูกเถ่อทำเปือบั้ง
 ลึกผู้หญิงชาววังที่ไหนมา

หลอกเราใช้เล่นให้เขินเรื่อ
วันทองน้องอายุไม่ลืมตา
ขุนแผนร้องเบื้อมันเหลือเถน
เจือพายย่องแย่งแข่งซากาง
มะต่อระบมกัมคูพุง
ทรุดนั่งแยงแย้แลดูตา
แล้วเลื่อนตัวมาเอาผ้าถุง
หลอกใช้เราเล่นได้เห็นกัน

๑ ขุนแผนเห็นข้าจะเสียการ
โศดลงจากหลังอาชา
อ้อนวอนโดยดีพี่เรือคอย
ช่วยส่งให้ปลอดภัยตลอดไป
ว่าพลางทางทอดแหวนสอดก้อย
ยื่นส่งไปให้มิได้แคลง

๒ มะต่อระบมกัมคูแหวน
ลองมือถือล้อละออตา
เร็วเร็วรีบมาข้าจะรุ่ง
ผู้คนตื่นกลัวจะรำคาญ

๓ ขุนแผนหันหน้ามาหาน้อง
เปลื้องเครื่องสีหมอกออกจากกาย
นั่งลงกระทกกลางข้างละริม
จับสายถือมือชักสีหมอกมา
คุณพี่มีกับน้องนี้เหลือแสน
ต้องบุกป่ามาเถื่อนเพื่อนกรากกรำ

ยกเจือพายแร่ทั้งแก้มผ้า
หม่อมมาตุอาเถิดอายนอกทาง
โจงกระเบนเสียก่อนเจ้าเรือจ้าง
ล้างโคลนเสียก่อนจึงขึ้นมา
ผ้าถุงกูใครเอาไปหว่า
สองฝ่ามือปิดตะบิตตะบัน
ฉวยผ้าพันพุงขมิ้น
ลักผู้หญิงของท่นเจ้านายมาฯ
โอมอ่านพระเวทคาถา
ตรงหน้าก็เป่าไปทันใด
ข้ามส่งน้องหนอยอย่าผลักไส
น้องจะแทนคุณให้ที่เหน้อยแรง
ไข่มุกสุกย้อยระยับแสง
จวนแจ้งข้ามส่งจงเร็ววราฯ
ชะงัดแห่งนหัวคากจนปากอ้า
ห่อผ้าของดีตะลิตะลาน
ข้ามทุ่งรีบไปให้พ้นบ้าน
จะพาตัวตีดานนี้พลอยตายฯ
ชวนเจ้าวันทองแล้วผันผาย
จูงนางย่างกรายลงนาวา
แย้มยิ้มเรียงรอยเข้าคโลหน้า
อนิจจาพี่สีหมอกต้องวายน้ำ
ได้คุ้มแค้นเคืองมาเวลาค่า
น้องจะอุปถัมภ์ให้พอแรง

ครั้นถึงท่าทางเรือจ้างประทับ
เครื่องอาสนสารพัดจัดแจง
ครั้นถึงจึงผูกสืหมอกสรรพ
เบาะอาสนพานพู่ตุลละไม
ประคองวันทองมิให้ตก
สืหมอกแล่นโล่นลายตา

๑ เอาตาบตากันไม้ถ่านไฟเขียน

ให้มันซ่อนกันมาตาขี้นาย
ไม่ครี้อาบน้ำหันจะพันฟาด
จะผ่าอกยกกายหยายพลิก
ถึงจะเป็นความกันก็ไม่กลัว
พันเล่นเป็นไรก็เป็นไป
อ้ายพี่น้องชายทราวมทั้งสามคน
แสนขลาดราทยาศรพระยา
อันซึ่งจะถอยอย่าฟังนึก
ทั้งลั่นน้อยลั่นใหญ่จะไล่พुरु
มือซ้ายจะกอดวันทองมัน
ให้มันกล้ำมาสู่ล่องคูฤทธิ์
อึดอึดฮึดฮึดด้วยขัดใจ
เงื่อง่าทำทำกำลังแรง
ศอกวัดถูกอกเจ้าวันทอง
เจ้าวันทองร้องเอียงเพียงจะพลัด
อนิจจาพี่เผลอละเมอมัว
อย่าถือโทษเลยหนอขออภัย

ปล่อยม้ารำหรับขึ้นกลางแจ้ง
วันทองน้องแบ่งช่วยเอาไป
ประจงจับโกนแฉงหนังข้างใส่
อุ้มวันทองน้องให้ขึ้นขี่ม้า
ยกเท้ากระทบแฉงสนั่นป่า
เลยมาบ้านกล้วยยังทะเลายฯ
อ้ายหัวเลี่ยนตามมาจะฉิบหาย
กูจะปายลงให้โจรกริก
ฉะฉาดขาดสันลงคันดึก
จิกสับฟันเข้าให้หน้าใจ
เมื่อตัวมันตายแล้วทำไมได้
ปู้ยาอยู่ที่ไหนไปขุดมา
ผีขอตตลอดก่าตันอ้ายชาติข้า
พี่จะฆ่าคนเดียวเจ้าคอยดู
อ้ายหัวถึกตามมาพี่จะสู้
กรูมาพี่จะฆ่าให้ม้วยมิด
มือขวาพี่จะฟันให้เป็นปลิด
ซุกคิดขึ้นมาเลืดตาแดง
ซึกฟ้าฟันได้ออกกวัดแกวง
แทงนะแทงกันแล้วฟันฟัด
โอยกรรมแล้วถูกน้องเข้าถนัด
ขุนแผนกระหวัดวันทองไว้
ถูกตัวเจ้าเจ็บที่ตรงไหน
พี่เคลิ้มไปจริงจริงเจ้าวันทอง

คลึงเกล้าเข้ายี่ค่อยคลีคลาย

พันสุพรรณไปได้ตั้งใจปอง

๑ ถึงเขาพระที่เคยเข้ามาไหว

ขึ้นบอกวันทองน้อยน้อย

วันขึ้นขึ้นรสสาวคนธ์

หอมกลิ่นบุปผาสารพัน

สองต้องบุปผชาติสะอาดช่อ

น่ารักโกสุมภ์เป็นพุ่มพวง

ทัดหูชูชมภีรมย์จิต

พี่สุดแต่น้อยน้อยค่อยประคอง

พี่ต้องแต่เบาเบาดอกเจ้าพี่

อันตัวพี่ไม่มีจะหยามทำ

วันทองร้องไห้อะไรนี่

แสนงอนก่อนว่าสารพัน

เสียงจิ้งหรีดกริดกรังระงมไพร

จักจั่นสนั่นเสนาะคราว

สกุณาากากกัแซซ้อง

เห็นแสงพระอาทิตย์ผดพิกล

เสียงเย็นเห็นะยวบอยู่ปลายไม้

พอเห็นคนแล่นโลดกระโดดลอย

ฝูงลิงไต่กิ่งกลางลิงไขว่

ลงลิงชิงค่างขึ้นลงลิง

เพกาเกาะเกาะทุกก้านกิ่ง

มัดกากากวนลั่นกาดง

ชักม้ารำสabayมาทั้งสอง

พระจันทร์ผ่นผยองอยู่พร่างพร้อย

พระสुकนี้กระไรดังห้อย

พระจันทร์ฉายป้ายคล้อยลงจับปล้น

ปนกับกลีเมี่ยมเกษมสันต์

พระจันทร์ดินหมอกออกแดงดวง

อ่อนลออเกสรขจรร่วง

โหม่หน่วงกิ่งเก็บให้วันทอง

ขอดมดอกไม้ไม้ดออย่าปิดป้อง

ไธยอย่าต้องของฉันจะชอกช้า

พอยินดีหายระรวยเมื่อยามค่ำ

นั่นข้าเก่าเจ้าแก้งพาโลกัน

เชิงกระนี้เห็นแนมแนมขยัน

ไก่อันแจ้วแจ้วจะรุ่งราง

ลองโนหรีงหรีงอยู่รอบข้าง

เมื่อแสงทองส่องสว่างสุชาดล

ชะนีร้องเหนียวไม้ในไพรสนต์

วะโหวดโหวยเวียนวนว่าเลียดย้อย

โหวโหวผัวโวยโหยละห้อย

ลูกน้อยตามแต่กลัวแม่ทิ้ง

ลงลิงแล่นไล่กันวุ่นวัง

กาหลงลงกิ่งกาหลงลง

กรรณีกากาชิงกันชมหลง

กาฝากกาลงทำรังกา

เสื่อมมอย่งแอบตันดาเสื่อ
อ้อยข้างข้างน้าวเป็นราวมา
เขาคุ่มกะลุ่มพุกุชั้นจ้อ
คิริบูเน่น้ำกระพือบิน

๑ ครั้นผ่านพ้นชายไพรใกล้ขอบหนอง เห็นนกตะกรุมโตนท้องอยู่โหวโหว
กระซิบบอกนางพลันนั้นเป็นไร
วันทองฟังแจ้งแสดงจิต
เห็นแต่่นกตะกรุมมันลุ่มปุ
อ่อนกตอกฤาเจ้าวันทอง
ไม่ทันพิเคราะห์เพราะอยู่ไกล
หัวหมันกระไรไม่มีชน
โฉนนกอย่างนี้จึงมีชม
พื้คิดว่าผัวนางวางมาตาม
มาจริงแล้วจะวิ่งไปไหนดี
ถ้าเขาเมตตาไม่ฆ่าฟัน
ถ้าเขาฟ้องร้องหาศาลาใน
จะให้การว่าไปธุระอื่น
เมียท่านมารักข้าผลกรุน
เห็นข้าขี่ม้าวิ่งร้องให้
ฉวยหางม้ารั้งไม่ฟังความ
ข้าเห็นเวทนาด้วยเหนื่อยใจ
วิ่งวนให้ช้านอนด้วยรวดเร็ว

๑ เออจริงแล้วจะฆ่าคนชั่ว
เพราะความรักเขาเผ่ายวนยี่

ร่วมหูกว้างขวางเมื่อฝูงกว้างป่า
สาธิตาจับกังพิกุลกิน
นกกระทาบักก้อในไพรสินธุ์
ขมิ้นจับโม่งหมายอยู่ชายไพรฯ

ขุนช้างไล่มาแล้วเจ้าแลดู
เหลียวชะแฉ่งแลพิศอยู่เป็นครู่
ก็นิ่งอยู่มิได้ว่าประการใด
พื้คิดว่าผัวน้องมาตามไล่
เข้าใกล้จึงรู้ว่านกตะกรุม
หัวคนเช่นนั้นก็มีกลิ่น
มันเที่ยวลุ่มกึ่งกินอยู่ติดดี
ผลิผลามชักม้าจะพาหนี
จวนตัวพื้ก็จะส่งเจ้าคืนไป
ถ้อยความทั้งนั้นหาว่าไม่
พื้ก็จะแก้ไขไปตามบุญ
มิได้ขึ้นข่มเมียท่านดาขุน
ฉวยฉูดฉูดแล้ววิ่งตาม
วิ่งวนว่าจะไปฆ่าได้ห้าม
จนข้ามบ้านพลบยี่แสมมา
จึงรับให้ขี่ม้ามากับข้า
ข้าก็ไม่อยากยอมประเวณีฯ
รักชู้ซึ่งผัวเอาตัวหนี
ด้วยเสน่ห์ของเจ้าตีจึงจิตใจ

จะตามไปไยเล่าไม่สมคิด

อาภัพลับสูญเหมือนปูนไป

๑๑ เอ๊ะจะโจนญาเจ้าขยับตัว

ทุ่งกว้างทางไกลมิใช่ตรง

มิเสียทีแก้วพี่มาติดตาม

อนึ่งก็ได้กอดแอบแนบออกมา

ถึงพูดไปใครจะเห็นว่าจริงด้วย

จะแพ้ความก็ตามแต่ทำนอง

เป็นตายก็ตามแต่เวร

กอดจูบลูบหลังไม่ซังซิง

๑๒ วันทองชวนหยิกแล้วพลิกผลัก

จะให้ข้าเสียเปล่าเอาอะไร

พลอดเล่นต่างตักทุกอย่างไป

แกะมือถือน้องไว้นา

๑๓ เห็นพริ้นพริ้นกันไว้อีกกลับว่า

พี่กลัวเจ้าจะตกม้าขาวไม่เคย

ว่าพลางทางขับม้าสีหมอก

เหลียวหลังระวังวันทองไว้

วิ่งลมออกหูระวูเวียน

ฉวยจุดหยุดรั้งมั่งเกิดรา

ไหนดเล่าเจ้าว่าไม่กลัวตก

พาโล่หยิกกันเล่นจนเป็นแนว

๑๔ มาถึงเนินผาทำตันไทร

ที่ธารแกร่งแรงไหลมาคักคัก

จะว่าดีแต่สักนิดก็หาไม่

ไปทำไมหยุดม้าขาวจะลง

ช่างกล้าไม่กลัวจะเดินหลง

กลางดงเดินได้ฤาไรนา

พี่จะให้สมความปรารถนา

เมตตาขึ้นแล้วเจ้าวันทอง

เมื่อเมียท่านแร้วรวยมากล่องคล่อง

ได้ถูกต้องเกินแล้วก็เหมือนจริง

จะพาไปให้ตลอดเจ้ายอดมิ่ง

นิ่งเกิดรักแล้วอย่าเคืองใจ

อย่ามารักเลยหาให้หมั้นไม่

มิใช่คำจ้างที่ขี่ม้า

จะทำให้สาสมแก่น้ำหน้า

ไม่ตกม้าดอกกะหม่อมอย่ากอดเลย

เจ้าเจนน้าแล้วฤาน้องวันทองเอ๋ย

เงยหน้าขึ้นเกิดอย่าเคืองใจ

ให้ออกสะบัดอย่างวางใหญ่

สีหมอกแล่นไล่จนลายตา

วันทองแอบแนบเนียนไม่เงยหน้า

ฟ้าผ่าเกิดจะตกม้าตายเสียแล้ว

เป็นไรมากอดออกอยู่แต่ั่วแต่ั่ว

ถึงแล้วถิ่นที่จะหยุดพัก

น้ำเปี่ยมสระใสสะอาดหนัก

เป็นชะงักชะง่อนผาน่าสำราญ

บัวไสวใบบังระบุดอก

ต้นไม้สูงสะพรั่งบังริมธาร

พระพายชายพัดมาเซยขึ้น

จักจั่นแสนเสียงเสนาะคง

ปลดปล่อยสีหมอกให้กินน้ำ

ชักชวนวันทองน้องยา

ว้ายกระทุ้มเที่ยวท่องในท้องน้ำ

หวัระริกซิกซิกกันสำราญ

น้ำใสไหลหลังศิลาลาด

แสนสบายว้ายรีเฝ้าคลีคลอ

ทำย่นแขนแอ่นอ่อนให้เมื่อยสี

มิใช่การวานอย่ามาแกะเกา

ติดเต้านมน้องอยู่ดำดำ

เอาน้ำสาदनมน้องคะนองใจ

ฉันทนาวนิกไม่อาบด้วยหม่อมได้

ขุนแผนผลัดผ้าว่าเย็นจริง

๑๑ จึ่งร้องสั่งโหงพรายกุมารทอง

แล้วตัดตอมารองไต้ร่มไม้

แล้วเปลื้องเครื่องคาดจากกายา

เสื่อย่อมว่านยาล้วนอย่างดี

ไหมทองกรองถักเป็นอักษร

ตะกรุดโทนลงยาสารพัด

อิงแอบแนบชิดสนิทน้อง

จงษมาพระไทเรเสียด้วยกัน

เผยออกกลิ่นช่วยห้วยละหาน

ที่ดอกบานแล้วก็หล่นละองลง

หอมรี้นรอบในไพรระหง

รับวันทองน้องลงจากหลังม้า

ขัดสีเสกซ้ำแล้วสาदनน้ำ

ผลัดผ้าโผลงในท้องธาร

ผุดดำปรีดีเปรมเกษมสันท

บัวบานแกสร่อนละออ

ใสสะอาดจริงจริงหนอเจ้าหนอ

ระริกรี่หั่วร้อแล้วหยอกเย้า

ไอ้อะไรย่ายยี่ที่นั่นเล่า

เปล้าดอกนั้นผงฤอะไร

ลูปคล้าหั่วร้ออเป็นไฟ

ไอ้จู้จ้านรำคาญจริง

ขึ้นไปนั่งหั่วร้ออยู่บนดั่ง

พาดพิงพาน้องเข้ร่มไทรฯ

คอยสอดมองคนมาอย่าให้ใกล้

บุให้วันทองน้องทันที

ปลดผ้าประเจียดจบเกี

ประคำถมดุ่มปีสะอั้งวัด

สอดซ่อนเส้นด้ายสายเข็มขัด

ประจงจัดวางเสร็จสำเร็จพลัน

สวมสอดกอดวันทองเกษมสันต์

เป็นกลางวันทันอยู่จะดูแคลนฯ

๑๑ หม่อมเอื่อยอย่าเพื่อเลยอย่างเช่นนั้น ไม่สิ้นวันดอกเจ้าจอมหม่อมขุนแผน
 น้องจะหนีไปไหนในดวงแดง แสนรักสุดรักจึงหักมา
 สู้ทั้งบ้านเรือนมาเพื่อนม้วย เอออวยต้อตึงมาถึงป่า
 ความรักก็ประจักษ์อยู่แก่ตา ข้างไม้อายเทวดาพฤกษาไพร
 ถึงยากเย็นก็ให้เป็นกระต้อนทับ นี่จะหลับตาค้างอย่างไรได้
 แม้นมิเอ็นดูน้องให้หมองใจ มิให้เก้ออยู่ก็ดูเอาฯ

๑๒ มั่นชาติสนจนใจอยู่แล้วน้อง
 ก็เหมือนกับเรื่องเดิมเริ่มของเรา
 นี่ก็เป็นปาระหงดงไม้
 เนื้อเย็นเห็นอกพี่เกิดรา
 ว่าพลางเกี่ยวกอดสอดกระสัน
 ตอไปไพร่ย่อยหยอยหยอยหยิบ
 พระพายชายพัดสะบัดโบก
 ทั้งสองคลั่งเคล้าเข้ายวนใจ

๑๓ ครานั้นจึงโฉมเจ้าวันทอง
 ได้ร่วมมรสุมรักร้างที่ห่างมา
 นางหยิบไบบางมาต่างพัด
 ปราณบัตมีให้ชัذنอนาทร
 นิ่งอยู่ข้างผัวตัวคนเดียว
 พอมนตร์คลายหายหลงพะวงรัก
 อนิจจาครานี้แะตัวกู
 จะเป็นเหยื่อเสื่อสาบที่กลางไพร
 นี่จะอยู่อย่างไรไม่เล็งเห็น
 มิได้คิดถึงตัวม้วยจะมา

มั่งมานบ้านช่องที่ไหนเล่า
 นึกว่าเข้าไร่ฝ้ายเกิดน้องอา
 นำสำราญบานใจเป็นหนักหนา
 เจ้าอย่าอับอายพระไท่พรทิพย์
 ฟ้าลั่นเกิดฝนหล่นแปริยะปริบ
 แหกซิบซุ่มซุ่มซุ่มไป
 ดันโยกกิ้งก้านสะท้านไหว
 สำราญรื่นร่วมไพรในพนาฯ
 สมสองต้องจิตเป็นหนักหนา
 เสนหาขุนแผนแสนอาวรณ์
 โบกปิดยุงรินที่บินว่อน
 จนผ่วนนอนหลับสนิทด้วยเหนื่อยนัก
 ให้เปล่าเปลี่ยวเจียบเหงาเศร้าใจหนัก
 เห็นประจักษ์ทุกข์ร้อนก็ถอนใจ
 มาอ้างว้างค้างอยู่ในป่าใหญ่
 เอาป่าไม้เป็นเรือนเหมือนป่าช้า
 คายเป็นกึ่งกองป่นอยู่กลางป่า
 ไม่รู้ว่าจะเป็นเช่นนี้เลย

ขุนแผนพามาด้วยความรัก
 แต่ทุกข์ยากอย่างนี้ยังมีเคย
 ไม่เคยเห็นก็มาเห็นอนาถนิก
 รำนรินบิด่ายระคายครบ
 ยังพรั่งนี้จะเป็นกระไรเล่า
 คืดขึ้นมาน้ำตาตกอกใจตัน
 นิจจาเอ๋ยเคยสำราญอยู่บ้านช่อง
 คลึงเกล้าเข้าเย็นไม่เว้นนาง
 ยามนอนเคยนอนบนเตียงตั้ง
 ยามร้อนนอนเล่นบนเตียงทอง
 อาบน้ำมีคนเข้าเคียงขัด
 ส่องกระจกเงางามอร่ามดี
 น้ำหอมกล่อมกลิ่นดอกไม้กลั่น
 ผ้าผ่อนแพรพรรณเสกพันพับ
 ตั้งแต่นี้มีแต่จะมัวหมอง
 มาเกลือกกลัวผงคลืฐลิลม
 นางสะท้อนถอนจิตคิดถึงตัว
 จะเอนหลังมั่งเล่าก็เศร้าใจ
 หยิบรากไม้มาวางลงต่างหมอน
 คล้าดินแสนกระต้างระคายกาย
 สารพัดวิบัติไปหมดสิ้น
 แสงไฟไม่อยู่มาดุเดือน
 ออกเอยเกิดเชษฐเป็นสตรี
 ไม่รักกายร้ายชมภิรมย์ไป

ก็ประจักษ์ใจจริงไม่นั่งเฉย
 ออกเอยเกิดมาพึงจะพบ
 ไม่รู้จักก็มารู้อยู่เจนจบ
 ไม่เคยพบก็มาพบทุกสิ่งอัน
 จะลำบากยิ่งกว่าเก่าฤาไรนั้น
 กลับหวนหวนหวนคะนึ่งถึงขุนช้าง
 ถนอมน้องมิให้หน่ายระคายหมอง
 อยู่กินก็สำอองละอออง
 มั่งบงยังวันไม่บิต้อง
 มีคนประคองคอยพั้ว
 ผิดผัดผืนผงประจส
 ยาพันสรวสเป็นแสงยับ
 กระแจะจันทน์ผัดพริ้งทุกสิ่งสรรพ
 ลับสูญสิ้นไปมิได้ชม
 ลักหน้อยจะต้องกรองใบไม้หม
 นับวันยิ่งจะตรมระกำใจ
 เหลียวมาดูผิวเห็นหลับไหล
 จะวางกายลงกระไรล้วนกรวดทราย
 แลดูอนจะหนุนก็ใจหาย
 เสียดายเอ๋ยเคยสุขสำราญเรือน
 ละถิ่นฐานนานครมานอนแถื่อน
 เหย้าเรือนหึงมาหาวมไม้
 พอที่จะเป็นสุขไม่สุขได้
 เพราะไม่ครองใจจึงได้แค้น

เสียแรงรูปร่างงามก็เพราะ
 ที่ดีดีสิ้นในดินแดน
 ไร้พละทางสะท้อนถอนใจใหญ่
 เอาความรักหักหวนอยู่วนรี
 จะเคียงชุ่นชุ่นแผ่นก็ไม่ได้
 ไปจากกันนานช้านาจะเพลिन
 สู้ปากหน้ามาตามด้วยความรัก
 ไม่กลัวความลามลูกคลุกคลี
 จะทิ้งขว้างอย่างไรต้องไปด้วย
 นางทอดตัวกอดผัวแล้วโศกา

ละมุนเหมาะใจชุ่นนี้เหลือแสน
 ชั่วเล่าใครจะแมนก็ไม่มี
 ง่วงเหงาเศร้าใจอยู่กับที่
 ได้เสียที่ทำกระไรไปตามเกิน
 เขารักใคร่จริงจึงไม่ห่างเหิน
 หมางเมินลูกเมียเขาก็มี
 ลอบลักเข้าป่าพากันหนี
 เอาชีวิแลงน้องวันทองมา
 จะมอดม้วยก็ตามแต่วาสนา
 ชบหน้าหนึ่งหลับระยับไปฯ

ตอนที่ ๑๙
ขุนช้างตามนางวันทอง

๑๑ จะกล่าวถึงโฉมเจ้าขุนช้าง
พอสิ้นสะกดขุนแผนแค้นไว
ระบบหัวมัวคล้ำที่ถกถอน
เนื้อตัวล้วนมีนมหมอมลอลพา
ลุกขึ้นไม่เห็นเจ้าวันทอง
เมื่อหัวค้ำยังวอนให้นอนเตียง
แลดูเห็นประตูนั้นเปิดโล่ง
ไม่เห็นน้องย่องออกมาหอกกลาง
กอดม่านที่กองร้องให้จ้า
เรียกข้าดำคุดอยู่วุ่นวาย
ข้าคนเบนเรือนต่างร้องแรก
ขุนช้างหวดขวับทั้งหลับตา
อ้ายทองลืมนดาว่าเอ๊ะไร
เอ๊ะผีฤาแพะแะจะชน
สาธุสะจะประสงคสังอันใด
เที่ยวค้นหาวันทองลงมองคลาน
เปิดหีบผ้าหยาไปหลายผืน
ทั้งแหวนหัวก็หายไปหลายใบ
ในใจความนั้นว่าเจ้าวันทอง
ให้เร่งติดตามไปในไพรวัน
สะกดขึ้นเรือนเข้ามาในห้อง
ได้ตัดทานเขาไว้เป็นหลายครา

เขาแตกหัวไว้เป็นทางหาตื่นไม่
พื้นสมประตได้ก็ตื่นตา
เกลี้ยกลอนเช่นนี้ผิดที่หว่า
เอะอย่างไรกูมาอยู่ใต้เตียง
ตะโกนกองร้องเรียกจนสุดเสียง
เที่ยงคืนที่ยังพลึกมากอดนาง
กระโดดโผมามองช่องหน้าต่าง
เห็นม่านชาดกลาดขวางวางกระจาย
อ้ายขุนแผนแล้วมาพาหนีหาย
มุดหัวจนผู้ร้ายมันขึ้นมา
ตื่นแตกว่าเสือเข้ากัดหมา
มันร้องว่าเสือป่ามากินคน
เสือฤาไม่ใช่ไม่มีชน
มือตีนเหมือนคนอ่อนสมภาร
ขุนช้างขัดใจใส่่งน่าน
เห็นพวงพานเกลื่อนกลาดประหลาดใจ
ยังสะอื้นไม่สมประตได้
แลไปเห็นหนังสือที่ผ้าพลัน
มัวหมองวิโยคโศกศัลย์
เมื่อไกรขันขุนแผนแสนศักดา
น้องได้ปลุกปลักเป็นหนักหนา
เขาเงื้อดาบจะฆ่าเสียให้ตาย

เป็นหญิงจนจริงจึงไปด้วย
 พ้ออย่าทิ้งไว้ให้วอดวาย
 อ่านหนังสือแล้วทุนขึ้นเหนือหัว
 ข้างกระไรไม่รู้สมประดี
 หลับกระไรช่างไม่รู้สีกตัว
 เจ้าปลุกก็ไม่ตื่นฟื้นขึ้นมา
 เสียแรงเลี้ยงให้พิทักษ์รักษา
 มันแกล้งเฉยเสียได้ไม่แลดู
 กูจะถ่วงทิ้งมึงทั้งโขยง
 ร้องเรียกศรพระยาไม่เข้าที่
 อ้ายขุนแผนขึ้นมาจากในห้อง
 ประคุดบ้านอย่างไรไม่ใส่กลอน

๑ ศรพระยาวาฉันอยู่เรือนอื่น
 แต่มันเล็กโกนหัวออกเลี่ยนไป
 จะหลงเอาเขาทำไมอีพ่อคุณ
 จะเสียตายตายอยากไปโยมี

๑ ขุนช้างตอบไปตั้งใจจง
 แค้นนักด้วยมันลักเงินทองไป
 อ้ายขุนแผนและจะจั่นเอาดาบลับ
 ฟันฟาดให้มันขาดเป็นกองกอง
 ศรพระยาหัวร่ออยู่องัน
 จงบอกพวกชาวดงพงไพร
 กะเหรี่ยงละว่าในป่าใหญ่
 ไปบอกข่าวปาวร้องเรียกกันมา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

เพราะไม่มีใครช่วยโชห็นหนาย
 ถ่ายเทติดตามให้ทันที
 กลิ้งเกลือกเสือกตัวอยู่กับที่
 ผัวนี้ชั่วแล้วเจ้าแก้วดา
 อ้ายขุนแผนโกนหัวเล่นต่างหมา
 อีพรายทั้งห้ามันแกล้งกู
 เช่นเหล้าข้าวเต่าปลาทั้งไก่หมู
 ให้ผู้ร้ายจู้สูมาราวี
 ให้ตายโหงตายท่าอีห้าผี
 เอ็งนี่ข้างกระไรมุดหัวนอน
 ลักเอาเจ้าวันทองไปซุ่มซ่อน
 ทั้งผ้าผ่อนเงินทองก็หายไป
 จะมาขึ้นโกรธเอาอย่างไรได้
 พ่อยังไม่รู้สีกสมประดี
 เคืองขุนร้องให้ทำไมนี่
 เขาไม่รักจึงหนีอีพ่อไปฯ
 กูหาหลงรักอีวันทองไม่
 ถ้าจับได้ก็จะเชือดให้เลือดนอง
 ชิงเอาทรัพย์ทั้งข้าวของ
 รับแต่แม่วันทองโอ้ยลืมนไป
 ขุนช้างหันมาสั่งกับปาวไพร
 ที่เราได้กล่าวแต่ก่อนมา
 ที่เคยมาซึ่งเนื้อไม้กฤษณา
 ห้าร้อยคอยท่าจะยกไปฯ

๑ ครั้นพวกโยธามาพร้อมพรั่ง
เอาเหล้ากรอกข้างวางเข้าไป
แล้วรีบมายังเรือนท่านมารดา
เล่าความตามจริงไม่อำพราง
มันสะกดเข้าไปจนในห้อง
ลักไปทั้งวันทองน้อยยา
ถ้าทันแล้วจะพ้นเสียให้ยับ
การสงครามลูกไม่ขามเข็ดใคร

๑ ครานั้นเทพทองผู้มารดา
มันตามผู้ชายไปใจไม่ดี
เลือกสรรทั้งสุพรรณบุรี
ฟังแม่เกิดอย่าแค้นตามมันไป

๑ ขุนช้างตอบคำรำพันไป
เจ้าได้ปลุกลูกรักเต็มประดา
ตัวเป็นหญิงจนจริงจึงจำไป
ลูกจึงมีจิตคิดเสียดาย

๑ เทพทองเหลือห้ามก็ตามใจ
ไปพบวันทองในป่าดอน
ถ้าขุนแผนต่อสู้อย่าสู้ได้
ให้สมหวังดังประสงค์ของลูกยา
จัดแจงแต่งตัวนุ่งยก
ผูกตัวเข้าเป็นพรวนล้วนเครื่องราง
ลูกไข่ตันทองแดงกำแพงเพชร
ตระกรุดโทนของท่านอาจารย์คง

ขุนช้างสั่งให้เลี้ยงละว้าไพร่
ห้าเทถึงใจอายพลายทาง
กราบกับบาทาททั้งสองข้าง
เมื่อกลางคืนอายขุนแผนมา
ลักเอาเข้าของไปหนักหนา
ลูกจะลาคุณแม่ติดตามไป
รับวันทองน้องกลับมาจงได้
จงอวยชัยให้ลูกสวัสดิ์
ตอบว่ารักใคร่ทำไมนี่
ไม่พอที่ติดตามมันทำไม
ดีดีสู้ขออีกพอได้
มันไม่คืนแล้วนะลูกอา
วันทองไม่ชั่วดอกคุณแม่อา
เขาเจื้อยคาบจะฆ่าเสียให้ตาย
เขียนหนังสือบอกไว้เป็นมากหลาย
เมื่อย่าห้ามลูกชายจงให้พร
จะมีชัยเรื่องฤทธิ์ดังพิฆาต
ให้อาลัยใจอ่อนกลับคืนมา
ให้บรรลีย์แพ้ฤทธิ์ทุกทิศา
ขุนช้างรับพรลามาทอกลาง
เข็มขัดรัดดอกแล้วโจงหาง
พระปรอทขอระหว่างมงคลวง
ไข่เปิดเป็นหินขมมันผง
แล้วอมองค์พระคะวัมล้ำจิ้งจ

ลงยันต์ราชปะท้ายทอย
จับถือของ้าวกำกั่ง
ศรพระยาขี่ท้ายย้ายโยกตาม
บ่าวไพร่เมหาหาคาเป็นมัน
ครันได้พิชัยฤกษ์ดี
โบกธงตรงเข้าไปราวไพร
กะเหรี่ยงละว้าถือนำไม้
ขุนช้างขับช้างย่างเหย้ามา

๑๑ ครั้นออกมานอกเมืองสุพรรณ

จะตามไปแห่งหนตำบลใด
ขุนช้างเรียกถามเนื้อความไป
ผู้ร้ายลักเมียของกุมาร
พรานรอดขอรับกราบกราน
ขุนช้างลงจากช้างด้วยดีใจ
พรานรอดถูกเหล้าเข้าแก้ด้วย
ฉันได้เห็นเป็นแน่แลดูมัน
ขี่ม้าหยอกหยิกกันซิกซี้
นางผู้หญิงแซนอ่อนงอนเหลือใจ
เดี๋ยวนี้มันไปนอนท่าตันไทร
ขุนช้างได้ฟังคลั่งเดือดดาล
จួយขอขึ้นคอช้างงา
เกือบกระทั้งถึงท่าที่ตันไทร

๑๒ จะกล่าวถึงโหงพรายกุมารทอง

เห็นกองทัพยกตามมาครมครัน

ยังหยอมแหยมหยอกหยอยเหมือนหยอยสังข์
ขึ้นนั่งคอช้างพลายกางพลัน
ดูงามราวกับดึกดาบัน
พร้อมกันคอยทำหน้าที่ใด
ม้องตืดอันเตือนละว่าไพร่
ยิงปืนไฟขานโห่เป็นโกลา
ลูกไส้ยาพิษฤทธิ์เก็กหนา
ไม่รู้ราฟักพวกพลไกรฯ
ให้อัดอันพะวงสงสัย
พอแลเห็นพรานไพร่นั้นเดินมา
เอ็งเห็นบ้างฤาไม่อย่างไรหา
มันขี่ม้าสองคนดันหนีไป
ดีฉานเห็นอยู่จะบอกให้
ยกโหล่ลารินกินด้วยกัน
งงวยบอกที่ขี่มีขมัน
เมื่อไกรขันมันข้ามแม่น้ำไป
จับจันเมจู้ดูไม่ได้
แข็งขาควาไขว่กันบนอน
ฉันจะนำนายให้ไปกับฉาน
เหื่องกาลไหลตกชกชกไป
พรานรอดนำหน้าเข้าป่าใหญ่
เพื่อนซี้ให้รู้แจ้งแห่งสำคัญฯ
ของขุนแผนรักษายูที่นั่น
ก็พากันวิ่งเข้ามาปลุกนายฯ

๑ ความนั้นขุนแผนแสนสันทิ
 อาศัยไถ้ร่วมพระไทรพราย
 สนิทหลับอยู่กับวันทองน้อย
 เสียงเรไรหึ่งร้องก้องระงม
 พลิกกลับจับดาบปราบณรงค์
 จึงพลอบปลุกวันทองน้องพี่อา
 ล้างหน้าเตรียมหาผ้านุ่งห่ม
 ฤว่าเจ้าเศร้าจิตคิดกลัว
 ขุนช้างโตใหญ่ไพร่นับร้อย
 ผัวน้องเลื่องชื่อฤาฤทธิ
 หนักอกวิตกด้วยวันทอง
 เพราะเจ้าทำผิดใจให้ระคาย
 ครั้นพบหลบเลี่ยงไม่ออกมา
 เขาจับได้จะพิฆาตฟาดฟัด
 คิดเสียใหม่เป็นไรเจ้าวันทอง
 ถ้าวาไปตีตีมิโกรธา
 ตัวพี่ก็จะหนีเอาตัวรอด
 ฤากระไรใจเจ้าจงคิดดู

๑ วันทองหมองคำที่ค่อนข้าง
 น้องหากหมายฝากชีวิตไป
 ช่างกระไรไม่คิดถึงความหลัง
 เลื่องชื่อฤาฤทธิทั้งโลกา
 พลเขาเท่านั้นมาตามรบ
 เรื่องฤทธิช่างไม่คิดกับความอาย

เรื่องฤทธิพริ้งเพริศเจิดฉาย
 แสนสบายชิตชื้อชะอ้อลม
 ตะวันบ่ายชยคล้อยสำราญร่ม
 พื้นสมประดีด้วยกุมารมา
 เห็นผลกลาดตาตงมาหน้าหน้า
 แก้วดาจงพินขึ้นตื่นตัว
 คอยชมศึกชู้จะสู้หัว
 จะออกตัวเสียก็ตามแต่ความคิด
 พี่คนเดียวเล็กจ้อยกะจิริด
 พี่นี้ชีวิตเป็นวันตาย
 ขุนช้างมัวหมองเป็นมากหลาย
 จึงติดตามมุ่งหมายมาป่าช้า
 จะโกรธาเรียวแรงที่แข็งขัด
 ฉีกตัดแลเนื้อเป็นเหยื่อกา
 เขารักน้องเขาจึงออกมาตามหา
 คงรับขวัญแก้วดาไปชมชู
 จะเล็ดลอดป่าไปไม่ต่อสู้
 จะอยู่ฤาจะกินอย่าเคืองใจ
 เหลือแสนสิ้นรักฤาใจ
 ตัดอาลัยจึงละขุนช้างมา
 เจ้าก็ขลังความรู้ยู่หน้าหน้า
 ดังจะพลิกพสุธาให้ทำลาย
 จะหลีกหลบหนีหน้าเอาง่ายง่าย
 น้องสู้ตายตามบุญไม่กลับไป

ถึงอย่างไรไว้ขอให้ยาวนาน
ถ้าหม่อมกล้วยแฝงตัวอยู่ดันไทร

๑ เออว่ากระนี้พี่ชอบใจ
เสื่อหมวกย่อมว่านยาฝักทางเกว
เจ้าจะรำเพลงทวนกระบวนตี
หอกมันโคใหญ่กระไรเลย
พี่เป็นชายจะตายก็ตามที่
ว่าพลางจัดแจงแต่งตัวพลัน
ร้ายเวทวิเศษเป่าประทับ
แล้วร้ายมนตร์ขลังกำบังดา
ผูกจิตให้สนิทเสน่ห้อย
ผ่านขึ้นม้าม้าสืหมอกออกคณอง
จึงสั่งพรายให้ถอนหญ้าแพรกส่ง
กลายเป็นคนพลันมีทันช้า
จึงกำชับยับยั้งอยู่นี่ก่อน
ต่อกูเรียกเมื่อไรให้ประจัญ
สั่งแล้วกระที่บสืหมอกม้า
ฟ้าพื้นปลาบตาม้าวิ่งวาง
ดาบหอกออกยืนยกปืนลั่น
ฉาดเปล่าไม่ไปเป็นไฟวับ
ควาควัด้วยพระเวทวิเศษมนตร์
ดาบถือหลุดมือตะลึงวาง
ถูกมนตร์จิงจั่งทั้งนายไพร่
ขุนช้างตกประหม่าเห็นมาจวน

ที่จะไปตายบ้านอย่าสงสัย
ส่งฟ้าพื้นมาให้น้องรบเองฯ
จะแต่งตัวพิมพ์ไปให้เหมาะเหมง
เกรงแต่จะขึ้นม้าม้าไม่เคย
ทั่วที่ขุนช้างคล่องนะน้องเอ๋ย
เสียทางถูกเจ้าจะเข้าครัน
แก้วพี่จะลำบากไปไหน
ตามสำคัญเคยรบณรงค์มา
จับจับฟ้าพื้นข้างมือขวา
ใครมามีให้เห็นเจ้าวันทอง
ทั้งอาวุธศัตรูมิให้ต้อง
กุมารทองภูตพรายก็ตามมา
ปลงอารมณ์โอมอ่านพระคาถา
ศีลตราจ้าวทวนก็ถ้วนเด่น
เว้นซ่อนอยู่ในไพรสณฑ์
จึงออกไปไล่พลอายุนช้าง
โหลงพรายล้อมหน้ามาแข่งช้าง
ขุนช้างร้องเอาชาวเราไว้
ให้สนั่นเฮฮาหน้าเพลิงฉับ
ขุนแผนขับม้ามาหน้าขุนช้าง
ผู้คนตื่นวิ่งทั้งป็นผาง
ขุนช้างแข็งงำตั้งท่าทวน
ต่างเกรงฤทธิ์ไกรใจป็นปวน
ยิ่งสวนสำคัญขับพลมา

พลปืนพลหอกออกสะพรั่ง
 กรูกันเข้าห้อมล้อมอาชา
 สีมอกหมุณผกชกขบ
 อ้ายละว้าว่าม้าพันกำลัง
 ขุนแผนควาดฟาดด้วยดาบ
 ขุนช้างร้องเอาจ่าออกมา
 กลัวมันทำไม่ไ้อ้หัวเดียว
 พันเล่นเป็นหยวกให้ขาดกลาง
 ศรพระยาว่าเออเปื้อนไป
 ช้างอยู่ไกลไกลไม่ว่าดี
 ขุนช้างเห็นจริงนึ่งไม่เถียง
 เอี้ยแยกเป็นเป็กกาหน้ากระดาน
 ได้ช่องกองละว้าเข้าล้อมแทง
 ประดังกั้นกระชั้นชิดติดมา
 ไส้พวกกุมารพรายชายขวา
 ขุนช้างร้องเอาจ่าอย่าละลด
 ขุนแผนครั้นเห็นพวกละว้า
 จึงเรียกหุ่่นพลันทันใด
 พวกหุ่่นโห่ฮึกสะอึกจับ
 ละว้าตายกายมอญลงนอนซบ
 แทงหุ่่นหยุ่นหยุ่นไม่ยักเข้า
 พวกขุนช้างแตกพ่ายกระจายยับ
 ขุนแผนขับขี่สีมอกไล่
 ขุนช้างร้องไปทำไมวา

เสียงดังครืนครืนสนั่นป่า
 หน้าไม้ไกล่สนั่นดัง
 หลีกหลบเตะถูกลูกคางปิ้ง
 แก้งเข้าไปไล่จับม้า
 ล้มราบหัวขาดลงดาบปา
 เดินวิ่งเดินกานหลังช้าง
 ภูแล้วประเดี๋ยวจะเดินหาย
 ศรพระยาไสช้างกูทางที่
 มันมิไ้อ้เอาล้มลงจมที่
 คะยิกะยี้เข้าไปไม่ต้องการ
 ส่งแต่เสียงทำเก่งเร่งทหาร
 เอาปืนยิงกรานให้ตกม้า
 ยิ่งแย้งดังสนั่นป่า
 คูโยธาขุนช้างดังพลมด
 ดาบฟาดจาดจ่าก็ผิดหมด
 ดอยช้างกระโดดออกยืนไกล
 เกื่อนกลุ้มกันมาเป็นหมู่ใหญ่
 ให้ไล่พลขุนช้างกลางที่รบ
 รบรับซูลมุ่นฝุ่นตลบ
 บ้างตลบลูกแทงเข้าแย้งรับ
 หุ่่นกลับฟันเอาจัดจาดจับ
 ขุนช้างกลับช้างขี่หนีออกมา
 จะไสช้างไปไหนไ้อ้ชาติข้า
 ไสช้างเข้าป่าสวสวไป

หนามเหนียวเกี่ยวสัปคับยวบ
 ศรพระยาโคตบุกร่วงซุกไป
 ขุนช้างตกช้างลงต่ำผลุง
 เกี้ยวเนื้อปอกไปเลือดไหลซาม
 เถาวัลย์พันขาลงดินแล้ว
 อ้ายย่าไม่ทิ้งกูไม่อยู่เลย
 สันกำลังนั่งลงในดงหนาม
 ครั้งนี้ที่ไหนจะเป็นคน
 รักเมียจะมาเสียถึงชีวิต
 ผ้าผ่อนสัณนิต์ไม่ติดกาย

๑๑ ฝ่ายพวกขุนช้างที่หลบหนี
 ราชยามาพบศรพระยา
 แยกย้ายกันหาในป่าชัฏ
 ช้านานอ่อนใจจึงได้นาย
 พวกป่าวกอดนายร้องไห้รัก
 จะฆ่าลิงปิ้งค่างสักสองตัว
 เสือหมวกหนามหวายเอาไปหมด
 ผ้าผ่อนล่อนโล่งไม่ติดคน
 บ้างขับเลือดให้ด้วยผ้าห่ม
 กะเหรี่ยงลาวป่าไพร่มามากมาย

๑๒ ครานั้นจึงโฉมเจ้าขุนแผน
 ห่วงวันทองน้องยาริบลาคาไคล
 ครั้นใกล้รุ่งพระไทรลงจากม้า
 หวังจะดูน้ำใจเจ้าวันทอง

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน
 หักกรวบตกช้างช้างไกล
 ราชยาอยู่ไม่ได้ก็โคตตาม
 หลังกึ่งวังตรงเข้าดงหนาม
 อารามกลั่มดุดไปไม่หยุดเลย
 กูติดบ่วงเข้าแล้วปลดที่เหว
 ออกเอ๋ยหมดท่าเข้าตาจน
 เลือดฝาดสาธิตซามดังฝอยฝน
 ถ้ามั่นทนคงปนไม่พันตาย
 คิดคิดขึ้นมาน่าใจหาย
 มาตายเปล่าเปล่าไม่เข้ายา
 ครั้นเห็นไพร่ไม่ตามหา
 ต่างเรียกบ่าวข้าเทียวหานาย
 ช่วยกันตัดดงรรมหนามหวาย
 ดุ้ยบดงเสียดะกายไปทั้งตัว
 เเคราะห์พ่อร้ายนักพ่อทูลหัว
 พอยังชั่วหายผลจะแก้บน
 เสียดหยดหยาดย้อยดังฝอยฝน
 ลางคนเอาผ้ามาให้นาย
 บ้างล้างโคลนดมบ่งหนามหวาย
 หายรักษานายที่กลางไพร
 คลายแค้นกองทัพบ่ไม่ขับไล่
 สั่งไว้ให้พราყคอยสอดมอง
 ทำเป็นป่วยขาเดินจืดจ้อง
 นวลน้องจะว่าประการใด

ฝ่ายเจ้าวันทองมองคอยผิว
เห็นผิวกลับมาก็ดีใจ
ขุนแผนแขนพาดบนพาน้อง
ถูกปืนข้างละลอกให้ยอกนัก
วันทองตกใจให้เศร้าสร้อย
ขุนแผนทำลัมที่ต้นไทร
บอกว่าป็นถูกไฟที่ต้นขา
พวกขุนช้างมากมายเหลือประมาณ
ขุนช้างแทงที่เข้าตัวอีก
ที่ทวนมันคล้องว่องไว
แล้วจับมือวันทองกดท้องไว้
จุกนักกดไว้ให้จติ
วันทองครั้นรู้ว่ามารยา
เชิงกระนี้เสียใจเป็นพันใจ
ขุนแผนจึงตอบเจ้าวันทอง
ถ้ารักกันเหมือนกระนั้นที่บ้านถิ่น
เจ้ารักพี่เหมือนที่พี่รักน้อง
เสียดใจคิดมาแต่บ้านกาญจนบุรี
แต่พอไปได้แลเห็นหน้าน้อง
นึกแต่จะอิงแอบแอบชิด
ให้อ้อมกอดใจไปในน้อง
วันทองร้องระง่ำกบิปราย

๑๑ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
เหลียวชะเง้อแลดูพระสุริยน

ซ่อนตัวอยู่ในร่มพระไทรใหญ่
ออกไปรับจับไวด้วยความรัก
กระซิบบอกวันทองพี่ป่วยหนัก
เจ้าอย่าเดินให้ยักขย่อนใจ
ค่อยค่อยพยุงเดินมิไครไหว
ประหนึ่งจะบรรลัยด้วยภัยพาล
ป้ามจะตกม้าน่าสงสาร
มันตามผลาญที่เจียนจะบรรลัย
แทบไล่จะหลักทลายไหล
เจ้าช่วยคัดเลือดให้พี่สักที
นี้เลือดฤๅอะไรไหลปรี่ปรี่
อ้ายเส้นตันหุบน้ำนี้แลกดไว้
เปื้อนหน้าค้อนควักแล้วผลักใส
เหนียวมาพอจะได้อะไรกิน
น้องเอ๋ยข้าวดังยังไม่สิ้น
จะคะนึ่งถึงกินไปไยมี
ก็จะลืมหัดท้องเหมือนเช่นพี่
เมื่อคืนนี้พี่ไปก็ลืมหัด
ที่สเปท้องนั้นก็หายไปเป็นปลิด
ด้วยจิตรักใคร่มิได้วาย
พี่มาดมั่นวันทองก็เหมือนหมาย
แยบคายเจ้าไม่น้อยเจ้าร้อยกลฯ
รุ่งฤทธิภาแจ้งทุกแห่งหน
จรดลงจวนลับบรรพดา

เรือยรตรอนรอนลงอ่อนแสง
 จิ่งชวนแจ้ววันทองน้องพ้อ
 วันทองค้อนขัดสะบัดหน้า
 ถูกปืนขี้นปดปวดเหลือใจ
 ขุนแผนว่าอย่าช้านะน้องรัก
 รู้แล้วว่าเจ้าเจ็บกองระกำ
 รบกันที่ร่มไทรได้ฉุกเงิน
 พี่จะอุ้มน้องลงดูที่
 ฉันทเกลียดจริงจริงจะคะหม่อม
 หม่อมเคยอุ้มฉันเมื่อวันไร
 ขุนแผนชวนชมกระแสดสนธิ์
 ดอกประทุมตูมตั้งอรชร
 ภูมรินทร์เป็นเคล้าเข้าคลอเคียง
 พระพายชายพัศระบัดโบย
 หอมตรลบอบไปในคงคา
 นางกริดเล็บเก็บบัวทั้งดอกใบ
 ขุนแผนถอนสายบัวเอามาหัก
 วันทองเก็บกลีบบัวที่ร่วงลอย
 น้ำสไปลาว่ายแลเห็นตัว
 บ้างก็แอบแฝงฝั่งบ้างกินนม
 ต่างหัวเราะระริกกันซิกซี้
 ขุนแผนชวนให้ไล่พ่น
 หม่อมอย่าหนีไปให้ไกลนะ
 ขุนแผนว่าไม่ทันไรไล่ตะโพง

เค้นแดงแฝงไม้ไพรพทุกา
 ไปชำระกายาให้เย็นใจ
 ตอบว่าฉันป่วยขาเดินไม่ได้
 ลักประเดี่ยวลีจะไปลงเล่นน้ำ
 จะสั่งนักหนาวไปด้วยใกล้คำ
 ด้วยเจ้าทำสงครามมาเต็มที่
 จะต้องพุงเดินฤาไรนี่
 มาสิมาพี่จะอุ้มไป
 ฉันไม่ใช่คนค่อมเดินไม่ได้
 ว่าแล้วลุกไปด้วยใจอน
 มุจลินท์ลมน้ำน้ำกระฉ่อน
 บ้างเบิกบานเกสรขจรไปรย
 อาบละอองซ้องเสียงอยู่หึ่งโหย
 ที่กลีบรอยหล่นลงชลาลัย
 ดังสุชาติพรสอันสดไส
 มาเจียนตัดกลัดให้เป็นเรือน้อย
 สวมตัวน้องรักต่างสายสร้อย
 เอามาตะบอยเป่าเล่นเป็นพองลม
 หลีกกลัดก้านบัวดูงามสม
 ชมพลาททางลงเล่นน้ำกัน
 ยวนยี่ปรีดีเปรมเกษมสันต์
 วันทองร้องว่าฉันจะอยู่โยง
 ฉันตามไปไม่ปะกั้วตะโขง
 อยู่โง่งดอกเช่นนี้พี่ไม่เอา

ใครไม่กลัวอสรพิษไม่ปิดตา
 ให้ปลาชุกัดที่ไม่มีเบ้า
 วันทองว่าไม่เล่นละเช่นนี้
 เล่นแข่งอย่างนั้นฉันไม่เคย
 ฉันจะหนีไปบ้างให้หม่อมไต้
 ว่าพลางนางข้าเลี้ยงเอื้องกรายมา
 ขุนแผนแลไปไม่เห็นน้อง
 ขุนแผนว้ายเรียงเข้าเคียงตัว
 ขุนแผนแกล้งเรียกหาดาบม้อย
 จนจุมูกถูกแก้มหัวร้องอ
 ขุนแผนคว้าวัดกระหวัดปล้ำ
 วันทองเกาะมือพลางแล้วทางร้อง
 ขุนแผนปรีดีเปรมเกษมจิต
 จะสืหลังให้เจ้าเราผลัดกัน
 เข้านั่งเรียงเคียงไหล่ใกล้ขุนแผน
 ขุนแผนแขนสอดไปทันใด
 จะสืแขนเป็นไรจึงไม่ทำ
 พิจารณาผดิดสะกิดเกา
 วันทองร้องว่าอูแม่เอ๋ย
 นี่ปุมปั้นดอกกะมันไม่สบเพลง
 ดังดอกอุบลมณฑาทิพย์
 นี่ดอกฟ้าเข้าไปอยู่ในวัง

๐ ความนั้นขุนแผนแสนคะนอง
 แก่เก้อเพื่อว่าอย่าพิไร

ไล่ข้าขอให้พบปลาปักเป้า
 มันดูดเอาเลือดเนื้ออย่าเหลือเลย
 นากลัวสีนที่เจ้าแม่เอ๋ย
 อย่าเลยหม่อมกลับมาปิดตา
 ถ้าโยงได้แล้วจะเย็บให้หนักหนา
 โศผว่าวายไปแผ่ไปบัว
 วันทองมองเขม้นวันช่อนผ้า
 นางแองแผ่ผ้าที่บัวกอ
 วันทองน้อยฤไปช่อนที่ไหนหนอ
 โอ้อ่อนนี้แก้มเจ้าวันทอง
 มีขยาก็เข้าเข้าทั้งสอง
 จีบน้องสองข้างไข่แตกกัน
 นั่งแนบแอบชิดแล้วชมขวัญ
 วันทองหันหน้าค่อนด้วยงอนใจ
 นางเหยียดยื่นแขนออกมาให้
 เคล้นไคล้ทรวงนางแต่บางเบา
 มาขยาก็ไรที่นี้เล่า
 พี่เกือบเป่าอ้อมปุมเจ้าเป็นเอง
 อย่าค่อนไปนักเลยไม่เหมาะสม
 ไม่เป็นเองเหมือนที่ปิ่นกำแพงวัง
 ครั้นลอยลึบจึงเทียวหลงตะลึงคลั่ง
 จึงหวังชมดอกหญ้าด้วยจำใจ
 พึงวันทองค่อนแคะเข้าสับไส้
 หึงใดก็ไม่รักเหมือนนวลน้อง

ว่าพลางชวนนางขึ้นผลัดผ้า
เข้าได้ร่วมใบพระไทรทอง

๑๑ ครานั้นขุนช้างอยู่กลางป่า
เป็นเพลพลบค่ำลงรำไร
ทำสุ่มทุ่มซุ่มซ่อนนอนกลางเถื่อน
บ้างกู่ก้องร้องตะโกนเที่ยวหากัน

๑๒ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
นอนหลับกับวันทองที่ร่มไทร
เย็นฉ่ำน้ำค้างแนบนางนอน
แสงสอตลอดใบพระไทรพราย
เคียดคูคูดังสัตว์ตบกง
เหมือนเพชรระยับประดับที่นมน้อง
ดึกสัจดสัตว์สิงไม่ส่งเสียง
ดังสังคีตดิดสีปี่ขวา
พอสางสางพลางชวนเจ้าวันทอง
ดีร้ายอ้ายขุนช้างจัญไร
ให้ยกกองทัพบาจับเรา
ถ้อยความลามใหญ่เป็นไฟฟุ้ง
จำเราจะลาพระไทรไป
ว่าแล้วเท่านั้นมิทันช้า
รีบมาค้นหาม้าสีหมอก
ผูกม้ารแล้วพาวันทองน้อง

๑๓ กุมารทองนำหน้าพาจร
พระพายพัดเกสรขจรไกล

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

เดินเรียงเคียงบ่ามาทั้งสอง
สมปองสุขเกษมเปรมใจ
ปวดสอหนักหนานอนร้องไห้
บ้างหาไม้สีไฟในไพรวัน
ที่เจ็บป่วยกล่นเกลื่อนก็ควรกล่น
จนตึกตื่นไก่ขันอยู่กลางไพร
เรื่องฤทธิ์เชี่ยวชาญทหารใหญ่
ตื่นขึ้นพอได้สามยามปลาย
เอามือซ่อนคางชวนชมเดือนหงาย
เดือนบ้ายต้องเต้าเจ้าวันทอง
น้ำค้างหยดหยดเย็นกระเซ็นต้อง
ค่อยประคองลูบไล้อยู่ไปมา
ฟังจำเรียงจักกระจันสนั่นป่า
ฟังฟังก็ยิ่งพาวังเวงใจ
จะแนบน้องอยู่นานนักไม่ได้
จะกลับไปใส่โทษพิไรทูล
เคียดพระทัยปิ่นเกล้าเจ้าโอสุรย์
เห็นจะยกทัพหนุนหนักออกมา
อยู่เสียให้ไกลที่ในป่า
ชวนวันทองน้องลาพระไทรทอง
พบที่ตรอกตรวยธารละหานหนอง
ทั้งสองขี่ม้ามาในไพร
ข้ามดอนเขาเขินเนินไศล
หอมตรลบอบไปในพนา

ดื่นดอกออกช่อบุปผาชาติ
 จิงชีชวนวันทองน้องพี่อา
 พระจันทร์จรแจ่มกระจ่างแจ้ง
 นางแย้มแย้มยิ้มอยู่ริมไพร
 ช่อนชู้ชู้ช้อรชร
 ช่อนกลิ้งกลิ้งประทีนแกม
 เล็บมือนางกางกิสบกะทัดรัด
 บานเย็นบานสะพรั่งผั่งสระบัว
 มะลิวันผันระกำขึ้นแกมจาก
 จำปีเคียงโคกระย้าผกากรอง
 อบเชยเผยกลิ่นกลั้วสุกรม
 สาวหยุดกุหลาบอาบอวลดี
 นางวันทองว่าช่างหน้าซึ้ง
 ช่างยกข้อยอ่อนเจนนลิตลอย
 ชมอื่นก็ไม่ขึ้นเหมือนชมเจ้า
 ดวงเดือนเลื่อนลงลับดวงราม
 แสงทองส่องพุ่มพยับเหลือง
 ผุ่งสัตว์จัดบูชาทักตื่นตา
 ค่างลิงวิ่งไล่เคล็ดหนี
 กระต่ายตามคู่เล่นแผ่นคะนอง

๑๐ ครั้นถึงเชิงเขาเข้าเขตไร่

ที่ดินเขาเหล้าบ้านละว้าวัง
 พวกละว่าพากันปลุกมันเผือก
 ที่ยอดเขาล้วนเหล้าไว้พักแพง

คาคาซหว่างเวียงจังหวัดผา
 เจ้าคุณพรณบุปผาน่ายวนใจ
 ส่งแสงช่อชู้ดูไสว
 เหมือนที่ไร่ฝ้ายพิมเจ้ายิ้มแย้ม
 เหมือนเราช่อนเป็นชู้คู่แนลัม
 เหมือนกลิ้งแก้มโฉมยงเมื่อส่งตัว
 เหมือนเมื่อเจ้าปรนนิบัติพิศวีผัว
 เหมือนเย็นเข้าเฝ้ายั่วอยู่กับน้อง
 ได้สามวันกรรมพราดไปจากห้อง
 พี่โศกเศร้าเฝ้าตรองกว่าสองปี
 วันนี้ได้เชยชมสมสุขพี่
 ขอหยุดชมจิบที่เกิดสาวน้อย
 กำลังฟังเพลินพลอดอยู่พล่อยพล่อย
 เชิญชมดงอีกสักหน่อยจะฟังความ
 สบายหายเปลี่ยวเปล่าเมื่อยามสาม
 ดาวตกดำตามเมือรุ่งฟ้า
 สุริยาย่างเอื้องพระเวหา
 สุกดลาลารังระมว้อง
 นางชนะโหยหวนควรญก้อง
 ชุนแผนชักม้าผยองมาในดงฯ
 เป็นรอยดวงกว้างไกลไพรระหง
 พาวันทองน้องตรงเข้าไร่แดง
 รั้วเรือกหลายชั้นกันหลายแห่ง
 มะเขือพริกกล้วยแห้งมะแว้งเครือ

พวกจะว่าป่าเถินเดินตามกัน
 พายมื่นเหลืองจ้อยลอยผิวเนื้อ
 บ้างนั่งหยอกแยมยืมกันริมผา
 ขุนแผนชักม้ามาทันที

๑๑ ครานั้นจึงท่านยายละว่า
 เห็นคนขี่ม้ามาลนลาน
 ขุนแผนวันทองทั้งสองรา
 เรามาหาว่ายาและรากไม้
 ลูกผู้ชายของยายไปไหนหมด
 เราจะขออาศัยในบ้านนี้
 วันทองให้บัดผูกข้อมือ
 ยายเฒ่าได้ปลื้มก็ดีใจ
 ทำที่อ้ายเอียงเมียงขม้าย
 แต่งทับให้พลันมิทันช้า

๑๒ ขุนแผนสัพยอกหยอกสาวสาว
 สายสร้อยห้อยหูทั้งกำไล
 เจ้าวันทองน้องยืมอยู่ในหน้า
 แล้วยื่นแขนให้ยายดูลายมือ
 ขุนแผนจึงสั่งกุมารทอง
 รีบบอกให้รู้แต่อยู่ไกล

๑๓ จะกล่าวถึงโงมเจ้าขุนช้าง
 ครั้นรุ่งเช้าหาบ่าวได้หลายคน
 ขุนช้างเจ็บจิตให้คิดแค้น
 จะไปทูลพระองค์ทรงศักดิ์ดา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

สาวสาวทั้งนั้นล้วนใส่เสื้อ
 เป็นชาติเชื้อชาวป่าพนาลี
 เห็นคนขี่ม้ามาก็วิ่งหนี
 หยุดยีนอยู่ที่ริมนอกชานฯ
 คนชราแก่เฒ่าอยู่เฝ้าบ้าน
 นี่เจ้านายมาบ้านดูทำไม
 ลงจากหลังม้าพลางทางปราศรัย
 เขาว่ามีอยู่ในภูเขานี้
 เห็นรดผักแต่ผู้หญิงเมื่อตะกี้
 อยู่สักห้าราตรีจะลาไป
 เป็นที่นับถือกระเหรียงไร่
 แก่เรียกไปสาวสาวก็กลับมา
 ครั้นได้บัดหาบยายหัวร่อว่า
 เผือกมันแอมมาด้วยดีใจ ฯ
 คราวหลังเกิดจะหามาให้ใหม่
 แหวนพืรดสอดใส่ทั้งสองมือ
 จะเป็นลูกเขยละว่าฤาหม่อมฤา
 แก่ออ้อหักทลายมากมายไป
 คอยดูกองทัพมาอย่าช้าได้
 พลายไหว่ลาลูกมาบัดดลฯ
 ครวญครางร้องให้อยู่ไพรสณฑ์
 เสื่อหมวกตกหล่นก็ได้มา
 อ้ายขุนแผนมันทำภูหนักหนา
 คิดหากองทัพมาจับมัน

คิดพลางทางสั่งศรพระยา
เร่งรัดจัดคนให้พร้อมกัน
ศรพระยาได้ฟังขุนช้างว่า
ผู้คนหาบหามตามกันไป
ขุนช้างขึ้นช้างนอนครางมา
ให้เร่งช้างวางไสไปเร็วพลัน
ขุนช้างเป็นไขมาในกูป
น้ำตาไหลหลั่งลงถึงตา
ปานฉะนี้แก้วदानาสงสาร
บาทาน้องข้าจะพุดอง
อ้ายขุนแผนมันแค้นเจ้าหนักหนา
ทิ้งศรเจ้าไว้ในไพรวัน
เลือดเนื้อเจ้าจะนองอยู่ในดง
กระดุกน้องกองกลางอนาใจ

๑๑ ศรพระยาปลอบว่าอย่าร้องไห้
วันทองหนีไปเพราะไม่รัก
ทำถึงเพียงนี้มันน้อยใจ
แทบล้มแทบตายหนามหวายพัน
ถ้าแม้ว่ามีรักหักใจทิ้ง
ข้าไทในบ้านออกปลานพลูก

๑๒ ขุนช้างว่ากูไม่ยกรัก
เพราะมันยอกยักลักแหวนทอง
กูจึงตามไปด้วยใจแค้น
ฟันเสียทั้งชายหญิงชิงเอาทรัพย์

ผูกช้างเร็วหาวหามีขม
ให้ทันเวลาจะคลาไคล
รีบผูกช้างมาไม่ช้าได้
ที่เจ็บไข้พวกพ้องประคองกัน
เจ็บระบมหนักหนาแข่งขาสัน
ตัดต้นรีบรัดตัดทางมา
ลูปคล้ำแผลยับตลอดหน้า
โอ้อวกรรมทำมาเจ้าวันทอง
จะเดินดงพงผ่านทั้งห้วยหนอง
แหวนทองจะต้องแลกกับเผือกมัน
ฤๅมันฆ่าดวงใจให้อาสัญ
แหวนทองทั้งนั้นมันเอาไป
ใครจะปลงทราศศพให้สูญได้
ว่าพลางสะอื่นให้อยู่ยักยักฯ
จะเป็นห่วงห่วงโยทำไมหนัก
มีหน้าข้าชักให้ชู้ฟัน
ช่างมีหน้าร้องให้ทำไมนั้น
เพราะวันทองฤๅมิใช่จึงได้ทุกข์
นอนนิ่งอยู่กับเรือนก็เป็นสุข
ฤๅอะไรไม่สนุกเหมือนวันทองฯ
แค้นนักร้องให้เสียตายของ
ตัดมานผลาญกองไว้อย่อยยับ
พบอ้ายขุนแผนจะโถมจับ
รับแต่แม่วันทองไถยลิมไปฯ

๑๑ ศรพระยาหัวร่องงออยู่
เป็นมั่งพลั้งปากไม่จงใจ
ข้ามป่าละเมาะเกาะแก่ง
ลงน้ำขึ้นฝั่งไม่ระวัง

๑๒ ขุนช้างถึงเรือนยิ่งมัวหมอง
ก้าวขึ้นเคหานัยน์ตาลาย
ตรงเข้าในห้องที่ย่อมองดู
ที่นอนหมอนทึบกลิ้งกลาดเรือน
วันทองไม่อยู่เพียงครู่เดียว
สิ้นบุญวันทองของจะไวย
ฉวยหอกมาทูนไว้เหนือหัว
ขอให้เข้าง่ายง่ายตายดีดี
แล้วทิ้งหอกวิ่งออกไปคว่ำไฟ
โยนหม้อข้าวทิ้งวิ่งโกรงโกรง
กลับหมุนเข้าไปข้างในห้อง
แล้วผูกเอาห้อยโหนโยนตัวมา

๑๓ ศรพระยาไต่ย็นก็ตกใจ
คิดว่าคอกหักผลึกประตุ
เอาเขาผูกคอตายสิ้นทั้งบ้าน
มียันดินยันดันไก่อโคง

๑๔ จะกล่าวถึงท่านยายศรีประจัน
ว่าเสียทัพกลับมาไม่เสวย
ถึงบ้านก็เข้าในเรือนใหญ่
ถามศรพระยาไปจะใครรู้

เออจริงพ่อว่ากุहारักไม่
ว่าแล้วไล่ช้างตามทางมา
ลัดเลาะออกทุ่งมุ่งป่า
พอถึงเคหาตะวันชายๆ
ไม่เห็นวันทองก็ใจหาย

กุจะผูกคอตายเสียในเรือน
มานชาดกลาดอยู่ยังกล่นเกลื่อน
เชื่อนขันโตะพานออกพล่านไป
ก็หาใครจะเหลียวจะแลไม่
ทุบต๋อยให้แตกไปเสียบัดนี้
กุจะแกล้งแทงตัวให้เป็นผี
เข้าของทั้งนี้จะไล่ไล่

ฉวยสากแพนไพบลารำไโรง
ตายโหงตามเมียเสียเถิดรา
เอาเชือกผูกคล้องกับเชนผ้า
รื่องจำแก้ด้วยมาช่วยกูฯ
แลไปเห็นเชือกที่ผูกอยู่
แลดูเห็นผูกบันเอาโยง
นี้จะผูกเอาคลานให้ตายโหง
ปล่อยให้เดินโหยงโหยงอย่าแก่เลยฯ

วันนั้นรู้ข่าวเจ้าลูกเขย
เด็กเอ๋ยอิโหไปกับกู
เห็นขุนช้างแกว่งไกวโคงเตงอยู่
เอ็งช่วยดูนั่นขุนช้างมันทำไม

ศรพระยาว่าแม่ไม่เคยเห็น
 ขุนช้างร้องเบื้อเชื่อมันโย
 ยกมือขึ้นไหว้แม่ยายพลาง
 อ้ายขุนแผนทำแค้นเหลือปัญญา
 ลักเครื่องเงินทองของสำคัญ
 ตามมันทันพบที่ต้นไทร
 มันคุมโจรไพรไว้หลายร้อย
 ลูกแทงโจรตายลงกายกอง
 ด้วยช้างเป็นบำมันตะบันแทง
 ลูกไล่หวิดหวิดพอริดดี
 หนามเหนียวเกี่ยวพลัดสะบัดหัน
 ม้าขุนแผนแล่นหนีเข้าป่าไป
 ศรพระยายกข้อปดต่อไป
 หนามไหนไม่คิดไล่ติดตาม
 เพราะโจรปามันกันหาทันไม่
 หอกหักลงเพราะเข้าสักหักกอง
 แต่พอดีพอร้ายเห็นตายมัน
 มันแต่ลวนยินยงคงชาติรี
 ศรีประจันบุญปากกูไม่ยอมเชื่อ
 พลายแก้วมันเจนจบรบบพุ่งเคย

๐ ขุนช้างว่าลูกไม่วายแค้น
 ลูกจะไปเฝ้าพระองค์ผู้ทรงชัย
 ฟ้าผ่าลูกเกิดแม่ไม่เชื่อ
 แม่นแม่ไปได้เห็นในสงคราม

พ่อขุนช้างหล่นเล่นกาฟักไข่
 แก่บ้านแหวได้ลูกออกมา
 ครั้งนี้สุดอย่างแล้วแม่ข้า
 มันลักพาเจ้าวันทองน้องเข้าไพร
 ทั้งเงินตราผ้าพรรณเป็นไหนไหน
 เข้าอาศัยสองคนกับวันทอง
 ชุ่มคอยรายป่าคอยทำจ้อง
 จะคว่ำเอาเจ้าวันทองไม่ทันที่
 ม้ามันเรี่ยวแรงดลบนหนี
 ช้างขี่แปร้นแปร้นแล่นเข้าไพร
 ลูกถูกหนามครามครันจนเลือดไหล
 ลูกจึงมิได้วันทองมา
 ลูกก็ได้ไล่ยิงสกัดหน้า
 ถ้ามันทันก็จะคว่ำตัววันทอง
 แต่มันแทงลูกได้สักพันสอง
 ขุนช้างร้องว่าสุดแล้วคราวนี้
 นี่พวกเราขยันมันจึงหนี
 เก้าที่สิบที่อย่าแทงเลย
 การปดแล้วเอ็งเหลืออีพ้อเอ๋ย
 แนะเอ๊ยเอ็งจะคิดประการใดฯ
 จะตามฆ่าอ้ายขุนแผนให้จงได้
 ทูลขอทัพใหญ่ไปติดตาม
 การกล้ำลูกนี้เหลือไม่เช็ดขาม
 จะชมว่าลูกงามเมื่อรำทวน

ว่าพลางทางสังครพระยา
 กุจะไปอยุธยาเวลาจวน
 ลูกไปอาบน้ำแล้วผลัดผ้า
 หน้าเหมือนสับยับไปเลียดไหลนอง
 ไอ้ตั้งแต่นั้นเมื่อไรเลย
 นี่เป็นหัวของคนก็จนใจ
 ถึงจะเสียสับขังกูไม่ว่า
 ออกเอยใครเลยจะเหมือนเรา
 ลูกหนีจากกระจุกนุงยกทอง
 ห่มส่านพื้นเหลืองย่างเยื้องไป
 ข้ามป่าละเมาะเกาะแก่ง
 วันหนึ่งก็ถึงอยุธยา
 แล้วเดินตรงลงมาหาเรือจ้าง
 ข้ามถึงพาราเวลาเพล
 เด็กเด็กแลเห็นดั้นเชิงแซ่
 หัวแดงดละแวงที่กลางนา
 อีแม่คำอึงมีอีชีครอง
 ขุนช้างทำเมินเดินหัวโคลง

๑๑ เพื่อนขุนนางเห็นเข้าเขาลอบบอก
 เนื้อตัวหัวหูเป็นไรไป
 ขนออกตกไปไม่ติดอยู่
 ห่มส่านนุงยกปกซ่อนซัด

๑๒ ขุนช้างบอกไปร้องไห้ขอ
 อ้ายแผนมันทำเหลือตำรา

ผูกช้างเร็วหว่าเป็นการด่วน
 ในใจหวนคิดคะเนถึงวันทอง
 ตรงเข้ามาถวญเอากะระจกสอง
 ผมเขาตากเป็นร่องฟุ้งรำไร
 ออกเอยผมกุจะขึ้นใหม่
 ถ้าแลกเปลี่ยนใครได้จะแลกเอา
 จะกัมน้ำทูนหัวให้แก่เขา
 นี่แลเจ้าวันทองจึงสองใจ
 ราคาสิบสองซื่อใหม่ใหม่
 ขึ้นคอช้างไสเหย้าเหย้ามา
 ลัดแลงดงรามหนามหนา
 ปลงช้างช้างป่าช้าวัดหน้าพระเมรุ
 ใครเห็นขุนช้างว่าหลวงเถน
 โจงกระเบนนกเงินเดินดุ่มมา
 แม่แม่อะไรมาโน่นเขา
 มันจะกินดับข้าดาลูกโหลง
 มาหลอกลูกกูโยไอ้ตายโง
 ดุ่มโด่งเข้ามาศาลาในฯ
 ท่านเจ้ากรมหมดกจะไปไหน
 ตูรอยไม้เป็นแนวเหมือนแนวพัด
 ฤาไปเที่ยวเกี่ยวขู้คางคกกัด
 ขัดสนสิ่งไรจึงได้มาฯ
 อ้ายพ่อเอ๋ยสิ้นที่ครั้งนี้หว่า
 มันลักพาวันทองของกูไป

ลักทั้งแหวนทองของสำคัญ
ตามกันไปทันที่ต้นไทร
แต่ลั่นถือทวนหอกออกสะพรั่ง
กูใส่ช้างใส่รถบุกกระจ่าย
จะจับอ้ายขุนแผนมันแล่นหนี
กูตามไปไม่พบพอพลบลง
จะทูลขอกองทัพไปจับตัว
เงินทองของอื่นก็ทำเนา

เงินตราผ้าพรรณเป็นไหนไหน
อ้ายแผนคบโจรไพรไว้มากมาย
ไล่ตั้งแหลนหลาวเป็นมากหลาย
ฆ่าตายหลายร้อยผอยผอยลง
หลบลิ้เข้าไปในไพรระหง
จึงกลับมาเฝ้าองค์เจ้านายเรา
ทูลหัวช่วยที่อิ้วพ่อเจ้า
ถ้าได้ตัวก็จะเอาแต่วันทองฯ

ขุนช้างฟ้องว่าขุนแผนเป็นกบฏ

๑๑ จะกล่าวถึงพระองค์ผู้ทรงภพ
เนาในปรางค์มาศปราสาททอง
ตะวันบ่ายชายแสงพระสุริยา
พรายแพรวแก้วทองรองเรือง
เสด็จออกพระที่นั่งบัลลังก์อาสน์
ดำรัสถามเนื้อความราชฎ
ผันพระพักตร์เลียบแลแปรไป
อ้ายขุนช้างฤาใครไปไหนมา
หน้าผากตกลงเป็นริ้วรอย
ไลน์เกลี้ยงเพียงหูตอปริย

๑๒ ขุนช้างประหม่าอยู่เป็นครู
พระจึงมีสีหน้าทประภาษไป
ขุนช้างตัวสั่นอยู่จังก
รับสั่งโยมจึงนั่งพราง
ขอเดชะตัวเกล้ากระหม่อมจวน
บิดาชื่อว่าขุนศรีวิไชย
พี่ชายคนหนึ่งชื่อพันศร
ถัดนั้นศรพระยาราทยา
กระหม่อมจันเมี่ยมือชื่อแก่นแก้ว
ป่วยเป็นริดสีดวงตากลงไป

๑๓ พระองค์ทรงขัดพระทัยนัก
ขุนช้างตกใจได้สติมา

เลิศลบขรณีไม่มีสอง
ทรงครองดริวราชการเมือง
ผ่านฟ้าสรวงทรงเครื่อง
นางในแน่นเนื่องประนมกร
หม้ออำมาตย์หมอบเฝ้าแลสลอน
เป็นตายดัดรอนตามอาญา
นั้นใครหมอบอยู่ข้างท้ายหา
อกใจให้ล่่าเป็นรอยตี
ผมผ้อยย้อยยับเป็นสับสี่
ใครตีมีงมฤาว่าไร
รับสั่งค้างอยู่ไม่ทูลได้
ใครทำไมมีงอ้ายขุนช้าง
พระหมีนศรีตอกเข้าดำผาง
ขุนช้างตัวสั่นพลันทูลไป
ชื่อว่าขุนช้างล่านบ้านรั้วใหญ่
เทพทองนั้นไซ้เป็นมารดา
เขาเกิดมาก่อนเป็นลูกป่า
แล้วจึงถึงข้าพระบาทไซ้
ลูกท่านดาหมีนแล้วบ้านรั้วใหญ่
แต่ตายนั้นก็ไ้หลายปีมา
ใครชักสำมะโนครัวมีงเล่าหา
กราบทูลยังประหม่าอยู่วุ่นวาย

เอาหน้าเป็นหลังหลังเป็นหน้า
 โจรไพร่ใหญ่่น้อยก็มากมาย
 ขุนแผนลูกยายทองประศรี
 กับวันทองสองคนที่ตันไทร
 เขียนด้วยหนามหวายทั้งนายไพร่
 จะผูกคอให้ตายวายชีวา
 ผู้คนตายยับนับร้อย
 มันขี่ม้าหมอกออกไปชก

๑ รับสั่งว่าकुฟงไม่เข้าใจ
 จมื่นศรีธามอ้ายขุนช้างดู
 พระหมื่นศรีรับสั่งแล้วจึงถาม
 ขุนช้างค่อยๆ เล่าเบาใจ
 เดิมทีข้าพเจ้ากับวันทอง
 ผู้ร้ายสะกดโกนหัวเลือดไหลซาม
 ม่านงามงามสามชั้นเห็นลงกอง
 รอยสายสิญจน์วงเรือนไว้รอบราย
 วันทองภรรยา ก็หายไป
 ไปพบขุนแผนกับอาชา
 ขุนแผนคุมโจรไว้หลายร้อย
 พันพวกไพร่ตายกระจายไป
 เขียนด้วยหนามหวายลายจนคอ
 ว่าฆ่าเสียลับไปไม่สู้ดี
 มาครมั้นพระองค์เสด็จไป
 ชิงเอากรุงไกรใต้เป็นเจ้า

เจ้าวันทองขี่ม้าเข้าป่าหาย
 อาวุธตกกระเจายออกเกลื่อนไป
 เงินทองของดีเป็นไหนไหน
 ช่างมัดคางใจไล่เข้ามา
 สายสิญจน์วงไว้รอบเคหา
 ศรพระยาโคตข้างวางเข้ารก
 ข้าวของเล็กน้อยก็พลัดตก
 ยกศาลขึ้นไว้ใกล้ประตู
 เป็นอย่างไรปลายต้นสับสนอยู่
 เป่าหูให้มันว่าอย่าตกใจ
 ว่าแรกเริ่มเดิมความเป็นไฉน
 ปดนมแถมใส่สอดเนื้อความ
 หลับอยู่ในห้องเมื่อยามสาม
 เอาหม้อเขียนปามจนตัวลาย
 ข้าวของเงินตรา ก็สูญหาย
 บัตรพลีมากมายศาลเพียงตา
 ข้าพเจ้าบ่าวไพร่ออกตามหา
 พาว้นทองภรรยาอยู่ร่มไทร
 ชุ่มคอยกระโจมโถมไล่
 จับได้ข้าพเจ้าเอาตัวดี
 แล้วพูดจาทำต่อไปอึงมี
 ถ้าปล่อยไปกรุงศรีจะยึดยาว
 จะชนช้างชิงชัยให้ลิ้นยาว
 ว่ากล่าวหยาบข้าสามานย์

มันปลูกตำหนักป่าพลับพลาแรม
ตั้งที่ลงบังคนชอบกลการ

๑๑ ครานั้นสมเด็จพระพันวษา
เหม่เหม่อ้ายขุนแผนทำแค้นเคือง
เท็จจริงอย่างไรมิได้เห็น
เกิดรบพุ่งกันที่กลางทาง
อ้ายขุนแผนพาเมียไปจากข้าง
อ้ายขุนแผนกลัวดีมีความรู้
ต่อจะวิ่งกระเจิงเข้าเชิงหวาย
ฟังความข้างเดียวเห็นเลี้ยวลับ
เอ็งจงออกไปเป็นแม่ทัพ
เกณฑ์คนห้าพันเลือกสรรไป
ขุนเพชรนั้นให้เป็นปีกขวา
ไปดูให้รู้ที่ลี้กลับ
ตำหนักพลับพลาที่อาศัย
ฟังคำพูดจากาละเมียด
บอกมันว่ากูให้เข้ามา
เกี่ยวข้องหมองกันด้วยอันใด
ถ้ามันมันดื้อดั่งชิงไป
ตัดหัวเสียบไว้ในพงพี

๑๒ ครานั้นพระไวยพระหมื่นศรี
คลานออกมาพลันด้วยทันใด
จัดแจงเลขผาหาเสบียง
บัตรหมายให้ประแดงแย่งยุต

ค่ายป้อมล้อมแหลมเป็นหน้าฉาน
นานไปก็จะเกิดกลีเมืองฯ
ทรงตรึกตราเนื้อความไปตามเรื่อง
แต่ยกเยื้องอยู่กระไรไฉนขุนช้าง
จะเป็นเหมือนมันว่าก็ผิดอย่าง
จริงบ้างเท็จบ้างกุคิดดู
อ้ายขุนช้างตามไปมันต่อสู้
อ้ายขุนช้างเหมือนปูจิ้งจอกยัย
ใส่ร้ายเอาว่ามันเขี้ยวขับ
จึงตรัสกับจมีนศรีจมีนไวย
กำกับรืพลน้อยใหญ่
จงจัดให้พร้อมถ้วนกระบวนทัพ
ขุนรามอินทราปีกซ้ายสรรพ
จับคำอ้ายขุนช้างเอาจริงเท็จ
พิเคราะห์ดูไปให้เห็นเสร็จ
จะขามเข็ดลงบ้างหรืออย่างไร
ถ้อยความจะว่าชำระให้
อย่าได้กลัวตัวมาไม่ฆ่าตี
จับได้จงฆ่าให้เป็นผี
เร่งรีบบัดนี้รีบยกไปฯ
รับสั่งอัญชลีบังคมไหว้
สั่งเวรหมายไปให้พันพุล
นุดคร่ำค่าเถียงกันอุตลุด
นุดลูกเมียมาอยู่อัดแอ

ทหารพลเรือนเกลื่อนกล่น
 มาข้างวางวงจ่ายธงแพร
 เสี่ยงเรียงวางกลางสนาม
 ไหวหาฤกษ์ยกพลไกร
 ให้ไปช่องสุมชุมนุมคน
 ตัวนายไปบ้านก่อนเกิดเรา

๑๑ ขุนเพชรอินทรากลับมาเรือน
 ขุนรามก็กลับมาจับปล้น
 ผู้คนรายเรียงเสี่ยงวาง
 ครั้นค่ำลงพลันมีทันข้า

๑๒ ฝ่ายเมียขุนเพชรอินทราฝัน
 ผ่าอกขว้างหัวใจไปดงดอน
 ปลุกผัวบอกฝันด้วยหัวนหวาด
 เล่าความแต่ต้นจนปลายไป

๑๓ ครานั้นขุนเพชรอินทรา
 ครั้นจะแก้ว่าฝันร้าย
 จึงเอาความดีมากลบเกลื่อน
 เจ้าอย่าสลดรัตนหัวใจ

๑๔ ฝ่ายว่าเมียขุนรามอินทรา
 ตกใจผวาคว่ำสามี
 พ่อจะไปทัพจับขุนแผน
 วิปริตเห็นมีดเป็นอันตราย

๑๕ ครานั้นขุนรามอินทรา
 ประคองโคมโลมเล่าเอาใจ

ผู้คนเร็วแรงอยู่แข่งแซ่
 แลดูหอกดาบออกดาชไป
 หมวกเสื้อเหลือหลามทั้งน้อยใหญ่
 ได้ฤกษ์พรุ่งนี้สี่โมงเช้า
 ที่วัดไชยชุมพลเป็นเหล่าเหล่า
 พรุ่งนี้เช้าเจ้าขุนช้างมาให้ทันฯ
 เสี่ยงเรียงเกลื่อนเมี่ยงจัดสรร
 บ่าวไพร่ทั้งนั้นก็เรียกมา
 มาข้างผูกแหล่งไว้แน่นหนา
 ตัวกับภรรยาเข้าเรือนนอนฯ
 ว่าถูกฟันด้วยดาบเป็นสองท่อน
 ตื่นนอนตัวสั่นประหวั่นใจ
 นื่องฝันประหลาดหาเคยไม่
 นื่องนี้พรันใจอยู่มากมายฯ
 ได้ฟังเมียว่าก็ใจหาย
 จะทุกข์โศกมากมายวุ่นวายไป
 หลับไหลใจเพื่อนหาแนไม่
 แล้วชวนเมียนอนไปในราตรีฯ
 ฝันว่าฟันหักเป็นสามซี่
 พ่อเอ๋ยเมื่อนี้ช่างฝันร้าย
 เมื่อนี้ทุกข์แทนมิ่งขวัญหาย
 นางฟายน้ำตาเขาร่ำไรฯ
 ได้ฟังเมียว่าไม่นิ่งได้
 แม้อย่าได้หวาดหัวนพรันวิญญา

ด้วยตัวพี่จะไปเสียไกลห้อง
 ผัวไปก็จะได้ขุนแผนมา

๑๑ ครั้นรุ่งสว่างกระจ่างฟ้า
 อาบน้ำผลัดผ้าแล้วคลาไคล
 เมียยกมือไหว้แลไปดู
 ดกใจวิ่งไปแล้วโศกา
 เดินมาเมื่อตะกี้ไม่มีหัว
 สมกับความฝันที่พรันใจ

๑๒ ความนั้นขุนเพชรอินทรา
 วิปริตผิตนักรู้ทุกเดือน
 เป็นนางขวางอกดกตะลึง
 ไปทัพหลายครามาแต่ไร
 ออกเอยไหนเลยจะได้กลับ
 ครันมิไปกลัวภัยพระภูมิ

๑๓ ฝ่ายว่าขุนรามอินทรา
 เอาเครื่องคาดตัวพัวพันไป
 เมียเดินมาตามด้วยความรัก
 บันไดไหวยวบหักสวามา
 อัสจรรยหัวนไหวข้างในจิต
 จะตายจากพรากเจ้าผู้เพื่อนกิน
 พลไพร่หน้าหลังสะพรังพร้อม
 พบขุนช้างก็พากันคลาไคล
 เยียดยัดอัดไปในถนน
 ถึงวัดจัดกันเป็นโกลา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

จิตเจ้าจึงหมองประหวันทหา
 ว่าแล้วก็พากันนอนไปฯ
 ขุนเพชรอินทราไม่ช้าได้
 ได้ดาบคู่มือก็ถือมา
 ไม่เห็นหัวผัวอยู่แต่เพียงป่า
 พ่อฟังเมียว่าอย่าเพื่อไป
 ตัวเมียนั้นเห็นเป็นข้อใหญ่
 เข้ากอดตืนผัวไว้ที่กลางเรือนฯ
 ได้ฟังเมียว่าก็หน้าเพื่อน
 เปือนหน้าดูเมียยิ่งเสียใจ
 ยืนชิงตัวสั้นอยู่หัวนไหว
 ก็มีได้เคยเป็นเหมือนเช่นนี้
 คงจะยับลงในป่าพนาศรี
 ขับเมียจากที่แข็งใจไปฯ
 แต่งตัวนุ่งผ้าหาช้าไม่
 ฉวยได้ดาบคู่มือก็ถือมา
 หักใจแต่ลงจากเคหา
 ห้ำหั่นสะบันลงจมดิน
 ครั้งนี้ชีวิตจะสูญสิ้น
 ผินหน้าดูเมียยิ่งเสียใจ
 แวดล้อมตามมาหาช้าไม่
 ปาวไพร่ตามหลังสะพรังมา
 ผู้คนเอิกเกริกอยู่หน้าหน้า
 ท่านแม่ทัพสองราก็พร้อมกัน

จัดหมวดตรวจถ้วนกระบวนหน้า
พลหอกพลจ้าวเกาทัณฑ์

๑ ครั้นได้ฤกษ์ดีให้ตีฆ้อง

หอกดาบปลาบแปลบแวบวับ

พระหมื่นศรีชี้ข้างกลางพล

ขุนเพชรขุนรามตามยาดรา

ขุนช้างชี้ข้างอ้ายกางเภา

ศรพระยาขี่คอขอกระชับ

ผู้คนแลดูเขาหัวเราะ

ที่ไม่เห็นก็เรียกกันเพรียกมา

ข้ามขนอนดอนฟากข้างปากคู

ช้างม้าเยียดยัดอัดแอ

บ้างก็ชิงปลาแห้งแย่งปลาสด

รีบเร่งรีพลอลหมาน

หยุดยั้งตั้งหม้อเสร็จสรรพ

รีบรัดตัดมาเอาทำโพธิ์

๑ ครั้นถึงซึ่งที่ท่าต้นไทร

บอกพระหมื่นศรีพลันมิทันช้า

ผีสาธตยาภลาตออกจาดิน

รอยวิ่งตะเกียกตะกายหนามหวายพัน

เออกระนั้นสิภูตูเชิงหวาย

ฝีมือเอ็งพันนั้นอย่างไร

ขุนแผนอยู่ไหนก็ไม่เห็น

ขุนช้างฟังความถามบ่าวมา

ดาบปืนปืนว่าเป็นเหล่าหลั่น

ระวังชั้นคอยฤกษ์จะยกทัพ

โห่กองปืนลั่นสนั่นศัพท์

ชี้ขั้วม้าข้างสล้างมา

พระหมื่นไวยไล่คนไปข้างหน้า

ส่วนชี้ข้างงาลับคืบ

นั่งเจ้ามาในกูปหัวหงุบจับ

ราทยา นั่งขับข้างท้ายมา

ว่าข้างนั้นล้วนเหมาะกันหนักหนา

ขุนช้างหลบหน้าไม่เยี่ยมแล

ผู้คนมาคูดูเชิงแซ่

หมายมุ่งทุ่งแนเอาตาสาน

พบอะไรเอาหมดมาทุกบ้าน

เย็นลงมิหนานถึงสามโก่

กินแล้วนอนหลับเข้าดั่งโ

แพ้มโหล่หาคอนย่อนย่อนมาฯ

ขุนช้างพรวนใจให้ประหม่า

ตรงนี้ที่ข้าไล่พันมัน

ล้วนพวกมันสิ้นที่เดียวนั้น

พระหมื่นศรีหัวร่ออันคากคากไป

แหลกทลายระยาไม่เอาสำไ้

ฤาอายบ่าวถางให้ได้ตัวมา

จะคิดเป็นอย่างไรให้เร่งว่า

บ่าวว่าเห็นรอยม้ามีต่อไป

จึงพร้อมยอมกันให้ยกตาม
 ถึงจะเข้สามพันเข้าทันใด
 พอพลพร้อมกันในทันที
 ตรงนี้เห็นที่จะชอบกล
 ขุนช้างได้ฟังพระนายว่า
 ร้องเรียกศรพระยาพากันไป
 แลเห็นสีหมอกออกกินหญ้า
 ขุนแผนทอดกลมซมซุ
 ขุนช้างเห็นเจียนหกตกต้นไม้
 กลับยืนป้อนหน้าตาเป็นมัน

๑ ฝ่ายว่าพวกพราयนายขุนแผน
 หลอกหลอนโศดดินแลปล้นพลาหม
 ขุนช้างตกใจโพล่ผลมา
 หล่นลงถึงดินดินตึงตึง
 บอกว่าข้าไปพบอ้ายขุนแผน
 แก้มเมียข้าเจ้าแดงดังเป้งจี

๑ ครานั้นจมีนไวยจมีนศรี
 เอ็งนี้ลูกหลานพันปัญญา
 เมียมึงถ้ามันเป็นแผ่นดิน
 มันเหมือนด้วงรวงไม่ถึงไส้แดง
 ว่าพลาทางสั่งพวกกองทัพ
 ว่าอ้อมล้อมไว้แต่ไกลดา
 บันดานตรวจตราอย่าให้หนีได้
 ฝ่ายพราयบอกนายด้วยทันที

แลหลามดงลั่นสนั่นไหว
 จึงให้รั้วรารอท่าพล
 พระหมื่นศรีร้องเฮ้ยอ้ายอกชน
 แต่งคนสอดแนมดูเป็นไร
 ลงจากช้างมาไม่เข้าได้
 ขึ้นบนต้นไม้สอดมองดู
 วันทองน้องยานอนหลับอยู่
 จูบจับนมจู้พัลวัน
 ศรพระยาคว้าได้พอหัวหัน
 ตัวสั่นเต้นหรบขบคำรามฯ
 เห็นคนก็แล่นมายุ่มยาม
 ชูคำรามเกรี้ยวกราดตวาดอึง
 หลุดมือศรพระยาพลัดตกฝั่ง
 ลูกขึ้นวิ่งจะบึงมาทันที
 กอดวันทองน้องแน่อู่อยู่กับที่
 พระหมื่นศรีโปรดด้วยช่วยกรุณาฯ
 ได้ฟังคดีขุนช้างว่า
 พอไปเห็นเมียมาว่าแก้มแดง
 จนสุดสิ้นป็นก็ไม่แห้ง
 ปานนี้ก็จะแหวงสักสองวา
 สู้จับอาวุธให้พร้อมหน้า
 อย่าเพ่อบุกรุกเข้าคลุกคลี
 แล้วลั่นฆ้องปืนไฟขึ้นอึงมี
 บัดนี้เขาอ้อมล้อมวงมาฯ

๑ ครานั้นจึงโถมเจ้าวันทอง
 กอดผิวตัวสั่นพริ้ววิญญา
 ครั้งนี้ไหนเลยจะเป็นตัว
 กองทัพเขามาตาตาไป
 พ่อจะรบกับเขาได้แล้วฤ
 ไม่ทันทั่วกองทัพจะยับลง
 พ่อกับพาสีมาสีหมอก
 ยังตัวน้องก็มาห่มให้ห่วย

๑ ฟังผิวอย่ากลัวมันเลยเจ้า
 มันเหมือนยุ้งรินที่บินวู
 ถึงคนเดียวที่ตุจสิงหราช
 แก้วพี่เจ้าอย่ามีซึ่งความกลัว
 พี่จะพาเจ้าไปให้พ้นก่อน
 ว่าแล้วเท่านั้นทันที
 รับนางขึ้นนั่งบนหลังม้า
 แกล้งชักม้าผ่านหน้าบรรดาพล
 ภูตพราयरายล้อมมาพร้อมหน้า
 สีหมอกเดินออกด้านขุนราม
 พลปืนพลหอกออกเกลื่อนกลาด
 ครั้นออกมานอกที่ล้อมชิด
 โน่นแฉะผิวนางอยู่ข้างกุบ
 ศรพระยาขี่คอราชอุ
 อันตัวพี่กับน้องแต่สองคน
 เพราะรักเจ้าจะต้องเข้าประจัญบาน

เห็นพลเนืองนองมาหันทักหนา
 น้ำตาหลังตาโศกาลัย
 ทูลหัวพ่อจะคิดเป็นไฉน
 เขาแวดล้อมไว้ทั่วทั้งดง
 มันฉีกคนละมือก็เป็นผง
 ถึงอยู่ดงคนเดียวก็เปลี่ยวใจ
 จะหลบหนีออกกระไรได้
 นี่จะทำฉันทพ่อคิดดู
 อีกสิบเท่าเข้ามาก็จะสู้
 จะมาสู่เปลวไฟไม่รู้ตัว
 มันเหมือนชาติเนื้อหมูมาสู่ผู้
 หัวมันจะแหลกเป็นธุลี
 จะเว้นซ่อนเจ้าไว้ในไพรศรี
 อัญชลีอ่านเวทวิเศษมนตร์
 ขับสีหมอกออกมาจากไพรสนธ์
 สองคนขี่ม้าสง่างาม
 อ่านคาถาเป่าไปให้คนขาม
 เป่าจิ้งจกให้คร่ำขยาดฤทธิ์
 ยืนนิ่งฟังพาดเป็นอักษิษฐ์
 ขุนแผนสะกิดให้นางดู
 อวตูปงามเกลี้ยงจนเพียงหู
 ข้างกรูกันมาตามทั้งสามล้าน
 ไหนจะทนฤทธาเข้ากล้าหาญ
 เป็นตายก็จะต้านดูตามบุญ

ถ้า मैंคนอื่นไกลที่ไหนเล่า

ว่าพลางจูบน้องต้องละมุน

๑ ครั้นมาถึงต้นไทรใบชิต

รับเจ้าวันทองลงจากม้า

ที่จะออกไปดูยายขุนช้าง

ถ้า मैंดีก็จะมีชีวิตไป

สิ้นทัพแล้วจะกลับมารับเจ้า

ว่าแล้วอำมรินทร์สนรยาย

จึงเอาทรายปรายไปรอยรอยล้อม

ตอนหญ้ามาดเป็นหุ่นพลัน

แล้วเสกบริกรรมสาธิต

เอนน้ำมนตร์ประหุนลงทันใด

มีอาวุธครบมือถือประจำ

ต่างเคารพนบนอบยอตน

คอยอยู่ต่อภูเรียกให้รบ

ว่าแล้วก็ขับพาชี

๒ ฝ่ายพวกโยธาทั้งหน้าหลัง

เป็นครูใหญ่จึงได้สดิมา

พระหมื่นศรีว่าเราเมื่อตะก็

ยายขุนแผนขี่ม้าผ่านหน้าไป

ขุนรามว่าข้าพเจ้ามิได้แกล้ง

โน่นแะนี่มีสาส์นงาม

๓ ขุนช้างว่าลูกนี้แค้นนัก

จูบเมียข้าพเจ้าเป็นเท่าไร

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

จะส่งไปให้เขาไม่ว่าวุ่น

เย้ยขุนช้างเล่นแล้วหลีกมาฯ

ร่วมสนิทแสงส่องไม่ต้องหน้า

แก้วตาจงอยู่ที่ร่มไทร

ทำทางมันจะทำให้เป็นไฉน

ถ้า मैंไล่รบเราจะเอาตาย

ครูเดียวมันก็เข้าในป่าหาย

ร้ายพระเวทผูกจิตวันทองพลัน

เป็นกำแพงเพชรป้อมเขื่อนขันธ

ถวนพันวางเรียงเคียงกันไป

เกิดเป็นไฟวับวับดังจะไหม้

ไฟดับหุ่นหายกลายเป็นคน

แต่งตัวกำยำอย่างพหล

ขุนแผนสั่งหุ่นพลไปทันที

จึงตลบไล่พลให้ป็นปี

เร็วรีเร่งออกนอกพนาฯ

ต้องจิ้งจกตั้งเสียบเสมอหน้า

ได้ถามพูดจากันทันใด

ช่างหาจะมีใครจะกระดิกไม่

ออกได้ข้างด้านท่านขุนราม

มันให้แข็งทั้งตัวไข่กลัวขาม

เราไล่ตามจับพันให้บรรลักษ์

มันชักม้ามาเย้ยเล่นใกล้ใกล้

ว่าแล้วขับไพร่สะพรังมา

เสียงปิ่นครั้นครั้นสนั่นดัง
 ขุนช้างหนุไพรไธ้ข้างงา
 ขุนแผนตวาดอำนาจครุฑ
 กองทัพเรรวนป่วนปั่นไป
 กองหลวงล่งไปเป็นกองหน้า
 ที่ไปก่อนดอนไพร่ออกไปรับ
 ตีม้าล่อแผ่แผ่แซงจมีนไวย
 หลบเข้าสับคืบให้ลับคน

๑๑ ครานั้นหมื่นศรีกับหมื่นไวย

เฮ้ยขุนช้างอย่าทำแต่ล่าลอง
 ว่าพลางเอาช้างออกยืนหน้า
 ร้องบอกว่ารับสั่งบังคับ

๑๒ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท

ชักม้าเร่งวิ่งแข่งสงคราม
 ไพร่พลพร้อมหน้าล้วนอาวุธ
 ฤๅเกิดประจามิตรข้างทิศใด
 ขุนเพชรขุนรามก็ออกมา
 นั้นข้างใครแอบข้างอยู่ข้างนี้
 ต้องเพ่งเพียงควงจิ้งจุก
 อ้ายคนนั้นแลมันตีม้าล่อโครม

๑๓ ขุนช้างขัดใจดังไฟเผา

เหวี่ยงไหลโซมล้านกระบาสับ
 จ่องทองร้องล่อพ่อเล่นได้
 ว่าพลางลั่นฆ้องร้องอึง

ทวนธงพร้อมกันประชันหน้า
 โล่ม้าวิ่งเข้าชิงชัย

คนหยุดแข็งเปล่าไม่เข้าใกล้
 มิได้เป็นระเบียบกระบวนทัพ

ปีกซ้ายปีกขวาก็กลายกลับ

ขุนช้างขับไล่ช้างมากลางพล
 จับฆ่าเสียให้ได้ร้องสับสน

ไล่ช้างกูจะชนชิงวันทองฯ

ขับช้างขึ้นไปแล้วด่ากอง

เราทั้งสองเป็นใหญ่มาในทัพ

โถมมือเรียกม้าขุนแผนกลับ

ให้เรายกทัพมาติดตามฯ

เชื้อฤทธิ์ราวี่ไม่มีขาม

ถามว่านี่ทำออกมาทำไม

เครื่องยุทธสารพันจะไปไหน

จงบอกให้รู้แจ้งแห่งคดี

โยธาแน่นไปในไพรศรี

ดูแสงแดงริบหรี่เหมือนตามโคม

ทำไมหลบซบพักตร์ทำอำโฉม

ฤๅใครจับอ้ายโสมมานำทัพฯ

ตบเข่ากุดฟันมันดับ

เออพ่อและจับเอาตัวมีง

ทะนงใจมีหน้ามาทำชิง

อ้ายพ่อเจ้าเข้าให้ถึงจับเอาตัวฯ

๑๑ พระหมื่นศรีหมื่นไวยขัดใจคำ
 เพื่อนมากอุ่นใจจึงไม่กลัว
 พุดพรวดล้าถลากเลอะ
 ว่าพลางทางตอบขุนแผนพลัน
 บัดนี้พระองค์ผู้ทรงเดช
 ให้เรายกพหลสกลไกร
 ด้วยตัวลักเมียขุนช้างมา
 คบพวกโจรป่ามาพะพิง
 ให้ปลุกตำหนักป่าพลับพลาแรม
 ที่บังคนตั้งวางอย่างเจ้านาย
 ฆ่าบ่าวขุนช้างเสียร้อยเศษ
 ถือตัวมัวเมาว่ามีฤทธิ์
 จับขุนช้างเมียด้วยหนามหวาย
 แล้วทำหายถึงพระองค์ให้ทรงเคือง
 บัดนี้พระองค์ผู้ทรงเดช
 ขื่อที่ทำทุจริตผิดทำทาง
 ให้มาสืบดูที่อยู่ก่อน
 ถ้าไม่ต้องฟ้องหากก็ทำเนา
 เกี่ยวข้องหมองกันด้วยสัตวี
 ซึ่งฆ่าคนขุนช้างเสียกลางไพร
 คำขุนช้างทูลกับเราดู
 เจ้าอย่ากลัวภัยไปด้วยกัน

๑๑ ขุนแผนตอบคำพระหมื่นศรี
 จะว่าไปโยเล่าไม่เข้ายา

จะพุดจาติดีมีแต่ยั่ว
 รวากับตัวกล้าหาญชาญณรงค์
 เพราะมีเงอะมันจึงขอดตลอดขวัญ
 ซึ่งถามนั้นจะเล่าให้เข้าใจ
 ปกเกล้าโลกทั้งน้อยใหญ่
 ออกมาได้สวนทราบซึ่งเท็จจริง
 เข้าป่าพันกรุงทำสูงสิง
 เยอหยิ่งยกตัวเป็นเจ้านาย
 ค่ายป้อมล้อมแหลมเป็นมากหลาย
 ยักย้ายทำเทียมเจ้าชีวิต
 ก่อเหตุตั้งตัวไม่กลัวผิด
 ทำที่ราวกับคิดกบฏเมือง
 อับอายทั่วกรุงฟุ้งเฟื่อง
 ยักเยื้องจะให้ออกมาชนช้าง
 ทราบเหตุทรงนึกอางขนาง
 ยังกลางแครงพระทัยจึงใช้เรา
 ถ้าเห็นแท่นแน่นอนให้จับเจ้า
 ให้รับเจ้ากับตัววันทองไป
 จะปรึกษาตัดสินตัดสินให้
 ก็โปรดให้ไม่เอาซึ่งโทษทัณฑ์
 ไม่เห็นสิ่งไรอยู่เป็นแม่นมั่น
 วันทองอยู่ไหนไปเอามาฯ
 ความหลังยังมีอยู่หนักหนา
 นี่เมียข้าฤาเมียขุนช้างจริง

ขอภัยเกิดเหตugelokันหมด
 เกิดความใหญ่หลวงเพราะช่วงชิง
 ขุนช้างยกมาถึงป่าใหญ่
 ว่ากันดีดีมีผ่อนตาม
 จนอยู่ไม่สู้ก็ทำตาย
 ขันม้าฝ่าพลจนสุดแรง
 เตะระบุมหลังจึงปลั่งพลาด
 แดกหนีมีไปในไพรวัน
 ซึ่งนายขุนช้างสืข้างปอก
 กลับไปทูลเอาว่าเราดี
 ดีฉันพูดตามจริงทุกสิ่งไป
 ซึ่งว่ามีรับสั่งมาบังคับ
 จวนตัวด้วยกลัวพระอาญา
 เชิญพระนายยกทัพกลับไป
 ตัวดีฉันจะไปต่อภายหลัง
 จงเมตตากับดีฉันช่วยกันทาง

๑๑ ครานั้นพระหมื่นไวยหมื่นศรี
 เจ้าก็เป็นคนดีมีวิชา
 จะทรงพระโกรธว่ามาปะ
 ความเก่าของเจ้าจะจมไป
 มาไปเสียด้วยกันก็เป็นไร
 ถ้า मैंเจ้าหัวหาญทำรานทาง

๑๒ ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
 เพื่อนมากหากจะให้ถูกแล้ว

ใครคิดก็เห็นอยู่ทุกสิ่ง
 หึงเดียวเท่านั้นจึงมีความ
 สิ่งไพร่พรั่งพร้อมให้ล้อมหลาม
 ไล่ช้างจุ่มง่ามเข้าไล่แทง
 ขาดิชายๆจะวิ่งทิ้งแหล่ง
 แทะเข้าหอกหักสีกเจ็ดคัน
 พวกขุนช้างขี่ลาดก็หวาดหวั่น
 ข้าเจ้าได้ไล่ฟันเมื่อไรมี
 หัวดลกก็เพราะความอารามหนี
 ถ้อยที่ถ้อยพันกันทั้งทัพ
 สิ่งไรก็มีได้จะถลอกกลับ
 ให้ตัวข้าพเจ้ากับวันทองไป
 เพราะหาว่ามีใครจะช่วยไม่
 เพ็ดทูลแก้ไขให้ตามทาง
 ยังพอคลายกริ้วลงเสียบ้าง
 เพ็ดทูลตามทางที่จริงมาฯ
 ได้ฟังว่าที่ขุนแผนว่า
 เจ้าพูดจาเห็นผิดจริงไป
 ยังเลยละลี้กลั้หาจับไม่
 พระทัยจะเห็นด้วยขุนช้าง
 จะแก้ไขมลทินให้สิ้นอย่าง
 จะไล่ช้างแทงม้าคว้าเอาตัวฯ
 นิ่งคิดขบฟันสั่นหัว
 ถ้า मैंชั่วก็จะยับครั้งทัพลาว

เข้าที่บังคับดับโทโส

จึงเบี่ยงบ่ายตอบความตามเรื่องราว
ที่ไปคงไปเป็นไรมี

เมื่อพระนายมิได้กรุณา

จะไสช้างเข้าแทงแย่งเอาตัว

คนเดียวเหมือนหนึ่งแมลงวัน

ก็สำหรับแต่จะยับลงกับที่

ข้าพเจ้าเท่านั้นก็สนใจ

๑ พระหมื่นศรีหมื่นไวยครั้นได้ฟัง

เหวยกองทัพบีบเป็นอย่าให้ตาย

ให้อยิงปืนดับสาหัสโห่

หอกดาบวาวแวนแปลบปลาดดา

เสกข้าตัวดำนานาจรุท

ชักสีหมอกไว้มองประจัญ

๑ ฝ่ายขุนเพชรขุนรามปึกซ้ายขวา

เหม่ออ้ายแผนอาจจิตคิดคด

ไสช้างพลเหล็กเป็นเปิกกา

โอหังดังกูไม่รู้แกว

สาหัสขัดขึ้นพระโองการ

เชื่อว่าตัวดีมีฤทธิ์ครั้น

ใครเลยเหยยเขาจะไหวมีง

กูรู้จักพ่อแม่แต่ไรมา

แม่มีงอเฒ่าทองประศรี

พระทรงภพฆ่าฟันให้บรรลัย

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

จะเกิดความใหญ่โตไปถึงจำว

ตีฉันทล่านั้นด้วยกลัวพระอาญา

ใช้ว่าจะหลบหนีหนีหน้า

พูดจามีแต่จะฆ่าฟัน

ถึงกลัวจะให้ไปอย่างไรนั้น

จะโผผินบินคั่นเข้ากองไฟ

จะเมตตาปราณีหาไม่มี

ถ้าจะขึ้นจับไปไม่เมิ่งตาย

โกรธสั่งรื้อพลสิ้นทั้งหลาย

ไพร่นายปืนหอกออกประดา

ขุนช้างโผล่ตีฆ้องร้องเอาหวา

ขุนแผนแสนกล้าก็อ่านมนตร์

คนหยุดยืนแข็งแรงแสงชน

กุกาก่อนจะเป็นคนทรยศ

เห็นผู้คนปืนผาเจียบไปหมด

เป็นกบฏจะเอาแผ่นดินแล้ว

ชี้หน้าว่าเหวยไธพลายแก้ว

เชื่อแถวของมึงแต่เพียงนั้น

เอิบเอื่อมจะผ่านไอศวรรย์

ถึงจะได้ขอบขัณฑเสมา

เขารู้ถึงว่าไม่สมวาสนา

พ่อมึงชื่อว่าอ้ายขุนไกร

บินนั้นไปล้อมกระบือใหญ่

ตัดหัวเสียบไว้ที่กลางดอน

รับสั่งทั้งโคตรญาติกา

ซอนซอนออกจากพระนคร

มิ่งอยู่กับอีเฒ่าเขาชนไก่

ไปรบเชียงทองมาว่าตัวดี

ได้ตีมิทันจะถึงปี

ทำซู้แมร์รักลักเข้าไพร

เจ้านายรักใคร่ไม่รักตอบ

อย่าหมายเลยว่าจะปลอดรอดชีวิต

๑๑ ขุนแผนแค้นใจตั้งไฟวับ

อ้ายปากบอนซ่อนหัวกันเข้ามา

ถึงมิ่งก็ไม่ยินอยู่คำฟ้า

พลัดตกหลังช้างวางโค้งโค้ง

ว่าพลางทางร้ายพระคาถา

ออกจากดงรังสะพรั่งพรู

ขุนแผนขับม้าเข้าดาโถม

พวกหุ่นวิ่งกลมดั่งลมพา

ฤทธิ์มนตร์บนฟ้าเวหาพยับ

แผ่นดินดังจะคว่ำจะไป

อาสาหกเหล่าเข้าด้านต่อ

ดั่งพินหินบิ่นหักกักกระเด็น

ดาบหอกดอกป่ายประกายวาบ

ปืนจังก่าง่านกยกลงยัน

ปืนดับกลับซ้ำเข้าดำดิ่ง

จนสิ้นสุดอาวุธแลศาสดรา

ตัวมิ่งแม่พาไปเร้นซ่อน

ย่อนไปอยู่บ้านกาญจนบุรี

บวชที่วัดส้มใหญ่ไ้ชีหนี

ได้เป็นที่ขุนแผนแค้นไว

หลบหนีมาคิดกบฏได้

คมมิ่งไม่ได้ไว้เป็นมิตร

ทำชอบกลับระยำมาทำผิด

ไสข้างวางชีวิตกระชั้นมาฯ

จับฟ้าพื้นแกว่งแสงสง่า

นิเนทาผีเปล่าเปล่าเมื่อเข้าโลง

วันนีงูจะฆ่าให้ตายโหง

เมียเป็นหม้ายโล้งโค้งเป็นเมียกู

เรียกหุ่นหนุนมาเป็นหมู่หมู่

โห่ร้องก้องกู่เป็นโกลา

จู่โจมห้าพันพันทัพหน้า

แซงสองข้างม้ามาทันใด

มีดกลุมคลุ้มคลับสะท้านไหว

เพราะพระมนตร์ดลให้บันดาลเป็น

หอบหืดขึ้นคอสูเต็มเขิน

ไม่เข้าหุ่นหนุนแผ่นเข้าฟาดฟัน

หอกดาบหักร่นจนถึงกัน

โผงถูกลูกนั้นกระดอนมา

ไม่หวาดไหวโล้งเข้ามาหา

พวกอาสาแยกแตกกระจุย

ขุนช้างไสช้างวางเข่าไพร
 ช้างตรงเข้าในดงมหาหมุย
 ช้างวิ่งเข้าไพรไม้ไล่ลัด
 ขุนช้างพลัดผลงหลังกึ่งไป
 ขุนช้างวางขึ้นบนตอไม้
 ขุนแผนพันคนร่นกรูกรู
 ขุนรามแทงกรอกด้วยหอกใหญ่
 ขุนแผนถาโถมเข้าโรมรัน
 โดดจากหลังม้าฟาดบ่าจับ
 ขุนรามสิ้นใจเลือดไหลริน
 ขุนเพชรอินทราเข้ามาช่วย
 แทะอกขุนแผนแสนสะท้าน
 ขุนแผนโผนขึ้นช้างจ้งคอฟัน
 ดาบลั่นเลือดฟาดเหมือนชาดเช็ด
 พวกหุ่นโห่ฮึกสะอึกไล่
 พระหมื่นศรีไสช้างวางไปลับ
 ขุนช้างเห็นช้างพระหมื่นศรี
 พ้อช้างเจียดเข้าไปใกล้ตอไม้
 พระหมื่นศรีแลมาเห็นขุนช้าง
 เอาด้ามขอป้ายเข้าชายโครง
 พระหมื่นไวยตกใจว่าขุนแผน
 หัวแตกเลือดย่อยห้อยโจงแดง
 พระไวยไสช้างมาพรวดพรวด
 พวกไพร่พลแตกกระเจาย

ตกใจผ้าผ่อนก็ล่อนลุ่ย
 ศรพระยาร้องอยู่เกาแกรกไป
 หมวกพลัดหัวพลามดังตามได้
 ช้างตื่นวิ่งใหญ่ชี้ไหลพुरु
 ผ้าผ่อนล่อนไปดังอ้ายหู
 ถึงขุนรามตรงจู่เข้าประจัน
 ถูกไหลไม่ถนัดสะบัดหัน
 ฟันขุนรามตกช้างลงกลางดิน
 ล้มพับพื้นอ้าคะมำด้น
 สิ้นคนหนึ่งแล้วอ้ายตัวการ
 ชักหอกกรอกกรวยเข้าต่อด้าน
 อยู่ยงคงปานกับเหล็กเพชร
 จะฉาดขาดสะบั้นดังมือเด็ด
 กลับขึ้นม้าระเหิงมากกลางทัพ
 ฟันกองทัพยับไปเป็นดัดดับ
 ลับดับโยนยวบสวบสวบไป
 ร้องว่าช่วยลูกที่อีพ่อข้าไว้
 เกะขึ้นท้ายได้ไปตะโพง
 มีดหน้าดาฟางว่าเสือโคร่ง
 ขุนช้างร้องตายโง่อื้อฉานเอง
 พลอยเอาด้ามหอกแพ้นเข้าตำเป้ง
 ปืนช้างเหยิงเหยิงแทบตกตาย
 หางชี้ตั้งกรวดเข้าเชิงหวาย
 วังชมงมฉายไปพुरुพुरु

บ้างรักตัวกลัวตายตะกายวิ่ง
 เอาหัวมุดเข้าในโพรงโค้งโค้งคู้
 บ้างขอขมาเพื่อนกันมันกลับดำ
 บ้างล้มตื่นแค้นแค้นตั้งแหมวคลาน
 บ้างกุก้องร้องว้ายน้ำลายฟอด
 สิ้นเรี่ยวสิ้นแรงตะแคงเขา
 บ้างมัวหนรีโตนกันดำผาง
 สำคัญว่าขุนแผนแหงนบอกไป
 พระหมื่นศรีไสช้างวางเข่าพง
 ได้ยินเสียงแกรกรากกระดากกลัว
 ช้างม้าล้าเลื่อยคนเหนี่ยวจุก
 พระหมื่นศรีเห็นขุนช้างช้างตันโพธิ์
 ขุนช้างว่าลูกขึ้นท้ายช้าง
 ตื่นเกินว่าเสือร้องเพรื่อไป
 ไปรดเมตตามรรยายังตกยาก
 ข้าวสิ้นจะกินแต่รากแงง
 พระหมื่นศรีขัดใจเข้าไล่ตอง
 เตะขุนช้างหกล้มลงโค้งโค้ง
 พระไวยดำว้าอ้ายขุนช้างถ่อย
 นายไพร่บ่นบ้าตำระม

๑ ความนั้นจึงโฉมเจ้าขุนแผน
 ชักสีหมอกกลับมาไม่ช้าที่
 เปลื้องเครื่องเยื้องย่องลงท้องธาร
 หอมกลิ่นรวยรินชื่นใจ

ปีนผาป่าทั้งกลิ้งเกลื่อนอยู่
 ไส้กุออกถนัดยัดลนลาน
 อ้ายชีข้าสันทอปริยจ้าน
 ว่าอ้ายล้านนี่ครอกมันหลอกเรา
 กูไปไม่รอดแล้วอีพ่อเจ้า
 ครั้นเห็นเขาจะทิ้งก็วิ่งไว
 ร้องครางหวัพยกมือไหว
 อีพ่อเอ๋ยอย่าทำไมข้าขอตัว
 บุกขลุ่ลัดดงไม่เห็นหัว
 พอลโผล่เพล้ม मुख มัวถึงสามโก
 คะมอมกะมุกหิวอ่อนนอนดาไหล
 ร้องพุดโธ่ถามว่ามาอย่างไร
 ตีลูกถูกสี่ข้างจำไม่ได้
 อ้ายขุนแผนแน่นไล่เอาพอแรง
 ต้องตราตราทอตัวหัวระแหง
 แสงเดือนจะสว่างต่างไฟโพลง
 ยังคะนองถึงแม่อ้ายตายโหง
 โอยซี่โครงลูกหักสะบักจม
 อย่าสำออยเพราะมึงจึงแหลกล่ม
 บ้างซุดเผือกมันตัมกินตามมีฯ
 คลายแค้นกองทัพที่กลับหนี
 ลงชำระวาริสำราญใจ
 บัวบานก้านชูดูไสว
 ลูบไล้ขัดสีลูบไล้เอง

ล้างดาบที่ปราบณรงค์รบ
ผลัดผ้ามาหาเจ้าวันทอง
เห็นญาติไม่เล่าเจ้าวันทอง
ขุนเพชรอินทราที่ฆ่าตาย
แม่เฒ่าแล้วพี่ไม่ทำหัน
มันก่อเหตุเภทพาลที่สานตาม
เว้นแต่สองพระนายกับขุนช้าง
กระโดดวังทั้งของเสียมากครั้น
ขุนช้างผัวนางมันแทงพี่
ครั้นพี่จะฟันให้บรรลัย
พี่สู้อดอมทนอมจิต
แม่เฒ่าไม่คิดถึงวันทองน้องยา
เชิญเจ้าออกไปในที่รบ
ช่วยเก็บกอบหอบห่อไว้เอาบุญ

๑๑ ออกเอยเมื่อไรวลจะวายแค้น

ข้าทำวลบ่ถึงเขาเมื่อไร
ตั้งแต่ข้ามาหาหกว้น
ยังจะค่อนข้างได้ไม่ลืมเลย
ญาติเห็นว่าน้องนี้มีรักเจ้า
เว้นแต่ไม่กลืนไว้อย่างเดียว
อดอยากหามากพลูไม่มีเคี้ยว
รบฟุ้งกันมากี่ช้านาน

๑๒ เจ้าพุ่มพวงดวงตาของพี่เอย
เราก็กินทุกข์ยากมามากแล้ว

จับจับสอดฝักสะพักต้อง
แนบน้องเหน้อยมาก่อยพาคล้าย
ผัวน้องนำทัพมาหลายหลาย
สองนายด้วยกันกับขุนราม
นี้ถ้อยคำมันนั้นหยาบหยาม
จึงเกิดความไพร่ตายเสียหลายพัน
พี่ไม่ได้ไล่ล้างให้อาสาญ
พาพากไพร่กันระยำไป
หลายที่แทบไล่ทะลักไหล
เกรงใจเจ้าวันทองจะโกรธา
เพราะคิดรอบคอบเป็นหนักหนา
นำที่จะยับลงเป็นจุน
คงจะพบเสื่อผ้าท่านดาขุน
กอดนอนหน้าจะอุ่นสบายใจ
เหลือแสนก่อนขอพิไรให้
เจ็บใจจริงจริงมาเยาะเย้ย
แต่ชื่อเสียงเขานั้นมิได้เอย
เคยปากเคยใจเสียจริงเจียว
จึงมาเฝ้านี้ดั้นแน่นเขี้ยว
เจ้าโกรธแล้วก็เที่ยวจะคอยพาล
สู้อดเบรี้ยวเค็มมันทั้งคาวหวาน
จนอาหารแห้งสดก็หมดแล้ว
อย่ากังวลนักเลยนะน้องแก้ว
คงจะต้องผ่องแผ้วสักเวลา

ผลไม้ในดงยังคงอยู่
จะปรารมภ์ไยเล่าไม่เข้ายา
ว่าพลาอิงแอบแนบน้อง
ตั้งยาทิพย์หีบถูกบรรเทาใจ
รวยวันสรวีระยับไม้
จัดบุพาทคลาดคลาพนาถอน
นำไขลงคลาเคลื่อนมาคล้าคลาย
โคบุตรสังขัตต์คันทร
ชาติเชื้อเนื้อเกิดในป่าต้น
สืตอเดินเกริ่นโกรกตะโกรงตาม
พยัคฆาหมายฉม้นเขม้นหมอบ
ฉม้นแล่นโลดโดดกระจุย
เยี่ยงผาโผผกตกชะงัก
กระบือเถื่อนแขวงอนดูล่อซด
สกุณามาวังระงมร้อง
ปันป้อนผ่อนเหยื่อยยับเคียง
ชะนีน้อยเหนียวไม้พิไรไทย
จิ้งหรีดกรีดกริ่งที่กิ่งไทร
สุรียาสายันท์พระจันทร์เปล่ง
แสงสอดตรอดใบพระไทรทอง
น้ำค้างค้างใบพระไทรหยด
หนาวลมห่มเนื้อวันทองทิพย์
ดูเดือนเพื่อนฟังเรไวร้อง
กอดประทับรับขวัญให้รัญจน

พอลดเซยขึ้นชูประสาป
อุตสาห์เกิดเจ้าอย่าเศร้าไป
ต้องเจ้าเดือนจิตพิสมัย
พระพายพัดระบัดใบให้ชวนนอน
ไสยอแสงลงอ่อนอ่อน
ฝูงกุญชรเข้าชฎระบัดฟง
ทั้งพังพลายเนียมนิลดูระหง
อานวยพงศ์สุประดิษฐ์ตระหง่านงาม
เอกทันต์ทอกทนต์พิณายหลาม
ค่อมข้ามขอนขัตตะโค่งคู้
กระโซกหอบโฮกคินกระจุยจุย
ตะกุกคู้ควบขึ้นเบรพพด
น้ำลายเลียถูกหักก็หายหมด
กระเจิงจตจกกลิ่นสะบัดเกลี้ยง
แซ่ซ้องปึกษาประสานเสียง
ส่งเสียงลอยลมระงมไป
วิเวกไวโยนเล่นเห็นไสว
เรไรหิ่งห้อยดังขับร้อง
ประไพเพ่งแจ่มแจ้งด้วยแสงส่อง
จำเพาะต้องสองเจ้าประทุมทิพย์
พระพายพัดตกเผาะลงเปาะปริบ
ซุบซิบชื่นชมเมื่อลมชวน
แนบน้องแนมนมชมสรวน
ถนอมนวลจนระยับหลับไปฯ

๑ จะกล่าวถึงกองทัพที่ยับยั้ง
แต่คอยกันสองวันที่ไม่ไพบ
ให้นับได้ถ้วนหน้าสักห้าร้อย
ทั้งขุนเพชรขุนรามอินทรา
เพราะอ้ายขุนช้างอ้ายตายहां
พ่อแม่ก็จะแผ่ลงเป็นเกวียน
ไม่ตายก็หวายแล้วควานนี้
กลับไปใครเหลือก็เนื้อบุญ
ศาสตราผ้าผ่อนก็ล่อนแก่น
มีงรักแม่ไม่ตลอดทอดอวย

๑ ขุนช้างว่าโทษลูกก็ไม่ได้
ทำกระไรลูกเมียก็เสียดาย
กลัวจะเล่นติดตามคำรามก้อง
ก็จะวิ่งปะเลงโทษเอ็งกู
ขุนเพชรขุนรามปิกซ้ายขวา
เมื่ออ้ายขุนแผนมันแน่นพัน
มันพันขุนเพชรขุนรามตาย
ใครจะเรียกหาใครก็ไม่มี

๑ พระหมื่นศรีขัดใจพระไวยดำ
กลัวว่ากูนี้หนีก่อนมัน
มีอยู่ไหนได้แทงอ้ายขุนแผน
มีอยู่ไหนหลังรังไพร่พล
หัวหูเหมือนมีงนี้สันที
ถีบตองเท่าไรไม่ละวาง

อยู่ยังสามโกตันโพธิ์ใหญ่
ที่รอดตายอยู่ได้ก็กลับมา
อยู่น้อยกว่าที่ตายเป็นหนักหนา
ปิกซ้ายปิกขวาก็ตายเตียน
พาไปพามาให้ถูกเจียน
ไม่ต้องพิกมาเทียบบังสกุล
อีกสักทีหมดโคตรแล้วอ้ายขุน
ฉาวเพราะแม่คุณอ้ายขุนช้าง
คิดขึ้นมาว่าแค้นนี้สุดอย่าง
ขึ้นช้างพ่อได้หาไม่ตายฯ
ของใครทิ้งวิ่งไปก็ของหาย
ปะถูกเมียพระนายก็ลองดู
ไม่เชื่อใครมาลองมั่งคูดู
ใครจะสู้ใครจะเรนได้เห็นกัน
ข้าเป็นกองหน้าฤๅไม้นั้น
ข้าแทงถูกมันถึงแปดที
ข้าเหลียวเห็นพระนายขับช้างหนี
จนใจแล้วจึงหนีมาด้วยกันฯ
อ้ายข้ามีขอตลอดขวัญ
เมื่อขุนแผนไล่พันอ้ายสองคน
ยังจะแค้นมาว่าอ้ายหน้าชน
ใครเล่าวิ่งชนขึ้นท้ายช้าง
ขึ้นช้างกูตีด้วยขอผาง
แม่มันไหนช้างกูขึ้นมา

ร่ำท้าวข้ากับพี่ศร

หมายจะจับจิกหัวเอาตัวมา

พระไวยหัวรอฮามิงว่าจริง

ครั้นผู้คนพร้อมกันในทันใด

ขุนช้างกับร่ำท้าวศรพระยา

ต้องแสงตะวันเป็นมันยับ

ครั้นข้ามขนอนปากคู

นึกอายรีบลัดเข้าวัดวา

ปลงช้างปลงม้าวอยู่อีกทีก

ตะวันเย็นจวนดับลงลับไพร

ต่างคนต่างไปยังบ้านเรือน

ลูกเมียมาตามถามคดี

ที่ล้มตายไปเสียเมียร้องไห้

บ้างลมจับพับไปมิได้ลุก

๑ ฝ่ายว่าเมียขุนเพชรขุนราม

หัวฟองสยองสยดใจ

ต็อกไอ้เจ้าประคุณแอ้ย

เมื่อแก่ผืนเมียวิดวกอกสะทีก

เห็นศีรษะหายไปเมียได้บอก

พ่อไม่เชื่อเนื้อกรรมที่ทำได้

ใครใครได้กลับมาบ้านเรือน

ชั้นบ่าวไพร่ไปด้วยก็กลับมา

ซากศพจะโหมอยู่กลางรก

จะเป็นเหยื่อเสือสาบที่กลางไพร

แทงฟันมันอ่อนพระนายชา

พอช้างพาข้าหนีก็จวนใจ

ถ้าช้างไม่วิ่งลงดับไหล

พระหมื่นศรีนายใหญ่ให้เคลื่อนทัพ

ชี้ช้างวางมาหัวหงบหงับ

พระหมื่นศรีชี้ขับช้างพลายมา

ผู้คนแลดูเป็นหนักหนา

มิช้าก็เข้าในกรุงไกร

สองพระนายครองตริกนึกหวั่นไหว

เฝ้าแผนยังไม่ได้ในวันนี้

พวกเพื่อนมาเยี่ยมกันอิงมี

พูดจาพาด้วยความทุกข์

กลิ้งเกลือกเลือกไปไม่มีสุข

นวดคลำปล้ำปลุกกันอุ่นไปฯ

ฟังข่าวบอกความก็ร้องไห้

ทอดตัวลงในที่นอนนิก

ไม่ควรเลยอดวายตายกลางศึก

ครองตริกแต่วันนั้นให้พรั่นใจ

ได้ห้ามว่าอย่าออกเป็นทัพใหญ่

ขึ้นไปจนพอมรณา

พ่อไปตายกลางเถื่อนไม่เห็นหน้า

พ่อแก้วแววตาเมียลับไป

เวทนาผ้าจะปกหามีไม่

จะทั้งเนาเปื่อยไว้อยู่พุง

เนื้อหนังก็จะถมธุลีทราย
กระดุกกลาดดาตกระเด็นอยู่เป็นกอง
ถึงสิ้นบุญพ่อคุณก็ตามที่
ราชวัติฉัตรชั้นจะครันครบ
ประทีปจะประเทืองเรืองอร่าม
แขวนย้อยห้อยดวงพวงสุวรรณ
จำหลักลายโลงฉลุทอง
ผูกเพดานดาวกระจายลายเบญจรงค์
กลองคุ่มลายจะก้องกึก
พีปาย้ายายจะรายเรียง
ไอ้เจ้าประคุณของเมียเอ๋ย
ดังแก้งหนีเมียไปไม่เอ็นดู
พฤษาสลึงจะต่างฉัตร
เป็นปีกกลองฆ้องย่าประจำยาม
เมฆหมอกมัวฟ้าเวหาหน
เขาเขตจะสังเกตเป็นม่านเวียน
จะนอนแรมโรยร้างอยู่กลางดง
ต่างคนต่างกระจัดพลัดพราย
ว่าพลางทางซ่อนหัวกร้อน
ระบมดรมอกวิดกตัน

๑๑ ครั้นอรุณรุ่งรางสว่างแสง
พระหมื่นศรีหมื่นไวยก็เคลคลา
ทำนเจ้าคุณผู้ใหญ่ก็ได้ถาม
ครั้นได้เวลาก็พากัน

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน
จะกลิ้งเกลือกเลือกหญิงอยู่ริมหนอง
พี่น้องน้อยใหญ่มิได้พบ
ถ้าอยู่ที่เหยาเรือนได้ปลงศพ
ดบแต่งตั้งไว้ให้สมกัน
รูปเทียนติดตามแต่งจัดสรร
กลิ้งชั้นผูกฟูดุบรจ
กระจิงรองรายเรียงเคียงระหง
นิมนต์สงฆ์สวดเสนาะเพราะสำเนียง
เวลาตึกแซ่ซ้องประสานเสียง
พวงญาติพร้อมเพรียงสะพรั่งพรู
กระไรเลยเด็ดกายไปตายอยู่
เมียมิได้เชิดชูให้ศวงาม
เสียงสัตว์กลางป่าพนาหนาม
ดาวเดือนเคลื่อนตามต่างรูปเทียน
ต่างเพดานดาตบฉวัดเจวียน
ดินเตียนต่างตะกอนที่รองกาย
ใครจะปลงศพพอให้สูญหาย
ต่างคนต่างตายไม่เห็นกัน
สนั่นห้องเรือนในให้โศกาลัย
จนนิ่งอันหมดเสียงด้วยโศก
แจ่มแจ้งจังหวัดพระเวหา
ขุนช้างเข้ามาอยู่พร้อมกัน
ทราบความเกรงกลัวให้หวาดหวั่น
เข้าทอพระโรงพลันทันใด

๑๑ จะกล่าวถึงพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์
สถิตย์ปรากฏมาศปราสาทชัย
สำราญราชหฤทัยอยู่ในที่
จำเริญเรียวร้องซ้องสำเนียง
สระสรทรวงเครื่องเรืองระยับ
พระสนมเชิญเครื่องมาเนื่องนอง
พระสูตรรูจกร่างกระจ่างองค์
อันพวกไปทัพที่กลับมา

๑๒ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
เห็นพระหมื่นศรีกับหมื่นไวย
ขุนช้างหมอบข้างพระหมื่นศรี
ด้วยเรื่องขุนแผนแสนสงคราม

๑๓ ครานั้นหมื่นศรีเสาวรักษ์ราช
กราบทูลไปพลันทันใด
ได้ยกกองทัพขับพลไป
ยังท่าบ่อดินพันมา
พบขุนแผนวันทองทั้งสองคน
แลไปสิ่งไรก็ไม่มี
โดยถ้ำรื้อคาเผกจะเหลกอยู่
จึงยกต่อไปในพนา
ให้ขึ้นต้นไม้ลอดสอดแนมดู
ทั้งตัวขุนแผนแสนฉกรรจ์
อันพวกโจรป่าหาเห็นไม่
ทั้งที่ทางห่างชิดเที่ยวด้อมมอง

ทศทิศลือลอบพิภพไหว
นางในแฉกล้อมอยู่พร้อมเพรียง
ดนตรีขับขานประสานเสียง
พอย่ำเที่ยงเสด็จออกนอกห้องทอง
จับพระแสงยุรยาตรผาดผ่อง
ประทับท้องพระโรงรจนา
พวกขุนนางกราบลงไม่เงยหน้า
ภาวนาร้อนตัวด้วยกลัวภัยฯ
ทอดพระเนตรแลมาหาข้าไม่
ไม่เห็นขุนเพชรและขุนราม
พระพันเบิ่งตำรัสตรัสถาม
ตามไปได้มาฤ่ว่าไรฯ
แหลมฉลาดปัญญาอัชฌาสัย
ชีวิตอยู่ใต้พระบาทฯ
ถึงด่าบลด้นไม้ไทรสาฯ
ขุนช้างชีว่าที่ตรงนี้
อาศัยใต้ต้นพระไทรศรี
ทั้งที่ฉนวนแลพลับพลา
นี่ดูไปไม่เหมือนขุนช้างว่า
จนถึงป่าห้วยจะเข้สามพัน
เห็นมาปล่อยอยู่ในป่านั้น
สองคนเท่านั้นกับวันทอง
ได้ใช้ไพร่เล็ดลอดเที่ยวสอดส่อง
ทั่วท้องป่าใหญ่ก็ไม่มี

ทั้งดำหนักพลับพลาหาเห็นไม่
 ขุนแผนวันทองขึ้นพาขึ้น
 กระหม่อมฉันจึงเร่งพวกโยธา
 วันทองขุนแผนก็แสนล้น
 วันทองซ่อนเร้นหาเห็นไม่
 พอปีกซ้ายปีกขวามาพรั่งพร้อม
 โดยข้อคี่ซึ่งมีเหตุ
 เกี่ยวข้องหมองกันด้วยอันใด
 ขุนแผนตอบมาว่าวันทอง
 ได้สว่สนปลุกหอยอยู่ด้วยกัน
 ขุนช้างลงว่าขุนแผนตาย
 ขุนแผนมาพบนางวันทอง
 ขุนช้างยกทัพขับพล
 สั่งไพร่ไล่ฟันให้บรรลัย
 ฝ่ายว่าขุนเพชรกับขุนราม
 ลำเลิกเบิกกล่าวยาววี
 มีหน้าซ้ำว่าทรยศ
 ลำเลิกถึงโคตรปราณเป็นหวานกอง
 แม่มิ่งชื่ออี่เฒ่าทองประศรี
 พ่อมิ่งตายโหงเสียแต่ไร
 ว่าแล้วขับไพร่ไล่ช้าง
 ขุนช้างร้องสาหัสจะจับตัว
 ขุนแผนหลีกหนีถึงสามครั้ง
 ขุนแผนจึงขับม้ามาประจัน

จึงสั่งไพร่ให้อ้อมล้อมที่
 ขับขี่หักออกนอกกองทัพ
 ถ้วนหน้าไล่หลามให้ตามจับ
 ขับพลไปทันกระชั้นล้อม
 แต่ขุนแผนอยู่ในตำแหน่งอ้อม
 เกล็ดกระหม่อมจึงบอกขุนแผนไป
 ว่าโปรดเกล้าให้หาอย่าช้าได้
 จะทรงตัดสินให้เป็นทางธรรม
 เป็นเมียของขุนแผนเป็นแม่แม่นั้น
 จนตัวขุนแผนนั้นไปเที่ยงทอง
 แม่ยายยกเมียให้สมสอง
 เมียของขุนแผนก็เอาไป
 ปะกันที่ต้นพระไทรใหญ่
 ขุนแผนขัดใจจึงตอบตี
 หยาบหยาบไม่ว่าให้ต้องที่
 ว่าขุนแผนทำกระสือลั้ววันทอง
 เป็นขบถคดโหดทำจงหอง
 ว่าพ่อของมิ่งชื่ออ้ายขุนไกร
 มิ่งหนีไปบวชวัดส้มใหญ่
 มิ่งบังอาจใจไม่เกรงกลัว
 เข้าลุยล้างขุนแผนจะตัดหัว
 ไพร่พลมุ่งมัวเข้าพาดฟัน
 กองทัพไม่ยังไล่ห้าห้า
 ฟันถูกขุนรามอินทราตาย

ขุนเพชรอินทราภิเษกด้วย
 แดกวิ้งกระจัดพลัดพราย
 เดิมคนยกไปได้ห้าพัน
 เหลือพวกกองทัพลับพารา

๑๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช

ให้เคื่องขุนพระทัยตั้งไฟลง
 ดังสายฟ้าผ่าฟาดพระสุเมรุ
 เหวยอ้ายนายทัพปลัดทัพ
 ช้างม้าอาวุธกันับพัน
 แสนขลาดชาติชั่วตัวจัญไร
 เสียแรงเลี้ยงไว้ไม่ได้การ
 ชอบแต่เมียเส่งลงไปคุก
 หากว่ามีไซ้หาไหนมา
 ไม่ทันเห็นรอยตีนพวกศัตรู
 อ้ายชาติหมากาลิเห็นชีเสื้อ
 ดีแต่จะเยอหยิ่งนั่นสิ่งเดียว
 หวีผมหย่งหน้าอ้ายบ้ากาม
 ดีแต่ฉ้อไพร่พลเงินกิน
 ชอบแต่ตัดหัวให้สันโคตร
 เลี้ยงมึงไว้โยยายหน้ากู
 เร่งมีตราอายัดด่านขนอน
 ทัวทั้งจังหวัดสังกัดไป
 แม้นอ้ายขุนแผนอยู่แห่งไร
 จำให้มันคงส่งตัวมา

ไพร่พลมอดม้วยเสียมากหลาย
 อาวุธหลุดหายไม่ได้มา
 ดายเสี้ยนสี่พันห้าร้อยกว่า
 แต่สี่ร้อยกับห้าสิบห้าคนฯ
 พังเหตุสงครามมาแต่ต้น
 กระเทียมบนพระที่นั่งเพียงพังทับ
 เอนถึงดินดอนสะทอนกลับ
 ไพร่พลกุกกิบระยาไป
 มันคนเดียวเท่านั้นไม่สู้ได้
 ทุตอ้ายใจผู้หญิงเที่ยววิ่งชุก
 หนักบาปชีเปล้าเปลืองข้าวสุก
 ยังมีหน้าวิ่งบุกมาบอกกู
 ถ้าข้าศึกอื่นไกลให้ไปสู้
 เห็นแต่ผงคลี่วักก็วิ่งเกรียว
 วิ่งแหกแฝกเผื่อไม่แลเหลียว
 ลอยลากหางเกี่ยวประตูดิน
 คีกรเสียสงครามไม่เอาสัน
 เล่นลั่นเหลาะแหละแคะเลือดปู
 อ้ายคนโหดชั่วช่าอย่าให้อยู่
 ดูก่อนกลาโหมมหาดไทย
 แว่นแคว้นแดนนครน้อยใหญ่
 เมืองใหญ่เอกโทศรีจัตวา
 จับตัวให้ได้อย่าเช่นฆ่า
 ในท้องตราชื่อเสียงให้บอกไป

รูปร่างสูงดำดำขาว
สั่งเสร็จพระเสด็จคลาไคล

๑๑ ครานั้นท่านเจ้าคุณผู้ใหญ่
เขียนหนังสือครบฉบับประทับตรา
ถึงหัวเมืองไหนให้กำชับ
ตำรวจรับท้องตราพากันไป
เมืองเอกโตศรีจัตวา
ด่านช่องกองป่าบรรดามี

หนุ่มสาวสำคัญให้รู้ได้
เข้าในแท่นที่ศรีไสยาฯ
ไม่นอนใจเรียกเสมียนมาพร้อมหน้า
เอามาส่งให้ตำรวจไป
จับขุนแผนจำส่งมาจงได้
ยังปากได้ฝ่ายเหนือด้วยทันที
ก็ทำตามท้องตราทุกหน้าที่
แจ้งคดีบอกไปให้ทั่วกันฯ

ตอนที่ ๒๑

ขุนแผนลู่แกโทษ

๑๑ จะกล่าวถึงขุนแผนแสนสนิท
อาศัยอยู่ในพนาวัน
ข้ามขึ้นเรือร่มพนมพนัส
อิงแอบแนบเนียนวลละออง
ไว้ฟูกถูกเนื้อวันทองอ่อน
เพลินฟังวังเวงเพลงเรไร
มิดล้นแสงเทียนประทีปส่อง
บุปผชาติสาธเกสรขจรลง
เรณูเวลหวานหอมมารวยริน
เนือยฉิวปลิวรสสุมาลย์

๑๒ วันทองน้องนอนสนิทฝัน
สิ้นฝันพลันตื่นด้วยตกใจ
น้องฝันว่าได้เอื้อมถึงอากาศ
ถนอมชมอมชื่นแล้วกลืนพลาง
แล้วยังมีชายหนึ่งนั้นสามารถ
ทิ้งไปให้มิดทุกเวลา
ดวงตาควักไปไม่ได้คืน
มิดมัวชั่วช้ากว่าเก่าไป

๑๓ ขุนแผนฟังฝันให้หัวนิจิต
ดวงใจเจ้าจะได้ซึ่งลูกยา
จะสิ้นความทุกข์ร้อนผ่อนวิโยค
ลูกในครรภ์เจ้านั้นจะเรืองฤทธิ์

เรืองฤทธิ์พรึงเพริศเจิดจัน
สองคนด้วยกันกับวันทอง
สิ้นวิบัติไพร่ไม่มีช่อง
หนุนแต่ขอนไม้รองสำราญใจ
เหมือนนอนเตียงทองอันผ่องใส
พิณพาทย์ไพเราะล่อลวงสำหรับคง
ก็ผ่องแสงจันทร์กระจ่างสว่างส่ง
บุษบงเบิกแบ่งระบัดบาน
พระพายพัดประทีปกลิ่นหวาน
ประสานสอดกอดหลิबरจับไปฯ
ถนัดจำสำคัญหาลืมไม่
ปลอบปลุกผิวให้ทำนายนาง
ประหลาดเต็ดสุริยาลงมาล้าง
สว่างทั่วตัวน้องถนัดตา
องอาจแคะควักเอาตาขวา
น้องนี้โสกออนาถใจ
กลับเอาดวงอื่นมาเย้นให้
จะติร้ายจันใดช่วยบอกมาฯ
คิดเห็นทั้งคุณโทษเป็นหนักหนา
เหมือนฝันว่าได้ชมพระอาทิตย์
ที่ร้อนโรคล้างโรจะไปปล่ปลิด
เป็นคู่คิดควรเราจะพึงพา

ที่ฝันว่าดวงตากระเด็นจาก
ครั้นจะบอกออกอรรถให้ชัดมา
ชักชวนนวนลางให้ล้าหน้า
เผือกมันตมกันตามอยู่ไพร

๑๑ วันทองนึกถึงฝันให้พรันจิต

อนิจจาทุกข์ยากลำบากตัว
สารพัดขัดสนจนยาก
มาซ้ำท้องสองทุกข์เข้ระทม
ถ้าแม่อยู่เรือนเห่ยาลูกเจ้ามี
มีลูกเหมือนหนึ่งมีมณีดวง
เจ้ามาเกิดเหมือนหนึ่งจะแก่งฆ่า
จะเลี้ยงดูอย่างไรในไพรชิต

๑๒ ครานั้นขุนแผนแสนสวาดิ

วิปริตคิดเห็นเป็นอย่างไรว
จะอยู่นั้นนานนักไม่ได้น้อง
พระทรงฤทธิ์จะคิดเคืองระคาย
จำจะออกนอกดงที่เราอยู่
ซ่อนเร้นมิให้ใครพานพบ
ว่าแล้วเรียกพราয়ทั้งหลายมา
ชวนวันทองน้องลาพานวัน

๑๓ ร่มรื่นพื้นพรรณบุปผา

ขุนแผนชักม้าคลาไคล
ที่เชิงเขาเหล้าพรรณมิ่งไม้
รกฟ้าขานางยางตะเคียน

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

จะลำบากมากมายไปภายหน้า
กลัวว่าวันทองจะหมองใจ
ต่างชำระกายาผ่องใส
หาลูกไม้เงาะพลับกระจับบัว
คิดคิดเห็นจะท้องต้องคำฝั
เกลือกกลัวปิดพิรุณลีลม
แสนลำบากยวดยิ่งทุกสิ่งสม
ยิ่งทุกข์แล้วยิ่งถมมาทับทรวง
จะยินดีเหลือแสนเฝ้าแหนหวง
นี้มีมาให้เป็นห่วงเมื่อสิ้นคิด
มันไม่น่ายินดีแต่สักหนิด
คิดคิดก็กำสรวลสลดใจ
ประหลาดแล้วมีท้องมาร้องให้
จึงเอาใจปลอบนางให้แต่งกาย
ดูทำนองเหตุภัยยังไม่หาย
เห็นไม่วายสงครามมาตามรบ
ไปตามหมู่ภูผาหาที่หลบ
กว่าเรื่องราวจะสงบด้วยนานวัน
แล้วผูกม้าสีหมอกขมิขมัน
ขึ้นม้าพากันเข้าป่าไม้ฯ
สะอาดดาซ้อซูดุไสว
บัดใจถึงเขารธรรมเขียร
ลมพัดกวัดไกวอยู่หันเทียน
กันเกราดระเบาดระเบียนแลชิงชัน

สนลักกรักขีตันท่ายาน
 ปรางปรูประตู่คูมุกมัน
 เต็งแต้วแก้วเกดอินทนิล
 ขวิดขววดราชพฤกษ์จิกแจง
 กระพ้อเงาะระจับกระจับบก
 ผักหวานดาลด้าล้าโย
 ไทรโศกอุโลกโศกพาย
 พลับพลวงม่วงมันเงินหนา

๑๑ นกกระยางลงล้งได้ตังจิก
 ดูเหว่าจับเถาตำลึงแล
 นกขมิ้นจับเถาขมิ้นเครือ
 สาลิกาพาหุหมู่เที่ยวจับ
 กระทาบักหาตัวเมียจ้อ
 ค้อนทองร้องรับกันปีกปีก
 ไก่ป่าขันแจ้วอยู่แนวไพร
 หาวังเรียกคู่อยู่กับดิน

๑๒ รอนรอนอ่อนแสงพระสุริย
 ครันถึงธารท่าซาลาลัย
 ปลดอานม้าพลางทางเปลื้องเครื่อง
 ต่างกินอาบซาบเย็นเส้นโลมา
 เต็ดฝักหักรากกระชากจูด
 ขุนแผนเปลี่ยนเปลือกง้าวคูขาวอน
 หม่อมเอ๋ยฉันไม่เคยจะกินราก
 เชื่อพี่ล่องหน่อยอ้วยนัก

ฉนวนฉนวนคล้าคล้าจกจั่น
 เที่ยงพันกระเพราสะเดาแดง
 ร้อยลั่นดาดุ่มชุมแสง
 สมุลแว้งแทงทวยกล้วยไม้
 กระทกรกเกลำพอสมอไซ
 มะเฟืองไฟไข่เฝ้าสะเดานา
 โปนายไกรกว้างอ้อยช้างหว่า
 บั๊กษาเพรียกว่องร้องจ้อแจ
 ลูกอัปากรกร็องวอนแม่
 เห็นลูกสุกแดงแจ้เข้าจิกกิน
 คานเหยื่อเมื่อลูกแล้วไผ่ผิน
 เขาคุคู่ถิ่นอยุธยากรมก
 ชูคอปีกกางหางหก
 นกคุ้มเปรียวปรี้อกระพือบิน
 เขี่ยคุ้ยขุยไผ่เป็นถิ่นถิ่น
 หยุดกินวังกรากกระตักไปฯ
 ชักมัวเลียบลงตรงน้ำไหล
 ขวนวันทองน้องให้ลงจากม้า
 แล้วชวนนางย่างเยื้องลงสู่ท่า
 บุษบาบานช่ออรชร
 เผลาะผลูดรากเลื้อยละล่อนจ้อน
 ว่าอณลอองกินเถิดน้องรัก
 กลัวคันปากแสบลิ้นจะกินผัก
 กลัวแต่จกจิตใจเมื่อได้รส

ก็นั่นบัวหัวเดียวจะให้ข้า
หม่อมไม่มีฉันนี่ก็จะด
เออกระนั้นหม่อมดำลงไปซัก
เก็บบัวย้วยวนชวนสบาย
แล้วขึ้นจากท่าพากันจร
รุ่งเช้าเที่ยวไปในพนา

๑๑ ครานั้นขุนแผนแสนคะนอง
ครั้นล่วงหลายเดือนก็เดือนใจ
อลัทธิลือเลื่องสมเพชเวทนา
มาอยู่ในป่าเปลี่ยวเที่ยวซังตาย
แต่คิดมาคิดไปกองใจตัน
จะย้อยยับอับจนแล้วคราวนี้

๑๒ ครานั้นจึงโหมเจ้าวันทอง
ฉงนนักซักถามไปตามตรง
เหตุไฉนร้องให้อยู่ฮักฮัก
กว่าจะไม่อยู่เป็นคู่ซิด

๑๓ โอ้แสนสุดสวาทของพี่เอ๋ย
อันตัวเจ้าเท่าเทียมกับดวงใจ
พี่รักเจ้าเท่ากับเมื่อแรกรัก
สิ่งใดมิได้ระแวงแคลง
น้ำตาตกอกจะครากด้วยยากอยู่
คงจะคลอลูกยาไม่เข้าไป
เราสองคนจนใจไร้ที่อยู่
หยูกยาสารพัดจะกันดาร

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

อนิจจาตัวหม่อมจะยอมอด
บัวไม่หมดดอกเจ้าเฝ้าเสียตาย
ฉันจะเลือกหาผักหักง่ายง่าย
ต่างค่อยคลายเหน็ดเหนื่อยที่เมื่อยล้า
หาที่หลับนอนที่ในป่า
ทนลำบากยากมาไม่มีภัยฯ
ตั้งแต่พวันทองมาป่าใหญ่
ด้วยกรรมกรรมหนักได้เจ็ดเดือนปลาย
จะคลอลูกหยูกยาไม่หาง่าย
จะหมายพึ่งใครได้ก็ไม่มี
สงสารลูกในกรรมกรรมนั้นสิ้นที่
ก็โศกสะอื้นให้อยู่ในคงฯ
เห็นผ้ามัดหมองก็พิศว
หม่อมจงแจ้งความไปตามคิด
ฤาแคลงรักแห่งใจไม่สนิท
ฤาระอิดระอาที่ว่าไปฯ
อย่าคิดเลยที่หาเป็นเช่นนั้นไม่
สิ้นสงสัยแล้วเจ้าอย่าเสียคทาง
ด้วยประจักษ์เห็นใจไม่กินแห่ง
ที่จะแจ้งจริงเจ้าอย่าเศร้าใจ
ที่ดูตู่เห็นท้องน้องเติบโตใหญ่
จะได้ใครรักษาพยาบาล
เปลือยขัดขาวเพราะห่างบ้าน
ที่นอนหมอนมุ้งม่านก็ไม่มี

ยังส่วนลูกผูกเเมะก็ขาดครบ
จะกรำฝนทนแดดทั้งดาปี
ยังลูกอ่อนก็จะอ่อนแต่อาหาร
ทั้งผิวเมื่อยแสนอนาถเพียงขาดใจ

๑ ครั้นค่อยวายกำสรดสลดจิต

ไต่ย็นข้าวเล่าๆออกซื้อมา
ใครขัดสนจนไปก็ได้พึ่ง
ท่านก็มักเมตตาปราณี
เราก็เป็นคนดีมีวิชา
แก้คาถายาประหวั่นพรันใจ
พระองค์ก็คงรับสั่งถาม
ทั้งพอหวังด้วยกำลังวิทยา
อุ้มวันทองน้องสงขึ้นสีหมอก
ชักม้าสะบัดอย่างเอียงกราย
สงสารนักด้วยล็กเอเลื้อเหลือ
ดันดัดลัดไปดังใจปอง
ซุดเผือกมันสู้กันมาตามจน
สิบวันคั้นพเนมพนาพา
พอถึงวัดจันทร์ตะวันพลบ
พักอยู่ศาลาขวางข้างกุฏิ
บริการทำผลงหลายเลห์
แล้วบังกายให้หายทั้งอาพา

๑ จะกล่าวถึงท่านพระพิจิตร
ลงนั่งกลางบ้านสำราญครัน

พี่ปรารภลูกน้อยจะหมองศรี
เราเฝ้าคอยากอยู่เท่าใด
นำราคัญคิดมาน้ำตาไหล
สุดอาลัยแล้วก็ทอดกันโคกฯ
ขุนแผนคิดตรองตรึกแล้วปรึกษา
ว่าพระพิจิตรบุษบานั้นใจดี
ถ้าโทษถึงชีวิตจะเป็นผี
อันตัวพี่กับเจ้าจะเข้าไป
พี่คิดว่าหาเป็นกระไรไม่
ถึงจะส่งลงไปใถ้อยุทธยา
ความเก่าเรายังที่อยู่หนักหนา
ว่าแล้วผูกม้าเรียกภูตพราย
ขับออกจากป่าเวลาสาย
ไม่ควบขับให้ระคายชย่อนท้อง
ค่อยประคองต้องเฝ้ามิให้หมอง
ถึงห้วยหนองหญืดทุกระยะมา
พักร้อนผ่อนปรนมาในป่า
ชักม้าเข้าพิจิตรบุรี
แวะเคารพรูปพระชินสีห์
จนเข้าแสงอัคคีจึงไคลคลา
เป็นแสห์จุดแจ่มเฉลิมหน้า
ตรงมายังจวนเจ้าเมืองพลันฯ
พระอาทิตย์ตกดินสิ้นแสงฉัน
สว่างแจ้งแสงจันทร์กระจ่างตา

ให้บ่าวเล็กเล็กมาเล่นไล่
ทั้งนางนารีศรีบุษบา
ออกมานั่งกับผ้าห่มเด็ก
เดือนหงายกลางบ้านสำราญใจ

๑๑ ครานั้นขุนแผนกับวันทอง
เข้าไปไม่มีใครทักทาย
ลงจากม้าพลันทันใด
แล้วคลายเวทบังกายมิได้นาน
หมอบลงตรงหน้าทั้งสองท่าน
เชื่อใจในพระเวทวิทยา

๑๒ ครานั้นพระพิຈิตบุษบา
ชะรอยคนต่างเมืองข้าเลื่องดู
ดูราหูมน้อยกับนางงาม
บ้านช่องตำแหน่งอยู่แห่งใด

๑๓ ครานั้นขุนแผนแสนสุภาพ
ขุนแผนจึงบอกไปจับพลัน
ตัวข้าชื่อขุนแผนแสนสงคราม
จึงเล่าเรื่องความไปดังใจปอง
ขุนช้างชิงนางจากหอห้อง
ล้างทัพยับตายกระจ่ายไป
วันทองท้องแก่น่าสงสาร
ครั้นจะพากันเข้าไปเหย้าเรือน
รู้ว่าเจ้าคุณเอ็นดูสัตว์
ฝากชีวิตข้าพเจ้าทั้งสองรา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ชอบใจห้าวร่ออยู่ร่วนรำ
ซึ่งเป็นภรรยาผู้ร่วมใจ
อ้ายลูกเล็กเล็กมาเล่นไล่
ท้องนางนั้นก็ให้ทำเดือนปลายฯ
ทั้งสองบังตัวให้สูญหาย
มองดูแยบคายเห็นขึ้นบาน
ผูกสืหมอกไว้ประคูปัน
ผ้าเมี่ยงก็คลานเข้าวันทา
ขุนแผนอ่านมนตร์เป่าเข้าหนักหนา
ว่าลิกตริกตราถึงคุณครูฯ
เห็นชายหญิงเข้ามาวันทาอยู่
จะใคร่รู้จักถามเนื้อความไป
เดินตามกันมาจะไปไหน
เป็นอะไรเมี่ยงฤทธิ์น้องกันฯ
กับวันทองก็มกราบลงที่นั่น
ตัวลูกอ่อนนั้นชื่อวันทอง
ดั้นแดนตรงรามาทั้งสอง
เดิมวันทองชื่อพิมพิลาไลย
ข้าจึงลักวันทองเข้าป่าใหญ่
จนใจอยู่ป่ามาหลายเดือน
กลัวจะเกิดเหตุการณ์ขึ้นกลางเดือน
เกรงจะเหมือนทำกรรมให้มารดา
จึงตัดตัดดัดตรงมาหา
เจ้าคุณกรุณาได้โปรดปรานฯ

๑๑ ครานั้นพระพิจิตรบุษบา
ทั้งต้องเดชพระเวทอันเชี่ยวชาญ
เรียกข้าให้เอามาไปผูกถือ
ฟังคำพ้อว่าเจ้าอย่ากลัว
ว่าพลางทางสั่งพวกบ่าวข้า
ขุนแผนวันทองทั้งสองคน
นางศรีบุษบาให้ผ้าผัด
นั่งบนหมอกกลางที่ข้างใน
ทั้งสี่คนกินเสร็จสำเร็จกิจ
ให้อยู่เรือนข้างหอดต่อออกมา

๑๒ จะกล่าวถึงนางแก้วกิริยา
ไต่ตัวออกจากขุนช้างไป
อาศัยอยู่เรือนเพื่อนบ้านเก่า
ชายใดได้เห็นก็ต้องดา
ข้อขายวายล่องแต่ของถูก
วันเช้าทำฉลากหมากผาดดี

๑๓ ครานั้นขุนแผนแสนสันท
อยู่ที่เรือนหลังใหม่ข้างในจวน
พระพิจิตรบุษบาให้อาศัย
แต่นานไปที่ไหนความจะมิด
สั่งกำชับกรมการด่านคอย
ใครจับได้ให้ส่งไปพารา
จะร้อนถึงพระพิจิตรผู้บิดา
สักหน่อยก็จะพลอยเป็นโทษทัณฑ์

ฟังผิวเมื่อนำสาธสาร
ให้รักสองคนปานดังลูกตัว
จูงมือขึ้นจวนทั้งเมียผัว
ดีชั่วไว้พ้อจะผ่อนปรน
ให้จัดหาสำหรับอยู่สืบสน
ชำระคนอาบนํ้าสำราญใจ
กระแจะแบ่งแต่งจัดมาส่งให้
พระพิจิตรเรียกให้กินข้าวปลา
พระพิจิตรให้จัดซึ่งเคหา
สามีภริยาค่อยบานใจ
แต่ได้เงินสิบห้าขุนแผนให้
อยู่ในกรุงศรีอยุธยา
เขาก็ช่วยบำรุงรักษา
นางอุตสาห์เจียมตัวว่าผัวมี
ลูกไม้ขนเมสลิ้นเจี
ยาบุหรีเพชรรูปนไพบทองนวลฯ
พระพิจิตรจงรักบำรุงสงวน
มาได้ถ้วนเดือนหนึ่งว่าพึงคิด
รักใคร่เหมือนบุตรสุจริต
ด้วยพระองค์ทรงฤทธิ์ยังไกรธา
อายัดช่องใหญ่น้อยไว้แน่นอนหา
ด้วยโทษฆ่าคนตายเสียหลายพัน
ที่เมตตาเลี้ยงดูให้อยู่แน่นอน
ที่พูดนั้นว่าจะบอกไปขอไว้

เมื่อพระองค์ยังทรงพระพิโรธ
 ถ้านิ่งอยู่รูล้ำวถึงกรุงไกร
 คิดพลางทางปรึกษาเจ้าวันทอง
 พี่เกรงว่าอยู่ไปในพิฉิตร์นี้
 จะขอให้พระพิฉิตร์ท่านบอกส่ง
 สารภาพรับผิดชอบให้การ
 เหตุด้วยตัวเราเข้ามาหา
 โทษทัณฑ์นั้นเล่าจะเบาบาง
 เมื่อจะเอาโทษทัณฑ์ฉนั้นใด
 ได้ถือหน้าพระพิพัฒน์สัจจา
 ถือตามคำโบราณเท่านั้นว่ามา
 ยากง่ายตายเป็นประการใด
 พี่รักเจ้าสู่อะชีวิตรแลก
 จะแก้ไขมิให้น้องต้องอาญา

๑๑ ครานั้นวันทองมองโสมมา
 อุดส่าห์กลั้นโศกมาแล้วว่าไป
 เราผิดชีวิตถึงบรรลัย
 ต้องกระทรวงส่งพระราชอาญา
 พวกแตกทัพคงกลับไปกราบทูล
 ถึงในจิตไม่คิดทรยศ
 ยากเย็นจำเป็นต้องจำไป
 น้องมิได้อาลัยแก่ชีวิ
 น้องกลัวสิ่งเดียวแลพ่อเจ้า
 ไม่นอนตายเสียยังเต็มใจ

ที่ไหนจะโปรดยกโทษให้
 สั่งให้ส่งลงไปจะเสียที่
 น้องรักผู้ร่วมชีวิตพี่
 คงจะมีเหตุภัยให้รำคาญ
 ลงไปอยู่ขามหาสถาน
 ด้านทานข้อฟ้องของขุนช้าง
 มิได้ไปจับมาแต่ปากกว้าง
 เห็นมีทางข้างจะกรุณา
 ก็ตามใจด้วยเรานี้เป็นข้า
 จะหลบลิ้นหนีหน้าไปทำไม
 ว่าว่าน้ำเข้าหาจะเข้ใหญ่
 ให้เป็นไปตามกรรมที่ทำมา
 ถึงจะแหลกครั้งนี้พี่ไม่ว่า
 ก้มหน้าไปเกิดอย่าเศร้าใจ
 ได้ฟังผิวว่าน้ำตาไหล
 น้องได้ใคร่ครวญทุกสิ่งมา
 ด้วยฆ่าฟันนายไพร่เสียหนักหนา
 ข้าหลบลิ้นหนีหน้าดังคนคด
 เป็นคำมูลว่าเราคิดขบถ
 จะนั่งกตความไว้วักไม่ดี
 จะตายเป็นเป็นกระไรให้รู้ที่
 เมื่อมีโปรดปรานก็ตายไป
 จะขึ้นเฝ้าส่งให้ขุนช้างใหม่
 ว่าพลางสะอื้นให้อยู่ไปมาฯ

๑๑ ขุนแผนประคองวันทองน้อย
 เช็ดน้ำตาพลางทางพูดจา
 แม้นพระองค์มีทรงพระเมตตา
 จะก้มหน้าเกิดใหม่ให้ได้ดี
 อันจะส่งเจ้าไปให้ขุนช้าง
 จะฆ่ามันมิให้ทันได้เจ้าไป
 ปลอบปลางทางชวนเจ้าวันทอง
 แล้วเข้าไปในห้องของบิดา

๑๒ ครานั้นพระพิຈิตบุษบา
 ทักถามความลูกไปบัดล

๑๓ ครานั้นขุนแผนแสนสโท
 ชี้แจงเนื้อความตามสำเนา
 ด้ายมีตราอาัยดสกิดด้าน
 แต่ปิดบังลูกชายไว้หลายวัน
 หลวงปลัดยกกระบัตกรรมกร
 จะเป็นคบคนผิดติดราศี
 เจ้าประคุณบอกส่งลูกลงไป
 ช่วยแต่แจ้งไปในท้องตรา
 กับบอกคำให้การตีฉานว่า
 ให้สมกับลูกแก่โทษโปรดลักที่

๑๔ ครานั้นพระพิຈิตบุรี
 เห็นจริงนิ่งนึกตรึกตรา
 ด้วยตัวเจ้าชานาญการสงคราม
 จะได้ตรวจด่านทางข้างพงไพร

น้ำตาย้อยซึมซาบลงอาบหน้า
 เจ้าจะไศกาไปไยมี
 ก็พินเฝ้าเสียเกิดให้เป็นผี
 ชาตินี้มีกรรมเราทำไว้

พี่จะติดตามนางหาวางไม่
 อย่าเสียใจจงระงับดับโศกา
 น้ำตานองตักน้ำให้ล้างหน้า
 วันทาแทบเท้าทั้งสองคน

เห็นสองราหมองใหม่ใจฉงน
 ท้าวลสิ่งไรมาแต่เช้า

ได้ฟังพระพิຈิตก็ก้มเกล้า
 ข้าพเจ้าคิดกลัวซึ่งโทษทัณฑ์
 รัวแขวงกรมการก็กวัดขัน
 ลูกคิดเกรงเกลือกอันตรายมี
 จะบอกกล่าวข่าวขานไม่ควรที่
 พระพันปีก็จะทรงพระโกรธา

ให้พันภัยราศีจะติกว่า
 ว่าลูกเข้ามาหาแต่โดยดี
 ทั้งถอยคำมรยาให้ถ้วนถี่
 นอกนี้สุดแต่กรรมที่ทำมา

ได้ฟังว่าที่ขุนแผนว่า
 เดิมบิดาได้คิดจะขอไว้

เคยปราบปรามปัจจามิตรทศน้อยใหญ่
 ครั้นคิดไปเห็นไม่สมอารมณ์คิด

ด้วยคติมีอยู่ในตัวเจ้า
จะส่งเจ้าเล่าสงสารเป็นสุดฤทธิ์
ตรงตามความคิดของเจ้านี้
ด้วยเจ้ามาสารภาพกับบิดา
โดยจะพิจารณาว่าความเก่า
ด้วยไปทัพกลับแกล้งว่าล้มตาย
ถึงเป็นใจใครมั่งจะไม่แค้น
เพียงเจ้ารับเมียเก่าเอามาไว้
เป็นอยู่ก็ที่สุกก่องทัพหลวง
แต่กองทัพนั้นพันเป็นหล่นลด
เจ้าก็อดอ้อมใจไม่ราษฎรอน
ที่กองทัพแตกตายกระจายเกรียว
ลงไปถึงพระองค์จะทรงโกรธ
ทูลให้ทราบความจริงอย่านิ่งไว้
แต่ทว่าข้อรับสั่งนั้นบังคับ
ถ้าจับได้ให้จำอย่าลดลา
จะผ่อนผันได้บ้างตามทางไป
พ่อสงสารเศร้าใจดังไฟเสีย
อันจะช่วยแก้ไขที่ในบอก
เพียงแต่แจ้งความจริงทุกสิ่งไป
ทั้งเสื่อผ้าอาหารการกิน
จงปลดเปลื้องเรื่องร้อนคิดผ่อนปรน

๑ ครานั้นบุษบาให้อาลย์
แม่รักเจ้าเท่าลูกในอุรา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

จะว่าเราเข้าด้วยกับคนผิด
จนจิตจริงจริงจึงนิ่งมา
ความทั้งปวงทั่วทั้งที่ดีหนักหนา
ก็เห็นว่าใช้ชบดที่คิดร้าย
รูปความงามข้างเจ้าอยู่เหลือหลาย
เมื่อยพรากเมียจึงเสียใจ
เขาทดแทนกว่านี้มีไหนไหน
ใครเลยจะลงว่าคิดคิด
เขาจึงสั่งหาผัดคิดชบด
ทั้งหมดรุมเอาเจ้าคนเดียว
เขาทำก่อนก็เหลือจะหน่วงเหนี่ยว
ไม่อดเหนี่ยวจะโทษเจ้าอย่างไร
คงถามก่อนลงโทษที่ข้อใหญ่
เห็นจะสิ้นสงสัยไม่โกรธา
ในห้องตราที่กำขั้บเป็นนักหนา
ส่งไปอยุธยาทั้งคู่เมีย
ถึงกรุงไกรไม่จำจะซ้ำเสีย
ทั้งสองร่ายอาละเหี่ยละห้อยใจ
ไม่ยากดอกความดีมีไหนไหน
พอมิให้มัวหมองทั้งสองคน
จะจัดให้เสร็จสิ้นไม่ขัดสน
แล้วมาอยู่เมืองบนกับบิดาฯ
กอดวันทองร้องไห้พิไรว่า
อนิจจาจะพรากจากแม่ไป

โอ้วว่าวันทองของแม่เอ๋ย
ท้องแก่แม่นี้ให้หัวนใจ
แม่เป็นห่วงบ่วงโยใจจะขาด
เดชบุญให้ตลอดรอดสักที

๑๑ วันทองสองกรเข้าซ่อนอก
ถึงตัวไปใจอยู่กับมารดา
ลูกเป็นคนโทษแม่โปรดไว้
รักเหมือนลูกเต้าจะเอาบุญ
ที่กรุงไกรใครเขาจะเมตตา
ตรงเรือกเฟือกฟาดต่างฟูกนอน
ญาติกาหาไหนมีใครเล่า
จะเป็นความถามไถ่ในบุรีน
เขาจะเรียกคำฤชาตุลาการ
ถ้าแพลงคงปรับทัพบทวิ
ยิ่งคิดก็ยิ่งค่นจนทุกอย่าง
กลิ้งเกลือกเสือกรำน้ำตานอง

๑๒ ครั้นว่าค่อยคลายวายโศกา
เรียกบ่าวมาสั่งนั่งดักเตือน
ที่นอนหมอนมุ้งเสื่ออ่อน
กระทะกระทอหม้อไหและเชิงกราน
หีบหมากเครื่องนากปรักทอง
ขาดเหลือเมื่อต้องเป็นด้อยความ
พระพิจิตรออกมาศาลากลาง
แต่งบอกออกความให้ได้ยิน

จะละเลยไปแล้วทั้งรักใคร่
ถ้าต้องโทษที่ไหนจะคืนดี
อนาคตนักจะอย่างไรไม่รู้ที่
สันคดีแล้วเจ้าจงกลับมาฯ
น้ำตาตกตันใจอาลัยว่า
จะหาไหนได้เหมือนเจ้าประคุณ
ไม่จงจำข้าให้ซึ่งเกื้อหนุน
นอนอุ่นกินอิ่มไม่อาวรณ์
อิฐผากกลางถนนจะต่างหมอน
จนชั้นน้ำใครจะคอนให้อาบกิน
จะส่งข้าวปลาหมคดงอดสิ้น
เงินแต่เท่าปึกวันก็ไม่มี
จะผูกมัดวัดประจานไม่ควรที่
เลือดเนื้อเท่านั้นเป็นเงินทอง
สุดอาลัยใจนางยิ่งมัวหมอง
อยู่ในห้องร้องไห้สนั่นเรือนฯ
บุษราคัมของกองกล่นเกลื่อน
อย่าแซ่เชื่อนจิตของที่ต้องการ
ผ้าผ่อนดีดีมีในบ้าน
เสบียงอาหารทั้งจานชาม
เต้าปูนถมดล็บของเอาใส่ยาม
เงินสามชั่งให้เอาไปกิน
ให้หาขุนนางมาพร้อมสิ้น
มิให้มีมลทินทุกข้อไป

คำให้การวันทองกับขุนแผน
เขียนบอกเสร็จพลันในทันใด
ให้เรือมาจอดที่หน้าท่า
เรียกผู้คุมสั่งข้าแล้วกำชับ
เมื่อยังไม่ถึงอยุธยา
ถ้าจะแวะกลางทางบ้างอย่างไร

๑ ขุนแผนวันทองนอนน้ำตา
พระพิจิตรบุษบาภิปราณี
จากจวนชวนกันลงบันได
ท่านผู้ชายผู้หญิงก็ตามมา
สี่หมอกเอ๋ยท่านจะส่งเราลงไป
จึงพากันเข้ามาลาพาชี
วันทองว่าพี่สี่หมอกของน้องเอ๋ย
ยุ่งวันมันกินมาหลายวัน
ต้องบุกป่าฝ่าดงพงชฎ
อดอยากหญาฟางกลางพนา
ถึงเมืองพอมิที่จะอยู่
เป็นเพื่อนยากเพื่อนตายมาหลายยก
ขุนแผนว่าลาแล้วเจ้าเพื่อนยาก
แม้เง็กไม่มรณาชีวายัง
จะเร็วช้าถ้ามีเวลาออก
อยากจะพาเจ้าไปก็ได้คิด
เขาจะส่งสี่หมอกเป็นม้าใช้
สิ้นบุญบุญเราไปลับตา

เอาผูกแน่นหยิกเล็บหาข้าไม่
ใส่กระบอกส่งให้ผู้คุมรับ
บ่าวข้าของลงเสร็จสรรพ
เอ็งคุณวันทองกับขุนแผนไป
อย่าเพื่อจงจำไปจนใกล้
ก็ตามใจลูกกูจงดีช
กราบลาพ่อแม่ทั้งสองศรี
ด้อยที่ด้อยสั่งหลั่งน้ำตา
ผัวเมียเสียใจเป็นหนักหนา
วะหาม้าสี่หมอกบอกคดี
จะตายเป็นเป็นกระไรไม่รู้ที่
แม้มีตายคราวนี้คงพบกัน
เคยยากมาด้วยน้องในไพร่สณฑ์
อุตส่าห์ให้น้องนั้นได้ขึ้นมา
ตั้งตัดตงรามหนามหนา
เป็นหลายวันคืนมาในป่ารก
ก็มาจู่จากชาน้ำตาตก
จากอกอกน้องจะพองพัง
จะตายจากหรือจะพบกันวันหลัง
ถึงติดคุกคุมขังไม่วายคิด
จะมาม้าสี่หมอกที่พิจิตร
ขุกชีวิตเรานี้จะมรณา
จะผูกขึงกริ่งไว้อดน้ำหน้ำ
เวทนาที่ไหนใครจะรัก

สีหมอกฟังว่าน้ำตาไหล
กลอกหัวตัวสั่นรันทดนัก
ขุนแผนวอนสั่งพระพิຈิต
ฝากม้าคู่ชีวิตกับบิดา
พระพิຈิตตอบว่าย่าปรารมภ์
น้ำท่าพญ่าพางักมไป

๑ วาพลางทางพากันคลาไคล

ขุนแผนวันทองนองน้ำตา
พระพิຈิตบุษบาภิบาลัย
เรือออกจากท่าเพ่งตาพิศ
พระพิຈิตบุษบาภิมาจวน
เรือล่องว่องไวกไปฉับพลัน
แวะเข้าบ้านไหนได้เบี่ยเลี้ยง
ล่องเลี้ยวเข้าทางบางพุทรา
ครั้นพ้นเมืองจวนเย็นเห็นถิ่นฐาน
ผู้คุมเห็นเวลาจวนราตรี

๑ ขุนแผนจับฟ้าพินแล้วขึ้นบก
เห็นโพรงต้นไม้ใหญ่ใส่ตาปล้น
จึงตั้งความสัตย์อธิฐาน
ข้ากลับมาเมื่อไรอย่าได้พลั้ง
ให้เรียกว่าบ้านดาบกังธนู
แล้วล่องเรือต่อไปไม่แซ่เขื่อน

๑ ผู้คุมกราบกรานประทานโทษ
ขุนแผนตามใจให้ตรึงตรา

ด้วยพระมนตร์ดลใจให้ประจักษ์
ซบพักตร์แทบเท่าทั้งสองรา
เจ้าคุณจงคิดถึงตัวข้า
ด้วยลูกยาเหลือที่จะท่วงไย
เด็กเรามีถมพ้อเลี้ยงได้
อย่าอาลัยคะนึ่งถึงอาซาฯ
สีหมอกมีใจละห้อยหา

ลงนาวาเข้าไปประทุนเมต
ขุนแผนวันทองไหว้พระพิຈิต
ต่างคนต่างคิดจนไกลกัน
คร่ำครวญวิโยคโศกศัลย์
ข้ามบ้านนี้เมืองนั้นเนื่องเนื่องมา
ข้าวสารเสบียงก็หนักหนา
ผ่านมาหน้าเมืองลพบุรี
พฤชาสำราญเกษมศรี
ก็แวะเรือจอดที่ตำบลนั้นฯ
บุกรกเยื้องกรวยผายผัน
แล้วร้ายเวทอาถรรพณ์กันกำบัง
กราบกรานอารักษ์แล้วฝากฝัง
เบื้องหน้าถ้าจะตั้งเป็นบ้านเรือน
เพราะฟ้าพินฝังอยู่จนแม่นเหมือน
เดือนกันมาจนไกลอยู่ยงยาฯ
พ้ออย่าโกรธโปรดหัวกับตัวข้า
เหยียดขาดรอนใส่ตะปูพับ

ขุนแผนสงสารเจ้าวันทอง
จะขึ้นบ่ค่อยประคองรองรับ
วันทองน้องกระเดียดกระหายน้อย
มือถือสายหยกยกสะเทิน
หวัดวายกระหายพลัดตกหก
ฟักพุ่มอุ้มน้องให้ยืนตรง

๑๑ จะกล่าวถึงนางแก้วกิริยา

ครวญคร่ำรำพึงเกือบถึงปี
วันนั้นวันพระสิบห้าค่ำ
อาบนํ้าทาแป้งแต่งกายา
นุ่งดาเล็ดงาห่มผ้าผวย
ไกลญาติขาดมิตรคิดถึงตัว
ลงเรือนขยับจับผ้าห่ม
มือถือสมุกหมากตามยากไว้
ครั้นถึงขอบริ้วหัวถนน
ยืนชะเง้อแลไปด้วยไกลดา
ดูหน้าฝาคล้ำจำไม่ได้
ครั้นจะสำคัญว่าวันทอง
ขุนแผนเขม้นเห็นเจ้าแก้ว
ดูรูปโฉมคล้ายคล้ายจะตายตก
วันทองเห็นเจ้าแก้วกิริยา
จะตกด้วยรู้จักกันมานาน
นางแก้วได้ยินเขาพูดจา
หลีกแหวกแทรกคนดันเข้าไป

เอาฝารองวัดวงประจวบ
ผูกสายหยกยกขยับให้นางเดิน
ค่อยค่อยอย่างก้าวยกเท้าขึ้น
พลั้งเท้าก้าวเกินก็ล้มลง
ขุนแผนยกปิดป้องละองผง
นำตาลอาบหน้าด้วยปราณี
แต่ค่อยค่อยผิวมาให้หมองศรี
ไม่แจ้งคดีว่าผิวมา
นางเคยไปฟังธรรมเทศนา
น้ำมันทาถูผสมพอสัตว์
ไม่ชุ่มชวยด้วยระคายเป็นหม้ายผิว
ลูกผิวกลับมาจะกินใจ
ระวังนมมิให้ออกมานอกได้
ดอกไม้รูปเทียนถือติดมือมา
แลเห็นคนพริ้งพวอยู่หน้าหนา
เห็นหน้าขุนแผนกับวันทอง
แปลกใจจริงจึงไปทั้งสอง
เห็นมีห้องอลักเอื่อนัก
แ่ววแ่ววจะรู้จักมิรู้จัก
เกลือกมิใช่น้องรักจักว่าคาญ
นางชมัยชายตาไม่ว่าขาน
คิดอายุก็สะท้อนสะเทินใจ
ว่าได้ขุนแผนมาไม่สงสัย
นั่งโหว่น้ำตาละลุมลง

กอดดินขุนแผนวันทองไว้
ไต่ย็นเขาพูดกันจึงมันคง
ขุนแผนฟังคำจำเสี่ยงได้
วันทองลูบไล้ด้วยไม่มีมือ
เพราะความจนขันขุนในน้ำใจ
ขุนแผนเดินตรวนชวนเมียมา

๑ ถึงทิมดาบในมิได้เข้า
พระหมื่นศรีเห็นขุนแผนแค้นไว
ด้อยกลักไปบอกเอาออกดู
พูดจาปราศรัยเป็นไมตรี
แต่พิเคราะห์เนื้อความตามไปบอก
อ่อนน้อมยอมถวายซึ่งชีวิต
เอ็งไปป่าพาไปแต่วันทอง
อ้ายพ่อเอ๋ยเชลยมันเหลือใจ
ขุนแผนว่าเมียเกล้ากระผม
ทิ้งไว้ให้อยู่กับมารดา
พระหมื่นศรีมีแก่ใจให้กินอยู่
พูดจาปราศรัยกันไปพลาง
ครั้นสายได้เวลาจวนห้าโมง
พระหมื่นศรีผลัดผ้าแล้วคลาไคล

อนิจจาแปลกไปเขียนจะหลง
พ่อไปดงสูญหายจนวายภา
คิดว่าใครเจ้าแก้วพี่แล้วฤฯ
ต่อเรียกชื่อจึงรู้ว่าน้องยา
ปราศรัยแล้วสะเทือนมินหน้า
นางแก้วก็รียากก็ตามไปฯ
ขุนนางพร้อมหน้าทั้งน้อยใหญ่
ก็เรียกหามาใกล้ด้วยยินดี
อ่านรู้เนื้อความจนถ้วนถี่
พระพันปีขุนเคื่องเป็นพันคิด
ว่าเจ้าออกมาหาพระพิจิตร
รับผิดแล้วข้าเห็นไม่เป็นไร
ที่นักรองนั้นได้มาแต่ไหน
แต่ทุกข์ยากแล้วยังได้สำรองมา
นานนมแต่ยังไม่ไปป่า
พอกลับมาพบกันที่กลางทาง
เลียงดูสารพัดไม่ขัดขวาง
เหมือนอย่างแต่ก่อนร่อนชะโร
ขุนนางไปทอพระโรงทั้งน้อยใหญ่
ไปคอยเฝ้าพระองค์ทรงศักดาฯ

ตอนที่ ๒๒

ขุนแผนชนะความขุนช้าง

๑๑ จะกล่าวถึงพระองค์ทรงสวัสดิ์
ครั้นพระสุริยไสได้เวลา
จึงพระหมื่นศรีเสาวรักษ์ราช
กราบทูลเบิกความตามคดี

๑๒ ครานั้นพระองค์ได้ทรงฟัง
ยังมีทันทราบความตามสารา
อ้ายแสนกลถือคนว่ามีฤทธิ์
ลักเมียอ้ายขุนช้างวางเข้าไพร
มันดีแล้วเป็นไรไม่เหาะเหิน
เมืองไหนจับได้ให้รางวัล

๑๓ ครานั้นพระจอมื่นศรี
ทูลความตามบอกมิทันช้า
ขุนแผนเข้าหาพระพิຈิตร
จงจำทำกันเป็นมันคง
ครั้นถามขุนแผนกับวันทอง
ว่าขุนช้างทำแค้นจึงแทนทด
เดิมวันทองยังชื่อว่าพิมอยู่
ปลุกหอส่งตัวรู้ทั่วไป
มีทัพเชียงทองต้องขึ้นไป
ขุนช้างมาบอกกับแม่ยาย
แล้วสู้ขอปลุกหอแต่งงาน
มิได้ฟ้องชูเมียให้เสียทรัพย์

เนาในปราสาทจันทน์จำรัสเหล่า
เสด็จออกข้างหน้าไม่ช้าที่
อภิวาทประนมกัมเกศ
บัดนี้ได้ตัวขุนแผนมา
กริ้วดังดลไฟไหม้เวหา
โกรธากระต๊อบพระโรงชัย
ดกมันคิดว่ากูสู้ไม่ได้
ใช้คนออกไปกลับฆ่าฟัน
มุดหัวเดินมาทำไม้นั้น
จำกันเถาเปล่าเมื่อเอาจมา
อัญชลีบังคมก้มเกศา
ชีวาอยู่ใต้บาทบงสุ
ยอมตัวกลัวผิดให้บอกส่ง
ว่าตัวชื่อตรงไม่คิดคด
ก็ให้การถูกต้องกันอยู่หมด
มิได้คิดทรยศขบถใจ
ได้ขอสู่มารดานั้นยกให้
อยู่ได้สามวันไม่เคลื่อนคลาย
มิได้หย่าร้างระคายชาย
ว่าขุนแผนไปตายเสียกลางทัพ
ครั้นว่าเสร็จราชการขุนแผนกลับ
จึงอยู่กับลาวทองแต่นั้นมา

ครั้นมาเข้าเวรที่ในวัง

ทูลว่าปิ่นกำแพงพระพารา

ไม่อาจทูลความจริงต้องนั่งไว้

จึงเลยเป็นคนหลบซบเซา

ขุนแผนแค้นเคืองนายขุนช้าง

ข้อซึ่งฆ่านายไพร่ในป่าร้าง

มิให้จับกลับมาลูบแก์โทษ

ด้วยคิดถึงพระองค์ไม่อุ่นวาย

๑๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช

ทรงฟังไปบอกออกสำคัญ

เร่งไปเอาขุนแผนอีวันทอง

ตำรวจรับสั่งถอยหลังมา

ครั้นถึงวังคมประนมกร

ขุนแผนอ่านมนตร์เคยสนใจ

บันดาลพระทัยให้เคลื่อนคลาย

อ้ายผัวเมียสองคนพันปัญหา

กลับมาให้การแก้ว่าเมียาย

เมียมิ่งเหมือนว่าฤๅกระไร

๑๒ ขุนแผนแสนสุภาพกราบกราน

ถ้าวันทองนี้มีใช้ภรรยา

เกล้ากระหม่อมยอมถวายซึ่งชีวิต

ทูลแล้ววังคมก้มกราบกราน

๑๓ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงภาพ

จะคุมมันสำเนาความกัน

ขุนช้างชิงชิงวิชา

มูสาใส่โทษแต่โดยเดา

เพราะสนใจด้วยตัวนั้นห้ามเฝ้า

ลาวทองก็ต้องเข้าไปอยู่วัง

จึงลักนางวันทองไปเสียมั่ง

ก็รู้ว่าโทษกระทั่งถึงที่ตาย

ถ้ามิโปรดชีวิตขอถวาย

สิ้นบอกก็ถวายบังคมพลันฯ

ปิ่นปักนัคเรศรังสรรค์

พระทรงธรรมเคลื่อนคลายพระไกรธา

ทั้งสองมากจะดูหน้า

พาตัวขุนแผนวันทองไป

พระเคืองค้อนหาทอดพระเนตรไม่

เป่าไปด้วยเชื้อวิทยา

เบือนบ่ายพระพักตร์ผันหา

ลักกันเข้าป่าไม่กลัวใคร

ยักย้ายให้ลูกมีผัวใหม่

จะสู่เขาได้ฤๅจึงมาฯ

ขอพระราชทานจริงเหมือนอย่างว่า

สืบหาไม่สมดังให้การ

ตามผิอดอย่าไว้ให้สังหาร

อยู่ตรงหน้าฉานพระทรงธรรมฯ

ฟังจบใจความที่ข้อชัน

ถ้าใครแพ้จะฟันให้หน้าใจ

ที่มีงมาอ้ายขุนเพชรขุนราม
ด้วยมิได้คิดคดขบถใจ
พระหมื่นศรีรับสั่งบังคมลา
ให้ทอดตรวจหัวเมียเสียฉับพลัน
ถึงเมืองสุพรรณอย่าทันท้า
ตำรวจขี่ม้ามาทันใจ

๑ จะกล่าวถึงเจ้าจอมหม่อมขุนช้าง
แต่วันทองจากไปได้เกือบปี
มิได้นอนก่อนคืนตื่นสะดุ้ง
กระทั้งถูกฟูกหมอนเหมือนไฟลุก
ขณะเมื่อวันทองมาถึงกรุง
วันนั้นฝันว่าไปตัดฟัน
เห็นดอกบัวบานตระการตา
จะถอนไม้ถนัดขัดต้นโพธิ์
คิดถึงความฝันก็พร้อนอก
ฤาจะได้อีกกับวันทองน้องนาง
มันให้คิดวุ่นวายมาหลายวัน
ออกมาหอนั่งเล่นพอเย็นลม

๑ ครานั้นจึงนายพันการ
ลงมำหน้าประตูเยี่ยมมอง
ครวญถึงวันทองได้สองคำ
จะลงเอยเลยเสียไปหลายครา
ชี้คร้านร้องรอกก็เข้ามา
พันการบอกพลันทันใด

ความผิดทั้งนี้ถูกใจ
ถอดมันออกให้รู้ความกัน
พาทั้งสองมาขมิ้มมัน
แล้วสั่งตำรวจนั้นให้เร่งไป
เอาตัวขุนช้างมาให้จงได้
ใกล้บ้านขุนช้างเข้าทันที

นอนครางอยู่ในห้องให้หมองศรี
ไม่มีเพื่อนนอนสะท้อนทุกข์
ใกล้รุ่งก่อนไก่ไม่พักปลุก
แต่เวียนจุกประจวบวันทุกวันคืน
ตลอดรุ่งหลับไหลมิได้ตื่น
น้ำตื้นลุ่มประสพหนึ่งใด
เกสรคร่ำคร่ากลีบกลวงไหว
โง่หน้าสะดุ้งพอรุ่งราง
ให้วิตกนั่งเฝ้าองขนาง
เกสรร่วงกลวงกลางเพราะชู้ชม
วันนั้นตะวันบ่ายชายร่วม
อารมณ์เฝ้าคะเนถึงวันทองฯ
ถึงสุพรรณรีบผ่านบ้านช่อง
เห็นขุนช้างนั่งร้องสักระวา
กลอนผิดติดเข้าอยู่หนักหนา
คอยทำให้เอยจนอ่อนใจ
ขุนช้างทักว่าจะไปไหน
เขาได้ตัวขุนแผนวันทองมา

ให้การแนบเนียนเป็นเสี้ยนหนาม
ไปเสียด้วยกันทันเวลา

๑๑ ครานั้นเจ้าจอมหม่อมขุนช้าง
ผูกผูกขึ้นโลดโผนดีใจ
ไขกำปั้นเปิดหาผ้าถุงห่ม
น้ำใจโชติช่วงดังดวงเดือน
อยู่หลังระวิงซึ่งบ้านช่อง
สั่งแล้วลุกมาด้วยทันใด

๑๒ ครั้นถึงปลงช้างไว้ทันใด
เดินตามพันชการลนลานมา
เห็นขุนนางน้อยใหญ่ที่อยู่นั้น
หลีกแทรกแหวกคนดันเข้าไป
ขุนแผนวันทองก็อยู่นั้น
ไหวพริกลงทางถามเนื้อความมา
พระหมื่นศรีศรีบอกว่านั่นแน่
ขุนช้างเหลียวหน้าตาแลไป
วันทองหวัดวายตะกายออก
ถีบโกลไปปล้นเข้ากันน้อง
โอ้อวอนิจจาเจ้าวันทอง
เจ้าสิ้นรักหักเห็ดกระเด็นไป
นี่จะมีลูกเต้าเจ้าวันทอง
เมื่อเจ้าอยู่ในห้องของพี่ยา
ที่ฝันสำคัญว่าได้แหวน
บริสุทธิ์บุตรเราจะเป็นชาย

จะเป็นความในวังรับสั่งหา
อย่าเข้าบัดนี้จึงรีบไปฯ
ทราบว่าได้นางดังเกิดใหม่
วิ่งแร่เข้าไปที่ในเรือน
เรียกชำระมอยู่ป็นเพื่อน
เป็นอนาถาสาส์กับข้าไท
ข้าของออเจ้าเอาใจใส่
ขึ้นช้างวางไปอยู่ระยะ
อาบน้ำสำราญใจแล้วผลัดผ้า
ขึ้นบนศาลาลูกขุนใน
แลเลยไปหาทันเห็นเมียไม่
นั่งไหว้พระหมื่นศรีผู้ปรีชา
ขุนช้างถลันขึ้นนั่งหน้า
คุณเจ้าข้าเมียฉันอยู่แห่งไร
จะเป็นวันทองแน่ฤมิใช่
ดีใจผวาคว่าวันทอง
ขุนแผนชกเงือกตอกแล้วเข้าตอง
ขุนช้างร้องบอกกล่าวมีฉาวไป
ให้ชู้ตองแล้วมีหน้าข้าผล็กใส
พี่อาลัยมิได้ลืมสักเวลา
สำคัญฤว่าท้องมาแต่ป้า
เจ้าก็ขาดระคุดมากว่าเดือนปลาย
วังแดนรุ่งไฟไม่สลาย
เมื่อเจ้าพราจจากกายที่แพท้อง

ข้าวปลาราน้ำไม่กินได้
มันให้อยากล้มมะขามผักหนามดอง
ขอเชิญเจ้าไปเรือนอย่าเชื่อน้ำ
พลางคว้าข้อมืออย่าถือใจ

๑ พระหมื่นศรีตรวจอาศัยชาติถ่อย
คราวโกรธราวกับไฟไหม้หลังคา
ไหนมิ่งว่าแค้นวันทองนัก
ตามของดอกไม้ต้องธูระตัว
มิ่งกลอกกลับอย่างนี้อายชี้ครอก
เจรจาว่าเล่นไปตามแกน
ไม่รู้ฤาจะถามความรับสั่ง
เร่งหานายประกันมาทันใด

๑ ครั้นว่าได้เพลามาพร้อมกัน
ผู้คุมก็คุมคู่ความมา
ขุนช้างหาว่านางวันทอง
ซัดน้ำสวดมนต์คนแฉ่งใจ
ขุนช้างอ้างสืบสักขีพยาน
ข้อหนึ่งขุนช้างได้เลี้ยงดู
อยู่มาประมาณสองเดือนปลาย
เก็บเอาทรัพย์สินเงินทอง
ครั้นตามไปพบที่ต้นไทร
เห็นวันทองนอนเรียงอยู่เคียงกาย
สอบขุนแผนพลันมีทันช้า
ขุนช้างอ้างพยานไปทันใด

เสียใจเพราะเจ้าจนเศร้าหมอง
เห็นหน้าน้องวันนี้ดีใจ
ผัวหาดีตัววันทองไม่
วันทองผลักไสอยู่ไปมาฯ
ช้างล่าออยอ้อยอิ่งไม่อายหน้า
มูทะลุตุต่าจนน่ากลัว
ได้มาแล้วไม่รักจะตัดหัว
ครั้นเห็นหน้าตามัวก็ลืมแค้น
จึงถูกเข้าถูกศอกจนหงายแขน
แคะแค้นค่อนข้างจะพาไป
มิ่งจะรังคนกลางไปข้างไหน
ผู้คุมเหวี่ยงไว้ทั้งสามราย
ลูกขุนทั้งนั้นก็พร้อมหน้า
คัดข้อฟ้องหาแล้วถามไป
ได้สู้ออหองหองมารดาให้
ขุนแผนแก้ไขว่าไม่รู้
ชายหญิงชาวบ้านได้เห็นอยู่
เป็นคู่ร่วมเรือนกับวันทอง
วันทองน้องหายไปจากห้อง
ข้าวของผ้าผ่อนไปมากมาย
ขุนแผนคุมโจรไพรไว้มากหลาย
จึงรู้ว่าชายชั่วจู้ลักไป
ขุนแผนแก้ว่าหาไม่ได้
สอบข้ออื่นไปไม่ได้ซ้ำ

ข้อหนึ่งขุนแผนกับโจรไพร

ขุนเพชรขุนรามก็มรณา

ข้อหนึ่งขุนแผนกับโจรป่า

เห็นขุนช้างเข้าไปก็ไล่ยิง

เจียนด้วยหนามหวายลายจนแขน

ขุนช้างเวียนวนให้จนใจ

ด้วยวังแยกแตกทัพยับย่อย

ขอพิสูจน์ลงคำที่น้ำวน

จึงคัดคำให้การมิทันช้า

ขุนแผนตัวดีมีแบบคาย

เป่าต้องขุนช้างเข้าหว่างอก

หน้าแดงแสงขนลอนลาน

เวียนหัวยิ่งยวดปวดท้องขี้

มันให้อัดพลุ่งพล่งพุ่งพองไป

๑ พระหมื่นศรีว่านี่ความรับสั่ง

ใครจะจดจดไว้ให้เจ้าคุณ

ขุนช้างดาพองร้องแวก

แน่นอัดจะขอผัดไปสักวัน

ผุดลุกขยับขึ้นจากที่

ขุนแผนว่าประทานฉานติดใจ

ขุนช้างอึดอัดให้ขัดใจ

เป็นขามขามป้ามลงกลางศาลา

ลูกขุนจวนวังทั้งศาลา

ขุนช้างแลดูเมื่อยยิ่งเสียใจ

เข้าไล่ห้าพันพันมา

ขุนแผนรับว่าข้อนี้จริง

ปลุกตำแหน่งพลับพลาทำสูงสิง

ผูกมัดรัดพึงกับต้นไม้

ขุนแผนแก้ว่าหามิได้

ระบุไปว่าจะอ้างไม่มีคน

อาศัยรอยที่หลังยังปีป็น

สิ้นพ้องแต่ต้นตลอดปลาย

ข้อคดีมีมาเป็นมากหลาย

อ่านมนตรีสนรยายอัดทวาร

เหวี่ยงตกอกใจให้ฟุ้งชาน

ขอประทานฉานไม่สบายใจ

จะแก้ความวันนี้เห็นไม่ได้

งดไว้พຽງนี้เกิดพ้อคุณฯ

จะแกล้งรังความไว้ให้เกิดวุ่น

อ้ายขุนแม่ตั้งไม่ฟังมัน

ขี้จะแตกทนได้ที่ไหนนั้น

ไม่ฟังกันแล้วก็ตามจะถามไป

เป็นตายจะไปขี้ให้จงได้

โจทก์จะหลบหนีไปได้บุญชา

พอก้าวไปขี้ทะลักออกกราดผ้า

คนหาแตกเอนระเนนไป

เหม็นกว่าขี้หมาอ้ายหน้าไพร่

ขี้ไหลทรุดนั่งลงทั้งยืน

โอ้วเจ้าวันทองน้องแก้ว
 ช่วยทุเลาผิวบ้างพอค้างคืน
 ลูกมาจะคว่ำเจ้าวันทอง
 พระหมื่นศรีร้องมาว่าฮ้าย
 ผู้คุมตำรวจมารวดเร็ว
 ผลักออกจากศาลาหน้าซุ้มมุน
 ครั้นถึงคลังวิ่งลงสะพาน
 ต่อมุดมุดไผ่เหมือนโลมา
 ยายมีร้องมาว่าอะไร
 ขุนช้างร้องฮ้ายยายอัปรีดิ์
 ผลัดผ้ามานั่งไถลจำเลย
 กลั้นมันพันกำลังนั่งกลั้นใจ
 ข้อหนึ่งขุนแผนให้การว่า
 แต่ยังซื่อพิมอยู่เป็นคู่กัน
 ได้อยู่ภิรมย์ประสมสอง
 ขุนช้างแก้ไขมิได้นาน
 สอบขุนแผนอ้างสักขีพยาน
 ข้อหนึ่งกองทัพลับพรั่งพรู
 ขุนแผนก็กลับขึ้นไปบ้าน
 ปลุกหอขอพิมเป็นภรรยา
 สอบขุนช้างพลันมีทันช้า
 ขุนแผนอ้างหญิงชายทั้งหลายไป
 ข้อหนึ่งถึงขุนแผนไม่ร้องฟ้อง
 มารับก็กลับไปด้วยกัน

ขี้เปื้อนผ้าแล้วสิ้นทั้งผืน
 ชื่นใจแล้วก็ไม่ทุเลาเลย
 ออกอิกกองหนึ่งแล้วแก้วแม่เอ๋ย
 เจยเสียทีเดียวเจียวผู้คุม
 เข้าฉวยจุดบันเวยอยู่เกลื่อนกลุ้ม
 วิ่งกุมเรียรดพรุดพราดมา
 โผนทะยานโดดน้ำลงต่ำฉ่ำ
 วิ่งขึ้นหน้าท่าของยายมี
 กระสือฤמיไซ้เหม็นกลิ่นขี้
 วิ่งร่ำเข้ามาศาลาใน
 ลูกขุนเวยหน้าเหม็นไม่ทนได้
 ให้เสมียนเขียนตามเนื้อความพลัน
 ได้สูขอมารดาเป็นแม่นมั่น
 ศรีประจันยกให้ได้แต่งงาน
 จนมีทัพเชียงทองไปจากบ้าน
 ขอประทานข้อนี้ฉันไม่รู้
 ชายหญิงชาวบ้านได้เห็นอยู่
 เข้าสู่กรุงศรีอยุธยา
 ขุนช้างทำหึกหาญเป็นหนักหนา
 ข้าทำขู้เมียข้าก็ขัดใจ
 ขุนช้างแก้ว่าหามิได้
 ยกข้อความใหม่ออกถามพลัน
 เป็นเมียของขุนแผนนั้นแม่นมั่น
 แต่ข้าของทั้งนั้นไม่เอาไป

ขุนช้างดาเขี้ยวเหลียวมา
 ขุนแผนว่าจะอ้างเป็นกลางไพร
 ข้อหนึ่งขุนช้างตามนางไป
 ขัดใจจึงได้เข้าต่อสู้
 ขุนช้างไม่รับสิ้นทั้งข้อ
 คัดเอาสำนวนทวนต่อไป
 รับในสำนวนควรฟังได้
 ขออ้างให้ดำเนินเชิญพยาน
 แล้วจดคำให้การนางวันทอง
 แต่ข้อความนั้นแยกแตกออกไป
 ครั้นไม่เข้าหอกดคอตี
 เมื่อขุนแผนขึ้นไปราชการ
 เอากระดูกห่อผ้ามาให้ดู
 ขุนช้างร้องไปข้างไม้อาย
 ได้ใหม่ลืมหอก้อเจ้าเล่ห์
 ลูกขึ้นถกขานยันตาพอง
 วันทองร้องบอกกล่าวตระลาการ
 ข้าพเจ้าให้การพาลจะตี
 ผู้คุมเข้าขวางขุนช้างโกรธ
 พระหมื่นศรีร้องตามาทันใด
 ผ้าผ่อนล่อนไปก็ไม่มุ่ง
 วันทองร้องบอกกล่าวคุณพระนาย
 ขุนช้างอดสูตุดันหา
 จใจหาไม่เตะคะมา

ขัดใจแก้วว่าหาไม่ได้
 ระบุไปขอต่อซึ่งข้อนี้
 จะไล่ฟันขุนแผนให้เป็นผี
 ถ้อยที่ถ้อยฟันกันในไพร
 ขุนแผนว่าจะต่อกก็ต่อได้
 ขี้สองสถานไว้ตามอัยการ
 ที่ข้อต้องดไวไม่ว่าขาน
 เทียบผูกมืนานหยิกเล็บไว้
 ต้องด้วยคำขุนแผนหาผิดไม่
 ว่ามารดาขึ้นใจให้แต่งงาน
 อึงมีไต่ยิ้นสิ้นทั้งบ้าน
 ขุนช้างมาว่าขานขุนแผนตาย
 คนนั่งพรังพรอยู่มากหลาย
 กลับกลายทุกอย่างนางวันทอง
 ให้การปรวนแปรทำจงทอง
 ยันถูกทองเสียให้ยับอื้อปรี
 อ้ายขุนหัวล้านทำจูจี้
 มึงช่วยไถ่กูนี้มาเท่าไร
 ลูกโลดผ้าล้วยหาบึงไม่
 งามทั้งห้าไร้อัยดาหลาย
 แลเห็นไส้พุงอ้ายจิบหาย
 ขุนช้างทำวุ่นวายฉันทมีคำ
 นั่งลงฉวยผ้าปากคำพรา
 จะเสียเงินสักขันน้ำกูไม่กลัวฯ

๑) พระหมื่นศรีชดใจว่าอายากา
ไม่รู้จักหนักเบาเมามัว
จึงจดถ้อยคำนางวันทอง
ว่าหญิงคนกลางกระด้างใจ
รักชู้ก็เข้าไปข้างชู้
จึงมิให้ฟังเอาด้วยเมามัว

๑) ครั้นเวลารุ่งแจ้งแสงสุริยา
สามคนคู่ความเดินตามกัน
ขุนช้างชี้เอาเมียศรีประจัน
สาบานแล้วพลันด้วยทันใด
ว่าเป็นแม่ยายข้างฝ่ายโจทก์
เป็นคนหลงโหลใจฉันทา
ยกให้ขุนช้างไปชมเชย
เป็นโมหจิตคิดคะนอง
จนเป็นมารหัวชนหล่นจากพุง
จอมปลอมผอมแห้งแรงมาเดือน
ศรีประจันฟังคำนักโกรธงก
เหม่เหม่ออายโลนโพนทนา
ศรีประจันรับคำนำแม่ยาย
สิ้นคำแล้วสืบคนอื่นไป
สืบสมไปข้างขุนแผนอ้าง
ผูกหยิกเล็บปล้นพากันมา
ดัดรอนทอนลงกระตังแกลง
ตะวันบ่ายพร้อมกันมิทันนาน

ความยากมันจะถึงกะลาหัว
ระวังตัวของมึงอย่าอึ่งไป
แต่ต้องคำห้ามไม่ฟังได้
เพราะตกไปที่ผิดไม่คิดกลัว
อยู่กับผัวก็เข้าไปข้างผัว
ให้ผูกหยิกเล็บตัวไว้จับปล้นฯ
ให้เผชิญพยานมาขมิ้มมัน
ถึงเรือนศรีประจันเข้าทันใด
งกกันเดินมาหาข้าไม
ขุนแผนร้องติดใจมิได้ข้า
แก่โกรธชิงชังข้าหนักหนา
พรวกข้าให้พลัดกับวันทอง
ชอบพูดกับลูกเขยสองต่อสอง
ให้ลูกเขยนวดท้องอยู่ในเรือน
ประคบท้องยังรุ่งจนหน้าเพื่อน
เป็นพยานร่วมเรือนอาสามา
นมนานฟัดดอกมือขึ้นหน้า
ตระลาการห้ามว่าอย่าอึ่งไป
แต่ข้อความทั้งหลายหารับไม่
หมดพยานที่ได้เผชิญมา
พยานโจทก์ก็ต้องบังไม่แน่นอน
จึงชำระเข้าหาคำพยาน
ปรึกษาชี้แจงออกไปศาล
ทั้งท่านพระมหाराชครู

หลวงญาณประกาศเทพราชธาดา
เชิญบทพระอัยการออกอ่านดู
จะนำความกราบทูลพระทรงชัย
แล้วให้ไปเกาะศรีประจัน
เหลียวหน้ามาดูเจ้าขุนช้าง
อ้ายล้านซี้ถ่อยพลอยถูกตาย

๑๑ จวนเวลาพากันเข้าไปเฝ้า
พระหมื่นศรีได้เวลาก็กลาไคล
นำสงสารท่านยายศรีประจัน
ผู้คุมคุมกันเอาตัวมา
ศรีประจันตัวสั้นอยู่จ้งก
นายเสมียนร้องว่าข้าอยู่ไย
ครั้นว่ามาถึงทิมดาบใน
ลมจับล้มลงโค้งโค้งคลาน
ไม่ฟังร้องลงไปไหประรำ
ลุกขึ้นนั่งผ้าทำหน้างอ
วันทองเคี้ยวหมากใส่ปากป้อน
วันทองร้องไม่น่าจะเวทนา

๑๒ เสด็จออกพากันเข้ามาเฝ้า
ฝ่ายพระองค์ผู้ทรงภพใคร
พระจึงมีสีหน้าทักภาษถาม
พระหมื่นศรีทูลพลันในทันที
ณ วันศุกร์เดือนแปดขุนช้างโจทก์
ได้หาผู้เฒ่าผู้แก่มา

พร้อมหน้านั่งฟังใบสัตย์อยู่
ผู้ปรับทั้งคู้อยู่พร้อมกัน
ให้คุมคู่ความไว้ในวังนั้น
แกกลัวตัวสั้นอยู่จ้งก
พลงคำอุบอิบอ้ายฉิบหาย
ขุนช้างห้ามแม่ยายอย่าอึ่งไปฯ
ทุกเหล่าพระหลวงผู้น้อยใหญ่
คู่ความอยู่ไหนให้ตามมา
แกงกั้นหอบฮากจนปากอ้า
ยายเฒ่าชีปลาร้ามาไวไว
เผอเรอเพื่อพอกออกเหลวไหล
ก๊วบเดินตามไปอยู่ลนลาน
เห็นผู้คนตกใจได้พุงพล่าน
ขุนช้างทะยานเข้าบิบบอ
เรอรากปากอ้าดาบอ้อหลอ
ร้องขอมะกรูดไปใครเอามา
แกโกรธนักควักก้อนไม่ดูหน้า
ขุนแผนเดินเมินหน้าแล้วเลยไปฯ
เป็นเหล่าเหล่าขุนนางทั้งน้อยใหญ่
สำราญราชพฤกษย์เปรมปรีดิ์
ถ้อยความเป็นกระไรจมีนศรี
อันชีวียู่ได้พระบาท
พ้องหากกล่าวโทษใจความว่า
สู้ขอภรรยาชื่อวันทอง

เจ้าศรีประจันยกลูกให้
 เป็นคู่ผัวตัวเมียครอบครอง
 เทียงคินขุนแผนแสนสะท้าน
 ทำชั่วร่วมรักแล้วลักพา
 ขุนแผนไม่รับในข้อหา
 เต็มวันทองซื้อพิมพิลาไลย
 จึงไปสู้อต่อมารดา
 นอนหอกับวันทองได้สองวัน
 ครั้นกลับลงมาแต่เชียงทอง
 ขุนแผนไม่ฟ้องปองสินทรัพย์
 ขุนแผนนำสืบก็สมอ้าง
 ขุนช้างนำเจ้าศรีประจันมา
 ลูกขุนปรึกษาให้ลงโทษ
 ยกลูกให้ครองทั้งสองชาย
 ขุนช้างบอกว่าขุนแผนตาย
 บังอาจรื้อหอเขาเข้าครอบครอง
 ให้ยกเอาศักดิ์ขุนแผนปรับ
 ศรีประจันขุนช้างเป็นคนพาล
 แล้วให้ทวนขุนช้างศรีประจัน
 ถ้าเจ้าผัวกลัวผิดไม่คิดปอง
 ถ้าเจ้าผัวไม่กลัวซึ่งเวร
 วันทองส่งคินขุนแผนไป

๑๑ ครานั้นสมเด็จพระนเรศวร
 เสด็จขุนแผนเป็นกระไรให้วามา

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน
 ทำขึ้นหมากใหญ่ได้ร่วมห้อง
 ประมาณได้สักสองเดือนตรา
 สะกดคนอาหาหาญขึ้นเคหา
 วันทองภรรยาขุนช้างไป
 ว่าหาใช้ภรรยาขุนช้างไม่
 กับขุนแผนรักใคร่เป็นคู่กัน
 ได้เลี้ยงเป็นภรรยาเกษมสันต์
 มีราชการพลันต้องไปทัพ
 เห็นขุนช้างร่วมห้องเข้าเอนหลับ
 อาลัยเมียก็กลับรับเมียมา
 ทั้งต้องคำคนกลางให้การว่า
 ขุนแผนค้ำหน้าเป็นแม่ยาย
 ว่าเพราะแม่ยายโหดทำมักง่าย
 ประจานเจ้าแสนร้ายแทนวันทอง
 จะหมายเมียเขาประสมสอง
 ต้องปรับตามบทพระอัยการ
 เป็นทรัพย์ผิดเมียเสียตามฐาน
 ให้เทียบไต่ค่าประจานแทนวันทอง
 ยายกลอยยายสานั้นด้วยทั้งสอง
 ต้องบทให้เอาสินไหมไป
 จะฟันฆ่าเสียก็ตามอัธมาสัย
 ตามในพระราชกฤษฎีกาฯ
 ฟังทูลตามคำลูกขุนว่า
 จะฟันฆ่าอ้ายขุนช้างฤาอย่างไร

ขุนแผนแสนสวาทกราบกราน
ตามแต่สินไหมแลพินัย

๑๑ พระองค์ทรงฟังขุนแผนว่า
เอ็งก็ตรงคงคิดว่ามีตรรก
ให้เสร็จความตามแต่ลูกขุนปรับ
พระหมื่นศรีบังคมก้มกราบกราน
จึงให้ผู้คุมคุมลูกความ
ขุนแผนขุนช้างทั้งสองรา
ครั้นว่ามาถึงซึ่งศาลา
จึงอ่านใบปรับขึ้นฉบับพลัน
ขุนช้างเอาเงินออกนับให้
ศรีประจันนั่งอยู่ลุลกลน
นับเงินออกให้ใจจะขาด
เขามั่งมีดังสำลีที่เลื่อยลอย
เสียทรัพย์แล้วกลับออกไปบ้าน
กระดกคลานเข้ามาหาพระนาย
เงินทองเสียไปก็ไม่คิด
เจ้าคุณได้เมตตาปราณี
จะแทนคุณทั้งนี้ยี่สิบชั่ง
ถ้าเจ้าคุณรับได้ให้ยังยืน

๑๒ พระหมื่นศรีขัดใจว่าไฉน
อย่ามาตะบอยถอยออกไป
นั่งถอนใจใหญ่ไกลวันทอง
นึกอยากปากพลั่งดังออกมา

กระหม่อมจันทาให้เป็นเวรไม่
จะโปรดปรับอย่างไรก็อย่างนั้น
เออจะเป็นเวรเป็นแม่หมั้น
อ้ายชาติชั่วหัวควั่นนี้ใจพาล
จมีนศรีเร่งกลับออกไปศาล
คลานถอยพ้นหน้าที่นั่งมา
เดินตามกันออกมาพร้อมหน้า
ยายกลอยยายสาครีประจัน
ผู้คุมพร้อมหน้าอยู่ที่นั่น
พร้อมกันได้ยินสิ้นทุกคน
ไถ่โทษทวนได้ไม้ขัดสน
สามคนยายสาครียายกลอย
น้ำตาหยาดไหลหลังลงผอมผอย
เราคนจนมาพลอยไปเจียนตาย
ขุนช้างงุ่นง่านไม่สมหมาย
เจ้าคุณช่วยเบี่ยงบ่าให้ฉันที
เว้นแต่ชีวิตไม่เป็นผี
อันตรงที่วันทองต้องขอคืน
ยกทุนหัวตั้งให้พระหมื่น
อย่าให้กลายเป็นอื่นให้เสียใจ
ใครจะขึ้นรับส่งไปอีกได้
ขุนช้างจนใจก็ออกมา
ด้วยรักใคร่ใจปองเป็นหนักหนา
ไฉ่เจ้าดวงดอกฟ้าของพี่เอ๋ย

ผู้คนหญิงชายทั้งหลายฮา
มันช่างเพราะจับใจอะไรเลย
ขุนแผนวันทองแก้วกิริยา
พระหมื่นศรีชวนพากันคลาไคล

โปรดอีกเจ้าข้าพ่อคุณเอ๋ย
ขุนช้างทำเฉยเลยกลับไป
ชนะความงามหน้าก็ผ่องใส
รีบไปถึงบ้านเข้าทันที

ตอนที่ ๒๓

ขุนแผนติดคุก

๑ ครานั้นขุนแผนแสนสะท้าน
เป็นสุขสบายหลายราตรี
ขุนแผนวันทองกับนางแก้ว
พระจันทร์แจ่มแสงสว่างกระจ่างฟ้า
พระพายพาบุปผชาติสะอาดกลิ่น
ขุนแผนตื่นพื้นตัวที่เตียงนอน
ไอ้เพื่อนยากจากเมืองมาอยู่ได้
วันทองแก้วกิริยาก็นครอง
พลัดผัวตัวต้องไปลำบาก
ถ้ารู้ข่าวเข้าไปถึงในวัง
เราก็ได้สัญญาว่าจะเลี้ยง
จะเพิกเฉยเลยละให้ลับ
บุราณว่าเสียทรัพย์อย่าเสียศีล
นางก็ไม่มีผิดคิดนอกใจ
มันเพ็ดทูลใส่โคล้ให้เป็นโทษ
บัดนี้กลับเรื่องเคืองระคาย
เพราะผ่านเกล้าเจ้าชีวิตท่านทรงลืม
จำจะต้องทูลขอต่อทรงชัย
พระองค์ก็ยกโทษโปรดแล้ว
ถ้าพระองค์ไม่ทรงพระปราณี
จะละเมียเสียเล่าอนาถใจ
แต่เวียนคิดจนแจ่มแสงสุริยา

อาศัยอยู่บ้านพระหมื่นศรี
วันเมื่อจะมีซึ่งเหตุมา
หลับแล้วสำราญใจในเคหา
ดาราคาดไปในอัมพร
รวยรินสดต้องละอองอ่อน
ให้อาวรณ์คิดคะเนถึงลาวทอง
มาจำใจพลัดพรากไปจากห้อง
สงสารน้องประหนึ่งพี่ไม่อินัง
ดว่าดรากรอดใจในเขตขัง
เห็นจะตั้งดาบคอยให้ไปรับ
ไม่หลีกเสี่ยงย่อนนอกกลอกกลับ
เป็นเห็นกับเมียสองที่ต้องใจ
เสียอันสิ้นอย่าเสียวาจาได้
จากไปเป็นเหตุด้วยขุนช้าง
พระจึงโปรดให้พรากไปจากข้าง
แต่ตัวนางยังขังในวังไว้
ปลื้มจิตจึงไม่ออกมานอกได้
ครั้นคิดไปให้เกรงจะราตรี
จะกล้ำกลั้วทูลทวงถามไม่ควรที่
ก็จะเสียความดีที่มีมา
คิดไปให้สงสารเป็นหนักหนา
ล้างหน้าแล้วก็ลุกจากห้องใน

ตรงมาหาพระหมื่นศรี

ถ้อยความก็สำเร็จเสร็จไป

ให้รำคาญสงสารแต่ลาวทอง

โปรดด้วยช่วยทูลพระทรงธรรม

๑๑ ครานั้นฝ่ายว่าพระหมื่นศรี

เจ้าก็เป็นคนดีมีปัญญา

เหมือนดับไฟไม่ทันจะสิ้นเปลว

มิใช่อยู่อื่นไกลอยู่ในวัง

ไม่เข้านอกออกในเหมือนใครอื่น

ชั่วฟ้าหาไหนใครจะมา

๑๒ ขุนแผนตอบคำพระหมื่นศรี

ข้อที่คิดสงสารรำคาญใจ

เดิมพระองค์ทรงพระพิโรธลูก

ลูกพันโทษทั้งไว้ให้หมองมัว

จึงเกิดความร้อนรนท้าวใจ

เจ้าคุณช่วยยับยั้งยั้งที่ร้ายดี

๑๓ พระหมื่นศรีสุดที่จะห้ามปราม

พูดกันเพอควรจวนเวลา

พวกทนายตามกันออกฉันทลาม

นั่งลงตรงนอกกลับแล้ง

๑๔ จะกล่าวถึงพระองค์ผู้ทรงศักดิ์

สถิตในปรางค์มาศปราสาทชัย

ดรัสประภาสราชกิจพระนิเวศน์

เสด็จออกท้องพระโรงรัตน

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ว่าลูกนี้มีทุกข์เป็นข้อใหญ่

เพราะเจ้าคุณเฝ้าใจช่วยป้องกัน

ที่ยังต้องกักขังในวังนั้น

ให้ได้ลาวทองนั้นกลับออกมา

ฟังว่าที่พลันตอบขุนแผนว่า

ข้าข้าไว้สักปีติกระมัง

ด่วนเร็วจะกำเริบเมื่อภายหลัง

ห้ามประตูกักขังทุกเวลา

จะตื่นอะไรไปไหนก่นา

ข้าข้าสักหน่อยก็เป็นไร

ที่ตรงตัวชั่วดีหาแคลงไม่

ด้วยนางมิได้ผิดแก้ตัว

ลาวทองต้องถูกขังเพราะผัว

เหมือนใจชั่วหลงเมียมเสียข้างนี้

ฟ้าจะผ่ามาอย่างไรให้รู้ที่

เห็นที่ก็จะทรงพระเมตตา

เมื่อไม่ฟังแล้วก็ตามแล้วลา

เรียกหาบ่าวไพร่เข้าในวัง

ขุนแผนเดินตามมาข้างหลัง

คอยฟังว่าจะโปรดประการใด

ปิ่นปักหลักทวิปทั้งน้อยใหญ่

นางในหมอบเฝ้าเป็นหล่اما

จนสุริเยศเรืองแสงแสงกล้า

เบิกบรรดาข้าเฝ้าให้เข้าไป

ต่างถวายบังคมก้มกราบ
ที่มีราชการงานเวียงชัย

๑ ความนั้นจมีนศรีเสาวรักษ์ราช
ครั้นได้ช่องทูลฉลองไปจับพลัน
บัดนี้ขุนแผนแสนสะท้าน
ซึ่งโทษผิดติดตัวแต่ก่อนมา
ยินดีพนักที่จะประมาณ
ไปกว่าชีวิตจะบรรลย
ลาวทองต้องติดอยู่ในวัง
ขอพระเดชปกเศจงเคลื่อนคลา

๑ ความนั้นพระองค์ทรงพระ
ณพิโรธพระพักตร์เมือคเห็ดดดาล
ครั้งขุนเพชรขุนรามตามออกไป
กุ๊กกิดอาญาไม่ฆ่าตี
ยังลวนลามตามขออีลาวทอง
พูดเล่นตามใจไม่เกรงกลัว
ไกลดาดกว่าไม่ไว้ใจ
ฟังมันเจรจากูน่าชัง
ทำดีแล้วอย่าว่าแต่ลาวทอง
เห็นไม่ทำแล้วยิ่งซ้ำทะนงใจ
ถ้าตามใจยอมให้อีลาวทอง
เป็นว่าไรไม่ขัดสักเวลา
เฮ้ยเอาตัวมันไปส่งไว้คุก
เชื่อมหัวตะปูเข้าให้หน้าใจ

หมอบราบตามตำแหน่งผู้น้อยใหญ่
ก็ทูลให้ทรงทราบทุกสิ่งอันฯ
ชาณุฉลาดตรัสรักให้นี้ภพวัน
อันชีวิตน้อยอยู่ได้พระบาท
ให้เกล้ากระหม่อมฉานกราบทูลว่า
ทรงพระกรุณาให้พนักย
จะขอทำราชการแก้ตัวใหม่
มิให้ขุนเคืองเบื่องบาท
กักขังช้านานมาหนักหนา
จะได้มาเป็นกำลังราชการฯ
ได้ฟังจมีนศรีแถลงสาร
อ้ายนี้หาญเห็นกุนใจดี
บังอาจใจฆ่าคนเสียปันนี้
ข้ายกอ้วนทองให้แก่ตัว
จองทองไม่คิดผิดทวมหัว
เพราะตัวอีลาวทองต้องอยู่วัง
มันกลัวกูนี้จะไหลเอาข้างหลัง
ถ้ามันตั้งหน้ารับราชการไป
อีกสักสองสามคนกูจะให้
ละไว้จะกำเริบทุกเวลา
จะจองทองเย่อหยิ่งขึ้นหนักหนา
ทีหลังจะชะล่าไม่เกรงใคร
ประทุกห้าประการหมดยาลดให้
สั่งเสร็จเสด็จในที่ไสยา

พระหมื่นศรีตระหนกตกใจ
บอกขุนแผนให้ฟังหลังน้ำตา

๑๑ ฝ่ายพวกนครบาลได้รับสั่ง
พาขุนแผนออกมานอกประตู
ฝากด้วยเถิดพ่อเจ้าทุกเช้าค่ำ
นครบาลรับคำแล้วนำไป
โช่ตรวนเอามาทั้งคาข้อ
เข้มงวดตรวจจรรตัพคดี
จึงเรียกแก้วกิริยากับวันทอง
บอกความตามจริงทุกสิ่งไป
ให้ทูลขอลาวทองกุห้ามแล้ว
ทูลขึ้นดละไฟไหม้พารา

๑๒ ครานั้นวันทองแก้วกิริยา
ให้อึดอันตันใจอาลัยลาน
ค่อยเป็นสุขแล้วมาทุกข์ไปอีกเล่า
จึงพิกลดลใจมิให้เย็น
ตั้งแต่เริ่มไปประเดิมก็ไม่ดี
จนนอนเวรเกณฑ์ขาดราชการ
นางลาวสวณ้อยคนนี้เอย
ทั้งทุกข์ทั้งแค้นแน่นหัวใจ
ครั้นคลายวายโศกลงได้บ้าง
สงสารแต่วันทองท้องแก่จวน

๑๓ ครั้นถึงคุกขุขคนตันเดามา
สองนางกลิ้งเกลือกเสือกตัว

ถอยหลังออกไปเป็นหน้าบ้า
เมื่อกลัวแล้วเองไม่ฟังกู
เข้าล้อมหน้าล้อมหลังอยู่เป็นหมู่
พระหมื่นศรีเอ็นดูร้องสั่งไป
จงจำแต่พ่ออัธมาสัย
เอาตัวเข้าคุกใหญ่ในทันที
ตื่นเมื่อใส่ล่ามไปตามที่
พระหมื่นศรีไปบ้านรำคาญใจ
น้ำตานองตงเห็นกระเด็นไหล
รับสั่งให้จำผู้ไว้ตึงตรา
อ้ายพลายแก้วไม่ฟังคำกูว่า
สุดปัญญาเหลือที่จะตัดทานฯ
ฟังว่าดังอกจะแตกฉาน
ไม่ควรการเลยมาต่วนให้ควรเป็น
ชะรอยเขาคนนี่นี้ตัวเชียว
ไม่เคยเห็นจะอยู่ด้วยกันนาน
ปีละร้อยเรือนเดือนละร้อยบ้าน
ยังทะยานป็นข้ามกำแพงไป
เมื่อไรเลยพ่อจะตัดเสียขาดได้
ละอื่นให้ใครกเสรำเฝ้าคร่ำครวญ
สองนางลูกรีบมาโดยด่วน
อึกอ่วนอย่างเยื้องพยุ่งด้วย
เห็นหน้าขบลงตรงตื่นผัว
ทูลหัวช่างไม่เล่าให้เมียฟัง

จะทูลความตามขอเจ้าลาวทอง
 นี่เนื้อว่าเคราะห์กรรมให้จำบัง
 เมื่อคุมส่งลงมาแต่พิจิตร
 เป็นความหน้าที่จะมีภัย
 ไม่ควรจะมาต่วนแต่โดยได้
 เลยก่ำใหม่ได้ยากต้องจากกัน
 จะต้องจำข้าเชื่อมหัวตะปู้
 จะดับชีวิตจิตใจอยู่ในคุก
 เวรกรรมทำไว้อันใดเลย
 ไหนจะทอ้งไหนจะทุกข์ระทมใจ
 จะส่งข่าวเข้าเย็นก็แสนยาก
 ถึงทอ้งไส้ก็มาทั้งดาปี
 ถ้าอยู่ไฟใครเล่าจะส่งเสีย
 จะดักน้ำคำเข้าหาข้าวปลา
 ถ้ามาอยู่ได้ที่ในคุก
 คิดไปใจเจียนจะขาดตาย

๑ ขุนแผนแสนโคกด้วยสองนาง
 ที่คิดผิดจึงติดถึงชื่อคา
 อันเหตุที่พี่ขอเจ้าลาวทอง
 ยังนางเดียวต้องลำบากยากไว้
 มิได้นึกว่าพระองค์จะทรงโกรธ
 ครั้นนี้ตายเป็นเห็นเท่ากัน
 อันเครื่องพันธนาการจำลอง
 จะเสียสัตย์ขัณฑ์สนจึงจนใจ

ปรึกษาน้องก็จะห้ามปรามไว้มั่ง
 แต่ดั่งรังร้อยร้อมมาเท่าไร
 ยังหาติดชื่อคาอย่างนี้ไม่
 ยังกลับไปเป็นชอบทุกสิ่งอัน
 ทำใจว่าวุ่นหุนหัน
 โอ้แต่นั้นวันจะทนทุกข์
 จะรู้ฤาว่าเมื่อไรจะได้สุข
 ฤาจะทุกข์ไปจนได้พ้นภัย
 ไม่มีเงาหน้าเทียมกับเขาได้
 ผู้คนเข้าไทที่ไหนมี
 จะออกปากฟังใครที่ไหนนี้
 กลัวแต่ที่จะคลอตซึ่งลูกยา
 เมียเหลียวหาใครไม่เห็นหน้า
 เห็นแต่แก้วกิริยาผู้เดียวดาย
 หอคลายทุกข์หุงต้มได้ง่ายง่าย
 สองนางฟุ้งฟ้ายฝ่ายน้ำตา ฯ
 น้ำตาพร่างพรายซาบลงอาบหน้า
 เป็นเวลาเคราะห์กรรมมานำไป
 เพราะได้น้องสองคนมาอยู่ใกล้
 ทั้งไว้ก็เป็นพี่นี้อาธรรม
 ให้จงจำทำโทษถึงมหันต์
 ด้วยโทษทัณฑ์แทบพันจะทนไป
 อึกสักรสองเท่านี้ก็หนีได้
 หนีไปใครจะนับว่าเป็นชาย

เสมือนหนึ่งบิดาท่านทำโทษ
จะทนไปให้ตลอดจนวอดวาย
ตัวเจ้าวันทองสิทธิ์ไ้

ไปอยู่บ้านนานนานจึงค่อยมา
เจ้าแก้วกิริยานั้นตัวเปล่า
เวียนมาเวียนไปเป็นไรมี

ตลอดลูกตลอดเต้าจะเปล่าตา
ข้าวน้ำคำคินหาพิณไฟ
พี่จะทรมานไปหลายวัน

จึงจะอ่อนวอนเขาทุเลาลา
ครั้นจะอยู่ด้วยพี่ที่นี้เล่า
จนคำแล้วน้องวันทองไป

อุตสาห์ฝากตัวพระจมีนศรี
เจียมตัวกลัวเขาย่าระราน
เจ้าแก้วไปส่งเจ้าวันทอง

ข้าวปลาผ้าผ่อนท่อนสะไบ

๑๑ นางแก้วกิริยากับวันทอง

สะอื้นถอนใจใหญ่ให้รอรื
ครั้นถึงสองนางย่างเข้าห้อง
หมากบุหรีผ้าผ่อนท่อนสะไบ

เหลือมือถือแบกไปไม่ไหว
ส่งถึงคุกพลันทันที

ให้คนโทษในคุกช่วยปลุกทับ
ครั้นสิ้นแสงพระอาทิตย์ปิดประตู

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

แม้ไม่มีโปรดตามที่ไม่หนีหาย

สู้ตายตามแต่พระอาญา

อลักเอสื่อเหลือใจเป็นหนักหนา

พอเห็นหน้าเยี่ยมเยือนว่าอยู่ดี

พอหุงข้าวต้มแกงกินที่นี้

เมื่อแก้วที่อยู่บ้านนานวันไป

เจ้าแก้วกิริยาเป็นเพื่อนได้

กว่าจะออกเดินได้เจ้าจึงมา

กว่าพวกตรวจทั้งนั้นจะนับหน้า

จะไปหาเยี่ยมเจ้าอย่าเศร้าใจ

จะตลอดลูกตลอดเต้าอย่างไรได้

อย่าร้องไห้เลยจงเหือดที่เดือดดาล

ลูกเมียท่านมีอยู่ที่บ้าน

ที่นี้แน่นแน่นแล้วจะพ้นภัย

แล้วจัดแจงข้าวของออกมาให้

คามประสาเชิญใจที่เรามิฯ

น้ำตานองอาบหน้าทั้งสองศรี

อ้าสาสามีแล้วเดินไป

จัดแจงข้าวของหาข้าไม้

ที่นอนหมอนมุ้งได้ไปตามมี

ก็ให้वानข้าไทพระหมื่นศรี

พัศดีนายตรวจก็เ็นดู

ที่นอนหับเผยให้นางแก้วอยู่

ร้อยลั่นแหล่ล่งคู่กันทั่วไปฯ

๑ ครั้นยามดึกก่ำดัดสังذنอน
 ขุนแผนแสนโศกวิโยคใจ
 โชตรวนถ้วนครบห้าประการ
 จะพลิกตัวตั้งทั่วทั้งกายา
 โอ้อวาคนโทษทั้งปวงเอ๋ย
 อันตัวกูจะอยู่ให้จงภัย
 เพียงถือสัตย์สุจริตไม่คิดหนี
 ไม่คิดคดต่อจ้าวข้าวแดงตน
 คิดแล้วจึงสะเดาะด้วยฤทธิมนตร์
 ร่วงกราวเท้ามือทั้งซีกา

๑ ถึงทับแก้วกิริยาเห็นยังตื่น
 เข้าทับประคองปลอบน้องพลัน
 ถึงร้องให้โซ่วจะเป็นสุข
 ทุกข์หนักก็จะหนักลงรำไป
 ฟังคำพี่ว่าเกิดน้องแก้ว
 กอดนางพลางช่วยเช็ดน้ำตา
 งามขึ้นอย่าสะอื้นอาลัยวอน
 กอดประทับกับทรงด้วยห่วงใย

๑ ครานั้นท้าวเมฆและยามใน
 ถึงใครใครรับลำดับมา
 รับสิ้นสุดไปไม่ขาดแคลน
 หลับอยู่ไม่รู้ฤาอย่างไร
 ยามในเฝ้าชุดไปจุดส่ง
 หนีลอดไปได้ทั้งซีกา

พระจันทร์แจ่มกระจ่างสว่างไสว
 เขาร้อยไว้วัดคิดทั้งซีกา
 ทรมานมึนเมื่อยเป็นหนักหนา
 ยิ่งนานยิ่งระอาเรอใจ
 กระไรเลยทนทานตั้งปีได้
 เป็นว่าไม่ต้องการจะทานทน
 แต่เท่านั้นก็พอจะเป็นผล
 ก็เป็นคนเลิกละยอมฤาชา
 ตรวนหล่นคนหลับสนิทหน้า
 ก็ล่องหนออกมาจากคุกพลันฯ
 นั่งสะอื้นร่ำจวนป่วนปั่น
 จะโคกศัลย์ครวญคร่ำไปทำไม
 เหลือทุกข์แล้วจะทุกข์ไปถึงไหน
 จะเจ็บไข้ให้ห้วงถึงดวงตา
 พี่มาแล้วลืมทุกข์เสียดีกว่า
 เจยหน้าจวบหนอยเกิดกลอยใจ
 เจ้านอนเกิดพี่จะกล่อมให้
 หลับไหลอยู่ในห้องทั้งสองราช
 ตื่นขึ้นร้องไปขานยามหว่า
 ว่าชื่อเรียกหาซ้ำต่อไป
 แต่ขุนแผนหารับร้องโหยไม่
 เรียกชื่อซ้ำไปไม่ขานมา
 ยิ่งแต่โชตรวนกองแล้วเจ้าข้า
 เรียกกันเร็วหว่าตามให้ทัน

เราตื่นอยู่ดูเห็นเมื่อตะกี
บอกพัตติมาพร้อมหน้ากัน
ถึงทับหับเผยเลยพันไป
ต่างคนต่างมองทุกข้อรู
ไม่พบปะจะอย่างไรในนี้
เมี่ยมันอยู่หับเผยเฮ้อย่างไร
เห็นขุนแผนกับแก้วกิริยา
ท่ามะรงขัดใจไม่บอกกู
ขุนแผนลูกโลดโหดคำราม
จุดกระซากลากปล้ำทำนานา
พัตติทำมะรงตรงเข้ามา
เขี่ยนให้หลังฟ้งฟ้งมันโย

๑ ขุนแผนวาดอำนาจครุฑ
เข้าจับกุมวุ่นวายเป็นหลายครา
นี่เฝ้าจะเอากูเข้ากริ่ง
ไม่เชื่อยังคะนองก็ลองดู
ขุนแผนบริกรรมข้าสะเตาะ
ลูกโซโยเย่ยเปรปรวน
ท่ามะรงพัตติเห็นตัจจริง
ลูกขอโทษโปรดเกิดที่ไต่ทำ
ถ้ามันพ่อหลบลิ้นหนีไป
มูลนายท่านคงว่าคำประจาน

๒ ขุนแผนว่าเราก็จ้าเลี้ยง
ถ้ากูคิดหลบลิ้นหนีไซ้

จะชุกชนแดนหนีไปไหนนั้น
งก้งนุ่งง่ามตามคันคู
กำลังตกใจวุ่นวายอยู่
ริมประตูเพดานชานชมไป
พัตติครองตริกนึกขึ้นได้
เอ็งเอาชุดจุดไฟไปมองดู
ร้องบอกกันมาว่าอยู่อยู่
ฉวยขุนแผนลากถูร่อออกมา
อ้ายสำสามคมเหงฟ่อหนักหนา
หน้ากุนนี้จะหนีเอ็งฤไ
ต่างคนดำ่ว่าหากกลัวไม่
เข้าไปกลุ้มรุมจะคุมมา
มือหลุดหวัคะมาเข้าตำผา
ขุนแผนร้องว่าอย่าทำกู
หน้ามึงฤจะจำกูไว้อยู่
เอากาสวมท่อมหูทั้งโซ่ตรวน
หลุดผละกองกลิ้งทุกสิ่งถ่วน
พยักชวนเฮ้ยออเจ้าเข้ามาจำ
นั่งนึ่งยกมือขึ้นไหวพรว้า
กรรมของพ่อดอกได้โปรดปราน
โทษทัณฑ์ก็จะได้กับตีฉาน
เขี่ยนตีกับอานทุกคนไป
สาบานแล้วหาเบี่ยงความสัดยไม่
กลางวันก็จะไปได้สบาย

เฮ้ยจกคุณเล่นเป็นขั้วญดา
 พัดตีท่ามระรงง่วนวาย
 กลับมาเถิดพ่ออย่าท้อใจ
 ขุนแผนคลายฤทธิ์ประสิทธิ
 นิ่งพุดกันอยู่พอดรู้ง
 พัดตีเดินออกนอกคุกมา
 เจ้าคุณถามว่าไปไหนแต่เช้า
 ด้วยขุนแผนแสนประสิทธิดังฤทธิ์ลม
 ครั้นว่าก็ว่าไม่หนีดอก
 ข้าพเจ้าเฝ้าตัวก็กลัวภัย

๑ พระยายมได้ฟังพัดตี
 พัดตีรับคำแล้วอำลา
 บอกว่าพระยายมท่านให้หา
 จึงพาตัวขุนแผนผู้แค้นไว
 พระยายมว่าอย่างไรเจ้าขุนแผน
 ตัวต้องโทษเขาทำตามอาญา
 ฤๅเชื่อว่าตัวดีมีฤทธิ์เดช
 จะแกล้งเราเหล่านี้ให้มีภัย
 แม้นทราบถึงองค์พระผ่านฟ้า
 ว่ากระไรว่าไปอย่าเกรงกัน

๒ ขุนแผนตอบคำพระยายม
 แต่ว่าต้องจงจำระง่าใจ
 เจ้าคุณเป็นใหญ่ได้โปรดเกล้า
 จะตายตามความสัตย์ปฎิญา

พอว่าแล้วอดใจให้ตัวหาย
 พ่อคุณลูกตายแล้วที่นี้
 ลูกไม่จำพ่อแล้วอย่าหลบหนี
 พวกผู้คุมยินดีลงวันทา
 สุริยาพวยพุ่งพระเวหา
 เข้าหาเจ้าประคุณพระยายม
 ขอรับใส่เกล้าใส่กระหม
 เครื่องจำจงถมก็หลุดไป
 จะเชื่อแต่ปากบอกนั้นไม่ได้
 เจ้าคุณจงได้กรุณาฯ
 ไปหาตัวมานี้เร็วเร็วหว่า
 รีบมาถึงคุกเข้าทันใด
 เชิญรีบไคลคลาอย่าช้าได้
 ไปถึงนั่งไหว้ทั้งสองรา
 เหลือแสนทำขุนแผนหนักหนา
 ยังหาญกล้าหักไข่กุญแจไป
 รู้เวทมนตร์ดีจะหนีได้
 ทำได้ทำไปทุกสิ่งอัน
 ก็จงลงอาญาถึงอาสัญ
 จะนั่งอันถือถืออยู่ว่าไรฯ
 ความสัตย์เกล้ากระหมหาหนีไม่
 ทนทานไม่ได้ทั้งชื่อคา
 ข้าพเจ้าไม่หลบลิ้นหนีหน้า
 มิให้มีผิดมาถึงเจ้าคุณฯ

๑ พระยายมได้ฟังขุนแผนว่า
เราจะตามใจเจ้าเอาบุญ
เจ้าจงให้สัตย์ปฏิญาณ
ให้เราแจ้งใจพลันเหมือนสัญญา

๑ ขุนแผนประนมกัมกราบกราน
ถ้าว่าหลบลิ้นหนีไป
แม้นตายจะสู่ตายอยู่ในคุก
มิได้คิดชั่วกาล

๑ พระยายมราชครั้นได้ฟัง
อย่าจงจำขุนแผนให้วุ่นวาย
ขุนแผนก็อย่าออกไปเที่ยวเล่น
ไปเถิดอย่าฆ่าพากันไป
ตั้งแต่วันนั้นสืบสืบไป
ค่อยอยู่เป็นสุขทุกเวลา
วันทองอุตสาห์มาเยี่ยมผิว
ขุนแผนยามปลอดก็ทอดไป
ค่อยเสงี่ยมเจียมตัวด้วยกลัวโทษ
พัตตินายตรวจก็เมตตา

๑ จะกล่าวถึงเจ้ามารล้านขุนช้าง
ทั้งเสียทรัพย์ยับเยินเสียไป
ข้าไทในเรือนออกเกลื่อนพล่าน
ถึงข้าไทมันก็ไม่ยอมปรองดอง
เฝ้าฝันถึงวันทองทุกเวลา
นั่งไม่เป็นสุขลุกขึ้นยืน

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน
ถ้ากระนั้นวันหน้าก็อย่าวุ่น
อย่าลืมคุณพระองค์ทรงเลี้ยงมา
ตั้งว่าขานไม่คิดจะหนีหน้า
คำหนึ่งเราไม่ว่าจะตามใจ
ตั้งสัตย์ปฏิญาณสาบานให้
ให้ตกนรกต่ำได้อเวจี
กว่าจะโปรดพ้นทุกข์ไปจากที่
ตั้งแต่วันนั้นวันตายฯ
จึงสั่งนายตรวจสืบทั้งหลาย
ตามแต่จะสบายอย่าขัดใจ
ใครใครเขาเห็นจะว่าได้
พัตติกราบไหว้พากันมา
ทำมะรงน้อยใหญ่มิได้ว่า
กับนางแก้วกิริยาที่คุกใน
ทั้งที่ตัวขุนช้างต้องไล่
หาวันทองได้เนื่องเนื่องมา
เพราะพระองค์ทรงโกรธเป็นหนักหนา
ทั้งพระยายมราชไม่เคืองใจ
แต่เป็นความตามนางหาได้ไม่
นอนใคร่ครวญคะนึ่งถึงวันทอง
ไม่ต้องการที่จะชมประสมสอง
แต่ปวดท้องนอนคิดว่าทุกคำคืน
ข้าวปลากินไม่ได้ให้ชมขึ้น
พอมอยหลับกลับตื่นนัยน์ตาขึ้น

หลับตาลงไม่ได้ให้เห็นผี
นอนสะดุ้งเป็นกุ่มเต้นไม่เว้นวัน
กตทอ้งร้องรณกระวนกระวาย
เมื่อวันทองอยู่ที่นี่ไม่มีเลย
จะเป็นมั่งแต่ละครั้งแต่ละหน
นี้กระไรมันเอาทุกเข้าเย็น
ผลุนโผนโจนออกไปนอกห้อง
ขึ้นมาเล่นหมากรุกให้ทุกข์คลาย
เทหมากรุกออกมาม้าโค่นตั้ง
ที่ม้วนเกินขุนศรพระยา
ขุนช้างหัวร่อพ่อไม่ให้
ฉันทเล่นเป็นแต่เสียกินหัว
ถึงพระครูก็สู้พ่อไม่ได้
ฉันทก็เดินชมเซอะมั่วเงอะงุน
ว่าขุนแผนทูลขอเจ้าลาวทอง
วันทองอยู่เดียวคงเปลี่ยวใจ
เมื่อจากไปใช้ว่านางโกธแค้น
บัดนี้เข้าคุกทุกข์เต็มที

๑ ขุนช้างฟังคำศรพระยา

ลูกขึ้นนั่งยองยองร้องละคร
อันพระยาช้างเผือกคชสาร
จะยกทัพกลับเข้าพระเวียงชัย
อ้ายตีอ้ายไทยไปผูกช้าง
ลงจากหอกกลางขึ้นช้างมา

เผชิญให้เห็นนี่แล้วเห็นนั้น
แต่ไก่ขันจนสายไม่คลายเลย
ลูกจะตายเป็นแพ่พ่อแม่เอ๋ย
ถึงเพียงนี้มิเคยจะได้เป็น
ที่มันกันอย่างนี้มีเคยเห็น
ถ้าขึ้นเป็นเช่นนี้ปีเดียวตาย
ร้องเรียกศรพระยาไปไหนหาย
ศรพระยาหน้าหงายเดินเร็วมา
ขุนช้างอย่างม้าพลั้งคาโปงหวา
พ่อเจ้าขาขอโทษโปรดไถ่ตัว
ศรพระยาออนโหว่พ่อทูลหัว
หมากรุกฉันทแล้วแล้วพ่อคุณ
มันเหลือใจกินกันจนขึ้นขุน
เออเขาสือกันวันแต่วังใน
ถูกกริ้วจำจองไว้คุกใหญ่
เราเข้าไปพูดจาดูตามที่
อ้ายขุนแผนมันมาพาเจ้าหนี
เห็นจะคืนมาดีไม่มีมอญ
จริงจริงฤๅหาอ้ายพ่อศร
พระภุชไปค้างอยู่กลางไพร
จะประสบพบพานก็หาไม่
วันนี้พี่จะได้วันทองมา
สั่งแล้วลูกจะไปผลัดผ้า
บ่าวไพร่พร้อมหน้าสะพรังไป

มาถึงกรุงพอรุ่งขึ้นนางนาง
ครั้นสายขึ้นพลันด้วยทันใด
เจ็ดคนด้วยกันผัวผาย
ถ้าพบวันทองแล้วอย่าช้า
พวกบ่าวรับคำขุนช้างสั่ง
พากันลัดลอดสอดแนมไป

๑๑ ครานั้นวันทองผ่องใสภา

ลงจากเรือนพลางย่างกราย
เดินออกมาตามถนนขวาง
มันแก่งเดินไปไม่หายตก
ครั้นถึงกลางย่านสะพานช้าง
มันเข้าห้อมล้อมพลันด้วยทันใด
กู้เงินเจ้าคุณมาห้าซัง
วันนี้มาพบเข้าจะเอาตัว
ใครได้กู้เงินมาว่าเปล่าเปล่า
ชาวบ้านเอยวานช่วยด้วยเป็นไร

๑๒ ผู้คนหญิงชายทั้งหลายนั้น

จะช่วยช่วงชิงไว้ใช้กระทรวง
จนออกประตูวัดสวนหลวง
ฝ่ายพวกเรือคอยรับกับับไว
ขึ้นบกตะเบ็งถึงฉับไว
เมื่อย่าร้องให้ไปด้วยกัน
ว่าพลางทางเรียกช้างจำลอง
วันทองคำทอไม่พอใจ

ปลงช้างช้างวัดธรรมาใหญ่
ให้บ่าวเข้าไปอยู่รยา
คอยดูแบบคายข้างหลังหน้า
จួយเอาตัวมาอย่ากลัวใคร
พร้อมพร้อมกันมาไม่ช้าได้
จนใกล้หน้าบ้านพระหมื่นนายฯ
ครั้นแสงสุริยาสว่างฉาย
หมายใจว่าจะไปหาผัวรัก
พวกบ่าวขุนช้างมันรู้จัก
วันทองเดินก้มพักตร์จะรีบไป
ใกล้บ้านที่นางอยู่อาศัย
ไปไหนไม่ปะพะพานตัว
ตั้งแต่หลบเสียทั้งเมียผัว
วันทองกลัวตัวสั่นเรื่องอิงไป
จะพาตัวเราไปข้างไหน
ข้าไหวพ้อแม่สิ้นทั้งปวงฯ
ต่างคนคิดสำคัญว่าเงินหลวง
อ้ายพวกนั้นมันก็หน่วงเอาตัวไป
ฝูงคนทั้งปวงไม่ช่วยได้
ลงเรือข้ามไปถึงฝั่งพลัน
ขุนช้างดีใจจนตัวสั่น
พื้หมายมันมารับเจ้ากลับไป
อ้อมวันทองขึ้นช้างหาช้าไม่
ผลึกใสทั้งหม่อมมน้ำลาย

ขุนช้างไล่ช้างพลางปลอบน้อง
 พี่รักเจ้าเท่าแทบประดาตาย
 วันทองแค้นใจให้สะอื้น
 นำพินหันคอเสียเถิดรา
 ถึงบ้านเมื่อไรตายเมื่อนั้น
 กูไม่ขออยู่กับสิ้นอาลัย
 ขุนช้างดีใจด้วยได้น้อง
 โอ้ว่าเจ้าโฉมเฉิดเลิศปาง
 สมบัติมอบครอบครองให้น้องสิ้น
 อันมนุษย์พี่น้องทั้งสองรา
 ก็ปีจึงจะมาหาเจ้าได้
 จงสร้างโศกเสื่อมเศร้าบรรเทาทุกข์
 วันทองร้องไห้มิได้เงย
 ค้อนพลางคำพลางมากลางไพร
 เอาช้างประทับกับบันได
 เข้าห้องวางน่องกับเตียงพลัน
 เมื่อเป็นสาวคราวแรกเจ้าตัวเปล่า
 นีมีทองอล้งเกลื่อเหลือใจ
 ขุนช้างร่วมภิรมย์สมสนิท
 จำชั่วเสียตัวทั้งหน้าตา
 ขุนช้างปรีดีเปรมเกษมสุข
 แต่ฟอนเฟ้นเคล้นเมภิรมย์ใจ

เมื่อยาร้องให้ร่ำระส่ำระสาย
 มันหมายไม่วั้นสักเวลา
 กูจะคิดดีด้วยอย่าพักว่า
 แม้นมิ่งขึ้นพาเอากูไป
 จะอยู่ถึงสามวันอย่าสงสัย
 ส่งเสียงร้องให้ไปเรียทาง
 สวมกอดวันทองไม่แห้ว
 ไปครองปรารงค์เกิดเทพลิลลา
 พี่คือโสภิตท้าวยักษ์
 ดังว่าขุนแผนที่ติดคุก
 มากลับไปเรือนร่วมภิรมย์สุข
 ปล้ำปลุกกอดจูบลูบลำไป
 โศครแม่มิ่งเอ๋ยกูหมั่นได้
 พอไถลรุ่งก็ถึงเมืองสุพรรณ
 อุ้มวันทองไปขมิ้มมัน
 จะคืนโดยโหยหันไปทำไม
 วันทองเจ้ายังสู้ไม่ได้
 จะคืนไยเหน้อยเปล่าไม่เข้ายา
 สมคิดสมมาดปรารภนา
 ครั้นสิ้นแสงสุริยาก็หลับไป
 เฝ้าปล้ำปลุกเขยชิดพิสมัย
 ดังว่าได้ประสบพบขุมทองฯ

ตอนที่ ๒๔ กำเนิดพลายงาม

๑ ครานั้นวันทองผ่องใส
ไม่มีสุขทุกเวลาน้ำตานอง
จะคลอตบตรสูตรปัดไหว่คร่ำ
แสงหิ่งห้อยพรอยพรายพรางสายตา
แต่แว่นดวงปดมวนให้ป่วนปั่น
พยุท้อร้องเรียกพวกข้าไท
ขุนช้างตื่นพื้นตัวหัวผก
ประคองนางพลางบนเอาต้นทุน
พลางดูท้อร้องว่าเออออกแล้วซิ
นางวันทองร้องเสือกกลิ้งเกลือกไป
เรียกหาข้าคนอลหม่าน
ให้ไปปรับยายสายกับยายยอ
เข้าถือท้อต้องถูกว่าลูกต่ำ
ช่วยผันแปรแก้ไขไถ้เวลา
นางวันทองร้องให้ใจจะขาด
อรุณฤกษ์เบิกสุรินทร์ทินกร
พอพันท้อร้องแวนางแม่หวัด
ขุนช้างมองร้องอ้ายหนูเป็นผู้ชาย
แล้วทอดเตาเข้าไฟไม่ให้เจ็บ
ค่อยกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไว้จนใหญ่มา
ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนแม่ขุนแผนพ่อ
ทั้งจุกผมกลมกล่อมกระหม่อมดี

อยู่เคหากับขุนช้างให้หมางหมอง
ด้วยว่าท้อสิบเดือนไม่เคลื่อนไหว
ตั้งหัวเห่นาเหน็ดเหนื่อยเมื่อยต้นขา
จะเรียกหาเจ้าขุนช้างให้หมางใจ
สุดจะกลั่นกลอกหน้าน้ำตาไหล
จะขาดใจแล้วช่วยด้วยแม่คุณ
เห็นเมียตกใจผวาออกว่าวุ่น
อย่าท้อแท้แม่คุณจงแข็งใจ
ตั้งสติอารมณ์จะชมให้
ขุนช้างได้หมอนรองประคองคอ
บนนอกชานพวกผู้หญิงออกวิ่งสอ
แต่ล้วนหมอด้ายแย่งแข่งฆ่า
เอาหน้าคว้าไขว่ขวางไปข้างขวา
บ้างตำยาขยำสั้มตำน้ำร้อน
พอกรรมชวาควาคะปะทะถอน
อุทรคลอนเคลื่อนไหวคลอได้วอดวาย
หน้าซีดดอกส้มมีงขวัญหาย
ทั้งยายยายเยียมลูกให้หยุดยา
ครั้นจะเก็บความกล่าวยาวหนักหนา
กระทั่งอายุเจ้าได้เก้าปี
เหลือลงลออวับอันเป็นนวลศรี
ช่างพาที่นอนเลาะพุดเพราะพราย

นางวันทองน้องคะนึงถึงขุนแผน

บอกป่าวไพร่ให้สำเหนียกเรียกลูกชาย

๑๑ ฝ่ายขุนช้างหมางจิตให้คิดแค้น

เมื่อกระนั้นเหมือนกุศรัณดูไป

อื้แม่มั่นวันทองก็สองจิต

เรียกพ่อพลายคล้ายผิวอื้ตัวดี

พอวันทองน้องป่วยลงด้วยเคราะห์

ฟังเสียงเงียบระจิบหลักกลางวัน

ขุนช้างเห็นเป็นที่ไม่มีเพื่อน

ให้ขี้หลังนั่งบ่าแล้วว่าพลาง

ทั้งนกยูงฝูงหงส์มันลงเกลื่อน

พูดให้เพลินเดินพลางกลางอรัญ

โพระดกนกงั่วกระตัวเต็น

เจ้าพลายงามถามพ่อพูดจ้อมา

เห็นลับลี้ที่สัดขัดเขมร

ปะตะข้าดำผางเข้ากลางพุง

พลายงามร้องสองมือมันอุดปาก

พอหลุดมือรื้อร้องวันทองไว

ไม่เห็นแม่แลหาน้ำตาตก

จนเหวียดกกระปรกกระปรอมขึ้นคร่อมไว้

พลายงามดินสิ้นเสียงสำเนียงร้อง

มันห้ามว่าอย่าร้องก็ต้องร้อ

จงเห็นแก่แม่วันทองของลูกบ้าง

ช่วยฝังปลุกลูกไว้ไซ้เช่นเคย

ด้วยลูกมันเหมือนเหลือเป็นเชื้อสาย

ชื่อว่าพลายงามน้อยแก้วกลอยใจ

ลูกขุนแผนมันคงไม่สงสัย

ก็กลับไพร่เหมือนพ่ออ้ายทรี

ช่างประดิษฐ์ชื่อลูกให้ถูกที่

ทุกราศรีตรีกตราจะฆ่าฟัน

มาจำเพาะจะวิโยคให้โศกคล้ย

พลายงามนั้นนั่งกับพ่อที่หอกกลาง

แกล้งที่เขื่อนชักพลางมาลาง

ไปชมช้างกวางทรายมีหลายพันธุ์

จับไก่เถื่อนมาเลี้ยงฟังเสียงขัน

แกล้งให้มันดูแลฝูงนกกา

กระแด่เล่นไม้โจนโผนผวา

ขุนช้างพาเลี้ยวไปปะไม้ซุง

สะบัดเบนเบือนแหวี่ยงลงเสียงผลุง

ถีบกระทุ้งทองทุบเสียงอุบโอย

ดินกระดากถลากไถลร้องไห้โหย

หม่อมพ่อโบายดีฉันแทบบรลย

ขุนช้างซกซุดคิดว่าไม่ปราศรัย

หอบหายใจอึกอึกเข้าหักคอ

ยกแต่สองมือไหว้หายใจผ่อ

เรียกหม่อมพ่อเจ้าชายอย่าฆ่าเลย

พ่อขุนช้างใจบุญเจ้าคุณแอ้ย

ผวกเจยมันก็ทุบทุบลงไป

บิ๊บบจุกจุกปากลากกระแทก
พอผีพรายนายขุนแผนผู้แค้นไว
ขุนช้างเห็นว่าทับจนดับแตก
แล้วกลิ้งนอนซ้อนทับให้ล้มกาย

๑๑ ฝ่ายผีพรายนายขุนแผนแค้นขุนช้าง อดสำหังงนอนใหญ่ให้เขยื้อน
แล้วเป่าแก้มผลายละลวยเลื่อน
นางพรายบอกว่าเราบ่าวขุนแผน
ไม่ม้วยแล้วแก้วดาอย่าอวอร์ด
แม่ของเจ้าเราจะบอกออกมารับ
เจ้าพลายงามยามเย็นไม่เห็นใคร
จะไปเรือนเพื่อนทางที่กลางป่า
เจ้าหงนดูสุริยาภิเษกคล้อย
เสียงแรงลูกผูกใจจะได้ฟัง
ไอ้มีพ่อก็ไม่เหมือนเพื่อนทั้งปวง
รู้กระนี้มือยากเรียกพ่อดอก
เที่ยวผ่นแปรแลหาน้ำตาลลอ
ดูครีมีครึกพฤษภาป่าสด
จันทรีร้งก้องเสียงเคียงเรไร
ดูเหว้าร้งมอญเมียงเสียงว่าแม่
อยู่ที่นี่แม่จำจงมารับ

๑๒ ฝ่ายพวกพรายกายสิทธิ์ฤทธิฤทธิ์ เหมือนลมมูคู้หนึ่งถึงไหนไหน
ไปเข้าผ่นวันทองถึงห้องใน

๑๓ ครานั้นวันทองผ่องโสภา
คือกระหม่อมเป็นนางแต่กลางวัน

เสียงแฉิกแฉิกอ่อนชบสลบไส
เข้ากอดไว้มิให้ถูกลูกของนาย
เอาคาเผกฝุ่นกลบให้ศพหาย
ทำลอยชายชมปากกลับมาเรือนฯ
เจ้าพลายเคลื่อนคลายพินเหมือนตื่นนอน
มาทำแทนเมื่อมันทับช่วยรับนอน
อยู่ที่นี่เกิดนะเจ้าอย่าเศร้าใจ
แล้วหายวับวู่วามตามวิสัย
เที่ยวร้งให้หาแม่ชะงัดคอย
นึกน้ำตาหยดเหวี่ยงลงเผาะผอย
ให้กินน้อยใจพ่อพูดล่อลวง
พ่อโกรธซึ่งสิ่งไรเป็นใหญ่หลวง
มีแต่ดวงลูกรักไปหักคอ
จะไปบอกแม่วันทองให้ฟ้องพ่อ
นี้กระย่อเอือกเย็นไม่เห็นใคร
ไม่แก่งกวัดกันถึงประวิงไหว
ทั้งลงในเรือยแฉั่วแฉั่ว
ยีนชะงัดแลดูเงี้ยวหุตรับ
วิ่งกระสับกระสนวนเวียนไปฯ
เหมือนจะให้เห็นลูกคิดผูกพันฯ
เมื่อลูกแก้วแววตาจะอาสัญ
ให้ห้วนห้วนหวีหวีหวีหวานอน

พอม่อยหลับคลิบล้ายเห็นพลายน้อย
 ผวาพินต้นดาให้อาวรณ์
 พอแมงมุมอุ้มไข่ไต่ตีก
 ประหลาดกลางหมางจิตคิดคะเน
 ลูกออกมาหาจบไม่พบเห็น
 แต่อีกลูกถูกรอกมันบอกความ
 นางแคลงผัวกลัวจะพาไปฆ่าเสีย
 ออกนอกรั้วตัวคนเดียวเที่ยวเดินไป
 เห็นคุ้มคุ้มพุ่มไม้ใจจะขาด
 เข้าไปไหนไม่มาหาแม่เลย
 ฤลัมตายควายขวิดงูพิษขบ
 ยิ่งเย็นย่ำคำคำลุ่มขุ่มมัว
 เสียงซอแซ่แตกาผวาอ่อน
 จักจั่นเจื้อยร้องริมลงใน
 ทั้งเปิดผีปิ้งแก้วแว้วแว้วหวีด
 นางวันทองมองหาละล้าละล้ง
 จะบนหมูสุราร่ำว่าครบ
 แล้วลุดเลี้ยวเที่ยวแลชะเง้อ
 ตะโกนเรียกพลายงามทราวมสวาท
 สะอื้นไอ้โพล่พลัดดินเอกา
 เห็นฝูงนกกกบุตรยิ่งสุดเศร้า
 ชะนีโหยโยหยวนขวัญจวนใจ
 พอแว้วแว้วแจ้วเสียงสำเนียงเรียก
 ตรงเชิงขุมคุ้มเตียงนางเมียงมอง

ขุนช้างด้อยทับไว้ด้วยไม้axon
 สะอื้นอ่อนในอกตกตะลึง
 นางผกเงี้ยวฟังดังผิงผิง
 รำลึกถึงลูกชายเจ้าพลายงาม
 ที่เคยเล่นอยู่กับใครเที่ยวไต่ตาม
 ว่าเห็นตามพ่อขุนช้างไปกลางไพร
 น้ำตาเรี่ยเรี่ยตกชกชกไหล
 โอ้อาลัยเหลียวแลชะเง้อ
 พ่อพลายงามทราวมสวาทของแม่เอ๋ย
 ที่โลกเคยวิ่งเล่นไม่เห็นตัว
 โฉนศพบาสบุญพ่อทูนหัว
 ยิ่งเริ่มร่ำเรียวร่ำระกำใจ
 จิ้งจอกหอนโหยหาที่อาศัย
 เสียงเรวโหรงโหรงที่กึ่งรัง
 เสียงจิ้งหรีดกรีดแซ่ดดังแดดสงฆ์
 ฤผีบังซ่อนเร้นไม่เห็นเลย
 ขอให้พบลูกตัวทูนหัวเอ๋ย
 โอ้ทราวมสวาทแล้วพ่อแก้วดา
 ใจจะขาดคนเดียวเที่ยวตามหา
 สกุนตานอนวังสะพรั่งไพร
 โอ้อาลัยไม่รู้ว่ายู่ไหน
 ยิ่งอาลัยแลหาน้ำตานอง
 นึกสำเนียงหลายหนขนสยง
 เห็นลูกร้องไห้สะอื้นยืนเหลียวแล

ความดีใจไปทอดเอาลูกแก้ว
เป็นโรไม่ไปเรือนเที่ยวเชือนแซ

แม่มาแล้วอย่ากลัวทูนหัวแม่
แม่ตามแต่ตะวันบ่ายเห็นหายไป

๑๑ เจ้าพลายน้อยสรว้อยเศร้าแล้วเล่าว่า หม่อมพ่อพาเวียนวงให้หลงไหล
แล้วทุบตีบับจุมูกของลูกไว้
พอพวกฟ้องของขุนแผนแล่นมาช่วย
ยังซ้ำชอกยอกเหน็บเจ็บกายา

เอา خونไม้ทับคอแทบมรณา
จึงไม่ม้วยแม่คุณบุญหนักหนา
พูดน้ำตาผอยผอยด้วยน้อยใจ
ไอ้ชาตินี้มีกรรมทำไฉน

๑๒ นางวันทองร้องไห้ใจจะขาด
แล้วเล่าความตามจริงทุกสิ่งไป
พ่อของเจ้านั้นฤชื้อขุนแผน
เอาทุกขร้อนก่อนเก่าเล่าให้ฟัง
จึงจนใจไม่มีที่จะฟัง
ครั้นจะฟ้องร้องเล่าเราก็จน
แต่รู้ว่ายว้ายาทองประศรี
แม่นไปถึงพี่พาย่าพ่อพลาย
แต่ทางนั้นวันครึ่งจึงถึงบ้าน
โอ้ใครเล่าเขาจะพาเจ้าคลาไคล

เจ้ามิใช่ลูกเต้าเขาจึงซัง
เป็นคนแค้นกับขุนช้างแต่ปางหลัง
เดี๋ยวนี้ยังอยู่ในคุกเป็นทุกข์ทน
มันทำถึงสาหัสก็ขัดสน
แม่นไม่พ้นเมื่อมันจะอันตราย
อยู่บ้านกาญจนบุรีวัดเชิงหวาย
จะสบายบุญปลอดตลอดไป
ทางกันดารเดินแดงจะหลงไหล
นางร้องไห้สะอื้นกลืนน้ำตาข

๑๓ เจ้าพลายงามตามชักกระหนกแน
อ้ายคนนี้มีโชพ้อจะขอลา
สงสารแต่แม่คุณของลูกแก้ว
เพราะพ่อเลี้ยงเลี้ยงสาไม่ปรานี
ไปสู่ตายววยววงเสียข้างหนา
ขอลาแม่แต่นั้นนับไป
โอ้พ่อคุณขุนแผนของลูกเอ๋ย
ต้องติดคุทุกขทุเรศเวทนา

พลางบอกแม่ลูกแสนแค้นหนักหนา
ไปหาย่าอยู่บ้านกาญจนบุรี
จะลับแล้วตายเป็นไม้เห็นผี
อยู่ที่นี่ชีวันจะบรรลัย
ด้วยเกิดมามีกรรมจะทำไฉน
แล้วร้องไห้หวนคิดถึงบิดา
เมื่อไรเลยลูกจะได้ไปเห็นหน้า
เจ้าครวญคร่ำร่ำว่าด้วยอาลัยข

๑ นางวันทองร้องให้จิตใจหาย
 ใ้อืลุแก่ววดตาจะลาไป
 จะเลี้ยวหลงวงวกระหกระเหิน
 ใ้อัยากเย็นเชยใจกระไรเลย
 เตี้ยวันนี้เล่าเจ้าพรากไปจากแม่
 พलगสร้อมสอดคอดแอบไว้แนบกาย

๑ จนนจวนค้ำน้ำค้างลงพรั่งพราย
 อ้ายศัตรูรู้ความจะตามมา
 แล้วพากันดั้นดัดไปวัดเขา
 แล้วเล่าความตามจริงทุกสิ่งไป
 เอาลูกอ่อนซ่อนไว้เสียในห้อง
 ทำนขรวัศรู้ผู้เฒ่าว่าเอวจะ
 ถ้าหากว่ามาค้นจนถึงห้อง
 ฆ่าลูกเลี้ยงเอี้ยงดูกูไม่เคย

๑ นางวันทองหมองหมางไม่ล้างทุกข์ กระหมวดจุกกลุยกาน้ำดาไหล
 เห็นจวนค้ำอำลาทั้งอาลัย
 พอเข้าไปในรั้วดำผัวโงะ
 แต่ชาตินี้มีกรรมจึงจำเป็น
 ชี้นบนเรือนเหมือนโงะจะจากร่าง
 เข้าในห้องหมองอารมณ์ไม่สมประดี
 คิดถึงลูกผูกพันให้หัวนอ
 ใ้อืลุเอ๋ยเคยนอนแต่ก่อนไร
 อยู่หลัดหลัดพลันพรากไปจากแม่
 ใ้อืฟลายงามทรมาสวาดิจะคลาดแคล้ว

กอดเจ้าพलयงามน้อยละห้อยให้
 หนทางป่าคำไม้พ้อไม่เคย
 เจ้าจะเดินไปถูกฤกษ์ลูกเอ๋ย
 เพราะกรรมเคยพรากสัตว์ให้พลัดพราย
 แม่จะแลเห็นใครนำใจหาย
 สละอื่นให้ไม่วายพ่ายน้ำดาฯ
 ปลอบลูกชายพलयน้อยเสนาหา
 แม่จะพาเจ้าไปฝากขรวันนากไว้
 เห็นสมภารกลานเข้าไปกราบไหว้
 เจ้าคุณได้โปรดด้วยช่วยธุระ
 เมื่อพวกพ้องเขามาหาอย่าให้ปะ
 ไว้ธุระเกิดอย่ากลัวที่ผัวเลย
 กุมิเองก็จงว่าสีกาเอ๋ย
 อย่าทุกข์เลยลุงจะช่วยลูกอ่อนไว้ฯ
 ลงบันไดเดินด้วยจวนเย็น
 อ้ายตายโหงหักคอไม่ขอเห็น
 ได้ชายเช่นนี้มาเป็นสามี
 เห็นขุนช้างชิงชิงผินหลังหนี
 เห็นแต่ที่นอนเปล่ายิ่งเศร้าใจ
 น้ำตาดกมอยมอยละห้อยให้
 จนนเจ้าได้สืบทอดเข้านี้แล้ว
 แม่ยังแลเห็นแต่ฟูกของลูกแก้ว
 เสียงจ้าวจ้าวเจ้าวันทองนอนน้ำดาฯ

๑ ฝ่ายขุนช้างคางเคราอายเจ้าเล่ห์
เสียดวันทองร้องไห้จุดไฟมา
ทำโกลไต้ตามเป็นความหยอก
พลางรับขวัญวันทองร้องละคร

๑ นางวันทองร้องขัดสะบัดหน้า
นางผลักพลิกพลิกขว่นว่ากวนใจ
ลูกข้าหายตายเป็นไม่เห็นศพ
เจ้าพาไปในป่าพนาลี

๑ ขุนช้างฟังข้างแก้อแม่เจ้า
ไครบอกเจ้าแล้วว่าข้าพาไป
เมื่อกลางวันยังเห็นเล่นไม้หึ่ง
แล้วว่าเจ้าเล่าก็ช่างนั่งมีนมิ
ลูกปะหล่ำกำไลใส่อกกกบ
มันจะทุบยุบยับเหมือนกับริน
แล้วแก็ก้อเร่อออกไปนอกห้อง
ไปเที่ยวตามตามหาถึงทำน้ำ
รินสุรามาดื่มลิ้มสติ
ขึ้นหอขวางกลางแจ้งเห็นแสงเดือน
แกล้งร้องรำคร่ำครวญทำหวนไทย
ถึงท่อนปลายกรายเกริ่นเป็นแดนคง
แล้วรู้ตัวกลัวเมียร้องเสียใหม่
เสียงอ้อแอ้แผ่กายนอนหงายเงย

๑ นวลนางวันทองค่อยย่องอย่าง
สะอื้นอื้นพันผูกถึงลูกชาย

เฝ้าโมเมียมกริมอยู่ริมฝา
ส่องดูหน้านั่งเคียงบนเตียงนอน
ฤาหนามยอกเจ็บป่วยจะช่วยถอน
เจ้าทุกขร้อนรำคาญประการใดฯ
ขุนช้างรำทำท่าเข้าคว้าไขว่
ไอ้อะไรนี้เล่าเฝ้าเข้าชี้
อย่ามากลบรอยเสื่อเบื่อบัดสี
แล้วก็มีพามาว่ากระไรฯ
ข้าเมาเหล้าหลับซบสลบไส
หล่อนไม่ได้ตามข้าฝ่าเกิดช
กับยายอิงอีคุกลูกอีปี
ว่าแล้วขีอย่าให้ลงไปดิน
จួយว่าพบคนร้ายอายค่อฝืน
จ้งกำไลไปกินเสียแล้วกรรม
ตะโกนร้องเรียกข้ามาด่าพว่า
ไม่พบทำดอนใจกลับไปเรือน
อุตรีร้องไห้ใครจะเหมือน
ไอ้พ่อเพื่อนชีวิตของบิดรงค์
ละโอดโอยเอกท่มจนลุ่มหลง
ปึกเจ้าอ่อนร่อนลงในดงเคย
เจ้าจำไกลพ่อแล้วลูกแก้วเอ๋ย
จนลืมเลยซบเซาด้วยเมามายฯ
เห็นขุนช้างหลับสมอารมณ์หมาย
จนพลัดพรายเพราะผ้าเป็นตัวมาร

จึงเย็บได้ใส่ขนมกับส้มลิ้ม

แหวนราคาห้าชั่งทองบางตะพาน

ไปอยู่บ้านท่านย่าจะหายาก

แล้วนั่งเฝ้าตริกตราน้ำตาย้อย

๑๑ จะกล่าวถึงพลายงามทราวมสงสาร ฟังสมภารอยู่ในห้องนั่งร้องไห้

พวกศิษย์เณรณชีตันช่วยฝนไพล

แล้วสมภารท่านก็หลับระงับเงียบ

เพราะแม่ลูกผูกจิตคิดถึงกัน

ดูเหว่าร้องซ้องเสียงสำเนียงแจ้ว

สะดุ้งใจไหววับทั้งหลับตา

ครันรู้สึกนึกได้ให้ละห้อย

จนเคาะระฆังหึ่งแห่งเสียงเครื่องครั้น

๑๒ นางวันทองร้องไห้เมื่อใกล้รุ่ง

ด้วยวัดเขาเข้าใจเคยไปเจน

แล้วถือได้ใส่ขนมผ้าห่มหุ้ม

ลงจากเรือนเชื่อนมาข้างทำน้ำ

ถึงวัดเขาเข้าตรู่ดูลูกน้อย

จะนั่งหยุดพุดจาจะช้าการ

ให้ขนมส้มสุกแก่ลูกรัก

หนทางบ้านกาญจนาบุรีตรงนี้แล

อดสำหิไปให้ถึงเหมือนหนึ่งว่า

จงหมายมุ่งทุ่งกว้างตามทางเกวียน

แล้วเกล้าจุกผูกได้ที่ใส่ของ

แล้วทอดลูกผูกใจจะไกลกัน

ทั้งเชื่อมต่อจันอับลูกพลับหวาน

ล้วนต้องการเก็บใส่ในไถ่น้อย

เมื่อดอดยากอย่างไรได้ใช้สอย

รำคาญคอยสุรียาจะคลาไคล

มาลูบไล่แผลที่มันตึร้น

ยิ่งเย็นเยียบเยือกใจเมื่อใกล้วัน

เฝ้าฝืนเพือนแลเห็นแม่มา

ให้แว่วว่าวันทองร้องเรียกหา

ร้องขานขาสุดเสียงแต่ที่ยังคิน

เจ้าพลายน้อยนั่งนอนถอนสะอื้น

สมภารตื่นเดือนชิตันสวดมนต์เกินฯ

น้ำค้างฟุ้งฟ้าแดงเป็นแสงเสน

โจงกระเบนมันเหมาะห่มเพลละคำ

ออกอย่างคุ่มดินเหยาแก้วถลา

แล้วรีบร่ำเดินตรงเข้าตงตาล

เห็นมาคอยนั่งทำน้าสงสาร

ลาสมภารพามาป่าสะแก

สงสารนักจะร้างไปห่างแม่

จำให้แน่นอนอย่าหลงเที่ยววงเวียน

ให้คุดย่าเป็นอาจารย์สอนอ่านเขียน

ที่โล่งเลี่ยนลัดไปในไพรวัน

ให้แหวนทองทุกสิ่งทำมิ่งขวัญ

สะอื้นอันออกปากฝากเหว

ขอเดชะพระไพรีข้าไหวกราบ
 ทั้งปู่เจ้าเขาเงินขอเชิญพา
 ทั้งพ่อคุณขุนแผนแสนวิเศษ
 ช่วยลูกชายพลายงามเมื่อยามจน
 นางควรครวญคร่ำว่าน้ำตาตก
 แม่อุ้มท้องครองเลี้ยงถึงเพียงนี้
 เคยกินนอนนอนแม่ไม่แหห่าง
 ทั้งจุไรใครเล่าจะเกล้าพัน
 นับปีมิได้มาเห็นหน้าแม่
 โอ้เสียชาติวาสนาแม่อาภัพ
 จะมีผัวผัวก็พลัดกำจัดจาก
 มามีลูกลูกก็จากวิบากกรรม

๑๑ เจ้าพลายงามความแสนสงสารแม่ ข้าเลี้ยงแลดูหน้าน้ำตาไหล
 แล้วกราบกรานมารดาด้วยอาลัย
 แต่ครั้งนี้มีกรรมจะจำจาก
 เทียวหาพ่อขอให้ปะเดชะบุญ
 แม่รักลูกลูกก็รู้ยั่วว่ารัก
 จะกินนอนนอนว่าเมตตาเดือน
 แม่วันทองของลูกจงกลับบ้าน
 จะก้มหน้าลาไปมิได้กลัว

๑๒ นางกอดจูบลูปลหลังแล้วสั่งสอน
 พ่อไปตีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย
 ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ
 แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน

ช่วยกำหราบเสือสิงห์มึงหงสา
 ไปถึงยาอย่าให้หลงเที่ยววงวน
 บังเกิดเกศแก้วดาสดาผล
 ให้รอดพ้นภัยพาลถึงกาญจน์บุรี
 เหมือนหนึ่งเอกพุดองเป็นหนองผี
 ได้สิบปีเศษแล้วจะแค้นกัน
 จะอ้างว่างเปล่าใจในไพร่สณฑ์
 จะนับวันนับเดือนไปเลื่อนลับ
 จะห่างเหินเหมือนเมื่อเดือนดับ
 ให้ย่อยยับยากแค้นแสนระยำ
 จนแสนยากอย่างนี้แล้วมิหำ
 สะอื้นร่ำวันเทดสลดใจ

ลูกเติบโตใหญ่คงจะมาหาแม่คุณ
 ต้องพลัดพรากแม่ไปเพราะอายุขุน
 ไม่ลืมคุณมารดาจะมาเยือน
 คนอื่นสักหมีแสนไม่แม่นเหมือน
 จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว
 เขาจะพาลว่าอุ่นแม่ทูลหัว
 เมื่อยามมัวหมองนักจงหักใจ
 อำนวยพรพลาายน้อยละห้อยให้
 จนเติบโตใหญ่ยังยวดยศได้บวชเรียน
 เจ้าจงอดส่ำทำสม่าเสมียน
 จะจากเจียนใจขาดอนาใจ

ลูกก็แลดูแม่แม่ดูลูก
 สะอื้นร่ำอาลาด้วยอาลัย
 เหลียวหลังยังเห็นแม่แลเขม้น
 แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญา

๑๑ นางวันทองหมอมักกลัวขุนช้าง
 ออกขายทุ่งมุ้งมิศเดินตะบึง
 ทุกเย็นเช้าเตว้าหมองเฝ้าร้องไห้
 ถึงยามกินสิ้นรสสูตออม

๑๒ เจ้าพลายงามตามทางไปกลางทุ่ง
 ออกหลังบ้านตาลตะคุ่มเป็นพุ่มพุ่ม
 ดันแคคางกร่างกระทุ้มซุ่มออก
 เจ้าพลายเพลินเดินพลางตามทางเกวียน
 ถึงโคกข้องหนองสะพานบ้านกะเหรี่ยง
 พริกมะเขือเหลืองงามอร่ามตา
 เห็นไก่เตี้ยเขี่ยคุ้ยที่ขุยไผ่
 พบนกยูงฝูงใหญ่ไล่กระพือ
 จนเห็นตื้นเขินน้อยเมื่อยื้อให้ท้อแท้
 พระสุริยาสายัณฑ์หลงไรไร
 พอลงพลพบฝูงจิ้งจอกน้อย
 แสงเส้นโลมาให้อาวรณ์
 เห็นวัดร้างข้างเขาตูดเก่าแก่
 โบสถ์โบราณบานประตูยังอยู่ดี
 ครันรุ่งเช้าเอาขนมทั้งส้มลิ้ม
 ถึงบ้านกว้างทางคนเขาหาบคอน

ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล
 แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา
 แม้ก็เห็นลูกน้อยละห้อยหา
 โอ้เปล่าตาต่างสะอื้นย่นคะลิ่งฯ
 ไม่เหมือนอย่างคนทั้งปวงมันหวงหึง
 กลับมาถึงเรือนร่ำระกำตรอม
 ด้วยอาลัยพลายงามทรมานอม
 จนซบผอมผิวพรรณทุกวันคืนฯ
 เขม้นมุ้งเขาเขินเดินสะอื้น
 ร่มรื่นรุ่งเรืองเคียงตะเคียน
 ทั้งซ้อดอกกุสัวเหมือนไม้เขียน
 ตลอดเดือนลมเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยมา
 เห็นโรงเรียงไรฝ้ายทั้งซ้ายขวา
 สาลิกาแก้วกินแล้วบินฮือ
 กระโหกไล่ลดเลี้ยวมันเปรี้ยวปรือ
 มันบินหวือไ้ร้องคะนองใจ
 คิดถึงแม่วันทองแล้วร้องไห้
 เหมือนจิตใจเจ้าจะขาดลงรอนรอน
 วังร่อยร่อยตามเขาแล้วเห่าหอน
 ถึงดงดอนแดนบ้านกาญจน์บุรี
 ยังมีแต่รูปพระชินสีห์
 พอรাত্রีกราบไหว้อาถัยนอน
 ออกกินอิ่มแล้วออกเดินเนินสิงขร
 เห็นเด็กต้อนควายอิงคะนึ่งไป

ไม่รู้ความตามเหล่าพวกชาวบ้าน
เด็กบ้านนอกบอกเล่าให้เข้าใจ
มะยมใหญ่ในบ้านกินหวานนัก
พอจวบได้อ้ายขิกหยิกเสียยับ
ถ้าลูกใครไปเล่นแกเห็นเข้า
มาถามหาว่าไรช่างไม่กลัว

๑ เจ้าพलयามตามแจ้งแล้วแกล้งว่า เอ็งช่วยพาเราไปชมมะยมหวาน
จะขึ้นลักหักห่อให้พอการ
พวกเด็กเด็กดีใจไปลิหิวา
บ้างเหินหน้าผ้านุ่งเกี้ยวพวงพัน
พอถึงบ้านท่านยายทองประศรี
เจ้าพलयามขามจิตยังคิดแคลง
ดูเงียบเชียบเลียบรอบริมขอบรั้ว
ประตูหับยับยั้งยั้งฟังไป
รู้ว่าคนบนนั้นนั่งปั่นฝ้าย
ขึ้นมะยมห่มล่อทำดอแย
จึงจะบอกออกตามเนื้อความลับ
แล้วเมียงมอย่องดอดเข้าลอดรั้ว
แล้วพริกกวักเรียกอ้ายเด็กเด็ก
ระวังตัวกลัวยายเฒ่าเจ้าคารม

๑ ครานั้นท่านยายทองประศรี
ให้พวกเหล่าบ่าวไพร่ไปไรนา
แต่ขุนแผนแสนสนิทต้องติดคุก
จนซุบผอมตรอมใจมาหลายปี

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน

ว่าเรือนท่านทองประศรีอยู่ที่ไหน
แกอยู่ไรโน้นแน่ะยังแลลับ
กุไปลักบ่อยบ่อยแกคอยจับ
ร้ายเหมือนกับผีเสื้อแกเหลือตัว
แกจับเอานมยานฟัดกระบาลหัว
แกจับตัวตีตายยายนมยานฯ

มาสู่ท่านทั้งสิ้นกินด้วยกัน
ซ่อนข้าวปลาปล่อยควายแล้วผายผัน
หัวเราะกันกุจะห่อให้พอแรง
พวกเด็กขี่เรือนให้แล้วแอบแฝง
ค่อยลัดแลงเล็งแลมาแต่ไกล
ไม่เห็นตัวท่านย่าน่าสงสัย
เสียงแต่ในออกแอดแอดแอด
จะอุบายบอกความตามกระแส
ให้ท่านแลเห็นเรามาเอาตัว
ได้อยู่กับย่ากำเนิดบังเกิดหัว
ค่อยแฝงตัวขึ้นบนต้นมะยม
ลูกเล็กเล็กหลบลอบค่อยหมอบก้ม
เก็บมะยมซุบซิบกระหยิบดาฯ
กับยายปลียายเปลอยู่เคหา
ตามประสาเพศบ้านกาญจนบุรี
ไม่มีสุขเศร้าหมองทองประศรี
อยู่แต่ที่ในห้องนอนน้ำตา

แต่หนูไ้ไ้ยินมะยมหล่น
เห็นเด็กเด็กเล็ดลอดคอดเข้ามา
ลงบันไดอ้ายเต็กเล็กเล็กวิ่ง
ซึกโคตรเค้าเหล้ากอเอาพอเพียง
มองเขม้นเห็นลูกหัวจุกน้อย
อย่าแอบอิงนั่งนั่งตั้งเทพนม

๑๑ เจ้าพलयามคร้ามพรันขยันหยุด
จึงว่าฉานหลานดอกบอกให้รู้
ทองประศรีชี้หน้าว่าอุเหม
มาเกิดมาย่าจะให้ไม้ตระกูล
เจ้าพलयามความกลัวจนตัวสั่น
แล้วนึกว่าย่าตัวกลัวอะไร

๑๒ ทองประศรีตีหลังเสียงดังผึง
มาแต่ไหนลูกไทยหรือลูกจีน
เจ้าพलय่น้อยคอยหลบแล้วบนอบ
ข้าเป็นลูกพ่อขุนแผนแสนสะท้าน
จะมหาย่าชื่อทองประศรี
ย่าเขม้นเห็นจริงทั้งตระกูล
แล้วคำตัวชั่วเหลือไม่เชื่อเจ้า
จนหัวห้อยพลอยเอพื่อนี้เภา
ช่วยฝนไหลให้เหลวเร็วเร็วเข้า
แกดักน้ำร่ำรดหมดคราดี
แล้วทาไหลให้หลานสงสารเหลือ
เจ้าชื่อไรใครบอกออกเนื้อความ

เป็นทำวนแหวกมองตามช่องฝา
แกฉวยคว้าไม้ตระกูลค้อยมองเมียง
แกไล่ทั้งคำทอมันล้อเถียง
พอแว่วเสียงอยู่บนต้นมะยม
เหมอ้ายจ้อยโจรป่าคำขรม
ลงมาก้มหลังลองตะบองกูย

ความกลัวสุดแสนกลัวตัวเป็นหนู
อันที่อยู่เมืองสุพรรณบ้านวันทอง
อ้ายเจ้าเล่ห์หลานข้ามันน่าทอง
แกคอยจ้องจะทำให้หน้าใจ
หยุดขยันอยู่ไม่กล้าลงมาได้
โจนลงไปกราบยาที่ฝ่าตีนฯ
จะมัดมึงกูไม่ปรับเอาทรัพย์สิน
เผ้าลักปิ่นมะยมหม่มหักราน
ฉันเจ็บบอบแล้วย่าเมตตาหลาน
ข้างฝ่ายมารดาชื่อแม่วันทอง
อย่าเพื่อตีฉันจะเล่าความเศร้าหมอง
กอดประคองรับขวัญลูกสิ้นน้ำตา
ซินติเอาหลานรักเป็นหนักหนา
แล้วพามาขึ้นเรือนเดือนยายปลี
อี่เปเลเอาขึ้นล้างหน้าออกมา
ช่วยขัดสีโซมขมิ้นสั่นเป็นขาม
มานั่งเสื่อลั่นไ้ปราศรียถาม
จึงได้ตามขึ้นมาถึงยายายฯ

๑๑ เจ้าพลายน้อยสรว้อยเศร้าแล้วเล่าเรื่อง แต่อยู่เมืองสุพรรณเหมือนมัวหมาย
 แม่วันทองครองเลี้ยงไว้เคียงกาย ให้ชื่อพลายงามน้อยแก้วกลอยใจ
 ให้ให้บุญขุนช้างเหมือนอย่างพ่อ มันลวงล่อหลานหลงไม่สงสัย
 พาหลานเที่ยวเลี้ยวทางไปกลางไพร เอาชนไม้ทับคอแทบมรณา
 แม้จึงบอกออกว่าพ่อชื่อขุนแผน ขุนช้างแค้นเคืองคิดริษยา
 อยู่ไม่ได้ในสุพรรณจึงตั้งมา ขอพึ่งบุญคุณย่าประสาจน ฯ

๑๒ ทองประศรีตอกชกผางผาง
 ลูกอีเฒ่าเทพทองกลองน้ำชน
 ทำราวเจ้าชีวิตกุศพิศ
 แกบ่นว่าคำร่ำออกพรำพรู
 แม้นอ้ายขุนนุ่มาว่าเป็นลูก
 พलगเรียกอีไหมทีไร
 พอบ่ายเบี่ยงเสียงลว่าพวกข้าบ่าว
 บ้างสุ่มไฟไล่คว้นกันยุ่งวัน

๑๓ ครั้นพลบค่ำย่ามั่งทองประศรี
 เย็บบายศรีนมแมวจอกแก้วมา
 เทียนดอกไม้ไขข้าวมะพร้าวพร้อม
 ลูกปะหล่ำก่าไลไขออกกอง
 เอาสวดไล่ให้หลานสงสารเหลือ
 เหมือนพ่อแผนแสนเหมือนไม้เคลื่อนคลา
 พलगเรียกหาข้าคนมาบนหอ
 บายศรีตั้งพรุ่งพร้อมน้อมคำนับ

๑๔ ขวัญพ่อพลายงามทรมาสวาทิ
 ล้วนของขวัญจันทน์จวงพวงมาลัย
 ให้อ้ายช้างชาติข้าอ้ายหน้าชน
 จะฆ่าคนเสียทั้งเป็นไม่เอ็นดู
 ให้มันต้องโทษกรณเงินอ่อนหู
 พ่อมาอยู่บ้านย่าแล้วอย่ากลัว
 มันมิถูกเมฆานพัตกระบาลหัว
 เอาแกงคั่วข้าวปลามาให้กิน
 ทั้งมอญลาวเลิกนาเข้ามาสัน
 ตามที่ถื่นบ้านนอกอยู่คอกนาฯ
 เรียกยายปลียายเปลเข้าเคหา
 ใส่ข้าวปลาเปรี้ยวหวานเอาพานรอง
 น้ำมันหอมแป้งปรุงฟุ้งทั้งห้อง
 บอกว่าของพ่อเจ้าแต่เยาว์มา
 ด้วยหน่อเนื้อนี้กรักเป็นหนักหนา
 ทั้งหูดาคมสันเป็นมันยับ
 ให้นั่งต่อต่อกันเป็นอันดับ
 เจริญรับมิ่งขวัญราฟั่นไปฯ
 มาชมภาชนะทองอันผ่องใส
 ขวัญอย่าไปป่าเขาล่าเนาเนิน

เห็นแต่เนื้อเสือสิงห์ฝูงลิงค่าง
ขวัญมหาหยาเถิดอย่าเพลิดเพลิน
แล้วจุดเทียนเวียนวงส่งให้บ่าว
คอยรับเทียนเวียนส่งเป็นวงไป
มะพร้าวอ่อนป้อนเจ้าทั้งข้าวขวัญ
ให้สาวสาลวาวเวียงที่เสียดี

๑ พ่อเมื่อเมืองคง เอาพงเป็นเหย้า
ขวัญอ่อนร่อนแร้ว ว่าเหว่สู่กาย
ขวัญเมื่อเมื่อเมิน ขอเชิญขวัญพ่อ
ข้าวเหนียวเต็มพ้อม ข้าวป้อนเต็มป่า

๑ แล้วพวกมอญซ่อนขอเสียงอ้อแอ้
ออร่น่ายพลายงามพ่อทราวมเขย
ให้อยู่ดีกินดีมีเมียสาว
มวบบามาขวัญจงบันเทิง
ทองประศรีดีใจให้เงินบาท
ถึงเวลาพาเจ้าเข้าที่นอน

๑ เจ้าพลายงามถามย่ำว่าพ่อแผน
ไม่เคยคุ้นคุณย่ำช่วยพาไป
ได้ฟังหลานท่านย่าน้ำตาตก
พ่อเอ็งย่ำว่าไรเขาไม่กลัว
ไปทูลขอพระองค์ทรงพระไกรธ
แต่ไม่ต้องจงจ้อยู่ล่ำฟัง
รุ่งพรุ่งนี้เสียจะพาเจ้า
ให้พ่อเห็นเย็นอารมณ์ได้ชมเขย

จะอ้างว่างเวียนวกระหกระเหิน
จงเจริญร้อยปียามีภัย
มันให้กราวเกรียวลั่นสนั่นไหว
แล้วดับไฟโบกควันให้ทันที่
กระแจจันทน์เจิมหน้าเป็นราศี
มาขอป้อ้อขึ้นทำขวัญนายฯ

อืดปลาอืดข้าว ขวัญเจ้าตกหาย
อยู่ปลายยางยุง ท้องทุ่งท้องนา
ฟังขอเสียงอ้อ ขวัญพ่อเจ้าจำ
ขวัญเจ้าจงมา สู่กายพลายเออยฯ

ร้องทะแยย่องกะเหณะย้ายเตาะเหย
ขวัญเอ่ยกกกะเนียงเกรียงเกลิง
เนียงกะราวกนตะละเลิงเคลิง
จะเป็งยี่อิกะปิปอน
เห็นแต่ทาสฝรั่งพร้อมล้อมสลอน
มีฟูกหมอนมุ้งมานสำราญใจ
ต้องคับแค้นเคืองเขิญเป็นไฉน
พอหลานได้เห็นหน้าบิดาตัว
สะอื้นนอกอาตุรวาทุนหัว
เพราะเมามัวเมียลาวนางขาววัง
ให้ลงโทษทนทุกข์ใส่คุกขัง
ถึงสิบปีแล้วยังไม่พ้นเลย
ไปหาเขาอยู่ที่ทับริมหับเผย
พูดจนเลยลืมหลับระงับไปฯ

๑๑ เห็นแสงทองหมองจิดจิดถึงลูก
ใส่ข้าวปลาผ้าผ่อนท่อนสไบ
ทั้งปุนยาสาครแลพลุหมาก
อ้ายกุลาตาหลอเป็นหมอความ
ลงบางขามข้ามบ้านสะพานโหลง
สองวันครึ่งถึงกรุงอยุธยา

๑๒ จะกล่าวฝ่ายนายขุนแผนที่แสนทุกข์ แต่ติดคุกขัดข้องให้หมองหมาง
อยู่หับเผยเคยสะอาดขาดสาออง
ผมยวเกล้ากระหวัดตัดไม่เข้า
อยู่เปล่าเปล่าเล่าก็จนพันกำลัง
ให้นางแก้วกิริยาช่วยทาร์ก
ใบละบาทคาดได้ด้วยงายดาย
พอมารดามาถึงทับรับเข้าห้อง
เห็นลูกชายพลายงามตามทันใจ

๑๓ ทองประศรีชี้แจงแถลงเล่า
แล้วบอกความตามที่มีติดดู
เข้าสวมสอดกอดจูบแล้วลูบหลัง
แค้นขุนช้างดังจะดั้นสิ้นชีวา
จุดคว่าพาวันทองไปครองคู่
ทั้งลูกเต้าเอาไปฆ่าเหมือนนม้าว
วันนี้คำจำจะไปให้ถึงบ้าน
ลูกผู้ชายตายไหนก็ตายไป

๑๔ ท่านยายทองประศรีว่าอืพ่อ
ไปฆ่าผีดีกว่าฆ่าขุนช้าง

สั่งบ่าวผูกช้างสัปคับใหญ่
กับใต้ไฟฟักแฟงแตงน้ำตาล
จะไปฝากขุนแผนแสนสงสาร
แล้วพาหลานขึ้นช้างตามทางมา
ออกทุ่งโล่งเลี้ยวทางไปข้างขวา
ลงเดินพาพลายงามไปตามทางฯ

จนผอมซูบรูปร่างดูรุงรัง
เหตุด้วยเขาคงทนทั้งมนตร์ขลัง
อดสำหรั่งทำการสานกระทย
ขุนแผนถึกขอบรัดกระหวัดหวาย
แขวนไว้ขายทั้งเรือนออกเคลื่อนไป
ทั้งข้าวของผู้คนขนมาให้
นี้ลูกใครหน้าตาน่าเอ็นดู
นี้ลูกเจ้าแล้วเป็นไรไหวเสียหนู
ขุนแผนรู้รับขวัญกลืนน้ำตา
น้ำตาพร้งพร้งพรายทั้งชายขวา
มันชะล่าชะเลยจนเคยตัว
เห็นว่ากูถือสัตย์ไม่ตัดหัว
หมายว่ากลัวแล้วกระมังอ้ายจ้งไร
สับกระบาสหัวเชือดให้เลือดไหล
ขัดใจฮึดฮัดกัดฟันฟางฯ
แม้จะขอทานหัดเหมือนขัดขวาง
จะสืบสร้างบาปกรรมไปทำไม

ลูกของเจ้าก็มาหาเจ้าแล้ว
จงฟังแม่แต่เท่านั้นแล้วกันไป
ลูกของเจ้าเล่าแม่จะรับเลี้ยง
ที่กริ้วโกรธโทษกรรมจะผ่อนคลาย
โบราณท่านสมมุติมนุษย์นี้
ที่ทุกข์โศกโรคร้อนค่อยผ่อนปรน

๑๑ ครานั้นขุนแผนแสนสวาท

ลูกเห็นแต่แม่คุณค่อยอุ้มใจ
อันตัวรับตำราสารพัด
ถ้าลืมหลงตรงไหนไขออกดู
แล้วลูบหลังสั่งความพลาญน้อย
รูสิ่งไรก็ไม่สู้วิชา
เรายากแล้วแก้วดาอย่าประมาท
ทุกวันนี้มีแต่ยายังการุญ
จงนึกว่าย่าเหมือนกับแม่พ่อ
อันพ่อนี้มีได้อยู่ใกล้เคียง
พลางกอดพลาญงามแอบไว้แนบอก
ไอมิกรรมทำไว้แต่ไรมา
มาหาพ่อพ่อไม่มีสิ่งไรผูก
อยู่หอกปืนยืนยิงคงกระพัน

๑๒ เจ้าพลาญงามความแสนสงสารพ่อ
รับประคำร่ำว่าประสาใจ
ได้ดักน้ำคำข้าวทุกเช้าค่ำ
ให้พ่อพันทนต์ทุกซั้วลูกยา

ไซ้เชื้อแถวเจ้ายังมีอยู่ที่ไหน
พ่อจะได้ภวนารักษากาย
ช่วยกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไว้ได้ถวาย
คราวเคราะห์ร้ายเจ้าจงเจียมเสียมตน
ยากแล้วมีใหม่สำเร็จถึงเจ็ดหน
คงจะพ้นโทษทัณฑ์ไม่บรรลัษ
กัมกราบมารดาหน้าตาไหล
ช่วยสอนให้พลาญงามเรียนความรู้
ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้
ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา
เจ้าจงค่อยรำเรียนเขียนคาถา
ไปเบื้องหน้าเติบโตใหญ่จะให้คุณ
ทั้งสิ้นญาติสิ้นเชื้อจะเกื้อหนุน
พ่อพึ่งบุญเกิดลูกได้ปลูกเลี้ยง
ถึงคำทอเท่าโรอย่าได้เถียง
ไม่ได้เลี้ยงลูกแล้วนะแก้วดา
น้ำตาตกพร่างพรายทั้งซ้ายขวา
พอเห็นหน้าลูกแล้วจะแคล้วกัน
ยังแต่ลูกประคำจะทำขวัญ
ได้ป้องกันกายาข้างหน้าไปฯ

น้ำตาคลอคลอตกซกซกไหล
ฉันจะไครอยู่ด้วยช่วยบิดา
ที่พ่อทำพินาศจะหักหา
จะอดส่ำห่าเล่าเรียนค่อยเพียรไปฯ

๑ ขุนแผนแสนสวาทจะขาดจิต

นำสารท่านยาพลอยอาลัย
 ขุนแผนว่าจะอยู่คู่ไม่ได้
 เหมือนกับนรกตกทั้งเป็น
 แต่พอนี้ท่านเจ้ากรมมราช
 คนทั้งหลายนายมุลก็คุ้นเคย
 ทั้งข้าวปลาสารพันทุกวันนี้
 ค่อยเบาใจไม่พักต้องตกต่ำ
 ถ้า मैंเจ้าเล่าเรียนความรู้ได้
 ถวายตัวพระองค์ทรงพระชนม์

๑ พลายงามน้อยสรว้อยเศร้ารับเจ้าคะ ตีฉันทจะพากเพียรเรียนให้ได้

ต่างพูดจาพาที่ค่อยดีใจ
 ทองประศรีสั่งความว่ายามค่ำ
 ขุนแผนแสนสะท้านไหว้มารดา
 ตามยามาพันทับที่หับเผย
 ทั้งขุนแผนแสนสวาทเพียงขาดใจ
 ไปขึ้นช้างช้างวัดท่ากรัง
 ออกข้ามทุ่งกรุงศรีอยุธยา

๑ อันเรื่องราวกล่าวความพลายงามน้อย ค่อยเรียนร้อยเรียนรู้ครูทองประศรี
 ทั้งขอมไทยได้สันทักยินดี
 บัดมั่งตั้งตัวจะปิดตลอด
 หัวใจกฤตยอทธิเจแสนหักกล
 เข้าในห้องลองวิชาประสาเด็ก
 มหาทะมึนยืนยงคงกระพัน

กระจิตรูว่าจะหาไหน

น้ำตาไหลพรากพรากเพราะยากเย็น
 ในคุกใหญ่ยากแค้นมันแสนเข็ญ
 มิได้เว้นโทษทัณฑ์สักวันเลย
 อนุญาตให้อยู่ทับในหับเผย
 เขาละเลยพ่อไม่ต้องถูกจองจำ
 พระหมื่นศรีเธอช่วยซบอุปถัมภ์
 คุณท่านล้าล้นฟ้าด้วยปราณี
 จะพาไปพึ่งพระเจมีนศรี
 จะได้มีเกียรติยศปรากฏไปฯ

จนจนใกล้โพล์เพลถึงเวลา
 แม้จะจำจากพ่อแก้วไปแล้วหนา
 พลายงามลาพ่อลูกผูกอาลัย
 ไม่ลืมเลยเหลียวหน้าน้ำตาไหล
 ต่างอาลัยแลล้นวับวิญญา
 พอเดือนส่องแสงสว่างกลางเวหา
 รีบกลับมาถึงบ้านกาญจนบุรีฯ

เรียนคัมภีร์พุทธเทพพระเวทมนตร์
 แล้วถอนถอดถูกต้องเป็นล่องหน
 แล้วเล่ามนตร์เสกขม้นกินน้ำมัน
 แทงจนเหล็กแหลมลู้อยู่ยัน
 ทั้งเลขยันต์ลางเหมือนไม่เคลื่อนคลาย

แล้วทำตัวหัวใจอธิปไตย

สะกดคนมนตร์จิ้งจอกำบังกาย

ทั้งเรียนธรรมกรรมฐานนิพพานสูตร

ผูกพยนต์หุ่นเข้ารวี

จนอายุพลายงามสิบสามขวบ

ด้วยเนื้อแตกแวกรุ่งละมุนตา

นัยน์ตากกลมคมขำคุดำขลับ

ทองประศรีจิตใจฤกษ์ยาม

จะโกนจุกสูกดืบขึ้นสิบค่ำ

พวกเพื่อนบ้านวนมาผ่าหมากพลู

ทั้งหม้อเงินหม้อทองสำรองตั้ง

อัมพจันทร์ขึ้นพระกิตระเตรียม

ถึงวันดีนิมนต์ขัวเกิดเผ่า

พอพิณพาทย์คาคดระสะรุการ

นั่งสวดมนต์จนจบพอพลบค่ำ

ผู้ชายเสียดเบียดสาวชาวละว่า

ผู้หญิงหยิกตะกายผู้ชายทับ

จนเอ็งคลั่งใจตีบไธดำ

ทองประศรีใจว่าใครแพ้

แล้วให้หลานผลัดผ้ามาแก้กัງ

ขัวเกิดแลมองเห็นทองประศรี

เจ้าขัวร่ายอาปากน้ำมากพลู

เดี๋ยวนี้เล่าเจ้าขุนแผนยังติดคุก

ท่านขัวครูดูพ่อของออพลาย

เสดาะไซ่ตรวนได้ตั้งใจหมาย

เมฆฉายสุริยจันทร์ขยันตี

ร้องเรียกภูตพรายปราบกำหราบผี

ทองประศรีสอนหลานชำนาญมา

ดูชาวอวอ้วนท้วนเป็นนวลหน้า

กิริยาแยมั้มหมิงหมิงงาม

ใครแลรับรักใคร่ปราศรัยถาม

ได้สิบสามปีแล้วหลานแก้วกู

แก้ทำน้ายาเงินตัมตันทม

บ้างปิดปูเสื่อสาตลาดพรมเจียม

มีทั้งสังข์ใส่น้ำมนต์ไว้จวนเปี่ยม

ตามธรรมเนียมมงคลจงลงทาน

อยู่วัดเขาชนไก่ใกล้กับบ้าน

ท่านสมภารพาพระสงฆ์สิบองค์มา

ก็ขัดน้ำมนต์สาตเสียดจาดำ

เสียงเฮฮาฮัดฮัดเมื่อขัดน้ำ

เสียงหนุบหนับเหนาะแฉะชะชะ

ลุกขึ้นปล้ำกันออกอึงเสียงดัง

สนุกแน่แล้วอ้ายดำปล้ำอีหัง

เข้าไปนั่งกราบกรานสมภารครู

ถามว่านี่ลูกใครเล่าไธหนู

เล่าให้รู้แต่ต้นมาจนปลาย

นี่โกนจุกแล้วจะได้ไปถวาย

เคราะห์จะคล้ายเคลื่อนบ้างฤาอย่างไร

๑ ท่านขวัญครุฑรู้เรื่องให้เคื่องแคน
เมื่อความรักสอนเจ้าหล่อนไว้
อ้ายเจ้าชู้ได้วาม่าแต่ก่อน
หัวเราะพลางทางเอกเขนก้อง
เห็นน่ารักลักษณะก็ฉลาด
ถ้าถึงวันขึ้นโฉลกยาม
แต่ที่เมียเสียถนัดปดนิ
แต่อ้ายนี้ขี้หลงจะงงวย
แล้วท่านขวัญหัวร่อว่าออหนู
ก็แต่ว่าอายุสิบแปดปี
ทั้งเมียสาวชาวเหนือเป็นเชื้อแถว
อันอ้ายขุนแผนพ่อของออพลาย
นับแต่นี้มีสุขไม่ทุกขร่อน
ทองประศรีดีใจไหวเจ้าคุณ
สมภารรับกลับมาอย่างอวาส
หาเสภามาทั่วที่ตัวดี
ดูท่านองพองคอเสียงอ้อแอ้
ดาร์องศรีดีแต่ขันธ์ครันครบ
แล้วนายทั้งดั่งโง่เสียงโง่โวก
ฝ่ายนายเพชรเม็ดมากลากเข้าข้า
ส่วนนายมาพระยานนท์คนดลก
ดาทองอยู่รู้ว่าภาษาลาว
ครั้นรุ่งเช้าเจ้าพลายก็โกนจุก
จนผมยาวเจ้าได้ตัดมหัทยไทย

ทอดอ้ายแผนต่อแถมไม่แก้ไข
ยังวิ่งไปเข้าคุกสนุกจริง
จะทุกขร่อนอ่อนหูเพราะผู้หญิง
พินิจนึ่งดูกายเจ้าพลายงาม
จะมีวาสนาดีที่คานหาม
ก็ต้องตามลักษณะว่าจะรวย
ตัวดำหนิรูปชาวเป็นสาวสวย
ต้องถูกด้วยละโมบโลภโลภก็
มันเจ้าชู้เกินการหลานอีศรี
จะได้ที่หมั้นขุนเป็นมุลนาย
อันนั้นแล้วมันจะมาพาฉิบหาย
จะพันปลายเดือนยี่ในปีกุน
ได้เตียงนอนนั่งเก้าอี้เป็นที่ขุน
ช่วยแบ่งบุญให้ได้พินคินลักที่
เสียงพิณพาทย์พวกฟองทองประศรี
ท่านดามีช่างประตักถนัตรบ
พวกคนแก่ชอบหูว่ารู้จบ
กรับกระโทบทำหลอกแล้วกรอกตา
ว่ากระโชกกระชั้นชั้นหนักหนา
ดั่งสามวาสองศอกเหมือนบอกลยาว
ว่าหยกหยกหยาบเข้าคนฮาฉาว
แล้วส่งกราวเชิดเพลงโหม่งเห่งไป
เป็นพันทุกขพันร้อนแอนเหล็บไหล
คิดจะใคร่ไปเป็นข้าผ้าสุลี

เดชะบุญทูลขอพ่อพันโท
แต่นั่งนึกตรึกตรวนราตรี
ทำคลั่งเคล้าเฝ้าวอนด้วยอ่อนหวาน
จะได้เฝ้าเจ้าชีวิตชิตชอบพอ

๑ ทองประศรีดีใจให้อนุญาต
จะได้ช่วยพ่อแม่คิดแก้กัน
อย่าจะไปส่งจนถึงพ่อ
ตามแต่บุญวาสนาบารมี
มีลูกเต้าเล่าก็ทำให้ข้าทุกข์
โรคก็ซ้ำซ้ำบอบทั้งหอบไอ
เจ้าจงจำตำราที่ย่าสอน
อย่าให้อ้ายพลัดอ้ายบิดอ้ายปู่
พอถือร่มสมปักดักน้ำท่า
พูดจนเด็กตรึกการกับหลานคน

๑ รู้สึกกายยายทองประศรีย่า
ทั้งหวานควาวข้าวปลาสารพัน
พลายงามลาย่าช่วยอวยสวัสดิ์
ขึ้นขี่หลังฟังสะเทินดินตามทาง
ไปหาพ่อพอบบั่นบนอบ
เจ้าพลายน้อยค่อยเล่าให้เข้าใจ

๑ ขุนแผนแสนสวาดิอนุญาติว่า
พ่อพงศ์พลายหมายสี่ก้อย่าเฝ้ากลัว
แล้วชักใช้ไต่ถามถึงความรู้
ที่เข้าออกบอกความตามอุบาย

เหมือนได้โปรดบิดาเป็นราศี
เข้าข้างที่นอนยำน้าตาลอ
พรั่งนี้หลานจะลาไปหาพ่อ
ทูลขอเผื่อจะโปรดที่โทษทัณฑ์ฯ
เจ้าเชื้อชาติพงศ์พลายจงผายผัน
ตามกตัญญูเกิดประเสริฐดี
จึงพาต่อไปหาพระหมื่นศรี
อันยำนั่นนับว่าจะบรรลีย์
ไม่มีสุขสักเวลาเฝ้าตาไหล
ใครจะได้เฝ้าผีก็มีรู้
จะถวารเพิ่มยศไม่อดสู
เข้าไปอยู่ติดตามทั้งสามคน
หุงข้าวปลาสารพัดไม่ขัดสน
แล้วหลับจนแจ่มแจ้งแสงตะวันฯ
เอาเงินผ้าเสื้อใส่ในกำปั้น
ขึ้นบนรรทุกลับคับข้าง
ได้ฤกษ์พาสารพัดไม่ขัดขวาง
ไม่แรมค้ำข้ามทุ่งถึงกรุงไกร
ขุนแผนสอบไต่ถามความสงสัย
ลูกจะใครให้พระนายถวายด้วย
จงอุทิศสำหรับพระกุลเกิดทุนหัว
จะพาตัวเจ้าไปให้พระนาย
ให้ห้องคู่ได้สมอารมณ์หมาย
สอนลูกชายอยู่จนสนธยา

พอเสียงฆ้องกลองย่ำเข้าคำพลบ
 ขุนลูกชายพลายงามตามกันมา
 ขึ้นบันไดไฟอร่ามตามพวกบ่าว
 ตรงมาหอรอรั้งยังหยุดมอง
 ด้วยรักใคร่ใจซื่อถือว่าเพื่อน
 ขุนแผนพาลูกไปนั่งไหว้ขอ

๑ ขุนแผนบอกออกว่าลูกเจ้าวันทอง ที่มีท้องเกือบแก่มาแต่ป่า
 เอาความหลังทั้งนั้นพรรณนา
 ด้วยไม่มีที่เห็นแต่เป็นโทษ
 เป็นที่พึงจึงมาจงการุญ
 อันวิชาเยนสอนลูกอ่อนแล้ว
 ถ้ากระไรได้ช่องเห็นชอบกล

๑ พระหมื่นศรีตีใจปราศรัยทัก
 เป็นข้าเฝ้าเจ้าชีวิตอย่าคิดคร้าม
 ไว้ธุระจะถวายช่วยบ้ายเบี่ยง
 ที่กินอยู่ผู้คนของเรามี
 ขุนแผนเล่าเจ้าก็รู้ยั่วว่ารัก
 ก็เอ็นดูอยู่ว่าเกลอถึงเธอจน
 แต่สุดช่วยด้วยว่าอาญาหลวง
 จจริงนะเจ้าเราก็คิดทุกคืนวัน

๑ นายขุนแผนแสนชื่นให้ตื่นอก
 ลุกลีนเกล้าน้ำตาแล้วว่าพลาง
 จนยากเย็นเป็นโทษเห็นโหดไว้
 ก็หมายมั่นกตัญญูถึงอยู่คุก

ถึงเดินพบผู้ใดไม่เห็นหน้า
 ไปเคหาพระหมื่นศรีที่ริมคลอง
 พอรู้ข่าวว่าสบายค่อยคลายหมอง
 หมื่นศรีร้องเรียกว่ามาสิเกลอ
 ไม่บากเบือนหน้าหนีดีเสมอ
 ถามว่าเออนั้นใครที่โทษมาฯ
 จะพามามอบไว้ให้เจ้าคุณ
 พระนายโปรดช่วยเหลือทั้งเกื้อหนุน
 เอาแต่บุญเกิดพ่อเจ้าเมื่อคราวจน
 เห็นคลองแคล้วการศีกพอฝึกฝน
 ช่วยผ่อนปรนโปรดถวายเจ้าพลายงามฯ
 ดูแหลมหลักลูกทหารชาญสนาม
 มีสงครามเมื่อไรคงได้ตี
 ให้ซบเลี้ยงลูกรักเป็นศักดิ์ศรี
 อยู่เรือนนี้เงื่อนนอนไม่ร้อนรน
 จนเจียนจักระเหล่นตายด้วยหลายหน
 ที่ขัดสนสารพัดไม่ขัดกัน
 ต่อได้ทวงที่ก่อนจะผ่อนผัน
 คงช่วยกันไปกว่ากายจะวายวางฯ
 อุดส่ายยกมือไหว้มิได้หมาย
 พ่อเหมือนอย่างพ่อแม่ช่วยแก้ทุกข์
 ยังส่งให้ข้าวปลาเป็นผาสุก
 กราบพ่อทุกทุกคืนค่อยชื่นใจ

อันลูกชายพลายงามตามแต่พ่อ
พลางลูบหลังสั่งลูกผูกอาลัย
อยู่ฟังบุญคุณพ่อต่อไปเกิด
แล้วลงเรือนเดือนสว่างกระจ่างตา

๑๑ ครานั้นจมีนศรีเสาวรักษ์ราช
จะเป็นข้าจอมนรินทร์ปิ่นนคร
พระกำหนดกฎหมายมีหลายเล่ม
กรมศักดิ์หลักชัยพระอัยการ
แล้วให้รู้สุภาสิตบัณฑิตพระร่วง
ราชาศัพท์รับสั่งให้บังควร
ที่ไม่รู้อะไรผู้ใหญ่เด็ก
เสียตระกูลสูญลัษณ์ประมาณ
นี้ตัวเจ้าเหล้าก้อทั้งพ่อแม่
แล้วจัดแจงห้องหับให้หลับนอน

๑๒ ครานั้นพลายงามทรมสวาดี
อยู่บ้านพระหมื่นศรียินดีครัน
เธอเข้าเฝ้าเจ้ากัณ้บั้งไม้ดัด
ค่อยรู้จักผิดชอบรอบคอบไป
ครันอยู่บ้านอ่านคำพระธรรมศาสตร์
ค่อยขึ้นชุ่มหม่นตะกอดูฟ้อแพ
เข้าไปหามาสู้ไม่รู้เกี้ยว
อุคสาห์เพียรเรียนจนรู้ครบ

๑๓ ครานั้นท่านพระจมีนศรี
จึงจัดแจงแต่งรูปเทียนดอกไม้

ลูกจะขอกราบลาข้าไม่ได้
พอจะไปก่อนแล้วนะแก้วตา
จะประเสริฐสมหวังเป็นฝั่งฝ้า
ก็กลับมาหับเผยที่เคยนอน
เรียกพลายงามทรมสวาดีมาสั่งสอน
อย่างเงื่อนเปล่าเปล่าไม่เข้าการ
เก็บไว้เต็มตู้ใหญ่ไข่ออกอ่าน
มนเทียรบาลพระบัญญัติดัดสำนวน
ตามกระทรวงผิดชอบคิดสอบสวน
รู้จักถ้วนถี่ไว้จึงได้การ
มหาดเล็กสามต่อพ่อลูกหลาน
เพราะเกียจคร้านคร่ำคร่ำเหมือนพรั่มอนุ
อย่าเขียนแซ่ขอสาห์จำเอาคำสอน
ไม้อาวรณ์เธอช่วยเลี้ยงเป็นแท่นยังธรรม์
แหลมฉลาดเลขผาปัญญาขยัน
ทุกคืนวันตามหลังเข้าวังใน
คอยฟังตรัสตรึกตราอักษรมาสั่ง
ด้วยมิได้คบเพื่อนเที่ยวเขียนแซ่
ตำรับราชสงครามตามกระแส
นางสาวส่ำส่ำใจจะใคร่พบ
แต่พอเหลียวเห็นผู้หญิงก็วิ่งหลบ
รู้ชนบทรรมเนียมก็เจียมใจ
ถึงวันดีได้ช่องก็ผ่องใส
จะเข้าไปทูลถวายเจ้าพลายงาม

นุ่งสมปักชกกลับจีบสลับ
 พวกราชคนอลหม่านถึงพานตาม
 ถึงพระลานวานหาพวกชาวที่
 ถือพานทองรองรูปเทียนดอกไม้
 ให้พลายงามตามไปนั่งตรงตั้งของ
 ฝ่ายข้าเฝ้าเจ้าพระยาเวลาจวน
 นุ่งสมปักชกชายกรายกริดเล็บ
 พอเวลานาทีถ้วนสี่โมง

๑๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
 สถิตแท่นแว่นฟ้าโฮพาหาร
 ห้ามแห่นั่นหนุ่นละมุนหมอบ
 ระเบียบรับขับร้องทำนองใน
 ยามกลางวันนั้นก็ออกพระโรงรัตน์
 ทั้งเหนือใต้ไพร่ไม่มีมา
 ด้วยเดชบุญญาอาญาพ
 แต่บรรดาข้าเฝ้าเหล่าเสนี

๑๒ ฝ่ายพระเจมีนศรีเสาววัชรราช
 ขอเดชพระกรุณาเฝ้าละออง
 บุตรขุนแผนแสนสะท้านหลานทองประศรี
 จะขอรองมุสิกาพยายาม

๑๓ ครานั้นสมเด็จพระพันวษา
 จะออกโอษฐ์โปรดขุนแผนแสนสะท้าน
 ให้เคลิ้มพระองค์ทรงกลอนละครนอก
 สัมภาษณ์ราชกิจที่คิดไว้

ครั้นเสร็จสรรพสำนวนขึ้นคานห้าม
 เจ้าพลายงามตามหลังเข้าวังใน
 ที่ค่อยมีกิริยาอัชฌาสัย
 ยกเข้าไปเตรียมตั้งพอบังควร
 ตามทำนองพระหมื่นศรีสั่งถึถ้วน
 ต่างก็ชวนกันเข้ามาหน้าพระโรง
 ผำกราบเหินแบหน้าดูอาโง
 เข้าพระโรงพร้อมหน้าข้าราชการฯ
 มงกุฎเกศอยู่ยามหาสถาน
 ตั้งวิมานเมืองฟ้าสุราลัย
 งามประกอบกิริยาอัชฌาสัย
 สำราญราชหฤทัยทุกเวลา
 มีแต่ตรัสสรรเสริญต์ทรงพรรษา
 สำราญใจไพร่ฟ้าประชาชี
 มีแต่ลาภมาประมุขพูนภาชี
 ไครทำดีได้ประทานถึงพานทองฯ
 อภิวัตนาบาทมูลทูลฉลอง
 ดอกไม้รูปเทียนทองของพลายงาม
 ความรู้มีเรียบราบไม่หยาบหยาม
 พलगราบสามที่สดับดริบโองการฯ
 เหลือบเห็นหน้าพลายงามความสงสาร
 แต่กรรมนั้นบันดาลดลพระทัย
 นึกไม่ออกเวียนวงให้หลงไหล
 กลับเข้าในแท่นที่ศรีไสยาฯ

ตอนที่ ๒๕

เจ้าล้านช้างถวายนางสร้อยทองแก่พระพันวษา

๑ บทนี้ข้าจะยกไว้ก่อน
มาข้าจะกล่าวบทไป
เสด็จยังพระที่นั่งบัลลังก์รัตน
น้อมเศียรหมอบเฝ้าเจ้าธรณินทร์
แต่ละหน้าหน้านวลควรจะรัก
เกล้าผมนนางงามวิไล
แซมดอกไม้ไหวไส่ซ้อง
พลบค่ำย่ำม้องสนธยา
มโหรีปี่พาทย์ก็ขับกล่อม
ฝ่ายว่าพระองค์ผู้ทรงธรรม
ได้ทราบข่าวกล่าวความนั้นฟังเพื่อง
ถึงโฉมนางสร้อยทองต้องพระทัย
เป็นบุตรีศรีเมืองเจ้าล้านช้าง
จะเปรียบถึงนางใดก็ไม่
ทำไฉนจะได้สมมิต
จะมีสาธยายไปว่านาง
ฤาจะยกจัดตรงคโยธา
ซึ่งเฝ้าองค์พระราชบุตร
แต่ตำริตรีความอยู่เรรวน
ให้แก่นขุนนางในพระทัย
กรท่ายพระวิลาสพาดพิศตร
จะยกย้ายถ่ายเทเหล่าใดดี

จะกล่าวกลอนให้เรื่องเนื่องไปใหม่
ถึงพระเจ้าพิไชยเชียงอินทร์
พร้อมองค์นางกษัตริย์อันเจ็ดนิน
รวรินชื่นกลิ่นบำรุงใจ
ผ่องพักตร์เป็นที่พิสมัย
อำไพผิวผ่องเพียงขวัญตา
ห่มจาดรวิวทองกรองหน้า
เสด็จมาเข้าที่บรรทมพลัน
พริ้งพร้อมบรรเลงดั่งเพลงสวรรค์
ไผ่ผืนหนึ่งเฝ้าคณะใน
ลือเลื่องทั้งนครจรไหว
ฟังร่ำจำเริญวัยสิบห้าปี
นางอันร้อยเอ็จบุรีศรี
ทรงศรีเลิศล้ำวิไลนาง
มาเซยชิดแนบน้องประคองข้าง
ขอพระเจ้าล้านช้างแต่โดยดี
ไปห้อมล้อมพาราบุรีศรี
จะได้ด้วยร้ายดีประการใด
บ้านแปวนหาเป็นบรรทมไม่
ดริ่กไปในราชวาศรี
ถึงเรื่องรักจักไฉนจะนี่
ไม่เห็นที่ที่จะได้อองค์นางมา

ทรงดำริตรไปพระทัยคิด
ระจับไว้ในประณามมา

๑๑ บ้วนพระโอษฐ์ทรงพระพักตร์จรัสแล้ว ครั้นแล้วทรงพระแสงฉายฉนั้น
เสด็จออกยังท้องพระโรงคัล
แต่บรรดาข้าเฝ้าทั้งน้อยใหญ่
ตำรวจับส่งพลันอัญชลี
เจ้าคุณหาเร็วหาเข้าไปเฝ้า
กริวยุให้หาจะเข้าไป
ครั้นถึงลับแลแล้วเยียมมอง
ถวายบังคมพร้อมกันคลานเข้ามา

๑๒ ครั้นถึงบังคมลงพร้อมกัน
มานั่งพร้อมหน้าเสนาใน
บัดนี้ลูกสาวเจ้าล้านช้าง
ทำกระไรจึงจะได้นางมา
ไปกล่าวขอมอย่างทางกษัตริย์
ฤๅจะยกจัดกรุงโคโยตี
ใจความข้อยคิดเป็นสองอย่าง
จะเห็นฉันทให้วาม

๑๓ แสนท้าวพระยาลาวก็รับสั่ง
ปรึกษากันพลันในทันที
อุปฮาดแสนหลวงก็เห็นพร้อม
ลงชื่อจดหมายรายตัวมา
ข้าพเจ้าอุปฮาดพญาแมน
ทั้งเพี้ยกันจิมิฤทธิ์ไกร

ชอบผิตยังไม่มีการศึกษา
ล่วงเวลาจนรุ่งพระสุริยันฯ

สั่งเสนาพลันในทันที
เร่งให้ไปหาเข้ามา
ต่างวิ่งเป็นสิงคลีแยกย้ายไป
ราชการหนักเบาหาไม่รู้
อย่านอนใจแล้วก็พากันรีบมา
พระสุรเสียงตรัสก้องชนลุดนำ
ภาวนาบึกบึกในใจ
พระทรงธรรมปรึกษาหาช้าไม่
ใครเห็นผิตชอบให้วาม
ชื่อนางสร้อยทองเสนา
ฤๅจะแต่งสาราเป็นไมตรี
เห็นจะขัดแย้งไว้ฉันทนี้
ไปล้อมบุรีชิงเอา
ใครเห็นบ้างอย่างไรให้เร่งว่า
ปรึกษากันดูให้เห็นดี
พร้อมพร้อมมอบเฝ้าอยู่ในที่
ตามมีในพระราชพงศา
ที่ผู้น้อยพลอยดอมลงพร้อมหน้า
พร้อมหน้ากราบทูลขึ้นทันใด
กับแสนท้าวกรุงกาพทหารใหญ่
เสนาผู้ใหญ่เห็นพร้อมกัน

อันทรงพระดำริครั้งนี้
เขาก็เป็นเชือกษัตริย์อยู่เหมือนกัน
จึงจะถูกตามทางอย่างกษัตริย์
จึงจะค่อยยกพลมนตรี
ทุกประเทศธานีบุรีลาว
อันโฉมขององค์พระราชธิดา

๑ พระองค์ทรงฟังเสนาทูล
จึงให้แต่งสาราเป็นท่าทาง
กับเครื่องบรรณาการดอกไม้ทอง
เดือนหนึ่งให้ถึงพระบุรี

๒ อุปฮาดผู้รับสั่งมาจัดแจง
ลงแผ่นทองพลันทันใด
จึงจัดให้กรุงกาฬพทธารใหญ่
แล้วจัดแจงแต่งให้ทั้งอาชา
เสร็จสรรพแล้วกลับมากวาทูล
บรรยายข้อความตามมีไป

๓ ฝ่ายหัวกรุงกาฬแสนเพชรกล้า
ออกมาขึ้นม้าได้พร้อมกัน
ขึ้นม้าลงแซ่สะบัดอย่าง
ตะวันเย็นหยุดม้าหาฟืนไฟ
เข้าดูรูดีสิบเอ็ดพากันไป
กินแล้วขึ้นม้าพากันจร
สิบวันถึงด่านเมืองล้านช้าง
ให้กินข้าวชาวด่านก็คุมมา

ด้วยพระราชบุตรล้านช้างนั้น
ไปเฝ้าท่านเสวก่อนแต่โดยดี
ถ้าว่าขัดมิให้ให้รู้ที่
ล้อมบุรีแล้วชิงเอานางมา
จะมีได้กล่าวคำครหา
จำจะมีสาราไปขอนางฯ
เป็นคำมูลเออเอาตบเพลมาผาง
ตามอย่างพระราชไมตรี
สิ่งของจัดให้ไปถ้วนถี่
อย่าช้าที่เร่งพากันรีบไปฯ
ตกแต่งสาราหาช้าไม่
บรรณาการเร่งให้ทันเข้ามา
กับไพร่ห้ำรอยแสนเพชรกล้า
คุมเครื่องบรรณาการไป
นเรนทร์สูรเชียงอินทร์ผู้เป็นใหญ่
ชอบพระทัยแล้วก็สั่งให้ไปพลันฯ
ถวายบังคมลาขมิ้มขันธ์
กับสิ่งของทั้งนั้นก็รีบไป
วิ่งผางหาพักอาชาไม่
กินแล้วรีบไปสามยามนอน
น้องเพลหยุดไพร่หุงข้าวก่อน
ดึกนอนเข้าไปไม่รับรู้
เอาบอกวางชาวด่านมาพร้อมหน้า
เจ็ดวันถึงพาราล้านช้างพลัน

ลงม้พากันเข้าในเมือง
อุปฮาดแสนหลวงทั้งปวงนั้น
วางบอกตามเรื่องพระราชสาร
แจ้งเรื่องบอกพลันทันใด

๑ จะกล่าวถึงพระเจ้าล้านช้าง
เสวยสุขทุกข์ภัยมิได้มี
ล้วนเอกองค์หมื่นอนงค์นางกษัตริย์
บ้างเชิญเครื่องเนื่องแลว้ไลลาน
รูปทรงสัณฐานรีนรวย
แวดล้อมพระองค์ทรงธรณินทร์
หมอบกลาดดาษเฝ้าลออพักตร์
บ้างห่มขลิบวิวทองกรองใน
งามกรออ่อนช้อยเมื่อคลานเฝ้า
พระสุริย์ฉายบ้ายคล้อยได้เวลา
ชำระสระสรงทรงสุคนธ์
ทรงเครื่องเรืององค์อลงการ
เสด็จเหนือพระที่นั่งนาวรัตน์
ดรัสประภาสราชกิจในเวียงชัย
ทรงพระสรวลสำราญพระหฤทัย
เพี้ยผู้ใหญ่อุธิบตีมีปัญญา
ขอเดชะชีวิตอยู่ได้บาท
ควรมีควรพระองค์ผู้ทรงธรรม
ให้ราชทูตถือสารมากับของ
ให้คุ้มไว้ยังมีได้พาเข้ามา

คุมเครื่องบรรณาการกับสารนั้น
พร้อมกันอยู่ในหน้าพระลานชัย
เพี้ยกวนพร้อมพรั่งนั่งไสว
พากันไปที่เฝ้าเจ้าธานี
สถิตอยู่ในปราสาทศรี
พร้อมสนมนารีประจำวัน
อยู่งานพัดหมอบดาษในราชฐาน
ดั่งนางในวิมานเมืองอินทร์
บ้างเกล้ามวยแซมดอกไม้ใส่ปิ่น
รวยกลืนเพื่องฟังจงใจ
จำเริญรักเป็นที่พิศมัย
สอด้สแลว้ไลละลานดา
งามเกล้าผมสูงดูสมหน้า
เสด็จมาที่สงขลธาร
เครื่องต้นปรนปรุ่งหอมหวาน
ออกทอ้งพระโรงธารทันใด
ภายใต้เศวตฉัตรสูงใหญ่
เสนาในทูลเรื่องเนื่องมา
ข้าเฝ้าน้อยใหญ่อยู่พร้อมหน้า
ก้มหน้าแล้วกราบบังคมพลัน
พระอิศราธิราชวังสวรรค
เชียงใหม่้นบัดนี้มีสารมา
ดอกไม้ทองบรรณาการมากันักหนา
แล้วอ่านสาราถวายพลันฯ

๑๑ ในเรื่องราวลักษณะราชสาร
ทรงพระนามเชียงอินทร์ปิ่นก้านัล
เป็นหลักปักโลกทั้งโกฏินแสน
ระอาทั่วกลัวฤทธิ์ทั้งแผ่นดิน
ทั้งกรุงเขตนครมณฑล
ทั้งสองกรุงบำรุงธานี
ได้ทราบข่าวกล่าวโถมพระชิตา
พร้อมทั้งสรวีวงศ์พงศ์พันธุ์
มาตวออื่นหมื่นเกษัตริย์ร้อยประเทศ
ไม่สมพักตร์ต่ำศักดิ์กว่าละออง
จะขอองค์พระชิตาดวงเนตร
ขอประทานสร้อยทองละออดา
ถ้าทราบสารแม่นประทานดวงสมร
ตะพานเงินทองมาถึงธานี

๑๒ ครานั้นพระองค์ได้ทรงฟัง
กระหึบบาทผาดเสียงประเปรี้ยงมา
ทั้งลูกเมียก็มีอยู่อภินิษฐ์
ช่างโอหังฟังเล่นได้เห็นกัน
เป็นเกษัตริย์ดรัสไม่พิเคราะห์ก่อน
นำหัวช่างไม่กลัวความนิทา
แล้วดรัสประภาษปรึกษาไป
ว่าเล่นเจรจาข้ามหน้ากู
กูจะไปล้อมเมืองอ้ายเชียงอินทร์
อ้ายผู้ถือสารมานั้นไซ้

เสภา เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน
พระผู้ผ่านเชียงใหม่มไหศวรรย์
ครองขัดเขตเสมาธานี
ทุกตัวแดนย่อท้อไม่ต่อสัน
ทั่วถิ่นทุกประเทศธานี
เลิศลบลัทธิโลกวาศี
พระเกียรตินั้นก็มิเสมอกัน
ว่าโสภางค์เพริศเจดณัน
ควรมอบไอศวรรย์เป็นคู่ครอง
ไม่ควรคู่เยาวเรศภิรมย์สอง
จะเศร้าหมองเสื่อมสิ้นพระเดชา
เยาวเรศไปไว้เป็นฝ่ายขวา
ไปเป็นบาทบริจาเจ้าเชียงอินทร์
สองนครจะเป็นสุขเกษมสัน
สิ้นสารแล้วก็กราบลงสามลา
แค้นคั่งพระทัยเป็นหนักหนา
ทั่วพระยาฟังดูอยู่พร้อมกัน
ลูกเรากะจิริตมาหมายมั่น
มิสำคัญอยู่ว่าดีมีสารมา
ช่างไม่กลัวราชฎาเขาจะว่า
ด้านหน้ามาขอลูกสาวกู
ผู้ใหญ่ที่นั่งฟังดูหู
พร้อมกันอยู่เร่งยกกองทัพไป
ฆ่าเสียให้สิ้นไม่ไว้ได้
เร่งเอาไปตัดหัวเสียบประจาน

ตรัสกริ้วกระทืบพระบาท
สนั่นก้องทั่วท้องพระโรงธาร

๑ ฝ่ายว่าอุปฮาดก็กราบทูล
งดก่อนผอนไว้ในพระทัย
อย่าเพอทรงพระโกรธพิโรธนัก
เป็นแต่ข้าของท่านท่านใช้มา
ขอสิ่งให้กลับไปยังเมือง
ฮยาตตพ้อมแต่พอเป็นประมาณ
เขาร้อยไม่ควรคู่เสมอพิกัด
จะเจือใจว่าเราไว้อาลัยกรรม
อันเมืองเชียงใหม่กระจอยร้อย
ไม่ควรเมื่อครือฟัดเป็นภักดิ์มุกสิ
ไว้เป็นพนักงานเกล้ากระหม่อม
มิให้เคืองเบื่องบาทพมลาย์

๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
ให้แต่งสารพลันทันใด
ส่วนราชทูตให้ประทานของ
เหล้าข้าวเบ็ดไถ่ชยบาน

๑ ราชทูตประนมบังคมลา
ชนของขึ้นม้าพากันไป
ตั้งดัดลัดป่าพนาสันต์
เอาบรรณการกับสารที่ตอบมา
ครั้นถึงเวลาในทันใด
บรรณาการตั้งหน้าพระลานพลัน

จับพระแสงเงือง่าจะสังหาร
เพี้ยกวางภาวนาพิมพาไปฯ
ขอพระนเรนทร์สุรผู้เป็นใหญ่
อันพระเจ้าเชียงใหม่ให้สารมา
ไม่ควรจิกฆ่าทูตให้สังขาร
ทุกประเทศจะนิทาไม่ควรการ
ยกเยื้องโศกตอบราชสาร
ปานกลางว่านางยังไม่ควร
ไม่หาญหักเหินจะไว้พระทัยหวน
จึงค่อยประมวลลือพลเข้าโจมตี
ตั้งหึงห้อยเทียมแสงพระสุริยศรี
ไม่ว่าที่ตีประเดี้ยวก็ได้การ
เพี้ยกวางเห็นพร้อมเหล่าทหาร
ขอเดชมีสารนั้นตอบไปฯ
ฟังเหตุก็สงบพระทัยได้
คืนไปทั้งเครื่องบรรณาการ
รางวัลเงินทองทั้งควาหวาน
ประทานของแล้วส่งให้กลับไปฯ
ออกมากลิมดาบหาข้าไม
ควบขับอาชานิเริงเรืบบมา
สิบห้าวันถึงเชียงใหม่มิได้ข้า
เรียกเพี้ยพระยาโดยจับพลัน
พากันเข้าไปขมิขมัน
แล้วพากันเข้าพระโรงทันใดฯ

๑๑ พอเสด็จออกท้องพระโรงธาร

ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงชัย
ในลักษณสารเจ้าล้านช้าง
แจ้งสารเชียงใหม่ที่ให้มา
ซึ่งเจ้าเชียงอินทร์เป็นใหญ่
อันโฉมของศรีสร้อยสุตตามาลย์
ยังไม่ควรสู่สมอุปภิเษก
ไม่คลาดแม่แห้วทางสักราตรี
ทุกประเทศธานีเฑียรจะหมิ่นทั่ว
ดอกไม้ทองสิ่งของถวายไป
ค่อยค่อยก็จะเป็นอะไรมี
จงแจ้งใจตอบไปถึงเชียงอินทร์

๑๒ เชียงอินทร์ทรงฟังพระราชสาร

เป็นยन्द์แบบแอบอำคำไม่ตรง
เราได้ไปขอเป็นไมตรี
จะยกพลสกลไกร
ล้อมเมืองห้าหันพันฆ่า
สร้อยทองมาไว้ในบุรี

๑๓ จะกล่าวถึงพระองค์ทรงธรณินทร์

เสด็จเหนือแท่นแก้วแพรวพรรณ
ด้วยถ้อยคำเชียงอินทร์ข้างว่าได้
เดือดร้อนในพระทัยไปมา
บัดนี้เชียงใหม่ให้สารมา
ที่ตอบสารว่าไปเป็นใจความ

เพี้ยกวางหมอบราบกราบไสว

มีสารไปล้านช้างนั้นตอบมา
บิดนางสร้อยทองเสนาหา
ว่าขององค์พระธิดาเยาวมลายย์
ต้องพระทัยธิดายอดสงสาร
ยุพาพลฟุ้งได้สิบห้าปี
เป็นองค์เอกอัครราชมเหสี
ยังเด็กอยู่ดูไม่ตีในพระทัย
เรากลัวครหาจะว่าได้
นั้นคืนให้แก่พระเจ้าเชียงอินทร์
ดีกว่าอย่าให้ลาวเขากล่าวฉิน
อ่านสิ้นเสร็จสารบังคมลงฯ
ดำริการว่ากล่าวเป็นสูงส่ง
แล้วทรงพระดำริประภาษไป
โดยดีมียกลูกสาวให้
ถักรบกันพันให้เป็นภักษ์มุขี
รับองค์พระธิดามารศรี
ดรัสแล้วเข้าที่ข้างในพลันฯ
เดือดร้อนพระทัยอยู่ไปมา
อ้ายเชียงใหม่โอหังนี้หนักหนา
เรียกมเหสีโสภาแล้วดรัสความ
ขอสร้อยทองเสนาหาไปเป็นห้าม
ว่ากันแต่ตามโดยดี

ว่าลูกเรายังเด็กเล็กนัก
ถ้าละไว้นานไปภัยจะมี
แกวที่่จะคิดฉันใด
จะพึงพาอาศัยเห็นไม่เคือง
อาณาพาปราบไปในทิศทิศ
เราถวายสรว้อยทองพระธิดา
ทหารอยุธยาจะมาช่วย
ด้วยพระองค์ทรงยศอยู่ในธรรม

๑ ครานั้นจึงโฉมนางเกษร
นางตำริตีความแล้วทูลมา
อันเจ้าเชียงใหม่นี้ฮักฮัก
อันพระเจ้าอยุธยาธานี
ประเวณีฉันไม่ตายเพราะลูก
อันนางสรว้อยทองเยาวมาลย์
ให้ขึ้นมารับองค์พระธิดา
ถ้าละไว้อันที่่จะมีภัย

๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงภพ
ได้ทรงทราบกราบทูลก็เห็นควร
ตรัสสั่งอุปฮาดแสนหลวง
หมอบเกลียดดาษเฝ้าบังคมคัล
ทั้งแผ่นดินทอจาร์ก็เรื่องถวาย
ว่าเราถวายเอกองค์นงคราญ
อนึ่งเจ้าเชียงใหม่ก็ให้สาร
อีกเครื่องบรรณาการทั้งนั้นไซ้

ไม่ควรจักภิรมย์สมศรี
จะมัลลอมบุรีดีเอาเมือง
อันกรุงไทยเกียรติยศนั้นพึงเฟื่อง
เขาฤๅเลื่องทรงธรรมอยุธยา
ฤๅฤๅที่่ทุกประเทศภาษา
ถึงเชียงใหม่ยกมากับกัน
ไม่ทั้งเราให้ม้วยอาสวัญ
จะคิดกันฉันใดให้วามฯ
ยอกรประนมกัมเกศฯ
พระบัญชาตรัสชอบด้วยเหตุมี
อาจองค์พะเนงศักดิ์สูงศรี
ไม่มีข้าวร้ายระคายพาล
เราฝั่งปลูกเสียให้เป็นแก่นสาร
จำจะมีราชสารถวายไป
แต่งการวิวาห์เสียจงได้
พระตำรินันไซ้รักก็เห็นควรฯ
เลิศลบล้านช้างก็แถมสรวล
โดยด่วนเสด็จมาหน้ามุขพลัน
เสนาทั้งปวงขมิ้มมัน
เร่งจัดสรรเครื่องราชบรรณาการ
บรรยายข้อความสองสถาน
สู่โพธิสมภาร ณ กรุงไทย
ขอองค์เยาวมาลย์เราไม่ให้
ถวายพระเจ้ากรุงไกรอยุธยา

๑๑ อำมาตย์รับสั่งแล้ววางวิง
แผ่นทองทำจำลองซึ่งสารา
เสร็จสรรพกราบทูลพระทรงภพ
พระตำรัสตรัสสั่งไปทันที

๑๒ อำมาตย์รับสั่งบังคมลา
ลงเรือข้ามส่งล่องลงไป
ขึ้นม้าแล้วก็พากันรีบไป
ข้ามป่าฝ่าทุ่งมุ่งจรลี
พักม้ากินหญ้าพอหายเหนื่อย
หยุดร่อนนอนป่าพนาลัย
ถึงลำพำชีร้ออกทาง
ถึงบ้านด่านโคราชสีมา
แจ้งความตามเรื่องราชสาร
ตัดตรงลงโคราชทันใด

๑๓ ครั้นถึงจึงขึ้นศาลากลาง
พวกลาวคุมไว้ที่ในเมือง
ผู้รับสั่งให้จัดซึ่งที่อยู่
ให้กินเหล้าข้าวน้ำสำราญ

๑๔ ฝ่ายเจ้าเมืองโคราชกรรมการ
เขียนบอกลงพลันทันใด
แจ้งความตามเรื่องที่ในสาร
นำสิ่งดอกไม้ทองของบรรณา
รองปลัดผู้ถือหนังสือบอก
เร่งรีบขึ้นม้าอาชาไนย

จัดสิ่งบรรณาการนั้นหนักหนา
ทั้งช้างม้าไพร่พลมนตรี
เลิศลบล้านช้างบุรีศรี
บรรณาการครั้งนี้ไปกรุงไทยฯ
คลานถอยออกมาหาช้าไม่
ถึงทำให้ญ่ปากโม่งทันที
ต้นดัดลัดไพรพนาศรี
ถึงศิริเขาสาลงด่านไป
ลมเจือยขึ้นม้าหาช้าไม่
มาได้สามหมอรีบต่อมา
ชักม้าสะบัดอย่างมากกลางป่า
เข้าหาชาวบ้านด่านหมื่นไวย
ชาวด่านพามาไม่ช้าได้
ผูกม้าพักไว้เข้าในเมืองฯ
เอาบอกวงการมการตามเรื่อง
สิ่งของกับเครื่องบรรณาการ
เลี้ยงดูพวกเหล่าชาวทหาร
เปรี้ยวหวานสุขเกษมเปรมใจฯ
แจ้งความตามสารหาช้าไม่
สั่งให้พวกไทยนั้นถือมา
ว่าเพี้ยกวานพวกลาวมาหนักหนา
ถวายพระเจ้าอยู่ยกราษฎร์ไทย
จัดแจงดาบหอกทั้งปาวไพร่
ต้นดัดลัดไพรพนาลี

ถึงภูเขาลาดเดินพาดมา
เหนือนักให้พักพาสี
ข้ามเขาเขื่อนลั่นดัดตั้นมา
ดัดตรงเขาดงพญาไฟ
พลบค่ำอาบน้ำแล้วกินข้าว
เร่งรีบตะเบ็งมาไม่ช้าพลัน
เอาบอกวางเวรมหาดไทย
นายเวรพาเรียนท่านจักรี
ฝ่ายว่าขุนนางผู้น้อยใหญ่
ว่าล้านช้างเขาดวายของบรรณา

๑๑ ครานั้นพระผู้ผ่านนัคเรศ
สถิตในปราสาทแก้วแพรวพรรณ
เสวยสุขแสนสนุกสำราญรื่น
หมอบกลาดดาษเฝ้าเจ้านครา
ทรงภูษาผ้าตันพรรณราย
สร้อยประดับทับทรวงพวงสุวรรณ
พระทวารดาลลั่นกระหังแดร
กลองแขกปี่ชวาจำแจ้วไป
เจ้าพระยาแลพระยาดำตำแหน่ง
ให้ส่งบลงสิจจุกัน
เสด็จจุดม่านกว้างขุนนางกราบ
ตรัสประภาษเห็นสบายค่อยคลายใจ
น้ำท่าฟ้าฝนสะดวกดี
ราษฎรเป็นสุขอยู่ทุกวัน

สูงเนินโคกพญาหยุดม้าขี่
เพลาย่ำไต่ที่ขึ้นม้าไป
รีบขับอาชาหาช้าไม่
หาคืนมาได้แก่งคอยพลัน
รุ่งเช้าขึ้นม้าผายผัน
หกคืบเจ็ดวันถึงบุรี
แจ้งเนื้อความไปเป็นถั่วถั่ว
ตามที่มีบอกโคราชมา
แจ้งในใบบอกแล้วปรึกษา
แล้วก็พาไปเฝ้าพระทองธรรมฯ
มวงกุฎเกตกรุงไกรโอศวรรย์
เกษมสันต์สุโขโอรส
ดาษตื่นหมื่นสนมเสนอน้า
โสมาลีลล้าวิไลวรรณ
มวงกุฎเก็จเพชรพรายฉายฉัน
ทรงพระขรรค์ยุรยาตร์คลาศไคล
ประโคนแข้มองกลองปี่โชน
ขุนนางดกใจคึกคักกัน
ผู้น้อยนั่งแอบแฝงลับแลกัน
บ้างตัวลั่นกัมหนภาวนาไป
อควาบดั่งเพลิงพระกาฬไหม้
ใครมีเจ้ามูลกัฏฐพลัน
ข้าวปรงนาปีเกษมสันต์
บรรยายดีถั่วทองพระสรวลหา

เจ้าพระยาราชสีห์ก็กราบทูล
 บัดนี้มิบอกโคราชมา
 เป็นข้าของพระเจ้าล้านช้าง
 บรรณาการพานทองนองเนื่อง
 ทูลความตามบอกเมืองโคราช
 ให้ทราบความตามเรื่องที่มีมา

๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงภพ
 ผินพระพักตร์ตรัสปรึกษาเสนาพลัน
 ต่างเมืองเขามาถวายนาง
 ฤๅกลศึกนึกแค้นแค้นใจ
 ๑ เจ้าพระยาพระหลวงกับรับสั่ง
 กราบทูลพระองค์ทรงศักดา
 เห็นจะไม่เป็นทางล่อลวง
 ด้วยหวังใจจะได้พึ่งพระบารมี

๑ พระองค์ทรงฟังเห็นสมควร
 เฮ้ยคำราชในอย่าได้ช้า
 รับราชทูตถือสารมา
 บรรณาการพานทองสิ่งของนั้น

๑ ฝ่ายราชามาตย์ก็รับสั่ง
 จัดเรือดั้งกันทันที่
 คืบหนึ่งมาถึงท่าราบ
 ขึ้นบกยกเดินมาในไพร
 วางตราว่าความตาม
 ตามส่งสิ่งของทองรูปพรรณ

ขอพระอนุกุลโปรดเกศา
 ว่าพวกลาวตั้งปามาถึงเมือง
 มีสารถวายนางมาตามเรื่อง
 ให้ยับยั้งอยู่เมืองราชสีห์
 ทราบบาทสมเด็จพระพันวษา
 ยังเบื่องบาบาทพระทรงธรรมฯ
 เลิศลบบริดีเปรมเกษมสันต์
 พร้อมกันจะเห็นประการใด
 จะเห็นจริงอยู่บ้างฤๅหาไม่
 ใครเห็นอย่างไรให้วามฯ
 พร้อมพรั่งประนมกัมเกศา
 ซึ่งล้านช้างให้มาในครั้ง
 ถวายดวงสุตามารศรี
 ควرتจะให้ไปรับมาฯ
 ทรงพระสรวลพระทัยให้รรษา
 ขึ้นไปพาราโคราชพลัน
 กับพลโยธาทั้งปวงนั้น
 จัดเรือรบกันล้วนดีดีฯ
 ถอยหลังกลานออกมาจากที่
 ฝิพายลงเรือพายเผื่อไป
 ไพร่หาบคานสอดหาข้าไม่
 ห้าคืบเข้าในโคราชพลัน
 กรมการเมืองมีเป็นเจ้าละหวั่น
 พร้อมกันช้างม้าก็คลาไคล

ถึงท่าพากันมาลงเรือ
 เดือนกันวันวายเร่งพายไป
 พอเรือจอดทอดประทับรับราชสาร
 เชิญราชสารใส่พานทันที
 ถึงที่เชิญขึ้นไปบนหอ
 ให้แปลราชสารเป็นคำไทย
 แล้วจัดแจงแต่งจวนให้ทูตอยู่
 เหล้าข้าวเปิดไ้กัชัยบาน

๑๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
 เสด็จออกเสนาข้างหน้าพลัน
 พร้อมแล้วถวายอภิวาท
 หมอบกลาดดาษเฝ้าพระภูวไนย

๑๒ ครานั้นเจ้าพระยาราชสีห์
 กราบทูลขึ้นพลันมีทันท้า
 ซึ่งโปรดให้ไปยังเมืองโคราช
 รับทูตกับเครื่องบรรณาการ
 ถึงแล้วให้หยุดยั้งยังอยู่
 แล้วทูลความตามสารที่มีมา

๑๓ ในสาระพระผู้ผ่านนิเวศน์เวียง
 กรุงนาคนहुตผู้สัจธรรม
 อันเป็นใหญ่อยู่ในเศวตฉัตร
 ขอถวายเครื่องสุวรรณบรรณา
 ด้วยระบือฤาเกียรติพระทรงเดช
 ปกเกล้าเหล่าฝูงประชากร

พลพายพายเผื่อหาหยุดไม่
 มาได้คืนหนึ่งถึงบุรี
 ผู้คนอลหม่านอึ้งมี
 กลองตีประโคมแหโหมไป
 อาลักษณ์รับต่อท่านผู้ใหญ่
 ต้องในสำเนาทุกประการ
 เลี้ยงดูบริดีเปรมเกษมสันต์
 เลี้ยงโต๊ะประทานทุกทุกวัน
 ครองนิเวศน์อยู่ยาเกษมสันต์
 ข้าราชการทั้งนั้นก็เข้าไป
 บังคมบาทพระองค์ผู้เป็นใหญ่
 ตามตำแหน่งน้อยใหญ่เคยเฝ้ามาฯ
 ยอกรอัญชลีเหนือเกศา
 อันชีวายุได้บทมลาย
 จมื่นราชามาคุยกับทหาร
 พระราชสารมาอยุธยา
 เลี้ยงดูพิทักษ์รักษา
 ให้ทราบได้บาบาทพระทรงธรรมฯ
 พิภพเพียงสมบัติไอศวรรย์
 บังคมคัลยังพระเจ้าอยุธยา
 สูงกว่ากษัตริย์ทุกทิศา
 ยังศรีอยุธยาพระนคร
 ทุกประเทศเกรงหมดสยดสยอง
 ราษฎรทวยหาญสำราญใจ

หนึ่งพระองค์นั้นทรงทศพิช
อันพระเจ้าล้านช้างวางพระทัย
ขอถวายพระธิดาเป็นข้าบาท
สืบกษัตริย์อันประเสริฐเพริศพราย
แต่องค์นางนั้นยังไม่ส่งมา
เกลือกจะมีใจปามาในไพร
ขอทหารในกรุงอยุธยา
เห็นอันตรายสิ่งใดจะไม่มี
อึ่งจะเรื่องพระเกียรติยศ
คำคนจะระบือฎไป
ถ้ามันไม่ต้องพระประสงค์
ขอฝากพระธิดานารี
ความนี้ใช้เป็นเกลือก
เรากษัตริย์ตรัสแล้วไม่กลับกลาย

๑๑ ครานั้นพระผู้ผ่านบุรีศรี
ได้ทรงฟังแล้วก็สั่งมีทันน่าน
เกณฑ์ทหารอาสาหน้าหลัง
ให้ผูกช้างม้าส่งมาเมือง

๑๒ ครานั้นฝ่ายว่ากรมวัง
นายเวรเขียนหมายในฉบับปล้น
เบิกธนูไล่เขนจ้าวทวน
พนักงานของใครให้เข้ามา
เหล่าทหารถ้วนเมื่อถืออาวุธ
แน่นเนื่องเป็นชนดัดดักกัน

ครองธรรมสุจริตเป็นใหญ่
จะขอพระเดชปกไว้คุ้มวันตาย
พระอิศราธิราชเรื่องฉาย
เกล้ากระหม่อมยอมถวายบังคมไป
กลางป่าหาไว้พระทัยไม่
ชิงไว้จะเสียซึ่งท่วงที
มารับพระธิดามารศรี
จะลวงดีชิงนางที่กลางไพร
ปรากฏฟุ้งเฟื่องเมืองเหนือใต้
ว่ากรุงไทยไปรับพระบุตร
ให้ตอบราชสารส่งไปตามที่
กับตัวเราเท่านั้นกว่าจะตาย
อย่าทรงนิระแวงแห่งหน่าย
อ่านถวายทราบสิ้นทุกประการฯ
อยุธยาธานีราชฐาน
ให้เตรียมการที่จะรับแขกเมือง
จัดแจงแต่งวังตั้งเครื่อง
แล้วอย่างเยื้องเสด็จขึ้นช้างในพลันฯ
รับสั่งรับมาขมิ้มมัน
เกณฑ์กันตามตำแหน่งแต่ก่อนมา
ตามกระบวนกลาบาตซ้ายขวา
พอเพลารุ่งเช้าให้พร้อมกัน
ครบสิ่งสรรพยุทธ์หลายหลั่น
จัดสรรตามขนบธรรมเนียมมา

เหล่าหนึ่งถือธนูอยู่เป็นพวก
 ล้อมวังถือตั้งนั่งเนื่องมา
 เหล่าทวนถือทวนคูสันทัด
 เสื้อแดงหมวกแดงแต่งกาย
 เกณฑ์หัตถ์อย่างฝรั่งนั่งเป็นพวก
 ถือปืนปลายหอกทุกบอมี
 กลองชนะแตรสังข์ตั้งเป็นพวก
 ผู้คนสับสนตามหนทาง
 ในห้องท้องพระโรงนั้นพรหมลาด
 ตั้งเครื่องสูงมาหน้าม่านนั้น
 บรรณาการของถวายหลายหลาก
 ที่นั่งตามตำแหน่งแขกเมืองมา
 มหาตเล็กชาวที่มีเข้ามา
 ขุนนางน้อยใหญ่เข้าไปพลิ้น
 นุ่งสมปักใส่เสื้อครุยกรอง
 จตุสดมภ์เวียงวังคลังนา
 แยกฝรั่งก็ประดัดกันแต่งตัว
 เจียรबाटคาดครองบันเหน่งใน
 นับหมื่นพันทหารชำนาญศึก
 ตั้งปะรำยืนข้างกลางซาลา
 จัดเป็นหน้าหลังนั่งกลาबाट
 แยกฝรั่งจีนจามนั่งหลามไป

๑ ครานั้นพระองค์ทรงพิภพ

เสด็จเข้าที่สงพระคงคา

นุ่งกางเกงใส่หมวกเกี้ยวผ้า
 บ้างถือดาบพาดบ่าเกี้ยวผ้าลาย
 เกณฑ์หัตถ์ถือปืนก็มากหลาย
 บ้างถือเชนนั่งรายล้อมตัวดี
 ใส่เสื้อใส่หมวกอยู่ตามที่ดี
 ตัวดีแม่นย่ำทำทำทาง
 กางเกงวีวใส่หมวกคนละอย่าง
 ต่างต่างย้ายแยกแปลกแปลกกัน
 เอี่ยมสะอาดฉาดฉาดตั้งบังม่านกัน
 ชุมสายรายคั่นกันต่อมา
 ตั้งไว้หน้าฉากเป็นหนักหนา
 ตรงหน้าพระที่นั่งพระทรงธรรม
 แต่งตัวนุ่งผ้าเป็นเจ้าละหวั่น
 จัดกันตามตำแหน่งแต่ก่อนมา
 เจียดถมพานทองตั้งข้างหน้า
 ตำรวจในซ้ายขวาก็เข้าไป
 โปกหัวเสื้อขลิบจีบเอวใส่
 ต่างไปเป็นศรีพระพารา
 เขี่ยมอีกเข้ากระบวนอยู่ถ้วนหน้า
 ทั้งมาต้นพระที่นั่งสะพร้งไป
 เคลื่อนกลาबाटตามหน้าพระลานใหญ่
 เติรียมไว้ตามมีพระบัญชาฯ
 เลิศลบกว่ากษัตริย์ทุกแหล่งหล้า
 ประทุมทองธาราไหลริน

ข้าราชการหมดหมองละอองผง
ทรงภูษายกกระหนกบิน
ฉลององค์ทรงครุยเครื่องลดดา
ลายทองกรองรับสลัพัน
ทรงพระแสงองค์ใหญ่ใจเพชร
ด้ามประดับเพชรรัตน์จำรัสพร้อย
เสด็จออกพระที่นั่งมุขกระสัน
กลองชนะแตรสังข์ตั้งราย
พนักงานพระสูตรก็รูดม่าน
ราชมนูก็ชูพุ่มสุวรรณ
ข้าราชการน้อยใหญ่ก็หมอบราบ
มีพระโองการพลันทันใด

๑ พระอามาดยรับพระราชโองการ
ตำรวจในวังไขว่กันไปมา
ถึงหน้าพระที่นั่งต่างบังคม
กราบถวายบังคมลงพร้อมกัน
หลวงราชนิกุลทูลเบิกพลัน
บัดนี้ราชทูตนั้นเข้ามา

๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
เห็นราชทูตมาถวายบังคมคัล
จึงตรัสประภาษปราศรัย
ก็วันจึงถึงพระพารา
อนึ่งกรุงนาคบุรี
ฤาฝนแล้งข้าวแพงมีภัย

แล้วทรงพระสุคนธ์กลั้วกลืน
เป็นครุฑคาบนาคินทร์หวัดพัน
ก้านเขตรจนาฉายฉัน
เป็นเครื่องวัลย์พื้นฉลุดอกลอย
มีสายกาลละเม็ดพู่ห้อย
ระยับย้อยวับวามอร่ามพราย
ประดับแก้วแกมสุวรรณเจดฉาย
จำกลองทำถวายเชิญเสด็จพลัน
ขุนนางอลหม่านอยู่ตัวสัน
แตรสังข์ดังลั่นประโคมไป
ก้มเกล้าลงกราบหาข้าไม่
สั่งให้ไปหาแขกเมืองมาฯ
สั่งราชบาลให้ไปหา
พนักงานก็พาเข้าเฝ้าพลัน
ยอกรประนมอยู่ตัวสัน
หมอบเฝ้าเป็นหลั่นอันดับมา
ขอเดชะทรงธรรมโปรดเกศา
เฝ้าเบื้องบาทาพระทรงธรรมฯ
ข้าเลื่องพระเนตรผายผัน
กับทั้งเครื่องสุวรรณบรรณา
มาในป่าไม้ไผหนา
มรรคายากง่ายประการใด
ข้าवल้านาติฤาโฉน
ศึกเสื่อเหนื่อได้สงบตี

ทั้งองค์พระเจ้าเวียงจันทน์
ไม่มีโรคาายี

๑๑ ราชทูตสนองพระโองการ
มรรคามาสะดวงสี่สิบวัน
ข้าวปลานาปรังยังตั้งต้น
ศึกเตียนศัตรูหมุกัย
พระองค์ผู้ครองนคร
ทรงธรรมเป็นสุขทุกเวลา

๑๒ ปางพระองค์ทรงทราบที่กราบทูล แร่นทร์สุรปริดีเปรมเกษมศรี
พระราชทานเสื้อผ้าแพรดี
ครั้นถ้วนคำรบครบเจ็ดวัน
ตรัสสั่งราชทูตให้กลับไป
ให้พระท้าวแก่น้ำนั้นคุมไป
แพรรณเงินทองของดีดี
กับทั้งสุวรรณลิขิต
หอกจ้าวหลาวแหลนทวนทอง

๑๓ ผู้รับสั่งถอยหลังออกจากเฝ้า
บรรณาการของประเสริฐเพริศพราย
หอกจ้าวหลาวแหลนปืนไฟ
แล้วกราบทูลพลันทันที

๑๔ ฝ่ายว่าราชทูตพระท้าวแก่น้ำ
ช้างม้าพากันเดินด้ายไป
พลบค่ำตั้งค่ายรายขวาง
เข้าไปค่ายยังไม่รั้งรา

ทรงธรรมเป็นสุขเกษมศรี
อยู่ดีฤาอย่างไรในเวียงจันทน์
ขอเดชะพระผู้ผ่านมไหศวรรย์
เมืองนั้นเป็นสุขไม่มีภัย
เป็นผลหาขาดหาแคลนไม่
มิได้กระชิตติดพารา
พระเดชฟุ้งเฟื่องทุกทิศ
มิได้มีโรคามายี

ทั้งที่อยู่สำราญบานใจ
เสนาพร้อมกันหมอบไหว
เกณฑ์ไพร่ห้ำร้อยในทันที
จัดของตอบให้ไปตามที่
พระที่นั่งกิริณีหลังคาทอง
อย่าให้ผิดถ้อยคำทำเศร้าหมอง
ป้องกันอย่าให้มีอันตราย
เกณฑ์เหล่าอาสามาหลาย
ช้างม้าพรรณรายมณีดี
แต่งไปทั้งพระราชสารศรี
มีพระราชโองการให้ยกไป
ยกพลลลคลล่าจากกรุงใหญ่
ยิงปืนไฟให้ร้องกึกก้องมา
ลากขนอสุมไฟที่ในป่า
มาได้เดือนหนึ่งกับสิบวัน

ถึงกรุงศรีสัตนาหานบุรี
ยับยั้งอยู่ปากพานพร้าวพลัน
อุปฮาดแสนหลวงก็ทักถาม
เสด็จออกพระโรงคลังทันใด

๑๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
เห็นเพียงสุวรรณบัตรพลัน
เออเอ็งลงไปถึงเมืองใต้
อโง่พระเจ้ากรุงอยุธยา
เพียงสุวรรณบัตรได้รับสั่ง
พระเจ้าอยุธยาพาราไทย
แล้วให้ประทานรางวัล
ให้พระทัยน่านาพลมา

๑๒ ทรงฟังดั่งน้ำอัมฤตรส
จึงดำรัสตรัสสั่งเสนาพลา
สำหรับจะรับพระทัยน้ำ
สั่งวิเสทให้แต่งโภชนา
ผันพระพักตร์มาสั่งอุปฮาด
สั่งพลาอย่างเยี่ยงเข้าปรางค์ใน

๑๓ ครานั้นเสนาผู้รับสั่ง
ให้ทำโรงตามรับสั่งสิ้นทั้งปวง
ฝ่ายว่าอุปฮาดก็บัตรหมาย
เป็นหลายลำจำข้ามฟากวารี
จึงเชิญพระทัยน่านาพล
ถึงวังยับยั้งศาลาลัษ

ให้หยุดโยธีแข็งขัน
ให้เพียงสุวรรณบัตรไป
แจ้งความมีมาแต่เมืองใต้
พร้อมในที่เฝ้าพระทรงธรรมฯ
ข้าเลื่องพระเนตรผายผัน
พระพักตร์แจ่มดังจันทร์จรัสฟ้า
ได้การอย่างไรให้เร่งว่า
ปราศรัยดีร้ายประการใด
บังคมทูลมาหาข้าไม
ปราศรัยถามถึงพระบาท
เสื่อผ้าแพรพรรณเป็นหนักหนา
ถวายราชบรรณาแล้วรับนางฯ
ซึ่งเพียงทูลปรากฏไม่อาจนาง
ให้ปลูกโรงในหว่างข้างศาลา
กับไพร่พลที่นำมาหนักหนา
เลี้ยงดูโยธาพวกกรุงไทย
จงจัดแจงรับราชทูตได้
สถิตยังแท่นวิไลหิรัญยวงฯ
จึงเกณฑ์ทั้งตำรวจใหญ่ไพร่หลวง
แล้วเสร็จไม่ล่วงสามราตรี
เกณฑ์ฝัพายพร้อมพรังทั้งเรือศรี
ถึงที่พานพร้าวเข้าทันใด
จรดลมาหมดทั้งนายไพร่
วิเสทในยกโภชนามา

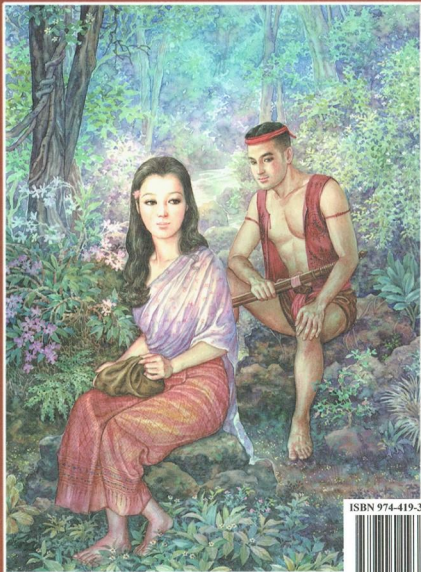
ถึงกรุงศรีสัตนาหานบุรี
ยับยั้งอยู่ปากพานพร้าวพลัน
อุปฮาดแสนหลวงก็ทักถาม
เสด็จออกพระโรงคลังทันใด

๑๑ ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช
เห็นเพี้ยสุวรรณบัตรพลัน
เออเอ็งลงไปถึงเมืองได้
อึ่งพระเจ้ากรุงอยุธยา
เพี้ยสุวรรณบัตรได้รับสั่ง
พระเจ้าอยุธยาพาราไทย
แล้วให้ประทานรางวัล
ให้พระทัยน่าน้ำพลมา

๑๒ ทรงฟังดั่งน้ำอัมฤตรส
จึงดำรัสตรัสสั่งเสนาพลาง
สำหรับจะรับพระทัยน้ำ
สั่งวิเสทให้แต่งโภชนา
ผันพระพักตร์มาสั่งอุปฮาด
สั่งพลางอย่างเอื่องเข้าปรางค์ใน

๑๓ ครานั้นเสนาผู้รับสั่ง
ให้ทำโรงตามรับสั่งสิ้นทั้งปวง
ฝ่ายว่าอุปฮาดก็บัตรมหาย
เป็นหลายลำจำข้ามฟากวารี
จึงเชิญพระทัยน้ำให้น้ำพล
ถึงวังยับยั้งศาลาลย์

ให้หยุดโยธีแข็งขัน
ให้เพี้ยสุวรรณบัตรไป
แจ้งความมีมาแต่เมืองได้
พร้อมในที่เฝ้าพระทรงธรรมฯ
ข้าเลื่องพระเนตรผายผัน
พระพักตร์แจ่มดังจันทร์จรัสฟ้า
ได้การอย่างไรให้เร่งว่า
ปราศรัยดีร้ายประการใด
บังคมทูลมาหาข้าไม
ปราศรัยถามถึงพระบาท
เสื่อผ้าแพรพรรณเป็นหนักหนา
ถวายราชบรรณาแล้วรับนางฯ
ซึ่งเพี้ยทูลปรากฏไม่อาจขนาง
ให้ปลุกโรงในหว่างช้างศาลา
กับไพร่พลที่นำมาหนักหนา
เลี้ยงดูโยธาพวกกรุงไทย
จงจัดแจงรับราชทูตได้
สติดยั้งแท่นวิไลหิรัญวงษ์ฯ
จึงเกณฑ์ทั้งตำรวจใหญ่ไพร่พลวง
แล้วเสร็จไม่ล่วงสามราตรี
เกณฑ์ผีพายพร้อมพร้งทั้งเรือศรี
ถึงที่พานพร้าวเข้าทันใด
จรดลมาหมดทั้งนายไพร่
วิเสทในยกโภชนามา

ISBN 974-419-378-6

9 789744 193786

หนังสือ-ขุนแผน

ราคาชุดละ 400 บาท